

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ

# ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗ  
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΤΑΣΟΥ ΒΟΥΡΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ  
ΑΘΗΝΑ 1979

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ  
ΟΔΟΠΟΡΙΚΟΝ.

ΕΚ

ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

ΚΑΙ

ΕΞ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΙΣ ΠΑΡΙΣΙΟΥΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΕΜΜ. Δ. ΡΟΪΔΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΓΗΣ.

(Ὅδος Εὐριπίδου, οἰκία Ι. Χαλκοκονδύλη).

1860.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ  
ΟΔΟΠΟΡΙΚΟΝ.

ΕΚ

ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

ΚΑΙ

ΕΞ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΙΣ ΠΑΡΙΣΙΟΥΣ

*ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ*

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΕΜΜ. Δ. ΡΟΪΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ Β



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΥΓΗΣ.

(Ὁδὸς Ἐυρπίδου, οἰκία Ἰ. Χαλκοκονδύλη).

1860.

**ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ  
ΟΔΟΠΟΡΙΚΟΝ.**

ΑΠΟ

**ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ**

ΚΑΙ

**ΑΠΟ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΙΣ ΠΑΡΙΣΙΟΥΣ**

*ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ*

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΕΜΜ. Δ. ΡΟΪΔΟΥ.

**ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.**



**ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,**

**ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΥΓΗΣ.**

(Ὁδὸς Εὐριπίδου, οἰκία Ι. Χαλκοκονδύλη).

**1860.**

**ΑΦΟΙΤΕΡΖΗ Ο.Ε.**  
"ΚΑΤΑΓΡΑΜΜΑ"  
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ  
ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ - ΚΙΑΤΟ  
ΑΦΜ 082408272 - ΔΟΥ ΚΟΡΙΝΘΟΥ  
ΤΗΛ. 27420 29333 FAX 27420 25986

# ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ.

---

## ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ.



### ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.



#### ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.



Ἐνησχολήθην ἐπὶ τινὰς ὥρας γράφων σημειώσεις περὶ τῶν τόπων, οὓς εἶχον ἄρτι διατρέξει. Τοῦτο δὲ ἐξηκολούθησα πρᾶττων ἐφ' ὅσον διέτριψα ἐν Ἱεροσολύμοις, τὴν μὲν ἡμέραν ἐπισκεπτόμενος τὰ μνημεῖα, νύκτωρ δὲ γράφων. Ὁ ἐπίτροπος τῆς Μονῆς εἰσελθὼν παρ' ἐμοὶ τῇ 7ῃ περὶ τὸν ὄρθρον μ' ἐπληροφόρησε περὶ τῶν περαιτέρω διενέξεων τοῦ φύλακος τοῦ Ἁγ. Τάφου πρὸς τὸν Πασσᾶν, εἰς ὃν ἀπεφασίσαμεν νὰ πέμψωμεν τὰ φερμάνια μοῦ. Ὁ Ἀβδαλλάχ, ἰδὼν αὐτὰ ὠργίσθη μὲν καταρχάς, ἀλλὰ συγκατένευσε τέλος νὰ δεχθῆ παρὰ τῶν μοναχῶν ποσότητά τινα ἥττον σημαντικὴν. Πολὺ λυποῦμαι μὴ δυνάμενος νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἐπιστολὴν τινα τοῦ Πάτερ Βοναβεντούρα πρὸς τὸν στρατηγὸν Σεβα-

στιάνην, παρ' ἧς οὐ μόνον τὰ κατὰ τὸν Πασσᾶν ἠθέλε τις πληροφορηθῆ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μεγίστην περιποιούντα τιμὴν τῷ τε Κ. Σεβαστιάνῃ καὶ τῇ Γαλλίᾳ. Ἄλλὰ δὲν δύναμαι νὰ δημοσιεύσω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ πρὸς ὃν ἐγγράφῃ, ὅστις δυστυχῶς εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ.

Τόσω ἀνυπόμονος ἤμην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ἅγ. Τάφον, ὥστε μόνῃ ἢ ἐπιθυμία νὰ γίνω χρήσιμος τοῖς μοναχοῖς ἠδύνατο νὰ με πείσῃ ν' ἀναβάλω ἐπ' ὀλίγας ὥρας. Ἐξελθὼν τῆς Μονῆς αὐθημερόν περὶ τὴν ἐνάτην τῆς πρωίας, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο μοναχῶν, τοῦ ὑπηρέτου μου, διερμηνέως καὶ Γιανιτσαρίου ἐπορεύθην πεζῇ εἰς τὴν περικλείουσαν τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος ἐκκλησίαν.

Πάντες οἱ περιηγηταὶ περιέγραψαν ἤδη τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, τὴν εἰπὲρ τινα καὶ ἄλλην τοῖς τε χριστιανοῖς καὶ τοῖς φιλοσοφοῦσι σεπτῇ· διὸ εὐρίσκομαι ἤδη εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν, μὴ εἰδὼς ἂν πρέπη νὰ περιγράψω ἀκριβῶς τοὺς ἀγίους τόπους· καθότι εἰ μὲν πράξω τοῦτο, θέλω ἀναγκασθῆ νὰ ταυτολογήσω, πλειστάκις ἤδη τῶν τόπων τούτων περιγραφέντων, εἰ δὲ παραλείψω τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἅγ. Τάφου, θέλω ἀφαιρέσει τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς περιηγήσεώς μου, ἀφανῆ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καθιστῶν. Ἐπὶ πολὺ ἀμφιταλαντευθεὶς ἀπεφάσισα τέλος νὰ περιγράψω τοὺς κυριωτέρους ἐν Ἱεροσολύμοις σταθμούς, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐξῆς.

Α'. Ὅτι οὐδεὶς ἀναγινώσκει σήμερον τὰς ἀρχαίας εἰς Ἱεροσόλυμα περιηγήσεις, ὥστε τὸ τετριμμένον τοῦτο θέμα ἔσται πιθανῶς καινοφανὲς τοῖς πλείστοις τῶν ἀναγνωστῶν.

Β'. Ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἅγ. Τάφου δὲν ὑπάρχει πλέον, γενομένη παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ τὴν ἐξ Ἰουδαίας ἐπιστροφὴν μου, ὥστε εἰμὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἐπισκεφθέντων αὐτὴν περιηγητῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔσομαι πιθανῶς καὶ ὁ τελευταῖος αὐτῆς ἱστοριογράφος.

Μὴ ἔχων ὁμως τὴν ἀξίωσιν ν' ἀναγράψω εἰκόνα, μετὰ πλείστης ἤδη ἐπιτυχίας διαγραφείσαν, θέλω ὠφεληθῆ ἐκ τῶν κόπων τῶν προγενεστέρων περιηγητῶν, περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ σαφηνίσω διὰ τινων παρατηρήσεων τὰς περιγραφὰς αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων περὶ Ἱεροσολύμων πραγματειῶν ἠθελον προτιμήσει τὰς τῶν διαμαρτυρουμένων, χαριζόμενος τῷ πνεύματι τῶν συγχρόνων, δυσπιστούντων πρὸς πᾶν ὅ,τι νομίζουσιν ἀπορρέον ἐκ πηγῆς λίαν φιλοθρήσκου. Δυστυχῶς ὁμως οὐδεμίαν εὖρον ἐπιτυχῆ τοῦ Ἅγ. Τάφου περιγραφὴν παρὰ τῷ Ποκῶκ, Σάου, Μασουνδρέλλω, Ἄσελκίστῳ ἢ ἄλλο τινὶ διαμαρτυρουμένῳ. Οἱ δὲ σοφοὶ καὶ περιηγηταί, οἱ λατινιστὶ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων πραγματευθέντες, οἷον ὁ Ἀδαμάνος, Βέδης, Βροκάρδος, Βιλιβάλδος, Βρεϋδενδάχιος (Breydenbach), Ἀνδριχόμιος, Καρέσμιος, Βαουμγάρτης

Baumgarten), Φούρρης, Σανούτιος (Sanut), Λουδόλφος, Ρελάνδος \*), Βοχάρτος (Bochart), Ἀρίας-Μοντάνος, Ρεβίχιος (Reuvich), Ἑσιος (Hese), Κοτοβίκος \*\*) και λοιποὶ ἤθελόν με ἀναγκάσει εἰς μεταφράσεις, παρ' ὧν οὐδὲν νεώτερον ἤθελε μάθει ὁ ἀναγνώστης \*\*\*). Τούτων οὖν ἕνεκα περιωρίσθη εἰς τοὺς Γάλλους περιηγητὰς, ἐκλέξας μεταξὺ τούτων τὸν Δεσαίην (Deshaies)· καθότι ὁ μὲν περιώνυμος βοτανιστὴς Βήλων μόλις μνημονεύει τοῦ Ἁγ. Τάφου, τὸ δὲ ὕφος αὐτοῦ εἶναι πολὺ γεγηρακός, οἱ δὲ λοιποὶ σύγχρονοι τούτῳ ἢ και προγενέστεροι περιηγηταί, ἐν οἷς ὁ Καχέρμιος (Cachermois), Ρεγνώλτ (Regnault), Σαλιγνάκ (Salignac), Ὑην (Huen), Γασσώ (Gassot), Ρενώ (Renaud), Πόστελος (Postel) και Γιρωδὲ (Girodet) χρῶνται ἐπίσης γλώσση πολλῶν διαφερούση τῆς καθομιλουμένης \*\*\*\*).

Ὁ Βιλλαμών, ὅστις περιηγεῖτο τῷ 1588, ἐνδιχτρίβει εἰς λεπτομερείας, στερούμενος κρίσεως και

\*) Τὸ σύγγραμμα τοῦ περιηγητοῦ τούτου (Palestina ex monumentis veteribus illustrata) εἶναι θαῦμα πολυμαθείας.

\*\*) Ἡ περιγραφή αὐτοῦ τοῦ Ἁγ. Τάφου εἶναι τόσῳ λεπτομερής, ὥστε εὐρίσκει τις ἐν αὐτῇ και τοὺς ὕμνους, οὓς ἕψαλλον οἱ προσκυνηταὶ ἀνὰ ἑκάστον σταθμὸν.

\*\*\*) Ἐπάρχει περιγραφή τις τοῦ Ἁγ. Τάφου ἀρμενιστί και ἑτέρα τοιαύτη ἀπλοσληνιστί, ἣν εἶδον. Αἱ δὲ ἀρχαιόταται περιγραφαὶ τοῦ Λουδόλφου, Σανουτίου Ἀρκούλφου και λοιπῶν εἰσι λίαν περιέργοι, ὡς περιγράφουσαι ἡμῖν τὰς κατὰ καιροὺς τοῦ Ἁγ. Τάφου μεταβολάς.

\*\*\*\*) Τινὲς τῶν περιηγητῶν τούτων ἔγραφαν λατινιστί, ἀλλὰ ἔχοντες παλαιὰς μεταφράσεις εἰς τὴν Γαλλικὴν τῶν πονημάτων αὐτῶν.

μεθόδου· ὁ Πάτερ Βουχῆρος (Boucher) εἰς τοιαύτας παρασύρεται ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ὑπερβολάς, ὥστε ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ ἐρανοσθῇ τις τὸ παραμικρὸν ἐξ αὐτοῦ· ὁ Βερνάρδος (1616) φαίνεται ἀρχοῦντως φρόνιμος, καιπερ εἰκοσαετῆς μόλις ὢν, ὅτε περιηγεῖτο εἰς Παλαιστίνην, ἀλλὰ τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι σχοινοτενές, τετριμμένον και ἀσαφές· ὁ Πάτερ Πασιφικός (1622) ἔχει ὕφος χαμαιζηλον, ἢ δὲ διτήγησις αὐτοῦ εἶναι πολὺ σύντομος· ὁ Μονκονῆς (1647) περὶ ἱατρικῶν μόνον συνταγῶν φροντίζει· ὁ Δουβδάνος (Doubdan 1651) φαίνεται μὲν εὐληπτος και πολυμαθῆς ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι, ἀλλ' ἐνασμενίζεται ἐνδιατρίβων εἰς λεπτομερείας· ὁ Πάτερ Ρογήρος (1653), ἐξυπηρετήσας ἐπὶ πέντε ἔτη τοὺς Ἁγ. τόπους, εἶναι σοφώτατος και τὸ ὕφος αὐτοῦ εὐκρινές και ζωηρόν, ἀλλ' ἢ περιγραφή τοῦ Ἁγ. Τάφου πολὺ μακρά· ὁ γνωστότατος παρ' ἡμῖν Θεβενώ (1656) ἐπραγματεύθη λίαν ἐπιτυχῶς περὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ ΛΘ'. κεφαλαίῳ τῆς εἰς Ἀνατολήν περιηγήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ περίπου λέγει ὅσα και ὁ Δεσαίης· ὁ Ἰησοῦιτης Πάτερ Νῶ (Nau 1674), ὁ συνοδεύσας εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ πρέσβυν τῆς Γαλλίας Μαρκήσιον Νουαντέλλον, τὸν μεταδόντα ἡμῖν τὰ πρῶτα τῶν Ἀθηνῶν σχέδια, ἦτο εἰδημονέστατος τῶν ἀνατολικῶν διαλέκτων, ἀλλ' ἢ πολυλογία τοῦ σοφοῦ τούτου Ἰησοῦιτου εἶναι ἀφόρητος·

ὁ Πάτερ Νερέ \*) τέλος πάντων καὶ ὁ Δελαρώκ (de la Roque 1688) εἶναι ἀξιόλογοι κατὰ πάντα, ἀλλὰ παραλείπουν πολλά, οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς περιηγηταί, ὁ Μύλλερσος δηλ., ὁ Βανζόφ (Vanzof), ὁ Ψαῖδερος (Korte Bseheider), ὁ Μαρίτης, Βολνέης, Νιεβούρος καὶ Βράουν (Braoun) οὐδὲν σχεδὸν λέγουσι περὶ τῶν ἁγίων τόπων.

Προϋτίμησα λοιπὸν τούτων πάντων τὴν περιγραφὴν τοῦ ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ιγ'. ἀποσταλέντος εἰς Παλαιστίνην Δεσαίη.

Α'. Διότι οἱ Τούρκοι ἐσπευσαν προθύμως νὰ ξεναγήσωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν πρέσβυν τοῦτον, ὅστις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τζαμεῖον τοῦ ναοῦ ἠδύνατο, ἀν ἤθελε, νὰ εἰσέλθῃ.

Β'. Διότι ἡ ἀρχαίζουσα γλῶσσα τοῦ γραμματέως αὐτοῦ εἶναι τόσῳ ἀκριβῆς καὶ εὐληπτος, ὥστε ὁ Παῦλος Λουκάς πολλὰ ἠρانیσθη ἐξ αὐτοῦ αὐτολεξί, παρασιωπήσας τὴν λογοκλοπίαν.

Γ'. Διότι ὁ Δανβίλλος (καὶ οὗτος εἶναι ὁ κυριώτερος τῆς προτιμήσεως λόγος) ἔγραψε περὶ τοῦ χάρτου τοῦ Δεσαίη διατριβὴν, οὔσαν ἴσως τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ μεγάλου τούτου γεωγράφου.

Παραθέτων ἤδη τὴν ὑπὸ Δεσαίη τοπογραφίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Τάφου, θέλω προσθέσει ἀκολουθῶς τὰς ἰδίας μου παρατηρήσεις.

\*) 182 Lettres édifiantes.

« Ὁ Ἁγ. Τάφος ἐξυπηρετεῖται ὡς καὶ οἱ πλείστοι  
 » τῶν ἁγίων τόπων, ὑπὸ μοναχῶν Κορδελιέρων, πεμ-  
 » πομένων ἐκεῖ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν· καίπερ δὲ εἰς  
 » πολλὰ ἀνήκοντες ἔθνη οἱ μοναχοὶ οὗτοι λογιζονται  
 » πάντες Γάλλοι ἢ Ἑνετοί, διατελοῦντες ὑπὸ τὴν  
 » ἄμεσον προστασίαν τοῦ βασιλέως (τῆς Γαλλίας).  
 » Πρὸ ἐξήκοντα περίπου ἐτῶν οἱ ἱεραπόστολοι κα-  
 » τῶκουν ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως ὄρους Σιών, ἐνθα  
 » συνεδείπνησεν ὁ Σωτὴρ μετὰ τῶν ἀποστόλων· ἀλ-  
 » λὰ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας μεταποιηθείσης ὑπὸ τῶν  
 » Τούρκων εἰς τζαμεῖον, κατῶκησαν ἐκτοτε ἐν τῇ  
 » πόλει, ἔχοντες ἐπὶ τοῦ ὄρους Γερῶν Μονῆν, κα-  
 » λουμένην τοῦ Ἁγ. Σωτῆρος, ἐν ἣ διατρίβει ὁ Φύ-  
 » λαξ μετὰ τῶν πλείστων μοναχῶν, πέμπων ἱερα-  
 » ποστόλους ἀπανταχοῦ τῆς ἀγίας γῆς, ἐνθα ὑπάρ-  
 » χει χρεῖα τοιούτων.

« Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Τάφου ὑψοῦται ὅσον δια-  
 » κόσια βήματα ἀπὸ τῆς Μονῆς, περικλείουσα τὸν  
 » Ἁγ. Τάφον, τὸν Γολγοθᾶ καὶ διαφόρους ἄλλους  
 » ἁγίους τόπους· ὠκοδομήθη δὲ ἐν μέρει ὑπὸ τῆς  
 » Ἁγ. Ἑλένης, θελούσης τὰ στεγάσῃ τὸν τάφον τοῦ  
 » Σωτῆρος, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα χριστιανοὶ ἡγεμόνες  
 » κατέστησαν αὐτὴν εὐρυτέραν, ἵνα συμπεριλάβωσι  
 » καὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, ὑψοῦμενον εἰς ἀπόστα-  
 » σιν πενήκοντα μόλις βημάτων ἀπὸ τοῦ τάφου  
 » τοῦ Σωτῆρος.

« Ὁ λόφος Γολγοθᾶ ὑψοῦτο τὸ πάλαι ἐκτὸς τῆς



» πόλεως, ὑπάρχων ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐθανατοῦντο οἱ  
 » εἰς κεφαλικὴν ποινὴν καταδικασθέντες μεταξὺ  
 » δὲ τοῦ λόφου καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐξετεί-  
 » νετο μέγα διάστημα κενόν, ἐν ᾧ συνηθοίετο ὁ  
 » λαός, θεωρῶν τὰς θανατώσεις. Ὁ Γολγοθᾶς πε-  
 » ριεκυκλοῦτο διὰ κήπων, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀνήκε τῶ  
 » Ἰωσήφ ἐξ Ἀριμαθαίας, οἰκοδομήσαντι ἐκεῖ τάφον  
 » δι' ἐαυτόν, ἐν ᾧ ὁμοῦς ἐναπετέθη τὸ σῶμα τοῦ  
 » Σωτῆρος. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν  
 » ἐθαπτον τοὺς νεκροὺς ὡς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὠρυττον  
 » ἐν βράχῳ εἰδός τι σηκοῦ, ἐν ᾧ ἐναπετίθετο τὸ  
 » σῶμα ἐπὶ πλακὸς λελαξευμένης ἐν τῷ βράχῳ,  
 » εἶτα δὲ ἐκλείετο τὸ μνήμα διὰ λίθου φράσσοντος  
 » τὴν θύραν, ἔχουσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τεσσαρῶν  
 » μόνον ποδῶν ὕψος.

« Ὁ ναός τοῦ παναγίου Τάφου εἶναι σταυροειδῆς  
 » τὸ σχῆμα, ἀλλὰ λίαν ἀσύμμετρος ἕνεκα τῶν δια-  
 » φόρων τόπων, οὓς ἠναγκάσθη ὁ ἀρχιτέκτων νὰ  
 » συμπεριλάβῃ ἐν αὐτῷ· ἔχει δὲ ἑκατὸν εἰκοσι βημά-  
 » των μῆκος, μὴ συμπεριλαμβανομένου τοῦ τόπου  
 » τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἑβδομήκοντα  
 » πλάτος. Ἄπας ὁ ναός στεγάζεται ὑπὸ τριῶν θό-  
 » λων, ὧν ὁ ὑπερκείμενος τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος,  
 » σχηματίζει τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ἔχων  
 » τριάκοντα ποδῶν διάμετρον καὶ ἄνωθεν ὧν ἠνεωγ-  
 » μένος ὡς ὁ τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἁγ. Πέτρου· στερεῖται  
 » δὲ ἤδη στέγης, τὰ δὲ φατνώματα ὑποστηρίζονται

» διὰ μεγάλων κεδρίνων δοκῶν, ἀποκοπεῖσθαι ἐκ τοῦ  
 » Λιβάνου. Τὸ πάλαι εἰσῆρχετο τις εἰς τὸν ναὸν διὰ  
 » τριῶν εἰσοδῶν, ἀλλὰ σήμερον ἐναπλειόφη μία  
 » μόνον, ἧς τὰς κλεῖδας φρουροῦσιν ἀγρόπνως οἱ  
 » Τοῦρκοι, φραβούμενοι μὴ εἰσέλθωσι, τυχόν, προ-  
 » ακυνηταί, μὴ ἀποτίσαντες τὸν ἐπιταχθέντα φόρον  
 » ἐννέα φλωρίων ἢ τριάκοντα ἐξ λιρῶν, εἰς ὃν ὑπα-  
 » βάλλονται οἱ ἐκ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν ὁρμώ-  
 » μνοι, οἱ δὲ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου εἰς τὸ ἡμισυ  
 » μόνον. Ὑπεράνω τῆς κεκλεισμένης αἰετὸς πύλης ταύ-  
 » τῆς ὑπάρχει μικρὰ τις θυρίς, δι' ἧς λαμβάνουσιν  
 » ἐξωθεν τροφὰς οἱ ἐν τῷ Ναῷ, οἵτινες ἀνήκουσιν  
 » εἰς ὀκτὼ διάφορα ἔθνη.

« Οἱ Ῥωμαῖοι ἢ Λατίνοι, ἐκπροσωπούμενοι ὑπὸ  
 » τῶν Κορδελιέρων μοναχῶν φρουροῦσι τὸν Ἁγ. Τά-  
 » φον, τὸν ἐν τῷ Γολγοθᾶ τόπον, ἐν ᾧ πρᾶσηλώθη ὁ  
 » Ἰησοῦς εἰς τὸν σταυρόν, τὸν τόπον, ἐνθα ὁ σταυ-  
 » ρὸς αὐτοῦ ἀνευρέθη, τὴν πέτραν Μυρώσεως \*)  
 » καὶ τὸν ναῖσκον, ἐνθα ὁ Σωτὴρ παρέστη ἐμπροσθεν  
 » τῆς Θεοτόκου.

« Οἱ Ἕλληνας κέκτηνται ἐν τῷ ναῷ τὸν χορόν,  
 » ἐφ' οὗ ἱεουργοῦσιν· ἐν μέσῳ δὲ αὐτοῦ φαίνεται  
 » μικρὸς μαρμάρινος κύκλος, οὗτινας τὸ κέντρον  
 » εἶναι κατ' αὐτοὺς ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς.

« Οἱ Ἀβυσσινοὶ κατέχουσι τὸν ναῖσκον, ἐν ᾧ  
 » ὑψοῦται τὸ ἱερόν.

\*) Piazze de l' Onction.

« Οἱ Κόφτοι, ἦτοι Αἰγύπτιοι χριστιανοὶ ἔχουσι  
» μικρὸν εὐκτῆριον ἐγγὺς τοῦ Ἁγίου Τάφου.

« Αἱ Ἀρμένιοι ἱερουργοῦσιν ἐν τῷ ναύσκῳ τῆς Ἀγ.  
» Ἑλένης καὶ ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα οἱ στρατιῶται διε-  
» νεμήθησαν τὰ ἐνδύματα τοῦ Σωτῆρος διὰ κλήρων.

« Οἱ Νεστοριανοὶ ἢ Ἰακωβίται, ἐλθόντες ἐκ Συ-  
» ρίας ἢ Χαλδαίας, ἔχουσι μικρὸν ναύσκον ἐγγὺς τοῦ  
» τόπου, ἐνθα ἐφάνη ὁ Ἰησοῦς τῇ Μαγδαληνῇ ὑπὸ  
» τὴν μορφὴν κηπουροῦ· διὸ ὁ ναύσκος αὗτος καλεῖ-  
» ται τῆς Μαγδαληνῆς.

« Οἱ Γεωργιανοί, οἰκοῦντες μεταξὺ τῆς Μείζονος  
» καὶ Κασπίας θαλάσσης, κέκτηνται τὸν ἐν τῷ Γολ-  
» γοθᾶ τόπον, ἐνθα ἀνυψώθη ὁ σταυρὸς καὶ τὴν εἰρ-  
» κτήν, ἐν ἣ διέμεινεν ὁ Σωτῆρ, ἐνῶ ἐσκάπτετο ἡ  
» ὀπή, εἰς ἣν ἐνεπήχθη ὁ Σταυρὸς.

« Οἱ ἐπὶ τοῦ Λιβάνου οἰκοῦντες Μαρωνῖται εἰσι  
» τὸ τελευταῖον τῶν ἐν τῷ Ναῶ ἐθνῶν· οὗτοι δὲ  
» ἀναγνωρίζουσιν ὡς καὶ ἡμεῖς τὸν Πάππαν.

« Ἐκαστον ἔθνος πλὴν τῶν τόπων τούτων, εἰς  
» οὓς πάντες οἱ ἐν τῷ Ναῶ δύνανται νὰ εἰσέρχωνται  
» ἐλευθέρως, ἔχει καὶ ἰδιαιτέρον τι ὑπὸ τοὺς θόλους  
» ἢ ἐν γωνίᾳ τινὶ εὐκτῆριον, ἐν ᾧ καταλύει καὶ ἱε-  
» ρουργεῖ κατὰ τὰ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ ἔθιμα· οἱ εἰς τὸν  
» Ναὸν εἰσερχόμενοι ἱερεῖς ἢ μοναχοὶ μένουσι συνή-  
» θως ἐν αὐτῷ περὶ τοὺς δύο μῆνας, ὅτε ἢ ἐν τῇ πό-  
» λει Μονὴ πέμπει ἄλλους, ἀντικαταστήσαντας αὐ-  
» τοὺς· καθότι ἀδύνατον ἦθελεν εἶναι νὰ διατρίψῃ

» τις ἐπὶ πολὺ ἐν τῷ Ναῶ ἀνευ βλάβης τῆς ὑγείας,  
» ἕνεκα τοῦ ὀλίγου ἐν αὐτῷ ἀέρος καὶ τῆς ἐκ τῶν  
» θόλων ἐπικινδύνου ὑγρασίας. Εὐρομεν ὁμῶς ἀγα-  
» θὸν τινα ἐρημίτην ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγ.  
» Φραγκίσκου, ὅστις ἀπὸ εἰκοσιν ἤδη ἐτῶν διαμένει  
» ἐν τῷ Ναῶ, οὐδέποτε ἐξελθὼν αὐτοῦ καὶ τοσοῦτω  
» κοπιᾶζων πρὸς συντήρησιν διακοσίων λυχνιῶν καὶ  
» διακόσμησιν τῶν ἁγίων τόπων, ὥστε τέσσαρας  
» μόλις ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου δύναται ν' ἀναπαυθῆ.

« Εἰσερχόμενός τις εἰς τὸν Ναὸν ἀπαντᾷ τὴν πέ-  
» τραν τῆς Μυρώσεως, ἐφ' ἣς ἠλείφθη τὸ σῶμα τοῦ  
» Σωτῆρος σμύρνα καὶ ἀλόη πρὶν ἐναποτεθῆ εἰς τὸν  
» τάφον. Τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτι ἡ πέτρα αὕτη εἶναι  
» κλάσμα βράχου ἐκ τοῦ Γολγοθᾶ, μετακομισθὲν  
» ἐκεῖ ὑπὸ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, οἵτινες ἐνετα-  
» φίασαν τὸν Ἰησοῦν, προσθέτουσι δὲ ὅτι ἦτο πρα-  
» σινωπῆ. Ὅπως δὲ ἦναγκάσθησαν νὰ καλύψω-  
» σιν αὐτὴν λευκῷ μαρμάρῳ, διὰ τὴν ἀδιακρισίαν  
» τῶν προσκυνητῶν, ἀποσπώντων τεμάχια ἐξ αὐτῆς,  
» καὶ νὰ περιφράξωσιν διὰ σιδηρῶν καγκέλλων, ἵνα  
» μὴ καταπατήται. Ἡ πέτρα αὕτη ἔχει ἐπὶ τοὺς ποδῶν  
» καὶ ἐννέα δακτύλων μῆκος, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς  
» καίουσι νυχθημερὸν ὀκτὼ λυχνίαι.

« Ὁ Ἁγ. Τάφος ὑψοῦται εἰς ἀπόστασιν τριά-  
» κοντα ποδῶν ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ὑποκάτω τοῦ  
» μεγάλου θόλου, περὶ οὗ ἄρτι ὠμίλου· εἶναι δὲ  
» μικρὸς ἐν τῷ βράχῳ θαλαμίσκος, οὗ ἢ πρὸς ἀνατο-

» λὰς τετραμμένη θύρα ἔχει μόλις τεσσάρων πο-  
 » δῶν ὕψος καὶ δύο περίπου πλάτος, ὥστε ἀναγ-  
 » κάζεται τις νὰ κύψη, ἵνα εἰσέλθῃ. Τὸ δὲ ἔνδον  
 » τοῦ τάφου εἶναι σχεδὸν τετράγωνον, ἔχον πέντε  
 » ποδῶν καὶ ἑνδεκα δακτύλων μῆκος καὶ πέντε  
 » ποδῶν καὶ δέκα δακτύλων πλάτος, ὕψος δὲ ὀκτώ  
 » ποδῶν καὶ ἑνὸς δακτύλου. Ἐν μέσῳ τοῦ τάφου  
 » ὑπάρχει ὀγκώδης τις τράπεζα, λελαξευμένη ἐν  
 » αὐτῷ τῷ βράχῳ καὶ ἔχουσα δύο ποδῶν καὶ τεσσά-  
 » ρων δακτύλων ὕψος, ἣτις φράσσει τὸ ἥμισυ σχεδὸν  
 » τοῦ τάφου μέρος, ὄντος πέντε ποδῶν καὶ τεσσά-  
 » ρων δακτύλων τοῦ μήκους αὐτῆς, τοῦ δὲ πλάτους  
 » δύο ποδῶν καὶ ἑννέα περίπου δακτύλων. Ἐπὶ τῆς  
 » πλακῶς ταύτης ἐναπετέθη τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος,  
 » ἔχον τὴν κεφαλὴν τετραμμένην πρὸς δυσμάς, τοὺς  
 » δὲ πόδας πρὸς ἀνατολάς. Ἐδέησε δὲ νὰ καλυφθῇ  
 » καὶ αὕτη διὰ μαρμάρου, διὰ τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν  
 » ἀνατολιτῶν, πεποιθότων ὅτι οὐδέποτε θέλει ἐγκα-  
 » ταλείψει αὐτοὺς ὁ Θεός, ἐὰν ἀποθέσῃσι τρίχας  
 » τινὰς ἐπὶ τῆς πλακῶς, πλὴν δὲ τούτου, διότι οἱ  
 » προσκυνηταὶ ἀπέσπων τεμάχια αὐτῆς. Τεσσαρά-  
 » κοντα τέσσαρες λυχνίαι καίουσιν ἀκαταπαύστως  
 » ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ τόπῳ ἵνα δὲ ἐξέρχεται ὁ καπνὸς  
 » ἠνεώχθησαν τρεῖς ἐν τῷ θόλῳ ὀπαί. Ὁ τάφος  
 » οὗτος κοσμεῖται καὶ ἐξωτερικῶς διὰ μαρμαρίνων  
 » πλακῶν καὶ κίωνων ὑπαστηρίζοντων τὸν θόλον.

« Πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἁγ. Τάφου κεῖται λίθος

» ἔχων ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ποδὸς τετραγωνικοῦ ἐπι-  
 » φάνειαν καὶ ἑνὸς ποδὸς ὕψος, ἐφ' ᾧ ἐπηρεΐδεται ἡ  
 » φράσουσα τὴν θύραν τοῦ τάφου μεγάλη πλάξ.  
 » Ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου ἵστατο, λέγουσιν, ὁ ἄγγελος  
 » ὅτε ὠμίλησεν εἰς τὰς δύο Μαρίας. Τούτου δὲ ἕνεκα  
 » καὶ ἵνα μὴ εἰσέρχηται τις ἀμέσως εἰς τὸν Ἁγ. Τά-  
 » φον, ἀνήγειραν ἐπ' αὐτοῦ οἱ πρῶτοι πιστοὶ μικρὸν τι  
 » ναΐδιον, καλούμενον τοῦ Ἀγγέλου.

« Προχωρῶν τις πρὸς ἄρκτον ἀπαντᾷ ὅσον δώ-  
 » δεκα βήματα ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Τάφου μεγάλην ἐκ  
 » φαιοῦ μαρμάρου πλάκα τεσσάρων περίπου ποδῶν  
 » ἔχουσαν διάμετρον, ἣτις ἐμφαίνει τὸν τόπον,  
 » ἐν ᾧ ἐφάνη ὁ Ἰησοῦς τῇ Μαρίᾳ ὑπὸ τὴν μορφὴν  
 » κηπουροῦ.

» Μικρὸν δὲ πορρωτέρω εὐρίσκει τὸν ναῖσκον  
 » τῆς Ἐμφανίσεως, ἐνθα κατὰ τὴν παράδοσιν  
 » ἐφάνη κατὰ πρῶτον ὁ Ἰησοῦς τῇ Μαρίᾳ μετὰ τὴν  
 » ἀνάστασιν. Ἐν τῷ ναῖσκῳ τούτῳ ἱεουργοῦσιν οἱ  
 » Κορδελιέροι καὶ ἀπ' αὐτοῦ μεταβαίνουσιν εἰς τοὺς  
 » κοιτῶνας, μόνην ἐξοδὸν ἔχοντας διὰ τοῦ ναῖσκου  
 » τούτου.

« Ἐξακολουθῶν τις νὰ περιέρχεται τὸν ναὸν εὐρί-  
 » σκει μικρὸν θολοειδὲς ναΐδιον, ἔχον μῆκος ἐπτὰ  
 » ποδῶν καὶ ἐξ πλάτος καὶ καλούμενον φυλακὴ  
 » τοῦ Σωτῆρος· καθότι ὁ Ἰησοῦς ἐκλείσθη ἐν τῷ  
 » τόπῳ τούτῳ, ἐνῶ ὠρύττετο ἡ ὀπή, εἰς ἣν ἐνεπή-  
 » χθη ὁ σταυρός. Ὁ ναῖσκος οὗτος ὑψοῦται ἀντικρῶ

» τοῦ Γολγοθα, ὥστε οἱ δύο οὗτοι τόποι ἀποτελοῦσιν  
 » οὕτως εἶπεν τὰς δύο τοῦ σταυροῦ ἀκρας, τοῦ μὲν  
 » λόφου ὑψομένου πρὸς νότον, τοῦ δὲ ναῖσκου πρὸς  
 » ἄρκτον.

« Ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἕτερον ναίδιον  
 » ἔχον πέντε βημάτων μῆκος καὶ τριῶν πλάτος καὶ  
 » ὑψοῦμενον ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐγυμνώθη ὁ Ἰησοῦς  
 » ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν πρὸ τοῦ νὰ προσηλωθῆ εἰς  
 » τὸν σταυρόν, τὰ δὲ ἐνδύματα αὐτοῦ διεμοιράσθη-  
 » σαν διὰ κλήρων.

« Ἐξερχόμενος τοῦ ναιδίου τούτου ἀπαντᾷ τις με-  
 » γάλην πρὸς δεξίαν κλίμακα, ἀγούσαν διὰ τριά-  
 » κοντα βαθμίδων εἰς ὑπόγειόν τι λελατομημένον ἐν  
 » τῷ βράχῳ, ἐνθα ὑπάρχει πρὸς ἀριστερὰν ναῖσκος,  
 » καλούμενος κοινῶς Εὐκτήριον τῆς Ἀγ. Ἐλέ-  
 » νης· καθότι ἡ ἁγία αὐτὴ ἤρχετο ἐν αὐτῷ, ἐνῷ ἀνε-  
 » ζητεῖτο ὁ σταυρός. Καταβάς δὲ ἔνδεκα ἔτι βαθμίδας  
 » εὐρίσκεται τις ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα ἀνευρέθησαν ὁ  
 » σταυρός, οἱ ἥλοι, ὁ ἀκάνθινος στέφανος καὶ ἡ λόγ-  
 » χη, ἅτινα ἔμενον κατακεχωσμένα ἐν τῷ τόπῳ  
 » τούτῳ ἐπὶ τρεῖς καὶ ἐπέκεινα αἰώνας.

« Ἐγγὺς τῆς κόρυφης τῆς κλίμακος ταύτης εὐ-  
 » ρίσκει τις πρὸς τὸ μέρος τοῦ Γολγοθα, ναῖσκον  
 » ἔχοντα τεσσάρων βημάτων μῆκος καὶ δύο καὶ ἡμί-  
 » σεως πλάτος, ὑφ' οὗ τὸ θυσιαστήριον ὑψοῦται  
 » στήλη ἐκ φαιοῦ μελανοστίκτου μαρμάρου, ἔχουσα  
 » δύο ποδῶν ὕψος καὶ ἑνὸς ποδὸς διάμετρον, καλαυ-

» μένη δὲ *Impropere*· καθότι ἐπ' αὐτῆς ἐκάθητο ὁ  
 » Σωτὴρ, ὅτε ἐστεφανώθη δι' ἀκανθῶν.

« Δέκα βήματα πορρωτέρω ἀπαντᾷ τις μικράν τινα  
 » καὶ στενωτάτην κλίμακα, ἧς αἱ πρῶται βαθμίδες  
 » εἰσι ξύλινοι, αἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἐκ λίθου· ἀναβάς δὲ  
 » εἴκοσι βαθμίδας εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ Κρα-  
 » νίου. Τὸν τόπον τούτον, τὸν τόσῳ ποτὲ αἰσχρόν,  
 » ἀλλ' ἀγνισθέντα διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Σωτῆρος,  
 » ἐκαθάρισαν ἐπιμελῶς οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν  
 » ἐπ' αὐτοῦ χωμάτων καὶ ἄλλων ρύπων, εἶτα δὲ  
 » περιέκλεισαν διὰ τοίχων, ὥστε κατέστη οὕτω εἶδος  
 » τι ναῖσκου ὑψηλοῦ, περιεχομένου ἐν τῷ μεγάλῳ  
 » Ναῶ. Ὁ ναῖσκος οὗτος εἶναι ἔσωθεν περιβεβλημέ-  
 » μένος μαρμάρῳ, χωρίζεται δὲ δι' ἀψιδὸς πινος,  
 » εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἄρκτον εἶναι ὁ τόπος,  
 » ἐνθα προσηλώθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν Σταυρόν. Τριά-  
 » κοντα δύο λυχνίαι καίουσιν ἀκαταπαύστως ἐν τῷ  
 » ἱερῷ τούτῳ τόπῳ, συντηρούμεναι ὑπὸ τῶν Κορ-  
 » θελιέρων, οἵτινες τελοῦσιν ἐκεῖ καθεκάστην τὴν  
 » λειτουργίαν. Τὸ δὲ πρὸς νότον εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα  
 » ἐνεπήχθη ὁ σταυρός. Φαίνεται δὲ εἰσέτι ἡ ὀπή  
 » ἔχουσα βάθος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου ποδός,  
 » ἣτις ὅμως ἦτο πολλῶ βαθυτέρα πρὶν ἀποκομι-  
 » σθῶσιν αἱ καλύπτουσαι τὸν βράχον γαῖαι. Ἐγ-  
 » γὺς κεῖται καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐνεπήχθησαν οἱ  
 » σταυροὶ τῶν δύο ληστῶν, ὧν ὁ μὲν τοῦ καλοῦ λη-  
 » στοῦ ἦτο πρὸς ἄρκτον, ὁ δὲ ἄλλος πρὸς νότον,

» ὥστε ὁ μὲν ὑψοῦτο ἐκ δεξιῶν, ὁ δὲ ἐξ εὐωνύμων  
 » τοῦ Σωτῆρος, ὅστις εἶχε τὸ πρόσωπον τετραμμέ-  
 » νον πρὸς δυσμάς, τὰ δὲ νῶτα πρὸς τὴν ἀνατολι-  
 » κῶς κειμένην Ἱερουσαλήμ. Πεντήκοντα λυχνίαι  
 » φωτίζουσι νυχθημερόν τὸν ἅγιον τοῦτον τόπον,  
 » κάτωθεν δὲ αὐτοῦ κείνται οἱ τάφοι τοῦ Γοδεφρεί-  
 » δου Βουλιῶνος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Βαλδουίνου,  
 » ἐφ' ὧν ἀναγινώσκει τις τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

HIC JACET INCLYTUS DUX GODEFRIDUS DE  
 BULION, QUI TOTAM ISTAM TERRAM AC-  
 QUIISIVIT CULTUI CHRISTIANO, CUIUS ANIMA  
 REGNET CUM CHRISTO. AMEN.

REX BALDUINUS, JUDAS ALTER MACHABEUS,  
 SPES PATRIÆ, VIGOR ECCLESIE, VIRTUS UTRIUQUE,  
 QUEM FORMIDABANT, CUI DONA TRIBUTA FEREBANT  
 CEDAR ET ÆGYPTUS, DAN AC HOMICIDA DAMASCUS.  
 PROH DOLOR ! IN MODICO CLAUDITUR HOC TUMULO.

« Ὁ τόπος τοῦ Κρανίου εἶναι ὁ τελευταῖος ἐν τῷ  
 » ναῷ τοῦ Παναγίου Τάφου σταθμός· καθότι εἰς  
 » εἴκοσι περίπου βημάτων ἀπόστασιν εὐρίσκεται ἡ  
 » πέτρα τῆς Μυρώσεως, κειμένη παρὰ τὴν εἴσο-  
 » δον τοῦ ναοῦ. »

Περιγράψαντος ἡμῖν κατὰ τάξιν τοῦ Δεσαίη τοὺς  
 ἁγίους τούτους σταθμούς, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται  
 μοι εἰμὴ μόνον νὰ παραστήσω τῷ ἀναγνώστῃ τὸ  
 σύνολον τῶν τόπων τούτων.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Παναγίου Τάφου συνίσταται, ὡς  
 ἤδη γνωρίζει, ἐκ τριῶν ἐκκλησιῶν, τὴν τοῦ τάφου τοῦ  
 Σωτῆρος, τὴν ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ Κρανίου καὶ τὴν τῆς  
 ἀνακαλύψεως τοῦ ἁγίου Σταυροῦ.

Ἡ κυρίως ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Τάφου εἶναι ὠκοδο-  
 μημένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπὶ τοῦ  
 τόπου, ἐνθα γνωρίζομεν ὅτι ἐτάφη ὁ Ἰησοῦς. Τὸ  
 σχῆμα αὐτῆς εἶναι σταυροειδές, αὐτὸς δὲ ὀναίσκος  
 τοῦ Ἀγ. Τάφου ἀποτελεῖ τὸ μέγα πρκαύλιον τοῦ  
 ὄλου οἰκοδομήματος· εἶναι δὲ κυκλωτέρας ὡς τὸ ἐν  
 Ῥώμῃ Πάνθειον, δεχόμενος τὸ φῶς διὰ τοῦ θόλου,  
 οὗ ὑποκάτω κείται ὁ Ἀγ. Τάφος. Δεκαεξὲς μαρμάρι-  
 νοι κίονες κοσμοῦσι κύκλῳ τὸν ναόν, σχηματίζοντες  
 δεκαεπτὰ ἀψίδας, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὑψηλότερα τις στοά,  
 συνισταμένη καὶ αὕτη ἐκ δεκαεξὲς κίωνων ἢ δεκαεπτὰ  
 ἀψίδων, μικροτέρων τῶν κάτωθεν. Ἰπεράνω δὲ τῆς  
 κορωνίδος τῆς δευτέρας ταύτης στοᾶς ἀνοίγονται  
 μικροὶ σηκοὶ (niches), ἐφ' ὧν ἐπικάθηται ὁ θόλος. Οἱ  
 σηκοὶ οὗτοι ἐκοσμοῦντό ποτε διὰ ψηφοθημάτων,  
 παριστάντων τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, τὴν Ἀγ.  
 Ἑλένην, τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον καὶ τρία  
 ἄλλα ὁμοιώματα ἄγνωστα ἡμῖν.

Ὁ δὲ χορὸς τῆς ἐκκλησίας, κείμενος πρὸς ἀνα-  
 τολὰς τοῦ Ἀγ. Τάφου, εἶναι διπλοῦς ὡς ἐν ἀρχαίοις  
 τισὶ ναοῖς, συνίσταται δηλ. ἐκ περιβόλου ἔχοντος  
 θρανία διὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ μεμονωμένου τινὸς θυ-  
 σιαστῆριου, εἰς ὃ ἀναβαίνει τις διὰ δύο βαθμίδων,

πέριξ δὲ τούτων διήκουσιν αἱ πτέρυγες τοῦ χοροῦ, ἐνθα εὐρίσκονται τὰ ὑπὸ Δεσαίη περιγραφέντα μνημεία. Ὅπισθεν δὲ τοῦ χοροῦ εὐρίσκει τις πρὸς δεξιάν δύο κλίμακας, ὧν ἡ μὲν ἀγχι εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθαῖ ναῖσκον, ἡ δὲ εἰς τὸ ὑπὸ τὸν λόφον τοῦτον ὑπόγειον ἱερὸν τῆς Ἀνακαλύψεως τοῦ Ἁγ. Σταυροῦ· καθότι ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γολγοθαῖ ἀνυψωθείς Σταυρὸς ἀνευρέθη ὑπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν λόφον. Οὕτω λοιπὸν ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἤδη εἰρημένα λέγομεν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Τάφου ὑψοῦται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Γολγοθαῖ, ἐγγίζων σχεδὸν πρὸς ἀνατολὰς τὸν λόφον τοῦτον, ἐφ' οὗ καὶ ὑφ' ὃν ὑπάρχουσι δύο ἕτερα ἐκκλησιάδια, συνεχόμενα διὰ τοίχων καὶ θολωτῶν κλιμάκων μετὰ τοῦ κυριωτέρου οἰκοδομήματος.

Ἡ τεκτονικὴ τοῦ ναοῦ ἀνάγεται προφανῶς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Κωνσταντίνου· καθότι πανταχῶ ἐπικρατεῖ ὁ κορινθιακὸς ρυθμὸς, οἱ δὲ κίονες εἰσι πάντες βαρεῖς ἢ ἰσχυροί, δυσαναλόγου εὐσης τῆς διαμέτρου πρὸς τὸ ὕψος, ἀλλὰ συνηνωμέναι τινὲς στήλαι, ὑποστηρίξουσαι τὴν κορωνίδα τοῦ χοροῦ εἰσι ρυθμοῦ ἐπιτυχεστέρου. Ὑψηλῆς δὲ οὐσης καὶ εὐρυχώρου τῆς ἐκκλησίας αἱ γραμμαὶ τῆς κορωνίδος εἰσιν ἀρκούντως μεγαλοπρεπεῖς· δυστυχῶς ὅμως ταπεινωθείσης πρὸ ἐξήκοντα περίπου ἐτῶν τῆς ἀψίδος, ἥτις χωρίζει τὸν χορὸν ἀπὸ τοῦ προνάου, ὁ ὀφθαλμὸς στερεῖται ἤδη τῆς θεᾶς ὀλοκλήρου τοῦ θόλου.

Ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει περιστύλιον, ἀλλὰ δύο πλα-

γίας εἰσόδους, ὧν μία μόνη εἶναι σήμερον ἠνεωγμένη. Ἐκ δὲ τούτου εἰκάζω ὅτι τὰ μνημεῖον τοῦτο ἐστρεψίτο ἀνέκαθεν ἐξωτερικῶν καλλωπισμῶν. Ἄλλως τε ἡ πρόσοψις αὐτοῦ φράσσεται ὑπὸ καλυβῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν Μοναστηρίων, ἅτινα προσερείδονται τοῖς τοίχοις τοῦ ναοῦ.

Τὸ ἐπικαλύπτον τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος μαρμαρινὸν μνημεῖον, ἔχει σχῆμα φερέτρου, κοσμουμένου δι' ἡμιγαθικῶν τριφύλλων, ἐγγεγλυμμένων ἐν ταῖς πλευραῖς αὐτοῦ· ὑψοῦται δὲ μετὰ κομψότητος ὑπὸ τῶν φωτίζοντα αὐτὸν θόλων, ἀλλὰ ἀγκῶδες τι παρεκκλήσιον, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων παρὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ, ἀσχημίζει τὸ περικαλλές τοῦτο μνημεῖον. Ἐντὸς δὲ αὐτοῦ βλέπει τις ἀπλουστάτην ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πλάκα, ἐρειδομένην τῷ τοίχῳ τοῦ μνημείου καὶ χρηαιμεύουσαν ὡς θυσιαστήριον τοῖς καθολικοῖς ἱερεῦσι. Ταιοῦτος εἶναι ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Τάφου εἶναι ἀρχαιοτάτη. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιτομῆς τῶν ἱερῶν πολέμων (Epitome bellum sacrorum) δι' ἀσχυρίζεται ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων, ἔλαβον οἱ χριστιανοὶ παρὰ τοῦ Ἀδριανέου τὴν ἄδειαν νὰ ἐγείρωσιν ἢ μᾶλλον ν' ἀνοικοδομήσωσιν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, περιλαμβάνοντες καὶ τοὺς λοιποὺς ἱεροὺς αὐτοῖς τόπους· ὁ δὲ Καρέσμιος ἀντι-

μάχεται πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, «διότι, λέγει, οὐ-  
» δέποτε πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἔτυχον οἱ χριστιαν-  
» νοὶ τῆς ἀδείας ν' ἀνεγείρωσι τοιούτους ναοὺς.»  
Ἄλλ' ὁ σοφὸς οὗτος κληρικός λησμονεῖ, φαίνεται,  
ὅτι πρὸ τῆς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καταδρομῆς οἱ χρι-  
στιανοὶ ἐκέκτηντο πολλὰς ἤδη ἐκκλησίας, τελοῦντες  
δημοσίᾳ τὰς τελετὰς αὐτῶν, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Λα-  
κτάντιος καὶ Εὐσέβιος, περιγράφοντες τὴν κατὰ τοὺς  
χρόνους ἐκείνους εὐημερίαν καὶ τὰ πλούτη τῶν  
πιστῶν.

Πολλοὶ ἄλλοι ἀξιόχρεοι συγγραφεῖς, ἐνοῖς ὁ Σω-  
ζομένης ἐν τῷ 6'. βιβλίῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ,  
ὁ Ἄγ. Ἱερώνυμος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς  
τὸν Παυλῖνον καὶ Ῥουφῖνον, ὁ Σεβήρος (βιβλ. 6'.)  
ὁ Νικηφόρος (βιβλ. 7'.) καὶ Εὐσέβιος ἐν βίῳ Κων-  
σταντίνου πληροφοροῦσιν ἡμῖν ὅτι οἱ ἔθνικοί,  
περιζώσαντες τείχεσι τοὺς ἁγίους τόπους Ἰδρυσᾶν  
ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ  
καὶ ἕτερον τῆς Ἀφροδίτης ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔστη-  
σαν δὲ καὶ εἰδῶλον τοῦ Ἀδώνιδος ἐπὶ τῆ φάτνη Σω-  
τῆρος. Πᾶσαι αὗται αἱ μαρτυρίαι ἐπιβεβαιοῦσι τὴν  
ἀρχαιότητα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις λατρείας τοῦ ἀλη-  
θοῦς Θεοῦ, ἣ δὲ βεβήλωσις τῶν ἁγίων τόπων ἀπο-  
δεικνύει ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶχον ἤδη ἀνεγείρει ἐπ' αὐ-  
τῶν θυσιαστήρια.

Ὅπως δὴ ποτε ἡ θεμελίωσις τῆς ἐκκλησίας τοῦ  
Παναγίου Τάφου ἀνάγεται τοῦλάχιστον εἰς τοὺς

χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου, ὡς καταφαίνεται ἀρι-  
δῆλως ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ, δι' ἧς ἐντέλλεται  
τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπῳ Μακαρίῳ ν' ἀνεγείρῃ  
ναὸν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐτελέσθη τὸ μυστήριον  
τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν. Ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας  
Εὐσέβιος, ὁ διατηρήσας ἡμῖν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην,  
περιγράφει ἀκριβῶς τὸν νεόδμητον τοῦτον ναόν, οὗ  
τὰ ἐγκαίνια διήρκεσαν τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας. Τὴν  
δὲ διήγησιν ταύτην τοῦ Εὐσεβίου ἐπικυροῦσι Κύριλ-  
λος ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων (Κατήχ. ἀ. 10. 3),  
ὁ Θεοδώρητος καὶ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 333 ἀπὸ Βουρ-  
διγάλης εἰς Ἱεροσόλυμα ὁδοιπορικόν,  
ἐν ᾧ πληροφοροῦμεθα ὅτι διαταγῇ Κωνσταν-  
τίνου τοῦ αὐτοκράτορος ᾠκοδομήθη  
ἐκκλησία θαυμαστή τὸ κάλλος (*jussu  
Constantini imperatoris, basilica facta est mirae pul-  
chritudinis*).

Ὁ ναὸς οὗτος ἠρημώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς  
Περσίας Κοσρόη τοῦ 6'. τρεῖς περίπου μετὰ τὴν ἀνε-  
γερσιν αἰῶνας. Ἀνακτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρακλείου  
τὸν ἀληθῆ Στζυρόν, Μόδεστος ὁ ἐπίσκοπος τῶν Ἱε-  
ροσολύμων ἀνάρθωσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἄγ. Τά-  
φου, ὁ δὲ Καλίφης Ὁμάρ γενόμενος μετ' οὐ πολὺ  
Κύριος τῆς Παλαιστίνης ἐπέτρεψε τοῖς χριστιανοῖς  
νὰ τελῶσι τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν ἀνενοχλήτως.  
Περὶ τὸ ἔτος 1009 ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος ἠρη-  
μώθη καὶ αὐθις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας

Ἰησοῦς ἢ Ἀκέμ, ἀνοικοδομηθεὶς, κατὰ τινὰς μὲν ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως τούτου, οὔσης χριστιανῆς, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πιστῶν, οἷς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀκέμ, χαριζόμενος τῷ αὐτοκράτορι Ἀργυροπίλῳ ἐπέτρεψεν νὰ περικλείωσι πάλιν ἐν γὰρ τοὺς ἀγίους τόπους. Ἐγὼ ὅμως, ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ ἐπὶ Ἀκέμ χριστιανοὶ ἐστερεῦντο καὶ πλοῦτον καὶ τέχνης ἰκανῆς, ὥστε νὰ οἰκοδομήσωσι τοιοῦτον ναόν, οὐδὲν δὲ ἀνευρίσκων ἀπεδεικνύον ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Τάφου ᾠκοδομήθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, κλίνω νὰ πιστεύσω μᾶλλον ὅτι ἡ ὑπὸ Κωνσταντίνου ἀνεγερθεῖσα ἐκκλησία, ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦλάχιστον τεκτονικὴν, οἷα καὶ σήμερον βλέπομεν αὐτήν· μόνη δὲ ἡ θέα τοῦ οἰκοδομηματος παρέχει ἀποχρῶσαν περὶ τούτου ἀπέδειξιν.

Οἱ σταυροφόροι κυριεύσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα τῇ 15ῃ Ἰουλίου τοῦ 1099 ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν ἀπίστων τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν διετήρησαν οἱ διάδοχοι τοῦ Γαδεφρείδου Βουλιῶνος ἐπὶ ὀγδοήκοντα ὀκτῶ ἔτη. Ἰποκυψάσης δὲ πάλιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τὴν ζυγὸν τῶν Μωαμεθανῶν, οἱ χριστιανοὶ τῆς Συρίας ἠγόρασαν παρ' αὐτῶν ἀντὶ πολλοῦ χρυσοῦ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Τάφου· Μοναχοὶ δὲ τινες ἐφρούρησαν ἔκτοτε διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῶν, τοὺς τόπους τούτους, οὓς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερασπιθῶσιν οἱ βασιλεῖς. Οὕτω ἡ εὐσεβεία τῶν πιστῶν

διεφύλαξεν ἡμῖν διὰ μυρίων ἐπαναστάσεων τὸν πάροσον τοῦτον ναόν, ὅστις εἴμαρτο φεῦ! νὰ ἐξολοθρευθῇ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι.

Εὐτυχεῖς τῷ ὄντι ἦσαν οἱ πάλαι περιηγηταί, μὴ ἀναγκαζόμενοι νὰ ἐνδιατρίβωσι εἰς τὰς κριτικὰς ταύτας λεπτομερείας· καθότι οἱ εὐσεβεῖς τότε ἀναγνώσται ἐπίειθοντο ἀνευ ἀντιλογιῶν ταῖς ἀληθείαις τῆς θρησκείας, πάντες δὲ ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι, ἵνα ἴδῃ τις χώραν τινά, οἷα τῷ ὄντι εἶναι, ἐνδεὶ νὰ θεωρῇ αὐτὴν μετὰ τῶν παραδόσεων καὶ ἀναμνήσεων αὐτῆς. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν ἀγίαν γῆν ὀφείλει νὰ ἔχη καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Γραφὴν ἀντὶ χειρὸς, ἐὰν δὲ δὲν πιστεύῃ, περιττὸν νὰ πορευθῇ τασαύτην ὁδὸν ἀναζητῶν τὴν Ἰουδαίαν. Τί ἠθέλομεν ἄρα φρονεῖ περὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἐπισκεπτόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν ἠθέλεν ἀναζητεῖ ἀδιακόπως σφάλματα καὶ ἀντιφάσεις παρ' Ὁμήρῳ καὶ Βιργιλίῳ; εὕτω φεῦ! ὁδοιποροῦσι σήμερον πολλοὶ περιηγηταί, ζητοῦντες νὰ ἐπιδείξωσιν εὐφυῖαν καταπρονοῦντας τῶν θεῶν.

Οἱ εὐσεβεῖς τῶν ἀναγνωστῶν μου εἶναι ἴσως περιεργοὶ νὰ γνωρίσωσιν ὅποιοι ἦσαν οἱ λογισμοὶ μου, περιερχομένου τοὺς φοβεροὺς τούτους τόπους· ἀλλὰ ὑπὸ τοσαύτων ἄμα κατειχόμενῃ αἰσθημάτων, ὥστε οὐδεμίαν εὐκρινῆ ἰδέαν ἠδυνάμην τότε νὰ σχηματίσω. Ἐμεινα ἐπὶ ἡμίσειαν σχεδὸν ὥραν γονυπετῆς ἐν τῷ μικρῷ θαλάμῳ τοῦ Ἀγ. Τάφου, μὴ δυνάμενος ν' ἀπστρέψω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ λίθου ἐκείνου. Ὁ εἶς



τῶν ὁδηγούντων με ἱερέων ἔκειτο πρηνῆς παρ' ἐμοί, στήριζων τὸ μέτωπον ἐπὶ τῆς πλακός, ἐνῶ ὁ ἕτερος εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸ Εὐαγγέλιον, ἀναγινώσκων τὰ περὶ τοῦ Ἁγ. Τάφου ἐν αὐτῷ χωρία, ἀπαγγέλλων δὲ καὶ σύντομόν τινα μεθ' ἕκαστον ἐδάφιον εὐχὴν. Ἡ θεὰ τοῦ θριαμβεύοντος τούτου τάφου μ' ἔκαμε νὰ συναισθανθῶ τὴν ἰδίαν μου ἀδυναμίαν, ὅτε δὲ ὁ ὁδηγός μου ἔκραξε μετὰ τοῦ Ἁγ. Παύλου. « Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; Ποῦ σου ἄδη τὸ νίκος; » ἔτεινα τὸ οὖς, περιμένων οἶονεὶ ν' ἀκούσω τὸν θάνατον ἀποκρινόμενον « Νενίκημαι καὶ κεῖμαι σιδηροδέσμιος ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ. »

Περιήλθομεν τοὺς διαφόρους ἐν τῷ Ναῶ σταθμοὺς μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Γολγοθᾶ. Ποῦ δύναται τις νὰ εὕρῃ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σκηναὶς τόσῳ συγκινητικὰς ὡς τὰς τελευταίας τοῦ Εὐαγγελίου; Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τερατωδῶν μεταμορφώσεων θεότητος ξένης τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ περὶ ἱστορίας παθητικωτάτης, ἣτις οὐ μόνον ἀποσπᾷ δάκρυα διὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἦς αἱ συνέπειαι μετέβαλον τὴν κατάστασιν συμπάσης τῆς οἰκουμένης. Εἶχον ἄρτι ἐπισκεφθῆ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ διεφύλακτον ἀκμαίαν ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν ἐξ αὐτῶν ἐντύπωσιν· ἀλλὰ πόσῳ ζωηροτέρα ἦτο ἡ συγκίνησις, ἣν ἠσθάνθη ἐκ τῆς θεᾶς τῶν ἁγίων τόπων!

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Τάφου, συνισταμένη ἐκ

πολλῶν ἐκκλησιῶν, ὠκοδομημένη ἐπὶ ἀνωμάλου γηπέδου καὶ φωτιζομένη διὰ πολυαριθμῶν λυχνιῶν εἶναι εἰ πέρ τις καὶ ἄλλη μυστηριώδης, τὸ δὲ ἐν αὐτῇ ἡμίφως προσφωρότατον εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ κατάνυξιν. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ οἰκοῦσι παντοίων χριστιανικῶν αἱρέσεων ἱερεῖς, αἰνοῦντες τὸν Ὑψίστον νυκθήμερόν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἀψίδων, ἐνθα ἐμφωλεύουσιν ὡσεὶ περιστεραί, καὶ ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ὑπογείων ναίσκων. Τὸ ὄργανον τοῦ Λατίνου λειτουργοῦ, τὰ κύμβαλα τοῦ Ἀβυσσινοῦ ἱερέως, ἡ φωνὴ τοῦ Ἑλληνόσ καλογῆρου, αἱ εὐχαὶ τοῦ Ἀρμενίου ἐρημίτου καὶ οἱ θρῆνοι τοῦ Κόφτου μοναχοῦ πλήττουσι διαδοχικῶς ἢ καὶ συνάμα τὰς ἀκοὰς τοῦ προσκυνητοῦ, μὴ εἰδότος πόθεν ἐκπέμπονται αἱ θεαὶ ἐκεῖναι μελωδίαί, ὁσφραινομένου τῆς εὐωδίας τοῦ λιβάνου καὶ μὴ βλέποντος τὴν κχίουσαν αὐτὸ χεῖρα, ἀλλ' ἐνίοτε μόνον διακρίνοντος ἐν μέσῳ τῶν κίωνων καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ ναοῦ λειτουργόν τινα τοῦ Ὑψίστου, πορευόμενον νὰ τελέσῃ τὰ φοβερότερα τῶν μυστηρίων ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις, ἐνθα ἐτελέσθησαν.

Πρὶν ἐξέλθω τοῦ ἱεροῦ τούτου περιβόλου ἔστην ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐμπροσθεν τῶν τάφων τοῦ Γοδεφρείδου καὶ Βαλδουίνου, ἐρειδομένων τῷ τοίχῳ τοῦ χοροῦ. Ἀσπαζόμενος τὴν τέφραν τῶν ἵπποτῶν τούτων βασιλέων, τῶν τοσοῦτῳ ἀξίων ν' ἀναπαύωνται ἐγγὺς τοῦ ὄπ' αὐτῶν λυτρωθέντος Ἁγίου Τάφου, ἀνεμνήσθην ὅτι ἡ τέφρα αὕτη ἀνήκε Γάλλοις καὶ ὅτι

αὕτη μόνη κείτα: ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ τάφου τοῦ Σω-  
τῆρος. Ὅποια τῷ ὄντι τῇ πατρίδι μου τιμὴ!

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Μονὴν περὶ τὴν ἑνδεκάτην,  
ἐξήλθον καὶ αὖθις περὶ μεσημβρίαν, ἵνα ἀκολουθήσω  
τὴν Ἐμπαθη ὁδόν<sup>\*)</sup>, ἣν ἐπορεύθη ὁ λυτρωτὴς  
τῶν ἀνθρώπων μεταβαίνων ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Πι-  
λάτου εἰς τὸν τόπον τοῦ Κρανίου.

Ἡ οἰκία αὕτη εἶναι ἤδη ἐρείπιον, ἀφ' οὗ βλέπει  
τις τὸν περίβολον, ἐνθα ὑψοῦτο ὁ ναὸς τοῦ Σολο-  
μῶντος καὶ τὸ ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ἀνεγερθὲν  
τζαμεῖον.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μαστιγωθείς, στεφεὶς δι' ἀ-  
κανθῶν καὶ χλαμύδα περιβεβλημένος κοκκίνην<sup>\*\*)</sup>  
παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ Πιλάτου λέγοντος  
« Ἴδὲ ὁ ἄνθρωπος! » Δεικνύουσι δὲ ἔτι καὶ νῦν τὴν  
θυρίδα, ἀφ' ἧς ἐρρέθησαν οἱ ἀξιωμακρόνυτοι οὗτοι  
λόγοι.

Κατὰ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις παράδοσιν τῶν Λατί-  
νων ὁ στέφανος τοῦ Ἰησοῦ ἐλήφθη ἐξ ἀκανθώδους  
τινος δένδρου καλουμένου Λυκίου (Lucium spinosum)  
ἀλλ' ὁ σοφὸς βοτανολόγος Ἀσελκίστος νομί-  
ζει ὅτι ἐγένετο χρῆσις φυτοῦ τινος τῆς Ἀραβίας,  
καλουμένου νάβκα (nabka), « Ὁ στέφανος τοῦ Σω-  
τῆρος, λέγει, συνίστατο πιθανῶς ἐκ νάβκα, »

\*) Voir douloureuse. Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης ἠνομάζει αὐτὴν Ἐμπα-  
θη ὁδόν.

\*\*\*) Κατὰ Λουκᾶν.

ἢ φυτοῦ βλαστάνοντος ἀφθόνως ἀπανταχοῦ τῆς Ἀ-  
νατολῆς καὶ προσφορωτάτου πρὸς τοιαύτην χρῆ-  
σιν· καθότι εἶναι πεπωκνωμένον ἀκάνθαις, οἱ δὲ  
κλάδοι αὐτοῦ εἰσι λυγηροὶ καὶ εὐκαμπεῖς καὶ τὰ  
φύλλα βαθυπράσινα, ὡς τὰ τοῦ κισσοῦ· καὶ διὰ  
τοῦτο οἱ ἐχθροὶ τοῦ Σωτῆρος, βουλόμενοι οὐ μόνον  
να κολάσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐμπαίξωσιν αὐτόν, προῦ-  
τίμησαν ἰσως τὸ νάβκα, ὡς ὁμοιάζον τῷ φυτῷ,  
οὗ οὐκ ἐστέφοντο οἱ αὐτοκράτορες καὶ στρατηγοί.  
Ἐτέρα τις παράδοσις διετήρησεν ἡμῖν ἐν Ἱεροσο-  
λύμοις τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος κατάκρισιν τοῦ Πι-  
λάτου.

*Jesum Nazarenum, subversorem gentis, contemptor-  
em Caesaris, et falsum Messiam, ut majorum proba-  
tum est, ducite ad communis supplicii locum, et eum  
in ludibriis regiae majestatis in medio duorum latronum  
cruci affigite. I., lictor, expedi cruces.*

Ὅσον ἑκατὸν εἴκοσι βήματα ἀπὸ τῆς ἀψίδος τοῦ  
« Ἴδὲ ὁ ἄνθρωπος, » μοι ἐδειξαν πρὸς ἀριστερὰν τὰ  
ἐρείπια ἐκκλησίας, ἱερᾶς ποτε τῇ Παναγίᾳ τοῦ Ἀλ-  
γους. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἡ Μαρία, διωχθεῖσα ὑπὸ  
τῶν φυλάκων συνηντήθη τῷ Υἱῷ αἶροντι τὸν Σταυ-  
ρόν. Τοῦ γεγονότος τούτου δὲν γίνεται μνεῖα ἐν τοῖς  
Ἐθαγγελίοις, ἀλλὰ μόνον παρὰ τῷ Ἀγ. Ἀνσέλ-  
μῳ καὶ Ἀγ. Βονιφατίῳ, ὅστις προσθέτει μάλιστα  
ὅτι ἡ Παρθένος ἐπεσεν ἡμιθανῆς, μὴ δυνηθεῖσα οὐδὲ  
λέξιν νὰ προφέρῃ (Nec verbum dicere potuit), ὁ δὲ

Ἄγ. Ἀνσέλμος βεβαιοὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἠσπάσθη αὐτὴν λέγων· « Χαῖρε Μήτηρ! » Αἱ διηγήσεις τῶν Πατέρων τούτων εἰσι πιθανώταται, διότι ἀνευρίσκομεν μετ' οὐ πολὺ τὴν Μαρίαν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ σταυροῦ \*), ἥ δὲ θρησκεία οὐδόλως ἀποβάλλει τὰς τοιαύτας παραδόσεις, ἀποδεικνυούσας πόσω βαθέως ἐνεχάραχθη ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἡ θαυμαστὴ καὶ ὑπερφυῆς ἱστορία τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος. Δεκαοκτῶ αἰῶνες, διηγεεῖς καταδρομαί, ἀδιάκοποι ἐπαναστάσεις καὶ αὐξοῦσαι αἰ ἐρημώσεις δὲν ἰσχυσαν νὰ ἐξαλείψωσι τὰ ἴχνη μητρὸς, πορευομένης νὰ κλαύσῃ ἐπὶ τῷ υἱῷ.

Ἐντῆκοντα βήματα πορρωτέρω εὔρομεν τὸν τόπον, ἐνθα Σίμων ὁ Κυρηναῖος ἐδοήθησε τῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρόν.

« Καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐτόν, ἐπιλαθόμενοι Σίμωνός »  
 » τινος Κυρηναίου, ἐρχομένου ἀπ' ἀγρῶν, ἐπέθηκαν »  
 » αὐτῷ τὸν σταυρὸν φέρειν ὀπισθεν τοῦ Ἰησοῦ \*\*) ».

Ἡ ὁδὸς, ἣτις διηυθύνετο πρὸς ἀνατολάς, σχηματίζει ἐκεῖ γωνίαν, τρεπομένη πρὸς ἄρκτον. Πρὸς δεξιὰν φαίνεται ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐκάθητο ὁ πτωχὸς Λάζαρος καὶ ἀντικρὺ ἡ οἰκία τοῦ κακοῦ πλουσίου.

« Ἀνθρωπὸς δὲ τις ἦν πλούσιος καὶ ἐνεδεδύσκετο »  
 » πορφύραν καὶ βύσον, εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν »  
 » λαμπρῶς.

\*) Ἰδὲ Εὐαγ. κατὰ Ἰωάννην.

\*\*) Κατὰ Λουκᾶν. Κεφ. ΚΑ'. ἰδ. 26.

« Πτωχὸς δὲ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέ- »  
 » βλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλκωμένος.

« Καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ψιγίων πιπτόντων »  
 » ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύ- »  
 » νες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ.

« Ἐγένετο καὶ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν καὶ ἀπενε- »  
 » χθῆναι αὐτόν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον »  
 » τοῦ Ἀβραάμ· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτά- »  
 » φη \*).

Κατὰ τὸν Ἄγ. Χρυσόστομον, Ἄγ. Ἀμβρόσιον καὶ Ἄγ. Κύριλλον ἡ ἱστορία αὕτη τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ κακοῦ πλουσίου δὲν εἶναι παραβολή, ἀλλὰ γεγονός πραγματικόν· οἱ δὲ Ἑβραῖοι μνημονεύουσι τοῦ ὀνόματος τοῦ κακοῦ πλουσίου, καλουμένου κατ' αὐτοὺς Ναβάλ.

Ἵπερβὰς τὴν οἰκίαν ταύτην στρέφεται τις πρὸς δεξιὰν καὶ ἐξακολουθεῖ ὁδεύων πρὸς δυσμὰς. Παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἀγούσης εἰς τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, ἀπήντησεν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἀγίας γυναῖκας, αἵτινες ἔκλαιον.

« Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ »  
 » γυναικῶν· αἱ καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνουν αὐτόν.

« Στραφεῖς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Θυγατέ- »  
 » ρες Ἱερουσαλήμ μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυ- »  
 » τὰς κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέχνα ὑμῶν. »

\*) Διότιδ. Κεφ. ε'. ἰδ. 21.

Ἐκατὸν δέκα βήματα πορρωτέρω δεικνύουσι τὴν θέσιν, ἐν ἣ ὑψοῦτο ἡ οἰκία τῆς Βερονίκης καὶ τὸν τόπον, ἐνθα ἡ εὐσεβῆς αὐτῆ γυνὴ ἀπέμαξε τὸ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος. Ἡ γυνὴ αὕτη ἐκαλεῖτο πρὶν Μπερηνίκη, εἶτα δὲ μετωνομάσθη Βέρα-Εἰκὼν (ἀληθῆς εἰκὼν), μεταθέσει δύο γραμμάτων· ἡ δὲ τροπὴ τοῦ μπερηνίκα εἶναι συχνοτάτη ἐν ταῖς ἀρχαίαις γλώσσαις.

Προχωρήσαντες ἑκατὸν ἔτι βήματα εὐρομεν τὴν Πύλην τῆς Κρίσεως, ἀφ' ἧς ἐξήρχοντο οἱ ἐπὶ τοῦ Γολγοθα θανατούμενοι κακοῦργοι. Ὁ λόφος οὗτος, περιεχόμενος νῦν ἐν τῇ νέᾳ πόλει, ἔκειτο πάλαι ἐκτὸς τῶν τειχῶν.

Ἡ μεταξὺ τῆς Πύλης τῆς Κρίσεως καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Γολγοθα ἀπόστασις εἶναι διακοσίων περίπου βημάτων· ἐκεῖ ἀπολήγει ἡ Ἐμπαθη ὁδός, ἔχουσα μῆκος ἑνὸς περίπου μιλίου, ὃ δὲ τόπος τοῦ Κρανίου περιέχεται, ὡς ἤδη ἐρρέθη, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγ. Τάφου. Ἐκ ἀναγινώσκων τις μόνον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀγίας τινὸς θλίψεως καὶ ἀπεριγράπτου θαυμασμοῦ, πρόσω ἄρα ἤθελε καταφυγῆ ἀναμιμνησκόμενος τῶν σκηνῶν τούτων ἐν αὐτοῖς τοῖς τείχεσι τῶν Ἱεροσολύμων, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών καὶ ἀντικρὺ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος!

Περιγράφας ἤδη τὴν Ἐμπαθη ὁδὸν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Τάφου θέλω ὁμιλήσει διὰ βραχείων περὶ τῶν λοιπῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῶν τόπων, περιοριζόμε-

νος νὰ ὀνομάσω τὰ μνημεῖα, καθ' ἣν τάξιν ἐπισκέφθη αὐτὰ κατὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαμονήν.

Α'. Ἡ οἰκία τοῦ ἀρχιερέως Ἄννα παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών, ἐνδοθεν τῶν τειχῶν καὶ ἐγγὺς τῆς πύλης τοῦ Δαυὶδ. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς οἰκίας ταύτης ᾠκοδομήθη ἐκκλησία, ἀνήκουσα τοῖς Ἀρμενίοις.

Β'. Ὁ τόπος, ἐνθα ἐνεφανίσθη ὁ Σωτὴρ τῇ Μαρίᾳ Μαγδαληνῇ, τῇ Μαρίᾳ μητρὶ τοῦ Ἰακώβου καὶ Μαρίᾳ Σαλομέ, κείμενος μεταξὺ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πύλης τοῦ ὄρους Σιών.

Γ'. Ἡ οἰκία Σίμωνος τοῦ Φαρισαίου, ἐν ἣ ἐξωμολογήθη ἡ Μαγδαληνὴ. Ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου, κείμενου πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως ὑψοῦται ἐκκλησία τις κατηρειπωμένη.

Δ'. Ἡ Μονὴ τῆς Ἀγ. Ἄννης, μητρὸς τῆς Θεοτόκου, καὶ τὸ σπήλαιον τῆς ἀχράντου Συλλήψεως, κείμενον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μονῆς, μεταβληθείσης ἤδη εἰς τζαμεῖον, εἰς ὃ δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἀντὶ μεδινίων τινῶν, κατοικουμένης δὲ ὑπὸ μοναχῶν παρθένων κατὰ τοὺς χρόνους τῶν χριστιανῶν βασιλείων. Ἡ Μονὴ αὕτη κεῖται ἐγγὺς τῆς οἰκίας τοῦ Σίμωνος.

Ε'. Ἡ παρὰ τὸν Γολγοθα εἰρκτὴ τοῦ Ἀγ. Πέτρου, ἧς σώζονται οἱ καταρρέοντες τοῖχοι καὶ ἐν αὐτοῖς ἀρπάγαι σιδηραῖ.

ΣΤ'. Ἡ οἰκία τῆς Μαρίας, μητρὸς τοῦ Ἰωάννου

Μάρκου, ἐν ἣ ἀπεσύρθη ὁ Ἅγ. Πέτρος, ἀφοῦ ἤλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου. Ἡ οἰκία αὕτη εἶναι ἤδη ἐκκλησία ἐξυπηρετούμενη ὑπὸ τῶν Συρίων.

Ζ'. Ὁ τόπος, ἐνθα ἐβασανίσθη ὁ Ἅγ. Ἰάκωβος ὁ Πρεσβύτερος, ἐφ' οὗ ὑψοῦται ἡ Μονὴ τῶν Ἀρμενίων, περικλείουσα πλουσίαν καὶ κομψοτάτην ἐκκλησίαν. Θέλω δὲ ὁμιλήσει ὁσονούπω καὶ περὶ τοῦ Ἀρμενίου Πατριάρχου.

Περιγράψας ἀκριβῶς τῷ ἀναγνώστῃ τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικὰ μνημεῖα μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν περιχώρων.

Δαπανήσας δύο ὄλας ὥρας, ἵνα περιέλθω περὶ τὴν Ἐμπαθὴ ὁδόν, ἣν ἐπεσκέφθην ἐκτοτε καθεκάστην καθὼς καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθαῖ ἐκκλησίαν, ἐπέρανα τὴν πρώτην ταύτην ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων τῇ 7<sup>ῃ</sup> Σεπτεμβρίου περὶ τὴν δευτέραν Μ. Μ. ὥραν, εἶτα δὲ ἵππευσα μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἵνα περιδράμω ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Πάντες ἤμεθα ἐνδεδυμένοι ὡς Γάλλοι, ὦπλισμένοι ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν καὶ σταθερὰν ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀνεχθῶμεν τὴν παραμικρὰν ὕβριν. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι τὰ πράγματα εἶχον ἤδη μεταβληθῆ χάριν τῶν ἡμετέρων ἐν Αἰγύπτῳ θριάμβων· καθότι τῷ πρέσβει Λουδοβίκου τοῦ ιγ'. Δεσαίῃ μόλις ἐπετράπη νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα σιδηροφορῶν.

Ἐξελθόντες διὰ τῆς πύλης τῆς Ἰόππης ἐτράπημεν πρὸς ἀριστεράν, βαδίσαντες δὲ ἐπὶ τινα χρόνον

πρὸς νότον ὑπερέβημεν τὴν ἐκτεταμένην καὶ βαθεῖαν κολυμβήθραν Βηρσαβέ, οὔσαν ἤδη ξηράν, καὶ εἶτα ἀνέβημεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών, ὅπερ δὲν περιέχεται ὀλόκληρον ἐν τοῖς τείχεσι τῆς πόλεως.

Τὸ ὄνομα τοῦτο Σιών ἀνακαλεῖ, νομίζω, πολλὰς ἐνθυμήσεις τῷ ἀναγνώστῃ, ἐπιθυμοῦντι νὰ γνωρίσῃ ὅποιον τὸ ὄρος τοῦτο, τὸ τόσῳ ἐν τῇ Γραφῇ μυστηριώδες, ὅπερ ἀνύμησεν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ὁ Σολομών, ἠυλόγησαν ἢ ἐκλαυσαν ἐπ' αὐτοῦ οἱ Προφῆται, ὁ δὲ Ῥακίνας ἐθρήνησεν τὰς συμφοράς.

Ὁ λόφος οὗτος εἶναι ὠχρὸς καὶ ἄγονος· ἀνοίγεται δὲ μηννοειδῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως καὶ ἔχει ὕψος ὅσον περίπου καὶ ἡ Μομμάρτη\*), ἀλλὰ κορυφὴν στρογγυλοτέραν, στεφομένην ὑπὸ τριῶν μνημείων ἢ μᾶλλον ἐρειπίων, τοῦ οἴκου δηλ. τοῦ Καϊάφα, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δείπνου τοῦ Μυστικοῦ καὶ τῶν τάφων ἢ βασιλείων τοῦ Δαυὶδ. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου φαίνεται πρὸς δεξιὰν ἢ κοιλάς Βέν-Χενῶν καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ἄγρος τοῦ αἵματος, ὁ ἀγορασθεὶς διὰ τῶν τριάκοντα δηναρίων τοῦ Ἰούδα, οἱ τάφοι τῶν Κριτῶν καὶ ἡ πρὸς Χαβρῶν καὶ Βηθλεὲμ ἐρημος· πρὸς δὲ ἄρκτον τὰ τείχη ἀποκρύπτουσι τὴν πόλιν, ἥτις ἐξακολουθεῖ ταπεινουμένη πρὸς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ.

\*) Montmartre, λόφος ὑψούμενος ἐγγὺς τῶν Παρισίων, ὅστις ἐκαλεῖται τὸ πάλαι Mons Martis ἤτοι ὄρος τοῦ Ἄρεως. Σ. Μ.

Ἡ οἰκία τοῦ Καϊάφα εἶναι σήμερον ἐκκλησία, ἐξ-  
 υπηρετουμένη ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ὁ δὲ τάφος τοῦ  
 Δαυὶδ μικρὰ θολοσκεπῆς αἵθουσα, ἐν ἧ φαίνονται  
 τρεῖς τάφοι ἐκ λίθων μελανωπῶν, ἡ δὲ ἐκκλησία  
 τοῦ Δείπνου, ἣτις ὑπῆρχε ποτε Μοναστήριον τῶν  
 Πατέρων τῆς ἁγίας γῆς, μετεβλήθη ἤδη εἰς τζα-  
 μεῖον καὶ νοσοκομεῖον τουρκικόν. Ὁ τελευταῖος τῶν  
 ἁγίων τούτων τόπων εἶναι ἐπίσημος ἐν τε τῇ πα-  
 λαιᾷ καὶ τῇ καινῇ Διαθήκῃ· καθότι ὁ Δαυὶδ ὠκο-  
 δομήσατο ἐπ' αὐτοῦ ἀνάκτορα καὶ τάφον καὶ ἐφρου-  
 ρησεν τὴν Κιβωτὸν τῆς Διαθήκης ἐπὶ τρεῖς μῆνας,  
 ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐτέλεσε τὸ τελευταῖον Πάσχα, συνέστη-  
 σε τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας καὶ ἐφάνη μετὰ τὴν  
 ἀνάστασιν τοῖς μαθηταῖς, ἐφ' ὧν κατέβη τὸ Ἅγιον  
 Πνεῦμα. Πλὴν δὲ τούτων ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑπῆρξεν  
 ὁ πρῶτος ἐν τῇ γῇ χριστιανικὸς ναός, ἐν ᾧ ὁ Ἅγ.  
 Ἰάκωβος ὁ Νεώτερος πρᾶχειρίσθη πρῶτος ἐπίσκο-  
 πος τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ δὲ Ἅγ. Πέτρος συνήγαγε  
 τὴν πρώτην σύνοδον τῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τοῦ τόπου  
 τέλος τούτου ἀνεχώρησαν οἱ ἀπόστολοι πτωχοὶ καὶ  
 γυμνητεύοντες, ἵνα ἀναβῶσιν ἐπὶ πάντων τῶν θρόνων  
 τῆς γῆς. « Διδάσχετε πάντα τὰ ἔθνη ».

Ὁ Ἰώσηπος κατέλιπεν ὑμῖν ἀξιόλογον περιγρα-  
 φὴν τῶν βασιλείων καὶ τοῦ τάφου τοῦ Δαυὶδ, ὁ δὲ  
 Βενιαμῖνος ἐκ Τυδέλης διηγείται παράδοξον περὶ αὐ-  
 τοῦ μύθον.

Καταβάντες ἐκ τοῦ ὄρους Σιών ἀφικόμεθα εἰς τὴν

κοιλάδα, ἐν ἧ φαίνεται ἡ πηγὴ Σιλῶμ καὶ ἡ ὁμῶ-  
 νυμος δεξαμενὴ, ἐνθα ἴασατο ὁ Ἰησοῦς τὸν τυφλόν.  
 Ἡ πηγὴ αὕτη ἀναβλύζουσα ἐκ βράχου ῥέει ἡ συχῆ  
 ὡς λέγει ὁ Ἱερεμίας \*), καὶ τοῦτο ἀντιφάσκει πρὸς  
 χωρίον τι τοῦ Ἅγ. Ἱερωνύμου, ὑπόκειται δὲ εἰς εἶδός  
 τι παλιρροίας, ὅτε μὲν ῥέουσα ὀρμητικῶς ὡς ἡ ἐν  
 Βωκλόσῃ βρύσις, ὅτε δὲ ἡρέμα καὶ βραδέως. Κατὰ  
 τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας ἐρράντιζον οἱ Λευῖται  
 τὸν βωμὸν δι' ὕδατος ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης ἄδοντες τὸ  
 « Ἀντλήσετε ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Σωτηρίου. »

Ὁ Μίλτων ἐπικαλεῖται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ποιήματος  
 αὐτοῦ τὴν πηγὴν ταύτην ἀντὶ τῆς Κασταλίας.

Or if Sion-hill

Delight thee more, and Siloas brook that flow'd κτλ.

Ἡ Σιλῶμ ἀνέβλυσε κατὰ τινὰς ἐκ τῆς γῆς, ἵνα  
 σβέσῃ τὴν δίψαν τοῦ προφήτου Ἡσαίου, διχοτομου-  
 μένου διὰ ξυλίνης πρίονος κατὰ διαταγὴν τοῦ Μα-  
 νασση, κατ' ἄλλους δὲ ἤρξατο ῥέουσα ἐπὶ τῆς βασι-  
 λείας τοῦ Ἱεζεκία, οὗ σώζεται ὁ κάλλιστος ψαλμός,  
 κατὰ δὲ τὸν Ἰώσηπον ἡ θαυματουργὸς αὕτη πη-  
 γὴ ἔρρει μὲν διὰ τοὺς στρατιώτας τοῦ Τίτου, ἀλλ'  
 ἀπεποιεῖτο τὰ ὕδατα αὐτῆς τοῖς ἐνόχοις Ἰουδαίσις.  
 Παρὰ τὴν πηγὴν φαίνονται δύο ὁμώνυμοι δεξαμεναί,

\*) Ἀνάγνωθι ὡς λέγει ὁ Ἡσαίας κεφ. Η'. παρὰ δὲ τῆ Ἱερεμίας οὐδεὶς γί-  
 νεται λόγος περὶ τῆς πηγῆς ταύτης, οὔτε κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'. οὔτε  
 ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ. Σ. Μ.

χρησιμεύουσαι ὡς καὶ πάλαι πρὸς πλύσιν, παρὰ τὰς ὁποίας εὐρομεν γυναῖκας, αἵτινες ἐφυγον ὑβρίζουσαι ἡμᾶς. Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς εἶναι ὑφάλμυρον καὶ ἀηδές, βρέχουσι δὲ ἐτι ἐν αὐτῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀναβλέψαντος τυφλοῦ.

Μικρὸν πορρωτέρω κείται ὁ τόπος, ἐνθα ἐβασανίσθη ὁ προφήτης Ἡσαίας καὶ χωρίον τι ὀνόματι Σιλωάμ, παρ' οὗ τοὺς πρόποδας φαίνεται καὶ ἑτέρα πηγὴ, καλουμένη Ῥογήλ ἐν τῇ Γραφῇ· ἀντικρὺ δὲ αὐτῆς ἀναβλύζει παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών βρύσις καλουμένη τῆς Μαρίας· καθότι ἀπ' αὐτῆς, λέγουσιν, ὑδρεύετο ἡ Παρθένος ὡς αἱ θυγατέρες τοῦ Λαβάν ἀπὸ τοῦ φρέατος, οὗ τὸν λίθον ἀπεκύλισεν ὁ Ἰακώβ. « Καὶ ἰδοὺ Ῥαχήλ ἡ θυγάτηρ Λαβάν ἤρ»  
 » χετο μετὰ τῶν προβάτων τοῦ πατρὸς αὐτῆς. » Ἡ πηγὴ αὕτη τῆς Παρθένου συνεννοῦται κατωτέρω μετὰ τῆς Σιλωάμ.

Εὐρισκόμεθα ἤδη ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μωρία, ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Ναοῦ καὶ ἀντικρὺ τῆς πόλης Στερκιλίναρίας. Προχωρήσαντες δὲ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τῶν τειχῶν γωνίαν εἰσῆλθομεν εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ἐκτεινομένην ἀπ' ἄρκτου πρὸς νότον μετὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τοῦ ὄρους Μωρία καὶ διαρρέομένην ὑπὸ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ὅστις εἶναι καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ ἔτος ξηρὸς, τὸ δὲ ἕαρ ἢ ὅταν πέσωσι βροχαὶ βραγδαῖαι παρέχει λεπτὸν νᾶμα ὕδατος ἐρυθρωποῦ.

Ἡ κοιλάς Ἰωσαφάτ ὀνομάζεται ἐν τῇ Γραφῇ κοιλάς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐνίοτε κοιλάς τοῦ Μελχισεδέχ· ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς τῶν Σοδόμων συνεχάρη τῷ Ἀβραάμ, νικήσαντι τοὺς πέντε βασιλεῖς. Ὁ Μολόχ καὶ Βηλφεγὸρ ἐλατρεύοντο ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ, ἧτις μετωνομάσθη ἀκολούθως Ἰωσαφάτ ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου βασιλέως, ὠκοδομησαμένου ἐν αὐτῇ τάφον. Ἡ κοιλάς αὕτη φαίνεται ὑπάρξασα ἀεὶ τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἱεροσολύμων· καθότι εὐρίσκει τις ἐν αὐτῇ τάφους ἀρχαιοτάτους καὶ ἑτέρους νεοδητούς, ἀνεγερθέντας ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες συνέρχονται πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης νὰ ἀναπαυθῶσιν ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ, ἀγοράζοντες παρὰ ξένου ὀλίγην γῆν, ἵνα καλύψωσι τὸ σῶμα ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ τῶν πατέρων αὐτῶν. Αἱ ὑπὸ τοῦ Σαλομῶντος ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ φυτευθεῖσαι κέδροι, ἧ ἐπ' αὐτῆς ἐκτεινομένη σκιὰ τοῦ Ναοῦ, ὁ διαρρέων χειμάρρος, οἱ πένθιμοι ψαλμοὶ Δαυὶδ καὶ οἱ θρηνοὶ τοῦ Ἱερεμίου καθίστων αὐτὴν κατάλληλον τῇ εἰρήνῃ τῶν τάφων· ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἤρξατο πάσχων ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ πεδίῳ, καθιέρωσε καὶ πάλιν αὐτὸ εἰς τὴν λύπην, χύσας πρὸς ἄφεισιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπου ὅσα δάκρυα ἔχυσεν ὁ ἔνοχος Δαυὶδ, ἵνα ἐξαγοράσῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἁμαρτίας. Ὅλιγα ὑπάρχουσιν ὀνόματα ἐγείροντα ἐν τῇ καρδίᾳ τοσαύτας φοβερὰς ἢ κατανοκτικὰς ἀναμνήσεις, ὅσας ἡ μυστηριώδης αὕτη κοιλάς Ἰωσαφάτ, ἐν ἧ πάντας οἱ ἄνθρωποι θέ-

λουσιν ἐμφανισθῆ ποτε ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ.  
 « Συνάξω πάντα τὰ ἔθνη καὶ κατατάξω αὐτὰ εἰς τὴν  
 κοιλάδα Ἰωσαφάτ \*). » « Ἐν τῷ τόπῳ, λέγει ὁ Πάτερ  
 » Νῶ, ἐνθα τοσαύτας ὑπέστη βασάνους καὶ ὕβρεις,  
 » θέλει ἱκανοποιηθῆ ὁ Ἰησοῦς, ἐρχόμενος νὰ κρίνῃ  
 » δικαίως τοὺς ἀδίκως κρίναντας ἀνθρώπους. »

Ἡ ὄψις τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ εἶναι κατηφε-  
 στάτη· καθότι πρὸς μὲν δυσμὰς ὀρίζεται ὑπὸ βρά-  
 χων λευκοφαίων, ὑποστηριζόντων τὰ γοτθικὰ τείχη,  
 ὧν ὑπεράνω φαίνονται τὰ Ἱεροσόλυμα, πρὸς δὲ ἀνα-  
 τολάς ὑπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τοῦ ὄρους τοῦ  
 Σκανδάλου, λαβόντος τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς εἰδωλολα-  
 τρείας τοῦ Σολομῶντος. Τὰ δύο ταῦτα ὄρη, ἄτινα  
 ὑφθύνονται ἐγγύτατα ἀλλήλοις, εἰσὶ γυμνὰ σχεδὸν καὶ  
 ἐρυθρὰ τὸ χρῶμα· ἐπὶ δὲ τῶν ἐρήμων αὐτῶν ῥά-  
 χων φαίνονται μέλανες καὶ ἠλιεκαεῖς ἀμπελῶνες,  
 συστάδες ἐλαιῶν ἀγρίων, γαῖαι χέρσοι κεκαλυμμένα  
 ὑσώπῳ καὶ καταρρέοντες τῇ δε κακεῖσε ναῖσκοι ἢ  
 τζαμεῖα. Πρὸς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος βλέπει τις  
 γέφυραν μονότοξον, ὑπερκειμένην τῆς ἀνύδρου κοίτης  
 τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, οἱ δὲ λίθοι τοῦ νεκροτα-  
 φείου τῶν Ἑβραίων ἀποτελοῦσιν ἀμορφον σωρὸν  
 συντριμμάτων, κειμένων ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ  
 ὄρους τοῦ Σκανδάλου κάτωθεν τοῦ ἀραβικοῦ χωρίου  
 Σιλῳάμ, οὗ αἱ ἐτοιμόρροποι καλύβαι μόλις διακρί-

\*) Ἰωήλ.

νονται ἐν μέσῳ τῶν περὶ αὐτὰς πενθίμων λειψάνων,  
 ἐν εἰς ὑφθύνονται οἱ ἀρχαῖοι τάφοι τοῦ Ἀβεσαλώμ,  
 Ἰωσαφάτ καὶ Ζαχαρίου. Θεωρῶν τὴν κατηφῆ ἐκείνην  
 Ἱερουσαλήμ, ἀφ' ἧς οὔτε ἦχος ἀκούεται οὔτε καπνὸς  
 ἀναθρώσκει, τὰ ἔρημα ἐκεῖνα ὄρη, ἐν οἷς οὐδὲν ἐμ-  
 πνουν πλάσμα διαιτᾶται, καὶ τοὺς ἀτάκτως κατακει-  
 μένους καὶ διεβρωγὸτας τάφους νομίζει τις ὅτι ἤχη-  
 σεν ἤδη ἢ σάλπιγξ τῆς κρίσεως, προσκαλοῦσα ταὺς  
 ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ νεκροὺς νὰ ἐγερθῶσι.

Παρὰ τὰς ὄχθας καὶ σχεδὸν παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ  
 χειμάρρου τῶν Κέδρων, εὐρομεν τὸν κήπον τῶν  
 Ἐλαιῶν, ἀγορασθέντα ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων  
 ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἐν ᾧ φαίνονται ὀκτὼ ὑψηλαὶ καὶ ὑπέρ-  
 γηροι ἐλαῖαι. Τὸ δένδρον τοῦτο εἶναι οὕτως εἰπεῖν  
 ἀθάνατον, ἀναγεννώμενον ἐκ τοῦ ἰδίου στελέχους.  
 Γνωστὴ εἶναι ἡ ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἐλαία,  
 φυτευθεῖσα, ὅτε ἐθεμελιεῦτο ἡ πόλις, αἱ δὲ ἐν τῷ  
 κήπῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἀνάγονται ταῦλάχιστον εἰς  
 τοὺς χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· καθότι  
 ἐκάστη ἐλαία εὐρεθεῖσα ὀρθία ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅτε  
 κατέκτησαν τὴν Ἀσίαν, ὑπόκειται εἰς φόρον ἑνὸς με-  
 δινίου, ἐνῶ πᾶσα μετὰ τὴν κατάκτησιν φυτευθεῖσα  
 ὀφείλει τῷ Σουλτάνῳ τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ, αἱ δὲ  
 περὶ ὧν ὁ λόγος ὀκτὼ ἐλαῖαι ἐφορεθηθήσαν ὀκτὼ  
 μεδίνια.

Ἐπεζεύσαμεν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ κήπου, ἵνα ἐπι-  
 σκεφθῶμεν περὶ τοὺς ἐν τῷ ὄρει σταθμούς. Μικρὸν



πορρωτέρω ἔκειτο τὸ χωρίον Γεθσημανί, ὅπερ συγ-  
χέουσιν ἤδη οἱ περιηγηταὶ μετὰ τοῦ κήπου τῶν Ἐ-  
λαιῶν ὡς παρατηροῦσιν ὁ Θεβενῶ καὶ Ῥογήρος.

Εἰσήλθομεν ἐν πρώτοις εἰς τὸν τάφον τῆς Θεοτό-  
κου, ὑπόγειον ἐκκλησίαν, εἰς ἣν καταβαίνει τις διὰ  
κεντήχοντα ἀρκούντως ὠραίων βαθμίδων. Πᾶσαι αἱ  
χριστιανικαὶ αἱρέσεις καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι  
ἔχουσιν εὐκτήρια ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, οἱ δὲ καθολικοὶ  
κέκτηνται τὸν τάφον τῆς Μαρίας, ἥτις, καίπερ μὴ  
τελευτήσασα ἐν Ἱεροσολύμοις ἐτάφη ὅμως ἐν τῷ  
χωρίῳ Γεθσημανί ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὡς πληρο-  
φοροῦσιν ἡμῖν πολλοὶ τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας  
καὶ μάλιστα ὁ Εὐθύμιος, ὅστις περιγράφει τὴν θαυ-  
ματουργὸν ταύτην κηδεῖαν, ὁ δὲ Ἁγ. Θωμᾶς, ἀνοί-  
ξας τὴν λάρνακα δὲν εὔρεν ἐν αὐτῇ ἄλλο τι εἰμὴ τὴν  
παρθενικὴν καὶ ἀπέριττον μόνον ἐσθῆτα τῆς βασιλί-  
δος ταύτης τῆς δόξης, ἣν ἀνῆρπασαν οἱ ἄγγελοι εἰς  
τοὺς οὐρανοὺς. Ἐν τῇ ὑπογείῳ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ βλέ-  
πει τις καὶ τοὺς τάφους τοῦ Ἁγ. Ἰωσήφ, τοῦ Ἁγ.  
Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἁγ. Ἄννης.

Ἐξελθόντες τοῦ τάφου τῆς Θεοτόκου ἐπορεύθημεν  
ἐπισκεψόμενοι τὸ ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἐλαιῶν σπήλαιον,  
ἐνθα ὁ Σωτὴρ κατεβρύη αἵματι λέγων· « Πάτερ μου  
» εἰ δυνατόν ἐστι παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ πὸ ποτήριον  
» τοῦτο. »

Τὸ ἀκανόνιστον τοῦτο σπήλαιον κοσμεῖται διὰ θυ-  
σιαστηρίων, ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ φαίνεται ὁ τόπος, ἐνθα

προὔδωκεν ὁ Ἰούδας τὸν διδάσκαλον δι' ἀσπασμοῦ.  
Εἰς ὁποῖαν τῷ ὄντι λύπην συγκατένευσεν ὁ Ἰησοῦς  
νὰ καταβῆ ὑπὲρ ἡμῶν, ὑποστὰς τὰς ἀφορήτους πι-  
κρίας τοῦ βίου τούτου, ὧν οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀρετὴ κατι-  
σχῶει πάντοτε! Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν κατέβη ἄγγε-  
λος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπὸ τοῦ βάρους  
τῶν ἀνθρωπίνων ἀθλιατήτων καταβεβλημένην  
Θεότητα, ἡ εὐσπλαχνος αὐτῆ Θεότης προδίδεται ὑπὸ  
τοῦ ἀνθρώπου.

Καταλιπόντες τὸ σπήλαιον τοῦ Κάλυκος τῆς  
πικρίας ἀφικόμεθα διὰ σχολιάς καὶ πετρώδους  
ἀτραπεῦ εἰς τὸν βράχον, ἀφ' οὗ ἐθειώρησε, λέγουσιν,  
ὁ Ἰησοῦς τὴν ἐνοχον πόλιν, θρηνῶν ἐπὶ τῇ ἐπικει-  
μένῃ καταστροφῇ τῆς Σιών. Ὁ Βαρώνιος παρατηρεῖ  
ὅτι ὁ Τίτος ἔστησε τὰς σκηνὰς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ,  
ἐνθα προεῖπεν ὁ Σωτὴρ τὸν ἄλιθρον τῶν Ἱεροσολύ-  
μων, ὁ δὲ Δουδδᾶνος, ὅστις ἀναιρεῖ τὴν γυνῶμην ταύ-  
την τοῦ Βαρονίου παρασιωπῶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἰσχυ-  
ρίζεται ὅτι ἡ ἕκτη Ῥωμαϊκὴ λεγεὼν ἐστρατοπέδευσε  
ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ῥάχεις τοῦ ὄρους  
τῶν Ἐλαιῶν. Ἄλλ' ἡ ἐπίκρισις τοῦ περιηγητοῦ τού-  
του εἶναι πολὺ αὐστηρά, ἡ δὲ παρατήρησις τοῦ Βα-  
ρονίου ὠραία καὶ ὀρθοτάτη.

Ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Προφητείας ἀνέβημεν εἰς  
τὰ πρὸς δεξιὰν τῆς ὁδοῦ σπήλαια ἡτάφους τῶν  
Προφητῶν, ἅτινα δὲν περιέχουσι τι ἀξίον λόγου, οὐδὲ  
γνωρίζομεν τίνων προφητῶν περικλείουσι τὴν τέφραν.

Μικρὸν κατωτέρω τῶν σπηλαίων τούτων εὔρομεν εἶδος τι δεξαμενῆς, συγκειμένης ἐκ δώδεκα ἀψίδων, ἐν ἧ συνέταξαν οἱ ἀπόστολοι τὸ πρῶτον σύμβολον τῆς πίστεως. Ἐνῶ σύμπασα ἡ οἰκουμένη ἐλάτρευεν ὑπὸ τῷ φῶς τοῦ ἡλίου μυρίους αἰσχροὺς θεοὺς, δώδεκα ἀλιεῖς κεκρυμμένοι εἰς τὰ ἐγκατα τῆς γῆς συνέθετον τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀναγνωρίζοντες ἓνα μόνον Θεὸν ποιητὴν τῶν ἀστέρων ἐκείνων, ὑπὸ τὴν λάμπιν τῶν ὁποίων δὲν ἐτόλμων εἰσεῖτι νὰ κηρύξωσι τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ἐὰν αὐλικὸς τις τοῦ Αὐγούστου ἐβλεπε διαβαίνων τοὺς ἐν τῷ ὑπογείῳ ἐκείνῳ δώδεκα Ἑβραίους, ἀσχολουμένους περὶ τὸ θεῖον αὐτῶν ἔργον, πόσῳ ἄρα ἤθελε καταφρονήσει τὸν δεισιδαίμονα ἐκείνον ὄμιλον, ὅστις ὁμως ἐμελλέ ποτε νὰ κρημνίσῃ τοὺς βωμοὺς τοῦ Ῥωμαίου τούτου, νὰ καταστρέψῃ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων αὐτοῦ καὶ νὰ μεταβάλῃ τοὺς νόμους, τὴν πολιτικὴν, τὰ ἤθη καὶ αὐτοὺς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων! Μὴ ἀπελπίζώμεθα λοιπὸν περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἐθνῶν. Οἱ ἀληθεῖς χριστιανοὶ θρηνοῦσι σήμερον ἐπὶ τῇ ὀλιγοπιστίᾳ τῶν συγχρόνων, ἀλλ' ὁ Ὑψιστος ἐφύτευσε ἴσως ἐν ἄλῳν ἀγνώστῳ τὸν κόκκον σινάπεως, ὅστις θέλει πληθυνθῆ ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ἡ ἐλπίς αὐτῆ σωτηρίας κεῖται ἴσως ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ οὐδόλως βλέπομεν αὐτὴν ἢ νομίζομεν ἄτοπον καὶ γελοῖον. Ἀλλὰ καὶ τις ἐπίστευε τὸ πάλαι εἰς τὸν Σταυρὸν ;

Ἄναβας ἐτι ὑψηλότερα εὐρίσκει τις τὰ ἐρείπια ἢ μᾶλλον τὸν ἔρημον περίβολον ναῖσκου, ἐν ᾧ ἀπήγγειλεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν.

α Καὶ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο εἶπέ τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν. Κύριε διδάξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ.

α Εἶπε δὲ αὐτοῖς· ὅταν προσεύχησθε λέγετε· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα σου κτλ. \*) »

Οὕτω λοιπὸν συνετάχθησαν ἐν τῷ αὐτῷ σχεδὸν τόπῳ τὸ τε σύμβολον τῆς πίστεως καὶ ἡ προσευχὴ ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων.

Ὅσον τριάκοντα βήματα πορρωτέρω φαίνεται πρὸς ἄρκτον ἡ ἐλαία, ὑφ' ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ὑπερτάτου Κριτοῦ προσέπε τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Προχωρήσας δὲ πεντήκοντα ἐτι βήματα πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους εὐρίσκει τις μικρὸν ὀκτώγωνον τζαμεῖον, οἰκοδομηθὲν ἐκ τῶν λειψάνων ἐκκλησίας ἀνεγερθείσης ἐπὶ τοῦ τόπου, ἀφ' οὗ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Φαίνεται ἐτι ἐπὶ τοῦ βράχου ὁ τύπος ἀριστεροῦ ἀνθρωπίνου ποδός, ὁ δὲ τοῦ δεξιοῦ ἀπεκομίσθη κατὰ τοὺς πλείστους προσκυνητὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἔθεσαν αὐτὸν ἐν τῷ τζαμεῖῳ τοῦ

\*) Κατὰ Λουκ. Κεφ. ια. ἐδάφ. 1. 2.

Ναοῦ· ἀλλ' ὁ Πάτερ Νερὲ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν εὐρίσκειται ἐν αὐτῷ, ἐγὼ δέ, καὶ περ μὴ πιστεύων εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο, σιωπῶ σεβόμενος τοὺς μεγίστους τῆς ἐκκλησίας Πατέρας, τὸν Ἁγ. Αὐγουστίνον, Ἁγ. Ἰερώνυμον, Ἁγ. Παυλίνον, Σουλπίκιον, Σεβήρον καὶ Βέδην τὸν Σεβαστόν, οἵτινες βεβαιοῦσιν ὡς καὶ ἡ παράδοσις καὶ πάντες οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι περιήγηται ὅτι τὸ ἴχνος τοῦτο ἐνετυπώθη ὑπὸ τοῦ ποδὸς τοῦ Σωτῆρος.

Ἐκ δὲ τῆς ἐξετάσεως τοῦ τύπου τούτου τεκμαίρονται τινες ὅτι ὁ Ἰησοῦς, καθ' ἣν στιγμήν ἀνελήφθη, ἔστρεψε τὸ πρόσωπον πρὸς ἄρκτον, ἀπαρνούμενος οἷονεὶ τὰ διεφθαρμένα ἔθνη τῆς μεσημβρίας καὶ προσκαλῶν εἰς τὴν πίστιν τοὺς βαρβάρους ἐκείνους, οἵτινες ἔμελλον νὰ κρημνίσωσι τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων, νὰ συστήσωσι νέα ἔθνη καὶ ὑψώσωσι τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων θεολόγων ἐπίστευον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀνήλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐν μέσῳ τῶν πατριαρχῶν καὶ προφητῶν, οὗς ἐλύτρωσεν ἀπὸ τῶν ἀλύσεων τοῦ θανάτου, ἡ δὲ Θεοτόκος καὶ ἑκατὸν εἰκοσι τῶν μαθητῶν ἐθεώρουν τὴν ἀνάληψιν ταύτην.

« Ἦπλωσεν ὡς ὁ Μωϋσῆς τοὺς βραχίονας, λέγει ὁ Ἁγ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, παρουσιάζων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ, » εἶτα δὲ ἐσταύρωσε τὰς παντοδυνάμους χεῖρας καὶ ἐταπεινώσεν αὐτὰς

πρὸς τὴν κεφαλὴν τῶν φιλτάτων ὡς ὁ Ἰακώβ εὐλογῶν τὸν υἱὸν Ἰωσήφ \*). Καταλιπὼν μετὰ ταῦτα βραδέως καὶ μεγαλοπρεπῶς τὴν γῆν ἀνέπτη εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς ἐν μέσῳ νέφους φαινοῦ \*\*).

Ἡ Ἁγ. Ἐλένη ἀποδόμησεν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ὑφούται ἤδη τὸ ὀκτόγωνον τζαμεῖον. Ὁ Ἁγ. Ἰερώνυμος διηγεῖται ἡμῖν ὅτι οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ φράξωσιν τὴν ἐν τῷ θόλῳ τῆς ἐκκλησίας ὀπήν πρὸς τὸ μέρος, ἀφ' οὗ ὑψώθη ὁ Σωτῆρ εἰς τὸν ἀέρα, Βέδης δὲ ὁ Σεβαστὸς βεβαιοῖ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἐφωτίζετο τῇ προτεραιᾷ τῆς Ἀναλήψεως ὑπὸ ἀπειραρίθμων πυρσῶν. Οὐδὲν ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ πιστεῦσωμεν ταῖς παραδόσεσι ταύταις, ὡν μνημονεύω, ἵνα καταρτήσω γνωστὴν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἔθη τῶν τόπων τούτων. Πιστεύω δὲ ὅτι ἂν ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Νεύτων, φιλόσοφοι ὄντες ἐδυσπίστουν εἰς τὰ θαύματα ταῦτα, ὁ Ροκίνας καὶ Μίλτων δὲν ἤθελον ὑμῆσαι αὐτὰ τόσῳ ποιητικῶς.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελίου ἐξηγουμένη διὰ τῶν μνημείων· εἶδομεν ἤδη αὐτὴν ἀρχομένην ἐν Βηθλεέμ, προβαίνουσαν εἰς τὴν λύσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πιλάτου, φθάνουσαν εἰς τὴν καταστροφὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθαῖ καὶ τελευτῶσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Ὁ δὲ τόπος τῆς Ἀναλήψεως δὲν κεῖται

\*) Τερτουλλιαν.

\*\*) Λουδὸλφος.

ἐπ' αὐτῆς τῆς κόρυφῆς τοῦ ὄρους, ἀλλὰ διακδοίκα περίπου βήματα κατωτέρω.

Καταβάντες ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἱπεύσαμεν καὶ αὖθις, ἵνα ἐξακολουθήσωμεν τὴν πορείαν· καταλιπόντες δὲ ὀπισθεν ἡμῶν τὴν κοιλάδα Ἰωσαφὰτ προῦχωρήσαμεν διὰ δυσβάτων ὁδῶν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τῆς πόλεως, εἶτα δὲ τραπέντες πρὸς δυσμᾶς καὶ παραπορευθέντες τὸ ἀνταρктиκὸν τεῖχος ἀφικόμεθα εἰς τὸ σπήλαιον, ἐνθα ὁ Ἱερεμίας συνέθεσε τοὺς θρήνους. Μικρὸν πορρωτέρω ἔκειντο οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων, οὓς δὲν ἐπεσκέφθημεν, ληγούσης ἤδη τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐπανήλθομεν διὰ τῆς πύλης τῆς Ἰόπκης εἰς τὴν Μονήν, εἰς ἣν ἀφικόμεθα τὴν ἐβδόμην τῆς ἐσπέρας. Ἡ ἐκδρομὴ ἡμῶν εἶχε διαρκέσει πέντε ὄλας ὥρας, ἀλλὰ παραπορευόμενος τὰ τεῖχη τῆς πόλεως δύναται τις νὰ περιδράμη πεζὸς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐν διαστήματι μιᾶς ὥρας.

Τῆ 8η Ὀκτωβρίου ἐξήλθον περὶ τὴν πέμπτην τῆς πρωίας μετὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ τοῦ διερμηνέως, ἵνα περιεργασθῶ καὶ τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως μνημεῖα. Ἀλλ' ἐνδεῖ ἤδη νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐθεμελιώθη κατὰ τὸ ἔτος 2023 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Μεχιλσεδέχ, ὅστις ὠνόμασε τὴν πόλιν ταύτην, περιλαμβάνουσαν τότε τὰ δύο ὄρη Μόρα καὶ Ἀκρα, Σαλέμ, ὅπερ σημαίνει εἰρήνη.

Μετὰ πεντήκοντα ἀπὸ τῆς κτίσεως ἔτη ἠλώθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Ἰεβουσαίων, ἀπογόνων τοῦ Ἰεβοῦς, υἱοῦ Χαναάν, οἵτινες ὤκοδομήσαντο ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών φρούριον, ὀνομασθὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰεβούς, ἡ δὲ πόλις, λαβοῦσα τότε τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ, ἤγουν ὀπτασία τῆς εἰρήνης, ἀρχεται ἤδη ὑμνουμένη ἀπανταχοῦ τῆς Γραφῆς.

Ὁ Ἰησοῦς κατακτῆσας τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐθανάτωσε τὸν βασιλέα Ἀδονισεδέχ καὶ τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς Χεβρών, Ἱεριμόλ, Λαχίς καὶ Ἐγλῶν· οἱ δὲ Ἰεβουσαῖοι ἐξηκολούθησαν κατέχοντες τὴν ἄνω πόλιν ἥτοι τὸ φρούριον Ἰεβούς, ὅπερ διετήρησαν μέχρις οὔ ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ὀκτακόσια εἰκοσιτέσσαρα ἔτη, ἀφοῦ εἰσήλθον εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μεχιλσεδέχ.

Ὁ Δαυὶδ ὠχύρωσε τὸ φρούριον Ἰεβούς, εἰς δὲ ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὤκοδομήσατο δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών ἀνάκτορα καὶ ἱερόν, ἵνα ἐναποθέσῃ ἐν αὐτῷ τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης.

Ὁ Σολομὼν ἐξέτεινε τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀνεγείρας τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ναόν, ὅστις περιγράφεται ἡμῖν· τόσῳ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῇ Γραφῇ καὶ παρ' Ἰωσήφῳ, καὶ ὑπὲρ οὔ συνέθετο ὁ Σόλομων τοὺς ὠραίους αὐτοῦ ψαλμούς.

Πέντε ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Σεσάκ, ἐκστρατεύσας κατὰ

τοῦ Ῥοδοῦ ἐκυρίευσεν καὶ ἐλεηλάτησεν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἤρημώθη καὶ αὖθις μετὰ ἑκατὸν πενήτηκοντα ἔτη ὑπὸ Ἰσᾶς, βασιλέως Ἰσραήλ.

Οἱ Ἀσσύριοι κατακτῆσαντες μετ' οὗ πολὺ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπήγαγον τὸν Μανασσῆ, βασιλέα Ἰουδα, εἰς Βαβυλῶνα. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκία, ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀνατρέψας ἐκ βάθρων τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐμπρήσας τὸν Ναὸν ἀπήγαγε τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς Βαβυλῶνα. Ὁ Ἄγ. Ἱερώνυμος περιγράφων τὴν μοναξίαν τῆς ἐρημωθείσης ταύτης πόλεως λέγει ὅτι δὲν ἐβλεπέ τις οὐδὲ πτηνὸν ἐν τῷ οὐρανῷ.

Ὁ πρῶτος Ναὸς κατεστράφη τετρακόσια ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ ὑπὸ Σολομῶντος, τῷ 3513 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἢ ἑξακόσια πενήτη ἔτη. Ἡ. Χ. Τετρακόσια δὲ καὶ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ Δαυὶδ μέχρι Σεδεκία, καθ' ἣ ἡ πόλις ἐκυβερνήθη ὑπὸ δεκαεπτὰ βασιλέων.

Μετὰ τὴν ἑβδομηκονταετη αἰχμαλωσίαν ἤρξατο ὁ Ζωροβαβέλ ἀνοικοδομῶν τὸν Ναὸν καὶ τὴν πόλιν, τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ, διακοπὴν ἐπὶ τινα ἔτη ἐπεραιώθη ὑπὸ Ἐσδρά καὶ Νεεμίου.

Ὁ Ἀλέξανδρος διαβάς δι' Ἱεροσολύμων τῷ ἔτει 3583 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔθυσεν ἐν τῷ Ναῷ.

Ἡτολεμαῖος ὁ τοῦ Λάγου ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ Ἡτολεμαῖος Φιλαδέλφος προσηνήχθη

φιλανθρώπως πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, προσενεγκῶν μάλιστα πολύτιμα δῶρα τῷ Ναῷ.

Ἀντίοχος ὁ Μέγας ἀρπάσας τὴν Ἰουδαίαν ἀπὸ τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου παρέδωκεν αὐτὴν Πτολεμαίῳ τῷ Εὐεργέτῃ, ὁ δὲ Ἀντίοχος Ἐπιφανής, λεηλατήσας καὶ αὖθις τὴν πόλιν ἔθεσεν ἐν τῷ Ναῷ ἄγαλμα Διὸς Ὀλυμπίου.

Οἱ Μακκαβαῖοι ἐλευθερώσαντες τὴν πατρίδα ὑπερησπίσθησαν αὐτὴν κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἀριστόβουλος καὶ Ὑρκανός, ἐρίζοντες περὶ τοῦ θρόνου προσέτρεξαν τοῖς Ῥωμαίοις, οἵτινες ἀποθανόντος τοῦ Μιθριδάτου εἶχον καταστῆ κύριοι τῆς Ἀνατολῆς, ὁ δὲ Πομπήιος εἰσαχθεὶς εἰς Ἱερουσαλήμ εἴλετο διὰ πολιορκίας τὸν Ναὸν, ὃν ἐσύλησεν ὁσονοῦπω ὁ Κράσσοις.

Ὁ Ὑρκανός διετήρησε τὴν ἀρχιερωσύνην διὰ τῆς προστασίας τοῦ Καίσαρος, Ἀντίγονος δὲ ὁ Ἀριστοβούλου, δηλητηριασθέντος ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πομπηίου, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ θεοῦ Ὑρκανοῦ, επικαλεσάμενος τὴν ἀρωγὴν τῶν Πάρθων, οἵτινες εἰσελθόντες εἰς Ἰουδαίαν καὶ ἐκπορθήσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπήγαγον αἰχμάλωτον τὸν Ὑρκανόν.

Ἡρώδης ὁ Μέγας υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἐπίσημος ἀξιωματικὸς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ὑρκανοῦ ἐκυρίευσεν τὸ βασίλειον τῆς Ἰουδαίας τῇ βοηθείᾳ τῶν Ῥωμαίων, ὁ δὲ Ἀντίγονος αἰχμαλωτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπέμφθη εἰς τὸν Ἀντώνιον. Ὁ ὑστατος οὗτος

ἀπόγονος τῶν Μακκαβαίων καὶ νόμιμος βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας προσηλώθη εἰς πάσσαλον, ἐμαστιγώθη καὶ εἶτα ἐφρονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ῥωμαίου τούτου πολίτου.

Ὁ Ἡρώδης, μόνος ἤδη κύριος τῶν Ἱεροσολύμων, καθωράϊσεν αὐτὰ διὰ πολυτελῶν μνημείων, περιὼν θέλω πραγματευθῆ ἀκολούθως. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐγεννήθη ὁ Σωτήρ.

Ἀρχέλαος, υἱὸς τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς Μαριάμμης, διεδέξατο τὸν πατέρα, ὁ δὲ Ἡρώδης Ἀντίπας, υἱὸς καὶ οὗτος Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, ἐγένετο Τετράρχης τῆς Γαλιλαίας καὶ Περαιάς. Οὗτος ἀπεκεφάλισεν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν καὶ ἐπεμφε τὸν Ἰησοῦν τῷ Πιλάτῳ βραδύτερον δὲ ἐξωρίσθη εἰς Λουγδοῦνον ὑπὸ τοῦ Νέρωνος.

Ἀγρίππας, ὁ ἐγγονος Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡρώδης, βασιλεὺς τῆς Χαλκίδος, διετήρησε τὴν ἐπὶ τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ θησαυρῶν ἐξουσίαν.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἀγρίππα ἡ Ἰουδαία κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία· ἐπαναστάντων δὲ τῶν Ἑβραίων ὁ Γίτος ἐπολιόρχησε καὶ ἐκυρίευσεν τὰ Ἱεροσόλυμα.

Διακόσαι χιλιάδες Ἰουδαίων ἀπέθανον ὑπὸ λιμοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην, ἀπὸ δὲ τῆς 14<sup>της</sup> Ἀπριλίου μέχρι τῆς 1<sup>ης</sup> Ἰουλίου τοῦ 71<sup>ου</sup> Μ. Χ. ἔτους ἑκατὸν δεκαπέντε χιλιάδες καὶ ἑκατὸν ὀγδοή-

κοντα ὀκτῶ νεκροὶ ἐξήχθησαν ἐκ μιᾶς μόνης πύλης τῶν Ἱεροσολύμων, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ἔτρωγον τὸ δέρμα τῶν ὑποδημάτων καὶ ἀσπίδων, εἶτα δὲ καὶ ἄχυρα καὶ περικαθάρματα, ἅτινα ἀνεζήτουν ἐν τοῖς ὄχετοῖς· λέγουσι δὲ ὅτι μήτηρ κατήντησε νὰ φάγῃ τὸ ἴδιον τέκνον. Οἱ πολιορκούμενοι κατέπινον τὸν χρυσὸν αὐτῶν, ἵνα προσφυλάξωσιν ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἐννοήσαντες τοῦτο ἔσφαζον τοὺς αἰχμαλώτους, ἀναζητοῦντες τὸν ἐν τοῖς σπλάγχχνις αὐτῶν θησαυρόν. Ἐκατοντακισμῦριοι Ἰουδαῖοι ἀπέθανον ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ διακόσαιοι τριακονταοκτῶ χιλιάδες τετρακόσιοι ἐξήκοντα ἐν τῇ ἐπιλοίπῳ Ἰουδαίᾳ, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν γυναικῶν, παιδίων καὶ γερόντων, οἵτινες ἀπωλέσθησαν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, τῶν στάσεων καὶ τοῦ πυρός. Ἐννεήκοντα ἐννέα χιλιάδες διακόσιοι Ἰουδαῖοι ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι, ὧν οἱ μὲν κατεδικάσθησαν εἰς δήμεσία ἔργα, οἱ δὲ κοσμήσαντες τοὺς θριάμβους τοῦ Γίτου ἀνέβησαν εἶτα ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ἀμφιθεάτρων σφάζοντες ἀλλήλους πρὸς διασκέδασιν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ δὲ μὴ συμπληρώσαντες τὸ δέκατον ἑβδομὸν ἔτος ἐπωλήθησαν μετὰ τῶν γυναικῶν τόσῳ δὲ πολυπληθεῖς ἦσαν, ὥστε ἡγόραζέ τις τριάκοντα ἐξ αὐτῶν ἀντὶ ἑνὸς δηναρίου. Τὸ αἶμα τοῦ Δικαίου ἐπωλήθη ἀντὶ τριάκοντα δηναρίων ἐν Ἱεροσολύμοις, ἧς ὁ λαὸς ἔκραζε « Τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, » ὁ δὲ Ὑψίστος εἰσή-

κουσε τελευταίαν τότε φοράν τὴν εὐχὴν τῶν Ἑβραίων καὶ εἶτα ἀποστρέψας τὸ βλέμμα ἀπὸ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἐξέλεξεν ἄλλον λαόν.

Ὁ Ναός ἐκάη τριάκοντα ὀκτώ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε πολλοὶ τῶν ἀκροασαμένων τῆς προφητείας τοῦ Σωτῆρος εἶδον καὶ τὴν πλήρωσιν αὐτῆς.

Ἐπαναστάντων καὶ αὖθις τῶν Ἰουδαίων, ὁ Ἄδριανὸς κατεδαφίσας πᾶν ὅ,τι ἐναπελείφθη ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ τὴν ἐπὶ Τίτου καταστροφὴν, ἀνήγειρεν ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς πόλεως τοῦ Δαυὶδ ἑτέραν πόλιν, ὀνομασθεῖσαν Αἰλίαν Καπιτωλίαν, ἧς ἡ εἴσοδος ἦτο ἀπηγορευμένη τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ ποινῇ θανάτου· ὑπεράνω δὲ τῆς πρὸς Βηθλεὲμ πύλης τῆς πόλεως ἐνεγλύφη χοιρίδιον. Κατὰ τὸν Ἄγ. Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν ἐπετρέπετο τοῖς Ἑβραίοις νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Αἰλίαν ἀπαξ τοῦ ἔτους, ὁ δὲ Ἄγ. Ἱερώνυμος πληροφορεῖ ἡμῖν ὅτι ἠγόραζον ἀντὶ πολλοῦ χρυσοῦ τὴν ἀδειαν νὰ κλαύσωσι ἐπὶ τῆς τέφρας τῆς πατρίδος.

Πεντακόσαι ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες Ἰουδαίων ἐσφάγησαν, λέγει ὁ Δίων, κατὰ τὸν ἐπὶ Ἄδριανοῦ τοῦτον πόλεμον, μέγα δὲ πλῆθος αἰχμαλώτων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐπωλήθησαν εἰς τὰς ἐν Μερβρὲ καὶ Γάζα πανηγύρεις, κατηδαφίσθησαν δὲ πεντήκοντα φρούρια καὶ ἑννεακόσια εἰκοσιπέντε χωρία.

Ὁ Ἄδριανὸς ὠκοδόμησε τὴν νέαν πόλιν ἐπ' αὐτῆς

τῆς θέσεως, ἔνθα ὑψοῦται καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς, συμπεριλαβὼν ἐν τοῖς τείχεσιν καὶ τὴν Γολγοθὰ. Κατὰ δὲ τὸν ἐπὶ Ἄδριανοῦ διωγμὸν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἱεροσολύμων ἦτο πάντῃ ἐπιλελησμένον, ὥστε ἀποκριθέντος μάρτυρός τινος ῥωμαίῳ διοικητῇ ὅτι ἦτο ἐξ Ἱεροσολύμων, ἐνόμισεν ὁ διοικητὴς ὅτι τοῦτο ἦτο ὄνομα στασιώδους τινὸς πόλεως, οἰκοδομηθείσης λάθρα ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Λήγοντος τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ἡ Ἱερουσαλήμ ἐκαλεῖτο εἰσέτι Αἰλία, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τῆς Περιηγήσεως τοῦ Ἀρκούλζου, συνταχθείσης ὑπὸ Ἀδαμάννου ἢ Βέδη τοῦ Σεβαστοῦ.

Στασιώδεις τινὲς κινήσεις συνέβησαν, φαίνεται, ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀντωνίου, Σεπτίμου Σεβήρου καὶ Καρκαλάλα. Ἡ δὲ Ἱερουσαλήμ, ἣτις εἶχε καταστήσει ἐθνικὴ, ἀνεγνώρισε καὶ αὖθις τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οἵτινες κρημνίσαντες τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος εἰδωλα, ἀνήγειραν ἐπὶ τῶν ἀγίων τόπων τὰ ἄχρι σήμερον σωζόμενα μνημεῖα.

Ὁ Ἰουλιανὸς συνήθροισε μετὰ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτη τοὺς Ἰουδαίους ἐν Ἱεροσολύμοις, ἵνα ἀνοικοδομήσωσι τὸν Ναόν. Οἱ ἄνδρες εἰργάζοντο πρὸς τοῦτο σκαπάναις καὶ πτύοις ἀργυροῖς, αἱ δὲ γυναῖκες ἀπεκόμιζον τὸ χῶμα ἐντὸς τῶν πολυτελεστέρων ἐσθῆτων· ἀλλὰ σφαῖραι πυρός, ἐξερχόμεναι ἐκ τῶν ἡμιεσκαμμένων θεμελίων διεσκόρπισαν τοὺς ἐργάτας.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανάστησαν κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 501 ἔτει Μ. Χ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος συνέστη ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχία.

Πρωορισμένη, φαίνεται, εἰς αἰώνιον κατὰ τῶν εἰδώλων πάλιν ἡ Ἱερουσαλήμ ἠλώθη ὑπὸ Κοσρόη, βασιλέως τῶν Περσῶν τῷ 613 Μ. Χ. Οἱ δὲ ἀπανταχοῦ τῆς Ἰουδαίας Ἑβραῖοι, ἀγοράσαντες παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐννεακισμυρίους χριστιανούς αἰχμαλώτους, κατέσφαξαν αὐτούς.

Ὁ Ἡράκλειος κατατροπώσας τὸν Κοσρόην τῷ 627, ἀνέκτησε τὸν ἀληθῆ Στχυρόν, ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ μετεκόμισεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Καλίφης Ὀμάρ, τρίτος διάδοχος τοῦ Μωάμεθ, ἐκυρίευσεν τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν, ὑποτάξας μετ' οὗ πολὺ τὴν Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην.

Ὁ Ὀμάρ ἐδολοφονήθη τῷ 643. Ἡ δὲ σύστασις διαφορῶν ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Συρίᾳ βασιλείων, ἡ πτώσις τῆς δυναστείας τῶν Ὀμνιαδῶν καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς τῶν Ἀβασσιδῶν κατσπάρραξαν τὴν Ἰουδαίαν ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας.

Ὁ Ἀχμέτ, Τοῦρκος Τουλουνίδης, ὅστις ἀπὸ Σατράπου ἐγένετο Σουλτάνος τῆς Αἴγυπτου, κατέκτησε τὴν Ἱερουσαλήμ τῷ 868, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ κατατροπώθεντος ὑπὸ τῶν Καλιφῶν τοῦ Βαγδατίου, ἡ ἀγία πόλις ὑπετάγη καὶ πάλιν τοῖς Καλίφαις τῷ 905 Χ. Μ.

Ἄλλος πάλιν Τοῦρκος ὀνόματι Μωχαμέτ-Γ' ξιδ, κυριεύσας καὶ οὗτος τὴν Αἴγυπτον ὑπέταξε μετ' οὗ πολὺ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Οἱ Φατιμίται, ὀρμηθέντες ἐκ τῶν ἄμμων τῆς Κυρήνης, ἐξέβαλον τοῦ Ἰξιδίτας ἐκ τῆς Αἴγυπτου, κτακτῆσαντες καὶ πολλὰς τῶν ἐν Παλαιστίνῃ πόλεων.

Ἐτερός τις Τοῦρκος ὀνόματι Ὀρτώκ ἐκυρίευσεν τῷ 984 τὰ Ἱεροσόλυμα τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐν Ἀλεπίῳ Σελδουκιδῶν, καταλιπὼν αὐτὴν μετὰ θάνατον τοῖς ἀπογόνους.

Ὁ Καλίφης τῆς Αἴγυπτου Μοσταλῆς ἐδίωξε τοὺς Ὀρτοκίδας ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Ἀκὲμ ἢ Ἐκουέμ, διάδοχος τοῦ Ἀζίζ καὶ δευτερός Καλίφης Φατιμίτης κατεδίωξε τῷ 996 τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανεύς, ὡς διηγῆθην ἀνωτέρω, περιγράφων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Τάφου. Ὁ Καλίφης οὗτος ἐτελεύτησε τῷ 1201.

Ὁ Μελεσάχ, Τοῦρκος Σελδουκίδης, κατέκτησε τὴν ἀγίαν πόλιν τῷ 1076, ἐρημώσας πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν· οἱ δὲ ἐξωσθέντες τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Μοσταλῆ Ὀρτοκίδαι, ἀνακτῆσαντες διετήρησαν αὐτὴν, μέχρις οὗ ἐξεβλήθησαν καὶ αὐθις τῷ 1076 ὑπὸ τῶν Φατιμιτῶν, εἴτινες ἐβασίλευον ἔτι, ὅτι εἰσέβαλον οἱ σταυροφόροι εἰς Παλαιστίνην.

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἐνητμενίσθησαν περὶ τῶν πρὸς τὴν μισητὰς τὰς σταυρο-



φορίας· ἐγὼ δὲ διεμαρτυρήθην καὶ ἄλλοτε κατὰ τῆς ἀμαθείας ἢ ἀδικίας αὐτῶν \*), πειρώμενος ν' ἀποδείξω ὅτι αἱ σταυροφορῖαι οὐδόλως ἦσαν οὔτε κατὰ τὸν σκοπὸν οὔτε κατὰ τὰ ἀποτελέσματα μωρίαί, ὡς ἐμπαίζοντες ἀπεκάλουν ποτάς. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐπιτίθεντο πρῶτοι κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀλλ' οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ὁμάρ, ὀρμηθέντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ διαδραμόντες τὴν Ἀφρικὴν εἰσέβαλον εἰς Σικελίαν, Ἰσπανίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν, ἐνθα κατετρέπωσαν αὐτοὺς ὁ Κάρολος Μαρτέλλος. Οὐδόλως λοιπὸν δύναται τις νὰ μεμφθῆ τοὺς ὑπηκόους Φιλίππου τοῦ Α', οἵτινες ὀρμηθέντες καὶ οὗτοι ἀπὸ Παρισίων διέδραμον τὴν Ἀσίαν καὶ ἤλθον νὰ λάβωσι δίκην παρὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὁμάρ ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τῶν Ἱεροσολύμων. Μέγα τῷ ὄντι θέαμα παρίστων οἱ δύο οὗτοι τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης στρατοί, περιτρέχοντες κατ' ἀντιθέτως διευθύνσεις τὴν Μεσόγειον καὶ πορευόμενοι ἑκάτερος ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς θρησκείας αὐτοῦ νὰ προσβάλωσι τὸν Μωάμεθ ἢ τὸν Ἰησοῦν ἐν μέσῳ τῶν λατρῶν αὐτῶν.

Ὁ θεωρῶν τὰς σταυροφορίας ὡς ἐκδρομὴν μόνον προσκυνητῶν, στρατευόντων πρὸς ἀνάκτησιν τάφου τινός ἐν Παλαιστίνῃ δεῖκνυει μεγίστην περὶ τὴν ἱστορίαν ἀμβλυωπίαν· καθότι αὐτὰι προὔτιθεντο οὐ μόνον τὸν ἅγιον τοῦτον τάφον νὰ λυτρώσωσιν, ἀλλὰ

\*) Ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Χριστιανισμοῦ.

καὶ νὰ κατισχύσωσι δεσποτικῆς καὶ ἐχθρᾶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων θρησκείας, ἀναδεικνύοντες θριαμβεύοντα τὸν χριστιανισμόν, τὸν ἀναστήσαντα παρ' ἡμῖν τὸ πνεῦμα τῆς σοφῆς ἀρχαιότητος καὶ θραύσαντα τὰς ἀλύτους τῶν δούλων. Ἀρκεῖ ν' ἀναγνώσῃ τις τὴν ἐν τῇ ἐν Κλερμεντίῳ συνόδῳ ἀγρόρευσιν τοῦ Πάππα Οὐρβάνου τοῦ Β', ἵνα πεισθῆ ὅτι οἱ σκοποὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν σταυροφοριῶν δὲν ἦσαν ὅσα νομίζομεν περιορισμένοι, ἀλλ' ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ λυτρώσωσι τὴν οἰκουμένην ἀπὸ νέας βαρβάρων εἰσβολῆς. Τὸ Κοράντιον προτρέπει εἰς καταδρομὰς καὶ κατακτήσεις, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον διδάσκει τὴν ἀνοχὴν καὶ εἰρήνην. Διὸ ὑπέμειναν οἱ χριστιανοὶ καταπιεζόμενοι ἐπὶ ἐπὶ καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν τοῦ Μεγάλου Καρόλου. Οὔτε ἡ κατάκτησις τῆς Ἰσπανίας οὔτε ἡ εἰς τὴν Γαλλίαν εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων, οὔδ' ἡ ἐρήμωσις τῆς Σικελίας καὶ Ἑλλάδος ἰσχυσαν νὰ πείσωσιν τοὺς χριστιανούς, ἵνα δράξωνται τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ οἱ θρηνοὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ σφαζομένων ὀρθοδόξων, αἱ πρόοδοι τῶν βαρβάρων, ἐγγὺς ἤδη ὄντων τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠνάγκασαν τέλος αὐτοὺς νὰ ὀπλισθῶσι πρὸς ἰδίαν σωτηρίαν. Τίς δύναται ποτε νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ ἀφορμὴ τῶν ἱερῶν τούτων πολέμων ἦτο ἀδικος; Ἡμεῖς δὲ πεῦ ἠθέλομεν ἄρα καταντήσῃ ἂν δὲν ἀπέκρουον οἱ πατέρες τὴν βίαν διὰ τῆς βίας;

Θεωρήσατε τὴν Ἑλλάδα καὶ θέλετε γνωρίσει τί γίνονται οἱ λαοὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Οἱ δὲ τοσοῦτω σεμνυνόμενοι σήμερον ἐπὶ τῇ προόδῳ τῶν φώτων ἤθελον ἄρα στέρξει νὰ βλέπωσι ἐπικρατοῦσαν παρ' ἡμῖν τὴν θρησκείαν ἐκείνην, ἣτις ἔκαυσε τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκην καὶ ἐγκαυχᾶται καταπιέζουσα τοὺς λαοὺς καὶ καταφρονοῦσα τῶν τεχνῶν καὶ γραμμάτων;

Αἱ σταυροφορίαι ἐξασθενοῦσαι τὰ μωαμεθανικὰ στίφη ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς Ἀσίας ἔσωσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων καὶ Ἀράβων, πλὴν δὲ τούτου ἀνεχαίτισαν διὰ τῆς ἐν Θεῷ εἰρήνης τοὺς ἐμφυλίους ἡμῶν πολέμους καὶ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἠνέφεξαν ἐξοδὸν τῷ ὑπερμέτρῳ πληθυσμῷ, ὅστις ἐπιφέρει θάπτεον ἢ βράδιον τὸν ὄλεθρον τῶν ἐθνῶν, ὡς παρετήρησεν ὁ Πάτερ Μαιμβουργος καὶ ἀπέδειξεν ἡμῖν ὁ Κ. Βονάλλος.

Ἀρχόμεθα ἤδη πιστεύοντες ὅτι αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν σταυροφόρων συνέτεινον εἰς τὴν πρόεσθον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων, ὡς ἀπέδειξεν ἀριδῆλως ὁ Κ. Ροβερτσὼν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἐμπορίου. Εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν δόξαν, ἣν ἐκτήσαντο τὰ ὄπλα τῶν χριστιανῶν ἐν ταῖς ὑπερποντίοις ταύταις ἐκστρατεῖαις· καθότι αἱ σταυροφορίαι εἰσὶν ὁ ἡρωϊκὸς αἰὼν τῆς ἱστορίας ἡμῶν, ἀφ' οὗ ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ ἐπικὴ παρ' ἡμῖν ποίησις.

Οὐδὲλως δὲ πρέπει νὰ καταφρονῶσι τὰ ἔθνη ὅ,τι περιάπτει αὐτοῖς μέγα τι κλέος· καθότι ἐκόντες ἄκοντες εἴμεθα ἠγαγκασμένοι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πλὴν τῶν θετικῶν περὶ τοῦ συμφέροντος ὑπολογισμῶν ἐνυπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐμφυτὸς τις πρὸς τὴν δόξαν ἔρωσ. Ὁμιλοῦντες τοῖς Ῥωμαίοις περὶ τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως αὐτῶν κατέστησαν αὐτοὺς κυρίους τῆς οἰκουμένης, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν ἀθάνατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ὁ Γοδεφρείδος ἀφίκετο εἰς τὰ σύνορα τῆς Παλαιστίνης τῷ 1099 ἔτει Μ. Χ., συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου, Εὐσταθίου, Τανκρέδου, Ῥαῖμόνδου τοῦ ἐκ Τουλούσης, τῶν κομητῶν τῆς Φλάνδρας καὶ Νορμανδίας, τοῦ Δελετόλδου (de l' Etolde), ὅστις πρῶτος ἀνέβη ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, τοῦ Γυχέρου (Guicher), γνωστοῦ ἤδη διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ διχοτομηθέντα λέοντα, τοῦ Γάστωνος Δεφουά (de Foix), Γεράρδου Ῥουσιλιῶν, Ῥαιμῶ (Raimbaud), Σαιμπόλου (S' Paul), Λαμβέρτου καὶ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτου, ὅστις ἠγεῖτο αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ στηριζόμενος ἐπὶ βακτηρίας. Οἱ ἱππῶται ἐκυρίευσαν κατὰ πρῶτον τὴν Ῥαμά, εἶτα δὲ εἰσῆλθον εἰς Ἐμμαοῦν, ἐνῶ ὁ Τανκρέδης καὶ ὁ Βαλδουίνος Δουβούρ (du Bourg) εἰσέβαλλον εἰς Βηθλεέμ. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐπολιορκήθη μετ' οὐ πολὺ, ἡ δὲ σημαία τοῦ σταυροῦ ὑψώθη ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς ἡμέρα παρασκευῆ, 15<sup>τη</sup> ἢ κατ' ἄλλους 12<sup>τη</sup> Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1099. Θέλω δὲ

ὀμιλήσει περὶ τῆς πολιορκίας ταύτης περιγράφων, τὸ θέατρον τῆς Λυτρωθείσης Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Γοδεφρείδος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν βασιλεὺς τῆς ἀλούσης πόλεως. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μετέβαινον πᾶλλάκις οἱ ἄπλοὶ ἵπποταὶ ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς θρόνον, ἀνταλάσσοντες τὸ κράνος ἀντὶ διαδήματος καὶ τὸ δόρυ ἀντὶ σκήπτρου. Ἄλλ' ὁ Γοδεφρείδος ἀπεποιήθη τὸ προσφερόμενον αὐτῷ στέμμα, « μὴ θέλων, εἶπε, νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς » κεφαλῆς χρυσοῦν στέφανον, ἐνθα ἔλαθεν ὁ Ἰησοῦς » στέφανον ἐξ ἀκανθῶν. »

Ἡ Ναβλοὺς ἠνέωξε ὁσονούπω τὰς πόλεις τοῖς σταυροφόροις, ὁ δὲ στρατὸς τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου κατετροπώθη ἐν Ἀσκαλῶν. Ὁ μοναχὸς Ροβέρτος, περιγράφων τὴν ἡττάν τοῦ στρατοῦ τούτου χρῆται τῇ αὐτῇ ὁμοιώσει, ἣ ἐχρήσατο βραδύτερον καὶ I. B. Ρουσό· ἀμφότεροι δὲ ἠρύσαντο αὐτὴν ἐκ τῆς Γραφῆς. « Ἡ Παλαιστίνη μετὰ τούσαῦτα δεινά, » εἶδε τέλος φεύγοντας τοὺς ἐχθροὺς, ὡς φεύγουσι » τὰ νέφη διωκόμενα ὑπὸ τοῦ βορρᾶ. »

Ὁ Γοδεφρείδος ἀπέθανε πιθανῶς ἐν Ἰόππῃ, ἧς ἀνεσκεύασε τὰ τεῖχη· διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Ἐδέσσης, ὅστις ἐκπνεύσας ἐν μέσῳ τῶν θριάμβων τῷ 1118 κατέλιπε τὴν βασιλείαν τῷ ἀνεψιῷ Βαλδουίνῳ Δουβούρ.

Μελισσάνδρα, ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ Βαλδουίνου τοῦ β', νύμφευθεῖσα τὸν Φούλκιον ἐξ Ἀνδεγατίας

(Foulques d' Anjou) μετήνεγκε τὸ στέμμα εἰς τὸν οἶκον τοῦ συζύγου, ὅστις ἀποθανὼν ἐκ πτώσεως ἀπὸ τοῦ ἵππου κατέλιπεν αὐτὸ Βαλδουίνῳ τῷ Γ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνέβη ἡ δευτέρα σταυροφορία, ἣν ἐκήρυξεν ὁ Ἄγ. Βερνάρδος καὶ ὠδήγουν Λουδοβίκος ὁ Ζ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κορράδος. Ὁ Βαλδουῖνος βασιλεύσας ἐπὶ εἰκοσασετίαν κατέλιπε τὸν θρόνον τῷ ἀδελφῷ Ἀμωρῇ, ὃν διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαλδουῖνος ὁ Δ'.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐφάνη ὁ Σαλαδῖνος, ὅστις νικηθεὶς κατ' ἀρχάς, εἶτα δὲ νικήσας τοὺς σταυροφόρους ἀφείλετο αὐτοῖς τοὺς ἁγίους τόπους.

Ὁ Βαλδουῖνος συνέζευξε τὴν ἀδελφὴν Σίβυλλαν, χῆραν τοῦ Γυλλιέλμου Λογγεπέ (Longue-Epée), μετὰ τοῦ Γύη Λυσινιάν, οἱ δὲ προύχοντες, φθονήσαντες διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐστασίασαν. Ἀποθάνοντος δὲ Βαλδουίνου τοῦ Δ' τῷ 1184 διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς Βαλδουῖνος ὁ Ε', υἱὸς τῆς Σιδύλλης καὶ τοῦ Γυλλιέλμου Λογγεπέ. Ἄλλ' ὁ ὀκταετής οὗτος βασιλεὺς, νοσήσας ἀπέθανε τῷ 1186· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Σίβυλλα ἀνέδειξε βασιλέα τὸν δευτερόγαμον αὐτῆς σύζυγον Γύην Λυσινιάν, ὅστις προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ κόμητος τῆς Τριπόλεως ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ Σαλαδῖνου κατὰ τὴν ἐν Ἰβηριάδι μάχην.

Κατακτῆσας τὰς παραλίους πόλεις τῆς Παλαιστίνης ὁ Σουλτάνος ἐπολιόρησε τὰ Ἱεροσόλυμα τῷ ἔτει 1188 Μ. Χ. Γενόμενος δὲ κύριος τῆς πόλεως ἠνάγκασε τοὺς ἐν αὐτῇ νὰ ἀποτίσωσιν ἕκαστος ὡς λυ-

πρὸς δέκα βυζάντια χρυσᾶ, ἀνδραποδίσας τοὺς μὴ εὐποροῦντας τοιαύτης ποσότητος. Πρὶν δὲ εἰσελθῆναι εἰς τὸ τζαμεῖον τοῦ Ναοῦ, μεταβληθὲν εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, διέταξε νὰ βαντισθῶσιν οἱ τοῖχοι διὰ ῥοδοστάγματος. Ὁ Σανούτιος διηγεῖται ἡμῖν ἀνατολικὸν τῷ ὄντι μῦθον, πληροφορῶν ὅτι πεντακόσμαι κάμηλοι μόλις ἐξήρκεσαν πρὸς μετακομιδὴν τοῦ χυθέντος ἐν τῷ τζαμεῖῳ ῥοδοστάγματος. Οἱ στρατιῶται τοῦ Σαλαδίνου κρημνίσαντες τὸν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ Ναοῦ χρυσοῦν σταυρὸν ἔσυρον αὐτὸν μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Σιών, ἐνθα συνέτριψαν αὐτόν, ἥ δὲ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Τάφου ἐσώθη ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων, ἀγορασθεῖσα ἀδρᾶ δαπάνῃ ὑπὸ τῶν Συρίων.

Τὸ στέμμα τοῦ ἡμιαπωλεσθέντος βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ περιήλθε τῇ Ἰσαβέλλῃ, θυγατρὶ Ἀμωρῆ τοῦ Γ', ἀδελφῇ τῆς ἀποθανούσης Σιβύλλης καὶ συζύγῳ τοῦ Γοδεφρείδου ἐκ Τυρένης. Ὁ Φίλιππος Αὐγούστος καὶ Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος δὲν ἐφθασαν ἐγκαίρως, ἵνα σώσωσι τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀλλ' ἐκυρίευσαν τὴν Πτολεμαίδα ἢ Ἁγ. Ἰωάννην Ἀκρης· ὁ δὲ Ῥιχάρδος τοιαύτην ἐκτήσατο διὰ τὴν ἀνδρίαν δόξαν, ὥστε πολλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτη, βλέποντες οἱ Σαρακηνοὶ ἵππον ἀνασκιρτῶντα ἀνατιίως, ἔλεγον ὅτι εἶδε τὴν σκιάν τοῦ Ῥιχάρδου. Ὁ Σαλαδῖνος τελευτήσας μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πτολεμαίδος διέταξεν, ἵνα περιέλθῃ κίρως τὴν

πόλιν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κηδείας, φέρων σινδῶνα ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόγχης καὶ κράζων μεγαλοφώνως.

ΣΑΛΑΔΙΝΟΣ

Ο ΥΠΟΤΑΞΑΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ

ΕΚ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΟΥΣ ΚΑΤΕΚΤΗΣΕ  
ΕΛΑΒΕ ΜΕΤ ΑΥΤΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΜΟΝΟΝ ΤΗΝ ΣΙΝΔΩΝΑ.

Ὁ δὲ Ῥιχάρδος, ὁ ἀντίζηλος οὗτος τοῦ Σαλαδίνου, ἐπιστρέφων ἐκ Παλαιστίνης καθεῖρχθη ἐν τινὶ ἐν Γερμανίᾳ πύργῳ· αἱ δὲ διάφοροι αὐτοῦ μετὰ ταῦτα τύχαι παρέσχον ἀφθονὸν ὕλην ἀσμάτων τοῖς βασιλεῦσι.

Τῷ ἔτει 1242, ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Σαλέχ Ἰσμαήλ, ὅστις ἐπάναστας κατὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Νεδγεμλίν εἶχε κυριεύσει τὴν Ἱερουσαλήμ, παρέδωκεν αὐτὴν τοῖς Λατίνοις ἡγεμόσιν· ἀλλὰ ὁ Σουλτάνος ἐπεμψε μετ' οὐ πολὺ τοὺς Καρισμίους, ἵνα πολιτορκήσωσι τὴν πρωπεύουσαν τῆς Ἰουδαίας, ἣν ἐλόντες κατέσφαξαν πάντας τοὺς κατοίκους, λεηλατήσαντες καὶ αὐτὴς τὴν πόλιν τὸ ἐπιπρὸς ἔτος, πρὶν παραδώσωσιν αὐτὴν τῷ Σαλέχ Αὐούδ, διαδόχῳ τοῦ Νεδγεμλίν.

Ἐν τούτοις ὁ θρόνος τῶν Ἱεροσολύμων εἶχε περιέλθει τῷ Ἐρρίκῳ, κόμητι τῆς Καμπανίας καὶ τριτῷ συζύγῳ τῆς Ἰσαβέλλης, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῷ Ἀμωρῆ ἀδελφῷ τοῦ Λυσινιάν, νυμφευθέντι τὴν τρίγαμον ἤδη

Ἰσαβέλλαν, ἐξ ἧς ἔσχεν υἷον ἀποθανόντα ἀνήλικα· Μαρία δὲ ἡ θυγάτηρ τῆς Ἰσαβέλλης καὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου Κορβάδου, μαρκησίου Μομφερράτου, κληρονομήσασα τὸ ἀνύπαρκτον τοῦτο βασιλεῖον συνεχεύθη τῷ Ἰωάννῃ κόμητι τῆς Βριέννης· ἐγένετο δὲ αὐτοῖς θυγάτηρ ὀνόματι Μαρία Ἰολάνδη, νυμφευθεῖσα τὸν αὐτοκράτορα Φριδερίκον τὸν Β', ὅστις ἐλθὼν εἰς Τύρον συνώμολόγησε μετὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου συνθήκην, καθ' ἣν ἡ Ἱερουσαλήμ ἐμελλε νὰ μερισθῆ μετὰ τῶν Τούρκων καὶ χριστιανῶν. Ὁ Φριδερίκος εἰσελθὼν μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Ναὸν ἔθετο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀγ. Τάφου διάδημα τοῦ Γοδεφρείδου καὶ εἶτα ἐπέστρεψεν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλ' οἱ Σαρακηνοὶ δὲν ἐτήρησαν, φαίνεται, ἀκριβῶς τὰ συμπεφωνημένα· καθότι εἴκοσι μετὰ ταῦτα ἔτη ὁ Νεδεγμὴν ἐλειλάτησε τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ Ἀγ. Λουδοβίκος ἀφίκετο εἰς Παλαιστίνην ἑπτὰ ἔτη μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην καταστροφὴν· αἰχμαλωτισθεὶς δὲ καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Αἴγυπτον εἶδε σφαζομένους πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοὺς ὑστάτους ἀπογόνους τοῦ Σαλαδίνου.

Ἐμβάψαντες οὕτω τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τοῦ κυρίου, οἱ Βαχαρίται Μамελοῦχοι διελογίσθησαν πρὸς στιγμὴν νὰ θραύσωσι τὰ δεσμὰ τοῦ Ἀγ. Λουδοβίκου καὶ ἀναδείξωσι Σουλτάνον τὸν αἰχμάλωτον τοῦτον, οὗ τοσοῦτω ἐθαύμαζον τὰς ἀρετάς. Ὁ δὲ Ζεϊνβίλλος πληροφορεῖ ἡμῖν ὅτι ὁ Ἀγ. Λουδοβίκος

ἤτο πρόθυμος νὰ δεχθῆ τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μέγαθυμος οὗτος βασιλεὺς ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὴν εὐσέβειαν μετὰ τῆς μεγαλοφροσύνης.

Ἄλλ' οἱ Μамελοῦχοι μεταβαλόντες φρόνημα ἀνύψωσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Μοάς, ὃν διεδέξατο ὁ Ἀλμανσῶρ-Νουρεδὶν Ἀλῆς καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Σεφειδίν-Μοδφάρ. Ὁ δὲ περίφημος Βιδάρ-Βονδῶκ-Δαρῆ, γενόμενος Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου τῷ 1263, ἠρήμωσε τὰς μῆπω ὑποταχθεῖσας αὐτῷ ἐπαρχίας τῆς Παλαιστίνης, ἀλλ' ἀνεσκεύασε τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν τῷ 1281 Κελαοὺν ἀφήρπασε διαφόρους πόλεις τοῖς χριστιανοῖς, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Χαλίλ ἀφείλετο αὐτοῖς τὴν Τύρον καὶ Πτολεμαῖδα. Οὕτω ἐδιώχθησαν τῷ 1291 οἱ σταυροφόροι ἀπὸ τῆς ἀγίας γῆς, διατηρήσαντες τὰς ἐν αὐτῇ κατακτήσεις ἐπὶ ἑκατὸν ἐννεήκοντα δύο ἔτη καὶ βασιλεύσαντες ἔτη ὀγδοήκοντα ὀκτώ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ κενὸς τίτλος βασιλέως τῆς Ἱερουσαλήμ μετηνέχθη εἰς τὸν οἶκον τῆς Σικελίας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγ. Λουδοβίκου Καρόλου, κόμητος τῆς Προβηγγίας καὶ Ἀνδεγαυίας. Οἱ δὲ ἱππῶται τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων, οἵτινες μετωνομάσθησαν βραδύτερον ἱππῶται τῆς Ῥόδου καὶ Μελίτης, καὶ οἱ Τευτονικοὶ ἱππῶται, οἱ κατακτήσαντες τὴν ἀρκτικὴν Εὐρώπην, ἐνθα ἐθεμελίωσαν τὸ βασιλεῖον τῆς Πρωσσίας, εἰσι τὰ μόνα σήμερον λείψανα τῶν σταυ-

ροφόρων ἐκείνων, οἵτινες διέσεισαν τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν καὶ ἐκάθησαν διαδοχικῶς ἐπὶ τῶν θρόνων τῆς Ἱερουσαλήμ, Κύπρου καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Πολλοὶ τῶν συγχρόνων, πειθόμενοι εἰς τετριμμένας τινὰς ἀστειότητας πιστεύουσιν εἰσέτι ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ ἦν ἀθλία μόνον κοιλάς, ἐνῶ ἦτο ἀπεναντίας πολυάνθρωπος καὶ ἐκτεταμένη χώρα. Ὀλόκληρος ἡ Γραφή, οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς, οἷον Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Θεόφραστος, Στράβων, Πausανίας, Γαληνός, Διοσκορίδης, Πλίνιος, Τάκιτος, Σολίνος καὶ Ἀμμιανὸς Μαρχελλῖνος, οἱ Ἑβραῖοι ἀρχαιολόγοι, ἐν οἷς ὁ Ἰώσηπος καὶ οἱ συλλέκτορες τῆς Μίνας καὶ Ταλμούδ, οἱ Ἀραβες ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι, οἷον ὁ Μασσοῦδης, Ἰβν-Ἄουκάλ, Ἀβδουλλάχ, Ἀβουφέλδης, Ἐδρίσης καὶ λοιποὶ, καὶ πάντες τέλος οἱ περιηγηταὶ συμφωνοῦσι περιγραφόντες τὴν Ἰουδαίαν ὡς εὐφορωτάτην. Ὁ Ἀββὰς Γενέ (Guenée) ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ θέματος τούτου μετ' ἀξιοθαυμάστου κριτικῆς καὶ σαφηνείας. Οὐδόλως δὲ πρέπει ν' ἀπορῶμεν διὰ τὸ ἄγονον τῆς τόσῃ ποτὲ εὐφόρου Παλαιστίνης· καθότι οὐδεμίαν ἴσως χώραν ὑπέστη τοσαῦτα δεινά. Τὰ Ἱεροσόλυμα ἠλώθησαν καὶ διηρπάγησαν δεκαεπτὰκις καὶ πολλαὶ μυριάδες ἀνδρῶν ἐσφάγησαν καὶ σφάζονται ἔτι καὶ νῦν ἐν αὐτοῖς· ἡ δὲ μακρὰ αὕτη καὶ ὑπερφυσικὴ οὕτως εἰπεῖν τιμωρία ἐμφαίνει ἔγκλημα, ὅπερ οὐδεμίαν ποινὴν δύναται νὰ ἐξαλείψῃ. Ἐν τῇ πυρὶ καὶ

σιδήρῳ ἐρημωθείση ταύτη χώρα, οἱ μὲν ἀγροὶ ἀπέβαλον τὴν ἐκ τῶν ἰδρώτων τοῦ ἀνθρώπου εὐφορίαν, αἱ δὲ πηγαὶ κατεχώθησαν ὑπὸ καταπεσοῦσῶν γαιῶν, καὶ τὸ ἐπὶ τῶν ὀρέων χῶμα, μὴ ὑποστηριζόμενον πλέον ὑπὸ τῆς βιομηχανίας τοῦ ἀμπελοουργοῦ, κατέρρευσε εἰς τὸ βάθος τῶν κοιλάδων, ὥστε οἱ συνηρεφεῖς ποτε ἐλαίαις καὶ συκομόροις λόφοι κατήντησαν ἄγονοι καὶ γεγυμνωμένοι κορυφαί.

Οἱ Σουλτάνοι Βαχαρίται, ἐκδιώξαντες, ὡς ἤδη εἶπον, τοὺς χριστιανοὺς ἐκ τῆς Παλαιστίνης διετήρησαν τὰς ἐν αὐτῇ κτήσεις μέχρι τοῦ 1382, ὅτε οἱ Κιρκασσοὶ Μαμελοῦκοι, ὑπερισχύσαντες ἐν Αἰγύπτῳ μετέβαλον τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἰουδαίας. Ἐὰν οἱ Κιρκασσοὶ οὗτοι Σουλτάνοι συνέστησαν τῷ ὄντι, ὡς λέγουσι, τὸ διὰ περιστερῶν ταχυδρομείων καὶ σταθμοῦς πρὸς μετακομιδὴν πάγου ἐκ τοῦ Λιβάνου εἰς Κάιρον, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καλῶς ἐγνώριζον οἱ βάρβαροι οὗτοι τὰς ἀναπαύσεις τοῦ βίου. Ὁ Σελίμης γενόμενος κύριος τῆς Ἰουδαίας καὶ Αἰγύπτου τῷ 1716 ἐπέθετο τέλος εἰς τὰς τοσαύτας ἐπαναστάσεις.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ἐπὶ τῶν Τούρκων Ἱερουσαλήμ, τῆς δεκάτης ἐβδόμης οὕτως εἰπεῖν σκιάς τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἐξεληθόντες τῆς Μονῆς ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἧς ἡ εἴσοδος ἦτο ποτε ἀπηγορευμένη, ἀλλὰ σήμερον δύναται τις νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ ἐρείπια αὐτῆς

ἀντί γροσίων τινῶν. Τὸ ὀχύρωμα τοῦτο, καλούμενον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Πύργος ἢ Φρουρίον τῶν Πισανῶν, ὑψοῦται κατὰ Δανβίλλον ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τοῦ ἀρχαίου πύργου τοῦ Δαυὶδ, ἐπ' αὐτῆς τῆς θέσεως τοῦ Ψηφίνου πύργου· εἶναι δὲ ἀπλοῦν φρουρίον γοτθικόν περιπεφραγμένον τάφροις καὶ ὑπανάμοις, οἷα ἀπαντῶμεν πανταχοῦ. Εἶδον ἐν αὐτῷ ἑρημὸν τινα στοάν, πλήρη παλαιῶν κορυθῶν, ὧν τινες ὁμοιάζον πύλοις αἰγυπτιακοῖς· παρετήρησα δὲ καὶ σιδηροῦς τινὰς σωλήνας, ὁμοιάζοντας τὸ σχῆμα τοῖς τῶν πυροβόλων, ὧν ἀγνοῶ τὴν χρῆσιν. Εἶχον βραδουργήσει, ἵνα ἀγοράσω τινὰς τῶν ἀρχαιοτήτων τούτων, ἀλλ' ἐλησμόνησα ἤδη τίνος ἕνεκα ἀπέτυχεν ἡ διαπραγματεύσις.

Ἀπὸ τοῦ δώματος τοῦ φρουρίου τούτου φαίνεται ἡ Ἱερουσαλήμ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Ἡ περιουκλοῦσα τὴν πόλιν σκηνογραφία εἶναι φρικώδης· καθότι δὲν βλέπει τις ἄλλο τι εἰμὴ ὄρη μόνον φαλακρά, στρογγύλην ἔχοντα κορυφήν ἢ ἀπολήγοντα εἰς ὄροπέδια, ἐφ' ὧν ὑψοῦνται καταβρέοντες ἐνιαχοῦ πύργοι ἢ ἡρειπωμένα τζαμεῖα. Διὰ δὲ τῶν μεταξὺ τῶν ὀρέων τούτων ὀπῶν φαίνονται πόρρω γυμνοὶ καὶ ἀπορρώγες βράχοι.

Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ πύργου τούτου εἶδεν ὁ Δαυὶδ τὴν Βεερσαβῆ λουομένην ἐν τοῖς κήποις τοῦ Οὐρίου. Ὁ δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα ταύτην ἔρωσ ἐνέπνευσεν αὐτῷ βραδύτερον τοὺς ἀμιμήτους Ψαλμοὺς τῆς μετανοίας.

« Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με μηδὲ ἐν τῇ  
 » ὀργῇ σου παιδεύσης με . . . . Κύριε, ῥῦσαι τὴν  
 » ψυχὴν μου, σῶσόν με ἕνεκεν τοῦ ἐλέους σου . . . .  
 » ὅτι ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου . . . .  
 » ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ . . . . Κύριε ἐκ βα-  
 » θείων ἐκέκραξά σοι. »

Ἄγνοοῦμεν τίνος ἕνεκα τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦτο φρουρίον ὠνομάζετο τῶν Πισανῶν· ὁ δὲ Δανβίλλος, ὅστις ἐκθέτει διαφόρους περὶ τούτου εἰκασίας, φαίνεται παριδῶν τὸ περίεργον τοῦτο χωρίον τοῦ Βήλωνος.

« Πᾶς ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸν Ἄγ. Τάφον ὀφεί-  
 » λει εἴτε πτωχὸς εἴτε πλούσιος νὰ ἐκτίσῃ ἐννέα  
 » φλωρία. Ὁ δὲ μισθώσας τὸ ἐκ τοῦ φόρου τού-  
 » του εἰσόδημα πληρόνει κατ' ἔτος τῷ Σουλτάνῳ  
 » ὀκτακισχίλια φλωρία. Οἱ Κορδελιέροι ὁμῶς καὶ οἱ  
 » Ἕλληνες καλόγηροι εἰσέρχονται ἀπληρωτὶ εἰς τὸν  
 » Ἄγ. Τάφον, ὃν φρουροῦσιν εὐλαβῶς οἱ Τοῦρκοι.  
 » Ὑπάρχει δὲ γνώμη ὅτι οἱ Πισανοί, γενόμενοι  
 » κύριοι τῶν Ἱεροσολύμων ἐπέβαλον πρῶτοι τοῖς  
 » προσκυνηταῖς τὸν φόρον τοῦτον, ὅστις ἔκτοτε διε-  
 » τηρήθη. »

Ἡ ἀκρόπολις τῶν Πισανῶν ἐφρουρεῖτο, ὅτε εἰσῆλθον εἰς αὐτήν, ὑπὸ ἡμιμέλανός τινος Ἀγᾶ, ὅστις εἶχε κλείσει ἐκεῖ τὰς γυναῖκας, φρονίμως ποιῶν· καθότι καὶ περ κεκλεισμένοι ἐδείκνυον μεγίστην προθυμίαν νὰ φανῶσι τοῖς ξένοις. Οὐδὲν εἶδον ἐν τῷ

φρουρίῳ τούτῳ τηλεβόλον, φρονῶ δὲ ὅτι τὰ γηραιὰ ταῦτα τείχη ἤθελον καταρρέουσαι, ἐνὸς μόνου ἀναπτομένου ἐν αὐτοῖς.

Περιεργασθέντες τὸ φρούριον ἐπὶ μίαν ὥραν ἐξήλθομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἀκολουθοῦντες ὁδὸν ἐκτεινομένην ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὄνομα δ' ἔχουσιν ὁδὸς τῆς Ἀγορᾶς. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἡ ὠραιότερα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλὰ πόση ἐν αὐτῇ ἐρήμωσις καὶ ἀθλιότης! Οὐδένα σχεδὸν ἐβλέπομεν διαβάτην καθότι οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ἅμα ἀφίκετο ὁ Πασσαῶς. Ἡ θύρα ἐγκαταλειμμένων τινῶν ἐργαστηρίων ἦτο ἠνεωγμένη, δι' αὐτῆς δὲ ἐφαίνοντο μικροὶ θαλαμίσκοι ἐπτά ἢ ὀκτώ μόλις ποδῶν ἔχοντες ἕκτασιν, ἐν οἷς ὁ οἰκοδεσπότης τρώγει, κάθηται καὶ κοιμᾶται ἐπὶ ψιάθου, ἀποτελούσης ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἀποσκευήν.

Πρὸς δεξιάν τῆς ἀγορᾶς, μεταξὺ τοῦ Ναοῦ καὶ τοῦ ὄρους Σιών κεῖται ἡ συνοικία τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες μὴ ἔχοντες τι νὰ χάσωσιν ἠψήφουν τὴν ἐφοδὸν τοῦ Πασσαῶ. Ἐκάθηντο δὲ ρακένδυτοι ἐπὶ τῆς τέφρας τῆς Σιών, θηρεύοντες τὰ καταπιβρώσκοντα αὐτοὺς ἔντομα καὶ προσηλοῦντες τὸ βλέμμα εἰς τὸν Ναόν. Ὁ διερμηνεύς με εἰσήγαγεν εἰς εἶδος τι σχολείου, ἐνθα Ῥαββῖνος ἐδίδασκε τὴν ἀνάγνωσιν διὰ Πενταεύχου, ἣν ἠθέλησα ν' ἀγοράσω, ἀλλ' ὁ κτήτωρ δὲν ἔστειρε νὰ μοι παραχωρήσῃ αὐτὴν ἀπὸ οὐδεμιᾶς τιμῆς. Παρατηρήθη ἤδη ὅτι οἱ ἐρχόμενοι ἐκ

τῆς ἀλλοδαπῆς νὰ οικήσωσιν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἑβραῖοι ἀποθνήσκουσιν ἐν βραχεῖ χρόνῳ· οἱ δὲ αὐτόχθονές εἰσι τόσῳ πτωχοί, ὥστε ἐπικαλοῦνται κατ' ἔτος τὸ ἔλεος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαρβερία ὁμοθρήσκων.

Εἶχον ἀσχοληθῆ εἰς λεπτομερεῖς ἐρεύνας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἑβραίων ἀπὸ τῆς ἐπὶ Τίτου ἀλώσεως ἄχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, πολλὰ λέγων καὶ περὶ τῆς γονιμότητος τῆς Ἰουδαίας· ἀλλ' ἔκρινα περιττὸν νὰ προσφέρω τοῖς ἀναγνώσταις τὸ προῖόν τοῦτο τῶν κόπων μου, ἀνευρῶν ἐν τοῖς ἄρτι δημοσιευθεῖσι τελευταίοις τόμοις τῶν Ἵπομνημάτων τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν τέσσαρας ἀξιολόγους διατριβάς τοῦ Ἀββᾶ Γενέου (Guenée), ἐν αἷς ὁ πολυμαθὴς οὗτος ἱερεὺς πραγματεύεται ἐπιτυχῶς περὶ ἀμφοτέρων τῶν ζητημάτων τούτων. Ὁ συγγραφέας τὰς ἐπιστολάς Πορογάλλων τινῶν Ἰουδαίων εἶναι ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὧν τὴν ἀξίαν ἀπέκρυψαν αἱ ραδιουργίαι ἐνὸς ἔζων, ἀλλ' οἵτινες θέλωσιν ἐκτιμηθῆ δεόντως παρὰ τοῖς ἀπογόναις. Παραπέμπω λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰς διτριβάς ταύτας, ἃς δύναται νὰ εὔρη εὐκόλως, μὴ ἔχων τὴν ἀξίωσιν νὰ υπερβῶ τοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ ἀπ' ἐναντίας ρίπτων εἰς τὸ πῦρ τὸ προῖόν τῶν ἰδίων κόπων, ὅταν ἄλλος τις γράψῃ κάλλιον ἐμοῦ.

Ἀπὸ τῆς συνοικίας τῶν Ἰουδαίων μετέβημεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πιλάτου, ἵνα περιεργασθῶμεν ἀπὸ τε-



νος ἐν αὐτῷ θυρίδος τὸ τζαμειὸν τοῦ Ναοῦ, εἰς οὗ τὸ προαύλιον ἀπαγορεύεται τοῖς χριστιανοῖς νὰ εἰσέλθωσιν ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Θέλω δὲ περιγράψαι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Πραιτωρίου τοῦ Πιλάτου εὔρομεν τὴν Προβατικὴν Κολυμβήθραν καὶ τὰ ἐρείπια τῶν βασιλείων τοῦ Ἡρώδου, ὧν τὰ θεμέλια φαίνονται ἀρχαῖα, εἶτα δὲ εἰσῆλθομεν εἰς παλαιὸν τι νοσοκομεῖον χριστιανικόν, χρησιμεῖον ἤδη εἰς περιθαλψιν τῶν Τούρκων, ἐν ᾧ ἔδειξαν ἡμῖν τεράστιον λέβητα, καλούμενον τῆς Ἀγ. Ἐλένης. Ἐκαστος Τούρκος, ὅστις προσήρχετο εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἐλάμβανε τὸ πάλαι δύο ἀρτίσκους καὶ ὄσπρια ἠρτυμένα ἐλαίῳ, τὴν δὲ παρασκευὴν προσετίθετο εἰς ταῦτα καὶ ὀρύζιον, πρερσκευασμένον μετὰ μέλιτος καὶ σταφίδων, ἀλλ' ἡ συνήθεια αὕτη ἐξέλιπεν ἤδη, ὀλίγιστα δὲ μένουσιν ἵχνη τῆς πάλαι ἐν τῷ νοσοκομείῳ τούτῳ εὐαγγελικῆς φιλοξενίας.

Διαδραμόντες καὶ αὖθις τὴν πόλιν διήλθομεν διὰ τῆς πύλης τῆς Σιών, εἶτα δὲ ἀνέβημεν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐφ' ὧν δὲν ἐτόλμησε ν' ἀκολουθήσῃ ἡμᾶς ὁ διερμηνεύς. Εἶδον δὲ ἐκεῖ παλαιὰ τινα τηλεβόλα, ἐσφηκωμένα ἐπὶ ὑποστατῶν ἀτρόχων καὶ προκύπτοντα ἀπὸ γοθικοῦ τινος προμαχῶνος. Φρουρὸς δὲ τις, ὅστις ἐκάπνιζεν ἐν τινι τῶν τειχῶν γωνίᾳ, ἀπεπειράθη νὰ ἐμποδίσῃ ἡμᾶς τῆς ἀναβάσεως κραυγάζων, ἀλλ' ἀπειλήσαντος τοῦ Ἀλῆ ὅτι θέλει κρημνίσαι αὐτόν εἰς

τὴν τάφρον, ἐὰν δὲν ἡσυχάσῃ εἰσιώπησε παραχρῆμα, ἐγὼ δὲ ἀντήμειψα αὐτόν, δούς ἐν γρόσιον.

Τὰ τεῖχη τῶν Ἱεροσολύμων, ἅτινα περιέδραμον τρίς, ἀποτελοῦσιν ἐπίμηκες παραλληλόγραμμον, οὗ ἡ μακροτέρα πλευρὰ ἐκτείνεται ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Ὁ Δανβίλλος ἀπέδειξε διὰ τῆς τοποθεσίας τῶν διαφόρων μνημείων ὅτι ἡ πάλαι πόλις δὲν ἦτο πολὺ εὐρυτέρα τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ κατεῖχε τὸν αὐτὸν περίπου χῶρον, περικλείουσα ὅμως ὀλόκληρον τὸ ὄρος Σιών, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου. Διὸ δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύωμεν κατὰ λέξιν χωρίον τι τοῦ Ἰωσήπου, λέγοντος ὅτι τὰ τεῖχη τῆς πόλεως διῆκον πρὸς ἄρκτον μέχρι τῶν τάφων τῶν Βασιλέων· καθότι τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν σταδίων. Ἄλλως τε δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι τὰ τεῖχη ἐγγίζουσιν καὶ σήμερον τοῖς τάφοις τῶν Βασιλέων· καθότι πεντακόσια μόλις βήματα ἀπέχουσιν ἀπ' αὐτῶν

Τὰ σωζόμενα σήμερον περιτειχίσματα ἀνηγέρθησαν ὑπὸ Σολιμάνου, υἱοῦ τοῦ Σελίμ τῷ 1534, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐν τοῖς τείχεσι τούτοις τουρκικῶν ἐπιγραφῶν. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Σολιμάνος οὗτος προὔτιθετο νὰ περικλείσῃ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως τὸ ὄρος Σιών, θανατώσας τὸν ἀρχιτέκτονα, μὴ ἀκολουθήσαντα ταῖς ὁδηγίαις αὐτοῦ. Τὰ διὰ πύργων τετραγώνων ὀχυρωμένα ταῦτα τεῖχη ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνδῆρου τῶν προμαχῶνων ἐκχτὸν εἴκοσι περίπου

ποδῶν ὕψος καὶ τριάκοντα πλάτος, ἡ δὲ περικυκλούσα τὴν πόλιν κοιλάς σχηματίζει ὑπ' αὐτὰ φυσικὴν τάφρον. Ἐξ τηλεβόλα τῶν δώδεκα λιτρῶν, τοποθετημένα ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος καὶ περιφρασόμενα διὰ κοφινίων (gabions) τινῶν, ἤθελον ἀρκέσει, νομίζω, ἵνα ἀνοίξωσιν ἐν μιᾷ μόνῃ νυκτὶ ἐν τοῖς τείχεσι τῶν Ἱεροσολύμων ῥήγμα προσιτόν, οὐδεμιᾶς ἀνορουσομένης ὑπονόμου. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ὑπερασπίζονται ἐπιτυχῶς ὀπισθεν τῶν τειχῶν διὰ προσχωμάτων. Ἡ Ἱερουσαλήμ περικυκλοῦται πανταχόθεν ὑπὸ λόφων, ὥστε ἵνα καταστῆ ἱκανὴ ν' ἀνθέξῃ κατὰ τακτικῆς πολιορκίας ἐνδεὶ νὰ προτειχισθῆ πρὸς δυσμᾶς καὶ ἄρκτον δι' ἰσχυρῶν ὀχυρωμάτων, οἰκοδομουμένης καὶ ἀκροπόλεως ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Οἱ κάτοικοι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐρειπίων, ἐνησμενίσθησαν διακρίνοντες δι' ὀνομάτων τὰς ἐρήμους τῆς πόλεως ταύτης στενωπούς. Παραθέτω δὲ ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν τούτων ὡς ἀρκούντως περιέργα καὶ μὴ ἀνευρισκόμενα παρ' οὐδενὶ τῶν περιηγητῶν. Ὁ Πάτερ Ῥογήρας, ὁ Πάτερ Νῶ καὶ λοιποὶ μνημονεύουσι τῶν ἀραβικῶν ὀνομάτων πυλῶν τινῶν, ἀφ' ὧν ἄρχομαι κατὰ τῆς περιγραφῆς.

Ἡ Βάλ-ἐλ-Κζαλίλ, ἥτοι πύλη τοῦ Φιλτάτου ἀνοίγεται πρὸς δυσμᾶς, ἄγουσα εἰς Βηθλεέμ, Χεβρών καὶ Ἁγ. Ἰωάννην τῆς ἐρήμου. Ὁ Νῶ ὀνομάζει τὴν πύλην ταύτην Βάβ-ἐλ-Χαλίλ, ἔρμηνεύων τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ τοῦ πύλη τοῦ Ἀβραάμ, ὁ

Δεσαίης καλεῖ αὐτὴν πύλην τῆς Ἰόππης, οἱ δὲ λοιποὶ περιηγηταὶ πύλην τῶν Προσκυνητῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ πύλην τῆς Δαμασκῦ.

Ἡ Βάβ-ἐλ-Ναβί-Δαχούδ, ἥτοι πύλη τοῦ προφήτου Δαυὶδ, εὐρίσκεται πρὸς νότον, ἀντικρὺ σχεδὸν τοῦ τάφου τοῦ Δαυὶδ καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου Ὁ Νῶ ὀνομάζει αὐτὴν Βάλ-ἐλ-Σιδι-Ναόδ, ὁ δὲ Δεσαίης, Δουβδᾶνος, Ῥογήρας, Κοτοβίκος, Βερνάρδος καὶ λοιποὶ καλοῦσιν αὐτὴν πύλην τῆς Σιών.

Ἡ Βάλ-ἐλ-Μωγραβέ, ἥτοι πύλη τῶν Μωγραβίων ἢ Μαυρουτανῶν, ἀνοίγεται νοτιοανατολικῶς πρὸς τὴν κοιλάδα Ἀννῶν, παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ Ναοῦ καὶ ἀντικρὺ τοῦ χωρίου Σιλωάμ. Ὁ Νῶ ὀνομάζει τὴν πύλην ταύτην Βάλ-ἐλ-Μεγαρεβέ· εἶναι δὲ ἡ ποτε καλουμένη Στερκιλιναρία, δι' ἧς ὠδήγησαν οἱ Ἑβραῖοι ἔμπροσθεν τοῦ Πιλάτου τὸν Ἰησοῦν, συλλαβόντες αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Ἡ Βάλ-ἐλ-Δαραχί, ἥτοι Χρυσὴ πύλη ἠνοίγετο πρὸς ἀνατολάς, ἄγουσα εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Ναοῦ· ἀλλ' ἐκλείσθη ἤδη ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰς οὓς παράδοσις τις ἀναγγέλλει ὅτι οἱ χριστιανοὶ θέλουσιν ποτε εἰσβάλλει εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τῆς πύλης ταύτης, δι' ἧς εἰσῆλθε, λέγουσιν, ὁ Σωτὴρ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαίων.

Ἡ Βάλ-ἐλ-Σιδι-Μαριάμ, ἥτοι πύλη τῆς Ἁγ. Παρθένου ἀνοίγεται πρὸς ἀνατολάς, ἀντικρὺ τοῦ

ἄρως τῶν Ἑλαιῶν. Ὁ Νὼ καλεῖ αὐτὴν ἀραβιστὶ Ἐμουττάν, οἱ δὲ περιηγηταὶ πύλην τοῦ Ἀγ. Στεφάνου ἢ τῆς Μαρίας· καθότι ὁ Ἀγ. Στέφανος ἐβασανίσθη παρὰ τὴν πύλην ταύτην, ἄγουσαν εἰς τὸν τάφον τῆς Παρθένου. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐκάλουν αὐτὴν τὸ πάλαι πύλην τῶν Περισμνίων.

Ἡ Βὰβ-ἐλ Ζαχάρα, ἥτοι πύλη τῆς Ἀγγῆς ἢ τῆς Στεφάνης (Carchiolino) εἶναι τετραμμένη πρὸς ἄρκτον καὶ ἄγει εἰς τὸ σπήλαιον τῶν Θρήνων τοῦ Ἱερεμίου. Αἱ ἐπιτυχέστεραι τοπογραφίαι τῶν Ἰεροσολύμων συμφωνοῦσιν ὀνομάζουσαι τὴν πύλην ταύτην πύλην τοῦ Ἐφραΐμ ἢ τοῦ Ἡρῶδου· ὁ δὲ Κοτοβίκος συγχέει αὐτὴν μετὰ τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ γράφων Πύλη Δαμασκηνὴ ἢ τοῦ Ἐφραΐμ· ἀλλὰ τὸ μικρὸν καὶ ἀτελὲς τοῦ τοπογράφου τούτου σχέδιον δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ τοῖς τοῦ Δεσαίη καὶ Σάου. Ὁ δὲ ἐν τῇ Περιηγήσει τοῦ Ἰσπανοῦ Βέρα χάρτης εἶναι μὲν ὠραίος, οὐχὶ δὲ καὶ ἀκριβής. Ὁ Νὼ δὲν μνημονεύει τοῦ ἀραβικοῦ ὀνόματος τῆς πύλης ταύτης, ἀλλὰ καλεῖ αὐτὴν πύλην τῶν Τουρκομάνων. Ἡ Στερκιλιναρία πύλη καὶ ἡ τοῦ Ἐφραΐμ εἰσὶν αἱ μικρότεραι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ἡ Βὰβ-ἐλ-Χαμόνδ ἢ Βὰβ-ἐλ-Χάμ, ἥτοι πύλης τῆς Στήλης ἢ τῆς Δαμασκοῦ ἀνοίγεται βορειοδυτικῶς, ἄγουσα εἰς τοὺς τάφους τῶν Βασιλέων, εἰς Ναβλοῦς ἢ Συχέμ, εἰς Πτολεμαίδα καὶ εἰς Δαμα-

σκόν. Ὁ Νὼ ὀνομάζει αὐτὴν Βὰβ-ἐλ-Ἀμόνδ. Σίμων ὁ Κυρηναῖος εἰσερχόμενος διὰ τῆς πύλης ταύτης συννητήθη τῷ Σωτῆρι, φέροντι τὸν σταυρόν. Οἱ προσκυνηταὶ εἰσέρχοντο πάλαι δι' αὐτῆς εἰς Ἱεροσόλυμα, σήμερον δὲ διὰ τῆς πύλης τῆς Ἰόππης ἢ τῆς Βηθλεέμ, ἥτις διὰ τοῦτο καλεῖται πολλάκις πύλη τῆς Δαμασκοῦ ἢ τῶν Προσκυνητῶν· σημειῶ δὲ τοῦτο, ἵνα ἐξηγήσω τὴν περὶ τὴν ὀνοματοθεσίαν τῶν τόπων σύγχυσιν, ἥτις καθιστᾷ δυσκαταλήπτους τὰς ἀφηγήσεις πολλῶν προσκυνητῶν.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ὁδῶν, ὧν αἱ κυριώτεραι τρεῖς καλοῦνται·

Ἄρατ-βὰβ-ἐλ-Ἀμόνδ, ἥτοι ὁδὸς τῆς Πύλης τῆς Δαμασκοῦ, διήκουσα δι' ὅλης τῆς πόλεως ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν.

Σοῦκ-ἐλ-Κεβίζ, ἥτοι ὁδὸς τῆς μεγάλης Ἀγορᾶς, ἐκτεινομένη ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Ἄρατ-ἐλ-Ἀλλάμ, ἥτοι Ἐμπαθῆς ὁδὸς, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Παρθένου, διερχομένη διὰ τοῦ Πραιτωρίου τοῦ Πιλάτου καὶ ἀπολήγουσα εἰς τὸν Γολγοθᾶ.

Μετὰ ταῦτα εὕρισκε τις τὰς ἀκολούθους ἐπτὰ μικροτέρας ὁδοὺς·

Ἄρατ-ἐλ-Μουλσμίν, ἥτοι ὁδὸν τῶν Τούρκων.

Ἄρατ-ἐλ-Νασάρα, ἥτοι ὁδὸν τῶν χριστιανῶν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Ἀγ. Τάφου ἄχρι τῆς λατινικῆς Μονῆς.

Ἄ ρ ἄ τ-ε-λ-Ἄ σ μ ἄ ν, ἤτοι ὁδὸν τῶν Ἀρμενίων, πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀκροπόλεως.

Ἄ ρ ἄ τ-ε-λ-Ἰ ο ὄ ε, ἤτοι ὁδὸν τῶν Ἰουδαίων, ἐν ἧ εὐρίσκονται τὰ κρεωπωλεῖα.

Ἄ ρ ἄ τ-β-ἄ-β-Ὀ τ τ ἄ, ἤτοι ὁδὸν τοῦ Ναοῦ.

Ἄ ρ ἄ τ-ε-λ-Ζ α χ ἄ ρ α, ὅπερ ὁ διερμηνεύς μοι μετέφρασε διὰ τῶν λέξεων Strada Comparita \*), ὧν δὲν ἐννοῶ τὴν σημασίαν, προσθέτων ὅτι ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ οἰκοῦσιν οἱ ἀποστάται καὶ κακοῦργοι.

Ἄ ρ ἄ τ-ε-λ-Μ ω γ ρ α ρ β ἔ, ἤτοι ὁδὸν τῶν Μωγραβίνων, αἰτινές εἰσιν, ὡς ἤδη εἶπον, δυτικοὶ ἢ Βέρβεροι, ἐν οἷς εὐρίσκονται ἀπόγονοί τινες τῶν ὑπὸ Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλης διωχθέντων ἐκ τῆς Ἰσπανίας Μαυριτανῶν, τυχόντας ἀλεθίμονος ὑποδοχῆς ἐν τῇ ἀγία πόλει, ἐνθα ψχοδόμησαν αὐτοῖς οἱ Τοῦρκοι τζαμειὸν καὶ παρέχουσιν ἐτι καὶ νῦν ἄρτον, ὀπώρας καὶ τινα χρήματα. Οἱ ἀπόγονοι οὗτοι τῶν Ἀβενσεράγων καὶ γλαφυροὶ τέκτονες τῆς Ἀλχάμβρας κατήντησαν ἐν Ἱεροσολύμοις θυρωροί, περιζήτητοι διὰ τὴν ἀγχινοίαν ἢ δρομεῖς τιμώμενοι διὰ τὴν ὠκύτητα. Τί ἤθελον ἄρα εἰπεῖ ὁ Σαλαδῖνος καὶ ὁ Ριχάρδος, ἐὰν ἐπιστρέφοντες εἰς τὸν βίον εὐρισκον ὁ μὲν τοὺς Μαυριτανοὺς ἱππότητας καταντήσαντας πυλωροὺς τοῦ Ἀγ. Τάφου, ὁ δὲ τοὺς χριστιανοὺς ἀντιπροσωπευομένους ὑπὸ ἐπαιτούντων μοναχῶν ;

\*) Το Stada comparita, δύναται, νομίζω, νὰ μεταφρασθῇ διὰ τοῦ ἑξ ὄς τῆς Ἐ μ φ α ν ἰ σ τ ω ς. S. M.

Ὅτε περιηγεῖτο ὁ Βενιαμῖνος ἐκ Τυδέλης, ἐπὶ τῶν Γάλλων δηλ. βασιλέων, τὰ Ἱεροσόλυμα περιεφράσσοντο ὑπὸ τριπλῶν περιτειχισμάτων καὶ εἶχον τέσσαρας πύλας, τὰς ὁποίας ὁ Βενιαμῖνος ἀποκαλεῖ *Porta Somnus Abrahae, porta David, porta Sion* καὶ *porta Jehosaphat*. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενα τριπλᾶ περιτειχίσματα ἀντίκεινται πρὸς τὰς λοιπὰς τῶν τότε Ἱεροσολύμων τοπογραφίας. Ὁ Βενιαμῖνος εὔρεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἱκανοὺς Ἰουδαίους, οἰκοῦντας ἐν τῇ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Δαυὶδ συνοικίᾳ καὶ ἔχοντας τὸ μονοπώλιον τῆς βαφῆς τῶν ἐρίων καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων, ἀνθ' οὗ ἐπλήρωνον ὠρισμένον τινὰ φόρον τῷ βασιλεῖ.

Οἱ βουλόμενοι νὰ παραθέσωσι τὴν καθ' ἡμᾶς Ἱερουσαλήμ πρὸς τὴν ἀρχαίαν δύνανται νὰ συμβουλευθῶσι τὴν ὑπὸ Δανβίλλου περὶ τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ διατριβήν, τὸν Ρελάνδον καὶ τὸ πόνημα τοῦ Πάτερ Λαμηὲ *de sancta Civitate et Templo*.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Μοῆν περὶ τὴν ἐκνάτην καὶ προαριστήσας ἐπορεύθη ἐπειτα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ἕλληνα καὶ τὸν Ἀρμένιον ἀρχιερέα, οἵτινές με εἶχον ἀσπασθῆ διὰ τῶν διερμηνέων.

Τὸ ἑλληνικὸν Μοναστήριον προσεερίδεται τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγ. Τάφου ἀπὸ δὲ τοῦ δώματος αὐτοῦ φαίνεται ἐκτεταμένος περίβολος, ἐν ᾧ ὑψοῦνται τρισχίλια περίπου ἐλαιόδενδρα, εἷς φοῖνιξ καὶ χυπάρισσοί

τινες. Ἐπὶ τοῦ ἐγκαταλειμμένου τούτου γηπέδου ἔκειτό ποτε ἡ οἰκία τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἄγ. Ἰωάννου. Ὁ Ἕλληνας ἀρχιερεὺς ἐβασανίζετο τότε ὑπὸ τοῦ Πασσᾶ ὡς καὶ ὁ φύλαξ τοῦ Ἄγ. Σωτήρος· μοι ἐφάνη δὲ ἀγαθώτατος. Συνδιαλεχθεὶς ἐπὶ τινα χρόνον μετ' αὐτοῦ περὶ Ἑλλάδος, ἠρώτησα ἐν ἔχῃ χειρόγραφα· μοι ἔδειξε δὲ εὐχολογία τινα καὶ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων. Πιῶν τὸν καφφέ καὶ δεχθεὶς κομβολογία τινα ἐπορεύθη πρὸς τὸν Ἀρμένιον πατριάρχην.

Οὗτος ἐκαλεῖτο Ἀρσένιος· ἦτο δὲ Καισαρεὺς τὴν πατρίδα, μητροπολίτης Σκυθοπόλεως καὶ πατριαρχικὸς ἐπίτροπος ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς μοι ἔγραψεν ὁ ἴδιος διὰ συριακῶν χαρακτήρων ἐν δελτίῳ τινί, ὅπερ ἔχω εἰσέτι. Οὐδὲν ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ τούτῳ τῶν Ἀρμενίων ἐνέφαινε τὴν ἀθλιότητα ἐκείνην καὶ καταπίεσιν, ἣν βλέπει τις ἀπανταχοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι· καθότι ἡ μὲν Μονὴ εἶναι ἀρκούντως τερπνὴ, ἡ δὲ ἐκκλησία κομψὴ καὶ καθαριωτάτη, ὁ δὲ πατριάρχης, μεταξίνην φέρων ἐσθῆτα καὶ κατακείμενος ἐπὶ ῥαπτῶν (coussins) ὁμοίαζε πλουσίῳ Τούρκῳ. Μοι προσέφερον παρ' αὐτῷ ἐξαίρετον καφφέ τῆς Μέκκας, γλυκόν, ὕδωρ κρύον καὶ λευκὰς ὀθόνας· ἔκαυσαν δὲ καὶ ἀλόην καί με περιέχυσαν διὰ τοσεύτου ῥοδελαίου, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐξαλίσθη. Ὁ Ἀρσένιος ὠμίλει περὶ τῶν Τούρκων μετὰ περιφρονησεως, βεβαιῶν ὅτι ἅπαντα ἡ Ἀσία περιέμενε τὴν

ἔλευσιν τῶν Γάλλων, ἡ δὲ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐμφάνισις ἐνὸς μόνου τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν ἦτο ἱκανὴ νὰ διεγείρῃ γενικὴν ἐπανάστασιν. Ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω εἰς ὅποιον ἀναβρασμὸν εὐρίσκονται τὰ πνεύματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Εἶδον τὸν Ἄλῃ Ἀγά ὀργιζόμενον ἐν Ἱεριχῶ κατ' Ἀραβὸς τινος, ὅστις ἐνέπαιζεν αὐτὸν λέγων ὅτι αὐτοκράτωρ ἠδύνητο, ἂν ἤθελε, νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα μεθ' ὅσης εὐκολίας εἰσέρχεται κάμηλος εἰς ἀγρὸν κέγχρου. Οἱ ἐν Ἀνατολῇ λαοὶ εἰσι πολλῶν μᾶλλον ἡμῶν συνωκειωμένει εἰς τὰς εἰσβολὰς καὶ κατακτήσεις· καθότι εἶδον διαβαίνοντας πάντας τοὺς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μεταβαλόντας, τὸν Σέσωσπριν, Κῦρον, Ἀλέξανδρον, Μωάμεθ καὶ τὸν ὕστατον τῆς Εὐρώπης δορικτήτορα. Εἰωθότες δὲ νὰ ὑπακώωσιν ἀπολύτῳ δεσπότῃ δὲν ἔχουσι νόμους διδάσκοντας αὐτοὺς τὴν τάξιν καὶ πολιτικὴν μετριοπάθειαν· ἀλλὰ τὸ φονεῦειν φαίνεται αὐτοῖς νόμιμον δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου, ᾧ χρῶνται καὶ εἰς ὁ ὑποτάσσονται ἀγογγύστως. Φύσει ὄντες φιλοπόλεμοι στέργουσι πάντα τὰ διὰ τοῦ ξίφους θαυματουργήματα, νομίζοντες τὴν ῥομφαίαν ῥάβδον μαγικὴν, δι' ἧς μόνως κρημνίζονται ἢ ἀνερθοῦνται τὰ κράτη· ἀγνοοῦντες δὲ τί ἐστὶν ἐλευθερία ἢ ἰδιοκτησία μόνον Θεὸν ἀναγνωρίζουσι τὴν βίαν. Ὅποταν δὲ βραδύνη νὰ ἔλθῃ εἰς τῶν κατακτητῶν ἐκείνων, ἐκτελεστῶν τῆς θείας δίκης, ὁμοιάζουσι στρατιώταις ἀνευ ἀρχηγῶ,

πολίταις ἄνευ νομοθέτου, τέκνοις ἄνευ πατρός.

Δακνήσας μίαν περίπου ὥραν παρά τοῖς δύο ἀρχιερεῦσιν εἰσῆλθον ἔπειτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Τάφου, ἀγοράσας καὶ αὐθις παρά τοῦ Μωάμεθ τὴν ἄδειαν νὰ λατρεύσω τὸν Ἰησοῦν. Περιειργάσθην τότε λεπτομερέστερον τὰ ἐν τῷ παμσέμπτῳ τούτῳ ναῷ μνημεῖα, ἀναβάς καὶ εἰς τὴν στοάν, ἐνθα ἀπήντησα τὸν Κόφτον μοναχὸν καὶ Ἀβυσσινὸν ἐπίσκοπον, ὧν ἡ ἀπλοϊκότης καὶ πενία ὑπενθυμίζει τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας. Οἱ ἡμιάγριοι οὗτοι καὶ ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν λειτουργοί, οἱ φέροντες ἀπέριττον κυανθὴν ἐσθῆτα ὡς μόνον δείγμα τῆς ἰερωσύνης καὶ μόνον ἄσυλον ἔχοντες τὸν Ναόν, μὲ κατένυξαν πολ- λῶ μᾶλλον τοῦ Ἑλληνος ἀρχιερέως καὶ τοῦ Ἀρμενίου Πατριάρχου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀσεβέστερος, νομίζω, τῶν ἀνθρώπων ἤθελε συγκινηθῆ ἀπαντῶν ἐκεῖ πάντα τὰ ἔθνη, συνηγμένα περὶ τὸν τάφον τοῦ Σωτήρος, καὶ ἀκούων ποικιλογλώσσωσ αἰνούμενον τὸν Ἰψιστον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐνθα ἐδιδάχθησαν οἱ ἀπόστολοι ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος πάσας τὰς γλώσσας.

Ἐξελθὼν τοῦ Ἀγ. Τάφου περὶ τὴν πρώτην Μ. Μ. ἐπέστρεψα εἰς τὴν Μονήν, ἣν κατεῖχον, ὡς ἤδη εἶπον, καὶ ἐληίζοντο οἱ στρατιῶται τοῦ Πασσᾶ. Διερχόμενος τὸν διάδρομον μετὰ τοῦ Μιχαήλ, ἵνα πορευθῶ εἰς τὸ κελλεῖόν μου, συνέτυχον δύο νέοις Σπαχή- δα εἰς πανόπλοις καὶ παίζουσι θορυβωδῶς, οἵτινες ὁμῶς δὲν ἦσαν πολὺ ἐπίφοβοι· καθότι πρὸς αἴσχος

τοῦ Μωάμεθ ἐκλονοῦντο ὑπὸ τῆς μέθης. Ἰδόντες με ἔφραξαν οἱ ἄφρονες οὗτοι τὴν δίοδον ἀνακαγγά- ζοντες, ἐγὼ δὲ ἰστάμην περιμένων τὸ τέλος τῶν παιδιῶν τούτων. Τὸ κακὸν μέχρι τοῦδε ἦτο μικρὸν, ἀλλὰ μεταβάς μετ' οὐ πολὺ ὀπισθὲν μου ἐδράξατο εἰς τῶν Ταρτάρων τούτων τῆς κεφαλῆς ἀναγκάζων με νὰ κύψω, ἐνῶ ὁ σύντροφος αὐτοῦ χαμηλώσας τὸ πε- ριτραχήλιον τοῦ ἱματίου μοὶ ἔπαιε τὸν αὐχένα διὰ τοῦ γυμνοῦ ξίφους. Ὁ διερμηνεὺς ἤρξατο ὠρυόμενος, ἐγὼ δὲ ἀποσπασθεὶς τῶν χειρῶν τοῦ Σπαχῆ, ὤρ- μησα κατὰ τοῦ λαβόντος με ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐκριζώνων τὸν πώγωνά αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς εὐωνύμου συμπιέζων πρὸς τὸν τοίχον κατέστησα αὐτὸν μέλανα ὡς τὸν πῖλόν μου, εἶτα δὲ ἀφῆκα νὰ καταπέση, ἀποδοὺς ἀστεισμόν ἀντὶ ἀστεισμοῦ, ὕβριν ἀντὶ ὕβρεως· ὁ δὲ ἕτερος Τεῦρκος, οἰνοβαρῆς ὧν καὶ καταπλαγεὶς ὑπὸ τῆς τόλμης μου δὲν ἐφρόντισε νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν ὑπὲρ τῆς μεγίστης ὕβρεως, ἣν δύνα- ται νὰ πάθῃ Τεῦρκος, τὸ νὰ ληφθῆ ἐκ τοῦ πώγωνος. Ἀποσυρθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὰ ἐνδιαιτήματά μου ἤτοι- μάσθην κατὰ παντός συμβησομένου· ὁ δὲ φύλαξ τῆς Μονῆς ἔχαιρε μὲν ὅτι ἐσωφρόνισα ὀπωσαῦν τοὺς καταδρομεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐφοβεῖτο τὰς συνεπείας τῆς τόλμης μου, μὴ εἰδῶς, φαίνεται, ὅτι Τεῦρκος τα- πεινωθεὶς οὐδέποτε εἶναι ἐπικίνδυνος.

Γευματίσας περὶ τὴν δευτέραν Μ. Μ. ἐξῆλθον περὶ τὴν τρίτην μετὰ τῆς συνήθους συνοδίας. Ἐπι-

σκεφθεὶς τοὺς τάφους τῶν Βασιλέων περιέδραμον εἶτα τὴν πόλιν πεζός, περιεργασθεὶς καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ μνημεῖα τοῦ Ἀβεσσαλώμ, Ἰωσαφάτ καὶ Ζαχαρίου. Οἱ τάφοι οὗτοι κεῖνται, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἔξωθεν τῆς πύλης τοῦ Ἐφραῖμ πρὸς βορρᾶν, ἀπέχοντες ὅσον πεντακόσια βήματα ἀπὸ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἰσρεμίου. Ἄλλ' ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις μνημεῖα.

Ταῦτα δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς ἕξ τάξεις· α'. τὰ κυρίως ἑβραϊκὰ μνημεῖα· β'. τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων εἰδωλολατρῶν· γ'. τὰ ὑπὸ χριστιανῶν Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἀνεγερθέντα· δ'. τὰ ἀραβικὰ ἢ μαυρυτανικὰ· ε'. τὰ ἐπὶ τῶν Γάλλων βασιλέων γοτθικά· ς'. τὰ τουρκικά.

Οὐδὲν μένει ἐν Ἱεροσολύμοις λείψανον τῶν ἑβραϊκῶν μνημεῖων, πλὴν μόνης τῆς Προβατικῆς Κολυμβήθρας· καθότι τοὺς τάφους τοῦ Ἀβεσσαλώμ, Ἰωσαφάτ καὶ Ζαχαρίου συγκαταλέγω μετὰ τῶν ὑπὸ Ἰουδαίων ἀνεγερθέντων ἑλληνικῶν ἢ Ῥωμαϊκῶν.

Δύσκολον εἶναι νὰ συλλάβωμεν εὐκρινῆ ἰδέαν περὶ τοῦ πρώτου ἢ καὶ τοῦ δευτέρου Ναοῦ ἐκ τῶν ἐν τῇ Γραφῇ καὶ παρ' Ἰωσήφω περιγραφῶν, εἰκάζομεν δὲ ἐξ αὐτῶν· α'. ὅτι ἡ τεκτονικὴ τῶν Ἰουδαίων ἦτο ὡς καὶ παρ' Αἰγυπτίοις μεγαλοπρεπῆς καὶ σοβαρά, β'. ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἠγάπα τοὺς περιέργους καλλωπισμούς καὶ τὰ λεπτοεργῆ κοσμήματα εἴτε ἐκ λίθων γεγλυμμένων εἴτε ἐκ ξύλου, χαλκοῦ ἢ χρυσοῦ.

Καταστραφέντος τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ὑπὸ τῶν Συρίων, ἀνηγέρθη ἕτερος ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀσκαλωνίτου, ὅστις δύναται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τῶν ἡμιεβραϊκῶν καὶ ἡμιελληνικῶν μνημεῖων, περὶ ὧν ὁσονούπω ὁ λόγος.

Οὐδὲν λοιπὸν περιεσώθη ἡμῖν λείψανον τῆς ἀρχετύπου τῶν Ἑβραίων τεκτονικῆς, πλὴν μόνης τῆς Προβατικῆς κολυμβήθρας, ἣτις ὠριζέ ποτε τὸν Ναὸν πρὸς ἀνατολὰς καὶ φαίνεται ἐτι ἐγγὺς τῆς πύλης τοῦ Ἀγ. Στεφάνου. Ἡ κολυμβήθρα αὕτη εἶναι δεξαμενὴ ἔχουσα ἑκατὸν περίπου ποδῶν μῆκος καὶ τεσσαράκοντα πλάτος, αἱ δὲ πλευραὶ αὐτῆς ὑποστηρίζονται ὑπὸ τείχων συνισταμένων α'. ἐκ στρώματος ὀγκωδῶν λίθων συνεχομένων ἀρπάγαις σιδηραῖς, β'. ἐκ στρώματος λίθων μικροτέρων προστηρμοσμένων τοῖς πρώτοις, γ'. ἐκ χαλικώματος κεχρισμένου κονιάματι τινι ἀδιαβρόχῳ. Τὰ τρία ταῦτα στρώματα κεῖνται καθέτως καὶ οὐχὶ ὀριζοντίως· καὶ τὸ μὲν κονίαμα ἦτο πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὕδατος, οἱ δὲ μεγάλοι λίθοι προσηρείδοντο καὶ προσερίδονται ἐτι τῇ γῇ.

Ἡ κολυμβήθρα αὕτη εἶναι ἤδη ξηρὰ καὶ ἡμίχλωστος, πλήρης δὲ ροιῶν καὶ εἶδους τινὸς ἀγρίων ταμαρίνθων, ὧν τὰ φύλλα εἰσὶ κυανωπά. Ἡ ἀνατολικὴ τῆς δεξαμενῆς γωνία εἶναι κατάφυτος ἰνδοσυκαῖς, ἐν δὲ τῇ πρὸς δυσμὰς φαίνονται δύο ἀψίδες, ὑποστηρίζουσαι λείψανά τινὰ θόλου, αἵτινες ἀνήκον πιθα-

νῶς ὑδραγωγείῳ, δι' οὗ διωχετεύετο τὸ ὕδωρ εἰς τὸν Ναόν.

Ὁ Ἰώσηπος καλεῖ τὴν δεξαμενὴν ταύτην Ἐλοσ τοῦ Σολομῶντος, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον Προβατικὴν καθότι ἠγνίζοντο ἐν αὐτῇ αἰ μέλλουσαι νὰ θυσιασθῶσιν ἀμνάδες. Παρὰ τὰ χεῖλη τῆς κολυμβήθρας ταύτης εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ παραλυτικῷ·

« Ἐγερθεὶς ἄρον σου τὴν κλίνην. »

Τὰ ἑλληνικὰ καὶ ῥωμαϊκὰ ἐν Ἱεροσολύμοις μνημεῖα εἰσι πολυπληθέστερα, ἀποτελοῦντα νέον τι καὶ ἰδιόρρυθμον εἶδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἄρχομαι δὲ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφὰτ καὶ Σιλωὰμ τάφων.

ὑπερβάς τὴν ἐπὶ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων γέφυραν εὐρίσκει τις παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ Σκανδάλου τὸν τάφον τοῦ Ἀβεσσαλώμ. Εἶναι δὲ οὗτος τετράγωνος ὄγκος, οὗ ἐκάστη πλευρὰ ἔχει ὀκτὼ περίπου βημάτων μῆκος. Ἄπας ὁ τάφος οὗτος σύγκειται ἐξ ἑνὸς μόνου λίθου, λατομηθέντος ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους· ἐκάστη δὲ αὐτοῦ πλευρὰ κοσμεῖται δι' εἰκοσιτεσσάρων δωρικῶν κιόνων ἄνευ ραβδώσεων, ἐγκεκομμένων ἐν αὐτῷ τῷ βράχῳ, μεθ' οὗ συναποτελοῦσιν ἕν ὄλον. Διάζωμα μετὰ τριγύφων διήκει ὑπεράνω τῶν κιονοκράνων καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὑψοῦται ὑπόβαθρον φέρον τρίγωνον πυραμίδα, λελαξενμένην ἐξ ἄλλου τμήματος λίθου, ἧς τὸ ὕψος εἶναι δυσανάλογον πρὸς τὸ τοῦ μνημείου.

Ὁ τάφος τοῦ Ζαχαρίου ὁμοιάζει πολὺ τῷ ἀνωτέρῳ περιγραφέντι, ὦν ὡς καὶ οὗτος μονόλιθος καὶ ἀπολήγων εἰς πυραμίδα, κυρτουμένην ὀλίγον ἐν σχήματι φρυγίου πύλου ἢ στέγης σινικῆς, ὁ τοῦ Ἰωσαφὰτ εἶναι σπήλαιον κοσμούμενον διὰ κομφῆς θύρας, ὁ δὲ ἐν τῇ κοιλάδι Σιλωὰμ τάφος, ἐν ᾧ κατέφυγεν ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, κοσμεῖται διὰ χαριστάτης τετραστύλου στοᾶς, ἧς οἱ κίονες δὲν προσερίδονται ἐπὶ τῇ γῆ, ἀλλ' εἰσὶ τοποθετημένοι ἀρκετὰ ὑψηλὰ ἐν τῷ βράχῳ, ὡς ἡ κιονοστιχία τοῦ Λούβρου ἐπὶ τῆς πρώτης ὀροφῆς τῶν ἀνακτόρων.

Ἡ παράδοσις ὠρίσεν, ὡς εἶδομεν, ὄνομα ἐκάστῳ τῶν τάφων τούτων. Ὁ Ἀρκοῦλφος παρ' Ἀδαμάννω (*de Locis Sanctis bib. 4. cap. x.*) ὁ Βιλαλπάνδος (*Antiquae Ierusalem descriptio*), ὁ Ἀνδριχόμιος (*Sententia de loco Sepulchri Absalon*), ὁ Καρέσμιος (τόμ. β'. κεφ. 4 καὶ 5) καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὠμίλησαν ἤδη κριτικῶς καὶ ἱστορικῶς περὶ τῶν τάφων τούτων· ἡ δὲ περὶ αὐτῶν παράδοσις, ἧτις ἄλλως ἀντίκειται εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἐλέγχεται ψευδῆς καὶ ὑπὸ τῆς τεκτονικῆς τῶν μνημείων τούτων, μὴ οὔσης προφανῶς πολὺ ἀρχαίας.

Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνηγέρθησαν, νομίζω, περὶ τοὺς χρόνους τῆς μεταξὺ Ἑβραίων καὶ Λακωνῶν σιμμάχιας, ἐπὶ τῆς βασιλείας δηλ. τῶν πρώτων Μακκαβαίων· καθότι ὁ δωρικὸς ρυθμὸς ἦτο τότε ἐπικρατέστερος ἐν Ἑλλάδι, τοῦ δὲ κορινθιακοῦ ἐγέ-



νετο χρῆσις πενήκοντα περίπου μετὰ ταῦτα ἔτη, ὅτε εἰσῆλθασαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ Ἀσίαν.

Πολιτογραφῶντες δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν τεκτονικὴν τῶν Κορινθίων καὶ Ἀθηναίων οἱ Ἑβραῖοι ἀνέμιξαν αὐτὴν μετὰ τῆς πατρῴας τέχνης, ὡς καταφαίνεται ἐν τοῖς τάφοις τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ καὶ τοῖς τῶν Βασιλέων, ἐν οἷς βλέπομεν τὸν αἰγυπτιακὸν ῥυθμὸν συνδιαζόμενον μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ. Τὸ δὲ παράδοξον τοῦτο κράμα παρήγαγεν ἀμφίβολά τινα μνημεῖα, μετέχοντα τῆς τεκτονικῆς τοῦ τε Παρθενῶνος καὶ τῶν Πυραμίδων· καθότι εἰσὶ μὲν σοβαρά, μεγαλοπρεπῆ καὶ ζοφώδη ὡς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ συνάμα χαρίεντα καὶ σύμμετρα ὡς τὰ τῶν Ἑλλήνων. Κάλλιστον δὲ τοῦ συμμίκτου τούτου εἶδους δεῖγμά εἰσιν οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων.

Ἐξελθὼν τις ἐξ Ἱεροσολύμων διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἑφραῖμ καὶ διανύσας ἡμισυ περίπου μίλιον διὰ τῆς πεπλατυσμένης κορυφῆς λόφου τινὸς ἐρυθρωποῦ, πεφυτευμένου ἐλαίαις, εὕρισκει ἐν μέσῳ ἀγροῦ ἀνασκαφὴν, ὁμοιάζουσαν ἐγκαταλελειμμένῳ λατομείῳ, εἰς ἣν καταβαίνει διὰ πλατείας καὶ ὀμαλῆς κλιτύος. Διαβὰς δὲ ὑπὸ τινι εἰς τὸ βάθος τῆς ἀνασκαφῆς ἀψίδα ἐμβαίνει εἰς θάλαμον ἀστεγῆ, ἐγκεκομμένον ἐν τῷ βράχῳ καὶ ἔχοντα τριάκοντα ποδῶν τετραγωνικῶν ἑκτασιν, ὕψος δὲ δώδεκα ἴσως ποδῶν.

Εἰς τὸ κέντρον τῆς βορείου τοῦ θαλάμου τούτου

πλευρᾷ φαίνεται μεγάλη τετράγωνος θύρα, ζωρικὴ πᾶν ῥυθμὸν καὶ λελατομημένη ἐν τῷ βράχῳ εἰς βάθος ἑκτῶν ποδῶν· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς διήκει ἰδιόρρυθμὸν τι, ἀλλὰ λεπτοურγέστατον διάζωμα, συνιστάμενον ἐκ τριγλύφου καὶ μετόπης κοσμουμένης δι' ἀπλοῦ δακτυλίου, ὧν ὑπεράνω εἶναι ἐγγεγλυμμένως βότρυς ἐν μέσῳ δύο στεφάνων καὶ δύο δαφνῶν. Τὸ διάζωμα τοῦτο διηκέ ποτε καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ βράχου, ἀλλὰ εἶναι ἤδη πολλαχοῦ ἐξηλειμμένον· ἀνωθεν δὲ αὐτοῦ βλέπει τις στεφάνους ἐκ φύλλων μεμιγμένων μετὰ πιτυοστροβίλων καὶ ἄλλου τινὸς καρποῦ, πάνυ ὁμοίου τῷ μικρῷ λεμονίῳ τῆς Αἰγύπτου, ὃν δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναγνωρίσω. Ὁ τελευταῖος οὗτος κλωπισμὸς ἐξετείνεται παραλλήλως τῷ διαζώματι, εἶτα δὲ κατέβαινε καθέτως ἀμφοτέρωθεν τῆς θύρας.

Πρὸς τὴν ἀριστερὰν τῆς θύρας ταύτης γωνίαν ἀνοίγεται εἶδος ὀχετοῦ, εἰοῦ ἐβάδιζε τίς ποτε ὄρθιος, ἀλλ' ἀναγκάζεται σήμερον νὰ προχωρῆ ἔρπων. Ὁ ὀχετὸς οὗτος ἄγει διὰ τραχείας τινος κατωφερείας εἰς τετράγωνον θάλαμον, λελατομημένον διὰ τῆς σφύρας καὶ τοῦ ἐγκοπέως, εἰς οὗ τοὺς τοίχους ἡ μᾶλλον τὰς πλευρὰς βλέπει τις σηκοὺς, ἔχοντας ἕξ ποδῶν μῆκος καὶ τριῶν πλάτος, ἐν οἷς ἐναπετίθεντο οἱ σαρκοφάγοι· τρεῖς δὲ θολοσειδεῖς θύραι ἄγουσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου τούτου εἰς ἑπτὰ ἄλλους νεκρικοὺς θαλάμους, ἀνίσους τὴν ἑκτασιν καὶ ἐγκεκομμένους καὶ τούτους ἐν τῷ βράχῳ, ὧν τὸ

σχῆμα δὲν δύναται τις νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς ἔνεκα τοῦ ἀνεπαρκoῦς φωτὸς τῶν δάδων. Οἱ ἐπισημότεροι νεκροὶ ἐναπετίθεντο πιθανῶς ἐν τῷ χαμηλοτέρῳ τῶν σπηλαίων, εἰς ὃ καταβαίνει τις δι' ἐξ βαθμίδων. Ὁ περιφανέστερος τῶν σαρκοφάγων ἐτίθετο εἰς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου ἐντὸς σηκοῦ λελαξευμένου ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου· ἐκατέρωθεν δὲ τῆς θύρας ὑπῆρχον δύο ἕτερα ὀρύγματα, προωρισμένα νεκροῖς ἤττον ἐνδόξοις, τοῖς φύλαξιν οὕτως εἰπεῖν τῶν βασιλέων τούτων, οἵτινες δὲν ἐχρηζον πλέον φρουρήσεως. Οἱ σαρκοφάγοι, ὧν σώζονται συντρίμματά τινα, ἦσαν λίθινοι καὶ περιέργως γεγλυμμένοι.

Θαυμασμοῦ δὲ ἀξιαί εἰσιν αἱ θύραι τῶν νεκρικῶν τούτων θαλάμων, συνιστάμεναι καθὼς καὶ οἱ ἀξονες καὶ στροφεῖς ἐκ λίθου ὁμοίου τῷ τοῦ σπηλαίου. Διὸ πάντες σχεδὸν οἱ περιηγηταὶ ἐνόμισαν ὅτι ἦσαν ἐγκεκομμένα ἐν αὐτῷ τῷ βράχῳ· ἀλλὰ ποῦτο εἶναι προφανῶς ἀδύνατον, ὡς κάλλιστα ἀπέδειξεν ὁ Πάτερ Νῶ, ὁ δὲ Θεβενῶ ἰσχυρίζεται « ὅτι » ἔξω τινος ἐν τῷ τοίχῳ ἀνακαλύπτει τὴν συναρμογὴν » τῶν λίθων, τεθέντων ἐκεῖ ἀφ' οὗ προσηρμόσθησαν αἱ » θύραι μετὰ τῶν στροφῆων αὐτῶν ἐν ταῖς ὀπαῖς. » Ἐγὼ ὅμως δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω τὴν συναρμογὴν ταύτην ἐν τῇ μόνῃ θύρᾳ, ἥτις διατηρεῖται εἰσέτι ὀρθία, συντριβεισῶν τῶν ἄλλων καὶ κειμένων ἐντὸς τοῦ σπηλαίου.

Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὰ νεκρικὰ ταῦτα οἰκήματα,

μικροῦ δεῖν ἐξέλαβον αὐτὰ ὡς λουτρὰ ῥωμαϊκῆς τικτονικῆς, οἷά εἰσι τὰ ἐν τῷ ἀντρῷ Σιδύλλης ἐγγὺς τῆς λίμνης Ἀβέρνης. Λέγω δὲ τοῦτο, ἵνα ἐκφράσω καταληπτῶς τὴν ἐντύπωσιν, ἣν προῦξένησαν ἐμοὶ τὰ σπήλαια ταῦτα, περιττὸν δὲ νὰ προσθέσω ὅτι ἐγνώριζον ὅτι ἦσαν τάφοι. Ὁ Ἀρκεῦλφος (παρ' Ἀδαμάννω), ὅστις περιέγραψε τόσῳ ἀκριβῶς τὰ μνημεῖα ταῦτα, παρετήρησεν ἐν τοῖς σαρκοφάγοις ὅστ' αἰ, μετὰ τινος δὲ αἰῶνας ὁ Βιλλαμὼν εὔρεν ἐν αὐτοῖς τέφραν, ἀλλὰ σήμερον δὲν βλέπει τις οὐδὲν τριούτον. Ὑπεράνω τοῦ ὑπογείου τούτου μνημείου ὑψοῦντο τρεῖς πυραμίδες, ὧν ἡ μία ἐσώζετο, καθ' ὃν χρόνον περιηγεῖτο ὁ Βιλαλπάνδος. Ἀγνοῶ δὲ κατὰ πόσον ἔχονται ἀληθείας αἱ ἀφηγήσεις τοῦ Ζουαλλάρτου καὶ Δαπάρτη (d'Appart), καθ' οὓς οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων ἐκοσμοῦντο ἐξωτερικῶς διὰ περιστυλίων.

Σπουδαῖον ζήτημα ὑφίσταται περὶ τῶν λεγομένων τούτων τάφων τῶν Βασιλέων. Εἰς ποίους ἄρα βασιλεῖς ἀνήκον οἱ τάφοι οὗτοι; Ἐξ ἐδαφίου τινὸς τῶν Παραλειπομένων καὶ τινων ἄλλων τῆς Γραφῆς χωρίων πληροφορούμεθα ὅτι οἱ τάφοι τῶν βασιλέων Ἰούδα εὔρισκοντο ἐντὸς τῶν Ἱεροσολύμων. « Καὶ ἐκοιμήθη Ἀχάζ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἐτάφη ἐν πόλει Δαυὶδ, » ὁ δὲ τάφος τοῦ Δαυὶδ ὑψοῦτο ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών. Πλὴν δὲ τούτων οἱ καλλωπισμοὶ τῶν τάφων τῶν Βασιλέων εἰσὶ προφανῶς ἐλληνικοί.

Ὁ Ἰώσηπος, εἰς δευτέρα νὰ προστρέξωμεν, μνημονεύει τριῶν ἐπισήμων μαυσωλείων.

Τὸ πρῶτον τούτων ἀνήκε τοῖς Μακκαβαίοις: «Σίμων δὲ καὶ μνημεῖον μέγιστον ᾠκοδόμησε τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἐν λίθου λευκοῦ καὶ ἀνεξεσμένου. Εἰς πολὺ δ' αὐτὸ καὶ περίοπτον ἀναγκυρῶν ὕψος στοᾶς περὶ αὐτὸ βάλλεται καὶ στύλους μονολίθους, θαυμαστὸν ἰδεῖν χρῆμα: ἀνίστησι δὲ πρὸς τούτοις καὶ πυραμίδας ἑπτὰ, τοῖς τε γοιεύσαι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐκάστω μίαν ᾠκοδόμησεν, εἰς ἐκπληξιν μεγέθους τε ἕνεκα καὶ κάλλους πεποιημένας, αἱ καὶ μέχρι δεῦρο σώζονται » \*).

Τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων λέγει περὶ τοῦ τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ τάφου τούτου προσθέτει δὲ ὅτι εἶχε κατασκευασθῆ ἐν Μωδεσί « Εἰς τὸ θεωρεῖσθαι ὑπὸ πάντων τῶν πλεόντων τὴν θάλασσαν ». Ἡ δὲ Μωδεσί ὕψουτο ἐγγὺς τῆς Διοσπόλεως ἐπὶ τινος ἄρουρος τῆς φυλῆς Ἰούδα. Ἐπὶ Εὐσεβίου καὶ ἐπ' αὐτοῦ μάλιστα τοῦ Ἀγ. Ἱερωνύμου τὸ μνημεῖον τῶν Μακκαβαίων ἐσώζετο εἰσέτι. Ἀλλὰ εἰ τάφοι τῶν Βασιλέων, καίτοι εἰς ἑπτὰ δεκρούμενοι θαλάμους καὶ ὑπὸ ἰσαριθμῶν στεφόμενοι θόλων, δὲν δύνανται βεβαίως νὰ ἀνήκωσι τοῖς Ἀσσυριανοῖς ἡγεμόσι καθότι κείνται πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Ἰώσηπος πληροφορεῖ ἡμῖν μετὰ ταῦτα ὅτι

\*) Ἰώσηπ. Ἰούδ. Ἀρχαιολογ. βιβλ. ΙΓ'.

Ἠλένη ἡ βασίλισσα τῆς Ἀδιαβήνης ἀνήγειρεν ἄσπονδο δύο στάδια ἀπὸ Ἱεροσολύμων τρεῖς ἐπικτηδεῖους πυραμίδας, ἐν αἷς ἐναπετέθησαν ὑπὸ τοῦ Μαναβάζου τὰ ὀστέα αὐτῆς καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ Ἰζάτου. Ὁ αὐτὸς ἱστορικός ἐν ἑτέρῳ πονήματι \*) διαγράφων τὰ ὄρια τῆς ἁγίας πόλεως « τὰ τείχη, λέγει, καθῆκον πρὸς ἄρκτον ἀντικρὺ τῶν Ἠλένης μνημείων. » Ἡ πάντα ταῦτα ἄρμόζουσι τοῖς τάφοις τῶν Βασιλέων, οἵτινες ἐκοσμοῦντο κατὰ Βιλαλπάνδον ὑπὸ τριῶν πυραμίδων καὶ κείνται πρὸς ἄρκτον τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὴν ὑπὸ Ἰωσήπου σημειουμένην ἀπόστασιν. Ὁ Ἀγ. Ἱερώνυμος ποιεῖται μνησθῆναι τοῦ τάφου τούτου, οἱ δὲ περὶ αὐτοῦ συγγράψαντες ἀρχαιολόγοι παρεῖδον τὸ περιεργον τοῦτο χωρίον τοῦ Πausανίου, ὃν οὐδεὶς βεβαίως συμβουλεύεται προκειμένου περὶ Ἱεροσολύμων.

« Ἐβραίοις δὲ Ἠλένης γυναικὸς ἐπιχωρίας τάφος » ἐστὶν ἐν πόλει Σολύμοις, ἣν ἐς ἔδαφος κατέβαλεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς. Μεμηχάνηται δὲ ἐν τῷ τάφῳ τὴν θύραν, ὁμοίως παντὶ οὔσαν τῷ τάφῳ λιθίνην, μὴ πρότερον διανοίγεσθαι πρὶν ἂν ἡμέραν τε αἰεὶ καὶ ὥραν τὸ ἔτος ἐπαγάγη τὴν αὐτὴν· τότε δὲ ὑπὸ μόνου τοῦ μηχανήματος ἀνοιχθεῖσα καὶ οὐ πολὺ ἐπισχρούσα συνεχλείσθαι δι' ὀλίγησ' τὸν δὲ ἄλλον χρόνον ἀνοίξει πειρώμενος ἀνοίξαις μὲν οὐκ ἂν, κατὰξίς δὲ αὐτὴν πρότερον βιαζόμενος \*\*). »

\*) Ἱστορ. Ἰουδαϊκ. πόλεμ.

\*\*) Περὶ Σ. Ἀρχαιολ. παρ. 17.

Ἡ ἀφ' ἑαυτῆς ἀνοιγομένη καὶ συγχλειομένη θύρα αὕτη πολὺ ὁμοιάζει ταῖς ἐν τοῖς τάφοις τῶν Βασιλέων. Ὁ Σουλδασ καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος ποιῶνται μνείαν περιγραφῆς τινος τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης, συγγραφείσης ὑπὸ Πausανίου, ἥτις, ἀν ἐσώζετο, ἤθελε καταστήσει ἡμῖν πολλὰ γνωστὰ περὶ τῶν τάφων τούτων.

Τὰ ἀνωτέρω χωρία τοῦ Ἰουδαίου ἱστοριογράφου καὶ τοῦ Ἑλλήνου περιηγητοῦ φαίνονται ἀποδεικνύοντα ὅτι οἱ τάφοι τῶν Βασιλέων εἰσὶ τὸ μνημα τῆς Ἑλένης· ἀλλ' ὁ Ἰώσηπος εἰς νέαν ἐμβάλλει ἡμᾶς ἀμηχανίαν ὁμιλῶν κατωτέρω περὶ σπηλαίων τινῶν, καλουμένων Βασιλικῶν, ἅτινα ὁμοῦς δὲν περιγράφει, ἀλλὰ λέγει μόνον ὅτι εὕρισκοντο πρὸς ἄρκτον τῆς ἀγίας πόλεως, ἐγγὺς τοῦ τάφου τῆς Ἑλένης.

Ἐξεταστέον ἤδη τίς ὠρύξατο τὰ νεκρικὰ ταῦτα σπήλαια, ὅποια τὰ κοσμήματα αὐτῶν καὶ τίνων βασιλέων τὴν τέφραν περιεῖχον. Ὁ Ἰώσηπος, ὁ τοσοῦτω λεπτομερῶς ἀπαριθμῶν πάντα τὰ ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου ἀνεγερθέντα μνημεῖα, δὲν συγκαταριθμεῖ μετὰ τούτων τοὺς τάφους τῶν Βασιλέων, ἀλλὰ λέγει μάλιστα ὅτι ὁ Ἡρώδης τελευτήσας ἐν Ἱεριχώ ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ Ἡρωδεῖῳ, ὥστε τὰ βασιλικὰ ταῦτα σπήλαια δὲν δύναται νὰ ᾧσιν ὁ τάφος τοῦ Ἡρώδου. Μικρὸν δὲ κατωτέρω ἀνευρίσκομεν παρὰ τῷ αὐτῷ Ἰωσήπῳ χωρίον, ὅπερ δύναται ἴσως νὰ χύσῃ ὀλίγον φῶς ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ τούτου ζητήματος.

Ὅμιλῶν οὗτος περὶ τοῦ τείχους, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ Τίτος, ἵνα πολιορκήσῃ στενώτερον τὰ Ἱεροσόλυμα, λέγει ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο περιέκλειε τὸν τάφον τοῦ Ἡρώδου. Ἐν αὐτῇ περίπτῳ τῇ θέσει ἔκειντο καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ μνημονευόμενα σπήλαια, ἅτινα ἐκαλοῦντο, φαίνεται, οὐ μόνον βασιλικὰ, ἀλλὰ καὶ τάφοι τοῦ Ἡρώδου. Ὁ δὲ Ἡρώδης οὗτος ἤθελε τότε εἶναι οὐχὶ ὁ Ἀσκαλωνίτης, ἀλλ' ὁ Τετράρχης, ὅστις ἦτο μεγαλοπρεπῆς ὅσω σχεδὸν καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἀνεγείρας δύο πόλεις, τὴν Σέπφωριν καὶ Τιβεριάδα· πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ὁ ἡγεμῶν οὗτος ᾤκοδομήσατο ἐν Ἱεροσόλυμοις τάφον, πρὶν ἐξορισθῆ εἰς Λουγδουνον ὑπὸ Καλιγούλα· τὸ δὲ σχέδιον τῶν ὑπογείων τούτων μνημείων ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου.

Οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν μνημείων, δι' ὧν ἐκόσμησεν ὁ Ἀγρίππας τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ταῦτα μόνον ἠδυνήθη νὰ εὔρω πρὸς διασάφισιν τοῦ ζητήματος τούτου, περὶ οὗ ἐνόμισα ἵτι ἔδει νὰ πραγματευθῶ ἐκτάσει· καθότι οἱ κριτικοὶ συνεσκότισαν μᾶλλον ἀντὶ νὰ διευκρινίσωσιν αὐτό. Οἱ ἰδόντες τὸν τάφον τῆς Ἑλένης ἀρχαῖοι προσκυνηταὶ συνέχυσαν αὐτὸν μετὰ τῶν βασιλικῶν σπηλαίων, οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς περιηγηταί, μὴ ἀνευρίσκοντες τὸ μνημα τῆς Ἀδιαβηνῆς βασιλίσσης, ὠνόμασαν τὰ μνημάτα τοῦ Ἡρώδου τάφον τῆς Ἑλένης. Ἐκ δὲ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων ἀφηγήσεων προήλθε παρά-

δοξος σύγχυσις, ἣν ἐπηύξησεν ἡ πολυμάθεια εὐσεβῶν τινῶν συγγραφέων, ἰσχυριζομένων ὅτι ἐν τοῖς σπηλαίοις τούτοις ἐτάφησαν οἱ βασιλεῖς Ἰούδα καὶ μὴ στερουμένων, ὡς εἰκός, μαρτυριῶν.

Ἡ χριτικὴ καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ συγκαταριθμήσωμεν τοὺς τάφους τῶν Βασιλέων μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων. Οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν πολυάριθμοι, ὥστε ἐκλειψάσης μετ' οὐ πολὺ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἡρώδου, τινὲς αὐτῶν ἔμειναν κενοί, καθιστῶντες ἔτι καταφανεστέραν τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων. Παράδοξον δὲ ἐντύπωσιν ἀποτελεῖ τὸ χαριέστατον ἐκεῖνο ἑλληνικὸν διάζωμα, ἐγγεγλυμμένον ὑπεράνω τῆς θύρας τῶν φοβερῶν τούτων θαλάμων, ἐνθα ἀναπαύεται ἡ τέφρα τῶν Ἡρωδῶν, ὧν τὸ ὄνομα συνέχεται μετὰ τῶν τραγικωτέρων ἀναμνήσεων· καθότι δὲν γνωρίζομεν περὶ αὐτῶν ἄλλο τι εἰμὴ μόνον ὅτι ἐθανάτωσαν τὴν Μαριάμ καὶ τὸν Ἄγ. Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν, ἔσφαξαν τοὺς Ἀθώους καὶ κατεδίκασαν τὸν Ἰησοῦν. Οὐδόλως λοιπὸν προσεδόκα ὁ περιηγηγῆτης νὰ ἴδῃ τοὺς τάφους τῶν βασιλέων τούτων κοσμουμένους δι' ἐλαφρῶν στεφάνων, ἐν μέσῳ τῆς φρικώδους ἐκείνης τῶν Ἱεροσολύμων σκηνογραφίας, ἐγγὺς τοῦ Ναοῦ, ἐνθα ἀπήγγελλεν ὁ Ἰεβόας τοὺς φοβεροὺς αὐτοῦ χρησμούς καὶ ἀντικρὺ τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ συνέθεσεν ὁ Ἱερεμίας τοὺς Θρήνους.

Ὁ Κ. Κάσσας (Cassas) ἐξεικόνισεν ἐπιτυχῶς τὰ

μνημεῖα ταῦτα ἐν τῇ εἰκονογραφικῇ αὐτοῦ περιηγήσει εἰς Συρίαν. Δὲν ἔτυχε δὲ νὰ ἴδῃ τὸ μεταγενέστερον πόνημα τοῦ Κ. Μάγερ. Αἱ πλείσται τῶν εἰς τὴν ἀγίαν γῆν περιηγήσεων κοσμοῦνται δι' εἰκόνων, ἐν αἷς διαπρέπουσιν αἱ τῆς Ἀφηγήσεως τοῦ Πάτερ Ῥελάνδου, ἐξεργασθεῖσαι πιθανῶς ὑπὸ Κλαυδίου Μελλάνου (Clande Mellan).

Τὰ λοιπὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν Ἱεροσολύμοις μνημεῖα, οἷον τὸ θέατρον καὶ ἀμφιθέατρον καὶ οἱ πύργοι τῆς Ἀντωνίας, ὁ Ἴππικός, Φασάηλος καὶ Ψήφινος, δὲν σώζονται πλέον ἢ εἰςί πάντῃ ἀμορφα καὶ κατεβρύηκότη.

Οὐδὲν ἔχω νὰ εἶπω περὶ τῆς τρίτης τάξεως τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων, ἧτοι περὶ τῶν ἀνεγερθέντων ὑπὸ χριστιανῶν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀράβων· καθότι ὠμίλησα ἤδη περὶ αὐτῶν, περιγράφων τοὺς ἀγίους τόπους. Διὸ περιορίζομαι παρατηρῶν ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα, οἰκοδομηθέντα ὑπὸ ἀλλογενῶν χριστιανῶν οὐδὲν διετήρησαν τοῦ ἡμιελληνικοῦ καὶ ἡμιαιγυπτιακοῦ ἐκείνου χαρακτήρος, δὲν παρατηρεῖ τις ἐν τοῖς τάφοις τῶν Ἀσάμωναίων ἡγεμόνων καὶ τῶν Ἡρωδῶν, ἀλλ' εἰσὶν ἑλληνικοὶ ἀπλῶς ναοὶ κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς παρακμῆς.

Τὴν δὲ τετάρτην τάξιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μνημείων ἀποτελοῦσι τὰ ἀνεγερθέντα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Καλίφου Ὀμάρ, διαδόχου τοῦ Ἀβουδέκερ καὶ γενάρχου τῶν Ὀμνιαδῶν.

Οἱ ἀκολουθήσαντες τῷ Καλίφῃ τούτῳ Ἄραβες ἐκνείψαν τὴν Αἴγυπτον· προχωροῦντες δὲ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς μετέβησαν εἰς Ἰσπανίαν, ἐνθα ἀνήγειραν τὰ ἐν Γρενάδῃ καὶ Κορδοῦῃ μαγικά ἐκεῖνα οἰκοδομήματα. Εἰς τὴν βασιλείαν ἄρα τοῦ Ὁμάρ ἀνάγεται ἡ ἀραβικὴ αὕτη τέχνη, ἧς ἡ Ἀλχῆμβρα εἶναι τὸ ἀριστούργημα, ὡς ὁ Παρθενῶν τῆς τῶν Ἑλλήνων. Τὸ δὲ τζαμειον τοῦ Ναοῦ, ὅπερ ἤρξατο μὲν οἰκοδομῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Καλίφης Ὁμάρ, ἐξέτεινε δὲ ὁ Ἀβδὲλ-Μολέκ καὶ ἀνωκοδόμησεν ἐπὶ νέου σχεδίου ὁ Ἑλ-Οὐλιδ εἶναι μνημεῖον λίαν ἐνδιαφέρον τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀραβικῆς τέχνης, ἧς δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι τὴν ἀρχὴν, οὐδὲ τὸ πρότυπον τῶν κομψοπρεπῶν μνημείων, δι' ὧν περιεκόσμησαν οἱ Ἄραβες τὴν Ἰσπανίαν. Διὸ ἐλπίζω, ὅτι ὁ ἀναγνώστης θέλει μοι εὐγνωμονεῖ, ἂν εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ θέματος τόσῳ καινοφανοῦς.

Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, κατεδαφισθεὶς τῷ ἑξακοσιοστῷ Π. Χ. ἔτει ἀνηγέρθη μετὰ τὴν ἑβδομηκονταετῆ αἰχμαλωσίαν ὑπὸ Ἰουσοῦ, υἱοῦ Ἰουσεδέ, καὶ Ζωροβαβέλ, υἱοῦ Σαλαθιέλ. Ἡρώδης δὲ ὁ Ἀσκαλωνίτης ἀνωκοδόμησεν ἐκ βάρων τὸν δεῦτερον τοῦτον ναόν. Ἐνδεκακισχίλιοι τέκτονες εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑννέα ἔτη πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἦτο τόσῳ κολοσσαῖον, ὥστε μόλις ἐτελειώθη πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρώδου. Οἱ Ἑβραῖοι πληρώσαντες τὰς φάραγγας καὶ ἀποκόψαντες ὀλόκληρον κορυφὴν

ὄρους ἐσχημάτισαν τὸ ἐκτεταμένον ἐκεῖνο ὄροπέδιον, ἐνθα ὑψοῦτο ὁ Ναὸς πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ὑπεράνω τῶν κοιλάδων Σιλῶαμ καὶ Ἰωσαφάτ.

Ὁ Σωτὴρ εἰσῆλθεν εἰς τὸν δεῦτερον τοῦτον ναὸν τεσσαράκοντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἡμέρας· δωδεκαετῆς δὲ γενόμενος ἐδίδαξεν ἐν αὐτῷ τοὺς Πρεσβυτέρους, ἐδίδωκε τοὺς ἐμπόρους, μάτην ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀφίετο τὰς ἀμαρτίας τῆ μοιχαλίδι καὶ διηγῆθη τὰς παραβολὰς τοῦ καλοῦ ποιμένος, τῶν δύο παιδῶν, τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ γάμου. Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν ναὸν εἰσῆλθεν ἐν μέσῳ φοινίκων καὶ κλάδων ἐλαίας κατὰ τὴν κυριακὴν τῶν Βαῖων καὶ ἐν αὐτῷ τέλος ἀπήγγειλε τὸ « Ἀπόδοτε τὰ » Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ » καὶ ἐπήνεσε τὸν ὄβολόν τῆς χήρας.

Ὁ Τίτος ἐκπορθήσας τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ ἀνεσκαψεν ἐκ θεμελίων τὸν ναὸν τοῦτον, ἐν ᾧ ἀπήγγειλεν ὁ Ἰησοῦς τοσοῦτους ἀειμνήστους λόγους καὶ οὗ προεῖπε τὴν καταστροφὴν. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπὸ Ὁμάρ ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ὁ περίβολος τοῦ Ναοῦ εἶχε πιθανῶς ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καθότι ὁ Ἀραβῆς ἱστοριογράφος Σαῖδ-ἔβν-Βατρίκ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ζητῶν ὁ Καλίφης θέσιν κατάλληλον πρὸς ἀνέγερσιν τζαμειοῦ ἠτήσατο τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Παιτριάρχου Σωφρονίου, ὅστις ὠδή-

γρυσεν αὐτὸν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Ὁ Ὀμάρ, εὐρών τὸν ἐνδοξον τοῦτον περίβολον κατάλληλον πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ τζαμεϊου, ἔσπευσε νὰ καθάρισεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν περικαλυπτουσῶν γαιῶν καὶ ἀνεκάλυψε μέγιστόν τινα βράχον, ἀφ' οὗ ὠμίλησε, λέγουσιν, ὁ Θεὸς τῷ Ἰακώβ. Τὸ δὲ τζαμεϊον, ὀνομασθὲν ἀπὸ τοῦ βράχου τούτου Γαμεάτ-ἔλ-Σαγρά, ἐθεωρεῖτο ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἱερόν, ὅσω σχεδὸν καὶ τὰ ἐν Μέκκα καὶ Μεδίῃ. Ὁ Καλίφης Ἀβδὲλ-Μαλέκ ἐξέτεινε τὸ τζαμεϊον τοῦτο, ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν βράχον, ὃ δὲ Ἑλ-Οὐλίδης ἐκαλλώπισεν ἐτι μᾶλλον αὐτό, στεγάσας διὰ θόλου ἐξ ἐπιχρύσου χαλκοῦ, ἀφαιρέθέντος ἀπὸ τινος ἐν Ἡλιούπολει ἐκκλησίας. Κατακτῆσαντες δὲ οἱ σταυροφόροι τὰ Ἱεροσόλυμα μετεποίησαν τὸ τζαμεϊον εἰς ἐκκλησίαν, ὃ δὲ Σαλαδῖνος, ἐκδιώξας τοὺς σταυροφόρους κατέστησεν αὐτὸ καὶ αὐθις τζαμεϊον.

Ἄλλ' ὅποια εἶναι ἄρα ἡ τεκτονικὴ τοῦ μνημείου τούτου, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀρχέτυπον τῆς κομφῆς τεκτονικῆς τῶν Ἀράβων; Δύσκολον εἶναι νὰ ἀποφανθῇ τις περὶ τούτου θετικῶς· καθότι οἱ Ἀραβες, φύσει ὄντες ζηλότυποι καὶ δεσποτικοὶ ἀπέθεντο τὰ πολυτιμότερα τῶν κοσμημάτων εἰς τὸ ἔνδον τῶν μνημείων· ποιῆ δὲ θανάτου κατεψηφίσθη κατὰ παντὸς χριστιανοῦ, ὅστις ἤθελεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ Ἑλ-

Σαγρὰ ἢ μόνον πατήσῃ ἐπὶ τοῦ περὶ αὐτὸ προαυλίου. Οἱ Τούρκοι εἶχον προτείνει τῷ ἡμετέρῳ Πρέσβει Δεσαίῃ νὰ εἰσαγγίγῃσιν αὐτὸν εἰς τὸ Ἑλ-Σαγρά, ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη ἕνεκα διπλωματικοῦ τινος ἐνδοιασμοῦ νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸ τζαμεϊον τοῦτο, οὗ τὴν ἐξωτερικὴν μόνον τεκτονικὴν δύναμαι ἐγὼ νὰ περιγράψω.

Ὁ περίβολος, ἐν ᾧ ὑψοῦται τὸ τζαμεϊον ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Ναοῦ, φαίνεται ἀπὸ θουρίδος τινός ἐν τῇ οἰκίᾳ του Πιλάτου· σχηματίζει δὲ μέγα προαύλιον, ἐκτεινόμενον κατὰ μήκος πεντακοσίων περίπου βημάτων καὶ τετρακοσίων ἐξήκοντα πλάτος, καὶ περιφρασσόμενον ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον, ὑπὸ τουρκικῶν οἰκιῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπὸ τοῦ Πραιτωρίου τοῦ Πιλάτου καὶ τῶν βασιλείων τοῦ Ἡρώδου πρὸς ἄρκτον.

Εἰσέρχεται δὲ τις εἰς τὸ προαύλιον τοῦτο διὰ δύοδεκα στοῶν ἀσυμμέτρων, ὡς αἱ τῆς Ἀλχάμβρας, καὶ ὑψουμένων εἰς ἀνίσους ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις. Λίστοαι αὐταὶ σύγκεινται ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀψίδων, ἐνίοτε δὲ ὑποστηρίζουσι δευτέραν ἀψίδων σειράν, ὁμοιάζουσαι τότε διπλῷ ὕδραγωγείῳ. Ἡ ἐπιφανεστέρα αὐτῶν κεῖται ἀντικρὺ τῆς πύλης *Speciosa*, γνωστῆς τοῖς χριστιανοῖς διὰ θαυμάτι τοῦ Ἀγ. Πέτρου. Ὑπὸ τὰς στοὰς δὲ ταύτας κρέμανται λυχνίαι.

Ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου τούτου προαυλίου εὕρισκεται ἕτερον μικρότερον, ὑψοῦμενον ἀνδροειδῶς ἐξ ἧ

ἐκτὰ πόδας ὑπεράνω τοῦ πρώτου καὶ ἔχον κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην διακοσίων ποδῶν μῆκος καὶ ἑκατὸν πενήτηκοντα πλάτος, εἰς δ' ἀναβαίνει τις διὰ τεσσάρων μαρμαρίνων κλιμάκων, συγχειμένων ἐξ ὀκτῶ βαθμίδων ἑκάστης.

Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ μικροτέρου τούτου προαυλίου ὑφύεται τὸ περιβόητον τζαμεῖον τοῦ Βράχου, ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ ὑπάρχει δεξαμενὴ, δεχομένη τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας βρύσεως Ἐσφραγισμένης (*fons Signatus*), ἐνθα νίπτονται οἱ Τούρκοι πρὸ τῆς προσευχῆς. Γηραιαὶ τινες ἑλαῖαι καὶ ἀραιόφυτοι κυπάρισσοι ὑφύονται τῇ δε κακείσῃ ἐπὶ τῶν δύο προαυλίων.

Τὸ τζαμεῖον εἶναι ὀκτογώνον· ἐπιστέφεται δὲ δὲ ὀκτογώνου πυργιδίου, ἔχοντος μικρὰν θυρίδα ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς καὶ ἐστεγασμένου πάλαι μὲν ἐπιχρῶσθαι χαλκῷ, νῦν δὲ μολύβδῳ. Λεπτὴ πυραμὶς φιλοκάλως εἰργασμένη καὶ ἀπολήγουσα εἰς ἡμισέλητον ἐπίκειται τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, ὅπερ ὁμοιάζει ἀραβικῇ σκηνῇ, πεπηγμένη ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου. Ὁ Πάτερ Ῥογήρος πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ἑκάστη τοῦ ὀκτογώνου πλευρὰ ἔχει τριάκοντα δύο ποδῶν μῆκος, ἅπαν δὲ τὸ τζαμεῖον διακοσίων πενήτηκοντα δύο ποδῶν περιφέρειαν καὶ δεκαοκτὼ περίπου ὀργυιῶν ὕψος.

Οἱ τοῖχοί εἰσιν ἐξωθεν περιβεβλημένοι ποικιλοχρῶσις πλίνθοις, πεποικιλμέναις δι' ἀραβουργημάτων καὶ στίχων τοῦ Κορανίου, γεγραμμένων χρυσοῖς γράμμασιν, αἱ δὲ θυρίδες τοῦ πυργίσκου κοσμοῦνται

διὰ στρογγύλων ὑάλων κεχρωματισμένων. Ταῦτα πάντα ὁμοιάζουσιν ὀπωσοῦν τοῖς κοσμήμασι τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικῶν μνημείων· καθότι ἡ Ἀλχάμβρα, οἱ ἐν Γρενάδῃ κῆποι τοῦ Σουλτάνου \*) καὶ ἡ μητρόπολις τῆς Κορδούης κοσμοῦνται ὡς καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις τζαμεῖον ἐλαφραῖς στοαῖς καὶ πλίνθοις πολυχρῶσις.

Τὸ δὲ ἔνδον τοῦ τζαμεῖου δὲν εἶδον· καθότι ἤμην μὲν πρόθυμος νὰ κινδυνεύσω, ἵνα εὐχαριστήσω τὸν πρὸς τὰ τέχνας ἔρωτα, ἀλλ' ἐφοβούμην μὴ γίνω αἰτία τοῦ ὀλέθρου τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανῶν. Γυλλιέλμος ὁ Τύριος καὶ ὁ Δεσαίης λέγουσιν ὀλίγα τινα περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τζαμεῖου τούτου, οὗ λεπτομερεστάτην καὶ ἀκριβῆ, νομίζω, περιγραφὴν ἀνευρίσκομεν παρὰ τῷ Πάτερ Ῥογήρῳ. Ἀλλ' ἡ περιγραφὴ αὕτη δὲν ἀρκεῖ, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἔνδον τοῦ τζαμεῖου εἶναι ὁμοιον τοῖς ἀραβικοῖς ἐν Ἰσπανίᾳ μνημείοις· καθότι ἡ ὁμοιότης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τῶν κίωνων, περὶ ἧς οὐδὲν λέγει ὁ Πάτερ Ῥογήρος. Ὑποστηρίζουσιν ἄρα γε μικρὰς ἀψίδας οἱ κίονες οὗτοι; Εἰσὶν ἄρα ποῦ μὲν συνηρμοσμένοι ἀνά δύο, ποῦ δὲ διατεταγμένοι καθ' ὁμίλους καὶ ἀλλαχοῦ μεμονωμένοι ὡς ἐν Γρενάδῃ καὶ Κορδούῃ. Ἀλλ' ἀφοῦ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ τζαμεῖου ὁμοιάζει τοσοῦτω τῇ Ἀλχάμβρα, δυνάμεθα νὰ εἰκά-

\*) Generalit.



σωμεν εὐλόγως· ὅτι καὶ ἐν τῇ ἔνδον τεκτονικῇ βλέπει τις τὰς αὐτὰς ὁμοιότητας· τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανόν, καθόσον τὰ μάρμαρα καὶ οἱ κίονες τοῦ τζαμείου, ἀρπαγέντα ἀπὸ διαφόρων χριστιανικῶν νηῶν παριστώσι πιθανῶς τὸ ποικίλον ἐκεῖνο κρᾶμα διαφόρων ῥυθμῶν καὶ ἀναλογιῶν, ὅπερ παρατηρεῖ τις ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Κορδοῦης.

Παρατηρητέον πρὸς τούτοις ὅτι τὸ ἐγγὺς τοῦ Καίρου ἐγκαταλελειμμένον τζαμεῖον, ὅπερ πολὺ ὁμοιάζει τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις, εἶναι προφανῶς τὸ πρότυπον τῆς ἐν Κορδοῦῃ ἐκκλησίας, οἰκοδομηθείσης ὑπὸ τῶν τελευταίων ἀπογόνων τῆς δυναστείας τῶν Ὀμνιαδῶν, ἧς ὁ γενάρχης Ὀμάρ ἀνήγειρε τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις τζαμεῖον.

Τὰ ἀραβικὰ λοιπὸν μνημεῖα ἀνάγονται εἰς τὴν πρώτην δυναστείαν τῶν Καλιφῶν καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν καθόλου ἀραβικὴν τέχνην, μὴ ὄντα, ὡς ἐνομίζετο ἄχρι τοῦδε, ἰδιαίτερόν τι προῖόν τῆς εὐφύιας τῶν ἐν Ἀνδαλουσίᾳ Ἀράβων. Ἐπείσθη δὲ περὶ τούτου, ἀνευρῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ πρότυπα τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ μνημείων.

Τούτου τεθέντος θέλω προχωρήσει περαιτέρω. Ἐν τῇ τοσοῦτῳ μεγαλοπρεπεῖ γιγαντιαία, σοβαρᾷ καὶ ἀκραδάντῳ τεκτονικῇ τῶν Αἰγυπτίων διέκρινα, νομίζω, τὰ σπέρματα τῆς τόσῳ ἐλαφρᾶς, χαριέσσης καὶ εὐολίσθου τέχνης τῶν Ἀράβων. Ὁμιναρὲς εἶναι μίμησις τοῦ ὀβελίσκου, αἱ δὲ ἀραβογραφίαι εἰσὶν

ἐξωγραφημένα ἀντὶ γεγλυμμένων ἱερογλύφων, τοῦ δὲ πλήθους ἐκείνου τῶν κίωνων, οἵτινες κοσμοῦσι τὸ ἔνδον τῶν ἀραβικῶν μνημείων, ὑποστηρίζοντες ὅλον πεπλατυσμένον, δύναται τις νὰ εὑρῇ δείγματα ἐν τοῖς ἐν Μέμφιδι, Θήβαις, Δενδεράχ καὶ Μερὸν ναοῖς. Οἰκοῦντες παρὰ τὰ ὄρια τοῦ Μετζραῖμ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσμαήλ κατεπλάγησαν ὑπὸ τῶν τεραστίων ἔργων τῶν Φαραῶ, εἴτα δὲ ἀπεπειράθησαν νὰ μιμηθῶσι τὴν τέχνην τῶν ἐνδόξων παροίκων, οὐδὲν παραλαβόντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐς οὐδ' ἐγνώριζον. Φύσει δὲ ὄντες ἀνέστιοι, δορικτήτορες καὶ ἀποδημηταὶ ἐμιμήθησαν τρέχοντες τὰ ἀσάλευτα τῆς Αἰγύπτου μνημεῖα, κατασκευάσαντες ὀβελίσκους ἐκ ξύλου ἐπιχρύσου καὶ ἱερόγλυφα ἐκ γύψου, ἅτινα ἠδύναντο ν' ἀποκομίσωσι σὺν ταῖς σκηναῖς ἐπὶ τῶν νώτων τῆς καμήλου.

Οὐδόλως ἀγνοῶ ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο, ὑπόκειται εἰς ἐνστάσεις τινάς, καὶ μάλιστα ἱστορικάς· γνωρίζω ὅτι τὰ ἐν Ζέχρα ἀνάκτορα, ἅτινα ἀνήγειρεν ὁ Ἀβδουραχὰμ ἐγγὺς τῆς Κορδοῦης, ὠκοδομήθησαν κατὰ τὸ σχέδιον βυζαντινοῦ τινος ἀρχιτέκτονος, οἱ δὲ κίονες ἐλαξέυθησαν ἐν Ἑλλάδι· γνωρίζω ὅτι παρακμαζούσης τῆς τέχνης ἀνεφύη τεκτονικὴ τις, δυναμένη νὰ ὀνομασθῇ Ἰουστινιανή, ἣτις ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀραβικὴν· γνωρίζω τέλος ὅτι φιλόκαλοι καὶ πολυμαθεῖς ἄνδρες, ἐν οἷς ὁ σεβαστὸς Κ. Δαγινκοῦρτες καὶ ὁ ἐκπονήσας τὴν ἀξιόλο-

γυν Περιήγησιν εἰς Ἰσπανίαν Κ. Λαβώρδ, πιστεύουσιν ὅτι πᾶσα τεκτονικὴ εἶναι θυγάτηρ τῆς ἑλληνικῆς· ἀλλὰ αἱ ἐνστάσεις αὐται καὶ τὸ φρόνημα τοσοῦτων ἐπισήμων ἀρχαιολόγων οὐδόλως μεταβάλλουσι τὴν ἐμὴν περὶ τούτου γνώμην· καθότι σχέδιον ἀποσταλὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ στηλαί τινες λαξευθεῖσαι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ Ἑλλήνων τεχνιτῶν οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν, οὐδὲ δυνάμεθα ἐκ μεμονωμένου συμβεβηκότος νὰ ἐξαγάγωμεν συμπέρασμα γενικόν. Εἶδον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἰουστινιανὴν ταύτην τεκτονικὴν, ἣτις ὁμοιάζει μὲν κατὰ τινα τῆ τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλ' οὐχ ἥττον διατηρεῖ μονότονόν τινα συμμετρίαν καὶ ἐδραιότητα, οἷαν οὐδαμοῦ εὐρίσκει τις παρὰ τοῖς Ἀραβί. Πλὴν δὲ τούτων ἡ ἰουστινιανὴ τεκτονικὴ δὲν εἶναι κατ' ἐμὲ ἄλλο τι εἰμὴ κρᾶμα τῆς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς αἰγυπτιακῆς, εἰσαχθείσης καὶ αὐθις εἰς Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Θηβαίδος οἰκοῦντες ἐρημίται ὧν ἡ ἐπιρροὴ ἐξετείνετο τότε ἐφ' ἀπάσης τῆς αυτοκρατορίας εἰσήγαγον εἰς τὰς ἐκκλησίας, τὰ Μοναστήρια καὶ αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα τὰ νεοθευμένα ἐκεῖνα περιστύλια, ἐν οἷς ἀναφαίνεται τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς. Παρατηρητέον προσέτι ὅτι ἡ ἀληθὴς παρακμὴ ἑλληνικῆς τέχνης ἤρξατο, ὅτε ἡ Κωνσταντινῦπολις ἐγένετο καθέδρα τῆς ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ὅπερ ἀποδεικνύει, νομίζω, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη δὲν

παρήγαγε τὴν ἀνατολικήν, ἣτις ἀπεναντίας εἰσέδου εἰς τὴν τῶν παροικούντων Ἑλλήνων.

Κλίνω λοιπὸν νὰ πιστεύσω μᾶλλον ὅτι πᾶσα τεκτονικὴ ἐκπορεύεται ἐξ Αἰγύπτου, μὴ ἐξαιρουμένης οὐδ' αὐτῆς τῆς παρ' ἡμῖν γοθτικῆς· καθότι οὐδὲν ἤλθεν ἀπ' Ἀρκτου εἰμὴ μόνον ὁ σίδηρος καὶ αἱ ἐρημώσεις. Ἄλλ' ἡ αἰγυπτιακὴ αὕτη τέχνη ἐτροποποιήθη κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν διαφόρων λαῶν· καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑβραίοις ὀλίγας ὑπέστη ἀλλοιώσεις, ἀποβαλοῦσα τὰ τέρατα μόνον καὶ ἀγάλματα τῶν εἰδώλων, εἰσαχθεῖσα δὲ ὑπὸ Κέκροπος καὶ Ἰνάχου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐρρυθμίσθη καὶ ἐγένετο τὸ πρότυπον τοῦ καλοῦ, μεταβάσα ἔπειτα εἰς Ῥώμην διὰ τῶν Τροσκάνων διετήρησε μὲν τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῇ μεγαλοπρέπειαν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐτελειοποιήθη ὡς ἐν Ἑλλάδι. Ἀπόστολοι ὁρμώμενοι ἐξ ἀνατολῶν εἰσήγαγον τὴν τεκτονικὴν ταύτην καὶ παρὰ τοῖς βαρβάροις τῆς Ἀρκταί, ἐνθα διατηροῦσα τὸν θρησκευτικὸν αὐτῆς καὶ σοβαρὸν χαρακτήρα ὑψώθη ἐν μέσῳ τῶν δασῶν τῆς Γαλιλίας καὶ Γερμανίας, παριστώσα παράδοξον κρᾶμα μεγαλοπρεπειᾶς καὶ ἐδραιότητος ἐν τῷ συνόλω καὶ ἀπαραμίλλου λεπταυργίας περὶ τὰ κοσμήματα. Παρὰ τοῖς Ἀραβί τέλος πάντων ὑπέστη τὰς τροποποιήσεις, περὶ ὧν ἐλέγομεν ἀνωτέρω, γενομένη ἡ τεκτονικὴ τῆς ἐρήμου, χαρίσσει ὡς ὅστις, μαγικὴ ὡς οἱ μῦθοι, οὗς διηγοῦνται οἱ Ἀραβες ὑπὸ τὴν ἀκηνήν, ἀλλ' εὐκόλως ἀνασπωμένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων ὡς ἡ ἄμμος, ἐφ' ἧς ὑψοῦται.

Ἦδυνάμην νὰ ὑποστηρίξω τὴν γνώμην μου ταύτην διὰ μυρίων ἐκ τῆς ἱστορίας παραδειγμάτων, καταδεικνύων ὅτι οἱ πρῶτοι ἐν Ἑλλάδι ναοί, οἷον ὁ τοῦ Διὸς εἰς Ὀγκαν, παρὰ τὰς Ἀμύκλας, ἦσαν αὐτόχρημα αἰγυπτιακοί, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐν Ἄργει, Σπάρτῃ καὶ Ἀθήναις γλυπτικὴ ὠμοίαζεν ἐπὶ Δαιδάλου καὶ κατὰ τοὺς ἡρωϊκούς αἰῶνας τῇ τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι παρέτεινα ἤδη ὑπὲρ τὸ ξέον τὴν παρέκβασιν ταύτην· διὸ σπεύδω νὰ μεταβῶ εἰς τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις γοθθικὰ μνημεῖα.

Ταῦτα περιορίζονται εἰς δύο μόνον τάφους, τὸν τοῦ Γοδεφρείδου καὶ Βαλδουίνου, οἵτινές εἰσι λίθινοι σαρχοφάγοι, ὑψούμενοι ἐπὶ τεσσάρων ὑποβάθρων καὶ φέροντες τὰς ἐπιγραφάς, ἃς ἀναφέρει ὁ Δεσαίης, γεγραμμένας διὰ γοθθικῶν στοιχείων. Ταῦτά εἰσι τῇ ἀληθείᾳ μικροῦ λόγου ἄξια, ἐγὼ ὅμως ἠσθάνθην μερίστην συγκίνησιν, ἀνευρίσκων παρὰ τῷ ἀγίῳ τάφῳ τὰ δύο ταῦτα μνημεῖα, ὧν τὸ σχῆμα ὑπενθύμιζεν ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἤθη, ἄλλους τόπους. Ἐνόμισα πρὸς στιγμὴν ὅτι εἶχον μετενεχθῆ εἰς τι τῶν παλαιῶν παρ' ἡμῖν Μοναστηρίων ὠμοίαζον δὲ τῷ κατοίκῳ ἐκεῖνῳ τῆς Ὀταίτης, ἀνευρόντι ἐν Γαλλίᾳ δένδρον τῆς πατρίδος. Προσηλῶν εὐσεβὲς βλέμμα εἰς τοὺς γοθθικοὺς ἐκεῖνους τάφους, περικλείοντας τὴν τέφραν γάλλων ἱπποτῶν, προσκυνητῶν καὶ εἶτα βασιλέων καὶ ἡρώων τῆς λυτρωθείσης Ἱερουσαλήμ, ἀνεμιμνη-

σκόμην τοῦ Γοδεφρείδου, λέγοντος κατὰ τὸν Τάσσον·

Chi sia di noi, ch'esser sepulto schivi,

Ove i membri di Dio fur già sepulti?

« Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν θέλει στέρξει νὰ ταφῆ, ἐνθα » ἐτάφησαν τὰ μέλη τοῦ Θεοῦ ; »

Τὰ δὲ τουρκικὰ ἐν Ἱεροσολύμοις μνημεῖα, τὰ τελευταῖα ταῦτα τεκμήρια τῶν ἀνθρωπίνων μεταβολῶν, εἰσὶν οὐδενὸς λόγου ἄξια· εἶπον δὲ ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῶν, ἵνα εἰδοποιήσω τῷ ἀναγνώστῃ ὅτι πρέπει νὰ διαστέλλωνται τὰ ἔργα τῶν Ἀράβων ἀπὸ τῶν ταρταρικῶν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀγνοοῦντες τί ἐστι τεκτονικὴ διέφθειραν τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀραβικὰ μνημεῖα, στεγάζοντες αὐτὰ δι' ὀγκωδῶν θόλων καὶ σινικῶν στεγῶν, ἐν δὲ Ἱεροσολύμοις ἀνήγειραν παζάρια μόνον τινὰ καὶ εὐκτήρια πρὸς χρῆσιν τῶν παρ' αὐτοῖς μοναστῶν.

Ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει ἤδη ἀκριβῶς τὰ διάφορα ἐν Ἱεροσολύμοις μνημεῖα.

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τῶν τάφων τῶν Βασιλέων, οὗς ἀνωτέρω περιέγραψα, διήλθον διὰ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ. Ὁ ἥλιος δύων ὀπισθεν τῶν Ἱεροσολύμων ἐχρῦσσε τὰ ἐρείπια καὶ ὄρη τῆς Ἰουδαίας. Ἀποπέμφας τοὺς ὑπηρέτας πλὴν μόνου τοῦ Γιαννιτσάρου ἐκάθησα παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἰωσαφάτ· στρέψας δὲ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν Ναὸν ἐξήγαγον τοῦ κόλπου μου τόμον τοῦ Ρακίνα καὶ ἠρξάμην ἀναγινώσκων τὴν Ἀθλίαν.

Ἄδυνατῶ νὰ περιγράψω ὅ,τι ἠσθάνθην κατὰ τοὺς  
πρώτους τούτους στίχους·

Oui, je viens dans son temple adorer l' Eternel,  
Nai! ἔρχομαι εἰς τὸν ναὸν νὰ δοξάσω τὸν Ἰψιστον, κτλ.

Ἐνόμισα ὅτι ἀκροῶμαι τῶν ψαλμῶν τοῦ Σολομῶντος  
καὶ τῆς φωνῆς τῶν προφητῶν, ὅτι βλέπω πρὸ ἐμοῦ  
τὴν ἀρχαίαν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς σκιάς τοῦ Ἰοάς,  
τῆς Ἀθαλίας καὶ Ἰωσαφῆθ ἐγειρομένας ἐκ τῶν τά-  
φων καὶ ὅτι τότε κατὰ πρῶτον κατενόουν τὴν μεγα-  
λοφυίαν τοῦ Ῥακίνα. Ὅποια τῶ ὄντι ποίησις! ἀφοῦ  
εὔρισκον αὐτὴν ἀξίαν τῶν τόπων, ἔνθα εὔρισκόμην.  
Ἄπερίγραπτος εἶναι ἡ ἐντύπωσις, ἣν προξενεῖ ἡ Ἀ-  
θαλία, ἀναγινωσκομένη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου  
βασιλέως Ἰωσαφάτ, ἐγγὺς τοῦ χειμάρρου τῶν  
Κέδρων καὶ ἀπέναντι τῶν ἐρειπίων τοῦ Ναοῦ. Ἀλλὰ  
τί ἔγεινεν ὁ Ναὸς οὗτος ὁ κοσμοῦμενός ποτε  
λαμπροῖς στεφάνοις;

Comment en un plomb vil l'or pur s'est il changé?

« Πῶς ποτὲ ὁ ἀμιγῆς οὗτος χρυσὸς μετεβλήθη  
» εἰς εὐτελεῆ μόλυβδον; Τίς εἶναι ὁ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ  
» περιβόλῳ ἐσφαγμένος ἱερεὺς; Κλαῦσον Ἱερουσα-  
» λήμ, κλαῦσον βδελυρὰ δολοφόνε τῶν Θείων προ-  
» φητῶν! Ὁ ὕψιστος ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ  
» σοῦ κτλ.

(1) κάλαμος ἐκφεύγει τῆς χειρὸς μου, ἀισχυνομέ-

νου νὰ ρυπαίνω ἔτι χάρτην, ἀφοῦ κατώρθωσεν ἄν-  
θρωπος νὰ γράψῃ τοιούτους στίχους.

Διήνυσα μέγα μέρος τῆς ἐπιούσης ἐν τῇ Μονῇ,  
πληροφορούμενος τὰ καθέκαστα τοῦ οἰκιακοῦ βίου  
ἐν Ἱεροσολύμοις· καθότι οὐδὲν ἀξίον περιεργείας  
ὑπελείπετό μοι νὰ ἴδω ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν τοῖς περιχώ-  
ροις, ἀλλὰ μόνον τὸ φρέαρ, ἐν ᾧ ἔκρυψεν ὁ Νεεμίας  
τὸ ἱερὸν πῦρ, οἱ τάφοι τῶν Κριτῶν καὶ τινες ἄλλοι  
τόποι, εἰς οὓς ἐπορεύθην αὐθημερὸν τὸ ἑσπέρας·  
δὲν θέλω δὲ περιγράψαι αὐτοὺς τῷ ἀναγνώστῃ, μὴ  
ἔχοντάς τι ἀξίον λόγου πλὴν μόνου τοῦ ὀνόματος.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰς μικρὰς ἐκείνας λεπτομε-  
ρείας, αἵτινες διεγείρουσι τὴν περιέργειαν, προκειμέ-  
νου περὶ τόπων ἐνδόξων· καθότι οὐδεὶς δύναται νὰ  
πιστεύσῃ ὅτι ὁ οἰκιακὸς βίος ἐν Σπάρτῃ καὶ Ἀθήναις  
εἶναι οἶος καὶ παρ' ἡμῖν. Ἡ δὲ Ἱερουσαλήμ, ἧς τὸ  
ὄνομα ὑπομνήσκει τσαῦτα μυστήρια, πτοεῖ τὴν  
φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστου, νομίζοντος ὅτι τὸ πᾶν  
ἐνδεῖ νὰ ἦναι παράδοξον ἐν τῇ παραδόξῳ ταύτῃ πό-  
λει. Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ Μονα-  
στηρίου τῶν Λατίνων Πατέρων, εἰς ὃ εἰσέρχεται  
τις διὰ στεγαστῆς ἀγυῖας, συνεχομένης μετ' ἄλ-  
λου τινὸς θολωτοῦ καὶ ζοφώδους διαδρόμου· ὑπερ-  
βάς δὲ τοῦτον εὔρισκεται εἰς αὐλήν, ἐν ἣ βλέπει  
τὴν ξυλαποθήκην, τὸ ὄψοφυλάκιον καὶ τὸν πιε-  
στήρα τῆς Μονῆς, πρὸς δὲ δεξιὰν κλίμακα ἐκ δώ-  
δεκα περίπου βαθμίδων, δι' ἧς ἀναβαίνει εἰς στοᾶν

διήκουσαν ὑπεράνω τῆς ἀλλῆς. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς στοᾶς ταύτης ἀνοίγεται ἕτερος διάδρομος ἄγων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἣτις εἶναι ἀρκούντως χαρίεσσα, ἔχουσα χορὸν μετὰ θρονίων, πρόναον λαμβάνοντα τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ θόλου, θυσιαστήριον ὡς τὰ παρ' ἡμῖν καὶ μικρὸν ὄργανον \*). πάντα δὲ ταῦτα περιέχονται ἐν χώρῳ εἴκοσι μόλις ποδῶν μήκους καὶ δώδεκα πλάτους.

Ἐτέρα θύρα, ἀνοιγομένη πρὸς δυσμὰς τῆς στοᾶς, ἦν ἀνωτέρω περιέγραψα, ἄγει εἰς τὸ ἔνδον τῆς Μονῆς. « Ἡ Μονὴ αὕτη, λέγει ὁ ἀφελῆς καὶ φιλαλήθης Δουβδάνος, εἶναι λίαν ἀσύμμετρος, ἀρχαϊκὴ » τὴν τεκτονικὴν καὶ διηρημένη εἰς διαφόρους κατατομάς. Τὰ ἐστιατόριά εἰσι ζοφώδη καὶ χαμηλά, » οἱ δὲ κοιτῶνες εὐτελεῖς καὶ σκοτεινοί· ὑπάρχουσι δὲ » καὶ διάφοροι μικραὶ αὐλαὶ καὶ δύο κηπάρια, ὧν τὸ » μεῖζον ἔχει δεκαπέντε περίπου ὄργυιων ἑκτασιν· » πρὸς δὲ δυσμὰς εὐρίσκεται ἑτέρα αὐλὴ καὶ μικρὰ » τινὰ καταλύματα διὰ τοὺς προσκυνητάς. Ἡ μόνη » διασκέδασις τῶν ἐν τῇ Μονῇ εἶναι τὸ νὰ θεωρῶσιν » ἀπὸ τοῦ δώματος τῆς ἐκκλησίας ἅπασαν τὴν πόλιν, ἣτις ταπεινοῦται βαθμηδὸν ἄχρι τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ. Ἀπὸ τοῦ δώματος τούτου φαίνεται » προσέτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Τάφου, ὁ περίβολος » τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ πορρωτέρω πρὸς

\*) Orgue.

» ἀνατολὰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, πρὸς δὲ νότον ἡ » ἀκρόπολις καὶ ἡ εἰς Βηθλεέμ ὁδὸς καὶ πρὸς ἄρ- » κτον τὸ σπήλαιον τοῦ Ἰερεμίου. Ἴδου ἐν ὀλίγοις » τὸ σχέδιον καὶ ἡ περιγραφή τῆς Μονῆς ταύτης, » ἣς οἱ κάτοικοι διετήρησαν τὴν πενίαν καὶ ἀπλοῖ· » κότητα τοῦ λέγοντος « Ἡ κατὰ βάθους πτωχία » αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότη- » τος αὐτῶν \*). »

Ὁ θάλαμος, ἐν ᾧ κατώκουν, ἐκαλεῖτο μέγας θάλαμος τῶν προσκυνητῶν, ἔβλεπε δὲ εἰς ἔρημόν τινα αὐλήν, περιπεφραγμένην δι' ὑψηλῶν τοίχων. Τὰ σκεύη συνίσταντο ἐκ κλίνης ὡς τὰς ἐν τοῖς νοσοκομείοις, παρικυκλουμένης διὰ παραπετασμάτων ἐκ πρασίνης μεταξοσάγης (Serge), κιβωτίου, τραπέζης, λαγῆνου πλήρους ὕδατος καὶ λυχνίας ἰταλικῆς κατασκευῆς. Ὁ θάλαμος οὗτος ἦτο ἀρκούντως εὐρύχωρος, ἀλλὰ σκοτεινός, ὡς φωτιζόμενος δι' ἑνὸς μόνου παραθύρου. Δεκατρεῖς προσκυνηταὶ εἶχον γράψει τὸ ὄνομα αὐτῶν ἔσωθεν τῆς θύρας· ὁ πρῶτος τούτων ἐκαλεῖτο Κάρολος Λομβάρδος, ἀποδημήσας εἰς Ἱεροσόλυμα τῷ 1669, ὁ δὲ τελευταῖος Ἰωάννης Γορδῶν, διχθὰς ἐκεῖθεν τῷ 1804. Μεταξὺ τῶν δεκατριῶν τούτων ὀνομάτων εὔρον πέντε μόνον γαλλικά.

Οἱ προσκυνηταὶ δὲν συνεστιῶνται μετὰ τῶν μοναχῶν ὡς ἐν Ἰόππῃ, ἀλλὰ τρώγουσι κατ' ἰδίαν· καὶ εἰ

\*) Παῦλος πρὸς Κοριν. Β. Κεφ. Η'.

μέν εἰσι πτωχοί, λαμβάνουσι τροφὰς ἀπληρωτί, εἴ δὲ πλούσιοι, δαπανῶσι διὰ τὴν ζωοτροφίαν αὐτῶν ὅ,τι βούλωνται, ἡ δὲ Μονὴ δὲν κερδαίνει ἀπὸ τούτου οὐδ' ὀβολόν, ἀλλὰ παρέχει μάλιστα δωρεὰν κλίνην, ὀθόνας, φῶς καὶ θερμασίαν.

Οἱ μοναχοί μοι εἶχον προμηθεύσει μάγειρον· ἐγευμάτιζον δὲ συνήθως τὸ ἑσπέρας ἐπιστρέφων τῶν ἐκδρομῶν. Μοὶ παρέθετον ἐν πρώτοις φακοὺς ἡρτυμένους ἐλαίῳ, ἔπειτα μωσχάριον μετὰ κρομύων καὶ σικυῶν, περικεκαυμένον ἐρίφιον καὶ πρόβειον κρέας μετ' ὀρύζης· καθότι ἐν Ἱεροσολύμοις δὲν σφάζουσι βόας, τὸ δὲ κρέας τῶν βουβάλων ἔχει δυσάρεστον γεῦσιν. Μετὰ ταῦτα ἔτρωγον ὀπτὰς περιστερὰς καὶ ἐνίοτε λευκὰς πέρδικας, καλουμένας πέρδικας τῆς ἐρήμου. Ἡ ἄγρα εἶναι ἀφθονος ἐν τῇ κοιλάδι Ῥαμαῖ καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας, μάλιστα δὲ αἱ πέρδικες, σχολόπακες, οἱ λαγωοί, σῦες καὶ αἱ δροκάδες, ἡ δὲ ἀραβικὴ ὄρτυξ, ἡ τρέφουσα τοὺς Ἰσραηλίτας, εἶναι ἀγνωστος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ μάλιστα εὐρίσκεται ἐνίοτε ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰορδάνου· σπανίζουσι δὲ καὶ τὰ ὄσπρια· καθότι δὲν εὐρίσκει τις ἄλλο εἰμὴ μόνον φακοὺς, κρόμυα, σικυοὺς καὶ κυάμους.

Ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις οἶνος τοῦ Ἐγγαδὶ εἶναι ἀξιόλογος, ὁμοιάζων κατὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν γεῦσιν τοῖς τοῦ Ῥουσιλλιῶν. Ὁπώρας δ' ἔτρωγον ὡς καὶ ἐν Ἰόππῃ σταφυλὰς, φοίνικας, βόας, ἰδφοπέπονας καὶ ὄψιμα σῦκα, παρελθούσης ἤδη τῆς ἐποχῆς τῶν συκομῶρων

ἡ σύκων τοῦ Φαραῶ. Ὁ ἄρτος τῆς Μονῆς ἦτο ἡδύτατος.

Ἐλθωμεν εἰς τὰς τιμὰς τῶν τροφίμων.

Τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις κ α ν τ ἄ ρ ι ο ν διαιρεῖται εἰς ἑκατὸν ρόλτια. Τὸ δὲ ρόλτιον ζυγίζει ἐννεακόσια δράμια, ἤτοι ὀκτῶ περίπου γαλλικὰς λύτρας.

Τὸ πρόβειον κρέας τιμᾶται δύο γροσίων καὶ δέκα παράδων τὸ ρόλτιον. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ τουρκικὸν γρόσιον, νοθεύμενον ἀεὶ ὑπὸ τῶν Βεηδῶν καὶ Σατραπῶν τῆς Αἰγύπτου, μόλις ἐξισοῦται ἐν Συρίᾳ πρὸς τριάκοντα τρία σολδία καὶ τέσσαρα δηναρία, ὥστε ἐκάστη λύτρα προβείου κρέατος τιμᾶται ἐν Ἱεροσολύμοις ἐννέα σολδίων καὶ τεσσάρων περιπίπου δηναρίων.

Τὸ μωσχάριον καὶ ἐρίφιον τιμῶνται ἐνός περίπου γροσίου τὸ ρόλτιον.

Μέγιστος μόσχος πωλεῖται συνήθως ἀντὶ τριάκοντα ἢ τριάκοντα πέντε γροσίων, μέγα πρόβατον ἀντὶ δέκα ἢ δεκαπέντε, εὐτραφὴ δὲ αἶγα δύναται τις ν' ἀγοράσῃ ἀντὶ ἕξ ἢ ὀκτῶ γροσίων.

Τὸ μῶδιον σίτου τιμᾶται ὀκτῶ ἢ ἐννέα γροσίων, τὸ δὲ ἔλαιον τριῶν γροσίων τὸ ρόλτιον.

Τὰ ὄσπρια εἰσιν ὑπεράκριθα, διότι μετακομίζονται ἀπὸ Ἰόππης καὶ τῶν πέριξ χωρίων.

Τῷ ἔτει 1806 αἱ σταφυλαὶ τοῦ τρυγητοῦ ἐτιμήθησαν μέχρι εἰκοσιεπτὰ γροσίων τὸ κ α ν τ ἄ ρ ι ο ν· Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἄλλας τιμὰς λεπτομερείας.

Ὁ μὴ βουλόμενος νὰ καταλύσῃ ἐν τοῖς χανίοις ἢ παρὰ τοῖς μοναχοῖς δύναται νὰ ἐνοικιάσῃ ἓνα ἢ πλείονας θαλάμους ἐν οἰκίᾳ τινί, ἐνθα ὁμως κινδυνεύει νὰ δολοφονηθῇ. Ἐκαστος θάλαμος ἐνοικιάζεται κατὰ μῆνα ἀπὸ δύο μέχρις εἴκοσι γροσίων κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς οἰκίας· ὀλόκληρον δὲ οἰκίαν, περιέχουσαν μεγάλην αἴθουσαν καὶ δεκαπέντε περίπου μικρὰ δωμάτια, δύναται τις νὰ εὔρη ἀντὶ πεντακισχιλίων γροσίων κατ' ἔτος.

Οἱ τέκτονες, λεπτουργοὶ καὶ λοιποὶ τεχνίται λαμβάνουσι δύο γροσία τὴν ἡμέραν καὶ τὴν τροφήν, οἱ δὲ βοηθοὶ αὐτῶν ἀνὰ ἓν γροσίον.

Δὲν ὑπάρχει μέτρον ὠρισμένον διὰ τὴν γῆν, ἀλλ' ἕκαστος ἀγοράζει τὸν ἀγρόν, ὃν ἐπιθυμεῖ, καταμετρήσας διὰ μόνου τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ δὲ τιμὴ κανονίζεται κατὰ τὸ ποσὸν τῶν προϊόντων.

Τὸ ἄροτρον στερεῖται τροχῶν, εἶναι δὲ ὠπλισμένον διὰ μικρᾶς τινος αἰχμῆς, ἣτις μόλις αὐλακώνει τὴν γῆν, καὶ ἔλκεται ὑπὸ βοῶν.

Τὰ προϊόντα τῆς Ἰουδαίας εἰσὶ κριθή, σίτος, κέγχρος, ἀραβόσιτος καὶ βάμβαξ.

Ἡμίονος τιμᾶται ἀπὸ ἑκατὸν μέχρι διακοσίων γροσίων κατὰ τὸ κάλλος αὐτοῦ, συνήθης δὲ ἵππος ὀγδοήκοντα περίπου γροσίων, ἀλλ' ἵππος γνησίας ἀραβικῆς καταγωγῆς εἶναι ἀνεκτίμητος. Ὁ Πασσᾶς τῆς Δαμασκοῦ ἠγόρασε τοιοῦτον ἀντὶ τρισχιλίων γροσίων. Ἡ ἱστορία ὠραίας τινὸς φορβάδος

εἶναι πολλάκις τὸ ἀντικείμενον πασῶν τῶν συνδιαλέξεων· ἤκουον δὲ καθεκάστην ὑμνούμενα τὰ κατορθώματά τινος τῶν ἀεροπόδων τούτων ἵππων, ἣτις κατέβη καλπάζουσα καὶ οὐδ' ἄπαξ προσκόψασα τοὺς ὑπερκείμενους τῆς Ἰεριχοῦς καθέτους λόφους, ἵνα σώσῃ τὸν ἵππέα, διωκόμενον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Πασσᾶ. Ἄλλ' ἡ δύστηνος αὕτη δορκὰς ἐξέπνευσεν εἰσερχομένη εἰς Ἰεριχώ, ὃ δὲ Βεδουίνος, μὴ θέλων νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτήν, συνελήφθη κλαίων παρὰ τὸ πῶμα τῆς συντρόφου. Ἡ ἵππος αὕτη ἔχει ἀδελφὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅστις τόσῳ περίφημος εἶναι, ὥστε οἱ Ἄραβες γνωρίζουσι πόθεν διήλθε, ποῦ εὐρίσκεται καὶ πῶς ἔχει, ὃ δὲ Ἄλῃ-Ἀγᾶς μοι ἔδειξεν ἐγγὺς τῆς Ἰεριχοῦς τὰ ἔχνη τῆς ὑπὲρ τοῦ αὐθέντου ἀποθανούσης ἵππου, ἅτινα ἐνεποιοῦν αὐτῷ μείζονα σεβασμὸν ἢ τὰ τοῦ Βουκεφάλου τοῖς Μακεδόσι.

Ἄλλ' εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν προσκυνητῶν. Οἱ καθ' ἡμᾶς περιηγῆται ἐμεγάλυναν, νομίζω, τὰ πλούτη, ἅτινα οὗτοι καταλίπουσιν εἰς τὴν ἁγίαν γῆν. Καὶ ἐν πρώτοις τίνες εἰσὶν οἱ προσκυνηταὶ οὗτοι; οὐχὶ βεβαίως οἱ λατῖνοι· καθότι τοιοῦτοι, ὡς γνωστὸν, δὲν ὑπάρχουσι πλέον. Καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα αἰῶνα οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀγ. Σωτῆρος μόλις ὑπεδέξαντο διακοσίους καθολικοὺς περιηγητάς, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἱερέων τοῦ τάγματος αὐτῶν καὶ τῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν ἱεραποστόλων. Πῶς ὅμως δὲ δύναται τις ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ λατῖνοι

προσκυνηταὶ οὐδέποτε ὑπῆρξαν πολυπληθεῖς. Ὁ Θεβενὼ διηγεῖται ὅτι τῷ 1656 εὕρισκοντο ἐν Ἱεροσολύμοις εἰκοσιδύο μόνον καθολικοί, συμπεριλαμβανομένου καὶ αὐτοῦ, πολλάκις δὲ μὴ ὑπαρχόντων οὐδὲ δώδεκα ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνητῶν, ἔδει νὰ προσληφθῶσι καὶ μοναχοὶ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ποδολουσίας. Ὁ Βιλλαμὼν περιηγούμενος τῷ 1589, ἐβδομήκοντα ἐννέα δηλ. ἔτη πρὸ τοῦ Θεβενώ, εὔρεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἕξ μόνον προσκυνητάς. Ἄν λοιπὸν ἑπτὰ μόνον καθολικοὶ ὑπῆρχον ἐν Παλαιστίνῃ τῷ 1589, ὅτε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἦτο τοσοῦτω ἀκμαῖον, ἄς κρίνη τις πόσοι εὕρισκοντο τῷ 1806! Ἡ ἀφιξίς μου εἰς τὴν λατινικὴν Μονὴν ὑπῆρξεν ἀνέλπιστον συμβεβηκός, ὃ δὲ Κ. Σίτζεν λέγει ὅτι τὸ Πάσχα τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἦτοι δεκαεπτὰ πρὸ τῆς ἀφιξεώς μου μῆνας, ἦτο ὁ μόνος ἐν Ἱεροσολύμοις καθολικός.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν οἱ ἐν τῷ Ἁγ. Τάφῳ ὑποτιθέμενοι θησαυροὶ δὲν προέρχονται, ὡς ἤδη ἀπέδειξα, ἐκ τῶν λατίνων προσκυνητῶν, προσκομίζονται ἴσως ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων· ἀλλ' ὅπως ὅποτε οἱ ὑπολογισμοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς περιηγητῶν εἰσι, νομίζω, ὑπερβολικοί.

Ἡ μεγαλύτερα δαπάνη τῶν προσκυνητῶν συνίσταται εἰς τοὺς φόρους, οὓς ἐκτίνουσι τοῖς Τούρκοις καὶ Ἀραβὶ διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν Ἁγ. Τάφον, καὶ τὰ κ α φ φ ἄ ρ α, ἦτοι ἀδείας διαβάσεως. Πάντα

δὲ τὰ ἀναλώματα ταῦτα μόλις συμποσοῦνται εἰς ἐξήκοντα πέντε γ ρ ὀ σ ι α καὶ εἰκοσιεννέα π α ρ ἄ δ ε ς, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς λεπτομεροῦς τῶν ἐξόδων τούτων ἐκθέσεως, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Ἁγ. Σωτήρος.

	Γρ. Παρ.
Ἄδεια διαβάσεως μετὰ τὴν εἰς Ἰόππην ἀπόδασιν.	5. 20.
Ἐτέρα τοιαύτη κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν . . .	5. 20.
Ἴππος ἄχρι Ραμὰ . . . . .	4. 20.
Ἀμοιβὴ τῶν συνοδούντων Ἀράβων . . . .	10. 30.
Ἴπποι ἀπὸ Ραμὰ ἄχρις Ἱεροσολύμων . . . .	5.
Ἴπποι διὰ τὴν ἐπιστροφὴν . . . . .	5.
Ἄδεια διαβάσεως καθ' ὁδόν . . . . .	4. 46.
Εἴσοδος εἰς τὸν Ἁγ. Τάφον . . . . .	26. 38.
Εἴσοδος εἰς τὴν πόλιν, δῶρον τῷ πυλωρῷ κτλ.	» 15.
Τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ διερμηνεῖ . . . . .	3. 30.
	<hr/>
	65. 29.

Ἐὰν δὲ πορευθῇ ὁ προσκυνητὴς καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην θέλει δαπανήσῃ δώδεκα ἔτι γ ρ ὀ σ ι α.

Ἐνόμισα καλόν, ἵνα διευκρινήσω ἔτι μᾶλλον τὴν συζήτησιν ταύτην, νὰ παραθέσω ἐνταῦθα σημείωσιν λεπτομερῆ τῆς ἰδίας μου ἐν Ἱεροσολύμοις δαπάνης. Ἐὰν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι εἶχον διηνεκῶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου ἵππους, Γιαντισάρους καὶ παραπομπήν, ὅτι ἔτρωγον ὅπως καὶ ἐν Παρισίοις, εἰσηρχόμενῃ εἰς τὸν Ἁγ. Τάφον εἰς ὥρας ἀσυνήθεις, ἔβλεπον δεκάκις τοὺς αὐτοὺς τόπους καὶ δεκάκις



ἐπλήρονον φόρους εισόδου, διαβάσεως καὶ μυρίας ἄλλας φορολογίας τῶν Τούρκων, ἐάν, λέγω, λάβη τις ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα, θέλει ἀπορήσει πῶς τόσα μόνον ἐδαπάνησα. Παραθέτω δὲ τοῖς ἀναγνώσταις τοὺς πρωτοτύπους λογαριασμοὺς τοῦ Μιχαήλ, μὴ ἐπιδιορθώσας οὐδ' αὐτὰ τὰ ὀρθογραφικὰ ἀμαρτήματα· καθότι αἱ σιμειώσεις αὐται θέλουσιν οὕτω φανῆ περιτεργότεραι καὶ ἄλλα γνησιώτεραι. Ἐξ αὐτῶν πληροφανεῖται ὁ ἀναγνώστης πάσας τὰς διαφόρους ἐκδρομάς μου, τὰ ὀνόματα κατοίκων τινῶν τῆς ἁγίας πόλεως, τὸ τίμημα διαφόρων πραγμάτων κτλ. Οἱ λογαριασμοὶ οὗτοί εἰσι τέλος πάντων τεκμήρια τῆς ἐμῆς εἰλικρινείας, ἀποδεικνύοντα ὅτι ἐπεσεκέφθην τὰ Ἱεροσόλυμα πολλῶ λεπτομερέστερον ἀφ' ὅσον περιέγραψα.

Δαπάνη ἐν Ἰόππῃ.

	Piast.	Par.
Per un messo a Gerusalemme . . . . .	7	20
Altro messo a Rama . . . . .	3	
Altro per avisare agli Aravi . . . . .	4	20
Orso in Rama per gli cavalli . . . . .	2	
Per il cavallo del servitore di Giaffa in Rama . . . . .	2	20
Gaffaro alli Aravi. . . . .	2	36
Al cavaliere che adato il gov <sup>to</sup> di Rama . . . . .	45	
Per il cavalle che porto Sua Ecc <sup>a</sup> a Gerusalemme . . . . .	45	
Regallo alli servitorj de gli cavalli . . . . .	3	
Regallo ai Mucaro Menum . . . . .	5	
<b>Tutto p<sup>s</sup> . . . . .</b>	<b>57</b>	<b>46</b>

Δαπάνη ἐν Ἱεροσολύμοις.

*Spesa fatta per il sig<sup>o</sup> dal giorno del suo arrivo a Gerusalemme ali 4 di ottobre 1806.*

	Piast.	Par.
Il giorno del suo arrivo, per cavaleria da Rama, a Gierusalemme . . . . .	015	
Compania per li Arabi, 6 isolate per testa . . . . .	043	20
Cad.. a 10 Mi. . . . .	000	30
Al Muccaro . . . . .	004	20
Cavalcatura per Michelle andare, e ritornar da Rama . . . . .	008	20
4 Cavalli per andare a Betlemme e al Gior-dano . . . . .	080	
Al portinaro della città . . . . .	004	25
Apertura del Sm <sup>o</sup> -Sepolcro . . . . .	004	25
Regallo alli portinari del Sm <sup>o</sup> -Sepolcro . . . . .	030	
Alli figlio, che chiamano li Turchi per aprire la porta . . . . .	04	25
Al Chavas del governatore per-avere accom-pagniato il sig <sup>o</sup> dentro della città, e fuori a cavallo . . . . .	008	
A un Dalati, cioè, guardia del Zambarakgi Parà . . . . .	004	
Per 5 cavalli per andare al monte Olibette, e altri luoghi e seconda voltte al Poazo di Jeremia, e la madona . . . . .	016	30
Al genisero per compariare il sig <sup>o</sup> a Be-tlemme . . . . .	003	20
<i>Item.</i> Al genisero per avere andato col sig <sup>o</sup> per la città . . . . .	004	35
42 ottobre per la apertura del Sm <sup>o</sup> -Sepolcro . . . . .	004	
	<b>189</b>	<b>40</b>

Spese fatte da Michel, per ordine del sig<sup>o</sup>.

	Piastr. Par.
In vari luoghi . . . . .	
In tabaco per li villani, et la compagnia nel viaggio per il Giordano, e per li villani di S <sup>a</sup> Saba . . . . .	006 20
In candelle per S <sup>a</sup> Saba, e servitori . . . . .	006
Per li sacrestani greci, e altri . . . . .	006 20
Regallo nella casa della Madona, e serolio, e nelle case di Simione, e nel convento dell Suriani, e nel spitale di Sta Elena, e nella casa di Anas, e nella sinagoga delli Ebrei . . . . .	009 10
Item. Regallo nel convento delli Armeni di Sn Giacomo, alli servitori, sacrestino, e genisari . . . . .	028
Regallo nel Sepolcro della Madona alli sacrestani, e nel monte Olibette . . . . .	005 10
Al servitore del governatore il negro, e nel castello . . . . .	005 20
Per lavare la robba del sig <sup>o</sup> e suoi servitori	003
Alli poveri in tutto il giro . . . . .	005 15
Regallo nel convento delli Greci in chiesa al sacrestano, e alli servitori, et alli genisari . . . . .	018
4 cavalcature per il sig <sup>o</sup> , suo dragomano, suo servitore, e Michelle da Gierusalemme fino a Giaffa, e quella di Michelle per andare, e ritornare la seconda volta . . . . .	046
Compania a 6 isolote, ogni persona delli sig <sup>ri</sup> . . . . .	013 20
	452 35

	Μεταφορά . . .	452 35
Villano . . . . .		003
Caffarro . . . . .		004 24
Regallo alli genisari . . . . .		020
Regallo a Goch di S <sup>a</sup> Geremia . . . . .		050
Regallo alli dragomani . . . . .		030
Regallo al communiere . . . . .		010
Al Portinaro Malia . . . . .		005
Al Spenditare . . . . .		005
In Betlemme una cavalcatura per la provisione del Giordano, orzo 4 Arabi, due vilani: regalo alli capi, e servitori . . . . .		472
Ali-Agha filio d' Apugiahfar . . . . .		450
Item. Zbirri, poveri, e guardie nel calare al S <sup>mo</sup> -Sepulcro l' ultimo giorno . . . . .		010
		612 49
A Michele Casar 80: Alcucsnaro 20 . . . . .		400
		712 49

Πρέπει λοιπόν να περιορίσωμεν τους πολυπληθεῖς δῆθεν προσκυνητὰς εἰς ὀλιγίστους· καθότι ἐπτά, δώδεκα, εἴκοσι, τριάκοντα ἢ καὶ ἑκατὸν προσκυνηταὶ εἰσι μικροῦ λόγου ἀξιοί. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐάριθμοι οὗτοι ἀποδημηταί, οἵτινες ἐπεσκέπτοντό ποτε τὰ ἅγια ἑδάφη, ἦσαν οἱ πλεῖστοι πάμπτωχοι, ὥστε μικρὰν ὠφέλειαν ἀπελάμβανον ἐξ αὐτῶν οἱ περὶ τὸν Ἁγ. Τάφον μοναχοί. Ἀκούσωμεν τί περὶ τούτου λέγει ὁ εἰλικρινὴς Δουδᾶνος.

« Οἱ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Σωτῆρος Φραγκισκανοὶ μοναχοί εἰσι πενέστατοι, μόλις δὲ δύνανται νὰ

» ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ βίου  
 » διὰ τῶν ἐξ Εὐρώπης πεμπομένων βοηθημάτων καὶ  
 » τῶν προσφορῶν τῶν προσκυνητῶν, αἵτινες ὅμως  
 » εἰσὶ μικροῦ λόγου ἀξίαι· καθότι οἱ εἰς τὴν ἀγίαν  
 » γῆν ἀποδημοῦντες, μακρὰν ἀπέχοντες τῶν ἐφε-  
 » στίων καὶ μὴ ἀγνοοῦντες τὰς κατὰ τὴν ἐπιτρο-  
 » φὴν ὑπερόγκους δαπάνας ἀφίνουσι μικρὰ μόνον  
 » ἐλέη τοῖς μοναχοῖς, οἵτινες ὑποδέχονται οὐχ' ἦτ-  
 » τον καὶ περιποιοῦνται αὐτοὺς μετ' εὐαγγελικῆς  
 » φιλοφροσύνης. »

Δηλον οὖν ἐκ τούτων ὅτι οἱ πλουτίζοντες τὸν  
 Ἁγ. Τάφον ἀποδημηταὶ δὲν εἶναι καθολικοί· τῶν  
 δὲ ὑπὸ ἀλλοθρήσκων καταλιπομένων δηθεν θησαυ-  
 ρῶν οὐδόλως μετέχουσιν οἱ λατῖνοι μοναχοί, μόλις  
 ἀποζῶντες ἐκ τῶν ἐξ Εὐρώπης βοηθημάτων ταῦτα  
 δὲ οὐ μόνον δὲν πλουτίζουσιν αὐτοὺς, ἀλλὰ μόλις  
 ἐξαρκοῦσι πρὸς συντήρησιν τῶν ἐτοιμορρόπων ἀγίων  
 τόπων, οἵτινες θέλουσιν ὀσονούπω καταστῆ ἀκατοί-  
 κητοι, ἐὰν δὲν ληφθῆ πρόνοια περὶ αὐτῶν. Πάντες  
 οἱ περιηγηταὶ συμφωνοῦσιν περιγράφοντες τὴν πενίαν  
 τῶν λατίνων Πατέρων.

« Ὁ πρῶτος ἐν τοῖς ἀγίοις τόποις οἰκήσας μοναχός,  
 » λέγει ὁ Πάτερ Ρογήρος, ἦτο γάλλος· γάλλος δὲ  
 » ἐγένετο καὶ ὁ πρῶτος ἐν ἀνατολῇ ὑποστάς τὸ μαρ-  
 » τύριον ἱερέυς, καλούμενος Ἀδελφὸς Λιμῖνος  
 » ἐκ Τυραίνης, ὅστις ἐκατατομήθη ἐν Καίρῳ. Ὀλί-  
 » γα μετὰ ταῦτα ἔτη ὁ Ἀδελφὸς Ἰάκωβος καὶ ὁ

» Ἀδελφὸς Ἱερεμίας ἐθανατώθησαν παρὰ τὰς  
 » πύλας τῶν Ἱεροσολύμων, ὁ δὲ ἐκ Τοσκάννης Ἀ-  
 » δελφὸς Κορράδος ἐδιχοτομήθη ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι  
 » ποδῶν ἐν Καίρῳ καὶ ὁ Ἰσπανὸς μοναχὸς Ἰωάννης  
 » Δεθέρ κατεκερματίσθη ὑπὸ τοῦ Πασσᾶ τῆς Κάζας.  
 » Ἄλλοι ἑπτὰ προσκυνηταὶ ἀπεκεφαλίσθησαν ὑπὸ  
 » τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου καὶ δύο ἐξεδάρθησαν  
 » ζῶντες ἐν Συρίᾳ.

« Τῷ ἔτει 1638 ἐβασάνισαν οἱ Ἀραβες πάντας  
 » τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών Μοναστη-  
 » ρίου, δώδεκα τὸν ἀριθμόν. Ἀλούσης δὲ τῆς Ἱε-  
 » ρουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, δε-  
 » καεξ μοναχοὶ ἀπήχθησαν δέσμιοι εἰς Δαμασκόν,  
 » ἐνθα καθειρχθέντες ἀπέθανον ἀλλεπάλληλοι ὑπὸ  
 » τῆς πείνης ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν. Ὁ ἀδελφὸς  
 » Κοσμᾶς ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου  
 » ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸ τῆς θύρας τοῦ  
 » Ἁγ. Τάφου, ἐνῶ ἐκήρυττε τὸν θεῖον λόγον, ἕτεροι  
 » δὲ δύο μοναχοὶ ἐβράβδίσθησαν ἐν Δαμασκῶ τόσῳ  
 » ἀνηλεῶς, ὥστε ἀπέθανον παραχρῆμα. Ἐξ μονα-  
 » χοὶ προσευχόμενοι ἐν τῇ ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Ἱερε-  
 » μίου Μονῆ ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵ-  
 » τινες μετὰ τὴν σφαγὴν ἔκαυσαν τὸ Μοναστήριον.  
 » Ἄλλ' ἤθελον καταχρασθῆ τῇ ὑπομονῇ τοῦ ἀνα-  
 » γνώστου, εἰ ἐπεχείρουν νὰ διηγηθῶ λεπτομερῶς  
 » ὅσας οἱ δυστυχεῖς οὗτοι μοναχοὶ ὑπέστησαν κα-  
 » τὰδρομάς καὶ βασάνους, ἀφ' ὅτου ἀνεδέξαντο τὴν  
 » φροῦρησιν τῶν ἀγίων τόπων.

Ὁ πρέσβυς Δεσαίης ταῦτά περίπου λέγει περὶ τῶν δεινῶν, ἅτινα οἱ ἐν τῇ ἀγίᾳ γῆ μοναχοὶ πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

« Οἱ ἐξυπηρετοῦντες τοὺς ἀγίους τόπους μοναχοὶ  
 » περιπίπτουσι πολλάκις ὡς ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τῶν  
 » ἐν Εὐρώπῃ ὁμοθρήσκων εἰς τοσαύτην στενοχω-  
 » ρίαν, ὥστε ἡ θέσις αὐτῶν καταντᾶ ἀξία οἴκτου. Τὸ  
 » μόνον τῶν ἱερέων τούτων εἰσόδημά εἰσι τὰ παρὰ  
 » τῶν χριστιανῶν πεμπόμενα ἐλέη, ἅτινα μόλις  
 » ἐξαρκουσιν εἰς τὸ ἤμισυ τῆς πρὸς συντήρησιν  
 » αὐτῶν ἀναγκαίας δαπάνης· καθότι οὐ μόνον μέγα  
 » πλῆθος λυχνιῶν διατηροῦσιν ἀεὶ ἀνημμένους ἐν  
 » τοῖς ἀγίοις τόποις, ἀλλὰ καὶ φορολογοῦνται ἀ-  
 » σπλάγγως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες φυλακίζου-  
 » σιν αὐτούς, ὅταν δὲν δύνωνται νὰ κορέσωσι τὴν  
 » ἀπληστίαν. ]

« Τὰ Ἱεροσόλυμα τοσοῦτω ἀπέχουσιν ἀπὸ Κων-  
 » σταντινουπόλεως, ὥστε ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρέ-  
 » σβυς τῆς Γαλλίας οὐδέποτε πληροφορεῖται ἐγκαί-  
 » ρως περὶ τῶν βασάνων τῶν πτωχῶν τούτων ἱε-  
 » ρέων, οἵτινες πάσχουσι τὰ πάνδεινα, δσάκις στε-  
 » ρῶνται χρημάτων, ἵνα ἐξιλεώσωσι τοὺς δεσπότας.  
 » Πολλάκις δὲ μὴ ἀρκούμενοι οἱ Τούρκοι εἰς τὸ νὰ  
 » καταπιέζωσιν αὐτοὺς παντοιοτρόπως μεταβάλλου-  
 » σι τὰς ἐκκλησίας εἰς τζαμεῖα. »

Ἡδυνάμην νὰ πληρώσω ὀλοκλήρους τόμους τοιού-  
 των μαρτυριῶν, ἀρυόμενος αὐτὰς ἐκ τῶν εἰς Παλαι-

στίνην περιηγήσεων, ἀλλὰ περιορίζομαι παρα-  
 θέτων ἔτι μίαν μόνην, ἣτις καθιστᾶ, νομίζω, περιτ-  
 τὴν πᾶσαν ἄλλην.

Τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἀνεῦρον ἐν μνημείῳ μο-  
 χθηρίας καὶ καταπίεσεως, μοναδικῶ ἴσως ἐπὶ τῆς  
 γῆς, τόσω δὲ μείζον κῦρος ἔχοντι, καθόσον ἦτο  
 προωρισμένον εἰς αἰώνιον λήθην.

Οἱ μοναχοὶ μοι εἶχον ἐπιτρέψει νὰ περιεργασθῶ  
 τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς, ἅτινα  
 διεσκορπίσθησαν δυστυχῶς ὡς καὶ ἡ βιβλιοθήκη πρὸ  
 ἑνὸς περίπου αἰῶνος, ὅτε Πασσᾶς τις ἀπήγαγε τοὺς  
 μοναχοὺς δεσμίους εἰς Δαμασκόν, διεσώθησαν δὲ  
 ἔγγραφα μόνον τινά, ἐν οἷς καὶ τὰ φερμένα, αἰ-  
 ἅτινα ἀπῆλθυσαν κατὰ καιροὺς οἱ Πατέρες εἴτε παρὰ  
 τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἴτε παρὰ τῶν Σατραπῶν τῆς  
 Αἰγύπτου, ἵνα ὑπερασπίζωνται κατὰ τῶν καταχρή-  
 σεων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις διοικητῶν.

Τὰ περίεργα ταῦτα ἔγγραφα ἐπιγράφονται·

Registro delle Captolazioni, Cattisceriffi, Baratti,  
 Comandamenti, Ogetti, Attestazioni, Sentenze, Ordini  
 dei Bascià, Giudicii et Polizze, chè si trovano nel  
 Archivio di questa Procura generale di terra santa.

Ὑπὸ στοιχείον Η. ἀριθ. 1. σελ. 369. ἀναγινώ-  
 σκει τις·

Instrumento del re Saraceno Muzafar contiene:  
 chè non sia domandato del vino da i religiosi Fran-  
 chi. Dato alli 13 Luna di Regel dell'anno 414.

Υπ' ἀριθ. 2.

Instrumento del rè Saraceno Madamad contiene : che i Religiosi Franchi non sieno molestati. Dato alli 2 di Sciaval del anno 504.

Υπ' ἀριθ. 5. σελ. 370.

Instrumento con la sua copia del re Saraceno Ammed Ciakmak contiene : chè i religiosi Franchi non paghino à quei ministri, chè non vengono per gli affari dei frati. . . . possino sepellire i loro morti, non diano visitare loro possessione, chè nessuno pretenda essere loro drogloromano (Sic.) se non ha alcuno appoggio. Dato alli 10 di Sefer 609.

Πολλὰ δὲ φερμάνια ἄρχονται οὕτω.

Copia autenticata d'un comandamento ottenuto ad' istanza dell'ambasciadore di Francia ect.

Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι οἱ δύστηνοι φύλακες τοῦ τάφου τοῦ Σωτήρος, ἐνησχολοῦντο ἐπὶ τινος αἰῶνας ὑπερασπιζόμενοι καθημερινῶς κατὰ παντοίων ὑβρεων καὶ προπηλακισμῶν, χρήζοντες ἀδείας ἵνα τρέφονται καὶ θάπτωσι τοὺς νεκρούς, καὶ ὅτε μὲν ὑποχρεούμενοι ὑπὲρ τῶν Τούρκων γὰρ ἰππεύωσιν ἀνευ ἀνάγκης, ὅτε δὲ νὰ δέχωνται καὶ ἀνταμείβωσι διέρμηνας, ὧν οὐδὲν ἔχον χρεῖαν, καὶ πάσας ὡς ἔπος εἰπεῖν ἄν' ἀνέχωνται τοῦ τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ τὰς ἰδιοτροπίας. Μάτην δὲ ἀγοράζουσιν ἀδρᾶ δαπάνη διατάγματα, ἵνα προφυλάττωνται ἀπὸ τοσοῦτων καταδρομῶν. Τὰ διατάγματα ταῦτα καταπατοῦνται καὶ

νέαι ἀνὰ πᾶν ἔτος καταπιέσεις ἀπαιτοῦσι νέα φερμάνια. Ὁ παράνομος διοικητὴς καὶ ὁ δῆθεν προστατεύων αὐτοὺς ἡγεμῶν συνεννοοῦνται, ὁ μὲν ἵνα ἀδικῆ πρὶν κυρωθῆ ὁ νόμος, ὁ δὲ ἵνα πωλῆ τὸν νόμον, ἀφοῦ διαπραχθῆ ἡ ἀδικία. Τὸ κατάστιχον τοῦτο τῶν φερμανίων εἶναι βιβλίον πολύτιμον καὶ ἀξίον τῶ ὄντι τῆς βιβλιοθήκης τῶν ἀποστόλων τούτων, οἵτινες ἐν μέσῳ τοσοῦτων βασάνων φρουροῦσι μετ' ἀηττήτου σταθερότητος τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἅγιοι οὗτοι μοναχοὶ δὲν ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τοῦ μαρτυρολογίου ἐκείνου, οὐδὲ ἐνόουν τί εὑρισκαν ἐν αὐτῷ ἀξίον περιεργείας. Εἰωθότες νὰ πάσχωσιν ἠπόρου βλέποντές με θαυμάζοντα· οὐδὲν αἰδοῦμαι νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ ἐν μέσῳ τοσοῦτων δεινῶν ἡρωϊκὴ αὐτῶν καρτερία μοι προὔξενε μέγαν καὶ εἰλικρινῆ θαυμασμόν. Ἄλλα καὶ πᾶσιν κατενύγην ἀνευρίσκων ἀνὰ πᾶσαν τοῦ καταστήχου σελίδα τὰς λέξεις ταύτας. « Ἀντίγραφον φερμανίου ἐκδοθέντος κατ' αἵτησιν τοῦ Κ. πρέσβεως τῆς Γαλλίας κτλ. » Πόσω τῷ ὄντι ἐνδοξον εἶναι τὸ ἔθνος, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Εὐρώπης ἄχρι τῶν περάτων τῆς Ἀσίας ἐπαγρυπνεῖ καὶ ὑπερασπίζεται τὸν ἀσθενῆ κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ! Οὐδέποτε μοι ἐφάνη ἡ πατρίς μου τοσοῦτω ἐνδοξος καὶ ὡραία, ὡς ὅτε εὖρον τὰ τεκμήρια ταῦτα τῆς καλοκαγαθίας αὐτῆς, κεκρυμμένα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν τῷ βιβλίῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ εἰσιν ἐγγεγραμμέναί αἱ ἄγνωστοι ὁδύνας καὶ τὰ κρυ-

πτά κακουργήματα τῶν δημίων καὶ τῶν θυμάτων.

Αἱ ἰδιαιτεραί μου πεποιθήσεις οὐδέποτε, ἐλπίζω, θέλουσί με ἀποτυφλώσει τοσοῦτω, ὥστε νὰ παραγνωρίσω τὴν ἀλήθειαν καθότι ὑπάρχει τι ἐν ἐμοί, ὅπερ κατισχύει παντός ἄλλου αἰσθήματος, ἡ δικαιοσύνη. Ἐὰν φιλόσοφος \*) συνέγραφε σήμερον καλὸν τι βιβλίον ἢ, ὅπερ κρεῖττον, ἔπραττεν ἀγαθὴν τινα πράξιν ἢ ἐδείκνυεν αἰσθήματα ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ, ἐγὼ ὁ χριστιανὸς ἤθελον προθύμως ἐψευφημήσει αὐτῷ. Διατί λοιπὸν δὲν ἤθελε προσενεχθῆ καὶ ὁ φιλόσοφος μετὰ τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν χριστιανὸν δικαιοσύνης; Πρέπει ἄρα νὰ μὴ εὐγνωμονῶμεν τῷ ὑποστάντι μυρίας θυσίας, διότι φέρει ῥάσον, πώγωνα μακρὸν καὶ ζώνην ἐκ σχοινίου; Τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον πορευθῆ ἀναζητῶν τὴν ἀρετὴν εἰς αὐτὰ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς λατρεύουσι τῷ Βισχνοῦ καὶ μεγάλῳ Λαμᾶ καθότι αὕτη εἶναι σήμερον πολὺ σπανία, ὥστε νὰ μὴ τιμῶμεν αὐτὴν ὑφ' οἷον-δήποτε καὶ ἂν ὑποκρύπτηται ἐνδυμα, ὑπὸ τε τὸ ῥάσον τοῦ ἱερέως καὶ τὸν τρίβωνα τοῦ φιλοσόφου.

\*) Μετὰ τὸν ἸΠ' αἰῶνα, ἐν ᾧ ἤκμαζον ὁ Ἑλθέτιος, Ὀλθαχ καὶ Διδερῶ, τὸ φιλόσοφος κατήντησε παρὰ τοῖς Γάλλοις συνώνυμον τῷ ἀσεβεί.  
Σ. Μ.

## ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ.

### ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ.

Τῇ 10<sup>ῃ</sup> ἐξήλθον τῆς πόλεως περὶ τὸν ὄρθρον διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἐφραΐμ, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πιεστοῦ Ἀλῆ, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰ ὑπὸ τοῦ Τάσσου ἀποθανατισθέντα πεδία. Ἀφικόμενος δὲ ὀσονούπω πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, μεταξὺ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἱερεμίου καὶ τῶν τάφων τῶν Βασιλέων ἠρξάμην διερχόμενος τὴν λυτρωθεῖσαν Ἱερουσαλὴμ καὶ παραχρῆμα ἐπέισθην περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐκθέσεως τοῦ Τάσσου.

Gerusalemme sopra due colli ὁ posta κτλ.

Ἐπὶ διδύμων κάθηται ἡ πόλις ὑψωμάτων,  
Ἄντιμετώπων, ὧν τὸ ἐν τὸ ἄλλο ὑπεραίρει·  
Κοιλὰς δι' αὐτῶν ἄγουσα χωρίζει τὰ πλευρά των  
Ἐνῶ τὴν πόλιν ἐνταυτῷ εἰς δύο σχίζει μέρη.  
Αἱ τρεῖς πλευραὶ τῆς πόλεως κρημνῶν εἰσιν ἀβάτων,  
Ἡ δὲ τετάρτ' εἰς τὰ ἐντὸς ἀνεπαισθήτως φέρει.

Ἀλλὰ πρὸ ταύτης τῆς βατῆς, τῆς πρὸς βορρᾶν ὁρώσης,  
Τεῖχ' ὑψηλὰ προΐστανται κ' ἐπάλλεων πυργώσεις.

\* \* \*

Ἐντὸς ἡ πόλις κέκτῃται ὑπόγεια ταμεία  
Τοῦ ὑετίου ὕδατος διώρυχας καὶ κρήνας·  
Ἀλλ' ἔξω χλόη οὐδαμοῦ εἰς τὰ ξηρὰ πεδία,  
Οὐδαμοῦ ῥύακος πηγὴ εἰς τὰς ἀνύδρους θίνας,  
Ἡ δάση μεγαλόσκια ἢ θάλλουσα φυτεία,  
Ἡ δένδρα μετριάζοντα τὰς θερινὰς ἀκτίνας.  
Μακρὰν δ' ἔξ σταδία δρυμῶν ἐκτείνεται ζοφώδης  
Νοσώδη ἔχων τὴν πνοὴν καὶ τὰς σκιὰς φρικώδεις.

\* \* \*

Πρὸς δ' σημεῖον τῆς αὐγῆς τὸ ἄστρον ἀνατέλλει  
Εὐδαίμων βαθυκύμαντος ὁ Ἰορδάνης χεῖται.  
Πρὸς δὲ τὴν δύσιν τὸ εὐρὺ Αἰγαῖον διαστέλλει  
Τ' ἀπέραντά του κύματα, πρὸς τὸν βορρᾶν δὲ κεῖται  
Ἡ Βέθελ, ἥτις πῆξασα βωμῶν τιμὰς ἐτέλει  
Εἰς χρυσοῦν μόσχον, μετ' αὐτὴν οἰκοῦσ' οἱ Σαμαρεῖται.  
Ἀφ' ὅπου νέφη δ' ὄμβρια ὁ νότος συσσωρεύει,  
Ἡ πόλις τῆς γενέσεως ἢ Βηθλεὲμ προνεύει \*).

\* \* \*

Οὐδὲν εὐληπτότερον ἢ εὐκρινέστερον τῆς περι-  
γραφῆς ταύτης, ἥτις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις ἂν  
ἐγράφετο, δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔηται ἀκριβεστέρα. Ὁ δὲ ἔξ

\*) Πάντα τὰ ἐμμέτρως μεταφρασθέντα τῆς Ἱεροῦσα λήμ χωρία  
ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀρίστης καὶ πιστῆς μεταφράσεως τοῦ Κ. Α. Ρ. Ραγ-  
καβῆ.  
Σ. Μ.

στάδια ἀπὸ τῆς πόλεως ἀφιστάμενος δρυμῶν δὲν  
εἶναι ἐπίνοια τοῦ ποιητοῦ· καθότι καὶ Γυλλιέλμος ὁ  
Τύριος ποιεῖται μνείαν τοῦ δάσους τούτου, ὅπερ ὁ  
Τάσσοσ καταέστησε σκηνὴν τοσούτων θαυμάτων, λέ-  
γων ὅτι ὁ Γοδεφρεῖδος ἀπέκοψεν ἐξ αὐτοῦ τὰς δοκοὺς  
καὶ μεσόδμας, δι' ὧν κατεσκεύασε τὰς πολεμικὰς μη-  
χανάς. Ὁ ἀναγνώστης θέλει γνωρίσει κατωτέρω,  
ὅταν παραθέσω μεταφράσεις ἐκ τῶν ἱστορησάντων  
τὰς σταυροφορίας, μετὰ πόσης ἐπιμελείας ἐσπούδα-  
σεν ὁ ποιητὴς τὰ πρωτότυπα.

## E' l capitano

Poi ch' intornno ha mirato à suoi discende.

Τοιαῦτα διελέγοντο· ἀφ' οὗ δὲ τῶν φρουρίων  
τὴν θέσιν παρετήρησεν ὁ στρατηγός, κατέβη.  
Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς του τὸ χωρίον,  
Ἄς βράχοι περιστέφουσιν, ἀπρόσβλητον πιστεύει  
Σκηνοποιεῖται κατ' ἀρχὰς πρὸς τ' ὄμαλόν πεδίον,  
Τὸ πρὸ τῆς πύλης κείμενον, ἥτις πρὸς ἄρκτον νεύει,  
Κ' ἐκεῖθεν παρατείνεται ἡ δεξιὰ του πτέρυξ  
Τοῦ πύργου, ὅστις λέγεται ὁ Γωνιαῖος, πέριξ.

\* \* \*

Καὶ οὕτω τὸ στρατόπεδον πηχθέν, τοῦ περιβάλου  
τῆς πολεμίας πόλεως ἐζώννυε τὸ τρίτον.  
Νὰ περιφράξῃ δὲ αὐτῆς τὸ φρούριον διόλου  
Καθ' οἷαν εἶχεν ἔκτασιν, ἀδύνατον τῷ ἦτον.  
Ἀλλ' ὄλων τῶν κοινωνιῶν, πάσης ὁδοῦ εὐκόλου  
Πρὸς βοήθειαν, ἐγκρατὴς ἐγένετο οὐχ' ἦττον.

Κατέχε πασαν στενωπὸν πρὸς ἅπαντα τὰ μέρη,  
Ἡτις ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὴν πόλιν φέρει.

\* \* \*

Νομίζει τις ὅτι βλέπει τοὺς οὕτω περιγραφομένους τόπους. Τὸ στρατόπεδον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ μέχρι τοῦ Γωνιαίου πύργου, τῆς πηγῆς τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων καὶ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ, τὸ δὲ μεταξύ τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς πόλεως διάστημα εἶναι οἷον περιέγραψεν ὁ Τάσσοσ, ὀμαλὸν δηλ. καὶ κατάλληλον ταῖς ὑπὸ τὰ τεῖχη τῶν Ἱεροσολύμων μάχαις. Ὁ Ἀλαδίνος καθηται μετὰ τῆς Ἑρμινίας ἐπὶ τινος μεταξύ δύο πυλῶν πύργου, ἀφ' οὗ ἐπέρχονται τοῖς ὀφθαλμοῖς τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ ἀγῶνας καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν χριστιανῶν. Ὁ πύργος οὗτος ὑψοῦται εἰσέτι ὡς καὶ τινες ἄλλοι μεταξύ τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς τοῦ Ἐφραΐμ.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ ποιήματος ἄσματι εὐρίσκονται ἐν τῷ ἐπεισοδίῳ τῆς Ὀλίνδης καὶ Σωφρονίας δύο ἀκριβέσταται περιγραφαί.

Nel tempio dei cristiani occulto giacee κτλ.

Ἐν μέσῳ τῷ τῶν ἀσεβῶν χριστιανῶν τεμένει,  
Βωμὸς ὑπάρχει ὑπόγειος· ἐπίκειται δ' εἰς τοῦτον  
Εἰκὼν τῆς ἦν λατρεύουσιν οἱ ἐξηπατημένοι  
Μητέρα τοῦ τεχθέντος τε καὶ θνήξαντος Θεοῦ των.  
Λαμπὰς ἐμπρὸς τῆς τήκεται ἀσθέστως καιομένη,  
Τὴν κρύπτει παραπέτασμα· εἰς ἄμετρον δὲ πλοῦτον  
Ἐν τάξει περιβάλλουσι σειρῶν αὐτὴν μνηκίστων  
Πολύτιμα δωρήματα θεοβλαβῶν εὐπίστων.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ ἐκκλησία, καλουμένη ἤδη Τάφος τῆς Θεοτόκου, ἣν περιέγραψα ἀνωτέρω. Ὁ Τάσσοσ ποιητικῆ χρώμενος ἀδεία τοποθετεῖ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐντὸς τῶν Ἱεροσολύμων· τὸ δὲ τζαμείον, ἐν ᾧ ἀναρτᾶται κατὰ προτροπὴν τοῦ γόητος ἢ εἰκὼν τῆς Παρθένου, εἶναι προφανῶς τὸ τοῦ Ναοῦ.

Ἡ πρώτη σύγκρουσις τῶν τυχοδιωκτῶν καὶ αἱ μονομαχίαι τοῦ Ἀργάντου, Ὁθωνος, Ταγκρέδου, καὶ Ραϊμόνδου ἐκ Τουλούσης συνέβησαν ἐμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ Ἐφραΐμ. Ἡ Ἀρμιδα ὀρωμένη ἐκ Δαμασκοῦ εἰσῆλθε κατὰ τὸν ποιητὴν διὰ τῆς ἄκρας τοῦ στρατοπέδου. Καὶ τῷ ὄντι αἱ τελευταῖαι πρὸς δυσμὰς σκηναὶ τῶν χριστιανῶν ἦσαν πεπηγμέναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγγὺς τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ. Τὴν δὲ ἀξιοθαύμαστον σκηνὴν τῆς φυγῆς τῆς Ἑρμινίας πρέπει, νομίζω, νὰ τοποθετήσωμεν πρὸς τὴν βορείαν ἄκραν τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ. Ἡ ἐρωμένη τοῦ Ταγκρέδου ἐξεληθῆσα τῶν Ἱεροσολύμων εἰσέδου εἰς κοιλάδα διὰ σχολιῶν καὶ ἐρήμων ἀτραπῶν (Ἄσμ. ΣΤ. στροφ. 96,) ἐκ τούτου δὲ εἰκάζω ὅτι δὲν ἐξῆλθε διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἐφραΐμ, διότι ἡ ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης εἰς τὸ στρατόπεδον ὁδὸς εἶναι ὀμαλωτάτη, ἀλλὰ προὔτιμηση νὰ δραπετεύσῃ διὰ τῆς χαλαρώτερον φρουρουμένης ἀνατολικῆς πύλης.

Ἡ Ἑρμινία ἀφικομένη εἰς βαθεῖαν καὶ μο-



νήρη φάραγγα ἔστη αἴφνης καὶ ἐπεμψε τὸν ὑπα-  
σπιστήν, ἵνα ὁμιλήσῃ τῷ Τανκρέδῃ. Τὴν βαθεῖαν  
δὲ ταύτην καὶ μονήρη φάραγγα ἀνεγνώρισα  
εἰς τὴν ἄκραν τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ παρὰ τὴν ἀνα-  
τολικὴν γωνίαν τῆς πόλεως. Ἡ ἥρωϊς, βαρυνθεῖσα  
νὰ περιμένῃ ἐν τῷ κεκρυμμένῳ ἐκείνῳ καὶ ἀσφαλεῖ  
χωρίῳ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀπεσταλμένου, ἀνέβη ἐπὶ  
ὕψωματος, ὅθεν ἐφαίνοντο αἱ ἀπέχουσαι σκηναί. Καὶ  
τῷ ὄντι ἐξερχόμενός τις τῆς φάραγγος τοῦ χειμάρ-  
ρου τῶν Κέδρων καὶ ὀδεύων πρὸς ἄρκτον ἔβλεπε πι-  
θανῶς πρὸς ἀριστερὰν τὸ στρατόπεδον τῶν χριστια-  
νῶν. Αἱ μετὰ ταῦτα στροφαί εἰσιν ἀξιοθαύμαστοι.

Νῦξ εἶναι, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνέφελον ἐκτείνων  
τὸν πέπλον τοῦ τὸν κυανοῦν διάστερος κοσμεῖται.  
Ἡ δὲ σελήνη στέφεται ὑπὸ λαμπρῶν ἀκτίνων,  
καὶ καταρραίνουσι στιλπνοὶ τὴν φύσιν μαργαρίται.  
Ἡ κόρη δὲ πρὸς οὐρανὸν ὀρώσα μετὰ θρήνων  
τοῦ μυστικοῦ τῆς ἔρωτος τὰς φλόγας διηγείται.  
καὶ μόνους ἔχει μάρτυρας ἐκεῖν' ἢ θρηνηδία  
τῆς φύσεως, τὴν σιωπὴν καὶ τὰ βωβὰ πεδία.

\* \* \*

καὶ λεγ', εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ξένον ἀφορώσῃ  
« Ἦ σεῖς σκηναὶ πολέμιαι, τοῖς ὀφθαλμοῖς μου φίλαι,  
Ἡ αὐρά με ζωογονεῖ ἢ ἀφ' ὑμῶν φυσῶσα,  
Ὅταν ἐγγὺς προκύπτετε τοῖς ὀφθαλμοῖς μου δῆλαι.  
εἰς τὴν ἀθλίαν μου ζωὴν, τὴν ὑποστᾶσαν τόσῃ,  
Ἦ οὐρανέ, ἀνάγκυσιν καὶ σὺ ὀλίγην στείλει,

Ὅταν εὐρίσκω ἐν αὐταῖς· διότι, τὸ ἤξεύρω,  
εἰρήνην μόνον μεταξὺ τῶν ὑπλῶν θενὰ εὐρω. »

\* \* \*

« Σεῖς δέχθητέ με, ὦ σκηναί· εἰς σᾶς τὴν εὐσπλαγγνίαν  
θεν' ἀπαντήσω, ὑπὲρ ἧς ὁ ἔρωσ ἦν ἐλπίς μου,  
Κ' ἦν εὐρον ὅταν ἄλλοτε εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν  
Μὲ εἶχε σύρει ὁ γλυκὺς, ὁ πρῶτος νικητῆς μου.  
ἀνὲρ ἔρχομαι ὑπέικουσα εἰς τὴν ἐπιθυμίαν  
τοῦ ν' ἀνακτήσω τὰς τιμὰς τῆς παλαιᾶς ἀρχῆς μου.  
Ἢ δόξα ἂν ἀνέφικτος μοὶ εἶν' ἢ παρελθοῦσα,  
εὐδαίμων θὰ λογίζομαι εἰς σᾶς ὑπηρετοῦσα. »

\* \* \*

Ὅπως ὁμίλει, συμφορὰν μὴ βλέπουσα ὁποῖαν  
Ἡ τύχη τῇ ἐπέκλωθε. τὸν λόφον ὅπου ἦτον  
προσέβαλλον αἱ ἀργυραὶ ἀκτῖνες κατ' εὐθείαν  
τὸν θώρακα καὶ τὴν χαλκὴν ἀσπίδα τὸ φῶς πληττον,  
Μακρόθεν ἀνεδείκνυεν αὐτῆς τὴν πανοπλίαν,  
καὶ τὴν λευκὴν λαμπρότητα τῶν καθαρῶν ἐσθῆτων,  
Κ' ἐπὶ τοῦ λόφου ἔλαμπεν ἡ τίγρις μεταλλίνη  
ὡς φλόξ, ὥστε θὰ ἔλεγε καθεὶς, ἰδοὺ ἐκείνη!

\* \* \*

Ἡ τύχη τῆς ἠθέλησεν ὑπὸ φυλάκων πλείστων  
λατίνων νὰ κατέχεται ἢ θέσις ἢ πλησίον κτλ.

Ὁ Ἄλκανδρος καὶ Πολυφέρνης ἴσταντο πιθανῶς,  
ἐγγὺς τῶν τάφων τῶν Βασιλέων, οὓς δὲν περιέγρα-  
ψεν ἡμῖν ὁ Τάσσοσ, εἰ καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς εὐφυΐας  
καθίστα αὐτὸν καταλληλότατον εἰς ἐξεικόνισιν τῶν  
ὑπογείων τούτων μνημείων.

Δύσκολον εἶναι νὰ ὀρίση τις τὸν τόπον, ἐνθα ἡ δραπέτις συνηντήθη τῷ ποιμένι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Ἄλλ' ἀφοῦ εἷς μόνον ποταμὸς ῥέει ἐν τοῖς πέριξ, ἡ δὲ Ἑρμινία ἐξήλθε διὰ τῆς ἀνατολικῆς πύλης, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ συνάντησις αὕτη συνέβη παρὰ τὸν ῥεῦν τοῦ Ἰορδάνου. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίνος ἕνεκα ἀποσιωπᾷ ὁ ποιητὴς τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ τούτου \*), φαίνεται δὲ ὅτι ὀλιγώνει τῶν ἀναμνήσεων τῆς Γραφῆς, ἀφ' ὧν τосαύτας ἠρύσατο ὁ Μίλτων καλλονάς.

Τὸ δὲ φρούριον, ἐν ᾧ ἡ γόησα Ἄρμιδα ἐκλείσει τοὺς ὑπ' αὐτῆς φρεναπατηθέντας ἵπποτας ὑψοῦτο, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ ποιητὴς, παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν·

Καὶ τέλος ἀφικόμεθα ἐπὶ τὸν τόπον, ἐνθα  
Πῦρ οὐρανοῦ κατέβη κτλ.

Ἡ περιγραφή τῆς κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν χριστιανῶν ἐπιθέσεως τοῦ Σολιμάνου εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων τοῦ ποιήματος χωρίων. Ὁ Σουλτάνος προχωρεῖ ἐν μέσῳ ζοφερᾶς σκοτίας, διότι κατὰ τὴν ὠραίαν ἔκφρασιν τοῦ ποιητοῦ ὁ Πλούτων

Ἐπέχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ σκότος τοῦ Ταρτάρου.

Οἱ Σαρακηνοὶ προσβάλλουσι τὴν δυτικὴν πλευρὰν

\*) Ὁ συγγραφεὺς παραῖτε, φαίνεται, τὸν κατωτέρω στίχον τοῦ ποιητοῦ, λέγοντος ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος ἦν ὁ Ἰορδάνης

Giunse (Erminia) del bel Giordano alle chiare acque Σ. Μ.

τοῦ στρατοπέδου, ὁ δὲ Γοδεφρείδος, ὅστις ἦν ἐσκηνωμένος ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ στρατοῦ πρὸς ἄρκτον, βραδύνει νὰ πληροφορηθῆ περὶ τῆς κατὰ τὴν δεξιὰν πτέρυγα συγκροτουμένης μάχης· κατὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, καί περ οὔσης ἐγγυτέρω τῆς ἐρήμου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιέσῃ ὁ Σολιμάνος ἕνεκα τῶν περὶ αὐτὴν βαθυκρήμνων φαράγγων. Οἱ Ἄραβες, οἵτινες ἔμενον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας κεκρυμμένοι ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Τερεβίνθων, ἐξήλθον ἅμα τῇ νυκτί, ἵνα ἐλευθερώσωσι τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ὁ Σολιμάνος νικηθεὶς φεύγει μονήρης πρὸς Γάζαν· καθ' ὁδὸν δὲ ἀπαντᾷ τὸν Ἰσμίνην, ὅστις λαβὼν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ἄρματος, ὅπερ περικυκλοῖ διὰ νεφέλης, μεταφέρει διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν χριστιανῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών. Τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦτο ἐπεισόδιον συμφωνεῖ τῇ τοπογραφίᾳ ἄχρι τοῦ παρὰ τὴν πύλην τῆς Βηθλεὲμ πύργου τοῦ Δουίδ, ἀλλ' εἶτα συγχέει ὁ ποιητὴς, ἐκουσίως ἴσως, τὸν πύργον τοῦτον μετὰ τοῦ τῆς Ἀντωνίας, ὅστις ὑψεῖται πορρωτέρω κάτωθεν τῆς πόλεως, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ Ναοῦ.

Εὐρισκόμενος ἐπὶ τῶν τόπων νομίζει τις ὅτι βλέπει τοὺς στρατιώτας τοῦ Γοδεφρείδου, ἐξερχομένους διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἐφραΐμ, τρεπομένους πρὸς ἀνατολὰς καὶ καταβαίνοντας εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, εἶτα δὲ πορευομένους, ὡς φιλήσυχοι καὶ εὐσεβεῖς προσκυνηταί, νὰ δεηθῶσι τὸν Ἰψιστον ἐπὶ τοῦ

δρους τῶν Ἐλαιῶν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ χριστιανικὴ αὐτῆ λιτανεία πολὺ ὁμοιάζει τῇ πομπῇ τῶν Παναθηναίων, ὀδηγουμένη εἰς Ἐλευσίνα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὁ Τάσσος, ὁ τὰ πάντα ἀναγνούς καὶ μιμούμενος αἶψα τὸν Ὅμηρον, Βιργίλιον καὶ λοιποὺς τῆς ἀρχαιότητος ποιητάς, ἐστιχούργησε μίαν τῶν ὠραιότερων σκηνῶν τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ ἡ λιτανεία αὐτῆ εἶναι καὶ γεγονός πραγματικόν, οὗ ποιοῦνται μνεΐαν ὁ Ἀνώνυμος, Γυλλιέλμος ὁ Τύριος καὶ Ροβέρτος ὁ μοναχός.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν πρώτην ἐφοδον. Αἱ μηχαναὶ ἴστανται κατέναντι τῶν πρὸς ἄρκτον τειχῶν, ἡ δὲ περιγραφή τοῦ Τάσσου εἶναι ὅσον οἶόν τε ἀκριβής.

Non era il fosso di palustre limo  
O d' acqua molle κτλ.

Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἀρκτικὴ τάφρος εἶναι ξηρά, οὔσα ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς πόλεως φάραγξ φυσικὴ.

Περιγράφων λεπτομερῶς τὴν πρώτην ταύτην ἐφοδον ὁ Τάσσος ἠκολούθησε τὰς ἐμπνεύσεις τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ, λησμονήσας πρὸς στιγμήν τὴν ἱστορίαν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν προτίθεται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν διήγησιν μεθ' ὅσης ταχύτητος καὶ ὁ χρονογράφος ὑποθέτει τὴν κυριωτέραν ἐλέπολιν ἐμπρησθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀπίστων, ὅπερ ἠνάγκασε τοὺς χριστιανούς νὰ κατασκευάσωσιν ἑτέραν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ πολιορκούμενοί ἔκαυσαν ἓνα τῶν πύργων τῶν πο-

λιορκούντων, ἀλλ' ὁ Τάσσος ἐπλάτυνε τὸ καθ' ἑαυτὸ ἀσήμενον τοῦτο συμβεβηκός κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ μύθου.

Μετ' οὐ πολὺ ἄρχεται ἡ μεταξὺ Ταγκρέδου καὶ Χλωρίνδας φοβερὰ μοναμαχία, ἣτις εἶναι, νομίζω, ἡ παθητικωτάτη τῶν ποιητικῶν ἐφευρέσεων. Ἡ σκηνὴ τῆς πάλης ταύτης δύναται νὰ ὀρισθῇ εὐκόλως· καθότι ἡ Χλωρίνδα, μὴ δυναμένη νὰ εἰσέλθῃ μετὰ τοῦ Ἀργάντου διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης, εὗρίσκετο πιθανῶς ἐν τῇ ὑπὸ τὸν Ναὸν κοιλᾷδι Σιλωάμ. Ὁ Ταγκρέδης διώκει αὐτήν, ἡ δὲ πάλη ἄρχεται ὄσω-νούπω. Νικηθεῖσα καὶ ἡμιθανὴς ἡ Χλωρίνδα ζητεῖ νὰ βαπτισθῇ, ὁ δὲ Ταγκρέδης, ἔτι δυστυχέστερος τοῦ θύματος αὐτοῦ, ἐπορεύθη ν' ἀρυσθῇ ὕδωρ ἀπὸ ἐγγύς ῥεούσης πηγῆς, ἣτις προσδιορίζει τὴν θέσιν τῆς μοναμαχίας.

Poco quindi lontano nel sen del monte  
Scaturia un picciol rio . . . .

Ἐγγὺς πηγὴ ἀνέβλυζε μικρὰ ἀπὸ τοῦ ὄρους.

Ἡ πηγὴ αὐτῆ εἶναι ἡ Σιλωάμ ἢ μᾶλλον ἡ πηγὴ τῆς Μαρίας, ἣτις ἀναβλύζει παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών.

Ἡ ἐν τῷ ΓΓ' ἄσματι περιγραφή τῆς ἀνομβρίας εἶναι, παρ' ἐμοί γε κριτῆ, τὸ κάλλιστον τοῦ ποιήματος χωρίου, κατ' οὐδὲν ἀπολειπόμενον κατὰ τὴν καθαρότητα καὶ ἀκρίβειαν τοῦ ὕφους τῆς καλλι-

πειάς τοῦ Ὀμήρου καὶ Βιργιλίου, ἐνῶ ἄλλα τινὰ τοῦ ποιήματος μέρη πολλῶ ἀπέχουσι τοιαύτης τελειότητος.

Spenta è del ciel ogni lenigna lampra κτλ.

« Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει περικυκλωμένος αἰεὶ ὑπὸ νεφῶν αἰμοχρῶν, ἀγγελλόντων ἡμέραν δυστυχῆ· ὁπρὸταν δὲ δὴ, ὁ δίσκος αὐτοῦ καλύπτεται ὑπὸ ἐρυθρωπῶν κηλίδων, ἐπαπειλουσῶν καύσωνα τρομερώτερον. Αἱ παροῦσαι βάσανοι καθίστανται ἔτι δριμύτεραι ὑπὸ τῆς βεβαιότητος τῶν τῆς ἐπιούσης.

» Ὑπὸ τὰς φλογεράς τοῦ ἡλίου ἀκτίνας τὰ ἄνθη πίπτουσι μεμαραμμένα, τὰ φύλλα ὠχρῶσιν, ἢ πόα ξηραίνεται, ἢ γῆ διαρρήγνυται καὶ αἱ πηγαὶ ἐξαντλοῦνται. Τὰ πάντα πάσχουσιν ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀνυδρα νέφη φαίνονται ἀτμοὶ φλογισμένοι.

» Ὁ οὐρανὸς ὁμοιάζει καμίνῳ φλεγομένη, ὁ δὲ Ζέφυρος σιωπᾷ ἐν τοῖς γλαφυροῖς αὐτοῦ σπηλαίοις καὶ ὁ ἀήρ εἶναι ἀκίνητος· φλογώδης δὲ ἐκ διαλειμμάτων πνοῆ συνταράττει αὐτόν, καθιστῶσα ἔτι πνιγνρότερον.

» Αἱ σκιαὶ τῆς νυκτὸς οὐδόλως μετριάξουσι τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας· ὁ πέπλος τοῦ οὐρανοῦ ποικίλλεται διὰ κομητῶν καὶ ἀλλῶν φαινῶν σημείων, ἢ δὲ διψαλέα γῆ, ἢ χλόη καὶ τὰ ἄνθη μάλιστα την περιμένουσι τὰ ζωογόνα δάκρυα τῆς αὐγῆς.

» Ὁ γλυκὺς ὕπνος δὲν κλείει τὰ ἀνήσυχα βλέφαρα τῶν κεκμηκότων θνητῶν, τηχομένων ὑπὸ τῆς δίψης· καθότι ὁ ἀσπλαγχνος τύραννος τῆς Ἰουδαίας κατέστησε διὰ δηλητηρίων καὶ θανατηφόρων χυμῶν τὰ ὕδατα τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πηγῶν πικρότερα τῶν τοῦ Ἀχέροντος καὶ τῆς Στυγός.

» Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μικρὰ πηγὴ Σιλωάμ, ἣτις παρεῖχε τοὺς Φράγκοις τὸ κρυερὸν καὶ διαυγὲς αὐτῆς νᾶμα, μόλις βρέχει τὴν κοίτην διὰ χλιαρῶν τινῶν σταγόνων, ἀνεπαρκῶν Φεῦ! τοῖς στρατιώταις ἐκείνοις, οἵτινες καὶ τὸν βαθύβρουν Πάδον καὶ τὸν Γάγγην καὶ τὸν πλημμυροῦντα Νεῖλον ἐλογίζοντο ἰκανοὶ νὰ ἐξαντλήσωσι.

» Πάντες ἀναπολοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς καλλιδίνας ρύακας, ρέοντας ἡρέμα διὰ παχυχλόων λειμώνων, ἢ χειμάρρους ὀρμητικῶς ἀπὸ βράχων καταλειβομένους· αἱ δὲ θελκτικαὶ αὐταὶ ἀναμνήσεις καθιστῶσιν ἔτι πικροτέρας τὰς βασάνους.

» Οἱ ἀδάμαστοι ἐκείνοι· πολεμισταί, ὧν οὔτε οἱ πόνοι κατίσχυσαν, οὔτε τῆς πανοπλίας τὸ βάρος οὔτε τῶν ἐχθρῶν ἢ ῥομφαία κεῖνται ἡμιθανεῖς, ἢ τηκόμενοι ὑπὸ ἐσωτερικῆς ἀσθέστου φλογός.

« Ὁ γαῦρός ποτε ἵππος δὲν νέμεται πλέον τὴν ξηρὰν ἤδη καὶ ἄχυμον χλόην· οἱ πόδες αὐτοῦ κλονοῦνται καὶ ἡ ὑπερήφανος κεφαλὴ νεύει πρὸς τὴν γῆν· οὐδόλως δὲ ἀναμιμνήσκειται τῆς πάλαι δόξης καὶ τῶν πολεμικῶν δαφνῶν, καὶ τὸ πολυτελές

» ἐφίππιον ὑπάρχει αὐτῷ δυσβάστακτον ἄχθος.

» Ὁ πιστὸς κύων, ἀμνήμων τοῦ δεσπότου καὶ τῆς  
» οἰκίας κείται χαμαὶ ἀσθμαίνων καὶ φλογοερᾶν ἐκ-  
» πέμπων πνοήν, ἀλλὰ μάτην πειρᾶται νὰ ἀνακου-  
» φίσῃ οὕτω τὰς βασάνους· ὁ ἀήρ ὃν ἀναπνέει καίει  
» ἀντὶ νὰ δροσίῃ τοὺς πνεύμονας αὐτοῦ. »

Ὡραία τῷ ὄντι καὶ ὑψηλὴ ποίησις! Ἡ περιγραφή αὕτη, ἦν τόσῳ ἐπιτυχῶς ἐμιμήθη ὁ συγγραφεὺς τῶν κατὰ Παῦλον καὶ Βιργιλίαν, οὐ μόνον ἀρμόζει τῷ οὐρανῷ τῆς Ἰουδαίας, ἀλλὰ καὶ θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἱστορίας· καθότι οἱ χριστιανοὶ ἔπαθον τῷ ὄντι ὑπὸ τοιαύτης ἀνομβρίας, ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Ῥοβέρτος, οὗ τὴν περιγραφὴν θέλω παραθέσει κατωτέρω.

Ἐν τῷ ΙΔ' ᾠσματι γίνεται μνεῖα ποταμοῦ, ῥέοντος ἐγγὺς τῆς Ἀσκαλῶν, παρ' οὗ τὰς ὄχθας οἰκεῖ ὁ ἐρημίτης, ὁ προειπὼν τῷ Οὐβάλδῳ καὶ τῷ Δάνῳ ἰππότη τὰς τύχας τοῦ Ῥινάλδου. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶναι ὁ χεῖμαρρος Ἀσκαλῶν ἢ ἕτερος τοιοῦτος ῥέων ἀρκτικώτερον, ὅστις κατὰ Δανβίλλον δὲν ἦτο γνωστός πρὸ τῶν σταυροφοριῶν.

Θαυμασία εἶναι ἡ γεωγραφικὴ ἀκρίβεια τοῦ ποιητοῦ, περιγράφοντος τὸν πλοῦν τῶν δύο ἰπποτῶν, οἵτινες ἀναθέντες ἀπὸ τινος μεταξὺ Ἰόππης καὶ Ἀσκαλῶν λιμένος διέκρινον διαδοχικῶς τὴν Ἀσκαλῶν, Γάζαν, Ῥαφίαν καὶ Δαμιέτην. Ὁ ποιητὴς παριστᾷ ἑμὶν τοὺς ἰπποτάς πλέοντας εὐθὺ πρὸς δυσμὰς, καίτοι

ἔδει νὰ τραπῶσι κατ' ἀρχὰς πρὸς νότον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνδιατρίψῃ περὶ τοιαύτας λεπτομερείας. Ἐκ τούτων πάντων τεκμαίρομαι ὅτι οἱ ἐπικοί ποιηταὶ ἦσαν πολυμαθέστατοι καὶ πρὸ πάντων ἐγκρατεῖς τῶν προγενεστέρων ἐποποιῶν· καθότι ὁ μὲν Βιργίλιος παραφράζει πολλαχοῦ τὸν Ὅμηρον, ὁ δὲ Τάσσος μιμεῖται κατὰ πᾶσαν στροφὴν χωρίον τι τοῦ Ὁμήρου, Βιργιλίου, Λουκανοῦ ἢ Στατίου καὶ ὁ Μίλτων, ἀφ' ἑκάστου τὰ χρήσιμα συλλέγων, συνενοῖ τοὺς ἰδίους θησαυροὺς τοῖς τῶν πρὸ αὐτοῦ ποιητῶν.

Τὸ ΙΣΤ' ᾠσμα, ἐν ᾧ περιγράφονται οἱ κῆποι τῆς Ἀρμίδης, οὐδὲν περιέχει ἐνδιαφέρον τὰς τοπογραφικὰς ταύτας ἐρεύνας, ἐν δὲ τῷ ΙΖ' εὐρίσκεται ἡ περιγραφή τῆς Γάζης καὶ ἡ ἀπαρίθμησις τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ὃν ἐξεικονίζει ὁ Τάσσος μετὰ γραφίδος ἀριστοτέχνου, δεικνύων τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας γνώσιν. Ὅτε μετέβαινον ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τὸ ἀκάτιόν μου κατέπλευσε μέχρι Γάζης, ἧς ἡ θεά με ὑπέμνησε τοὺς στίχους τῆς Ἱερουσαλήμ.

Gaza è città della Giudea nel fine κτλ.

Ἡ ἐν τῷ ΙΘ' ᾠσματι περιγραφή τῆς τελευταίας ἐφόδου συμφωνεῖ κατὰ πάντα τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Γοδεφρείδος προσέβαλε τὴν πόλιν ἐκ τριῶν συγχρόνως μερῶν· καὶ ὁ μὲν γέρων κόμης τῆς Τουλαύσης ἐκυρίευσεν τὰ ἀντικρῶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐγγὺς τῆς

πύλης τῆς Ἰόππης βορειοδυτικὰ τεῖχη, αὐτὸς δὲ ὁ Γοδεφρείδος ἐβιάσατο τὴν πρὸς ἄρκτον πύλην τοῦ Ἐρραῖμ, ἐνῶ ὁ Ταγκρέδης ἐπετίθετο κατὰ τοῦ Γωνιαίου πύργου, ὅστις μετεκλήθη βραδύτερον πύργος τοῦ Ταγκρέδου.

Ὁ Τάσσος ἐπεται πιστῶς τοῖς χρονογράφοις, διηγούμενος τὰς περιπετείας καὶ τὴν ἔκβασιν τῆς ἐφόδου. Ὁ Ἰσμήνης ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ δύο γοησῶν φονεύεται ὑπὸ λίθου, βληθέντος ἐκ τινος τῶν μηχανῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ χρονογράφοι μνημονεύουσι δύο φαρμακευτριῶν, συντριβεισῶν ὑπὸ τὰ τεῖχη τῶν Ἱεροσολύμων· ἡ δὲ ὄπτασία τοῦ Γοδεφρείδου, ἰδόντος οὐρανίους πολεμιστὰς, ἀγωνιζομένους ὑπὲρ αὐτοῦ, εἶναι μὲν ὠραία ἀπομίμησις τοῦ Ὀμήρου καὶ Βιργιλίου, ἀλλὰ συνάμα καὶ παράδοσις τῶν σταυροφοριῶν. « Οἱ νεκροί, λέγει ὁ Πάτερ Νώ, εἰσῆλθον εἰς » τὴν ἁγίαν πόλιν μετὰ τῶν ζώντων. Πολλοὶ ἐκ τῶν » ἐπισημοτέρων σταυροφόρων, τελευτήσαντες κατὰ » τὰς διαφόρους πρὸ τῆς ἀλώσεως μάχας, μάλιστα » δὲ ὁ ἐνάρετος καὶ εὐσεβὴς ἀρχιερεὺς τῆς Ἀβερνίας » Ἀδεμάρ, ἐφάνησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, θέλοντες οἱ » μακάριοι οὗτοι κάτοικαι τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ Ἱερουσαλήμ νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς, » ἵνα λατρεύσωσι τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ θρόνῳ » τούτῳ τοῦ αἰσχούς αὐτοῦ καὶ τῶν βασάνων, ὡς » ἐλάτρευον αὐτὸν ἐν οὐρανῷ ἐν μέσῳ τῆς δόξης » καὶ ἰσχύος. »

Ἡ πόλις ἠλώθη κατὰ τὸν ποιητὴν διὰ γεφυρῶν, αἵτινες ριπτόμεναι ἀπὸ τῶν πύργων κατέπιπτον ἐπὶ τῶν περιτειχισμάτων. Αἱ μηχαναὶ αὗται, ἐφευρεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Γοδεφρείδου καὶ Γάστωνος Δεφουὰ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ Πισανῶν καὶ Γεουνησιῶν ναυτῶν. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐφόδου ταύτης, ἐν ἣ ὁ Τάσσος ἐπεδείξατο ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἱπποτικὴν μεγαλοφυΐαν, τὰ πάντα εἰσὶν ἀληθῆ, πλὴν μόνων τῶν κατὰ Ῥινάλδον· ἀλλ' ὄντος τοῦ ἥρωος τούτου μυθώδους, ἔδει καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ νὰ ᾧσιν ἀπλᾶ τῆς φαντασίας ἀποκυήματα. Οὐδεὶς δὲ παρευρίσκετο κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην σταυροφόρος ὀνόματι Ῥινάλδος δ' Ἔστε, οὐδὲ ὁ πρῶτος ἐπὶ τῶν τειχῶν ὀρμήσας ἐκαλεῖτο Ῥινάλδος, ἀλλὰ Δελετόλδης, ὅστις ἦν εὐπατρίδης Φλαμανδός, ἀκόλουθος τοῦ Γοδεφρείδου, μετὰ δὲ τοῦτον ἐπήδησεν ὁ Γύχερος καὶ αὐτὸς ὁ Γοδεφρείδος. Ἡ στροφή, ἐν ἣ ὁ Τάσσος περιγράφει τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ κυμαινομένην ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι θαυμασία.

La vincitrice insegna in mille giri . . .

« Ἡ νικηφόρος σημαία κυμαίνεται πολύπτυχος » εἰς τὰς αὔρας· ὁ Ζέφυρος σεβόμενος αὐτὴν πνέει » χαλαρώτερον, ὁ δὲ ἥλιος χεεὶ λάμπιν ἰλαρωτέραν. » Ἐὰ κατ' αὐτῆς βαλλόμενα ἀκόντια καὶ βέλη ἀπο- » στρέφονται ὀπισθοδρομοῦντα, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Σιών

» καὶ ὁ ἀπέναντι λόφος φαίνονται ταπεινοῦντες τὸ  
» μέτωπον ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ \*)).

Πάντες οἱ ἱστορικοὶ τῶν σταυροφοριῶν ποιοῦνται  
μνείαν τῆς εὐσεβείας τοῦ Γοδεφρείδου, τῆς ἀνδρίας  
τοῦ Ταγκρέδου καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ συνέσεως  
τοῦ Σαιγγίλλου, οὗ τὰς ἀρετὰς ἐξύμνησε καὶ αὐτὴ  
ἡ Ἄννα Κομνηνή. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ὁ ποιη-  
τὴς παρέστησε τοὺς γνωστοὺς ἡμῖν ἥρωας, οἴους  
καὶ ἡ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπινοῇ πρόσωπόν τι,  
περιγράφει αὐτὸ πάντοτε ὁμοιαλήθως· ὁ Ἀργάντης  
λ. χ. εἶναι πιστὴ εἰκὼν Μαμελοῦκου

L'altro è Cireasso Argante, uom ch'è straniero . . \*

« Ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Κιρκασσὸς Ἀργάντης, ἀση-  
» μος τυχοδιώκτης, ὅστις ἐλθὼν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς  
» Αἰγύπτου ἐγένετο στρατηγὸς καὶ εἶτα Σατράπης  
» διὰ τῆς ἀνδρίας. Ὁ ὀργίλλος καὶ σκληρὸς, ἀλλ'  
» ἀήττητος οὗτος μαχητὴς οὐδένα ἀναγνωρίζει Θεὸν  
» πλὴν μόνου τοῦ ξίφους. »

Ὁ δὲ Σολιμάνος εἶναι ἀληθὴς Σουλτάνος τῶν  
πρώτων χρόνων τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ  
ποιητὴς, ὅστις οὐδεμιᾶς ὀλιγορεῖ ἱστορικῆς ἀνα-  
μνήσεως, ὑποθέτει τὸν Σουλτάνον τῆς Νικαίας πρό-  
γονον τοῦ Σαλαδίνου, ὃν προὔτιθετο πιθανῶς νὰ  
ἐξεικονίσῃ. Ἐάν ποτε ἐκδοθῇ τὸ πόνημα τοῦ Πάτερ  
Βερθερώ, μεταφράσαντος τοὺς περὶ τῶν σταυροφο-

\*) Gerusalemme. Canto XVIII. stanza 100.

ριῶν συγγράψαντας ἄραβας ἱστορικοὺς, θέλομεν  
γνωρίσει ἀκριβέστερον τοὺς ὀθωμανοὺς ἥρωας τῆς  
Ἱερουσαλήμ. Ἡ πολύτιμος αὕτη μετάφρασις  
ἔπρεπε, νομίζω, νὰ συμπεριληφθῇ ἐν τῇ συλλογῇ  
τῶν γάλλων ἱστορικῶν. \*)

Δὲν δύναμαι νὰ ὀρίσω ἀκριβῶς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ  
θηριώδης Ἀργάντης ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ταγκρέδου,  
ἀλλὰ νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν  
τῆς μονομαχίας εἰς τὰς μεταξὺ δυσμῶν καὶ ἄρκτου  
κοιλιάδας, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποθέσωμεν αὐτὴν πρὸς  
ἀνατολὰς τοῦ Γωνιαίου πύργου, ὃν ἐπολιόρκει ὁ  
Ταγκρέδης· καθότι ἡ Ἑρμινία δὲν ἤθελε τότε συναν-  
τηθῇ τῷ πληγωμένῳ τούτῳ ἥρωϊ, ἐπιστρέφουσα εἰς  
Γάζαν μετὰ τοῦ Βαφρίνου.

Τὴν δὲ τελευταίαν τοῦ ποιήματος σκηνήν, ἣτις  
ἀληθῶς εἰπεῖν συνέβη ἐγγὺς τῆς Ἀσκαλῶνος, με-  
τέφερον ὁ Τάσσος, καλῶς ποιῶν, ὑπὸ τὰ τείχη τῶν  
Ἱεροσολύμων. Ἡ ὑπὸ ἱστορικὴν ἐποψίν ἀναξία λό-  
γου αὕτη συμπλοκὴ εἶναι ἐν τῷ ποιήματι μάχη  
ἀνωτέρα τῶν παρὰ Βιργιλίῳ καὶ ἐξισουμένη ταῖς ἐν  
τῇ Ἰλιάδι.

Παραθέτω ἤδη τὴν περιγραφὴν τῆς ἀλώσεως τῶν  
Ἱεροσολύμων, ληφθεῖσαν ἐξ ἀρχαίων χρονογράφων,  
ἵνα δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ παραβάλλῃ τὸ ποίημα  
τῆς ἱστορίας.

\*) Ἡ εὐχὴ αὕτη τοῦ συγγραφέως ἐξεπληρώθη· καθότι ὁ Κ. Ραῖνὸς ἐξέ-  
δοτο τῷ 1829 τοὺς ἄραβας συγγραφεῖς τῶν σταυροφοριῶν, οἵτινες ἀπο-  
τελοῦσι τὸν τέταρτον τόμον τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κ. Μισώ, Σ. Μ.

Ῥοβέρτος ὁ μοναχὸς εἶναι ὁ γνωστότατος τῶν ιστορησάντων τὰς σταυροφορίας· ὁ δὲ Ἄνω νυ μ ο ς τῆς συλλογῆς *Gesta Dei per Francos* εἶναι μὲν ἀρχαιότερος, ἀλλ' ἡ διήγησις αὐτοῦ πολὺ ξηρά, ἡ δὲ Γυλλιέλμου τοῦ Τυρίου σχοινοτενής. Διὸ προὔτιμασα τὸν Ῥοβέρτον, οὗ ἡ λατινικὴ γλῶσσα εἶναι μὲν ὀπωσοῦν ἐπιτετηδευμένη, ἀπομιμουμένου τὰς φράσεις τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἦττον βάρβαρος τῆς τῶν συγχρόνων. Ἄλλως ὁ συγγραφεὺς οὗτος, καὶ περ ἑνασμενιζόμενος εἰς λογοπαίγνιζα, δὲν φαίνεται ἄμοιρος κρίσεως καὶ φαντασίας.

« Ὁ στρατὸς παρετάχθη περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα » κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν· ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας καὶ ὁ τῆς Νορμανδίας ἐπηξάν τὰς σκηναὶς πρὸς ἄρκτον ἐγγὺς ἐκκλησίας, ὑψουμένης ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐβασανίσθη ὁ Ἄγ. Στέφανος, ὁ δὲ Γοδεφρείδος καὶ Ταγκρέδος ἐστρατοπόδευσαν πρὸς δυσμὰς, καὶ ὁ κόμης Σαιγγίλλος (Sn<sup>r</sup>. Gilles) ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον ὄρους Σιών, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, ἀντικαταστήσασαν τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ συνεδείπνησεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν ἀποστόλων. Οὕτω διαταχθεισῶν τῶν σκηνῶν, οἱ μὲν στρατιῶται διέμενον ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναπαυόμενοι ἢ κατασκευάζοντες ἐλεπήλαις, ὁ δὲ Ῥαϊμόνδος Πιλλὲ καὶ Ῥαϊμόνδος ἐκ Τυρέννης ἐξεληθόντες μετ' εὐαρίθμων ὀπαδῶν πρὸς κατόπτεισιν τοῦ ἐχθροῦ, φοβούμενοι μὴ, τυχόν, ἐπιπέσωσιν αὐτοῖς οἱ Τοῦρ-

» κοί, ἀπαρασκευοίς, συνηντήθησαν τριακοσίοις » Ἄραφι, οὗς τρέψαντες εἰς φυγὴν ἤρπασαν τριάκοντα ἵππους. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἑβδομάδα ἡμέρα δευτέρα προσέβαλον οἱ σταυροφόροι τὴν πόλιν, ἣν δὲν ἠδυνήθησαν μὲν νὰ κυριεύσωσι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἀλλ' οὐδ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἀπέβησαν πάντῃ ἀλυσιτελεῖς· καθότι ἀνατρέψαντες ἐν τῶν προτειχισμάτων ἐστήριξαν τὰς κλίμακας κατ' αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, δυστυχῶς ὁμως ἐστεροῦντο ἱκανοῦ ἀριθμοῦ κλιμάκων. Οἱ δὲ κατορθώσαντες ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἠγωνίσαντο ἐπὶ πολὺ ἀκοντίοις καὶ ξίφεσι· καὶ πολλοὶ μὲν ἐπιπτον ἐξ αὐτῶν, πολλῶ δὲ πλείονας ἐφόνευον ἐχθροῦς, μέχρις οὗ ἐπελθούσης τῆς νυκτός οἱ δύο στρατοὶ διεχωρίσθησαν. Ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης ταύτης ἀποπείρας προῤῥένησε τοῖς χριστιανοῖς πολλοὺς κόπους καὶ κακοπαθείας, διότι οἱ στρατιῶται ἐστεροῦντο ἄρτου ἐπὶ δέκα ἡμέρας, μὴ ἀφικομένου εἰσέτι τοῦ ἡμετέρου στόλου εἰς Ἰόππην, πολὺ δὲ ἐπάσχον καὶ ὑπὸ δίψης, μόλις παρεχούσης τῆς πηγῆς Σιλωὰμ τὸ ἀρκούν τοῖς στρατιώταις ὕδωρ, τοὺς δὲ ἵππους καὶ τὰ λοιπὰ κτήνη ὠδήγουν ἐξ μίλια ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἵνα πῶσι. . . . .

« Ἐν τούτοις ἐφθασαν τὰ πλοῖα φέροντα τροφὰς τοῖς πολιορκηταῖς, οἵτινες ὁμως ἐξηκολούθουν πάσχοντες ὑπὸ δίψης. Οἱ μὲν τῶν στρατιωτῶν



» ἀνασκάπτοντες τὴν γῆν ἔλειχον τοὺς ὑγροὺς βώ-  
 » λους, οἱ δὲ ἐπλήρουν τὸ στόμα χαλίκων βεβρεγμέ-  
 » νων ὑπὸ τῆς δρόσου, ἄλλοι ἔπινον ὕδωρ δυσῶδες,  
 » μετακομισθέν ἐντὸς ἀσκῶν ἐκ δέρματος βουβάλων  
 » νεοσφαγῶν, τινὲς δὲ ἀπειχον τροφῆς, ἐλπίζοντες  
 » νὰ μετριάσωσι τὴν δίψαν διὰ τῆς πείνης.

« Οἱ δὲ στρατηγοὶ μετεκόμιζον μακρόθεν μεγά-  
 » λας δοκοὺς πρὸς κατασκευὴν μηχανῶν καὶ πύργων·  
 » ἐτοιμασθέντων δὲ τούτων, ὁ μὲν Γοδεφρείδος ἔστη-  
 » σε τὸν ἑαυτοῦ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ὁ δὲ  
 » κόμης Σαιγγίλλος πρὸς νότον. Οὕτω εὐτρεπίσαν-  
 » τες τὰ πρὸς τὴν ἔφοδον οἱ σταυροφόροι ἐνήστει-  
 » σαν καὶ διένειμαν ἑλέη τὴν πέμπτην ἡμέραν, τὴν  
 » δ' ἐπιούσαν δωδεκάτην Ἰουλίου ἀναβάντες οἱ ἀρι-  
 » στοι τῶν μαχητῶν ἐπὶ τῶν πύργων ἔστησαν τὰς  
 » κλίμακας κατὰ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ  
 » νόθοι υἱοὶ \*) τῆς ἀγίας πόλεως κατεπλάγησαν  
 » καὶ ἀνεσκίρτησαν, βλέποντες ἑαυτοὺς πολιορκου-  
 » μένους ὑπὸ τοσοῦτου πλήθους καὶ τὸν θάνατον  
 » αἰωρούμενον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτῶν \*\*)· βέ-  
 » θαιοι δὲ ὄντες ὅτι θέλουσι νικηθῆ ἡγωνίζοντο μό-  
 » νον, ἵνα μὴ παραχωρήσωσι τὴν νίκην ἀναιμωτῶν . .

\*) Stupent et contremiscunt adulterini cives urbis eniuiac. Ἡ ἔκ-  
 φρασις αὕτη εἶναι ἀληθὴς καὶ ὠραία· καθότι οἱ Σαρακηνοὶ οὐ μόνον ἦσαν  
 νόθοι καὶ ἕνα τέκνα ἐν Ἱερουσόλεισι, ἀλλὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῶσι  
 μοιχιδαῖοι καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἄγαρ. Σ. Σ.

\*\*) Οἱ πύργοι τῶν σταυροφόρων ἦσαν, φαίνεται, ὑψηλότεροι τῶν τειχῶν  
 τῆς πόλεως. Σ. Μ.

» Ὁ Γοδεφρείδος ἵστατο ἐπὶ τοῦ πύργου, τὸ τόξον  
 » ἔχων ἀνά χεῖρας, ὁ δὲ Ὑψιστος διεύθυνε τὰ βέλη  
 » τοῦ ἥρωος τούτου, ὧν ἕκαστον κατέβαλλεν ἓνα  
 » τῶν ἐχθρῶν. Ἐγγὺς τοῦ Γοδεφρείδου ἡγωνίζοντο  
 » ὡς λέοντες παρὰ λέοντι οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Εὐστά-  
 » θιος καὶ Βαλδουῖνος βαλλόμενοι λίθοις καὶ ἀκον-  
 » τίοις καὶ ἀποδίδοντες τὰ ἴσα τῷ ἐχθρῷ.

« Ἐνῶ οἱ ἀριστῆες ἡγωνίζοντο ἀπὸ τῶν πύργων  
 » οἱ λοιποὶ σταυροφόροι ἤγον λιτανεῖαν ὑπὸ τὰ τεί-  
 » χη, φέροντες τοὺς σταυροὺς, τὰ ἅγια λείψανα  
 » καὶ τὰ ἱερά θυσιαστήρια \*). Ἡ νίκη ἔμενεν ἀμφίρ-  
 » ροπος ἐπὶ μέγα μέρος τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καθ' ἣν  
 » ὥραν ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα ὁ Σωτήρ, πολεμιστῆς  
 » ὀνόματι Δελετόλδης, ὅστις ἐμάχετο ἀπὸ τοῦ  
 » πύργου τοῦ Γοδεφρείδου, πηδᾶ πρῶτος ἐπὶ τῶν  
 » τειχῶν, Γύχερος, ὁ τὸν λέοντα ὑποστάς ἐφορμᾷ  
 » μετὰ τοῦτον, τρίτος δὲ ὁ Γοδεφρείδος, ᾧ ἔπονται  
 » οἱ λοιποὶ ἱππῶται. Καταλιπόντες τότε τὰ τόξα  
 » καὶ βέλη οἱ σταυροφόροι ἀνέλκουσι τὰς ῥομφαίας,  
 » τοῦτο δὲ ἰδόντες οἱ Σαρακηνοὶ φεύγουσιν ἀπὸ τῶν  
 » τειχῶν καὶ εἰσορμῶσιν ἀθρόοι εἰς τὴν πόλιν, ἔνθα  
 » ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ  
 » μέγα βοῶντες.

« Ὁ κόμης Σαιγγίλλος, ὅστις ἡγωνίζετο νὰ στήσῃ

\*) Sacra altaria, ταῦτα προσήκουσι μάλλον ταῖς τελεταῖς τῶν ἐθνι-  
 κῶν, ἀλλ' οἱ σταυροφόροι κατεσκύασαν πιθανῶς καὶ οὗτοι περιτομῆς  
 ὑποσχόμενα.

» τὰς μηχανὰς ἐγγύς τῶν τειχῶν, ἀκούσας τῶν  
 » κραυγῶν τούτων « Διατί, λέγει τοῖς ὀπαδοῖς, διατί  
 » χρονοτριβῶμεν ἐνταῦθα, ἐνῶ οἱ Γάλλοι εἰσῆλθον  
 » ἤδη εἰς Ἱερουσαλήμ; » Ταῦτα δ' εἰπὼν ὤρμησε  
 » κατὰ τῆς ἀπέναντι τοῦ πύργου τοῦ Δαυὶδ πύλης,  
 » ὁ δὲ φρουρῶν αὐτὴν Τοῦρκος, ἀναγνωρίσας τὴν φω-  
 » νὴν τοῦ κόμητος, ἐπιτάττοντος ν' ἀνοίξῃ, παρέδω-  
 » κεν ἑαυτὸν τῷ σεβασμῷ τούτῳ πολεμιστῇ.

« Ὁ Γοδεφρείδος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἰσορμήσαντες  
 » εἰς τὴν πόλιν ἐλάμβανον δίκην τοῦ ἐν Ἱεροσολύ-  
 » μοις χυθέντος χριστιανικοῦ αἵματος, τιμωροῦντες  
 » τοὺς ἀπίστους δι' ὅσα ἔπαθον ὑπ' αὐτῶν οἱ προσκυ-  
 » νηταί. Οὐδέποτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων ἐπέ-  
 » δεῖξε πλειοτέραν ἀνδρίαν, οὐδ' ὅτε ἐδιχοτόμησε τὸν  
 » φοβερὸν ἐκεῖνον γίγαντα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ  
 » γεφύρας, ὁ δὲ Γύχeros, ἀκολουθούμενος ὑπό τι-  
 » νων χιλιάδων ἀνδρείων κατέκοπτε τοὺς Σαρακη-  
 » ναοὺς ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀσφύος. Οὐδεὶς τῶν  
 » ἡμετέρων στρατιωτῶν ἐφαίνετο δειλός· καθότι οὐ-  
 » δεὶς ἀνθίστατο τῶν πολεμίων \*), ἀλλὰ πάντες  
 » ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, συνωθούμενοι ἀτάκτως. Οἱ  
 » διαφυγόντες τὸ ξίφος τῶν χριστιανῶν ὠχυρώθη-  
 » σαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος, ἐν κατώρθω-  
 » σαν νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἐπὶ τινὰς ὥρας κατὰ τῶν  
 » πολιορκούντων. Ἀλλὰ εἰσελάσαντες τέλος οἱ χρι-

\*) Μεγάλῃ τῷ ὄντι ἡ ἀνδρία τῶν Γάλλων τούτων στρατιωτῶν, μὴ φο-  
 θυμένων, διότι οὐδεὶς ἀνθίστατο!!  
 Σ. Μ.

» στιανοὶ περὶ δειλὴν ἡλίου ἐφόνευσαν πάντας τοὺς  
 » ἐν αὐτῷ. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε τοσαύτη, ὥστε τὰ  
 » ἡκρωτηριασμένα πτώματα παρεσύροντο ὑπὸ τοῦ  
 » αἵματος μέχρι τοῦ προαυλίου, χεῖρες δὲ καὶ πόδες  
 » ἐπενήχοντο τοῦ αἵματος τούτου καὶ συνηνοῦντο  
 » μετὰ κορμῶν, εἰς οὐς βεβαίως δὲν ἀνήκον.

Περαίνων τὴν περιγραφὴν ταύτην τῶν ὑπὸ τοῦ  
 Τάσσου δοξασθέντων πεδίων λογίζομαι εὐτυχῆς ὅτι  
 πρῶτος πάντων ἀπένειμα τῷ ἀθανάτῳ τούτῳ ποιητῇ  
 τὸν προσήκοντα φόρον θαυμασμοῦ, ὡς ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ  
 τῷ Ὀμήρῳ καὶ Βιργιλίῳ. Πᾶς ὁ αἰσθανόμενος τὸ  
 καλόν, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ποιητικῆς συνθέσεως, τὴν  
 πολυτέλειαν τῶν περιγραφῶν, τὴν ἀλήθειαν τῶν χα-  
 ρακτῆρων καὶ εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων θέλει ἀνα-  
 γινώσκει μετὰ πλείστης αἰετῆς τὴν Λυτρω-  
 θεῖσαν Ἱερουσαλήμ. Τὸ ποίημα τοῦτο ἀρμύζει  
 μάλιστα τοῖς στρατιώταις, ἐμπνέον ἀνδρίαν καὶ ἔ-  
 ρωτα πρὸς τὴν δόξαν, φαίνεται δὲ γεγραμμένον, ὡς  
 εἶπον καὶ ἐν τοῖς Μάρτυσιν, ἐν μέσῳ τῶν στρατο-  
 πέδων ἐπὶ ἀσπίδος.

Ἐδαπάνησα πέντε περίπου ὥρας περιεργαζόμενος  
 τὰ πεδία ταῦτα, ἅτινα μόλις ἔχουσιν ἕκτασιν ἡμισείας  
 λεύγας, ὁ δὲ ποιητὴς ὥρισε πάσας τὰς τοποθεσίας  
 τόσῳ ἀκριβῶς, ὥστε ἀναγνωρίζει τις αὐτὰς ἐν βίπῃ  
 ὀφθαλμοῦ.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς κοιλάδος  
 Ἰωσαφάτ συνηντήθημεν τῷ ἱππικῷ τοῦ Πασσᾶ, ἐπι-

στρέφοντι ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Ἰορδάνην ἐκστρατείας. Γελοῖον δὲ τῷ ὄντι μοι ἐφάνη τὸ θριαμβευτικὸν ἦθος τοῦ στρατοῦ τούτου, νικήσαντος τὰ πρόβατα, τὰς αἰγας, τοὺς ὄνους καὶ ἵππους δυστυχῶν τινῶν Ἀράβων. Ἄλλ' εἶπω ὀλίγα τινα καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐδρεύει.

Α'. Εἰς Μοσαλάμ ἢ Σανγιατσῆς, ἦτοι φρούραρχος.

Β'. Εἰς Μουλά-Κατῆς, ἦτοι ἀστυνόμος.

Γ'. Εἰς Μουφτῆς ἦτοι ἀρχηγὸς τῶν ἰμάμηδων (ὁπόταν ὁ Μουφτῆς οὗτος ἦ φανατικὸς, οἷος ἦτο ὁ κατὰ τὴν ἐμὴν ἐν Ἱεροσολύμοις διατριβήν, εἶναι πάντων τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τυράννων ὁ φοβερώτατος τοῖς χριστιανοῖς.)

Δ'. Εἰς Μουτελενῆς, ἦτοι τελώνης τοῦ τζαμείου Ἐλ-Σαγρά.

Ε'. Εἰς Σοβαχῆς, ἦτοι δήμαρχος.

Πάντες οἱ τυρανίσκοι οὗτοι ὑπακούουσι πλὴν τοῦ Μουφτῆ μείζονί τινι τυράννῳ, τῷ Σατράπῃ τῆς Δαμασκῦ.

Ἡ Ἱερουσαλήμ ἐξαρτᾶται, ἀγνοῶ ἀνθ' ὅτου, ἀπὸ τῆς σατραπείας τῆς Δαμασκῦ, χωριζομένη δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ ὀρέων δυσβάτων καὶ μάλιστὰ ὑπὸ τῶν ληϊζομένων τὴν ἐρημον Ἀράβων, οὐδέποτε δύναται νὰ καταγγείλῃ ἐγκαίρως τῷ Πασσᾶ τὰς καταχρήσεις τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, ἐνῶ ἀν περιελαμβάνετο ἐν τῇ σατραπείᾳ τῆς πλησιοχώρου

Πτολεμαίδος, οἱ μὲν Φράγκοι καὶ οἱ μοναχοὶ ἤθελον προστατεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς παραλίοις πόλεσι προξένων, οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ Ὀθωμανοὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Πασσᾶ· ἀλλὰ τοῦτο πρὸ πάντων ζητοῦσι ν' ἀποφύγωσιν οἱ Τούρκοι, οὐδόλως ἀνεχόμενοι ν' ἀκούωσι τὰς μομφὰς τῶν καταπιεζομένων.

Ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις λοιπὸν διοικητὴς εἶναι σχεδὸν ἀνεξάρτητος, δυνάμενος νὰ διαπράξῃ ἀκωλύτως οἰανδήποτε παρανομίαν ἢ ἀρπαγὴν, ἥς τὸ προῖον συμμερίζεται πολλάκις καὶ ὁ Πασσᾶς. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι πᾶς ἀνώτερος ὑπάλληλος δύναται ἐν Τουρκίᾳ ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τῷ κατωτέρῳ· ἀπὸ δὲ τῆς ἐξουσίας ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ ἰδιοκτησία καὶ ζωὴ τοῦ ὑπηκόου· ὥστε ὁ τυχὼν Γιανίτσαρος, γενόμενος ἀντὶ ποὐγγίων τινῶν μικρὸς Ἀγᾶς, δύναται κατ' ἀρέσκειαν νὰ φορολογῇ καὶ φονεύῃ τοὺς ὑπ' αὐτόν. Οἱ δῆμιοι πληθύνονται οὕτω ἐν πᾶσι τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ χωρίοις, ἐνθα ἡ δικαιοσύνη περιορίζεται εἰς τὰς λέξεις ταύτας. « Ἀπότισον δέκα, εἴκοσιν ἢ » τριάκοντα ποὐγγία, εἰδεμὴ θέλεις λάβει πεντα- » κοσίους ῥαβδισμοὺς ἢ κατατομηθῇ. » Πᾶσα δὲ ἀδικία ὅυεῖ παρὰ τοῖς Τούρκοις εἰς ἑτέραν μείζω· καθότι ὁ γυμνώσας χωρικὸν ἀναγκάζεται νὰ γυμνώσῃ καὶ τὸν γείτονα αὐτοῦ, ἵνα προμηθευθῇ διὰ δευτέρου ἐγκλήματος τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, δι' ὧν ἀγοράζει παρὰ τοῦ ὑπόουλου Πασσᾶ τὴν ἀφῆσιν τοῦ πρώτου.

Περιερχόμενος δὲ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐπαρχίας  
(Τόμ. Γ')

οὐ μόνον δὲν θεραπεύει ὁ Πασσᾶς τὰς πληγὰς ταύ-  
 τας, οὐδὲ ἐκδικεῖ τοὺς λαούς, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος εἶναι  
 ἀπεναντίας ἢ φοβερωτέρα μάστιξ τῶν ὑπηκόων, οἴτι-  
 νες φοβοῦνται τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ὡς τὴν τοῦ ἐχθροῦ·  
 ἅμα δὲ φλόγη που κλείονται τὰ ἐργαστήρια, καὶ οἱ  
 μὲν τῶν κατοίκων κρύπτονται ἐν ὑπογείοις, ἄλλοι  
 κατακλίνονται ἐπὶ τῶν ψιάθων, ὑποκρινόμενοι νόσον,  
 καὶ πολλοὶ αὐτῶν καταφεύγουσιν εἰς τὰς κορυφὰς  
 τῶν ὄρεων.

Πάντων τῶν γεγονότων τούτων δύναμαι νὰ ἐγ-  
 γυθῶ τὸ ἀληθές· καθότι εὐρισκόμην ἐν Ἱεροσολύ-  
 μοις, ὅτε ἀφίκετο ὁ Πασσᾶς. Ὁ Ἀβδαλλάχ οὗτος  
 κατέχεται ὑπὸ ἀκορέστου ἀπληστίας, ὡς πάντες σχε-  
 δὸν οἱ Τοῦρκοι· ὁδηγὸς δὲ ὢν τῶν εἰς Μέκκαν προ-  
 σκυνητῶν ὑποκρίνεται χρηματικὰς ἀνάγκας, ἵνα ὑπε-  
 ρασπισθῇ δῆθεν ἀσφαλέστερον τοὺς συναποδημοῦν-  
 τας. Τοιαύτη δὲ χρώμενος προφάσει φορολογεῖ ἀ-  
 σπλάγχχνως τοὺς λαούς, μυρία ἐπινοῶν πρὸς τοῦτο  
 μηχανήματα. Διατάττει λ. χ. νὰ πωλῶνται τὰ ἐδώ-  
 διμα εἰς τιμὰς εὐτελεστάτας, καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐπευ-  
 φημεῖ, ἀλλ' οἱ ὀψοπῶλαι κλείουσι τὰ ἐργαστήρια καὶ  
 οἱ ἐπευφημοῦντες πεινῶσι. Ὁ Πασσᾶς διαπραγματεύε-  
 ται τότε κρυφίως μετὰ τῶν μεταπρατῶν, οἷς ἐπιτρέπει  
 ἀντὶ πολλῶν χρημάτων νὰ πωλῶσι τὰ τρόφιμα εἰς  
 οἵανδήποτε τιμὴν, οὔτοι δὲ θέλοντες νὰ ἐξοικονομή-  
 σωσι τὰ προσενεχθέντα τῷ Πασσᾶ πωλοῦσιν αὐτὰ εἰς  
 τιμὰς ὑπερόγκους, ὥστε ὁ πτωχὸς λαὸς ἀναγκάζεται

νὰ ἐκποιήσῃ καὶ τὸν ὕστατον χιτῶνα, ἵνα μὴ ἀπο-  
 θάνῃ τῆς πείνης.

Εἶδον τὸν Ἀβδαλλάχ τοῦτον φορολογοῦντα τοὺς  
 κατοίκους τῶν Ἱεροσολύμων καὶ δι' ἄλλου τρόπου,  
 ἔτι παραδοξότερου. Εἶπον ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἐπεμ-  
 ψε τὸ ἵππικόν, ἵνα λεηλατήσῃ τοὺς πέραν τοῦ Ἰορ-  
 δάνου Ἀραβας. Οἱ κάτοικοι οὗτοι τῆς ἐρήμου, ἀπο-  
 τίσαντες τὸν συνήθη φόρον ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἐν  
 εἰρήνῃ πρὸς τὸν Πασσᾶ· ὥστε κατελήφθησαν ἀπροσ-  
 δοκῆτως ἐν μέσῳ τῶν ποιμνίων καὶ τῶν σκηνῶν ὑπὸ  
 τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, οἵτινες ἀφήρπασαν  
 δισχιλίαις διακοσίας αἴγας καὶ πρόβατα, ἐννενήκοντα  
 τέσσαρας μόσχους, χιλίους ὄνους καὶ ἕξ ὠραιὰς ἵπ-  
 πους· αἱ δὲ κάμηλοι διέφυγον αὐτοῖς, ἀκολουθήσασαι  
 σείκῳ τινί, ὅστις ἔκραζεν αὐτὰς μακρόθεν. Τὰ πι-  
 στὰ ταῦτα τέκνα τῆς ἐρήμου ἔδραμον νὰ προσφέ-  
 ρωσι τὸ γάλα τοῖς καταφυγοῦσιν εἰς τὰ ὄρη κυρίως,  
 ὡς εἰ ἐννόουν ὅτι οὐδεμία ἄλλη ἐναπελείπετο αὐτῶν  
 τροφή.

Οὐδέποτε ἤθελε φαντασθῇ Εὐρωπαῖος τίνοι μέσῳ  
 ἐχρήσατο ὁ Πασσᾶς, ἵνα ἐκποιήσῃ ἐπικερδῶς τὰ ἀρ-  
 παγέντα ταῦτα κτήνη· ὠρισεν ἐκάστῳ τιμὴν διπλα-  
 σίαν τῆς ἀληθοῦς, ἐκτιμήσας τὰ μὲν πρόβατα καὶ  
 τὰς αἴγας εἰκοσι γρόσια, τοὺς δὲ μόσχους ὀγ-  
 δοήκοντα, εἶτα δὲ ἐπεμψε τὰ οὕτω ἐκτιμηθέντα κτή-  
 νη τοῖς κρεωπῶλαις, ἰδιώταις καὶ ἀρχηγοῖς τῶν  
 πέριξ χωρίων, ἀναγκάζων νὰ δεχθῶσι καὶ ἀποτίσω-

σιν αὐτὰ παραχρῆμα ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Οἱ δὲ ὄνοι καὶ ἵπποι ἐναπελείφθησαν τοῖς στρατιώταις· καθότι διὰ παραδόξου τινός μεταξὺ τῶν ληστῶν τούτων συμβάσεως τὰ μὲν δισχιδῆ τῶν ἀρπαζομένων ζώων ἀνήκουσι τῷ Πασσᾶ, τὰ δὲ λοιπὰ τοῖς στρατιώταις.

Οὕτω διαρπάσας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Πασσᾶς ἀποσύρεται τέλος· ἵνα δὲ ἐξοικονομήσῃ τὸν μισθὸν τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φρουρᾶς καὶ καταστήσῃ πολυπληθεστέραν τὴν συνοδίαν τῶν εἰς Μέκκαν ἀποδημητῶν, ἀπάγει μετ' αὐτοῦ τοὺς φύλακας τῆς πόλεως, τῷ δὲ διοικητῇ μένουσι δέκα μόνον ἢ δώδεκα χωροφύλακες, οἵτινες εἰσιν, ὡς εἰκός, ἀνεπαρκεῖς πρὸς φρούρησιν τῆς πόλεως. Ἐμαθὸν δὲ παρὰ τῶν μονάχων ὅτι τὸ παρελθὸν ἔτος ἠναγκάσθη ὁ διοικητὴς οὗτος νὰ κρυβῆ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ἵνα διαφύγῃ τοῖς λησταῖς, οἵτινες ὑπερβάντες τὰ τεῖχη μικροῦ δεῖν ἐλεηλάτουν τὴν πόλιν.

Ἄμα δὲ ἀναχωρήσῃ ὁ Πασσᾶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γυμνωθέντα χωρία ἐπαναστατοῦσι καὶ ἐπιτίθενται ἀλλήλοις, ἵνα ἐκδικήσωσιν ὕβρεις κληρονομιάς. Πᾶσα τότε συγκοινωνία διακόπτεται, οἱ ἀγροὶ ἐγκαταλείπονται, ὁ δὲ γεωργὸς πορεύεται νύκτωρ νὰ λεηλατήσῃ τὸν ἀμπελῶνα ἢ κόψῃ τὴν ἐλαίαν τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ δὲ ἐπιὸν ἔτος ἔρχεται πάλιν ὁ Πασσᾶς ἀπαιτῶν τὸν συνήθη φόρον ἀπὸ χώρας, ἧς οἱ κάτοικοι ἠλαττώθησαν· διὸ ἀναγκάζεται, ἵνα συλλέξῃ αὐτόν, νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὀλοκλήρους φυλάς. Ἐν τούτοις ἡ ἔρη-

μος καθίσταται εὐρυτέρα, μόλις δὲ βλέπει τις ἡρειπωμένος τινὰς τῇ δε κάκεισε καλύβας καὶ παρ' αὐτὰς αὔξοντα ἀεὶ νεκροταφεῖα· ἀνὰ πᾶν δὲ ἔτος ἐξολοθρευομένης καλύβης καὶ σφαζομένης ὀλοκλήρου οἰκογενείας, δὲν μένει μετ' ὀλίγον ἄλλο τι εἰμὴ εὐρὺ μόνον κοιμητήριον, δηλοῦν τὴν θέσιν, ἔνθα ὑψοῦτο τὸ χωρίον.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Μονὴν περὶ τὴν δεκάτην τῆς πρωίας ἐπέρανα τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς βιβλιοθήκης, ἐν ἣ πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἤδη φερμιανίων εὔρον καὶ ιδιόχειρον λατινιστὶ χειρόγραφον τοῦ Καρσεμίου, πραγματευόμενον ὡς καὶ τὰ τυπωθέντα αὐτοῦ πονήματα περὶ τῆς ἁγίας γῆς. Ἔτερα τινὰ χαρτοφυλάκια περιεῖχον τουργικὰ καὶ ἀραβικὰ ἔγγραφα, ἀφορῶντα τὰς ὑποθέσεις τῆς Μονῆς, ἐπιστολάς κτλ. Εὔρον δὲ καὶ συγγράμματά τινὰ τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἀποδημίας εἰς Ἱεροσόλυμα, τὸ πόνημα τοῦ ἀββᾶ Μαρίτη καὶ τὴν ἀξιόλογον Περιήγησιν τοῦ Κ. Βολνέη. Ὁ Πάτερ Κλήμης εὔρε, νομίζει, ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ πονήματι χωρία τινὰ μὴ ἀκριβῆ, ὧν λαβῶν σημειώσιν ἐν ἀρβράφῳ τετραδίῳ μοι ἐδωρήσατο αὐτό.

Περιεργασθεὶς ἀκριβῶς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἄτινα ἐγνώριζον ἤδη πολὺ λεπτομερέστερον τῶν Παρισίων, ἠρξάμην ἐτοιμαζόμενος πρὸς ἀναχώρησιν· οἱ δὲ Πατέρες τῆς ἁγίας γῆς ἠθέλησαν νὰ μοι ἀπονείμωσι τιμὴν, ἣν οὔτε εἰήτησα οὔτε ἤμην ἄξιος αὐτῆς, ἀναδεικνύον-

τές με ἰππότην τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἵνα ἀνταμείψωσι τὰς μικράς μου πρὸς τὴν θρησκείαν ἐκδουλεύσεις. Τὸ τάγμα τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἀρχαιότατον, καὶ περ μὴ ἀναγόμενον ἴσως εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἁγ. Ἑλένης, ἤτο ποτε ἀρχοῦντως κοινὸν ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ νῦν εὐρίσκεται μόνον ἐν Πολωνίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ· ἀπονέμεται δὲ ὑπὸ μόνου τοῦ φύλακος τοῦ Ἁγ. Τάφου.

Ἐξελθόντες τῆς Μονῆς περὶ τὴν πρώτην Μ. Μ. ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Τάφου, εἰσελθόντες δὲ εἰς τὸν ναῖσκον τῶν Λατίνων πατέρων ἐκλείσαμεν πάσας τὰς θύρας· καθότι ἂν ἔβλεπον οἱ Τοῦρκοι τὰ ἐν αὐτῷ ἀρχαῖα ὄπλα, ἤθελον πιθανῶς σφάζει τοὺς μοναχοὺς. Ἀναφθεισῶν τῶν λυχνιῶν καὶ λαμπάδων, πάντες οἱ μοναχοὶ συνηθοῖσθησαν κυκληθῶν περὶ ἐμέ, σταυροῦντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἄδοντες γεγωνυῖα τῇ φωνῇ τὸ « Veni Creator, » ὁ δὲ φύλαξ ἐνδυσάμενος τὰ ἀρχιερατικὰ ἱμάτια ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὑψ' ὃ εἶχον γονυπετήσει. Ἐξήχθησαν τότε ἐκ τοῦ θησαυροφυλακείου οἱ πτερνιστήρες καὶ τὸ ξίφος τοῦ Γοδεφρείδου Βουλιῶνος, ἅτινα ἐκράτουν δύο μοναχοὶ ἱστάμενοι ὄρθιοι παρ' ἐμοί, ἐνῶ ὁ λειτουργῶν ἀπήγγελλε τὰς συνήθεις εὐχὰς καὶ μοι ἀπέτεινε τὰς νενομισμένας ἐρωτήσεις, ἀφ' οὗ δὲ ἀπεκρίθην μοι ὑπέδεσε τοὺς πτερνιστήρας καὶ πληξάς τρις ἐπὶ τοῦ ὤμου διὰ τοῦ ξίφους μ' ἐνήκαλίσθη. Πάντες τότε οἱ μοναχοὶ

ἤρξαντο ψάλλοντες τὸ « Δόξα ἐν Ὑψίστοις » ὁ δὲ φύλαξ ἤρχετο ὑπὲρ ἐμοῦ λέγων·

« Κύριε παντοκράτωρ, ἐπίχυσον τὴν χάριν καὶ τὰς εὐλογίας σου ἐπὶ τοῦ δούλου σου τούτου κτλ. »

Ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀναμνήσεις ἡθῶν παρωχημένων· ἀλλ' ἐὰν ἀναλογισθῆ τις ὅτι εὐρισκόμην ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐκκλησίᾳ, δώδεκα μόνον βήματα ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος καὶ τριάκοντα ἀπὸ τοῦ μνήματος τοῦ Γοδεφρείδου ἀπέχων, ὅτι εἶχον ὑποδεθῆ τοὺς πτερνιστήρας τοῦ λυτρώσαντος τὸν Ἁγ. Τάφον καὶ ἐγγίσει τὴν μακρὰν αὐτοῦ καὶ πλατυσιδῆρον ῥομφαίαν, ἐὰν ἀναμνησθῆ τὸ ἀγχίστροφον τοῦ βίου μου καὶ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν περιπλανήσεις μου, θέλει εὐκόλως πεισθῆ ὅτι ἤμην λιαν συγκεκινημένος. Πλὴν δὲ τῆς εὐσεβοῦς κατανύξεως, ἦν μοι προὔξενει ἡ τελετὴ αὕτη, ἀνεμιμνησκόμην προσέτι ὅτι ἤμην Γάλλος ὡς καὶ ὁ Γοδεφρείδος ἐκεῖνος, οὗ ἐγγίζων τὰ εὐρωτιῶντα ὄπλα ἡσθάνθη τὴν καρδίαν μου ἀναφλεγομένην ὑπὸ δακαεστέρου πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος. Δὲν ἤμην τῇ ἀληθείᾳ ἀμεμπτος\*), ἀλλὰ πᾶς Γάλλος δύναται νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτὸν ἀτρόμητον.

Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην μοι ἐνεχείρησαν τὸ πτυχίον μου ἰππότου, φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ φύλακος

\*) Sans reproche, ἐπίθετον τοῦ ἰππότου Βαγιέρδου, διαστίμου στρατηγῶ τοῦ Λουδοβίκου 16', ἰππονασθέντος διὰ μὲν τὴν ἀνδρίαν sans peur, διὰ δὲ τὴν ἀρετὴν sans reproche. S. M.

καὶ τὴν σφραγίδα τῆς Μονῆς, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ δί-  
πλωμα προσκυνητοῦ, ὅπερ φυλάττω εἰς ἀνάμνησιν  
τῆς διαβάσεώς μου διὰ τῆς πατρίδος τοῦ γηραιοῦ  
ἀποδημητοῦ Ἰώβ.

Μέλλων γὰρ ἐγκαταλείψω ὀπονούπω τὰ Ἱεροσόλυ-  
μα, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστην νὰ μοι ἀκολουθήσῃ  
ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἵνα ρίψωμεν τελευταῖον βλέμμα  
ἐπὶ τὴν παράδοξον ταύτην πόλιν.

Ἐστάθην ἐγγὺς τοῦ σπηλαιίου τοῦ Ἱερεμίου ἀν-  
τικρὸ τῶν τάφων τῶν Βασιλέων. Τὸ σπήλαιον τοῦτο  
εἶναι ἀρκούντως εὐρύχωρον, ὃ δὲ θόλος ὑποστηρίζε-  
ται διὰ λιθίνου κίονος. Ἐν αὐτῷ συνέθεσε, λέγου-  
σιν, ὁ προφήτης τοὺς θρήνηους, οἵτινες τόσῳ κα-  
λῶς εἰκονίζουσι καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἠρειπωμένην  
Ἱερουσαλήμ.

« Πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις, ἡ πεπληθυμμένη  
» λαῶν; ἐγενήθη ὡς χήρα ἡ πεπληθυμμένη ἐν ἔθνε-  
» σιν, ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον.

« Ὅδοι Σιών πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομέ-  
» νους ἐν ἑορτῇ, πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμέναι,  
» οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσιν, αἱ παρθένοι αὐτῆς  
» ἀγόμεναι καὶ αὐτὴ πικραινομένη ἐν αὐτῇ.

« Οἱ πρὸς ὑμᾶς πάντες παραπορευόμενοι ὁδόν,  
» ἐπιστρέψατε καὶ ἴδετε εἴ ἐστιν ἄλγος κατὰ τὸ ἄλ-  
» γος μου, ὃ ἐγενήθη.

« Καὶ ἐπέστρεψε Κύριος τοῦ διαφθεῖραι τείχος  
» θυγατρὸς Σιών· ἐξέτεινε Κύριος μέτρον, οὐκ ἀπέ-

» στρεψε χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ καταπατήματος καὶ ἐπέν-  
» θησε τὸ προτείχισμα καὶ τείχος ὀμοθυμαδὸν ἠσθέ-  
» νησαν.

« Ἐνεπάγησαν εἰς τὴν γῆν αἱ πύλαι αὐτῆς, ἀπώ-  
» λεσε καὶ συνέτριψε μοχλοὺς αὐτῆς, βασιλεῖα αὐ-  
» τῆς καὶ ἄρχοντας αὐτῆς ἐν τοῖς ἔθνεσιν· οὐκ ἔστι  
» νόμος, καί γε προφήται αὐτῆς οὐκ εἶδον ὄρασιν  
» παρὰ Κυρίου.

« Ἐξέλιπον ἐν διάκρυσιν οἱ ὀφθαλμοί μου, ἔτα-  
» ράχθη ἡ καρδία μου, ἐξεχύθη εἰς γῆν ἡ δόξα μου  
» ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου, ἐν  
» τῷ ἐκλείπειν νήπιον καὶ θηλάζοντα ἐν ταῖς πλα-  
» τεῖαις πόλεως.

« Τί μαρτυρήσω σοι ἢ τί ὁμοιώσω σοι, θύγατερ  
» Ἱερουσαλήμ; Ἐκρότησαν ἐπὶ σὲ χεῖρας πάντες  
» οἱ παραπορευόμενοι ὁδόν, ἐσύρισαν καὶ ἐκίνησαν  
» τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐπὶ τὴν θυγατέρα Ἱερουσα-  
» λήμ· ἡ αὕτη ἡ πόλις, ἣν ἐροῦσι, στέφανος δόξης  
» εὐφροσύνης πάσης τῆς γῆς; »

Θεωρουμένη ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἡ Ἱερου-  
σαλήμ παριστᾷ ἐπίπεδον προσκλινές, ταπεινούμενον  
βαθμηδὸν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Τείχος ὠχυ-  
ρωμένον πύργοις καὶ φρουρίῳ γοθρικῷ περιζωννύει  
τὴν πόλιν καὶ μέρος τοῦ ὄρους Σιών, ὅπερ περιεί-  
χετο πάλαι ὀλόκληρον ἐντὸς τῶν τειχῶν.

Πρὸς δὲ τὸ κέντρον τῆς πόλεως βλέπει τις πρὸς  
δυσμᾶς ἐγγὺς τοῦ Γολγοθᾶ οἰκίας ἀρκούντως συμπε-

πυκνωμένως, πρὸς δὲ ἀνατολὰς παρὰ τὸν χεῖμαρ-  
ρον τῶν Κέδρων μεγάλα διαστήματα κενά, τὸν περι-  
βολὸν τοῦ ἀρχαίου Ναῦ καὶ τὸ ἐγκαταλελειμμένον  
πεδίον, ἐν ᾧ ὤψοντό ποτε τὰ βασίλεια τοῦ Ἡρώδου  
καὶ ὁ πύργος τῆς Ἀντωνίας.

Αἱ ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκίαι εἰσὶν ὀγκώδεις, τετρά-  
γωνοι, χαμηλαὶ καὶ ἄνευ παραθύρων ἢ καπνοδόχης·  
στεγάζονται δὲ διὰ δωμάτων πεπλατυσμένων ἢ θό-  
λων, ὀμβρίων τοῖς τῶν εἰρκτῶν καὶ τάφων. Τὰ  
κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ πύργοι τῶν τζα-  
μείων, αἱ κορυφαὶ τῶν κυπαρίσσω καὶ συστάδες  
τινες ἰνδοσυκῶν ὤψονται τῇ δεκάκεισε ὑπεράνω τῶν  
ὁμοιομόρφων τούτων στεγῶν. Θεωρῶν δὲ τις τοὺς  
ὑπὸ λίθων περικυκλουμένους λιθίνους τῶν Ἱεροσο-  
λύμων οἶκους νομίζει ὅτι βλέπει τὰ μνήματα νεκρο-  
ταφείου τινὸς ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου.

Τὸ ἔνδον τῆς πόλεως εἶναι ἐπίσης κατηφές· κα-  
θότι περιπλέκεται τις ἅμα εἰσελθὼν εἰς λαβύρινθον  
ἀγυῶν ἀνωμίλων, βαδίζων ἐν μέσῳ νεφῶν κονιορτοῦ  
καὶ λίθων κατακυλιόμενων· αἱ δὲ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην  
οἰκίαν τεταμέναι ὀθόνηαι καὶ τὰ θολοσκεπῆ καὶ δυσώ-  
δη παζάρια καθιστῶσιν ἔτι μείζων τὸν ἐπὶ τῆς σκυ-  
θρωπῆς ταύτης πόλεως ἐπιχευόμενον ζόφον. Τὰ  
ἐργαστήριά εἰσιν ἀθλιέστατα, πολλάκις δὲ κεκλει-  
σμένα ἕνεκα τοῦ φόβου, ὃν ἐμποιεῖ ἡ διάβασις τοῦ  
Κατῆ. Οὐδένα βλέπει τις ἐν ταῖς ὁδοῖς, οὐδένα ἐπὶ  
τῆς φλιας τῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ χωρικὸν ἐνίοτε τινα

βαδίζοντα ἡσυχῇ καὶ κρύπτοντα ὑπὸ τὸ ἱμάτιον τὸ  
προῖόν τοῦ ἀγροῦ, ἵνα μὴ ληστευθῆ ὑπὸ τοῦ στρα-  
τιώτου.

Ἐν παραβύστῳ τινὶ γωνία σφάζει ὁ Ἄραψ κρεω-  
πώλης κτηνός τι, ἀνηρητημένον ἀπὸ τῶν ποδῶν εἰς  
ἐτοιμόρροπον τοῖχον. Θεωρῶν τὸ βλοσυρὸν καὶ θη-  
ριῶδες τοῦ κρεουργοῦ τούτου βλέμμα καὶ τοὺς αἵμο-  
σταγεῖς αὐτοῦ βραχίονας, ἤθελέ τις νομίσαι ὅτι ἀντι-  
νὰ σφάξῃ ἄρνιον, ἐνέβαψε τὰς χεῖρας εἰς ἀνθρώπι-  
νον φόνον. Οὐδεὶς δὲ ἀκούεται ἐν τῇ Θεοκτόνῳ ταύτῃ  
πόλει ἤχος, ἀλλ' ἐνίοτε μόνον ἢ ἐπὶ τῶν λίθων κρο-  
τοῦσα ὀπλῆ τῆς ἀραβικῆς ἵππου, ἧς ἐπιθαίνει Γιανί-  
τσαρος, κομίζων τὴν κεφαλὴν τοῦ Βεδουίνου ἢ πο-  
ρευόμενος νὰ ληστεύσῃ τὸν Φελλάχον \*).

Θέμα μοναδικὸν ἐλκύει ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως  
ταύτης τὴν προσοχὴν τοῦ ὁδοιπόρου. Ἐν τοῖς ἐρει-  
πίοις τῶν Ἱεροσολύμων διαιτῶνται δύο λαοί, ἀρῶ-  
μενοι ἐκ τῆς θρησκείας αὐτῶν τὴν ἰσχὺν τοῦ ὑπομέ-  
νειν παντοίας ὕβρεις καὶ βασάνους. Ἐκεῖ ζῶσιν οἱ  
χριστιανοὶ μοναχοί, οὓς οὔτε αἱ ἀρπαγαὶ οὔτε οἱ  
προπηλακισμοὶ οὔτε αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ θανάτου  
δύνανται ν' ἀπρηκρύνωσι τοῦ Ἁγ. Τάφου. Τὰ ἄσ-  
ματα αὐτῶν ἀντηχοῦσι νυχθημερὸν περὶ τὸ μνῆμα  
τοῦ Σωτῆρος· γυμνεύμενοι δὲ τὴν πρωΐαν ὑπὸ τοῦ  
Τούρκου συνέρχονται τὸ ἑσπέρας, ἵνα εὐχηθῶσιν ἐν

\* Γεωργίν.



τῷ τόπῳ, ἔνθα ἐβασανίσθη ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Ἰησοῦς. Τὸ πρόσωπον τῶν ἱερέων τούτων εἶναι ἀεὶ ἰλαρόν, τὸ στόμα φιλομειδές, μεγίστη δὲ ἡ πρὸς τοὺς ξένους φιλοφροσύνη. Στερούμενοι στρατιωτῶν καὶ ἰσχύος προστατεύουσιν ὀλόκληρα χωρία κατὰ τῶν τυράννων, προσφέροντες ἄσυλον εἰς τὰς γυναῖκας, τὰ βρέφη, καὶ αὐτὰς τὰς ποιμένας, αἵτινες καταφεύγουσιν εἰς τὰς Μονάς, ὡσάκισ ἀπειλῶνται ὑπὸ τοῦ ξίφους. Ἄλλὰ τίς ποτε ἐμποδίζει τὸν πονηρὸν νὰ κρημνίσῃ τὰ ἀσθενῆ ἐκεῖνα τείχη; Αἱ ἀγαθοεργίαι τῶν μοναχῶν τούτων, οἵτινες ὑπομένουσι παντοίας στερήσεις, ἵνα ἐξαγοράζωσι τοὺς ἐπικαλουμένους τῆς προστασίας αὐτῶν ἰκέτας. Οἱ Τοῦρκοι, Ἀραβες, Ἕλληνες, οἱ ὀρθόδοξοι καὶ σχισματικοί, πάντες καταφεύγουσι πρὸς τοὺς ἀνυπερασπίστους ἐκείνους ἱερεῖς, οἵτινες ἀποδεικνύουσι καθεκάστην τὸ ἀληθές τῶν λόγων τούτων τοῦ Βοσσοῦτου. « Χεῖρ ὑψουμένη ἱκετικῶς πρὸς οὐρανὸν κατι- » σχύει πλειόνων ἐχθρῶν ἢ ἡ πᾶλλουσα τὸ δόρυ. » Ἐνῷ ἡ νέα Ἱερουσαλήμ « χαιρέται καὶ ἀγάλλεται ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν δικαίων \*), » στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τοῦ Ναοῦ συνοικίαν, ἔνθα δαιτᾶται ἀπάνευθε τῶν λοιπῶν κατοίκων εὐάριθμος λαός, καταφρονούμενος ὑπὸ πάντων. Ὁ λαὸς οὗτος ὑποφέρει πάσας

\*) Τοσίτ.

τὰς ὑβρεῖς καὶ ἀδικίας ἀγογγύστως· μαστιγούμενος δὲν τολμᾷ νὰ στενάξῃ καὶ σφάζομενος προσφέρει τὸν τράχηλον τῆ ρομφαία· ἀν δὲ ἀποθάνῃ μέλος τι τῆς προγεγραμμένης ταύτης φυλῆς, οἱ σύντροφοι αὐτοῦ θάπτουσι τὸν νεκρὸν νύκτωρ καὶ ἀθορύβως ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφὰτ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Ναοῦ. Ἄν εἰσέλθωμεν εἰς τὰς πενιχρὰς τοῦ λαοῦ τούτου κατοικίας, θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν διδάσκοντα τοὺς παῖδας ν' ἀναγινώσκωσι μυστηριώδεις τι βιβλίον, ὡς θέλουσι καὶ οὗτοι διδάξῃ τὰ τέκνα. Ὅτι ἐπραττεν ὁ λαὸς οὗτος πρὸ πεντακισχιλίων ἐτῶν, τοῦτο πράτει ἔτι καὶ νῦν ἰδῶν δὲ δεκαεπτάκισ ἤδη καταστρεφόμενα τὰ Ἱεροσόλυμα δὲν ἔπαυσε στρέφων τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Σιών. Ὁ θεωρῶν τοὺς Ἰουδαίους διεσχορπισμένους ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καταλαμβάνεται ὑπὸ θαυμασμοῦ, ἀλλὰ πόσω μᾶλλον ἤθελε θαυμάσει, εἰ ἔβλεπε τοὺς νομίμους τούτους κυρίου τῆς Ἰουδαίας ξένους οὕτως εἰπεῖν καὶ δούλους ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, μάτην περιμένοντας ἐν μέσῳ παντοίων βασιάνων τὸν μέλλοντα νὰ ἐλευθέρωσῃ αὐτοὺς βασιλέα, νενικημένους ὑπὸ τοῦ Σταυροῦ, ὅστις ὑψεῖται θριαμβεύων ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, θεωροῦντας τὸν ἔρημον περίβολον τοῦ Ναοῦ καὶ ὅμως ἐπιμένοντας εἰς τὴν οἰκτρὰν αὐτῶν ἀπάτην. Οἱ Πέρσαι, Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ἐξέλιπον ἀπὸ τῆς γῆς, μικρὸς δὲ τις λαὸς πολλῶ ἀρχαιότερος τῶν μεγάλων τούτων ἐθνῶν διατηρεῖται ἔτι ἀμι-

γῆς ἐν τοῖς συντρίμμασι τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἄρα ἀξία τοῦ θαυμασμοῦ καὶ αὐτῶν τῶν φιλοσόφων ἢ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Γολγοθα συνάντησις αὐτῆ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἱερουσαλήμ, τῆς μὲν θρηνοῦσης παρὰ τὸ μνημα τοῦ ἀγαστάντος Ἰησοῦ, τῆς δὲ παραμυθουμένης ὑπὸ τῆς θεᾶς τοῦ τάφου ἐκείνου, τοῦ μόνου, ὅστις ἔσται κενὸς κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος;

Εὐχαριστήσας τοὺς μοναχοὺς διὰ τὴν φιλοξενίαν εὐχρήθην αὐτοῖς ἀπὸ καρδίας εὐδαιμονίαν, ἦν φεῦ! δὲν ἐλπίζουσιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ· μέλλων δὲ νὰ χωρισθῶ ὁσονούπω ἀπ' αὐτῶν κατειχόμεν ὑπὸ βαρυτάτης ἀθυμίας, ἀναλογιζόμενος τὰς βασάνους τῶν δυστήνων τούτων ἱερέων, ζώντων ὑπὸ τὸν πέλεκυν διηνεκοῦς τῆς Τρομοκρατίας \*). Πλὴν δὲ τούτου ἐγὼ μὲν ἐμελλον ταχέως νὰ ἐπανίδω τὴν πατρίδα καὶ ἀσπασθῶ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, οἱ δὲ μοναχοὶ οὗτοι, οἵτινες εἶχον ὡς καὶ γὼ συγγενεῖς, πατρίδα καὶ φίλους ἔμενον ἐξόριστοι ἐν τῇ γῆ τῆς δουλείας· πολλοῖς δὲ αὐτῶν, στερουμένοις τῆς ἰσχύος ἐκείνης, ἥτις καθιστᾷ ἀναισθητοὺς εἰς τὰς βασάνους, διέφυγον θρήνοι, ἐξ ὧν κατενόησα τὸ μέγεθος τῆς θυσίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ εὔρε παρὰ τὰς ὄχθας ταύτας πικρὸν τὸ ποτήριον, ὅπερ ὁμῶς ἐκένωσε μέχρι πυθμένου.

\*) Terreur.

Τῇ 12<sup>τῃ</sup> Ὀκτωβρίου ἰπεύσας μετὰ τοῦ Ἀλη-Ἄγα, Ἰωάννου, Ἰουλιανοῦ καὶ διερμηνέως ἐξήλθον τῆς πόλεως περὶ δείλην ἡλίου διὰ τῆς πύλης τῶν Προσκυνητῶν. Διέβημεν ὁσονούπω διὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Πασσᾶ, πρὶν δὲ καταβῶμεν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τερεβίνθων, ἀνεχαίτισα πρὸς στιγμὴν τὸν ἵππον, ἵνα ρίψω τελευταῖον βλέμμα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὑπεράνω τῶν τειχῶν ἐφαίνετο ὁ θόλος τοῦ Ἀγ. Τάφου, ὃν οὐδεὶς πλέον προσκυνητῆς θέλει ἀσπασθῆ· καθότι τὸ στέγασμα τοῦτο τοῦ μνήματος τοῦ Ἰησοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον, ὃ δὲ ὑπ' αὐτὸν ἱερός τάφος μένει ἐκτεθειμένος εἰς τὰς ὄμβρους καὶ τοὺς ἀνέμους. Οἱ πάλαι χριστιανοὶ ἤθελον συνδράμει ἀθρόοι πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἁγίου τούτου ναοῦ, ἀλλὰ σήμερον οὐδεὶς φροντίζει περὶ τούτου, νομίζων ὅτι ἡ παραμικρὰ προσφορὰ ἤθελεν εἶναι καταγέλαστος δεισιδαιμονία. Θεωρήσας ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν Ἱερδουσαλήμ εἰσέδην εἰς τὰ ὄρη. Ἡ ἁγία πόλις ἠφανίσθη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ὡρα ἕκτη καὶ ἡμισεῖα. Οὕτω σημεῖοι καὶ ὁ θαλασσοπόρος τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν γίνεται ἄφαντος, ἀπέχουσά τις παραλία, ἣν δὲν ἐλπίζει νὰ ἐπανίδῃ.

Ἀφικόμενοι μεσοῦσης τῆς νυκτός εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος τῶν Τερεβίνθων εὔρομεν τοὺς Ἀραβας ἀρχηγοὺς τοῦ χωρίου Ἱερεμία Ἀβου-Γός καὶ Γιαβέρ, ἀναμένοντας ἡμᾶς καὶ ὀπτήσαντας ἀρνίον, ὅπερ ἠναγκάσθημεν νὰ φάγωμεν. Προσέφερα χρήματά

τινα τῷ Ἀβού-Γός, ἅτινα ἀπεποιήθη, παρακαλῶν με ἀντὶ τούτων νὰ πέμψω αὐτῷ ἐκ Δαμιέττης δύο κοφίνια ὀρύζης, ὅπερ ὑποσχέθην προθύμως· ἀλλὰ τῆς ὑποσχέσεώς μου ταύτης ἀνεμνήσθην καθ' ἣν μόνον στιγμὴν ἀνεχώρουν εἰς Τύνιδα. Ὅπωςδὴποτε ὁ Ἀβού-Βός θέλει λάβει τὸ ὑποσχεθὲν ὀρύζιον ἅμα τακτοποιηθῆ ἢ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς συγκοινωνία, ἵνα πεισθῆ ὅτι Γάλλος δύναται μὲν νὰ ἐπιλησθῆ πρὸς στιγμὴν τῶν ὑποσχέσεων, οὐδέποτε ὅμως ἀθετεῖ αὐτάς. Ἐλπίζω δὲ ὅτι οἱ μικροὶ ἐκεῖνοι Βεδουῖνοι θέλουσι περιφρουρεῖ τὸ δῶρόν μου κράζοντες τὸ « En avant ! Marche. »

Τῇ ἐπιούσῃ ἀφικόμεθα εἰς Ἰόππην περὶ μεσημβρίαν.

---

## ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ.

---

### ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ.

---

Ἀφικόμενος εἰς Ἰόππην περιέπεσα εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν· διότι, οὐδενὸς σταθμεύοντος ἐν τῷ λιμένι πλοίου, ἔδει ἢ νὰ μεταβῶ εἰς Πτολεμαίδα, ἀναζητῶν πλοῖον, ἢ νὰ πορευθῶ εἰς Αἴγυπτον διὰ ξηρᾶς, ὅπερ ὅμως ἦτο σχεδὸν ἀκατόρθωτον ἕνεκα τῶν πέντε ἐνόπλων φατριῶν, αἵτινες ἡμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου. Ὁ Ἰβραῖμ Βέης κατεῖχε τὴν ἀνω Αἴγυπτον, δύο δὲ μικροὶ Βέηδες ἀνεξάρτητοι, ἀποστάται τινὲς Ἀλβανοὶ καὶ ὁ Ἐλ-Φύ-Βέης ἐληίζοντο τὴν κάτω· οἱ δὲ Ἀραβες, ἐνθάρρυνθέντες ὑπὸ τῆς συγχύσεώς ταύτης ἀπείργον πάσης ἄλλης ὁδοῦ.

Ἄλλ' ἡ θεία Πρόνοιά μοι ἐβοήθησεν, εἰς τοιαύτην ἀπορίαν καθεστηκότι· καθότι τὴν μεθαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, ἐνῶ ἡτοιμαζόμεν ν' ἀναχωρήσω εἰς Πτολεμαίδα, εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα κενόν τι ἐκ Τριπόλεως πλοίαριον, οὗ ὁ πλοίαρχος συγκατετέθη (Τόμ. Γ')

κατὰ παράκλησιν τῶν μοναχῶν νά με μεταφέρῃ εἰς Ἄλεξάνδρειαν. Διετήρησα δὲ τὸ μετὰ τοῦ πλοιάρχου τούτου συμβόλαιον, γεγραμμένον ἀραβιστί, ὅπερ ἰδὼν ὁ εἰδημονέστατος τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν Κ. Λαγγλές (Langles) εὔρεν αὐτὸ περιεργον καὶ ἀξίον τῆς προσοχῆς τῶν σοφῶν· μετέφρασε δὲ ὡς ἀκολούθως.

### ΕΚΕΙΝΟΣ (ὁ ΘΕΟΣ) \*

« Σκοπὸς τοῦ συμβολαίου τούτου καὶ αἰτία, δι' ἣν  
 » ἐγράφη, εἶναι ὅτι κατὰ τὴν κατωτέρω ἡμερομη-  
 » νίαν \*\*) οἱ ὑποπαινόμενοι ἐναυλώσαμεν τὸ ἡμέ-  
 » τερον πλοῖον τῷ φέροντι τὸ ἐγγραφον τοῦτο Κ.  
 » Φραγκίσκω, ἵνα μεταβῇ ἀπὸ τοῦ λιμένας τῆς Ἰόπ-  
 » πης εἰς Ἄλεξάνδρειαν κατευθεῖαν, εἰς οὐδένα ἄλ-  
 » λον προσορμιζόμενος λιμένα, ἐκτὸς μόνον ἐάν  
 » ἀναγκασθῇ ἕνεκα τρικυμίας. Ὁ δὲ ναῦλος διὰ τὸν  
 » διάπλουν τοῦτον ὠρίσθη εἰς τετρακόσια ὀγδοήκον-  
 » τα γρόσια, ὧν ἕκαστον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τεσσα-  
 » ράκοντα παράδας. Συνεφωνήθη προσέτι ὅτι ὁ  
 » ῥηθεὶς ναῦλος θέλει πληρωθῇ μετὰ τὴν ἀφίξιν εἰς  
 » Ἄλεξάνδρειαν. Ἐγένετο ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὑπο-  
 » σημειουμένων μαρτύρων.

\*) Τὸ συμβόλαιον τοῦτο ἔκρινε εὐλογον νὰ μεταφράσω κατὰ λίξιν ὡς καὶ ὁ Γάλλος μεταφραστὴς, ὅστις οὐδεμίαν τῶν ἐν αὐτῷ ἀραβικῶν περιτολογιῶν παρέλειψε.  
 Σ. Μ.

\*\*) Ἡ ἡμερομηνία παρελείφθη, πλὴν δὲ τῆς παραλείψεως ταύτης ὑπάρχουσιν ἐν τῷ συμβολαίῳ τούτῳ καὶ τινε ὀρθογραφικὰ σφάλματα.  
 (Σημείωσ. τοῦ Κυρ. Λαγγλές.)

« Ὁ σείδης (κύριος) Μουσταφᾶς-ἐλ-Βαβᾶς. Ὁ  
 » σείδης Χουσεῖν-Χετμάς. Ὁ ρεῖς (ναύκληρος) Ἰωάν-  
 » νης Δημητρίου ἐκ Τριπόλεως τῆς Συρίας ἐγγυᾶται  
 » περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ \*)

« Ὁ ρεῖς Ἰωάννης ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἀνω ῥηθέντος  
 » ναύλου ἑκατὸν ὀγδοήκοντα γρόσια, τὰ δὲ λοιπὰ  
 » μετρηθήσονται αὐτῷ ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ, κατὰ δὲ τὸν  
 » διάπλουν θέλουσι μένει ἐν τῷ βαλαντίῳ τοῦ Κ.  
 » Φραγκίσκου ὡς ἀσφάλιστρα τοῦ πλοίου. Ὁ πλοίαρ-  
 » χος ὑποχρεοῦται νὰ παρέχῃ κατὰ τὸν διάπλουν  
 » τῷ ναυλωτῇ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐπὶ δικαίᾳ ἀμοιβῇ  
 » ὕδωρ, πῦρ διὰ τὸ μαγειρεῖον, ἄλας καὶ πᾶν ἄλλο,  
 » οὗ ἤθελον, τυχόν, ἔχει ἀνάγκην. »

Ἀπεχωρίσθη μετὰ λύπης ἀπὸ τῶν φιλοξενούντων μοναχῶν τῇ 16<sup>τῃ</sup> Ὀκτωβρίου, λαβὼν παρά τινος ἐξ αὐτῶν συστατικὸν διὰ τὴν Ἰσπανίαν· καθότι ἐσκόπουν, ἐπιστρέφων ἐκ Καρχηδόνας νὰ περάνω τὰς ἐκδρομάς μου ἐπισκεπτόμενος τὰ ἐρείπια τῆς Ἀλγάμβρας. Οἱ ἱερεῖς λοιπὸν οὗτοι, οἵτινες ἔμενον ἐκτεθειμένοι εἰς παντοίας ὕβρεις, ἐπειρῶντο νὰ μοι γίνωσι χρήσιμοι καὶ ἐν τῇ ὑπερποντίῳ αὐτῶν πατρίδι.

Πρὶν ἀναχωρήσῳ ἐγράψα τῷ Κ. Πιλλαβουάν (Pillavoine) προξένῳ τῆς Γαλλίας ἐν Ἡτολεμαίδι τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

\*) Ὅτι δηλ./δὲν ἠπάτησαν τοὺς ναυλωτὰς, ἀγνοοῦντες τὴν ἀραβικὴν.

Ἐν Ἰόππῃ τῇ 16τῇ Ὀκτωβρ. 1806.

« Κύριε!

« Πέμπω ὑμῖν ἐσώκλειστον τὸ συστατικόν, ὅπερ  
 » ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Κ. πρέσβυς τῆς Γαλλίας  
 » μοι ἐνεχείρισε δι' ὑμᾶς· καθότι προχωροῦντος ἤδη  
 » τοῦ φθινοπώρου καὶ τῶν ὑποθέσεων μου ἀπαιτου-  
 » σῶν τὴν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα ταχεῖαν ἐπάνοδον,  
 » ἀναγκάζομαι νὰ ἀναχωρήσω σήμερον εἰς Ἀλε-  
 » ξάνδρειαν, στερούμενος οὕτω τῆς τιμῆς νὰ γνω-  
 » ρίσω ὑμᾶς προσωπιῶς.

« Ἐπισκεφθεῖς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐγενόμην μάρτυς  
 » τῶν κατὰ τῶν ἐκεῖ μοναχῶν καταπίεσεων τοῦ  
 » Πασσᾶ τῆς Δαμασκῶ· συνεβούλευσα δὲ τοῖς ἰε-  
 » ρεῦσι τούτοις ν' ἀνθίστανται· ἀλλ' οὗτοι, μὴ γνω-  
 » ρίσαντες ἐγκαίρως πόσω κήδεται περὶ αὐτῶν ὁ Αὐ-  
 » τοκράτωρ, ἐνέδωκαν καὶ αὐθις εἰς τὰς ἀπαιτήσεις  
 » τοῦ Ἀβδαλλάχ. Ἐλπίζω δὲ ὅτι τὸ ἐπιὸν ἔτος ἔσον-  
 » ται σταθερώτεροι, διότι, παρ' ἐμοί γε κριτῆ, οὔτε  
 » συνέσεως στεροῦνται οὔτε ἀνδρίας.

« Πλὴν τῆς τοῦ Κ. πρέσβως θέλετε εὐρεῖ, Κύριε,  
 » ἐτέρως δύο ἐπιστολάς, ὧν ἡ μὲν μοι ἐνεχειρίσθη  
 » ὑπὸ τοῦ Κ. Δυβουά, ἐμπόρου, τὴν δὲ ἄλλην μοι  
 » ἔδωκεν ὁ διερμηνεὺς τοῦ Κ. Βιάλ, προξένου τῆς  
 » Γαλλίας ἐν Μεθώνῃ.

« Λαμβάνω, Κύριε, τὸ θάρρος νὰ συστήσω ὑμῖν  
 » τὸν Κ. Δ. . . , ᾧ συνέτυχον ἐνταῦθα· ἤκουσα δὲ  
 » ὅτι εἶναι τίμιος, ἄπορος καὶ δυστυχῆς, ἄτινα, νο-

» μίζω, καθιστῶσιν αὐτὸν ἄξιον τῆς ὑμετέρας προ-  
 » στασίας.

Δέχθητε, Κύριε, κτλ.

« Φ. Α. Σα. »

Μετακομισθείσης τῆς συσκευῆς μου εἰς τὸ πλοῖον  
 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ Ἰουλιανοῦ, ἐπέβην αὐτοῦ περὶ τὴν  
 ὀγδόην τῆς ἐσπέρας. Ἡ θάλασσα ἦτο πολυκύμαντος  
 καὶ ὁ ἄνεμος ἀντίπνους. Διέτριψα δὲ ἐπὶ τοῦ κατα-  
 στρώματος, μέχρις οὗ εἶδον ἀφανιζόμενα τὰ φῶτα  
 τῆς Ἰόππης. Θέλω ὁμολογήσει ἐνταῦθα ὅτι ἠσθανό-  
 μην χαρὰν τινα, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐπέρανα τὴν  
 ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν μελετωμένην εὐσεβῆ ἀποδη-  
 μίαν· ἤλπιζον δὲ ὅτι τοσοῦτους ἤδη διαφυγῶν κιν-  
 δύνους ἤθελον φθάσει μετ' οὐ πολὺ ἀπροσκόπτως  
 εἰς τὴν πατρίδα. Καὶ τῷ ὄντι ἀναπολῶν ὅτι, δια-  
 δραμῶν σχεδὸν μόνος κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν.  
 τὴν Ἑλλάδα εὐρισκόμην ἔτι ἐν μικρῷ εἰς τὸ βά-  
 θος τῆς Μεσογείου ἀκατίῳ, ἀφοῦ ἐπεσκέφθην τὸν  
 Ἰορδάνην, τὴν Νεκρὰν θάλασσαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυ-  
 μα, ὑπέθετον εὐκολωτάτην τὴν διὰ τῆς Αἰγύπτου,  
 Βαρβερίας καὶ Ἰσπανίας ἐπιτροπὴν καὶ ὁμῶς ἠπα-  
 τώμην.

Ἀποτείνας ὕστατον ἀσπασμὸν εἰς τὰς παραλίαις  
 τῆς ἁγίας γῆς κατέβην εἰς τὸν θάλαμον τοῦ πλοιάρ-  
 χου· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπανεῖδον καὶ αὐθις τὰς  
 ἀκτὰς τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀντικρὺ ἡμῶν τὴν Γά-  
 ζαν· καθότι ὁ πλοίαρχος εἶχε πλεύσει διὰ νυκτὸς πρὸς

νότον. Πνεύσαντος δὲ περὶ τὸν ὄρθρον ἀνέμου ἀνατολικοῦ καὶ ἡρεμεστέρως γενομένης τῆς θαλάσσης ἐτρέπημεν πρὸς δυσμάς, ἀκολουθοῦντες ἀκριβῶς τὴν ὁδόν, ἣν διέπλευσαν ὁ Οὐβάλδης καὶ ὁ Δάνος ἱππότης, ἀναζητοῦντες τὸν Ῥινάλδον. Τὸ σκάφος μου δὲν ἦτο πολλῶ μεγαλειότερον τοῦ τῶν ἱππότων τούτων, ὁδηγός μου δὲ ὡς κακείνοις ἦν ἡ Τύχη. Ὅ μεταξὺ Ἰόππης καὶ Ἀλεξανδρείας οὗτος πλοῦς διήρκεσε τέσσαρας μόνον ἡμέρας, οὐδέποτε δὲ διεπέρασα τὸ πέλαγος ταχύτερον ἢ ἡδονικώτερον· καθότι ὁ μὲν οὐρανὸς ὑπῆρξεν αἰεὶ ἀνέφελος, ὁ δὲ ἀνεμος εὐνοὺς καὶ ἡ θάλασσα ἀκύμων, ὥστε οὐδ' ἄπαξ ἠναγκάσθημεν νὰ συστειλωμεν τὰ ἱστία. Τὸ πλήρωμα τοῦ πλοιαρίου συνίστατο ἐκ πέντε ἀνδρῶν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ πλοιάρχου, οἵτινες δὲν ἦσαν τῆ ἀληθείᾳ τόσῳ εὐθυμοί, ὡς οἱ ναῦται ἐκείνοι τῆς Τήνου, ἀλλ' ἐφαίνοντο ἐμπειρότεροι. Σιτία δὲ νωπά, ῥόαι νεοδρεπεῖς, οἶνος τῆς Κύπρου καὶ ἡδύτατος καφὲς διετήρουν ἡμᾶς ὑγιεῖς καὶ εὐθύμους. Ἀλλ' ἡ τοσαύτη εὐτυχία με ἀνησύχει σχεδόν· δὲν ἤθελον ὁμῶς τολμήσει, ἂν εἶχον τὸ δακτύλιον τοῦ Πολυκράτους, νὰ ρίψω αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν, φοβούμενος τὸν κατηραμένον ἐκεῖνον ἔλλοπα.

Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ναύτου ἐνυπάρχει τι ρίψοκίνδυνον, ὅπερ ἀρέσκει καὶ θέλγει ἡμᾶς, ἐνασμενιζομένους εἰς τὴν διηνεκῆ ἐκείνην μετάβασιν ἀπὸ τοῦ κλύδωνος εἰς τὴν εὐδίαν καὶ τὴν ἀδιάλειπτον μεταβολὴν τοῦ οὐρανοῦ

καὶ τῆς γῆς, ἣτις καθιστᾷ τόσῳ ζωηρὰν τὴν φαντασίαν τοῦ θαλασσοπόρου. Πλὴν δὲ τούτου αἱ τύχαι αὐτοῦ εἰσι εἰκῶν πιστῆ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Πάντοτε βουλευέται ὁ ναύτης νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι καὶ πάντοτε ἀναπετάννυσιν εἰς τοὺς ἀνέμους τὰ ἱστία· ἀναζητεῖ μακαρίας νήσους, εἰς ἃς οὐδέποτε σχεδὸν καθορμίζεται, καὶ ἐάν, τυχόν, κατορθώσῃ ν' ἀποβῆ εἰς αὐτάς, βαρύνεται ὀσονούπω· προσποιεῖται φίλος τῆς ἀπαύσεως καὶ εἰς μόνως ἀρέσκειται τὰς τρικυμίας, ἀπόλλυται δὲ τέλος ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων ἢ ἀποθνήσκει ὑπὸ γήρατος ἐπὶ τῆς ὄχθης, προσηλῶν τὸ βλέμμα εἰς τὸ πλοῖον τῶν νεαρῶν ναυσιπόρων, οἷς δὲν δύναται πλέον ν' ἀκολουθήσῃ.

Τῆ 17<sup>η</sup> καὶ 18<sup>η</sup> διεπλεύσαμεν τὸν κόλπον τῆς Δαμιέττης, ἣτις ἀντεκατέστησε, λέγουσι, τὸ ἀρχαῖον Πηλοῦσιον. Ὅποταν χώρα τις ἀνακαλῆ πολλὰς καὶ μεγάλας ἀναμνήσεις, ἐνδεῖ, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν, νὰ περιορίζηται τις εἰς ἐν μόνον συμβεβηκός· τοῦτο δὲ ἐπραξα διαπερῶν τὸν Πηλοῦσιον κόλπον· καθότι ἀναπολήσας ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν δόξαν τῶν πρώτων Φαραῶ, περιωρίσθην εἶτα ἀναμιμνησκόμενος τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου, οὗ ἡ περιγραφή εἶναι κατ' ἐμὲ τὸ κάλλιστον παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ τῷ μεταφραστῇ αὐτοῦ Ἀμμύσιῳ χωρίον.

Τῆ 19<sup>η</sup> περὶ μεσημβρίαν διεκρίναμεν ὑψηλὸν τι ἀκρωτήριο, καλούμενον Βρύλον καὶ σχηματίζον

τὴν ἀρκτικὴν ἄκραν τοῦ Δέλτα. Παρατήρησα ἤδη, ὀμιλῶν περὶ τοῦ Γρανικῶ, πόσῃν προξενούσιν ἡμῖν συγκίνησιν τὰ ἐνδοξα τῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄδοξον ὄνομα ἔχοντος σωροῦ ἐκείνου ἄμμου, ὅπερ καλοῦσι Βρύλον ἀκρωτήριον, δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποστρέψω τὸ βλέμμα, ἀναλογιζόμενος ὅτι τοῦτο ἦτο ἢ ἄκρα τῆς τετάρτης ἐκείνης ἡπείρου, τῆς μόνης ἐμοὶ ἀγνώστου, ἐν ἣ περιείχετο ἡ Αἴγυπτος, ἡ κοιτίς τῶν τεχνῶν καὶ μήτηρ τῶν θρησκευτῶν καὶ τῶν νόμων.

Αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐσπέραν εἶδομεν πόρρω πρὸς δυσμὰς φοινικὰς τινὰς, οἵτινες ἐφαίνοντο ἀναδυόμενοι ἐκ τῆς θαλάσσης· καθότι δὲν ἐβλέπομεν εἰσέτι τὴν προάγουσαν αὐτοὺς γῆν, πρὸς δὲ νότον διεκρίνετο μέλας τις καὶ συγκεχυμένος σωρός, περὶ ὃν ὑψοῦντο μεμονωμένα τινὰ δένδρα· ἦτο δὲ οὗτος ἡρειπωμένον χωρίον, ἀγγέλλον τῷ ὀδοιπόρῳ τὴν οἰκτρὰν τύχην τῆς χώρας ταύτης.

Τῇ 20<sup>ῃ</sup> περὶ τὴν πέμπτην τῆς πρωίας διέκρινα ἐπὶ τῆς πρασίνης καὶ ρυτιδώδους ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἀφρώδη ταινίαν καὶ πέραν αὐτῆς ὄχρον καὶ ἀκίνητον ὕδωρ, ὃ δὲ πλοίαρχος θείς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ὤμου μου ἔκραξε φραγκιστί « ὁ Νεῖλος! » Εἰσελθόντες μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν ποταμὸν ἠρξάμεθα διασκαίροντες τὰ ἐνδοξα ἐκεῖνα ὕδατα, ὧν γευσάμενος εὔρον αὐτὰ ἄλμυρά. Φοινικῆς τινες καὶ πύργος τζαμείου ἀνήγγειλαν ἡμῖν ὀσονόπω τὴν θέσιν τῆς Ῥο-

ζέττης, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἐβλέπομεν γῆν. Αἱ παραλῖαι αὗται ἦσαν πάντῃ διάφοροι τῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Παλαιστίνης, ὁμοιάζον δὲ μᾶλλον τὰ τενάγη τῆς Φλωρίδος, ὃ δὲ ὀρίζων τῷ οὐρανῷ τῶν τροπικῶν.

Περὶ τὴν δεκάτην διεκρίναμεν τέλος ὑπὸ τὰς κορυφὰς τῶν φοινίκων ζώνην ἄμμου, ἐκτεινομένην πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀβουκίρ, ὅπερ εἶδεινὰ παραπλεύσωμεν, ἵνα φθάσωμεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Εὐρισκόμεθα δὲ τότε ἀντικρὺ τοῦ στομίου τοῦ Νείλου, μέλλοντες ὀσονόπω νὰ εἰσέλθωμεν εἰς Βογάζ. Ὁ Νεῖλος ἦτο εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐρυθροῦς ἢ μᾶλλον ἰόχρους ὡς αἱ ἐρεῖται ἐν ὥρᾳ φθινοπώρου, τὰ δὲ ὕδατα ἤρχοντο ἤδη ν' ἀποσύρωται. Εἴκοσι περίπου πλοῖα ἦσαν καθωρμισμένα ἐν Βογάζ, ἀναμένοντα εὐνοῦν ἄνεμον, ἵνα ἀναπλεύσωσιν εἰς Ῥοζέττην.

Ἐξήκολουθοῦμεν νὰ πλέωμεν πρὸς δυσμὰς. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ καὶ τὰ τῆς θαλάσσης δὲν ἀνεμιγνύοντο, ἀλλὰ συνωθοῦντο ἀφρίζοντα, ὡς εἰ ἐβρήγνυντο κατὰ βραχώδους παραλίας.

Περὶ τὴν πέμπτην τῆς ἐσπέρας ἢ πρὸς ἀριστερὰν παραλίαν μετέβαλεν ὄψιν. Οἱ φοινικῆς ἐφαίνοντο διατεταγμένοι στιχηδόν, ὡς ἐν τισὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀγροκηπίοις, ἤθελε δὲ τις εἰπεῖ ὅτι ἡ φύσις ἐνησμενίζετο ὑπομνήσκουσα τὸν πολιτισμὸν ἐν τῇ ἐκβαρβαρωθείσῃ ταύτῃ τοῦ πολιτισμοῦ πατρίδι. Καταπεσόντος δὲ βαθμηδὸν τοῦ ἀνέμου, ἀφοῦ παρημεψάμεν τὸ ἀκρωτήριον Ἀβουκίρ, εἰσαπᾶνήσαμεν ἐξ ὄλας ὥρας,

ἵνα εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἐμπορικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λιμένα, ἐνθα καθωρμίσθημεν περὶ τὴν ἐνδεκάτην τῆς νυκτός, ἐν μέσῳ πολυπληθῶν πλοίων, ἀγκυροβολημένων ἐμπροσθεν τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἤδη ἀργὰ δὲν ἀπέβην τὴν νύκτα ἐκείνην, ἀλλὰ ἀνέμεινα τὴν αὐγὴν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, παραδιδόμενος εἰς μυρίας ἀναμνήσεις. Ἐβλεπον πρὸς μὲν δεξιὰν πολυάριθμα πλοῖα καὶ τὸ ἀντικαταστήσαν τὸν πύργον τῆς Φάρου φρούριον, πρὸς δὲ ἀριστερὰν ἡ θεὰ ὠρίζετο ὑπὸ λόφων, ἐρειπίων καὶ ὀβελίσκων, οὓς μόλις διέκρινον ἐν μέσῳ τῆς σκιάς, ἐμπροσθεν δὲ ἐμοῦ ἐξείνεται μέλαινα σειρά τειχῶν καὶ συγκεχυμένων οἰκιῶν, ἀφ' ὧν οὐδεὶς ἤκούετο θόρυβος, μία δὲ μόνη ἐφάνετο λυχνία. Τοιαύτη εἶναι νῦν ἡ ἀντίζηλος τῆς Μέμφιδος καὶ τῶν Θηβῶν Ἀλεξάνδρεια, ἡ περικλειούσά πατε τριακοσακισμυρίους κατοίκους καὶ γενομένη τὸ ἐνδιαίτημα τῶν Μουσῶν καὶ σκηνῆ τῶν θορυβωδῶν ὀργίων τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. Μάτην δὲ εἵπεινα τὸ οὖς, ἵνα ἀκροασθῶ ἤχου τινός ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ἧ ὁ δεσποτισμὸς πᾶσαν μὲν ἐξαλείφει χαράν, τῇ δὲ λύπη ἀπαγορεύει νὰ κλαύσῃ. Ἀλλὰ καὶ τίς ποτε ἤχος δύναται ν' ἀκουσθῇ ἀπὸ πόλεως, ἧς τὸ ἐν τοῦλάχιστον τρίτον εἶναι ἐγκαταλελειμμένον, τὸ ἕτερον τρίτον κατοικεῖται ὑπὸ νεκρῶν, ἐν μέσῳ δὲ τῶν τάφων καὶ ἐρειπίων τούτων διαιτᾶται ἐμπνουν οὕτως εἰπεῖν πτώμα, μὴ τολμῶν νὰ σείσῃ τὰς ἀλύσους;

Τῇ 20<sup>ῃ</sup> ἀποβάς διὰ λέμβου ἐπορεύθη πρὸς τὸν Κ. Δροβέττην, πρόξενον τῆς Γαλλίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Μέχρι τοῦδε ὠμίλησα περὶ τῶν ἡμετέρων προξένων μετὰ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἐγνωμοσύνης, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Κ. Δροβέττη συνέδεσα εἰλικρινῆ καὶ ἀδιάρρηκτον φιλίαν. Ὁ διακεκριμένος οὗτος ἀξιωματικὸς ἐγεννήθη ἐν τῇ ὠραίᾳ Ἰταλίᾳ, μὲ ὑπέδέξατο δὲ μετὰ τῆς ἰδιαζούσης τοῖς στρατιώταις ἀφελείας καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἐκείνης, ἐφ' ἧ διαπρέπουσι τὰ τέκνα τῆς μεσημβρίας. Ἀγνώσκων ἂν θέλη ποτὲ περιπέσει εἰς χεῖρας αὐτοῦ, οἰκοῦντος ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ, τὸ βιβλίον τοῦτο, παρ' οὗ ἤθελε πληροφορηθῆ ὅτι ὁ χρόνος οὐδόλως ἠλάττωσε τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν μου, ἐνθυμουμένου ἔτι τὰ δάκρυα ἐκείνα, ἅτινα ἀποχαιρετῶν με ἀπέμματτε διὰ τῆς ὑπὲρ πατρίδος ἀκρωτηριασθείσης χεῖρός! Δὲν ἔχω οὔτε ἐπιβρόχην οὔτε προστάτας ἢ πλοῦτη, ἀλλ' εἰ ἀπήλαυον τοιούτων, ὑπὲρ οὐδενός ἄλλου ἤθελον μεταχειρισθῆ αὐτὰ προθυμότερον ἢ ὑπὲρ τοῦ Κ. Δροβέττη.

Οὐδεὶς βεβαίως περιμένει παρ' ἐμοῦ περιγραφὴν τῆς Αἰγύπτου. Ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ὠμίλησα ἱκανὰ περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐρειπίων, ὡς τοῖς ἀρχαιολογοῖς μόνον γνωστῶν, περιέγραψα δὲ λεπτομερῶς τὴν Ἱερουσαλήμ, διότι ἡ πόλις αὕτη ἦν ὁ κυριώτερος τῆς ἀποδημίας μου σκοπός, ἀλλὰ τί καινὸν εἶποιμι ἂν περὶ Αἰγύπτου, ἣν πάντες ἐπεσκέφθησαν; Ἡ



Περιήγησις τοῦ Κ. Βολνέη εἶναι ἀξιόλογος κατὰ πάντα πλὴν μόνων τῶν περὶ ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐξήντησαν ὁ Σικάρδος, Νορδέν, Ποκώκ, Σάου, Νιεβούρος καὶ τινες ἄλλοι, τὰ δὲ σχεδιογράφηματα τοῦ Κυρίου Δενῶνος (Denon) καὶ αἱ ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ μουσεῖῳ εἰκόνες παριστῶσιν ἡμῖν ἀκριβῶς τὰ ἐν Θήβαις καὶ Μέμφιδι μνημεῖα, καὶ γὰρ τέλος αὐτὸς ὠμίλησα ἀλλαχοῦ περὶ Αἰγύπτου, περιγράφας ἀκριβῶς τὴν γηραιὰν ταύτην γῆν ἐν βιβλίῳ τινὶ τῶν Μαρτύρων, ὅπερ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἐποψιν εἶναι ἐντελέστερον πάντων τῶν ἄλλων. Διὸ θέλω περιορισθῆ περὶ τῆς χώρας ταύτης εἰς τὰ ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μου.

Ὁ Κ. Δροβέττης μοι ἔδωκε κατάλυμα ἐν τῷ προξενείῳ, ὠκοδομημένῳ ἐγγὺς τοῦ ἐμπορικοῦ λιμένος. Ἄφοῦ δὲ εὐρισκόμην ἐν Αἰγύπτῳ, ἔδει τοῦλάχιστον νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Νεῖλον καὶ τὰς Πυραμίδας. Διὸ παρεκάλεσα τὸν Κ. Δροβέττην νὰ ναυλώσῃ ὑπὲρ ἐμοῦ αὐστριακὸν τι πλοῖον, ἵνα ἀποπλεύσω εἰς Τύνιδα μετὰ τὴν εἰς τὰς Πυραμίδας ἐκδρομὴν. Εὗρον δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δύο ἀξιολόγους ὁμοεθνεῖς, ἀκολουθοῦντας τῷ Κ. Λεσέψ, διορισθέντι γενικῶς ἐν Αἰγύπτῳ προξένῳ, ὅστις ὅμως ἔμεινε, νομίζω, ἐν Λιβόρνῳ. Οἱ δύο οὗτοι Γάλλοι ἐσκόπουν ὡς καὶ γὰρ νὰ μεταβῶσιν εἰς Κάϊρον· ναυλώσαντες λοιπὸν κοινῇ ἀκάτιον, ἐπέβημεν αὐτοῦ τὴν 23<sup>την</sup> ἀναχωροῦντες εἰς Ῥοζέττην. Καταλιπὼν τὸν Ἰουλιανόν, πάσχοντα

ὑπὸ πυρετοῦ παρὰ τῷ Κ. Δροβέττῃ ἔλαβον ἀντ' αὐτοῦ Γιανίτσαρον, τὸν δὲ Ἰωάννην ἀπέστειλα εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ἑλληνικοῦ τινος πλοίου.

Ἀναχωρήσαντες περὶ δειλὴν ἡλίου ἀφικόμεθα αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥοζέττης· ὑπερβάντες δὲ τὴν σύρτιν (barre) εὐρέθημεν περὶ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ στόμιον τοῦ ποταμοῦ· ἀπέβημεν δὲ πρὸς στιγμὴν εἰς τι πρὸς δεξιὰν ἀκρωτήριον. Ὁ Νεῖλος ἦτο τότε ὠραιότατος· καθότι ἔρρεε μὲν ἰσοχειλῆς, ἀλλὰ δὲν ἐκάλυπτε πλέον τὰς ὄχθας, παρὰ τὰς ὁποίας ἐξετείνοντο χλοεροὶ ὄρυζῶνες, ἐν οἷς ὑψοῦντο τῇ δεκάκεισε φοίνικες, ὅμοιοι στήλαις καὶ στοαῖς. Ἐπιβάντες καὶ αὐθις τοῦ πλοιαρίου καθωρμίσθημεν ὀσονούπω εἰς Ῥοζέττην, ἀφ' ἧς τὸ Δέλτα τοῦ ποταμοῦ παρίστα μαγικὸν τῷ ὄντι θέαμα. Ἄλλ' οὐδεμία χώρα εἶναι ὠραία, στερουμένη ἐλευθερίας, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἰλαρώτερος οὐρανὸς φαίνεται σκυθρωπὸς τοῖς δεσμευμένοις δούλοις. Διὸ οὐδὲν εὐρισκὸν ἀξίον τῶν τερπνῶν τούτων πεδίων πλὴν μόνων τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἡμετέρας ἐν Αἰγύπτῳ δόξης καὶ ἐρειπίων τινῶν τῆς νεωτέρας βιομηχανίας\*), ἣν μετέφεραν οἱ Γάλλοι εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νεῖλου. Πλὴν δὲ τούτων ἀνελογιζόμην ὅτι αἱ λόγχοι πῶν προγόνων ἡμῶν ἵπποτων καὶ τὰ πυροβόλα τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν ἤστραψαν δις ὑπὸ τὰς

\*) Φαίνονται ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ τὰ λείψανα ἐργαστησίων τινῶν, οἰκοδομηθέντων ὑπὸ τῶν Γάλλων.

ἀκτίνας τοῦ φαινοῦ ἐκείνου ἡλίου· ἀλλ' οἱ μὲν ἱππό-  
 ται ἠττήθησαν κατὰ τὴν ἐν Μασούρα μάχην, οἱ δὲ  
 ὄπαδοι τοῦ Αὐτοκράτορος ἔλαβον δίκην ὑπὲρ αὐτῶν  
 ὑπὸ τὰς Πυραμίδας. Πρέπει προσέτι νὰ ὁμολογήσω  
 ὅτι, εἰ καὶ ἔχαιρον βλέπων καλίβρουν ποταμὸν καὶ  
 χλοανθεὶς λειμῶνας, οὐδόλως ὁμως καινὸν ἦτο ἔμοι  
 τὸ θέαμα τοῦτο, νομίζοντι μάλιστα ὅτι ἀνεύρισκον  
 τοὺς ποταμοὺς τῆς Λουιζιάνης καὶ τὰ πεδία τῆς  
 Ἀμερικῆς· ἐλυπούμην δὲ μὴ ἀνεύρισκων καὶ τὰ δάση  
 ἐκεῖνα, ὅφ' ὧν τὴν σκιὰν νέος ὢν ὠνειροπόλουν.

Ὁ ἐν Ῥοζέττη πρόξενος τῆς Γαλλίας Κ. Μαρ-  
 κέλλος ὑπεδέξατο ἡμᾶς εὐγενῶς, ὁ δὲ γάλλος ἔμπο-  
 ρος Κ. Κάφφης (Caffe), ὁ φιλοφρονέστατος ἀφ' ὅσους  
 ποτὲ ἐγνώρισα ἀνθρώπους, ἠθέλησε νὰ συνοδεύσῃ  
 ἄχρι Καίρου. Συμφωνήσαντες μετὰ τοῦ πλοιάρχου  
 μεγάλης τινος λέμβου, ἵνα παραχωρήσῃ ἡμῖν τὸν  
 ἐπιτίμιον ἐν αὐτῇ θάλαμον, ἐλάβομεν μεθ' ἡμῶν  
 χάριν μείζονος ἀσφαλείας καὶ Ἀλβανὸν τινα ὄπλαρ-  
 χηγόν, ἐξ ἐκείνων, οὗς τόσῳ ἐπιτυχῶς ἐξεικόνισεν ὁ  
 Κ. Σουαζεῖλ.

« Οἱ ἀτίθασσοι οὗτοι Ἀλβανοὶ ἠθελον ἴσως εἶναι  
 » ἤρωες, εἰ ὑπήκουον ἀρχηγῷ, οἷος ἦν ὁ Σκενδερ-  
 » βής, ἀλλὰ κατήντησαν ἤδη λησταί, ὧν τὸ ἄγριον  
 » ἦθος ἐμφαίνει τὴν θηριωδίαν. Πάντες δὲ εἰσι εὐ-  
 » μήκεις, νευρώδεις καὶ εὐσταλεῖς, φοροῦσι δὲ πλα-  
 » τεῖας περισκελίδας, βραχεῖαν φλοκάτην καὶ ἐσω-  
 » χάρδιον κεκοσμημένον διὰ πλακῶν, ἀλύσων καὶ

» μεγάλων ἀργυρῶν κομβίων· ὑποδέονται δὲ σανδά-  
 » λια συνεχόμενα δι' ἱμάντων, οἵτινες ἀναβαίνουνσι  
 » πολλάκις μέχρι μέσης τῆς κνήμης, ἦν προφυλάτ-  
 » τουσιν ἀπὸ τῆς τριβῆς τοῦ ἵππου. Οἱ ποικιλόχροοι  
 » καὶ λεγνῶτοι \*) τῶν Ἀλβανῶν τούτων μανδύαι  
 » καθιστῶσι τὸν ἱματισμὸν αὐτῶν ἔτι γραφικώτερον·  
 » ἢ δὲ κεφαλὴ καλύπτεται διὰ φεσίου ἐρυθροῦ,  
 » ὅπερ ὁμως ἀποβρίπτουσι μαχόμενοι.

Διετρίψαμεν δύο ἡμέρας ἐν Ῥοζέττη, περιεργαζό-  
 μενοι τοὺς ἐν αὐτῇ κήπους καὶ τὸ ἐκ φοινίκων δάσος.  
 Ἡ ὑπὸ τοῦ Σαβαρῆ περιγραφὴ τῆς χαριέσσης ταύ-  
 τῆς ἀραβικῆς πόλεως δὲν εἶναι ὅσω νομίζεται ὑπερ-  
 βολικῆ. Πιστεύω δὲ ὅτι μέγιστον τοῦ συγγραφέως  
 τούτου ἐλάττωμα εἶναι τὸ ἐξοιδημένον τοῦ ὕφους,  
 ὅπερ καθιστᾷ ἀπιθάνους τὰς ἄλλως ἀρκούντως εἰλι-  
 κρινεῖς αὐτοῦ περιγραφάς.

Τῇ 26<sup>τῃ</sup> ἐπέβημεν καὶ αὐθις τοῦ πλοιαρίου, ὅπερ  
 εὖρομεν πλήρες τούρκων καὶ ἀράβων ἐπιβατῶν. Ἀ-  
 ναχθέντες δὲ ὁσονούπω ἠρξάμεθα ἀναπλέοντες τὸν  
 Νεῖλον. Πρὸς μὲν ἀριστεράν ἐξετείνεται ἀπέραντος λί-  
 μνη πρᾶσινωπῆ, πρὸς δὲ δεξιὰν αἱ ὄχθαι ὠρίζοντο ὑπὸ  
 ἀγρῶν καλλιεργημένων, ὅπισθεν δὲ τούτων ἐφαίνετο  
 ἡ ἄμμος τῆς ἐρήμου, ἐν ἣ ὑψοῦντο τῇ δε κακεῖσε  
 ἀραιόφυτοί τινες φοίνικες, ἀγγέλλοντες τὴν παρου-  
 σίαν χωρίων, ὧς τὰ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Φιλανόρας

\*) Galonnés.

περὶ τὰς καλύβας δένδρα. Οἱ πῆλινοι τῶν χωρίων τούτων οἰκίσκοι ὑψοῦντο ἐπὶ λόφων τεχνητῶν, ἵνα μὴ παρασύρωνται ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ πλημμυροῦντος Νείλου· ἀλλ' ἡ προφύλαξις αὕτη εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνωφελής· καθότι αἱ πλεῖσται τῶν καλυβῶν τούτων εἰσὶν ἀκατοίκητοι, μέγα δὲ μέρος τοῦ Δέλτα εἶναι νῦν ἐκχερσωμένον, ἀφοῦ πολλὰι χιλιάδες γεωπόνων \*) ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Ἀπωθούμενοι ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ τοῦ ἀντίπνου ἀνέμου ἐδαπανήσαμεν ἑπτὰ ἀτελευτήτους ἡμέρας, ἵνα ἀναπλεύσωμεν ἀπὸ Ῥοζέττης εἰς Κάϊρον, ὅτε μὲν ρυμουλκούμενοι ὑπὸ τῶν ναυτῶν διὰ σχοινίων, ὅτε δὲ πλέοντες προσκαίρω ἀρκτικῆ αὔρα, ἥτις διήρκει ὀλίγας μόνον στιγμάς. Ἰστάμεθα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἵνα παραλάβωμεν Ἀλβανούς, τρεῖς δὲ τούτων, ἐπιβάντες κατ' αὐτὴν τοῦ ἀπόπλου τὴν ἡμέραν ἐγκαθιδρύθησαν ἐν τῷ ἡμετέρῳ θαλάμῳ, ἡμεῖς δὲ ἠναγκαζόμεθα νὰ ὑπομένωμεν τὴν αὐθάδειαν τῶν ἀγροίκων τούτων, οἵτινες ἅμα ἤκουον τὸν παραμικρὸν θόρυβον, ἀνέβαινον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ δραττόμενοι τῶν πυροβόλων ἠτοιμάζοντο ν' ἀποκρούσωσιν ἀνυπάρκτους ἐχθρούς. Εἶδον πολλάκις αὐτοὺς εὐθύνοντας τὸ ὄπλον κατὰ βακενδύτων παιδῶν, ἐπαιτούντων παρὰ τὴν ὄχθην, οἵτινες ἔσπευδον νὰ κρυβῶσιν ὑπὸ

\*) Fellah.

τὰ ἐρείπια τῶν καλυβῶν, εἰθισμένοι, φαίνεται, εἰς τοὺς θηριώδεις τούτους ἀστεϊσμούς. Ὅσάκις δὲ προσωριζόμεθά που, οἱ μὲν Τοῦρκοι ἔμποροι ἀπέβαινον καὶ ἐκάθιζον σταυρόποδες ἐπὶ τῆς ὄχθης, στρέφοντες τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν Μέκκαν ἢ κυβιστῶντες ἐν τοῖς ἀγροῖς, οἱ δὲ ἡμίτουρκοι καὶ ἡμιχριστιανοὶ Ἀλβανοὶ ἐπεκαλοῦντο ἀδιαφόρως τὸν Μωάμεθ καὶ τὴν Παρθένον Μαρίαν, διδακτύλιζον τὰ κομβολόγια, ἔλεγον ἡμῖν γαλλιστὶ αἰσχρολογίας καὶ ἐρρόφων ἰσχυρεῖς κρατῆρας οἴνου, ἀνάπτοντες ἐκ διαλειμμάτων τὰ πυροβόλα καὶ λακτοπατοῦντες τούς τε χριστιανούς καὶ τοὺς Τοῦρκους.

Ἐγὼ δὲ ἠπόρουν ἀναλογιζόμενος ὅποια ἦ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπιβροχὴ τῶν νόμων. Ἀλβανοὶ λησταί, Τοῦρκοι ἠλιθιοὶ καὶ δοῦλοι γεωπόνοι οἰκοῦσι σήμερον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ἔζησε ὁ τόσῳ βιομήχανος, φιλήσυχος καὶ συνετὸς λαός, οὗ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα περιέγραψεν ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος καὶ μάλιστα ὁ Διόδωρος. Ἰπάρχει ἄρα που ἐν ποιήματι εἰκὼν θελκτικωτέρα τῆς ἀκολούθου;

« Πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ βασιλεῖς βίον εἶχον οὐχ' » ὅμοιον τοῖς ἄλλοις, τοῖς ἐν μοναρχικαῖς ἐξουσίαις » οὔσι καὶ πάντα πράττουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν προ- » αἴρεσιν ἀνυπευθύνως, ἀλλ' ἦν ἅπαντα τεταγμένα » νόμων ἐπιταγαῖς, οὐ μόνον τὰ περὶ τοὺς χρηματι- » σμούς, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν καθ' ἡμέραν διαγωγὴν » καὶ διαίταν. Περὶ μὲν γὰρ τὴν θεραπείαν αὐτῶν

» οὐδείς ἦν οὐτ' ἀργυρώνητος οὔτε οἰκογενής δοῦ-  
 » λος, ἀλλὰ τῶν ἐπιφανεστέρων ἱερέων υἱοὶ πάντες,  
 » ὑπὲρ εἴκοσι μὲν ἔτη γεγονότες, πεπαιδευμένοι δὲ  
 » κάλλιστα τῶν ὁμοεθνῶν· ἵνα τοὺς ἐπιμελησομέ-  
 » νους τοῦ σώματος καὶ πᾶσαν ἡμέραν καὶ νύκτα  
 » προσεδρεύοντας ὁ βασιλεὺς ἔχων ἀρίστους, μηδὲν  
 » ἐπιτηδεύῃ φαῦλον. Οὐδείς γὰρ ἐπὶ πλεῖον κακίας  
 » προβαίνει δυνάστης, ἐὰν μὴ τοὺς ὑπηρετήσοντας  
 » ἔχη ταῖς ἐπιθυμίαις. Διατεταγμένοι δὲ ἦσαν αἵτε  
 » τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὧραι, καθ' ἃς ἐκ παν-  
 » τὸς τρόπου καθῆκε τὸν βασιλέα πράττειν τὸ συν-  
 » τεταγμένον ἐκ τῶν νόμων, οὐ τὸ δεδογμένον ἑαυ-  
 » τῷ. Ἔωθεν μὲν γὰρ ἐγερθέντα λαβεῖν αὐτὸν ἔδει  
 » πρῶτον τὰς πανταχόθεν ἀπεσταλμένας ἐπιστολάς,  
 » ἵνα δύνηται κατὰ πάντα τρόπον χρηματίζειν (καὶ  
 » πράττειν), εἰδὼς ἀκριβῶς ἕκαστα τῶν κατὰ τὴν  
 » βασιλείαν συντελουμένων· ἔπειτα λουσάμενον καὶ  
 » μετ' ἐσθῆτος λαμπρᾶς κοσμήσαντα τὸ σῶμα, θυ-  
 » σαι τοῖς θεοῖς· τῷ δε βωμῷ προσαχθέντων τῶν  
 » θυμάτων, ἔθος ἦν τὸν ἀρχιερέα πάντα πλησίον  
 » τοῦ ἡγεμόνος εὐχεσθαι τῇ φωνῇ, περιεστῶτος  
 » τεῦ πλήθους τῶν Αἰγυπτίων, δοῦναι τὴν ὑγείαν  
 » καὶ τ' ἄλλα ἀγαθὰ πάντα τῷ βασιλεῖ, διατη-  
 » ρεῦντι τὰ πρὸς τοὺς ὑποτεταγμένους δίκαια. Ἄν-  
 » θεομολογεῖσθαι δ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τὰς κατὰ μέ-  
 » ρος ἀρετὰς αὐτεῦ, λέγοντα διότι πρὸς τε τοὺς  
 » θεοὺς εὐσεβῶς καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἡμερώ-

» τατα διάκειται· ἐγκρατής τε γὰρ ἐστὶ καὶ δίκαιος  
 » καὶ μεγαλόψυχος· ἔτι δὲ ἀφευδῆς καὶ μεταδοτι-  
 » κὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ καθόλου πάσης ἐπιθυμίας  
 » κρείττων, καὶ τὰς μὲν τιμωρίας ἐλλάτους τῆς  
 » ἀξίας ἀντιθεῖς τοῖς ἁμαρτήμασι, τὰς δὲ χάριτας  
 » μείζους τοῖς εὐεργετήσασι. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα  
 » παραπλήσιζα τούτοις διελθὼν ὁ κατεχόμενος, τὸ  
 » τελευταῖον ὑπὲρ τῶν ἀγνοουμένων ἄρὰν ἐποιεῖτο,  
 » τὸν μὲν βασιλέα τῶν ἐγκλημάτων ἐξαιρούμενος,  
 » εἰς δὲ τοὺς ὑπηρετοῦντας καὶ διδάξαντας τὰ φαῦ-  
 » λα καὶ τὴν βλάβην καὶ τὴν τιμωρίαν ἀξιῶν ἀπο-  
 » σκῆψαι. Ταῦτα δ' ἐπραττεν, ἅμα μὲν εἰς δεισιδαι-  
 » μονίαν καὶ θεοφιλή βίον τὸν βασιλέα προτρεπόμε-  
 » νος, ἅμα δὲ καὶ κατὰ τρόπον ζῆν ἐθίζων, οὐ διὰ  
 » πικρᾶς νουθετήσεως, ἀλλὰ δι' ἐπαίνων κεχαρισμέ-  
 » νων καὶ πρὸς ἀρετὴν μάλιστα ἀνηκόντων. Μετὰ  
 » ταῦτα τοῦ βασιλέως ἱεροσκοπησαμένου (ἡρόσχω)  
 » καὶ καλλιερήσαντος, ὁ μὲν ἱερογραμματεὺς πα-  
 » ραγεγίνωσκέ τινας συμβουλὰς καὶ πράξεις συμ-  
 » φερούσας ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων, τῶν ἐπιφανεστά-  
 » των ἀνδρῶν· ὅπως ὁ τῶν ὄλων τὴν ἡγεμονίαν  
 » ἔχων τὰς καλλίστας προαιρέσεις τῇ διανοίᾳ θεω-  
 » ρήσας, οὕτω πρὸς τὴν τεταγμένην τῶν κατὰ μέρος  
 » τρέπηται διοίκησιν· οἱ γὰρ μόνον τοῦ χρηματίζειν  
 » ἢ κρίνειν ἦν καιρὸς ὠρισμένος, ἀλλὰ καὶ τοῦ περι-  
 » πατῆσαι καὶ λούσασθαι καὶ κοιμηθῆναι μετὰ τῆς  
 » γυναικὸς καὶ καθόλου τῶν κατὰ τῶν βίων πρατ-

» τομένων ἀπάντων. Τροφαῖς δὲ ἔθος ἦν αὐτοῖς  
 » ἀπλαῖς χρῆσθαι, κρέα μόσχεια καὶ χηνῶν μόνον  
 » πρόσφερομένους, οἴνου δὲ τακτόν τι μέτρον πίνον-  
 » τας, μὴ δυνάμενον πλησμονὴν ἄκαιρον ἢ μέθην  
 » περιποιῆσαι. Καθόλου δὲ περὶ τὴν διαίταν οὕτως  
 » ὑπῆρχε συντεταγμένα, ὥστε δοκεῖν μὴ νομοθέτην,  
 » ἀλλὰ τὸν ἀριστὸν τῶν ἰατρῶν συντεταχέναι, τῆς  
 » ὑγείας στοχαζόμενον \*).

Ὁ ἐνδοξος συγγραφεὺς τοῦ Τηλεμάχου, ἔδει, νομίζω, ἀντὶ τῆς περιγράφει Αἴγυπτον ὅλως ἰδανικὴν, νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα, περικοσμῶν αὐτὴν διὰ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων τῆς γονίμου αὐτοῦ φαντασίας. Κατὰ δὲ τοῦτο μόνον μέμφεται αὐτὸν ἐνδίκως ὁ ἄλλως ἀφιλόκαλος καὶ βωμολόχος Φάυδιτος (Faydit)· καθότι ὁ Φενελὼν ὤφειλε νὰ ἐμμένῃ πιστότερον εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἱστορίας, ἀφηγούμενος τὰς πικίλας τύχας τοῦ ἥρωος αὐτοῦ μετὰ χάριστος ὄντως ἀρχαϊκῆς. Ὅπως δὲ ποτε τὸ ἐν Τηλεμάχῳ ἐπισόδειον τοῦ Θερμοσίριδος εἶναι ἀντάξιον ὀλοκλήρου ποιήματος.

« Εἰσέδυν εἰς βαθύσκιον δάσος, ἐν ᾧ ἐνέτυχον αἶ-  
 » φνης γέροντι, ἔχοντι βίβλον ἀνὰ χεῖρας. Ὁ γέρον  
 » οὗτος εἶχε μέτωπον εὐρὺ καὶ ἐβρύτιδωμένον, πώ-  
 » γωνα δὲ λευκόν, καταβαίνοντα ἄχρι τῆς ὀσφύος·  
 » τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ ἦτο ὑψηλόν, ἢ χροιά τοῦ προ-

\*) Διοδώρ. Σικελ. βιβλ. Α'.

» σώπου ἀνθηρὰ καὶ τὸ βλέμμα ὀξύ καὶ γοργόν, ἢ  
 » δὲ φωνὴ γλυκυτάτη καὶ οἱ λόγοι ἀφελεῖς καὶ εὐ-  
 » προσήγοροι. Οὐδαμοῦ εἶδον πρεσβύτην σεβασμῶ-  
 » τερον τούτου· ἐκαλεῖτο δὲ Θερμοσίρις. . . »

Διήλθομεν διὰ τῆς διώρυχος Μενούχ, ὥστε δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδω ὠραῖόν τι δάσος φοινίκων, ὑψούμενον παρά τὸν δυτικὸν τοῦ ποταμοῦ βραχίονα, οὗ τὴν πρὸς δυσμὰς ὄχθην ἐληίζοντο οἱ Ἄραβες, ἐγγυὸς οὖσαν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Ἐξεληθόντες δὲ τῆς διώρυχος καὶ ἐξακολουθοῦντες τὸν ἀνάπλου διεκρίναμεν ὁσονοῦπω πρὸς μὲν ἀριστερὰν τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Μεκατάμ, δεξιόθεν δὲ τὰς ἀμμώδεις θίνας τῆς Λιβύης καὶ μεταξὺ ταύτας τὰς κορυφὰς τῶν Πυραμίδων, ἀφ' ὧν ἀπέιχομεν ἔτι περὶ τὰς δέκα λεύγας. Καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ διάπλου, διαρκέσαντες ὀκτῶ ἔτι ὥρας, ἔμεινα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος θεωρῶν τὰ μνημεῖα ταῦτα, ἅτινα ἐφαίνοντο αὐξανόμενα καθ' ὅσον προὔχωροῦμεν. Ὁ Νεῖλος ὠμοίαζεν ἤδη μικρᾷ θαλάσῃ, αἱ δὲ ἄμμοι τῆς ἐρήμου καὶ ἡ χλόη τῶν λειμώνων, οἱ φοίνικες, αἱ συκαμινεῖαι, οἱ θόλοι, τὰ τζαμεία καὶ οἱ πύργοι τοῦ Κατρου, αἱ ἀπέχουσαι ἐν Σακκαρᾷ Πυραμίδες, ἀφ' ὧν ἐφαίνετο ἐκρέων ὁ ποταμὸς ὡς ἀπὸ ἀπεράντου δεξαμενῆς, πάντα ταῦτα παρίστων θέαμα μοναδικόν. « Ἡ οὐδένεια (neant) τοῦ ἀνθρώπου, λέγει ὁ Βοσσοῦετος, » καταφαίνεται καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις αὐτοῦ ἔργοις » Αἱ τεράστιοι Πυραμίδες ἦσαν τάφοι! οἱ δὲ ἀνε-

» γείραντες αὐτὰς βασιλεῖς δὲν ἠτύχησαν ν' ἀνα-  
 » παυθῶσιν ὑπὸ τὰ μεγαλοπρεπῆ ταῦτα μαυσωλεῖα.»  
 Ἐὰ κατ' ἐμὲ ὁμολογῶ ὅτι θεωρῶν τὰς πυραμίδας  
 κατελήφθην ὑπὸ μεγίστου θαυμασμοῦ. Γνωρίζω ὅτι  
 οἱ φιλόσοφοι στενάζουσιν ἢ μειδιῶσιν, ἀναλογιζόμε-  
 ναι ἅτι τὸ μέγιστον παρ' ἀνθρώποις μνημεῖον εἶναι  
 τάφος. Ἀλλὰ διατί ἄρα ἠθέλομεν περιορισθῆ θεω-  
 ροῦντες τὰς πυραμίδας ὡς σωρὸν μόνον λίθων καὶ  
 ἀσπίων; Ἐὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνήγειραν οἱ Αἰγύπτιοι  
 οὐχὶ εἰς τὴν πρόσκαιρὰν τοῦ βίου τούτου ἀφορῶν-  
 τεσ, ἀλλὰ προαισθανόμενοι ἐξ ἐνστίγματος τὴν  
 ἀθανασίαν· καθότι οἱ τάφοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ὄρος, ση-  
 μειῶν τὸ τέρμα τοῦ ἐφημέρου ἡμῶν σταδίου, ἀλλὰ  
 τὴν εἰσόδον εἰς ὑπαρξιν ἀτελεύτητον, εἶναι εἶδος  
 ἀκρεδάντου πύλης, οἰκοδομηθείσης παρὰ τὰ ὄρια τῆς  
 αἰωνιότητος. « Οἱ γὰρ ἐγγῶριοι, λέγει ὁ Διόδωρος,  
 » πῶν μὲν ἐν τῷ ζῆν χρόνον εὐτελεῖ παντελῶς εἶναι  
 » νομίζουσι, τὸν δὲ μετὰ τὴν τελευταίην δι' ἀρετὴν  
 » μνημονευθῆσόμενον, περὶ πλείστου ποιεῦνται· καὶ  
 » τὰς μὲν τῶν ζώγων οἰκῆσεις καταλύσεις ὀνομά-  
 » ζουσιν, ὡς ὀλίγον χρόνον ἐν ταύταις οἰκούντων  
 » ἡμῶν, τοὺς δὲ τῶν τελευτηκότων τάφους αἰδίους  
 » οἴκους προσαγορεύουσιν, ὡς ἐν Ἄδου διατελούντων  
 » τὸν ἀπειρον αἰῶνα· διόπερ τῶν μὲν κατὰ τὰς οἰκίας  
 » κατασκευῶν ἦττον φρονιζοῦσι, περὶ δὲ ταφὰς  
 » ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείπουσι φιλοτιμίας \*). »

\*) Διόδωρ. Σικελ. βιβλ. Α. παρ. 81.

Οἱ σύγχρονοι ἀναζητοῦσιν ἤδη ἐν πᾶσι τοῖς μνη-  
 μείοις τὸ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου χρήσιμον, μὴ  
 ἀναλογιζόμενοι ὅτι πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ ἕτερον  
 τι ὑψηλότερον καὶ ἠθικόν οὕτως εἰπεῖν χρήσιμον, εἰς  
 ὃ ἀπέβλεπον οἱ ἀρχαῖοι νομοθέται. Τίς δύναται νὰ  
 ἰσχυρισθῆ ὅτι οὐδὲν διδάσκει ἡμᾶς ἢ θεὰ τῶν τάφων;  
 ἐὰν δὲ διδάσκη τι, διατί ἄρα μεμφόμεθα τοὺς βασι-  
 λεις, οἵτινες κατέστησαν αἰώνιον τὸ μάθημα τοῦτο;  
 Ἡ δόξα τῶν λαῶν ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ  
 τῶν μεγαλοπρεπῶν μνημείων· οὐδεὶς δέ, ἐκτός ἐάν  
 νομίζῃ ὅτι ὄνομα ἀθάνατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι μι-  
 κροῦ λόγου ἄξιον, δύναται νὰ καταδικάσῃ τὰ οἰκο-  
 δομήματα ταῦτα, ἅτινα οὐ μόνον διαιωνίζουσι τὴν  
 μνήμην τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ καθιστῶσιν αὐτὰ σύγ-  
 χρονα οὕτως εἰπεῖν τῶν μετὰ ταῦτα γενεῶν, αἵτινες  
 οἰκοῦσιν ἐπὶ τῆς τέφρας αὐτῶν. Ἀδιάφορον δὲ ἀντὰ  
 μνημεῖα ταῦτα ὧσιν ἀμφιθέατρα ἢ τάφοι· καθότι τὰ  
 μὲν ἀνάκτορά εἰσι πάντῃ ἀχρηστα τῷ ἀποθανόντι,  
 τὸ δὲ μαυσωλεῖον στεγάζει τοῦλάχιστον τὴν τέφραν  
 αὐτοῦ. Ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι μικρὸς λάκκος εἶναι τοῖς  
 πᾶσι ἰκανός, ἀφοῦ ὁ μέγιστος τῶν ἀνθρώπων χωρεῖ,  
 ὡς ἔλεγεν ὁ Ματθαῖος Μολέ, ἐντός ἐξ σπιθαμῶν  
 γῆς, προθύμως δὲ ὁμολογῶ ὅτι δύναται τις νὰ προ-  
 σευχηθῆ τῷ Θεῷ ὑπὸ δένδρον ὡς καὶ ὑπὸ τὸν θόλον  
 τοῦ Ἀγ. Πέτρου καὶ νὰ οἰκῆσῃ ἐν καλύβῃ ὡς καὶ ἐν  
 τῷ Λούδρω, ἀλλ' οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι λαὸς ἀγνοῶν  
 τὰς τέχνας εἶναι εὐτυχέστερος τοῦ καταλιπόντος

ἀθάνατα μνημεῖα. Οὐδεὶς δὲ πιστεύει σήμερον εἰς τὰς ἐκ ποιμένων ἐκείνας κοινωνίας, οἵτινες ἔξω ἀθῶως καὶ εἰρηνικῶς ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δασῶν καθότι πάντες γνωρίζομεν ὅτι οἱ ποιμένες οὗτοι μάχονται πρὸς ἀλλήλους καὶ διαρπάζουσι τῶν γειτόνων τὰς ποιμένας, τὰ δὲ σπήλαια αὐτῶν οὔτε ὑπὸ κλημάτων κοσμοῦνται οὔτε ἀπόζουσι ἀνθέων, ἀλλ' ἀπεναντίας εἰσὶ πλήρη καπνοῦ καὶ ναυτιώδους ὀσμῆς γάλακτος καὶ τυροῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοῖς ποιηταῖς καὶ φιλοσόφοις ἀσημῶς τις καὶ ἡμιθάραρος λαὸς δύναται νὰ ᾗ εὐτυχέστατος, ἀλλ' ὁ ἀδυσώπητος ἱστορικὸς υποβάλλει αὐτὸν εἰς τὰ κοινὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις δεινὰ. Ἀλλὰ καὶ οἱ τοσαῦτα κατὰ τῆς δόξης ἀγορεύοντες εἰσὶν ἄρα γε πάντες ἀφιλόδοξοι; Τὸ κατ' ἐμὲ οὐ μόνον δὲν νομίζω ἄφρονα τὸν ἀνεγείραντα τὴν μεγάλην Πυραμίδα, ἀλλ' ἀπεναντίας μεγάλθυμον βασιλέα, κατορθώσαντα νὰ οἰκοδομήσῃ μνημεῖον, κατισχύσαν τοῦ χρόνου καὶ ὑφ' οὗ τοὺς πόδας παρέρχονται αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, οἱ νόμοι καὶ οἱ αἰῶνες. Ἐὰν τοῦτο ἦναι ὑπερηφάνεια, ἃς ὁμολογήσωμεν τουλάχιστον ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ἀμέτοχος μεγαλοφροσύνης, καὶ ὅτι ἡ μεγάλη ἐκείνη Πυραμὶς, ἡ ἀπὸ τρισχιλίων ἢ τετρακισχιλίων ἐτῶν ὑπάρχουσα, εἶναι μέγα τι.

Αἱ Πυραμίδες αὐταὶ με ὑπέμνησκον καὶ ἑτέρους τινὰς τάρους ἤττον πολυτελεῖς, τοὺς χλοερούς τύμβους, οἵτινες καλύπτουσι τὴν τέφραν τοῦ Ἰνδοῦ παρὰ

τὰς ὄχθας τοῦ Ὀχίου (Ohio). Ἄλλ' ὅτε ἐπεσκέφθην τὰ μνήματα ἐκεῖνα τῶν ἀγρίων, παρεδιδόμην εἰς λογισμοὺς πάντη ἀλλοίους τῶν κατεχόντων με, θεωροῦντα τὰ μαυσωλεῖα τῶν Φαραῶν καθότι ἤρχομην τότε τῶν περιπλανήσεών μου, ἤδη δὲ ἤγγιζον εἰς τὸ τέρμα αὐτῶν. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ ταύτας τοῦ βίου μου ἐποχὰς ὁ κόσμος πορέστη ἔμπροσθεν ἐμοῦ ὡς ἔρημος πλήρης τάφων, τῶν μὲν ἐν μέτρῳ χλοανθῶν λειμώνων, τῶν δὲ ἐν ἄμμοις φλογεραῖς.

Ἀποβάντες εἰς Βουλάκ ἐμισθώσαμεν ἵππους καὶ ὄνους, ἵνα μεταβῶμεν εἰς Καίρον. Ἡ πόλις αὕτη, ἣν ἐπιστέφουσι τὸ ἀρχαῖον φρούριον τῆς Βαβυλωνος καὶ τὸ ὄρος Μοκατάμ, εἶναι ἀρκούντως γραφικὴ ὡς ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἐν αὐτῇ φοινίκων, πύργων καὶ συκομόρων· εἰσήλθομεν δὲ εἰς αὐτὴν διὰ τῶν κενεβρείων \*), ὧν ὑπεράνω περίπταντο παμπληθεῖς γῦπες, σπαράττοντες τὴν λείαν. Πεζεύσαντες εἰς τὴν συνεικίαν τῶν Φράγκων, ἀδιέξεδον στενωπὸν, ἧς κλείεται ἡ εἴσοδος καθ' ἑσπέραν, κατελύσαμεν παρὰ τῷ Κ. . . ., ἀντιπροσωπεύοντι τὸν Κ. Δροβέττην ἐν Καίρῳ, ὅστις ὑποδεξάμενος ἡμᾶς φιλοφρόνως ἀνήγγειλε τὴν ἀφίξιν τῷ Πασσᾷ, μετεπέμψατο δὲ καὶ τοὺς πέντε ἐν Καίρῳ Γάλλους Μαμελούκους, ἵνα ξεναγήσωσιν ἡμᾶς, εἰς τὴν πόλιν.

\*) Voirie. Μέρος, ἔνθα ῥίπτονται τὰ θνησιματὰ καὶ τὰ σπομπότα κείντα. Ὁρὰ Ἀλιανὴν καὶ λεξικὴν Φωτίου. Σ. Μ.

Οἱ Μαμελοῦκοι οὗτοι ὑπηρετοῦν τῷ Πασσᾷ. Οἱ μεγάλοι στρατοὶ καταλίπουν πάντοτε ὀπισθεν αὐτῶν λειποτάκτας τινάς· οἱ δὲ Γάλλοι ἀπώλεσαν οὕτω περὶ τοὺς τριακοσίους ἀνδρας, οἵτινες διασκορπισθέντες εἰς τὰς ἐπαρχίας Αἰγύπτου ἐστράτευον ὑπὸ διαφόρους Βέηδας, διακρινόμενοι ἐπὶ ἀνδρία. Πάντες δὲ ἦσαν γνώμης ὅτι, ἂν οἱ λειποτάκται οὗτοι συνησπίζοντο καὶ ἐξέλεγον Γάλλον ἀρχηγόν, ἤθελον καταστή κύριοι τῆς Αἰγύπτου· ἀλλὰ διασκεδασθέντες τῇ δε κακείσῃ καὶ στερούμενοι ἀρχηγοῦ ἀπώλοντο οἱ πλείστοι ὑπηρετοῦντες τοῖς δεσπόταις. Καθ' ὃν δὲ χρόνον διέτριβον ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Μωχαμέτ-Ἀλή Πασσᾶς ἐθρήνει ἐπι διὰ τὸν θάνατον ἑνὸς τῶν ἀνδρείων τούτων. Ὁ στρατιώτης οὗτος, ὅστις παῖς ὢν ὑπηρετεῖ τῷ ἡμετέρῳ στρατῷ ὡς τυμπανιστής, γινόμενος αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων κτετάχθη ἐν τοῖς ἵππευσι τοῦ Πασσᾶ. Ὁ δὲ Μωχαμέτ, ἰδὼν ποτε αὐτόν, ἐφορμῶντα ἀφόβως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. « Τίς εἶναι, ἠρώτησεν, ὁ ἀνδρείος οὗτος; Γάλλος εἶναι » βεβαίως. » Ἐκτοτε ὁ στρατιώτης οὗτος κατέστη ὁ εὐνοούμενος τοῦ Πασσᾶ, ἀλλ' ἐφονεύθη μικρὸν πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, ἐν συμπλοκῇ τινι, καθ' ἣν σύντροφοὶ αὐτοῦ ἀπέβαλον τοὺς ἵππους.

Οὗτοι ἦσαν Γασκόνιοι, Λαγκεδόκιοι καὶ Πικαρδοὶ ὁ ἀρχηγός αὐτῶν ἐλέγετο υἱὸς σκυτέως τινός ἐν Τουλούζῃ, ὁ δὲ διερμηνεύς, εἰς ὃν ὑπήκουον οἱ σύντροφοὶ ἀπόντος τοῦ ἀρχηγοῦ, ὠμίλει μὲν ἐλευθέρως

τὴν τουρκικὴν καὶ ἀραβικὴν, ἀλλὰ διαλεγόμενος γαλιστί ἐλεγε πάντοτε, ἐγὼ ἤμεθα, ἐγὼ ὑπήγομεν, ἐγὼ ἐπράξαμεν κτλ. \*). Εὕρισκετο δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ εὐμήκης τις νεανίας, ὠχρὸς καὶ λιπόσαρκος, ὅστις συζήσας ἐπὶ τινα χρόνον μετὰ τῶν Βεδουίνων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀνεμιμήσκετο μετὰ πόθου τοῦ ἀλητηρίου ἐκείνου βίου, λέγων μοι ἅτι ὁσάκις εὕρισκετο ἐπὶ τῶν νώτων καμήλου, ὁδοιπορῶν μόνος δι' ἀμμωδῶν ἐρήμων, κατείχετο ὑπὸ χαρᾶς ἀπεριγράπτου. Ὁ Πασσᾶς ὑπερηγάπα τοὺς τέσσαρας τούτους Γάλλους, προτιμῶν αὐτοὺς πάντων τῶν Σπαχίδων καθότι οὗτοι μόνον ὑπέμνησκον αὐτὸν τὴν ἀνδρίαν τῶν φοβερῶν ἐκείνων Μαμελοῦκων, ὧν ἐστερήθη κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων. Ὁ παρῶν αἰὼν εἶναι, νομίζω, ὁ αἰὼν τῶν θαυμάτων, καθ' ὃν πᾶς Γάλλος φαίνεται προωρισμένος εἰς μέγα τι καὶ ἐνδοξον στάδιον. Πέντε ἀσήμενοι Γάλλοι στρατιῶται ἐδέσποζον οὕτως εἰπεῖν ἐν Καίρῳ τῷ 1806! Ἐγὼ δὲ πολὺ ἠόρουν θεωρῶν τὸν ἐκ Τουλούζης ἐκείνον Ἀβδαλλάχ, δραττόμενον τῆς θώμιγγος τοῦ μανδύου καὶ πλήττοντα κατὰ πρόσωπον τοὺς περὶ αὐτόν Ἀραβας καὶ Ἀλθανούς, ἵνα ἀνοίξῃ ἡμῖν πλατεῖαν διόδον ἐν ταῖς πολυανθρώποις ἀγυιαῖς. Τὸ λοιπὸν οἱ ἐξόριστοι οὗτοι βασιλεῖς εἶχον ὡς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παραδε-

\*) Ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας καὶ ἐν αὐτοῖς μάλιστα τοῖς περιχώροις τῶν Παρισίων οἱ ἀπαιδευτοὶ συντάττουσι τὸν ἐνικὸν ἢ πρόσωπον τῆς προσωπικῆς ἀνωνομίας ἡμέτερι πληθυντικῷ. S. M.



χθη τὰ ἔθιμα τῶν ὑποταχθέντων λαῶν, περιβαλλόμενοι ποδήρεις μεταξίνας ἐσθῆτας, λευκὰς κιδάρεις καὶ τιμαλφῆ ὄπλα· ἐκέκτηντο δὲ καὶ γυναικῶνα, δούλους, ὠραίους ἵππους καὶ πολλὰ ἄλλα, ὧν ἕστεροῦντο, νομίζω, οἱ ἐν Γασκονίᾳ καὶ Πικαρδίᾳ πατέρες αὐτῶν. Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν πολυδαπάνων ταπήτων, ψιαθῶν, καὶ ἀνακλίντρων παρετήρησα μνημόσυνόν τι τῆς πατρίδος, στρατιωτικὴν δηλ. στολὴν κατακεκομμένην ὑπὸ σπαθισμῶν καὶ καλύπτουσαν τοὺς πόδας κλίνης τινὸς ἐστρωμμένης γαλλιστί. Ὁ Ἄβδαλλάχ διετῆρει φαίνεται, τὰ ἐντιμα ταῦτα ῥάκη καὶ τὸ τέλος τοῦ ὀνείρου, ὡς ὁ γενόμενος ὑπουργὸς ἐκεῖνος ποιῆν.

Τὴν ἐπιεῦσαν τῆς εἰς Καίρον ἀφίξεως ἡμῶν ἦτοί τὴν 1<sup>ην</sup> Νοεμβρίου τοῦ 1806 ἀνέβημεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἵνα περιεργασθῶμεν τὸ φρέαρ τοῦ Ἰωσήφ, τὸ τζαμεϊον καὶ εἴτι ἄλλο. Ἐπεσκέφθημεν δὲ καὶ τὸν δεκατετραετῆ ἢ δεκαπενταετῆ υἶόν τοῦ ἀντιβασιλέως, ὃν εὔρομεν ἀνακείμενον ἐπὶ τάπητος ἐν μέσῳ δωδεκάδος τινὸς παρασίτων, προθυμουμένων νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰς ἐλαχίστας τοῦ παιδὸς ἰδιοτροπίας. Οὐδέποτε εἶδον βδελυρότερον θέαμα· διότι, ἐνῶ ὁ πατὴρ τοῦ μείρακος τούτου μόλις ἦτο κύριος τοῦ Καίρου καὶ οὔτε τὴν ἄνω οὔτε τὴν κάτω Αἴγυπτον ἐξουσίαζε, ἐδώδεκα ἀθλιοὶ ἄγριοι παρῆχον τὰς χαμπεπεστέρας κολακείας νέῳ βαρβάρῳ, ἠναγκασμένῳ νὰ ζῆ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἐντὸς φρουρίου.

Τοιοῦτος εἶναι ὁ δεσπότης, ὃν μετὰ τосαύτας συμφορὰς περιμένουσιν οἱ Αἰγύπτιοι!

Ἐνῶ ἐν τινὶ γωνίᾳ τοῦ φρουρίου διέφθειρον τὴν ψυχὴν παιδός, προωρισμένου νὰ διοικήσῃ ἄνδρας, ἐν ἄλλῃ τινὶ ἐσφυρηλάττουσιν νενοθευμένα νομίσματα. Τὰ δὲ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν πόλιν, ἵνα ἀναγκάσωσι τοὺς κατοίκους νὰ δεχθῶσιν ἀγγογύστως τὸν κίβδηλον χρυσὸν καὶ τὸν διεφθαρμένον δεσπότην, ὃν προητοιμάζον αὐτοῖς.

Ἀποστρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βδελυροῦ τούτου θεάματος ἀνέβην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ φρουρίου, ἀφ' ἧς ἔβλεπον τὸν Νεῖλον, τοὺς ἀγρούς, τὴν ἔρημον καὶ τὰς Πυραμίδας, ἃς ἐνόμιζέ τις ὅτι ἠδύνατο σχεδὸν νὰ ἐγγίσῃ, εἰ καὶ ἀπείχον περὶ τὰς τέσσαρας λεύγας. Ἐβλεπον ἐντελῶς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ τὰ διάφορα στρώματα λίθων καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Σφιγγός, ὑψουμένην ὑπεράνω τῆς ἄμμου, διὰ δὲ τοῦ τηλεσκοπίου ἠδυνάμην ν' ἀριθμήσω τὰς βαθμίδας τῶν γωνιῶν τῆς μεγάλης Πυραμίδος καὶ νὰ διακρίνω τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὸ στόμα καὶ τὰ ὄτα τῆς Σφιγγός· τοσοῦτω τεράστιοί εἰσιν οἱ ὄγγοι οὗτοι.

Ἡ Μέμφις ἔκειτο ἐν τοῖς πέραν τοῦ Νεῖλου πεδίοις, ἐκτεινομένοις ἄχρι τῆς ἐρήμου, ἐν ἧ ὑψοῦνται αἱ Πυραμίδες.

« Λειμῶνας δ' ὀνομάζειν τὴν μυθολογουμένην οἰκῆσιν τῶν μετηλλαχότων, τὸν παρὰ τὴν λίμνην » τόπον, τὴν καλουμένην μὲν Ἀχερουσίαν, πλησίον

» δ' οὔσαν τῆς Μέμφεως, ὄντων περὶ αὐτὴν λειμῶ-  
 » νων καλλίστων, ἔλους καὶ λωτοῦ καὶ κλάμου·  
 » ἀκολούθως δὲ εἰρῆσθαι καὶ τὸ κατοικεῖν τοὺς τε-  
 » λευτήσαντας ἐν τούτοις τοῖς τόποις διὰ τὸ τὰς  
 » Αἰγυπτίων ταρὰς τὰς πλείστας καὶ μεγίστας ἐν-  
 » ταῦθα γενέσθαι, διζπορθμεομένων μὲν τῶν νε-  
 » κρῶν διὰ τε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ἀχερουσίας λί-  
 » μνης, τιθεμένων δὲ τῶν σωματίων εἰς τὰς ἐνταῦθα  
 » κειμένας θήκας· συμφωνεῖ δὲ καὶ ἄλλα παρὰ τοῖς  
 » Ἑλλησι καθ' Ἄδου μυθολογούμενα τοῖς ἔτι νῦν  
 » γενομένοις κατ' Αἴγυπτον. Τὸ μὲν γὰρ διακομίζον  
 » τὰ σώματα πλοῖον βάριν καλεῖσθαι, τὸ ἐπὶ βάρθρον  
 » (νόμισμα) τὸν ὀβολὸν τῷ πορθμῆι δεδόσθαι, κα-  
 » λουμένῳ κατὰ τὴν ἐγγώριον διάλεκτον Χάρωνι.  
 » εἶναι δὲ λέγουσι πλησίον τῶν τόπων τούτων καὶ  
 » σκοτίας Ἐκάτης ἱερὸν καὶ πύλας Κωκυτοῦ καὶ  
 » Ἀθήης, δισιλημένας χαλκίοις ὀχεῦσιν· ὑπάρχειν δὲ  
 » καὶ ἄλλας πύλας Ἀληθείας, καὶ πλησίον τούτων  
 » εἰδῶλον ἀκέφαλον ἐστάναι Δίης \*).

Τῇ ἐπιούσῃ ἐπορεύθημεν εἰς Δγιζέ καὶ τὴν νῆσον  
 Ῥόδαν· ἐπεσκέφθημεν δὲ καὶ τὸ ἐν τοῖς ἐρειπίοις  
 τῆς οἰκίας τοῦ Μουράτ Βέη Νειλόμετρον. Εὕρισκό-  
 μεθα ἤδη ἐγγὺς τῶν Πυραμίδων, ὧν τὸ ὕψος ἐφαί-  
 νετο ἀκαταμέτρητον· ὁ δὲ παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν  
 ποταμός, οἱ κύκλω ὀρυζῶνες καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν

\* ) Διέδωρ. Σικελ. β'. Α. παρ. 96.

φοινίκων καὶ συκομόρων παρίστων αὐτὰς ὁμοίας  
 γιγαντιαίους οἰκοδομήμασιν, ὑψουμένοις ἐν μέσῳ  
 τερπνοτάτου κήπου. Ὁ ἥλιος ἐπέχεε λάμπιν θαυ-  
 μασίαν ἐπὶ τῶν φαλακρῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων Μο-  
 κστάμ, τῆς ἀμμου τῆς Λιβύης καὶ τῆς κοιλάδος τῶν  
 τάφων, δροσώδης δὲ αὔρα ἐδίωκε πρὸς τὴν Νουβίαν  
 μικρὰ κατάλευκα νέφη. Ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡ Αἰγυπτὸς  
 μοι ἐφαίνετο ἡ ὠραιότερα ἐπὶ τῆς γῆς χώρα· ἐνη-  
 σμενιζόμενη δὲ θεωρῶν καὶ αὐτὰς τὰς περὶ αὐτὴν  
 ἐρήμους, αἵτινες διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν τὴν ἰδέαν τοῦ  
 ἀπείρου.

Ἐπιστρέφοντες τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ἐπεσκέφθη-  
 μεν τὸ ἐγκαταλειμμένον τζαμεῖον, περὶ οὗ  
 ἐποιησάμην μνεῖαν περιγράφων τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις  
 Ἑλ-Σαγρά· εἶπον δὲ ἤδη ὅτι τὸ τζαμεῖον τοῦτο  
 εἶναι κατ' ἐμὲ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Κορδοῦῃ ἐκκλη-  
 σίας.

Διέτριψα πέντε ἔτι ἡμέρας ἐν Καίρῳ, ἐλπίζων νὰ  
 ἶδω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς τάφους τῶν Φαραῶ, ἀλλ'  
 ἡ ἐλπίς μου αὕτη ἀπέβη ματαία· καθότι τὰ ὕδατα  
 τοῦ Νείλου δὲν εἶχον εἰσέτι ἀποσυρθῆ ἀρκούντως,  
 ὥστε νὰ πλησιάσωμεν ἔφιπποι εἰς τὰς Πυραμίδας,  
 ἀλλ' οὐδὲ ἦσαν πλέον πλωτά· οἱ δὲ Ἀραβες ἀποπει-  
 ραθέντες τῶν πόρων ἀπεφάνθησαν ὁμοφώνως ὅτι  
 ἔδει νὰ περιμείνωμεν εἰσέτι τρεῖς ἐβδομάδας ἢ καὶ  
 ἓνα μῆνα. Ἀλλ' ἀναβάλλων ἐπὶ τοσοῦτῳ ἐκινδύ-  
 νευον νὰ περιορισθῶ εἰς Αἴγυπτον καθ' ὅλον τὸν

χειμῶνα ὑπὸ τῶν δυτικῶν ἀνέμων· τοῦτο δὲ οὐδό-  
λως συνέφερε οὔτε εἰς τὰς ὑποθέσεις οὔτε εἰς τὰ  
χρηματικά μέσα μου. Διὸ ἠναγκάσθην, ὑποτασσόμε-  
νος εἰς τὴν κακὴν μου Τύχην νὰ ἐπιστρέψω εἰς  
Ἄλεξάνδρειαν, ἰδὼν μὲν, ἀλλὰ μὴ νὰ ἐγγίσας τὰς  
Πυραμίδας· παρεκάλεσα δὲ τὸν Κ. Κάφην νὰ γρά-  
ψῃ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τῶν  
μνημείων τούτων, ἅμα ἀποσυρθῶσι τὰ ὕδατα, ἵνα  
ἐκπληρώσω οὕτω πάντα τὰ καθήκοντα εὐσεβοῦς  
περιηγητοῦ. Δὲν αἰσθανόμεθα ἄρα μεγίστην χαρὰν  
ἀναγινώσκοντες ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ ἀνδριάντος  
τοῦ Μέμνωνος τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἠκροά-  
σαντο αὐτοῦ ἠχοῦντος πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον,  
καὶ ἀναμιμνησκόμενοι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι ὑπῆρξαν  
ὡς καὶ ἡμεῖς ξένοι ἐν τῇ γῇ τῆς Αἰγύ-  
πτου;

Ἄν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, δὲν ἠπειγόμεν, ἤθελον  
διατρίψαι προθύμως ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Καίρῳ, ἥτις  
εἶναι ἡ μόνη πόλις συμφωνοῦσα τῇ ιδέᾳ, ἣν ἔχομεν  
ἐκ τῆς Χαλιμάς περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πόλεων.  
Μένουσι δὲ ἔτι ἐν αὐτῇ πολλὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως  
τῶν Γάλλων· καθότι αἱ μὲν γυναῖκες εἰσιν ἤττον ἢ  
πάσαι περιωρισμέναί, οἱ δὲ ξένοι δύνανται νὰ εἰσέρ-  
χωνται πανταχοῦ ἀκωλύτως, τὸ δὲ εὐρωπαϊκὸν ἐν-  
δυμα οὐ μόνον δὲν περιφρονεῖται, ἀλλ' ἀπεναντίας  
ἐμποιεῖ σεβασμὸν· φαίνεται δὲ καὶ τερπνός τις κῆπος  
ἐκ φοινίκων διατεταγμένων κυκλοτερώς, ἔργον τῶν

ἡμετέρων στρατιωτῶν καὶ χρησιμεύων ἤδη ὡς δημό-  
σιος περίπατος.

Ἡρὶν ἀναχωρήσω ἐκ Καίρου, ἐδωρησάμην τῷ Ἀβ-  
δαλλάχ διπλοῦν θηρευτικὸν πυροβόλον ἐκ τῶν ἐργο-  
στασίων τοῦ Ἀεπάγη (Lepage), οὗ, μοι εἶπε, θέλει  
λάβει πείραν ὁσονούπω. Ἀποχαιρετήσας ἔπειτα τὸν  
Ξενίζοντα καὶ τοὺς ἐρασιμίους συνοδοιπόρους μου με-  
τέβην μετὰ τοῦ Κ. Κάφην εἰς Βουλὰκ, ὅθεν ἀνεχω-  
ρήσαμεν τῇ 8ῃ Νοεμβρίου διὰ πλοιαρίου, ἐφ' οὗ εὐ-  
ρισκόμεθα μόνον ἐπιβάται.

Καταπλεύσαντες τὸν ποταμὸν εἰσέδυμεν εἰς τὴν  
διώρυχα Μενούφ· τῇ δ' ἐπιούσῃ πρωτὰ ἐξεληθόντες  
αὐτῆς, ἵνα εἰσπλεύσωμεν εἰς τὸν πρὸς Ῥοζέττην  
βραχίονα τοῦ ποταμοῦ, εἶδομεν ἐν τῇ πρὸς δυσμὰς  
ὄχθῃ πληθὸς Ἀράβων ἐστρατοπεδευμένων, τὸ δὲ  
ῥεῦμα ὠθεῖ ἡμᾶς δυστυχῶς πρὸς τὴν ὄχθην ταύ-  
την, ἣν ἠναγκαζόμεθα νὰ παραπλεύσωμεν. Εἰς τῶν  
Ἀράβων, κεκρυμμένος ὁπισθεν καταβρέσοντός τινος  
τοίχου, ἐκέλευσε τῷ ναυκλήρῳ νὰ προσορμισθῇ,  
οὗτος δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἐπειγόμεθα. Ἐν τούτοις  
ἐπλησιάζομεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ὄχθην, ἣν ἔδει  
νὰ παραπλεύσωμεν ἐπὶ ἐν περίπου μίλιον, ὃ δὲ  
Ἀραψ, βλέπων ὅτι ἐξηκολουθοῦμεν τὸν πλοῦν ἐπυ-  
ροβόλησε κατὰ τοῦ πηδαλιούχου, ὅστις ἀπέδωκεν  
αὐτῷ τὰ ἴσα· προδραμόντες τότε οἱ Ἀραβες ἀθρόοι  
ἐπυροβόλουν καθ' ἡμῶν, ἠναγκασμένων νὰ βραδυ-  
πορῶμεν ἕνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου, στερουμέ-

νων δὲ καὶ ὄπλων. Ἐγὼ δὲ ἀπεπειρώμην νὰ καταπέι-  
σω τὸν Κ. Κάφφην νὰ καταβῆ εἰς τὸ δώματιον τοῦ  
πλοιάρχου, λυπούμενος βλέπων αὐτὸν ἐκτεθειμένον  
εἰς τοιοῦτον ὑπὲρ ἑμοῦ κίνδυνον, ἀλλ' οὗτος, καὶ τοι  
οικογενειάρχης καὶ προβεβηκώς ἤδη τὴν ἡλικίαν,  
ἐπέμενεν ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· ἐθαύ-  
μάζε δὲ ἴσως ὡς καὶ γὼ τὴν ἐπιτηδειότητα Ἀραβός  
τινος, ὅστις ἀνῆπτε καθ' ἡμῶν τὸ ὄπλον, ἐπλήρου  
αὐτὸ τρέχων καὶ πάλιν ἐπυροβόλει, παρακολουθῶν  
τὸ ἡμέτερον πλοιάριον ἀπνευστί. Τὸ βῆμα ὤθησε  
τέλος ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀντικρὺ ὄχθην· ἀλλ' ἐκεῖ  
εὗρομεν στρατόπεδον ἀποστατῶν Ἀλθανῶν, πολλῶν  
τῶν Ἀράβων ἐπικινδυνότερων· καθότι εἶχον καὶ τη-  
λεβόλα, μία δὲ σφαῖρα μικροῦ δεῖν περιέτρεπε τὸ  
ἡμέτερον πλοιάριον. Ἡ νύξ ἐπελθοῦσα ὀσονούπω  
ἀπέκρουσεν ἡμᾶς τοῖς Ἀλθανοῖς· ἐξακολουθήσαντες  
δὲ τὸν πλοῦν ἐν σιγῇ καὶ σκότει ἀφικόμεθα τὴν ἐπι-  
οῦσαν περὶ τὴν δεκάτην Π. Μ. εἰς Ῥοζέττην, ἐν ἣ  
διανύσας δύο ἡμέρας παρὰ τῷ Κ. Κάφφῃ καὶ Σαιμ-  
μαρκέλῳ (Saint-Marcel), ἀνεχώρησα τῇ 13<sup>τῃ</sup> εἰς  
Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα ἀφικόμην αὐθημερὸν περὶ λύ-  
χων ἀφάς.

Ὁ Κ. Δροβέττης μοι εἶχε ναυλώσει, ἵνα μεταβῶ  
εἰς Τύνιδα, αὐστριακόν τι πλοῖον ἑκατὸν εἴκοσι περί-  
που τόννων, πλοιαρχούμενον ὑπὸ Ῥαγουζαίου τι-  
νός· ὁ δὲ ὑποπλοίαρχος ἦν Ἐνετὸς νεανίας ἐμπει-  
ρότατος τῆς ναυτικῆς. Αἱ πρὸς ἀπόπλουν παρασκευαί

καὶ οἱ ἀντίπνοες ἀνεμοὶ περιώρισαν ἡμᾶς ἐν τῷ λι-  
μένι ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ὡς ἐδαπάνησα περιεργαζόμενος  
τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Παρέθηκα ἤδη ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν Μαρτύ-  
ρων μέγα τι ἀπόσπασμα τοῦ Στράβωνος, ἐν ᾧ περι-  
γράφεται ἀκριβῶς ἡ πάλαι Ἀλεξάνδρεια, τὴν δὲ καθ'  
ἡμᾶς κατέστησε πασίγνωστον ὁ Κ. Βολνέης, περι-  
γράφας αὐτὴν μετὰ μεγίστης ἀκριβείας\*), τὰ δὲ ἐν  
τῇ πόλει ταύτῃ μνημεῖα περιειργάσθησαν, ἠρίθμησαν  
καὶ κατεμέτρησαν ὁ Ποκῶκ, Νόρδεν, Σάου, Θεβε-  
νώ, Παῦλος Λουκάς, Τόττ, Νιεβούρος, Σοννίνης καὶ  
πλεῖστοι ἄλλοι. Διὸ περιορίζομαι παραθέτων ἐνταῦθα  
τὴν ἐπιγραφὴν τῆς στήλης τοῦ Πομπηίου, ἣν, νομί-  
ζω, μετήνεγκον πρῶτος εἰς Γαλλίαν.

Ἀγγλοὶ τινὲς ἀξιωματικοὶ κατέστησαν γνωστὴν  
τοῖς σοφοῖς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἣν κατώρθωσαν  
νὰ ἐκμάξωσιν διὰ γύψου, πρὸ δὲ τούτων ὁ Ποκῶκ  
καὶ τινες ἄλλοι περιηγηταὶ εἶχον ἀντιγράψει γράμ-  
ματὰ τινα αὐτῆς, καὶ γὼ δὲ κατώρθωσα ν' ἀναγνώσω  
διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ στοιχεῖά τινα, ἐν οἷς καὶ τὸ  
ΔΙΟΚ, ἐν δὲ τοῖς γυψίνοις ἐκμαγεῖοις ἀναγινώσκει  
τις εὐκρινῶς τὰ ἐξῆς,

ΤΟ. ΩΤΑΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ  
ΤΟΝ ΠΟΛΙΟΥΧΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ  
ΔΙΟΚ. Η. ΙΑΝΝΟΝ ΤΟΝ. ΤΟΝ  
ΠΟ. ΕΠΑΡΧΟΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

\*) Τὴν περιγραφὴν ταύτην τῆς Ἀλεξανδρείας συνιστῶ τοῖς ἀναγνώσταις  
ὡς κάλλιστον δείγμα περιγραφικοῦ ἔργου.

Ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν τὴν πρόθεσιν ΠΡΟΣ, μετὰ δὲ τὴν πρώτην στιγμὴν νὰ προσθέσωμεν ΝΣΟΦ, μετὰ τὴν δευτέραν Α, μετὰ τὴν τρίτην Τ, μετὰ τὴν τετάρτην ΑΥΓΟΥΣ, καὶ τέλος μετὰ τὴν πέμπτην ΛΛΙΩΝ. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει ταύτῃ οὐδεμία ὑπάρχει αὐθαίρετος λέξις πλὴν τῆς ΑΥΓΟΥΣΙΟΝ, ἥτις ὁμῶς ἔχει μικρὰν σημασίαν. Οὕτω λοιπὸν δύναται τις ν' ἀναγνώσῃ·

ΠΡΟΣ  
ΤΟΝ ΣΟΦΩΤΑΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ  
ΤΟΝ ΠΟΛΙΟΥΧΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ  
ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΝ  
ΠΟΛΛΙΩΝ ΕΠΑΡΧΟΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη διαλύει πάσας τὰς περὶ τῆς στήλης τοῦ Πομπηίου ἀμφιβολίας, περὶ ἧς σιωπᾶ ἡ ἱστορία. Ἀγέγνωσα δέ, νομίζω, ἐν τοῖς βίοις τῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου, οὓς συνέγραψε σύγχρονός τις ἀγιογράφος ἑλληνιστί, ὅτι κατὰ τινα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σεισμὸν κατέπεσαν πᾶσαι αἱ στήλαι πλὴν μόνης τῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Ὁ Κ. Βοϊσονάδος (Boissonade), πρὸς ὃν τοσαύτας ὁμολογῶ χάριτας διὰ τὰς παντοίας πρὸς ἐμέ ἐκδουλεύσεις, προτείνει νὰ παραλειφθῇ ἡ ἐν τῇ ἐμῇ ἀναγνώσει ὑποτιθεμένη πρόθεσις ΠΡΟΣ, ἧς οὐδὲν ἔχνος εὐρίσκεται ἐν τῇ στήλῃ, ὑπόνοουμένου ἀντ' αὐ-

τῆς, ὡς καὶ ἐν πλείσταις ὑπὸ Χανδλήρου, Βελέρου Σπῶν καὶ ἄλλων ἀνευρεθείσαις ἐπιγραφαῖς, τοῦ ῥήματος ἐτίμησε. Ἡ διόρθωσις αὕτη τοῦ σοφοῦ Κ. Βοϊσονάδου, τοῦ παραμυθοῦντος ἡμᾶς διὰ τὸν θάνατον ἡ τὸ γῆρας τοσούτων κλεινῶν φιλολόγων, εἶναι προφανῶς ὀρθοτάτη.

Διατρίβων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀπήλαυσα, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐν Σπάρτῃ, μικρὰς τινας ἡδονῆς ἐξ ἐκείνων, αἵτινες τοσούτῳ θέλγουσι τὴν φιλαυτίαν τῶν συγγραφέων. Πλούσιός τις Τοῦρκος, περιηγητῆς ἅμα καὶ ἀστρονόμος, ὀνόματι δὲ Ἀλη-βέης Ἀβασσῆς, ἀκούσας τὸ ὄνομά μου ἰσχυρίσθη ὅτι ἀνέγνω τινα τῶν πονημάτων μου· ὅτε δὲ ἐπορεύθη νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸν μετὰ τοῦ προξένου, μὲ ἠσπάσατο κράζων μεγαλοφώνως· Καλῶς ἦλθες ἀγαπητέ μου Ἀτάλα καὶ παμφιλτάτη Ρενέ! Ὁ Ἀληβέης μ' ἐφάνη κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἄξιος γόνος τοῦ Σαλαδίνου, πιστεύω δὲ ἔτι καὶ νῦν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἐν Τοῦρκοῖς προσσηδέστατος καὶ σοφώτατος ἀνὴρ, καίτοι μὴ γνωρίζων ἀκριβῶς τὸ γένος τῶν γαλλικῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ non ego paucis offendar maculis.

Ἡ Ἀλεξανδρεῖά μοι ἐφαίνετο πένθιμος καὶ κατηφής, ὅσω ἡ Αἴγυπτος ὠραία. Ἀπὸ τοῦ δώματος τοῦ προξενείου ἐβλεπὸν πανταχόθεν ἔρημον θάλασσαν, θραυομένην κατὰ χθαμαλῶν καὶ ἀγόνων ἀκτῶν, λιμένας ἄνευ πλοίων καὶ τὴν πρὸς νότον ἐκτεινομένην

λιθυκὴν ἔρημον, ἥτις μόλις διεκρίνετο ἀπὸ τῆς ὠ-  
χρᾶς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι  
βλέπει μίαν μόνην θάλασσαν, ποῦ μὲν πολυκύμαντον  
καὶ θουελλώδη, ποῦ δὲ ἀκύμονα καὶ σιωπηλὴν. Τὰ  
λείψανα τῆς πάλαι Ἀλεξανδρείας ἀνεμηγγύοντο παν-  
ταχοῦ τοῖς ἐρειπίοις τῆς καθ' ἡμᾶς πόλεως, ἐν ἧ  
δὲν ἐβλεπον ἄλλο εἰμὴ Ἀραβας ἐνίοτέ τινας ἐπι-  
βαίνοντας ὄνων, λιποσάρχους κύνας καταβιόρωσκον-  
τας παρὰ τὴν προκυμαίαν πτώμα καμήλου καὶ τὰς  
ἐχθρικὰς σημαίας τῶν Εὐρωπαϊῶν προξένων\*), κυ-  
μαινομένας ὑπεράνω τῶν κύκλω τάφων.

Ἐνίοτε ἰππεύομεν μετὰ τοῦ Κ. Δροβέττη, πο-  
ρευόμενοι εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν, τὴν Νεκρόπολιν ἢ  
τὴν ἔρημον. Καλιοῦχά τινα φυτὰ μόλις ἐβλάστανον  
ἐπὶ τῆς καταξήρου ἄμμου, θῶες καὶ πολυπληθεῖς ἐφευ-  
γόν ἔμπροσθεν ἡμῶν ἠκροώμεθα δὲ καὶ τοῦ ἄσματος  
τῆς ὀχληρᾶς τερηδόνας, ὑπομνήσκοντος ἡμᾶς τὴν  
ἐστίαν τοῦ γεωργοῦ ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ πεδίῳ, ἐνθα  
οὐδέποτε βλέπει ὁ ὀδοιπόρος τὸν προσκαλοῦντα εἰς  
τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀραβος καπνόν. Τὰ πεδία ταῦτα  
ἐγένοντο ἐτι μᾶλλον κατηφῆ, ἀφοῦ κατέκλυσαν οἱ  
Ἀγγλοι τὴν εὐρείαν κοιλάδα, ἥτις ἤτό ποτε ὁ κῆπος  
εὐτὼς εἰπεῖν τῆς Ἀλεξανδρείας· νῦν δὲ οὐδὲν ἄλλο  
βλέπει τις εἰμὴ ἄμμους, ὕδατα καὶ τὴν αἰώνιον  
στήλην τοῦ Πομπηίου.

\*) Αἱ πλεῖσταί τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διέκειντο τότε ἐχθρικῶς  
πρὸς τὴν αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων. Σ. Μ.

Ὁ Κ. Δροβέττης εἶχε κατασκευάσει ἐπὶ τοῦ δώ-  
ματος τῆς οἰκίας αὐτοῦ μέγα πτηνοτροφεῖον ἐν σχή-  
ματι σκηνῆς, ἐν ᾧ ἔτρεφεν ὄρτυγας καὶ πέρδικας δια-  
φόρων εἰδῶν· διηνύομεν δὲ ὥρας ὀλοκλήρους, δια-  
θηματίζοτες ἐν τῷ κλωβίῳ τούτῳ καὶ διαλεγόμενοι  
περὶ Γαλλίας, ἐν ἧ, ἐλέγομεν, ἔδει νὰ εὐρωμεν  
μικρόν τι ἀναχωρητήριον, ἵνα περιορίσωμεν ἐν  
αὐτῷ πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας. Ἡμέρα τινὶ ἀφοῦ  
ὠμιλήσαμεν ἱκανὴν ὥραν περὶ ἀναπαύσεως, στρα-  
φείς αἴφνης πρὸς τὴν θάλασσαν ἔδειξα τῷ ξενίζοντι  
τὸ χειμαζόμενον πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐμελλον ὀσονοῦπω  
νὰ ἐπιβῶ. Δὲν ἐννόουν βεβαίως διὰ τούτου ὅτι ἡ  
ἐπιθυμία τῆς ἀναπαύσεως δὲν εἶναι ἔμφυτος τῷ  
ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ μόνον ὅτι καὶ ὁ ταπεινότερος σκοπὸς  
εἶναι πολλάκις ὄσω καὶ ὁ ὑψηλὸς δυσέφικτος, καὶ  
πενιχρὰ καλύβη δυσἀπόκτητος τῷ ἐπιθυμοῦντι αὐτῆς  
οὐδὲν ἥττον τοῦ μεγάρου.

Ὁ οὐρανὸς ὑπῆρξε διηνεκῶς νεφελώδης ἐφ' ὅσον  
διέτριψα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἡ δὲ θάλασσα τεταραγμένη  
καὶ πολυκύμων. Ἀπεκοιμώμην δὲ καὶ ἀνιστάμην ἐξ  
ὑπνου, ἀκροώμενος αἰετῶς ὁ Εὐδωρος τῆς θα-  
λάσσης περιηχούσης ὑπ' αὐτὴν τὴν οἰκίαν τοῦ προ-  
ξένου.

« Ὁ πένθιμος φλοῖσθος τῶν κυμάτων ἦν ὁ πρῶ-  
» τος ἤχος, οὗ ἠκροάσθην γεννώμενος. Κατὰ πό-  
» σων ἤδη παραλίῳ εἶδον ἔκτοτε ῥηγνύμενα τὰ κύ-  
» ματα ταῦτα! Τίς ποτε ἠθέλε μοι προειπεῖ ὅτι θέλω

» ἀκούσει παφλάζοντα παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας  
 » καὶ τὰς θίνας τῶν Βαταυῶν, Βρεταννῶν καὶ Γάλ-  
 » λων τὰ ὕδατα ταῦτα, ἅτινα ἐθεώρουν κυλιόμενα  
 » ἐπὶ τῶν στιλπνῶν ἄμμων τῆς Μεσηνιας; Ποῖον ἄρα  
 » ἔσται τὸ τέρμα τῶν τοσοῦτων ἀποδημιῶν καὶ διατι  
 » δὲν ἀπέθανον πρὸ τῶν μακρῶν μου διὰ τοῦ κόσμου  
 » τούτου περιπλανήσεων καὶ ποικίλων συμφορῶν; \*)»

Διατρίβων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔλαβον διαφόρους  
 ἐπιστολάς παρὰ τοῦ ἀτρομήτου συνοδοιπόρου μου  
 Κ. Κάφφη, ἐξ ὧν παραθέτω μίαν μόνην, περιέχου-  
 σαν πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν πραγμάτων τῆς  
 Αἰγύπτου.

Ἐν Ῥοζέττῃ τῇ 14τῇ Φεβρουαρίου 1860.

« Κύριε!

« Εἰ καὶ ἄγομεν ἤδη τὴν 14<sup>την</sup> μεσοῦντος, γράφω  
 » καὶ αὖθις ὑμῖν, ἐλπίζων ὅτι διατρίβετε ἔτι ἐν Ἀλε-  
 » ξανδρείᾳ . . . . . Ὁ Μωχαμέτ-Ἀγάς, θησαυ-  
 » ροφύλαξ τοῦ Μωχαμέτ-Ἀλή, σατράπου τοῦ Καί-  
 » ρου, ἀφίκετο ἐνταῦθα περὶ μεσημβρίαν\*\*), ἐφοροθέ-  
 » τησε δέ, λέγουσι, τὸ αὐτοετὲς ὀρύζιον πεντακόσια  
 » πούγγιά! Ἐκ τούτων βλέπετε, Κύριε, ὅτι τὰ  
 » ἐμπορικὰ προβαίνουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον.

« Τὸ χωρίον, ἐν ᾧ οἱ Μαμελοῦκοι κατετρόπωσαν  
 » τοὺς Ἀλβανούς καὶ ὅπερ ἀμφοτέροι ἐλεηλάτησαν

\*) Μάρτυρες κεφάλ. δ'.

\*\*) Ἄν λέγει τινος ἡμέρας. Σ. Σ.

» καλεῖται Νεκλέ, ὁ δὲ τόπος, ἔνθα οἱ Ἀραβες  
 » ἐπετέθησαν ἡμῖν ἔχει ὄνομα Σαφφί.

« Πολὺ λυποῦμαι, μὴ δυνάμενος ν'ἀποχαιρετήσω  
 » ὑμᾶς πρὶν ἀποπλεύσητε κτλ.

Α. Ε. ΚΑΦΦΗΣ.

Τῇ 23<sup>τῃ</sup> Νοεμβρίου πνεύσαντος περὶ μεσημβρίαν  
 εὐνοικοῦ ἀνέμου ἐπέβην τοῦ πλοίου σὺν τῷ Γάλλῳ  
 ὑπηρέτῃ, τὸν δὲ Ἑλληνα εἶχον πέμψει, ὡς εἶπον  
 ἀνωτέρω, εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐναγκαλιζόμε-  
 νος ἐπὶ τῆς παραλίας τὸν Κ. Δροβέττην ὑπεσχέθη  
 αὐτῷ ὅτι θέλω διατηρήσει ἀείποτε ἀκμαίαν τὴν ἀνά-  
 μνησιν τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας· ὁ δὲ ἀναγνώ-  
 στης γνωρίζει ἤδη ὅτι οὐδόλως ἐπελαθόμην τῆς  
 ὑποσχέσεώς μου ταύτης.

Τὸ ἡμέτερον πλοῖον ἦτο καθωρμισμένον ἐν τῷ  
 μεγάλῳ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ὃν ἡ εἰσοδος  
 ἐπετράπη τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πλοίοις μετὰ τοὺς ἡμε-  
 τέρους ἐν Αἰγύπτῳ θριάμβους· εὗρον δὲ ἐπὶ τοῦ κα-  
 ταστρώματός βαβυλόν τινὰ ἐξ Ἱεροσολύμων,  
 Βέρβερων καὶ δύο ἀθλίους Μαυρυτανούς, ἀπογόνους  
 ἴσως τῶν Ἀβενσεράγων, ἐπιστρέφοντας ἐκ τῆς εἰς  
 Μέκκάν ἀποδημίας. Πάντες οὗτοι ἰκέτευον, ἵνα με-  
 ταφέρω αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα, στερουμένους χρη-  
 μάτων πρὸς ἐπιστροφὴν, ἐγὼ δὲ ἐφιλοξένησα τὰ  
 τέχνα ταῦτα τοῦ Ἰακῶβ καὶ Μωάμεθ ἐν ὀνόματι τοῦ  
 Ἰησοῦ.

Ἀνελκύσαντες τὴν ἄγκυραν περὶ τὴν δευτέραν Μ.

Μ. ἀνήχθημεν πηδαλιουχούμενοι ὑπό τινος ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀκτοπρωρέως. Ὁ νότος ἦτο τόσῳ ἀσθενής, ὥστε τρεῖς μετὰ τὸν ἀπόπλου ἡμέρας διεκρίνομεν ἔτι ἐν τῷ ὀρίζοντι τὴν στήλην τοῦ Πομπηίου· πνεύσαντος δὲ τέλους περὶ τὸ ἑσπέρας ἀρκτικῷ ἀνέμου, ἐτράπημεν πρὸς δυσμάς, καθ' ἣν στιγμήν ἀνήπτετο τὸ ἀνακλητικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τηλεβόλον.

Ἀπεπειράθημεν ἐν πρώτοις νὰ διαπλεύσωμεν τὴν μεγάλην διώρυγα τῆς Λιβύης, ἀλλὰ τοῦ βορείου ἀνέμου μετατραπέντος εἰς ἀρκτοζέφυρον τῆ 29<sup>η</sup> Νοεμβρίου, ἠναγκάσθημεν νὰ λοξοδρομήσωμεν μεταξὺ τῆς Κρήτης καὶ τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας.

Τῆ 1<sup>η</sup> Δεκεμβρίου ὁ ἀνεμος πνεύσας σταθερῶς ἐκ δυσμῶν ἠνάγκασεν ἡμᾶς νὰ διανύσωμεν τὴν ἡμέραν ἀκίνητοιντες, βαθμηδὸν δὲ μετετράπη εἰς νοτιοδυτικὸν καὶ τέλος εἰς ἀνεμοζάλην, ἣτις διήρκεσε μέχρι τῆς ἀφιξεως ἡμῶν εἰς Τύνιδα, ὥστε ὁ διάπλους οὗτος ὑπῆρξεν διηνεκὲς οὕτως εἰπεῖν ναυάγιον, διαρκέσαν τεσσαράκοντα καὶ δύο ὄλας ἡμέρας. Τῆ 3<sup>η</sup> συνεστείλαμεν πάντα τὰ ἱστία, ἀλλὰ τὰ κύματα ὤθησαν οὐχ ἥτιον ἡμᾶς πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Καραμανίας, παρὰ τὰς ὁποίας διετρίψαμεν τέσσαρας ἡμέρας, χειμαζόμενοι ἀπέναντι τῶν κορυφῶν τοῦ Κράγου καὶ μάτην προσπαθοῦντες κατὰ πάσαν μεταβολὴν ἀνέμου ν' ἀπομακρυνθῶμεν τῆς ξηρᾶς. Ἡ νύξ τῆς 8<sup>ης</sup> ἐγένετο δυστυχεστάτη· καθότι ἀπό-

γαιος αὔρα ἐξώθει ἡμᾶς πρὸς τὰ παράλια τῆς Ρόδου, τὰ δὲ κύματα ἦσαν τόσῳ σφοδρὰ καὶ ἀλλεπάλληλα, ὥστε τὸ πλοῖον ἐκλυδωνύζετο δεινῶς. Μικρά τις Ἑλληνικὴ ὀλκάς, ἡμίχωστος ἤδη εἰς τὸ ὕδωρ διῆλθεν εἰς ἑκατὸν περίπου ὀργυιῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πρύμνης τοῦ πλοίου. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸ πλήρωμα αὐτῆς τέσσαρες ναῦται ἐδέοντο γονυπετεῖς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, εἶχον δὲ ἀναρτήσει φανὸν ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ. Ὁ ἀνεμος ἔφερεν ἡμῖν τὰς γοεράς κραυγὰς τῶν ναυαγῶν τούτων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ βοηθήσωμεν αὐτοῖς· τὴν δὲ ἐπιούσαν δὲν εἶδομεν πλέον τὴν ὀλκάδα.

Πνεύσαντος τέλους τοῦ ἀπαρκτίου, ἀνεπετάξαμεν τὸ ἱστίον τοῦ ἐπιδρόμου, πειρώμενοι νὰ παραπλεύσωμεν τὴν μεσημβρινὴν τῆς Ρόδου παραλίαν, ἀλλ' ἀφοῦ προῦχωρήσαμεν ἄχρι τῆς νήσου Σκαρπάντου, ὁ δυτικὸς ἀνεμος παρεξέτρεψεν ἡμᾶς τοῦ πλοῦ. Ἐν τούτοις συνεβούλευον τῷ πλοιάρχῳ, ἵνα παύσῃ πειρώμενος διαπλεῦσαι τὸ στενὸν τῆς Λιβύης καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἔνθα ἔπνεον ἴσως εὐνοϊκώτεροι ἀνεμοί· ἀλλ' οὗτος δὲν ἐτόλμα νὰ κινδυνεύσῃ ἐν μέσῳ τῶν νήσων. Ἐποντοποροῦμεν πρὸ δεκαεπτὰ ἡδὴ ἡμερῶν· ἵνα δὲ μὴ μένω πάντῃ ἄεργος, ἐνησχολούμεν τακτοποιῶν τὰς ἀποτελούσας τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦτο σημειώσεις καὶ τὰς ἐν τοῖς Μάρτυσι περιγραφάς, τὴν δὲ νύκτα διεβημάτιζον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος



μετὰ τοῦ ὑποπλοιάρχου Κ. Δινέλλη. Αἱ ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων ἐπὶ πλοίου σαλευομένου ὑπὸ τῆς τρικυμίας ἐκεῖναι νύκτες ἐνισχύουσι καὶ ἀνυψοῦσι τὸ φρόνημα· καθότι αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι γεννῶνται ἀεὶ ἐκ τῶν μεγάλων θαυμάτων. Οἱ ἐκ διαλειμμάτων ἐν μέσῳ νεφῶν συνωθουμένων στίλβοντες ἀστέρες, τὰ σπινθηρακίζοντα καὶ ῥηγνύμενα βαρυτύχως κατὰ πλοίου κύματα καὶ οἱ διὰ τῶν ἰστῶν συριγμοὶ τοῦ ἀνέμου, ἀγγέλουσι τῷ ναυσιπόρῳ ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μόνης τῆς βουλήσεως τοῦ Ὑψίστου· οἱ δὲ περὶ αὐτὸν κίνδυνοι καὶ τὸ ἄδηλον τῆς σωτηρίας παριστῶσι τὰ ἀντικείμενα κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἀξίαν. Ἡ ξηρά, θεωρουμένη ἀπὸ πολυκύμονος θαλάσσης εἶναι ἐπίσης τῷ ναύτῃ ποθητὴ ὡς ὁ βίος τῷ ψυχορραγοῦντι.

Διαπλεύσαντες εἰκοσάκις τὰ αὐτὰ κύματα εὐρέθημεν τῇ 12<sup>τῃ</sup> ἔμπροσθεν τῆς νήσου *Σκαρπά ντου*, ἀφ' ἧς, καλουμένης πάλαι *Καρπάθου* καὶ παρ' Ὀμήρῳ *Κραπάθου*, ἔλαβε τὸ ὄνομα τὸ *Καρπάθιον πέλαγος*· νῦν δὲ εἶναι γνωστὴ ἐκ τινῶν περὶ αὐτῆς στίχων τοῦ Βιργιλίου

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates

Caeruleus Proteus κτλ. \*)

Protée, ô mon cher fils, peut seul finir tes maux.

C'est lui que nous voyons, sur les mers qu'il habite κλ.

\*) Βιργιλίου, Γεωργ. ΣΤ. στίχ. 387.

Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδόλως ἤθελον στέρξει· νὰ οἰκῆσω ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τοῦ Προτέως, καίπερ ὕμνηθείση διὰ τῶν ὠραίων στίχων τοῦ Λατινοῦ καὶ Γάλλου ποιητοῦ· καθότι νομίζω ὅτι ἔχω ἔτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ κατηφῆ χωρία Ἀγγινάτιον, Ὅραν, κατ' Ἀγ. Ἡλίαν, ἅτινα διεκρίνομεν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῆς νήσου. Ἄλλως τε δὲν ἐστερήθην βασιλείου ὡς ὁ Μενέλαος ἡμελισσῶν ὡς ὁ Ἀρισταῖος, οὐδεμίαν δὲ ἔχω ἐν τῷ μέλλοντι ἐλπίδα οὐδὲ χρήζω τῶν προῤῥήσεων τοῦ πανδαήμονος υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

Τῇ 12<sup>τῃ</sup>, πνεύσαντος περὶ τὴν ἕκτην τῆς ἐσπέρας νοτίου ἀνέμου, συνεβούλευσα τῷ πλοιάρχῳ νὰ διέλθῃ ἔσωθεν τῆς νήσου Κρήτης, εἰς ὃ συγκατένευσε τέλος μετὰ πολλὰς ἐνστάσεις, προφέρων τὴν συνήθη αὐτῷ φράσιν *Ho paura!* Φοβοῦμαι!, εἶτα δὲ ἀπῆλθε περὶ τὴν ἐννάτην νὰ κοιμηθῇ, ἀναδεχθέντος τοῦ Κ. Δινέλλη νὰ ὑπερβῇ τὸ μεταξὺ τῶν νήσων *Καρπάθου* καὶ *Κόξου* στενόν, εἰς ὃ εἰσέδυμεν ὠθούμενοι ὑπὸ σφοδροτάτου νοτιοδυτικοῦ ἀνέμου· τῇ δ' ἐπιούσῃ πρωτὰ εὐρεθέντες ἐν μέσῳ ἀρχιπελάγους νησιδίων καὶ βράχων ἠναγκάσθημεν νὰ προσορμισθῶμεν εἰς τὸν ἀντικρὺ ἡμῶν λιμένα τῆς νήσου *Σταμπαλίας*.

Ἐν τῷ ἐρήμῳ τούτῳ λιμένι οὔτε πλοῖα ἐστάθμευον οὔτε ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς παραλίας οἰκίαι, ἀλλ' εὐτελὲς μόνον χωρίον, ὑψούμενον μετέωρον ἐπὶ τῆς

κορυφῆς βράχου. Ἐλλιμενισθέντος τοῦ πλοίου, ἀπέβην εἰς τὴν νῆσον μετὰ τοῦ πλοιάρχου, ἐν ἧ δὲν εἶδον ἄλλο τι εἰμὴ ἐρείκας μόνον, διαβρεχομένας ὑπὸ μικρῶν τῆ δε κακεῖσε ρυάκων, καὶ τὴν θάλασσαν πλήττουσαν τὰς ἀπορρώγας παραλίας. Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν ἐνίοτε τὴν νῆσον ταύτην Θεῶν τράπεζαν, ἔνεκα τῶν πολλῶν ἐν αὐτῇ ἀνθέων, συνηθέστερον δὲ Ἀστυπάλαιαν, ἐν ἧ ὑψοῦτό ποτε ναὸς τοῦ Ἀχιλλέως, νῦν δὲ οἰκοῦσιν ἐν αὐτῇ εὐτυχέστατοι πιθανῶς ἄνθρωποι, οὐδέποτε ἐξελθόντες τῆς νήσου οὐδὲ ἀκούσαντες περὶ τῶν ἡμετέρων ἐπαναστάσεων. Πολλὰκις ἠρώτησα ἑμαυτόν, ἂν ἤθελον στέρξει τοιαύτην εὐτυχίαν, ἀλλ' εἶχον ἤδη καταντήσει γηραιὸς θαλασσοπόρος, ἀνίκανος ν' ἀποκριθῶ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ οὗ τὰ ὄνειρα ἦσαν τέκνα τῆς θυέλλης καὶ τῶν ἀνέμων.

Οἱ ναῦται ἐπεβίβασαν ὕδωρ, ὃ δὲ πλοίαρχος ἠγόρασεν ὀρνίθια καὶ ζῶντα χοῖρον. Κρητικὴ τις ὀλκὰς εἰσέπλευσε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν λιμένα, ἅμα δὲ καθωρμίσθη ἐγγὺς ἡμῶν, οἱ ἐν αὐτῇ ἤρξαντο ὀρχοῦμενοι περὶ τὸ πηδάλιον. *Oh Graecia vana!*

Ἐξακολουθοῦντος τοῦ ἀνέμου νὰ πνέῃ ἀπὸ μεσημβρίας, ἀνήχθημεν τῇ 16<sup>τῇ</sup> περὶ τὴν ἐνάτην τῆς πρωΐας, διελθόντες δὲ πρὸς νότον τῆς νήσου Νανφίας εἶδομεν πόρρω τὴν Κρήτην περὶ δειλὴν ἡλίου, τῇ δὲ 17<sup>τῇ</sup> ἐξακολουθοῦντες νὰ πλέωμεν ἀρκτοδυτικῶς διεκρίναμεν τὴν Ἴδαν, ἧς ἡ χιονοσκεπὴς κο-

ρυφὴ ὁμοίαζεν εὐμεγέθει θόλω. Τῇ 18<sup>τῇ</sup> ὑπερέβημεν τὰ Κύθηρα, τῇ δὲ 19<sup>τῇ</sup> ἐπανείδον τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἠσπάσθη τὸ Ταίναρον. Πνεύσαντος δὲ σφοδρότερον τοῦ ἀνέμου, ἀφικόμεθα ἐν διαστήματι πέντε ἡμερῶν πρὸς τὴν νῆσον Μελίτην, ἣν διεκρίναμεν τὴν προτεραίαν τῶν Χριστουγέννων, ἀλλ' ὁ ἄνεμος ὤθησεν ἡμᾶς τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου Λοπαδούσης· διηλύσαμεν δὲ δεκαοκτὼ ὀλοκλήρους ἡμέρας παρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Τύνιδος, χειμαζόμενοι ἀκαταπαύστως. Οὐδέποτε θέλω λησμονῆσει ὅσα ὑπέστημεν τῇ 28<sup>τῇ</sup> εὐρισκόμεθα ἤδη ἀντικρὺ τῆς νήσου Πανταλερίας \*), ὅτε ἐπελθούσης νηνεμίας περὶ μεσημβρίαν, ὃ οὐρανὸς κατέστη κάτωχρος καὶ ἀπειλητικὸς, περὶ δὲ τὴν δειλὴν ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς θαλάσσης τοιοῦτος ζόφος, ὥστε κατενόησα τὴν ὀρθότητα τῆς ἐκφράσεως τοῦ Βιργιλίου « *Ponto nox incubat atra* »· εἶτα δὲ ἠκροάσθημεν φοβεροῦ πατάγου καὶ τοιαύτη ἐξεβρόβη αἰφνης καταιγίς, ὥστε τὸ πλοῖον περιεδινεῖτο ὡς κέλυφος καρούου ἐπὶ θαλάσσης καταλεύκου ὑπὸ τοῦ ἀφροῦ, ὁμοιάζον μέλανι σημείῳ ἐν μέσῳ τῆς φρικώδους ἐκείνης λευκότητος. Ἡ καταιγίς ἐφαίνετο ἀφαρπάζουσα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κυμάτων, ἐφ' ὧν ἐστρέφετο ἀκαταπαύστως τὸ πλοῖον· καὶ ὅτε μὲν ἐβυθίζετο εἰς τὰ ὕδατα ἢ πρύμνη, ὅτε δὲ ἡ πρῶρα. Ἀνατείλαντος δὲ

\*) Τὸ πάλαι Κοσσούρας ἢ Κοσσούρου.

τοῦ ἡλίου κατενοήσαμεν πόσω κρίσιμος ἦτο ἡ θέσις ἡμῶν, ἐγγὺς ὄντων τῆς νήσου Λοπαδούσσης. Ἡ αὐτὴ θύελλα συνέτριψε κατὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Μελίτης δύο τῆς ἀγγλίας πολεμικὰ πλοῖα, ὡς ἔμαθον μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἐφημερίδων. Ὁ Κ. Δινέλλης ἐθεώρει τὸ ναυάγιον ὡς ἀναπόφευκτον· διὸ γράψας ἐπὶ δελτίου τινὸς τὰς ἀκολούθους λέξεις « Ὁ Φ. Α. »  
 » Σατωβριάνδρος ἐναυάγησε παρὰ τὴν νήσον Λοπα-  
 » δουσσαν τῆ 28 Δεκεμβρίου 1806, ἐπιστρέφων ἐκ  
 » τῆς ἁγίας γῆς, » ἔθηκα αὐτὸ ἐντὸς φιάλης, ἣν ἔμελλον νὰ ρίψω εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν τελευ-  
 ταίαν στιγμὴν.

Ἄλλ' ἡ θεία Πρόνοια ἔσωσεν ἡμᾶς· καθότι μικρὰ τις ἀνέμου μεταβολὴ ὤθησε τὸ πλοῖον πρὸς νότον τῆς Λοπαδούσσης ἐν τῷ πελάγει· ἔτι δὲ ἀρκτικωτέρου καταστάντος τοῦ ἀνέμου, ἀνεπετάξαμεν ἐν ἰστίον, πλέοντες πρὸς τὴν μικρὰν σύρτιν, ἥς ὁ πυθμὴν ἐξακολουθεῖ ἀνυψούμενος ἄχρι τῆς ὄχθης, ὥστε προχωρῶν τις μετὰ βολίδος ἀνὰ χεῖρας δύναται ν' ἀγκυροβολήσῃ εἰς οἰκνότηποτε βᾶθος προαιρεῖται· τὸ δὲ ἀβαθὲς τῶν υδάτων καθιστᾷ ἀκύμονα τὴν θάλασσαν καὶ τοῦ σφοδροτέρου πνέοντος ἀνέμου. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι αἱ τόσω ποτὲ ἐπικίνδυνοι ταῖς ναοὶ τῶν ἀρχαίων σύρτις, ἀποτελοῦσιν ἤδη εὐορμον τοῖς ἡμετέροις πλοίοις ἐν τῷ πελάγει λιμένα.

Προσωρμίσθημεν ἐμπροσθεν τῶν νήσων Κερκενι, ἐγγύτατα τῶν ἰχθυοτροφείων. Τόσω δὲ κεκ-

μηκῶς ἤμην ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου διάπλου, ὥστε ἐπεθύμουν νὰ ἀποβῶ εἰς Σφάξ κάκειθεν νὰ πορευθῶ εἰς Τύνιδα διὰ ξηρᾶς· ἀλλ' ὁ πλοίαρχος δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦτον, οὐ ἢ εἴσοδος εἶναι εἰς ἄκρον κινδυνώδης. Ἐμείναμεν λοιπὸν ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας ἐν τῇ μικρᾷ Σύρτι, ἐνθα εἶδομεν ἀρχόμενον τὸ ἔτος 1807. Ὑπὸ πόσα ἤδη κλίματα καὶ ἐν πόσαις ποικίλαις τύχαις εἶδον ἀνανεούμενα τοῦ βίου μου τὰ ἔτη, τὰ ὅτε μὲν τόσω ταχύπτερα καὶ ἄλλοτε τόσω βραδέα! Πόσω ἤδη ἀπέχουσιν ἀπ' ἐμοῦ τῆς νεαρᾶς μου ἡλικίας οἱ χρόνοι, ὅτε ἐδεχόμην πάλλων ὑφ' ἡδονῆς τὰς πατρικὰς εὐχὰς καὶ τὰ δῶρα! Πόσω ἀνυπομόνως περιέμενον τότε τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἡμέραν! Νῦν δὲ διήνυον αὐτὴν ἐπὶ πλοίου, ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, ἀνευ φίλων, ἀνευ ἡδονῆς, ἀνευ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν οἰκείων καὶ τῶν εἰλικρινῶν ἐκείνων καὶ ἐνθέρμων εὐχῶν τῆς μητρὸς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ! Ἡ ἡμέρα αὕτη ἀρξαμένη ἐν μέσῳ τρικυμίας προσετίθετο ἐμοὶ ἀνίας μόνον, πόθους ματαίους καὶ λευκὰς τρίχας.

Ὅπως δὲ ποτε ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ πανηγυρίσωμεν κατὰ τὸ σῦνηθες τὴν ἑορτὴν ἐκείνην, ὡς παλαιὰν γνῶριμον. Ἐσφάξαμεν λοιπὸν πάντα τὰ ἐναπολειφθέντα ἡμῖν ὀρνίθια, πλὴν μόνου καλλικελάδου τινὸς ἀλέκτορος, τοῦ πιστοῦ ἡμῶν καθ' ὄλον τὸν διάπλου ὠρολογίου, ὅστις οὐδέποτε ἔπαυσεν ἀγρυπνῶν καὶ ἄδων ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων· προσεκαλέσαμεν δὲ

νά συγγευματίσωσι μεθ' ἡμῶν τὸν Ῥαββῖνον, τὸν Βέρβερρον καὶ τοὺς δύο Μαυρουτανούς. Τοιοῦτοι ἦσαν δαιτυμόνες τοῦ οἰκογενειακοῦ τούτου συμποσίου. Ἐπίομεν δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς Γαλλίας, εἰ καὶ εὐρισκόμεθα ἐγγὺς τῆς νήσου τῶν Λωτοφάγων, ἐνθα οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσέως ἐπελάθοντο τῆς Ἰθάκης· ἀλλ' ἐγὼ οὐδένα γνωρίζω καρπὸν τόσῳ γλυκύν, ὥστε νά μοι ἀφαιρέση τῆς ἐμῆς πατρίδος τὴν μνήμην.

Ἡμεθα, ὡς ἤδη εἶπον, ἐλλιμενισμένοι παρὰ τὰς νήσους Κερκέννι, τὸ πάλαι Κερκίννας, πρὸ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἰχθυοτροφεῖα. Διὰ τῶν νήσων τούτων διήλθον ὁ Ἀννίδας καὶ Μάριος φεύγοντες τὴν πατρίδα. Εὐρισκόμεθα δὲ ἐγγὺς τοῦ Πύργου τοῦ Ἀννίδα, ἀφ' οὗ ἀπέπλευσεν ὁ ἥρωσ οὗτος, φεύγων τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Καρχηδονίων. Ἡ δὲ Σφάξ εἶναι πόλις νεόδημος, λαβοῦσα τὸ ὄνομα κατὰ τὸν Σάου ἀπὸ τῶν πολυπληθῶν ἐν αὐτῇ σφάκων<sup>\*)</sup>.

Κατευνασθείσης τέλος τῆς τρικυμίας τῆ 6<sup>τη</sup> Ἰανουαρίου 1807, κατελίπομεν τὴν Σύρτιν· ἀναπλεύσαντες δὲ τὰς ἀκτὰς τῆς Τύνιδος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας παρημεΐσαμεν τῆ 10<sup>τη</sup> τὸ Ἑρμαῖον ἀκρωτήριο, τῆ δὲ 11<sup>τη</sup> καθωρμίσθημεν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καρχη-

\*) Ὁ συγγραφεὺς μεταφράζει τὸν σφάκον διὰ τοῦ concombre, ἕτοι σικυοῦ (ἀγκουριου)· πιθανώτερον ἕμως φαίνεται μοι εἶναι οὗτος εἶναι τὸ κοινῶς λεγόμενον φρασκόμηλον· καθότι οἱ σικυοὶ οὐδαμοῦ, νομίζω, βλαστάνουσιν αὐτοφυεῖς.

δόνος καὶ τῆ ἐπιούσῃ ἐρρίψαμεν τέλος πάντων τὴν ἀγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Γολέττης, ἣτις εἶναι ὁ λιμὴν τῆς Τύνιδος. Ἐπεμψα τότε διὰ λέμβου ἐπιστολὴν τῷ Κ. Δεβουάζῃ (Devoise), ἀντιπροσωπεύοντι τὴν Γαλλίαν παρὰ τῷ Βέη. Ἐφοβούμεν δὲ μὴ ὑποβληθῶ εἰς κίθαρσιν, ἀλλ' ὁ Κ. Δεβουάζης κατώρθωσε νά με ἀπαλλάξῃ αὐτῆς. Καταλιπὼν μετὰ μεγίστης χαρᾶς τὸ πλοῖον τῆ 18<sup>η</sup> ἐμίσθωσα ἵππους ἐν Γολέττῃ καὶ περιδραμῶν τὴν λίμνην ἀφικόμεν περὶ τὴν πέμπτην τῆς ἐσπέρας παρὰ τῷ προξένῳ.

#### ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

## ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Σελ. 30. Ὁ στέφανος τοῦ Ἰησοῦ ἐλήφθη ἐξ ἀκανθώδους φυτοῦ καλουμένου λυκίου. . . . .

Πολλὰ παρέχει ἔτι καὶ νῦν πράγματα τοῖς ἐν τῇ Δύσει θεολόγοις ὁ στέφανος τοῦ Σωτῆρος, περὶ οὗ ἐγκώδη ἐκδίδονται συγγράμματα, ἐπισκοτιζόντα μᾶλλον ἀντὶ νὰ εὐκρινίσωσι τὸ ζήτημα τοῦτο· καθότι οἱ μὲν ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ἅγιος στέφανος συνίστατο ἐκ συνήθων ἀκανθῶν (*rubrum spinosum*), οἱ δέ, οὐδαμοῦ τῆς Παλαιστίνης ἀνευρίσκοντες τοιαύτας ἀκάνθας, ἀλλὰ μόνον βράμνους (*poir prun*), νομίζουσιν ὅτι διὰ τοιούτου φυτοῦ ἐστέφη ὁ Ἰησοῦς, ἕτεροι δὲ πιστεύουσιν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐχρήσαντο κλάδους ἀκακίας, ἣτις καλεῖται ἐλληνιστὶ « ἀκαρθα, » τίνες δέ, παραδοξότερα φρονοῦντες διατείνονται ὅτι ὁ στέφανος συνίστατο ἐκ θαλασίου σχοίνου (*junc marin*) καὶ ἄλλοι ἄλλα λέγουσιν, οὐδεμίαν ὁμῶς προσάγοντες ἀξίαν λόγου μαρτυρίαν. Ἀγαθὸς δὲ τις χριστιανὸς ἀπεπειράθη ἐσχάτως νὰ συμβιβάσῃ τὰς διαμαχομένας ταύτας γνώμας, λέγων ὅτι ὁ ἅγιος στέφανος « ἦν πεπλεγμένος διὰ *Παρτοίων ἀκανθῶδων* φυτῶν, *συνδεδεμένων θαλασσίῳ σχοίνῳ!* » Ὅρα περὶ τούτου τὸ ἄρτι ἐκδοθὲν πόνημα τοῦ A. F. James.

Σ. Μ.

Σελ. 38. Ὁ Βενιζμῖνος ἐκ Τυδέλης διηγεῖται περὶ τοῦ τάφου τοῦ Δαβὶδ παράδοξον μῦθον. . . .

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ἦν παρεμβεβλημένον ἐν ταῖς

πρώταις δύο εκδόσεσι τοῦ Ὀδοιοπορικοῦ τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα τῆς Περιγηήσεως τοῦ Βενιαμίνου.

« Πρὸ δεκαπέντε περίπου ἐτῶν καταβρέυσαντος τοίχου  
 » τινὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών Ναοῦ, ὁ Πατριάρχης, θέ-  
 » λων ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτὸν ἐμισθώσατο εἰκοσιν ἐργάτας  
 » ἐν οἷς ὑπῆρχον δύο στενώτατοι φίλοι· εἷς δὲ τούτων προ-  
 » σεκάλεσεν ἡμέρα τινὶ τὸν ἐταῖρον, ἵνα συμπροαριστήσω-  
 » σιν· ἐπιστρέψαντες δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ ἔργον καὶ ἐπι-  
 » πληττόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου διὰ τὴν βραδύτητα οἱ  
 » δύο οὗτοι τέκτονες ἀπεκρίθησαν ὅτι θέλουσιν ἐργασθῆ-  
 » πλεῖότερον τῶν λοιπῶν, ἵνα ἀναπληρώσωσι τὴν ὥραν  
 » ἀπουσίας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπῆλθον πάντες οἱ συνεργάται, οἱ  
 » δύο φίλοι ἔμειναν μόνοι σκάπτοντες παρὰ τὸν κατεβρύη-  
 » κότα τοίχον· ἀποκυλίσαντες δὲ μέγαν τινὰ λίθον ἀνεκάλυ-  
 » ψαν τὴν ὀπὴν σπηλαίου, εἰς ἃ κατέβησαν παραχρῆμα, ἐλ-  
 » πίζοντες νὰ εὕρωσι κατακεχωσμένον τινὰ θησαυρόν. Προ-  
 » χωρήσαντες δὲ ἐπὶ τινὰ χρόνον διὰ τοῦ ὑπογείου τούτου  
 » ἀφίκοντο εἰς ἀνάκτορον, περικυκλούμενον διὰ μαρμαρίνων  
 » κιόνων καὶ καλυπτόμενον χρυσοῖς καὶ ἀργυροῖς πέ-  
 » τάλοις, οὗ ἔμπροσθεν ὑψοῦτο τράπεζα φέρουσα διάδημα  
 » καὶ σκηπτρον, ἧτις ἦν ὁ τάφος τοῦ Δαβὶδ, βασιλέως  
 » Ἰσραὴλ· ἀριστερόθεν δὲ αὐτοῦ ὑψοῦντο οἱ τάφοι τοῦ Σα-  
 » λωμώντος καὶ ἄλλων βασιλέων ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Δαβὶδ·  
 » ὑπῆρχον δὲ καὶ τινὰ κεκλεισμένα κιβώτια, ὧν ἀγνοοῦ-  
 » μεν τὸ περιεχόμενον· καθότι οἱ δύο ἐργάται, πειραθέντες  
 » νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ μέγαρον ἀνετράπησαν ὑπὸ βιαίας  
 » πνοῆς ἀνέμου, εἰσπνεύσαντος διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ σπηλαίου.  
 » Μείναντες δὲ ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ γῆς ἀκίνητοι καὶ  
 » ὡσεὶ νεκροὶ ἤκροάσαντο αἴφνης φωνῆς λεγούσης « Ἐγέρ-

» Ὁγε καὶ φύγετε ἐντεῦθεν, » ὑπὸ τοσοῦτου δὲ κατελή-  
 » φθησαν τρόμου, ὥστε ἐξελθόντες τοῦ σπηλαίου ἔδραμον  
 » παραχρῆμα πρὸς τὸν ἀρχιερέα, εἰς ὃν διηγήθησαν τὰ  
 » πάντα, τὴν δ' ἐπιούσαν ἠσθένησαν βαρέως ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ  
 » σπηλαίῳ φόβου, εἰς ἃ οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ ὀδηγήσωσιν  
 » τινὰ, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπείργε τῆς εἰ-  
 » σόδου. »

Ἡ ἱστορία αὕτη φαίνεται ἀπομίμησις χωρίου τινὸς τοῦ Ἰωσήπου, διηγουμένου ὅτι, ἐπιχειρήσαντος τοῦ Ἡρώδου ν' ἀνοίξῃ τὸν τάφον τοῦ Δαβὶδ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ φλόξ, ἧτις ἠνάγκασε τὸν ἡγεμόνα τούτον νὰ ὀπισθοδρομήσῃ.

Σελ 39. Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. . .

Ὁ Πλούταρχος (συμπόσ. παρ. ε.) λέγει ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν ταύτην, ἣν καλεῖ Κλαδοφορίαν, εἰς τιμὴν τοῦ Βάκχου, εἰσερχόμενοι εἰς τὸν Νάον μετὰ κλημάτων καὶ θύρων· αἰτία δὲ τῆς ἀπάτης ταύτης τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου εἶναι, νομίζω, τὸ παρ' Ἑλλήσιν ἔθος τοῦ κοσμεῖν τὰς λόγχας κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Βάκχου διὰ θαλερῶν κλάδων, οὓς ἐκάλουν *θύρσους*· ὁ δὲ Πλούταρχος ὑπέθεσεν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι, τὰ αὐτὰ τοῖς Ἑλλήσι σύμβολα ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας ἤγον ἑορτὴν τῷ αὐτῷ Θεῷ.

Σ. Μ.

Σελ. 40. Μικρὸν πορρωτέρω φαίνεται καὶ ἐτέρα πηγὴ καλουμένη Ῥωγήλ ἐν τῇ Γραφῇ.

Οἱ καθ' ἡμᾶς ἑβραῖσται ὑποθέτουσιν ὅτι ἡ Σιλωὰμ καὶ ἡ Ῥωγήλ εἰσι μία μόνη πηγή, διττὸν ἔχουσα ὄνομα ἐν ταῖς Γραφαῖς. Ὅρα περὶ τούτου τὴν τελευταίαν ἐκδοσιν τοῦ λεξικοῦ τοῦ Καλμέτου.

Σ. Μ.

Σελ. 44. Εισήλθομεν ἐν πρώτοις εἰς τὸν τάφον τῆς Θεοτόκου. . . . .

Περὶ τοῦ τάφου τῆς Θεομήτορος ὑπάρχουσι δύο παραδόσεις· οἱ μὲν τῶν θεολόγων ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Παρθένος, ἀκολουθήσασα τῷ Ἀγ. Ἰωάννῃ τῷ Εὐαγγελιστῇ εἰς Ἔφεσον ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐν ᾗ ἐφαίνετο ἔτι ὁ τάφος αὐτῆς τῷ ἔτει 431, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιστολή τις τῆς κατὰ τὸ ἔτος ἐκείνο ἐν Ἐφέσῳ συνόδου (Concil. tom. III pag. 56), οἱ δὲ νομίζουσιν ὅτι ἡ Παρθένος, τελευτήσασα ἐν Ἱεροσολύμοις ἐτάφη ἐν τῷ μέχρι σήμερον σωζομένῳ τάφῳ. (Νικήφορ. ἱστορ. τόμ. Β'. παρ. λβ'). Εἰς τὴν τελευταίαν ὁμῶς ταύτην γνώμην ἀντιμάχεται ἐπιστολή τις τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλη, ὅστις παρακαλούμενος ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Πουλχερίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ νὰ πέμψῃ αὐτοῖς ἄγιόν τι λείψανον τῆς Παρθένου, ἀπεκρίθη ὅτι ὑπῆρχε μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις τάφος τις, καλούμενος τῆς Παρθένου, ἀλλ' ἦτο κενός, κατὰ τινὰς μὲν μὴδέπω ἐναποτεθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου, κατ' ἄλλους δὲ ἀναρπαγέντος εἰς οὐρανὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Ταῦτα μαθὼν ὁ Αὐτοκράτωρ μετεκόμισεν ὡς γνωστὸν τὸν τάφον τοῦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐναπέθηκεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν. Σ. Μ.

Σελ. 45. Ὁ Γίτος ἔστησε τὰς σκιναῖς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐνθα προεῖπεν ὁ Σωτὴρ τὸν ὀλεθρον τῶν Ἱεροσολύμων.

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας ἀνεγίνωσκέ τις ἐν ταῖς πρώταις δύο ἐκδόσεσι τὰ ἐξῆς.

Ἡ καταστροφή τῶν Ἱεροσολύμων, ἣν προεῖπε καὶ ἐθρήνησεν ὁ Ἰησοῦς, εἶναι ἀξίη τῆς προσοχῆς τοῦ ἀναγνώστου.

Ὁ Ἰώσηπος, αὐτόπτης γενόμενος μάρτυς, περιγράφει αὐτὴν ὡς ἀκολούθως.

α Καιομένου δὲ τοῦ ναοῦ τῶν μὲν προσπιπτόντων ἦν ὀρπαγή, φόνος δὲ τῶν καταλαμβανομένων μυρίος· οὔτε δ' ἡλικίας ἦν ἔλεος οὔτ' ἐντροπὴ σεμνότητος, ἀλλὰ καὶ παιδία καὶ γέροντες καὶ βέβηλοι καὶ ἱερεῖς ὁμοίως ἀνηροῦντο, καὶ πᾶν γένος ἐπεξῆσι περισχῶν ὁ πόλεμος, ὁμοῦ τούς τεϊκετεύοντας καὶ τοὺς ἀμυνομένους. Συνήχει δ' ἡ φλόξ ἐπὶ πλείστον ἐκφερομένη τοῖς τῶν πιπτόντων στεναγμοῖς, καὶ διὰ μὲν τὸ ὕψος τοῦ λόφου καὶ τὸ τοῦ φλεγομένου μέγεθος ἔργου πᾶσαν ἂν τις ἔδοξε καίεσθαι τὴν πόλιν, τῆς δὲ βοῆς ἐκείνης οὐδὲν ἐπινοηθῆναι δύναιτ' ἂν ἢ μείζον ἢ φοβερώτερον. Τῶν τε γὰρ ῥωμαϊκῶν ταγματῶν ἀλαλαγμὸς ἦν συμφερομένων καὶ τῶν στασιαστῶν πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκυκλωμένων κραυγῇ, τοῦ τε ἀπολειφθέντος ἄνω λαοῦ τροπὴ τε μετ' ἐκπλήξεως εἰς τοὺς πολεμίους καὶ πρὸς τὸ πάθος οἰμωγαί. Συνεβόα δὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ λόφου τὸ κατὰ τὴν πόλιν πλῆθος· ἦδη δὲ πολλοὶ τῷ λιμῷ μαραινόμενοι καὶ μεμυκότες, ὡς εἶδον τὸ τοῦ ναοῦ πῦρ, εἰς ὄδυρμους πάλιν καὶ κραυγὴν εὐτόνησεν. Συνήχει δ' ἦτε Περαιαὶ καὶ τὰ πέριξ ὄρη, βαρυτέραν ποιοῦντα τὸν ἔμῃν ἦν δὲ τοῦ Θορύβου τὰ πάθη φοβερώτερα. Τὸν μέγε τοῦ ἱεροῦ λόφον ἐκ ριζῶν ἂν τις ἔδοξε βράττεσθαι πάντοθεν τοῦ πυρὸς καταγέμοντα, δαψιλέστερον δὲ τὸ αἶμα τοῦ πυρὸς εἶναι καὶ τῶν φονευόντων πλείους τοῦ φονευομένου· οὐδαμῶ γὰρ ἡ γῆ διεφαίνετο τῶν νεκρῶν ἀλλὰ σωρεῖς ἐπεμβαίνοντες οἱ στρατιῶται σωμάτων ἐπ' αὐτοὺς διαφύγοντες ἔθρον . . . . . Ἰησοῦς τις υἱὸς Ἀνάνου, τὰ

» ἰδιωτῶν, ἀγροῖκος, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν τοῦ πολέμου, τὰ  
 » μάλιστα τῆς πόλεως εἰρηνευομένης καὶ εὐθηνούσης, ἐλ-  
 » θὼν εἰς τὴν ἑορτήν, ἐν ἧ σκηνοποιεῖσθαι πάντας ἔθος τῶ  
 » Θεῷ κατὰ τὸ ἱερόν, ἐξαπίνης ἀναβοᾶν ἤρξατο « φωνὴ  
 » ἀπ' ἀνατολῆς, φωνὴ ἀπὸ δύσεως, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεσσά-  
 » ρων ἀνέμων, φωνὴ ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ναόν, φωνὴ  
 » ἐπὶ νυμφίους καὶ νύμφας, φωνὴ ἐπὶ τὸν λαὸν πάντα.  
 » τοῦτο μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ κατὰ πάντας τοὺς στε-  
 » νώποδες περιῆσι κεκραγώς· τῶν δ' ἐπισήμων τινὲς δημο-  
 » τῶν, ἀγανακτήσαντες πρὸς τὸ κακόφημον, συλαμβάνουσι  
 » τὸν ἀνθρώπον καὶ πολλαῖς αἰκίζονται πληγαῖς, δ' οὐθ' ὑπερ  
 » ὃ ἐκυτοῦ φθεγγόμενος οὐτ' ἰδίᾳ πρὸς τοὺς παῖοντάς, ἀς  
 » καὶ πρότερον φωνὰς βοῶν διετέλει. Νομίσαντες δ' οἱ ἄρ-  
 » χοντες ὅπερ ἦν, δαιμονιώτερον εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἀν-  
 » δρός, ἀνάγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις ἑπαρχον,  
 » ἐνθα μάλιστα μέχρις ὁστέων ζικνόμενος οὐθ' ἰκέτευσεν  
 » οὐτ' ἐδάκρυσεν, ἀλλ' ὡς ἐνῆν μάλιστα τὴν φωνὴν ὀλόφυρ-  
 » τικῶς παρεγκλίνων πρὸς ἐκάστην ἀπεκρίνατο πληγὴν  
 « αἰαὶ Ἱεροσολύμοις. » Τοῦ δὲ Ἀλβίνου διερωτῶντος (οὗτος  
 » γὰρ ἑπαρχος ἦν) τίς τε εἶη καὶ πόθεν, καὶ διὰ τί ταῦτα  
 » φθέγγοιτο, πρὸς ταῦτα μὲν οὐδ' ὀτιοῦν ἀπεκρίνατο, τὸν  
 » δ' ἐπὶ τῇ πόλει θρήνον εἶρων οὐ διέλειπε, μέχρι κατα-  
 » γνοῦς μανίαν ὁ Ἀλβίνος ἀπέλυσεν αὐτόν, ὃ δὲ τὸν μέχρι  
 » τοῦ πολέμου χρόνον οὔτε προσῆι τινὶ τῶν πολιτῶν οὐτ'  
 » ὄφθη λαλῶν, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν ὥσπερ εὐχὴν μεμελετη-  
 » κώς « αἰαὶ Ἱεροσολύμοις » ἐθρήνει· οὔτε δὲ τι τῶν  
 » τυπτόντων αὐτὸν δσημέραι κατηράτο, οὔτε τοὺς τροφῆς  
 » μεταδιδόντας εὐλόγει, μία δὲ πρὸς πάντας ἦν ἡ σκυ-  
 » θρωπὴ κληθὼν ἀπόκρισις, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς

» ἐκεκράγει καὶ τοῦτ' ἐφ' ἑπτὰ ἔτη καὶ μῆνας πέντε εἶρων,  
 » οὐτ' ἠμβλύθη τὴν φωνὴν οὔτε ἔκαμεν, μέχρις οὐ κατὰ  
 » τὴν πολιορκίαν ἔργα τὰς κληθόνας ἰδὼν ἀνεπαύσατο.  
 » Περιτῶν γὰρ ἐπὶ τοῦ τείχους « αἰαὶ πάλιν τῇ πόλει καὶ  
 » τῷ λαῷ καὶ τῷ ναῷ » διαπύσιον ἐβόα· ὡς δὲ τελευταῖον  
 » προσέθηκεν « αἰαὶ δὲ καμοί, » λίθος ἐκ τοῦ πετροδόλου  
 » σχασθεῖς καὶ πλήξας αὐτὸν παραχρῆμα κτείνει, φθεγγό-  
 » μενος δ' ἔτι τὰς κληθόνας ἐκείνας τὴν ψυχὴν ἀφῆκεν.

Σελ. 70. Οὐδόλως πρέπει ν' ἀπορῶμεν διὰ τὸ  
 ἄγονον τῆς τόσῃ ποτὲ εὐφόρου Παλαιστίνης.

Ἐν ταῖς πρώταις δύο ἐκδόσεσιν ἦν παρεμβεβλημένη ἐν-  
 ταῦθα ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Γενέου περιγραφὴ τοῦ βασιλείου  
 τῆς Ἱερουσαλῆμ.

« Τὸ βασιλεῖον τοῦτο διέτεινεν ἀπὸ τῆς Μεσογείου  
 » μέχρι τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου καὶ ἀπὸ τοῦ φρουρίου Δα-  
 » ροῦμ μέχρι τοῦ χωρίζοντος τὴν Βηρυτὸν ἀπὸ τῆς Βύβλου  
 » ῥύκκος, περιλαμβάνων οὕτω τὰς τρεῖς Παλαιστίνης, ὧν  
 » πρωτεύουσαι πόλεις ἦσαν ἡ Ἱερουσαλῆμ, Καισάρεια,  
 » Σκυθόπολις καὶ Ναζαρέθ, πρὸς δὲ καὶ τὴν χώραν τῶν  
 » Ἀλλοφύλων (Philisthins), ἄκασαν τὴν Φοινίκην καὶ μέ-  
 » ρος τῆς Ἀραβίας.

« Πᾶσα ἡ χώρα αὕτη εἶχε δύο ἀρχηγούς· Πατριάρχην,  
 » διευθύνοντα τὰ τῆς θρησκείας καὶ βασιλέα, φροντίζοντα  
 » περὶ τῶν κασμικῶν.

« Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχου ἐξτείνετο ἐπὶ τῶν  
 » τεσσάρων ἐν Τύρῳ, Καισαρείᾳ, Ναζαρέθ καὶ Κράκ ἀρ-  
 » χιεπισκοπῶν, ὑπήκουον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς  
 » τῆς Βηθλεὲμ, Λύδδας καὶ Χεβρώνος καθὼς καὶ οἱ ἡγού-  
 » μενοι τῶν Μονῶν τοῦ Ὄρους Σιών, Λατινικῆς, τοῦ



Να δὲ τῶν ὄρων τῶν Ἑβραίων, Ἰουδαίων, Ἀγ. Σα-  
 ραφῆ καὶ τῶν Ἀγ. Τύρου, πρὸς δὲ τούτοις αἱ ἡγούμε-  
 ναι τῶν μοναστηρίων τῆς Θεοτόκου, Ἀγ. Ἀννης καὶ  
 Ἀγ. Λαύρας . . . . .

Πᾶσι δὲ αὐταῖσι ἀρχιεπισκοπικαί, ἐπισκοπαὶ καὶ Μοναί,  
 ἦσαν, φαίνεται, ἀρκούντως πλοῦσαι· καθότι παρῆχον  
 τῷ βασιλεὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν· τρία δὲ τάγματα  
 ἐνόπλων μοναχῶν ἦσαν πάντων πλουσιώτατα, κερτή-  
 μενα ἐκτεταμένους ἀγρούς, φρούρια καὶ πόλεις.

« Πλὴν δὲ τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος, ἐν οἷς τὰ  
 ἱεροσόλυμα, ἡ Ναβλουῦς, Πτολεμαίς, Τύρος καὶ αἱ ἀπ’  
 αὐτῶν ἐξαρτῶμεναι γαίαι, ὑπῆρχον ἐν τῷ βασιλείῳ καὶ  
 τέσσαρες μεγάλαι βαροννίαι, περιλαμβανούσαι, ἡ μὲν  
 πρώτη τῆς κομητείας τῆς Ἰόππης καὶ Ἀσκαλῶνος, καὶ  
 τῆς Δισποτείας (seigneuries) τῆς Ψαμά, Ἀσκαλῶνος,  
 Μιραβέλης καὶ Ἰβελίνης, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἡγεμονίαν  
 τῆς Γαλιλαίας, ἡ τρίτη τὰς Δισποτείας Κράκ, Μον-  
 τραάλης καὶ Χεδρώνος· ἡ δὲ κομητεία τῆς Τριπόλεως  
 ἀπετέλει ὑποτελεῖς μὲν, ἀλλὰ κειχωρισμένον τοῦ βασι-  
 λεῖου τῶν ἱεροσολύμων κράτος.

« Οἱ βασιλεῖς ἐφρόντισαν πρὸ πάντων περὶ τῆς νομοθε-  
 σίας τοῦ ἀρτιστοῦ κράτους, ἐπιφορτίσαντες ἄνδρας  
 τινάς, ἐκικληθέντας *συγετοῦς*, νὰ συλλέξωσι τοὺς ἀρί-  
 στοὺς νόμους ἐκάστης χώρας, ἀφ’ ἧς ὠρμήθησκον οἱ σταυ-  
 ροφόροι, ἵνα σχηματισθῇ ἐξ αὐτῶν ποινικὸς καὶ πολιτι-  
 κὸς κώδικς. Ἰδρύθησαν δὲ καὶ δύο δικαστήρια, τὸ μὲν  
 διὰ τοὺς εἰγενεῖς, τὸ δὲ διὰ τοὺς ἀστούς καὶ τὸν ἔχλον.

• Πολλοὶ τῶν ἀρχόντων, ἐν οἷς οἱ κήμητες τῆς Ἰόππης,

• οἱ δεσπόται Ἰβελίνης, Καισαρείας, Κατφας καὶ ἄλλοι  
 • εἶχον ὡς καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ αἱ κυριώτεραι πόλεις  
 • ἰδιαίτερα δικαστήρια, ὧν ἀριθμὸς ἠῆξανε καθ’ ὅσον ἐξε-  
 • τείνετο τὸ βασιλεῖον τῶν ἱεροσολύμων.

« Αἱ βαροννίαι καὶ αἱ ἀπ’ αὐτῶν ἐξαρτῶμεναι γαίαι  
 • ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσι δισχιλίους ἵππεις, τὰ δὲ ἱε-  
 • ροσόλυμα, ἡ Πτολεμαίς καὶ Ναβλουῦς ἐξακοσίους ἐξή-  
 • κοντα ἑξ ἵππεις καὶ ἑκατὸν δεκατρεῖς πεζοὺς· ἡ Τύρος,  
 • Καισαρεία, Ἀσκαλῶν, καὶ Τιβερίας παρῆχον χιλίους  
 • ὀπλίτας, αἱ δὲ ἐκκλησῖαι, ἐπισκοπαὶ καὶ Μοναὶ περὶ  
 • τοὺς ἑπτακισχιλίους, συνεισφέρουσαι ἐκάστη κατὰ τὴν  
 • ἑκτασὶν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς.

« Ἄσας ὁ στρατὸς συνίστατο κατ’ ἀρχὰς μὲν ἐκ δεκα-  
 • κισχιλίων ἀνδρῶν, εἶτα δὲ ἠῆξήθη εἰς δεκαπεντακισχι-  
 • λίους· ὅτε δὲ ἠττήθη ὁ Λυσινιὰν ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου  
 • ἐστρατήγει δισμυρίων περίπου ἀνδρῶν.

« Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ τῆς ἱε-  
 • ρουσαλήμ, καὶ περ ἐξαντλουμένῳ ὑπὸ διηνεκῶν πολέ-  
 • μων, οἱ μὲν φόροι ἦσαν μέτριοι, ὁ δὲ λαὸς, ζῶν ἐν ἄκρῃ  
 • ἀφθονίᾳ ἠῆξάνετο καὶ ἐπληθύνετο. »

Σελ. 88. Ὅτι ἡ τεκτονικὴ τῶν Ἰουδαίων ἦτο ὡς  
 καὶ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις μεγαλοπρεπῆς καὶ σο-  
 βαρά.

Τὸ ἀκόλουθον χωρίον τοῦ Ἰωσήπου περιείχετο ἐν τῷ  
 κειμένῳ τῶν δύο πρώτων ἐκδόσεων.

• • • • • « τὸ μὲν οὖν ὕψος τοῦ ναοῦ ἦν ἐξήκοντα  
 • πηχῶν, τῶν δ’ αὐτῶν καὶ τὸ μῆκος, εὖρος δ’ εἴκοσι. Κατὰ  
 • τούτου δὲ ἄλλος ἦν ἐγγηγερμένος, ἴσος τοῖς μέτροις, ὥστε  
 • εἶναι τὸ πᾶν ὕψος τῷ ναῷ πηχῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. Τέ-

» τραπτο δὲ πρὸς τὴν ἀνατολήν· τὸ δὲ πρόναον αὐτοῦ πρός  
 » στησεν ἐπὶ πῆχεις μὲν εἴκοσι τὸ μήκος, πρὸς τὸ εὖρος τοῦ  
 » οἴκου τεταγμένον, ἔχον δὲ πλάτους πῆχεις δέκα, ὕψος δὲ  
 » ἀνεγνηγεργμένον πηχῶν ἑκατὸν εἴκοσι. Περιφοδοῦμψε δὲ  
 » τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχέσιν οἴκοις, οἱ συνοχή  
 » τε τοῦ παντὸς ἐμελλον ἔσεσθαι διὰ πυκνότητα καὶ πλῆθος  
 » ἔξωθεν περιεκείμενοι, καὶ δὴ καὶ τὰς εἰσόδους αὐτοῖς δι'  
 » ἀλλήλων κατεσκεύασεν. Ἐκαστος δὲ τῶν οἴκων τούτων  
 » εὖρους μὲν εἶχεν πέντε πῆχεις, μήκος δὲ τοὺς αὐτοὺς,  
 » ὕψους δὲ εἴκοσι. Ἐπφοδοῦμηντο δὲ τούτοις ἄνωθεν ἕτεροι  
 » οἴκοι καὶ πάλιν ἄλλοι κατ' αὐτῶν, ἴσοι καὶ τοῖς μέτροις  
 » καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὡς τὸ πᾶν ὕψος αὐτοὺς λαβεῖν τῷ κάτω-  
 » θεν οἴκῳ παραπλήσιον· ὁ γὰρ ὑπερῶς οὐκ ἦν περιφοκο-  
 » δομημένος. Ὅροφος δ' αὐτοῖς ἐπεβέβλητο κέδρου. Καὶ τοῖς  
 » μὲν οἴκοις οὗτος ἴδιος ἦν ἐκάστῳ, πρὸς τοὺς πλησίον οὐ  
 » συνάπτων, τοῖς δ' ἄλλοις ὑπῆρχεν ἡ στέγη κοινή δι' ἀλλή-  
 » λων δεδομημένη μηκίσαις δοκοῖς καὶ διηκούσαις ἀπάντων,  
 » ὡς τοὺς μέσους τοίχους, ὑπὸ τῶν αὐτῶν συγκατατούμενος  
 » ξύλων ἐβῶμενεστέροισι διὰ τοῦτο γίνεσθαι. Τὴν δ' ὑπὸ τὰς  
 » δοκοὺς στέγην τῆς αὐτῆς ὕλης ἐβάλετο πᾶσαν ἐξεσμένην  
 » εἰς φατνώματα καὶ προσκόλησιν χρυσοῦ, τοὺς δὲ τοίχους  
 » ἰσοῦναι διαλαβῶν σανίσι χρυσοῦν αὐταῖς ἐνετόρυσεν,  
 » ὥστε στίλβειν ἅπαντα τὸν ναὸν καὶ περιλάμπεσθαι τὰς  
 » ὀφθαλμοὺς τῶν εἰσιόντων ὑπὸ τῆς αὐγῆς τοῦ χρυσοῦ παντα-  
 » χόθεν φερομένης. Ἡ δ' ὅλη τοῦ ναοῦ οἰκοδομία κατὰ  
 » πολλὴν τέχνην ἐκ λίθων ἀκροτόμων ἐγένετο, συντεθέν-  
 » των ἁρμονίως πάνυ καὶ λείως, ὡς μήτε σφῦραν μήτε  
 » ἄλλου τινὸς ἐργαλείου τεκτονικοῦ τοῖς κατανοοῦσιν ἐρ-  
 » γασίαν δηλοῦσθαι, ἀλλὰ δίχα τῆς τούτων χρήσεως πᾶ-

» σαν ἠρμόσθαι τὴν ὕλην προσφυῶς, ὡς ἐκούσιον τὴν ἀρ-  
 » μονίαν αὐτῆς δοκεῖν μάλλον ἢ τῆς τῶν ἐργαλείων ἀνάγ-  
 » κης. Ἐφιλοτέχνησε δὲ ὁ βασιλεὺς ἄνοδον εἰς τὸν ὑπερῶον  
 » οἶκον διὰ τοῦ εὖρους τοῦ τοίχου· οὐ γὰρ εἶχε θύραν με-  
 » γάλην κατὰ τῆς ἀνατολῆς ὡς εἶχεν ὁ κάτωθεν οἶκος,  
 » ἀλλ' ἐκ τῶν πλευρῶν ἦσαν αἱ εἰσοδοὶ διὰ μικρῶν πάνυ  
 » θυρῶν. Διέλαβε δὲ τὸν ναὸν καὶ ἔνθοθεν καὶ ἔξωθεν ξύ-  
 » λοις κεδρίνοις, ἀλύσει παχεῖαις συνδεδεμένοις, ὥστε  
 » ἀντ' ὀχυρωμάτων καὶ ῥώμης τοῦτο αὐτοῖς εἶναι.

α Διελὼν δὲ τὸν ναὸν εἰς δύο, τὸν μὲν ἔνδοθεν οἶκον  
 » εἴκοσι πηχῶν ἐποίησεν ἄδυτον εἶναι, τὸν δὲ τεσσαρά-  
 » κοντα πηχῶν ἅγιον ναὸν ἀπέδειξεν. Ἐκτεμῶν δὲ τὸν μέ-  
 » στον τοῖχον θύρας ἐπέστησε κεδρίνας, χρυσοῦν αὐταῖς πο-  
 » λὺν ἐνεργασάμενος καὶ τορεῖαν ποικίλην. Κατεπέτασε δὲ  
 » ταύτας ὕφειν εὐανθεστάτοις ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας  
 » καὶ κόκκου πεποιοημένοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βύσσου λαμ-  
 » προτάτης καὶ μαλακωτάτης . . . . .

α Μεταπέμπεται δ' ἐκ Τύρου Σολομῶν παρὰ Εἰράμου  
 » τεχνίτην, Χεῖραμον ὄνομα, μητρὸς μὲν ὄντα Νεφθαλί-  
 » τιδος τὸ γένος (ἐκ γὰρ ταύτης ὑπῆρχε τῆς φυλῆς) πα-  
 » τρὸς δὲ Οὐρίου, γένους Ἰσραηλιτῶν. Οὗτος ἅπαντος μὲν  
 » ἐπιστημόνως εἶχεν ἔργου, μάλιστα δὲ τεχνίτης ἦν χρυ-  
 » σοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν· ὑφ' οὗ δὴ καὶ  
 » πάντα κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως βούλησιν τὰ περὶ τὸν ναὸν  
 » ἐξεμηχανήθη. Κατεσκεύασε δὲ ὁ Χεῖραμος οὗτος καὶ  
 » στύλους δύο χαλκοῦς ἔσωθεν, τὸ πάχος τεσσάρων δα-  
 » κτύλων. Ἦν δὲ τὸ μὲν ὕψος τοῖς κίοισιν ὀκτωκαίδεκα  
 » πηχῶν, ἡ δὲ περίμετρος δέκα καὶ δύο δακτύλων· χω-  
 » νευτὸν δὲ ἐφ' ἑκατέρῃ κεφαλῇ κρῖνον ἐφειστήκει, τὸ ὕψος

» ἐπὶ πέντε πήχεις ἐγηγερμένον· ᾧ περιέκειτο δίχτυον  
 » ἐλάτῃ χαλκῆν περιπεπλεγμένον, καλύπτον τὰ κρίνα,  
 » τούτου δὲ ἀπήρτητο κατὰ διστοιχίαν καὶ ροιαὶ διακό-  
 » σιαι. Τούτων τῶν κίωνων τὸν μὲν ἕτερον κατὰ τὴν  
 » δεξιὰν ἔστησε τοῦ προπυλαίου παραστάδα, καλέσας  
 » αὐτὸν Ἰαχίν, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ τὴν ἀριστεράν, ὀνομά-  
 » σας αὐτὸν Βοάζ . . . . .  
 . . . . . α Τούτου δ' ἐξῶθεν ἱερὸν ᾠκοδόμησεν  
 » ἐν τετραγώνῳ σχήματι, στοὰς ἐγείρας μεγάλας καὶ  
 » πλατείας καὶ πύλαις ὑψηλαῖς ἀνεωγμέναις, ὧν ἐκάστη  
 » πρὸς ἕκαστον τῶν ἀνέμων ἐτέτραπτο χρυσεῖαις κλειο-  
 » μένῃ θύραις. Εἰς τοῦτο τοῦ λαοῦ πάντες οἱ διαφέροντες  
 » ἀγνεῖα καὶ παρατηρήσει τῶν νομίμων εἰσῆσαν. Θαυμα-  
 » στὸν δὲ καὶ λόγου παντὸς ἀπέφηνε μείζον, ὡς δὲ εἰπεῖν  
 » καὶ τῆς ὕψεως, τὸ τούτων ἐξῶθεν ἱερὸν· μεγάλας γὰρ  
 » ἐγχώσας φάραγγας, αἷ δια βάθος ἄπειρον οὐδὲ ἀπόνως  
 » νεύσαντας ἦν ἰδεῖν, καὶ ἀνκισθιάσας εἰς τετρακοσίους  
 » πήχεις τὸ ὕψος, ἰσοπέδους τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους, ἐφ' ἧς  
 » ὁ ναὸς ᾠκοδόμητο, κατεσκεύασε, καὶ διὰ τοῦτο ὑπαι-  
 » θρον ὄν τὸ ἐξῶθεν ἱερὸν ἴσον ὑπῆρχε τῷ ναῷ. Περιλαμ-  
 » βάνει δ' αὐτὸ καὶ στοαῖς διπλαῖς μὲν τὴν κατασκευὴν,  
 » λίθου δ' αὐτοφυοῦς τὸ ὕψος κίονισιν ἐπερηρεισμέναις· ὄρο-  
 » φαι δ' αὐταῖς ἦσαν ἐκ κέδρου φατνώμασιν ἀνεξεσμέναι.  
 » Τὰς δὲ θύρας τῷ ἱερῷ τούτῳ πάσας ἐπέστησεν ἐξ ἀρ-  
 » γύρου.»

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης καταφαίνεται ἀριδῆλως ὅτι,  
 καθ' ὃν χρόνον ᾠκοδόμησαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν πρῶτον τοῦτον  
 ναὸν οὐδεμίαν εἶχον γνῶσιν τῶν τεκτονικῶν ῥυθμῶν, ὡς  
 ὡς ἀποδεικνύουσιν οἱ δύο χάλκινοι ἐν τῷ ναῷ κίονες, ὧν αἱ

διαστάσεις καὶ τὰ κιονόκρανα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀναλογίαν  
 τῷ δωρικῷ ῥυθμῷ, τῷ μόνῳ τότε γνωστῷ ἐν Ἑλλάδι, τὰ  
 δὲ ποικίλα τῶν ἑβραϊκῶν κίωνων κοσμήματα, τὰ χρυσαῖ  
 φύλλα, οἱ κρίνοι καὶ τὰ ἄνθη ροιᾶς ἀνκισμινήσκουσι μᾶλ-  
 λον τὰς ἰδιοτρόπους αἰγυπτιακὰς στήλας.

Σελ. 107. . . . ἀκριβῆ περιγραφὴν (τοῦ Ἑλ-  
 Σα γ ρ ἂ) ἀνευρίσκομεν παρὰ τῷ Πάτερ Ρογήρῳ.

Τὸ κατωτέρω χωρίον τοῦ Πάτερ Ρογήρου περιείχετο ἐν  
 τῷ κειμένῳ τῶν δύο πρώτων ἐκδόσεων.

« Οἱ Τοῦρκοι πιστεύουσιν ὅτι, ἂν εἰσῆρχετό ποτε χρι-  
 » στιανὸς εἰς τὸ *τζαμεϊον* τοῦ Ναοῦ, ὁ Θεὸς ἤθελεν εἰσα-  
 » κούσει πάσας αὐτοῦ τὰς εὐχὰς καὶ ἀποδώσει τὰ ἱεροσό-  
 » λυμα τοῖς χριστιανοῖς· διὸ οὐ μόνον ἀπείργουσι αὐτοὺς  
 » τῆς εἰς τὸ *τζαμεϊον* εἰσόδου ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ἀλλ' οὐδ'  
 » εἰς αὐτὸ τὸ προαύλιον ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς νὰ εἰσέλθω-  
 » σιν, ἀγρύπνως περιφρουροῦντες. Ἐγὼ δὲ κατώρθωσα ν' ἂ-  
 » πατήσω τοὺς φύλακας διὰ μηχανήματος, ὅπερ δὲν τολμῶ  
 » νὰ καταστήσω γνωστὸν, φοβούμενος μὴ διὰ τῆς ἀκρι-  
 » τομυθίας μου παράσχω πράγματα τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις  
 » χριστιανοῖς· θέλω δὲ περιορισθῆ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ  
 » μνημείου τούτου.

« Τὸ *τζαμεϊον* ἔχει τέσσαρας εἰσόδους τετραμμέναις  
 » πρὸς ἕω, δυσμάς, ἄρκτον καὶ νότον· ἐκάστη δὲ αὐτῶν  
 » κοσμεῖται διὰ περιέργως γεγλυμμένου πυλῶνος καὶ ἐξ  
 » κίωνων ἐκ πορφυρίτου λίθου· τὸ δὲ ἔνδον εἶναι ἄ-  
 » παν ἐστρωμένον λευκῷ μαρμάρῳ, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἔδα-  
 » φος καλύπτεται διὰ ποικιλοχρῶν μαρμαρίνων πλακῶν,  
 » ὧν ἀπλείσται ἠρπάγησαν ὡς καὶ οἱ κίονες καὶ ὁ στε-  
 » γάζων τὸ *τζαμεϊον* μόλυβδος ἀπὸ τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐκ-

» κλησίας τοῦ Ἁγ. Τάφου καὶ ἄλλων χριστιανικῶν ναῶν,  
» οὗς ἐσύλησαν οἱ Τούρκοι.

« Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ *τζαμειον* βλέπει τις τριακονταδύο  
» ἐκ φιοῦ μαρμάρου κίονας· ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολυπληθεῖς  
» ἐκ σιδήρου ἐπιχρῶσου ἢ χαλκοῦ λυχνούχοι, ὑποστηρίζον-  
» τες ἐπτακισχιλίας λυχνίας, αἵτινες καίουσιν ἀπὸ τῆς  
» ἐσπέρας τῆς πέμπτης μέχρι τῆς ἐπιούσης πρωίας, κατὰ  
» δὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ῥαμαζάν, ὅπερ εἶναι ἡ τεσσαρακο-  
» στῆ τῶν Τούρκων, διατηροῦνται ἀνημμένα ἐπὶ ὀλόκλη-  
» ρον μῆνα.

« Ἐν μέσῳ τοῦ Ἐλ-Σαγρά ὑψοῦται μαρμαρίνός τις πυρ-  
» γίσκος, εἰς ὃν ἀναβαίνει τις διὰ δεκαοκτῶ βαθμίδων·  
» ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἴσταται τὴν παρασκευὴν ὁ Κατῆς \*) ἀπὸ  
» μεσημβρίας μέχρι τῆς δευτέρας, εὐχόμενος ἢ ἐρμηνεύων  
» τὸ Κοράνιον.

« Πλὴν δὲ τῶν τριάκοντα δύο κίωνων, οἵτινες ὑποστη-  
» ρίζουν τὸν θόλον, ὑπάρχουσι παρὰ τὴν δυτικὴν πύλιν  
» ἕτεροι δύο μικρότεροι, οὗς δεικνύουσιν οἱ ἐν τῷ *τζαμείῳ*  
» τοῖς προσκυνηταῖς, λέγοντες ὅτι ὅστιςδὴποτε διέλθῃ  
» ἀκωλύτως διὰ τῶν κίωνων τούτων, θέλει κληρονομήσει  
» τὸν παράδεισον τοῦ Μωάμεθ, εἰ δὲ ἐπειρᾶτο νὰ διέλθῃ  
» δι' αὐτῶν χριστιανὸς ἤθελον συγκολληθῆ καὶ συντρίψει  
» αὐτόν. Ἐγὼ ὅμως γνωρίζω οὐκ ὀλίγους ὁπαδοὺς τοῦ Χρι-  
» στοῦ, οἵτινες διήλθον σῶοι διὰ τῶν στηλῶν τούτων.

« Μικρὸν πορρωτέρω φαίνεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μέ-  
» λαινα ἐκ μαρμάρου πλάξ, δύο καὶ ἡμίσεως ποδῶν τῆς  
» τραγωνικῶν ἔχουσα ἕκτασιν, ἐν ἧ διακρίνει τις εἰκοσι-

\*) Νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν ὁ Ἰμέμης.

» τρεῖς ὁπᾶς· ὑπῆρχον δὲ, λέγουσιν, ἐν αὐταῖς ἤλοι, ὧν  
» σώζονται ἔτι δύο. Δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω πρὸς τί ἐρη-  
» σίμειεν ἡ πεπυκνωμένη ἤλοις αὕτη πλάξ· καθότι οὐδ'  
» αὐτοὶ οἱ Τούρκοι γνωρίζουσι τοῦτο, πιστεύουσι δὲ ὅτε  
» οἱ προφῆται ἐπάτουν ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης, ὡσάκτις  
» ἀφίππευον, ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὸν Ναόν, ὃ δὲ Μωάμεθ  
» ἔθεσεν ἐπ' αὐτῆς τὸν πόδα, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς εὐδαιμο-  
» νος Ἀραβίας μετὰ τὴν εἰς τὸν παράδεισον ἐκδρομὴν. »

Ὁ Δεσαίης ἀπεποιήθη, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, νὰ εἰσέλθῃ εἰς  
τὸ Ἐλ-Σαγρά, οἱ δὲ Τούρκοι περιέγραψαν αὐτῷ τὸ μνη-  
μεῖον τοῦτο ὡς ἀκολούθως.

« Τὸ *τζαμειον* στεγάζεται ὑπὸ μεγάλου τινὸς θόλου,  
» ἔσωθεν ἐρειδομένου ἐπὶ διπλῆς κιονοστιχίας· ὑποκάτω  
» δὲ αὐτοῦ φαίνεται μέγας τις λίθος, ἐφ' οὗ κατὰ τοὺς  
» Τούρκους ἀνέβη ὁ Μωάμεθ, ἀνερχόμενος εἰς οὐρανόν.  
» Τοιοῦτος δὲ εἶναι παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὁ πρὸς τὸν  
» λίθον τοῦτον σεβασμὸς, ὥστε οἱ εὐπορώτεροι καταλί-  
» πουσιν ἀποθνήσκοντες ποσότητα τινὰ χρημάτων, ἵνα  
» ἀναγινώσκῃται ὑπὲρ αὐτῶν τὸ Κοράνιον παρὰ τὴν πέτραν  
» ταύτην.

« Τὸ δὲ ἔνδον τοῦ *τζαμείου* εἶναι κεχρισμένον λευκῷ κο-  
» νιάματι, πλὴν μόνων τῶν μερῶν, ἐνθα τὸ ὄνομα τοῦ  
» Θεοῦ φαίνεται γεγραμμένον ἀραβικοῖς στοιχείοις.

Σελ. 109. Οἰκοῦντες παρὰ τὰ δρῖα τοῦ Μεσραίν.

Ὁ Μισὸρ ἢ κατ' ἄλλους Μεζέρ ἦν υἱὸς τοῦ Χάμ καὶ γενάρ-  
χης τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ὠνομάσθησαν ἀπ' αὐτοῦ Μεσ-  
ραίν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος καλεῖται πολλάκις ἐν τῇ Γρα-  
φῇ Μεσραίν (Γένεσ. κεφ. 10 ἐδαφ. 6')· εἰ καὶ τὸ ὄνο-  
μα τοῦτο πληθυντικὴν ἔχον κατάληξιν ἀρμόζει μᾶλ-

λον ποῖς Αἰγυπτίοις ἢ τῷ γενάρχη αὐτῶν. Ἐκ τούτου ἀποκύπτει μεγίστη ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ σύγχυσις καθότι τὸ Μεσαῖν, ὅτε μὲν τίθεται ἀντὶ τοῦ Αἰγύπτιοι, ὅτε δὲ σημαίνει τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλοτε τὸν κατοικίσαντα αὐτὴν υἱὸν τοῦ Χάμ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ Ἄραβες καλοῦσιν εἰσὶν τὸ Κάιρον καὶ ἐνίοτε ἄπασαν τὴν Αἴγυπτον *Μάσιρ*, οἱ δὲ αὐτόχθονες *Χεμί*, ἦτοι γῆν τοῦ Χάμ.

Σ. Μ.

Σελ. 118. Ἡ δὲ ἀραβικὴ ὄρτυξ ἢ θρέψασα \*) τοὺς Ἰσραηλίτας.

Ὁ ὕψιστος ἐπέμφε δις ὄρτυγας εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ· πρῶτον μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ Σιν (ἐξοδ. 1ΣΤ. 3—13), εἶτα δὲ ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐπικληθέντι *Μνήματα ἐπιθυμίας*, « Πνεῦμα ἐξῆλθε Κυρίου καὶ ἐξεπέρασεν ὄρτυγομήτραν ἀπὸ θαλάσσης κτλ. (Ἀριθ. κεφ. 1Γ. ἐδαφ. 31.) Πάντες σχεδὸν οἱ ἐρμηνευταὶ συμφωνοῦσι λέγοντες ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέμφε τοῖς Ἑβραίοις ὄρτυγας, ἐρειδόμενοι οὐ μόνον ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν Ὁ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χαλδαϊκῶν, συριακῶν καὶ ἀραβικῶν μεταφράσεων τῆς Γραφῆς, ἐν αἷς περὶ ὄρτύγων γίνεται λόγος· ἀλλ' ὁ Λουδόλογος ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐστάλησαν εἰς τοὺς Ἑβραίους ἀκρίδες, αἰτιολογῶν τὴν γνώμην αὐτοῦ διὰ λόγων ἀρκούντως πειστικῶν, οὓς μὴ δυνάμενος νὰ παραθέσω ἐνταῦθα παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ πόνημα τοῦ πολυμαθοῦς τούτου Ἑβραίστου (Histor. Athiop. tom. 1 παρ. 96). Ἀνέγνων δὲ που ἐν τῷ Κορανίῳ, ἐν ᾧ γίνεται μνεῖα τοῦ θαύματος τούτου, ὅτι αἱ θεόπεμπτοι αὐταὶ τρυγόνες οὔτε ὄστᾶ εἶχον οὔτε

\*) Ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχει κατὰ παραδρομὴν τ ρ ε ρ ο υ σ α.

νεῦρα ἢ φλέβας, ἀλλὰ μόνον λίπος καὶ κρέας· καὶ κατωτέρω ὅτι ὁ ἄνεμος, ὃν ἐφύσκησεν ὁ Κύριος ἦν οὕτω σφοδρὸς, ὥστε συνέτριψε τὰς πτέρυγας τῶν ὄρτύγων, αἱ συλλέγοντες οἱ Ἑβραῖοι σωρηδὸν ἐτρώγον αὐτάς μετὰ τοῦ μάννα.

Σ. Μ.

Σελ. 119. Παρελθούσης ἤδη τῆς ἐποχῆς τῶν συκομόρων ἢ σύκων τοῦ Φαραώ.

Τὸ δένδρον τοῦτο ἔχει φύλλα οἷα καὶ τὰ τῆς μορέας καρπὸν δὲ ὁμοιάζοντα τῷ τῆς ἀγρίας συκῆς. Εὐρον δὲ παρ' Ἀθηναίῳ περιγραφὴν τινὰ τῶν σύκων τούτων, συμφωνοῦσαν ἀκριβῶς πρὸς ὅσα περὶ αὐτῶν γνωρίζομεν ἐκ τῆς Γραφῆς. « Συκομόρα δὲ λέγουσι τὰ ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας συκῆς, » ἅπερ οἱ ἐπιχώριοι ἐπὶ βραχεῖ κνίσαντες σιδηρίῳ ἐώσιν. » ἐπὶ τοῦ φυτοῦ· καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κινούμενα ἐντὸς » ἡμερῶν τριῶν οὕτω πέκονα καὶ εὐώδη γίνονται, μάλιστα δὲ ζεφύρων πνευσάντων, καὶ ἐδάδιμα ὡς τὸ ἐν. » αὐτοῖς ἡρέμα ψυχρὸν καὶ τοῖς πυρεταίνουσι μετὰ βοδίνου ἐλαίου καταπλαττόμενον ἐπὶ τοῦ στομάχου ἐπιτίθεισθαι καὶ οὐκ ὀλίγα περηγορεῖσθαι τοὺς νοσοῦντας. » Φέρει δὲ τὸν καρπὸν τοῦτον ἢ αἰγυπτία συκάμινος ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐπικαρπίων κτλ. » (Ἀθην. βιβλ. Β'. παρ. 36).

Σ. Μ.

Σελ. 183. . . τὴν περιγραφὴν τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου, ἣτις εἶναι κατ' ἐμὲ τὸ κάλλιστον παρὰ Πλουτάρχῳ . . . χωρίον . . . .

Τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βίου τοῦ Πομπηίου περιείχετο ἐν τῷ κειμένῳ τῶν δύο πρώτων ἐκδόσεων.

« Ἐν τούτῳ δὲ πελαζούσης τῆς ἀλιάδος φθιάσας ὁ Σεπτί-

» μιος ἐξανέστη καὶ Ῥωμαῖστί τὸν Πομπήϊον αὐτοκράτορα  
 » προσηγόρευσεν. Ὁ δὲ Ἀχιλλᾶς ἀσπασάμενος αὐτὸν ἑλλη-  
 » νιστὶ παρεκάλει μετελθεῖν εἰς τὴν ἀλιάδα· τέναγος γὰρ  
 » εἶναι πολὺ καὶ βάθος οὐκ ἔχειν πλόιμον τριήρει τὴν θά-  
 » λατταν ὑπόψαμμον οὔσαν. Ἄμα δὲ καὶ ναῦς τινες ἐω-  
 » ρῶντο τῶν βασιλικῶν πληρούμεναι, καὶ τὸν αἰγιαλὸν  
 » ὀπλίται καταῖχον, ὥστ' ἄφυκτα καὶ μεταβαλλομένοις  
 » ἐφαίνετο, καὶ προσῆν τὸ διδόναι τοῖς φονεῦσι τὴν ἀπι-  
 » στίαν αὐτὴν τῆς ἀδικίας ἀπολογίαν. Ἀσπασάμενος οὖν  
 » τὴν Κορνηλίαν, προαποθρηνοῦσαν αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ  
 » δύο ἑκατοντάρχας προεμβῆναι κελεύσας καὶ τῶν ἀπελευ-  
 » θέρων ἓνα Φίλιππον καὶ θεράποντα Σκύθην ὄνομα, δε-  
 » ξιουμένων αὐτὸν ἤδη τῶν περὶ τὸν Ἀχιλλᾶν ἐκ τῆς ἀλιά-  
 »δος, μεταστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε  
 » Σοφοκλέους ἰαμβεῖα·

Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,  
 κείνου ἑστὶ δούλος, καὶ ἐλεύθερος μὴ.

« Ταῦτα δ' ἔσχατα πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φθεγξάμενος ἐνέβη·  
 » καὶ συχνοῦ διαστήματος ὄντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς τριή-  
 » ρους, ὡς οὐδεὶς παρὰ τῶν συμπλεόντων ἐγένετο λόγος  
 » φιλόανθρωπος πρὸς αὐτόν, ἀποβλέψας εἰς τὸν Σεπτίμιον  
 » « Οὐ δὴ πού σε » εἶπεν « ἐγὼ γεγονότα συστρατιώτην  
 » ἐμὸν ἀμφιγυῖω; » κάκεινος ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ μόνον,  
 » οὐδὲν προσειπὼν οὐδὲ φιλοφρονηθεῖς. Πολλῆς οὖν πάλιν  
 » οὔσης σιωπῆς ὁ Πομπήϊος ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῷ γεγραμ-  
 » μένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον ἑλληνικόν, ᾧ παρεσκευαστο χρῆσθαι  
 » πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ἀνεγίνωσκεν. Ὡς δὲ τῇ γῇ προσε-  
 » πέλκζον, ἢ μὲν Κορνηλία μετὰ τῶν φίλων ἐκ τῆς τριήρου;

» περιπαθῆς οὔσα τὸ μέλλον ἀπειλοῦται, καὶ θάρρειν ἤρ-  
 » χετο πολλοῦ; ὁρῶσα πρὸς τὴν ἀπόδασιν τῶν βασιλικῶν  
 » οἶον ἐπὶ τιμῇ καὶ δεξιῶσι συνερχομένους. Ἐν τούτῳ δὲ  
 » τὸν Πομπήϊον τῆς τοῦ Φιλίππου λαμβανόμενον χειρὸς,  
 » ὅπως ῥῆον ἐξανασταίη, Σεπτίμιος ὤπισθεν τῷ ξίφει διε-  
 » λαύνας πρὸς αὐτὸν, εἶτα Σάλβιος μετ' ἐκείνου, εἶτα Ἀχιλλᾶς  
 » ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας. Ὁ δὲ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις  
 » τὴν τέχνην ἐρελκυσάμενος κατὰ τοῦ προσώπου, μηδὲν  
 » εἰπὼν ἀνάξιον ἑαυτοῦ μηδὲ ποιήσας, ἀλλὰ στενάχας μὴ-  
 » νον ἐνεκαρτέρησε ταῖς πληγαῖς, ἐξήκοντα μὲν ἐνὸς δέοντα  
 » βεδιωκῶς ἔτη, μιᾶ δ' ὕστερον ἡμέρᾳ τῆς γενεθλίου τε-  
 » λευτήσας τὸν βίον.

« Οἱ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ὡς ἐθέσαντο τὸν φόνον, οἰμωγῶν  
 » ἐξάκουστον ἄχρι τῆς γῆς ἐκχέαντες ἔρυγον, ἀρήμενοι τὰς  
 » ἀγκύρας κατὰ τάχος. Καὶ πνεῦμα λαμπρὸν ἐξοχθεὶς πελα-  
 » γοῖς ὑπεκθέουσιν, ὥστε βουλομένους διώκειν ἀποτραπέ-  
 » σθαι τοὺς Αἰγυπτίους. Τοῦ δὲ Πομπήϊου τὴν μὲν κεφαλὴν  
 » ἀποτέμνουσι, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα γυμνὸν ἐκβαλόντες ἀπὸ  
 » τῆς ἀλιάδος τοῖς δεομένοις τοιοῦτου θεάματος ἀπέλιπον.  
 » Περήμενος δὲ αὐτῷ Φίλιππος, ἔως ἐγένοντο μιστοὶ τὰς  
 » ἐψέως· εἶτα περιλούσας τῇ θαλάσῃ τὸ σῶμα καὶ χιτω-  
 » νίσαν τινὲ τῶν ἑαυτοῦ περιστείλας, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἔχων,  
 » ἀλλὰ περισκοπῶν τὸν αἰγιαλὸν εὖρε μικρᾶς ἀλιίδος λει-  
 » ψαντα, παλαιὰ μὲν, ἀρκούντα δὲ νεκρῶ γυμνῶ καὶ οὐδὲ  
 » ὄλων παρακτῆν ἀναγκάζειν παρασχέιν. Τούτῳ συγκομίζον-  
 » τος αὐτοῦ καὶ συντιθέντος ἐπιστάς ἀντὶ Ῥωμαῖος ἔδη  
 » γέρων, τὰς δὲ πρώτας στρατείας ἔτι νεὸς Πομπήϊος συ-  
 » νεστρατευμένος· « Τίς ὢν, ὡ ἀνθρώπε » ἔρη « ἔπιπτεν  
 » διανοῆ Μάχων Πομπήϊον; » Ἐκείνου δὲ φέσαντος, ὡς

» ἀπελευθέρωσ'· Ἄλλ' οὐ μόνον σοί· » ἔφη τοῦτο τὸ καλὸν  
 » ὑπαρξείη· καὶ δὲ ὡσπερ εὐρήματος εὐσεβοῦς δέξαι κο-  
 » νωνόν, ὡς μὴ κατὰ πάντα μέμφωμαι τὴν ἀποξένωσιν  
 » ἀντι πολλῶν ἀνθρώπων τοῦτο γοῦν εὐράμενος, ἄψοσθαι καὶ  
 » περιστέλλαι ταῖς ἑμαῖς χερσὶ τὸν μέγιστον αὐτοκράτορα  
 » Ῥωμαίων· » Οὕτω μὲν ἐκκηδεύετο Πομπήιος. Τῇ δ' ὕστε-  
 » ραίη Λεύκιος Λέντολος οὐκ εἰδὼς τὰ πεπραγμένα πλέων  
 » ἀπὸ Κύπρου καὶ περὶ γῆν κομιζόμενος, ὡς εἶδε νεκροῦ  
 » πυρίν καὶ παρεστῶτα τὸν Φίλιππον, οὐπω καθορώμενος·  
 » « Τίς ἄρα· » ἔφη « τὸ πεπρωμένον ἐνταῦθα τελείσας ἀναπέ-  
 » πνυται ; » καὶ μικρὸν διαλιπὼν καὶ στενάζας « Τάχα δὲ »  
 » εἶπε « σὺ, Πομπήιε Μάγνη ; » Καὶ μετὰ μικρὸν ἀποβῆς  
 » καὶ συλληφθεὶς ἀπέθανε. Τοῦτο Πουπλίου τέλος. Οὐ πολ-  
 » λὸν δὲ ὕστερον Καίσαρ ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον ἄγους τοσοῦ-  
 » του καταπεπλησμένην, τὸν μὲν προσφέροντα τὴν κεφαλὴν  
 » ὡς παλαμναῖον ἀπεστράφη, τὴν δὲ σφραγίδα τοῦ Πο-  
 » μπήιου δεξιόμενος ἐδάκρυσεν· τὴν δὲ γλυρὴ λέων ξιφήρη.  
 » Ἀχιλλῶν δὲ καὶ Ποσειδῶν ἀπέσφραξεν· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς  
 » μάχη ληθραῖς περὶ τὸν ποταμὸν ἠφρανίσθη. Θεόδοτον δὲ  
 » τὸν σοφιστὴν ἢ μὲν ἐκ Καίσαρος δίκη παρήλαθε· φυγῶν  
 » γὰρ Αἴγυπτον ἐπλανήατο ταπεινὰ πράττων καὶ μισούμε-  
 » νος· Βρούτος δὲ Μάρκος, ὅτι Καίσαρα κτείνας ἐκράτησεν,  
 » ἐξουρῶν αὐτὸν ἐκείσθη καὶ πέσεν αἰκίαν αἰκισάμενος  
 » ἀπέκτεινε. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ Πομπήιου Κορνελία δε-  
 » ξαμένη κομισθέντα περὶ τὸν Ἀλβανὸν ἔθλαεν. »

Σελ. 186 . . . Τὸ ἀντικαταστῆσαν τὸν πύργον  
 τῆς Φάρου φρούριον. . .

Τὸν πύργον τοῦτον ἀνήγειρε κατὰ Στράβωνα Κνιδίος  
 τις ἀνὰ δνόματι Σώστρατος, γὰρ ἐν τῆς τῶν πλεόντων

σωτηρίας· καθότι ἀλιμένου εὐσεῖς καὶ ταπεινοί· τῆς ἐκατέ-  
 ρωθεν παραλίας, ἐχούσης δὲ καὶ χορδαίαι καὶ βράχους,  
 ἔδει σημείου τινὸς ὑψηλοῦ καὶ λαμπροῦ τοῖς ἀπὸ τοῦ  
 πελάγους προσπλέουσιν, ἵνα εὐστοχήσωσι τῆς εἰσβολῆς τοῦ  
 λιμένος. Ἐν τῷ πύργῳ τούτῳ ἐξελληνίσθη, λέγουσιν, ὑπὸ  
 τῶν Ο' ἡ Γραφή.

S. M.

Σελ. 204. Τὴν ἐπιούσαν ἀνέβημεν εἰς τὴν ἀκρό-  
 πολιν, ἵνα περιεργασθῶμεν τὸ φρέαρ τοῦ Ἰωσήφ.

Τὸ φρέαρ τοῦτο καλεῖται τοῦ Ἰωσήφ οὐχὶ διότι ὠρύ-  
 ζατο αὐτὸ ὁ δμῶνυμος πατριάρχης, ὡς ὑπέθεσάν τινες,  
 ἀλλὰ διότι εἶναι ἔργον ὑπουργοῦ τινος τοῦ Σουλτάνου  
 Μωάμεθ, ἐνόματι Ιουσοῦφ ἡ Ἰωσήφ. Ὅρα τὴν περιγραφὴν  
 τοῦ φρέατος τούτου. Ἐπερ ἐθαύμασαν ὡς τεράστιον τῷ  
 ἔντι ἔργον πάντες οἱ περιηγηταί, ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Σοννίνη  
 καὶ τῇ Περιηγήσει τοῦ Βολνέη.

Πλὴν δὲ τοῦ ἐν Καίρῳ ὑπάρχει καὶ ἕτερον τοῦ Ἰωσήφ  
 φρέαρ παρὰ τὴν ἀπὸ Δαμασκοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ὁδόν, ἐν  
 ᾧ ἐναπετέθη, λέγουσιν, ὁ πατριάρχης ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν  
 αὐτοῦ. Οἱ Τοῦρκοὶ ἀνήγειραν κομψοπρεπεῖς τζαμειοὺ ἐγγὺς  
 τοῦ φρέατος τούτου, οὐ ἀκριβῆ περιγραφὴν δύναται τις  
 νὰ εὔρη ἐν τῷ πονήματι τοῦ Σαάδη. (Saadi Bibliothéque  
 Orientale τόμ. 1. σελ. 1081.).

S. M.

Σελ. 211. Παρέθηκα ἤδη ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν  
 Μαρτύρων ἀποσπασμα τοῦ Στράβωνος, ἐν ᾧ πε-  
 ριγράφεται ἀκριβῶς ἡ πάλαι Ἀλεξάνδρεια.

« Αἱ μὲν ἄλλαι πόλεις αἱ ἐπὶ τῶν λιμνῶν ἰδρυμέναι βα-  
 » ρεῖ· καὶ πηγῶδες ἔχουσι τοῦς ἀίρας· ἐν τοῖς καίμασι  
 » τοῦ θέρους· ἐπὶ γὰρ τοῖς χειμασιν αἱ λιμναὶ τελευτῶν-

» ται δια τῶν ἐξ τῶν ἑλίων ἀναθημασίαν· βορβορώδους  
 » ἀναγερομένους· τοσαύτης ἰκμάδος, τοσαύτης δ' ἀπὸ εὐκαταί  
 » καὶ λοιμικῶν κατάρχει καθῶν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τοῦ  
 » θέρους ἀργυρομένου πληρούμενος, ὁ Νεῖλος πληροὶ καὶ τῆν  
 » λίμνην καὶ οὐδὲν ἐξ τελευτῶδες τὸ τὴν ἀναφορὰν ποιῆ-  
 » σον μοχλοῦν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐπιπέσει πνέουσιν ἐκ τῶν  
 » βορείων καὶ τοῦ τοσαύτου πλάγους, ὥστε κάλλιστα τοῦ  
 » θέρους Ἀλεξανδρεῖς διάγουσιν.

« Ἔστι δὲ χλαμυδοειδὲς τὸ σχῆμα τοῦ ἰδάφους τῆς  
 » πόλεως· οὗ τὰ μὲν ἐπὶ μῆκος πλευρὰ ἐστὶ τὰ ἀμφί-  
 » κλυστα, ἴσον τριάκοντα σταδίων ἔχοντα διάμετρον, τὰ  
 » δὲ ἐπὶ πλάτος εἰ ἰσημοί, ἐπιτὰ ἢ ἐκτὼ σταδίων ἑκάτε-  
 » ρος, σφιγγόμενος τῆ μὲν ὑπὸ θαλάττης, τῆ δὲ ὑπὸ τῆς  
 » λίμνης. Ἄπασα μὲν ὁδοὶ κατατέμνεται ἰσπηλάτοις καὶ  
 » ἀρματηλάτοις, δυοὶ δὲ πλατυτάταις, ἐπὶ πλεον ἢ πλε-  
 » θρον ἀναπεπταμέναις, αἱ δὲ δίχα καὶ πρὸς ὀρθὰς τέμνου-  
 » σιν ἀλλήλας. ἔχει δ' ἢ πόλις τεμένη (τά) τε κοινὰ κάλ-  
 » λιστα καὶ τὰ βασιλεία, τέταρτον ἢ καὶ τρίτον τοῦ παν-  
 » τὸς περιβόλου μέρος· τῶν γὰρ βασιλείων ἕκαστος ὡσπερ  
 » τοῖς κοινῶν ἀναθήμασι προσεπιλοκάλει τινὰ κόσμον,  
 » οὕτως καὶ οἴκησιν ἰδίᾳ περιβάλλετο πρὸς ταῖς ὑπαρχού-  
 » σαις, ὥστε νῦν τὸ τοῦ ποιητοῦ,

Ἔξ ἰείρων ἑστὶ ἔστιν·

» ἅπαντα μέντοι συναρῆ καὶ ἀλλήλοισ καὶ τῷ λιμένι καὶ  
 » ἕσθ' ἐξ αὐτοῦ. Τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐστὶ καὶ τὸ  
 » Μουσεῖον, ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ εἰκὼν μέγαν,  
 » ἐν ᾧ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσειῶν φιλολό-  
 » γων ἀνδρῶν· ἐστὶ δὲ τῆ συνόδῳ ταύτῃ καὶ χρήματα

» κοινὰ καὶ ἱερῶν· ὁ ἐπὶ τῷ Μουσεῖῳ τετραγώνος τότε μὲν  
 » ὑπὸ τῶν βασιλείων, νῦν δὲ ὑπὸ Καίσαρος. Μέρος δὲ τῶν  
 » βασιλείων ἐστὶ καὶ τὸ καλούμενον Σῆμα, ὃ περίβολος  
 » ἦν, ἐν ᾧ αἱ τῶν βασιλείων ταφῆ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρου·  
 » ἐφθῆ γὰρ τὸ σῶμα ἀφιλόμενος Περδίκκων ὁ τοῦ Λάγου  
 » Πτολεμαῖος, κατακομίζοντα τῆς Βαβυλώνης καὶ ἐκτρε-  
 » πόμενον ταύτῃ κατὰ πλεονεξίαν καὶ ἐξιδίασμόν τῆς Αἰ-  
 » γύπτου· καὶ δὴ καὶ ἀπώλετο διαφθαίρις ὑπὸ τῶν στρα-  
 » τιωτῶν· ἐπελθόντος Πτολεμαίου καὶ κατακλείσαντος αὐ-  
 » τὸν ἐν νήσῳ ἐρήμῃ· ἐκεῖνος μὲν οὖν ἀπέθικεν ἐμπεριπα-  
 » ρεῖς ταῖς σαρίσσαις, ἐπελθόντων ἐπ' αὐτῶν τῶν στρα-  
 » τιωτῶν· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀριδαίος τε καὶ τὰ  
 » παιδία τὰ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ γυνὴ Ῥωξίνῃ ἀπῆραν εἰς  
 » Μακεδονίαν· τὸ δὲ σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου κομίσας ὁ  
 » Πτολεμαῖος ἐκένθησεν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου νῦν καί-  
 » ται· οὐ μὲν ἐν τῇ αὐτῇ πυλῶν, ὑκλίθη γὰρ αὕτη, ἐκεῖνος  
 » δὲ ἐν χρυσῇ κατέθηκεν· ἐτόλμα δὲ αὐτὴν ὁ Κόρακας καὶ  
 » Περδίκκας· ἐπικληθεὶς Πτολεμαῖος, ἐκ τῆς Συρίας ἐπελ-  
 » θὼν καὶ ἐκπετῶν εὐθύς, ὥστε ἀνόνετα αὐτῷ τὰ σῶμα  
 » γενέσθαι. (Στράβων. βιβλ. ΙΖ πρ. 1).



## ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

---

Σελ. 7	στιχ. 24	ἀντὶ ἄλλο τινι	γράφ.	ἄλλω τινι
» 44	» 49	» τὸν Γολγοθά	»	τὸν Γολγοθά
» 43	(ἐνσημειώσαι)	» piezze	»	» pierre.
» 66	» 45	» ἡμιαπωλισθέντος	»	» ἡμιαπολεσθέντος
» 67	» 47	» πρωπεύουσιν	»	» πρωτεύουσιν
» 110	» 25	» ὅτε ἤρξατο,	»	» ἤρξατο, ὅτε
» 147	» 8	» τοὺς Φράγκοις	»	» τοῖς Φράγκοις
» 183	» 20	» Πηλούσιον	»	» Πηλουσιακὸν
» 183	» 48	» τρέφουσιν	»	» θρέψατε
» 197	» 8	» Μενούχ	»	» Μενούφ
» 224	» 47	» σύρτιν	»	» Σύρτιν
» 232	» 48	» μετέπω	»	» μετέποτε.

---

**ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ  
ΟΔΟΠΟΡΙΚΟΝ.**

ΑΠΟ

**ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΕΙΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ**

ΚΑΙ

**ΑΠΟ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΕΙΣ ΠΑΡΙΣΙΟΥΣ**

*ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ*

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΕΜΜ. Δ. ΡΟΪΔΟΥ.

**ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.**



**ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,**

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΥΓΗΣ.

(Ὅδὸς Εὐρυπίδου, οἰκία I. Χαλκοκονδύλη).

**1860.**

**ΑΙ ΤΥΧΑΙ**  
**ΤΟΥ**  
**ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΒΕΝΣΕΡΑΓΟΥ.**

.....

## ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΙ

## ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ.



### ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΥΝΙΑΔΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΓΑΛΛΙΑΝ.



Παρά τῷ Κ. καὶ κυρία Δεβουάζη ἔτυχον φιλοφρο-  
νεστάτης φιλοξενίας κατὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέ-  
ρας, ἅς διέτριψα ἐν Τύνιδι, ἀναπαυόμενος μετὰ το-  
σούτους κόπους. Ἐγγιζούσης δὲ ἤδη τῆς ἀποκρέω-  
πάντες ἐτρέποντο εἰς εὐθυμίαν, ἀψηφοῦντες τὰς ἐφό-  
δους τῶν Μαυριτανῶν. Ἡ κόνις τῆς Διδούς καὶ τὰ  
ἐρείπια τῆς Καρχηδόνας ἠκροῶντο τοῦ ἤχου τῶν  
γαλλικῶν βαρβίτων, οὐδεὶς δὲ ἀνεμιμνήσκετο τοῦ  
Σκηπίωνος, Ἀννίβα, Μαρίου οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Κάτωνος  
τοῦ ἱτυκοῦ, ὃν, εἰ ἀνίστατο ἐκ νεκρῶν, ἤθελον  
προσκαλέσει νὰ πίνῃ, διότι ὑπερηγάπα τὸν οἶνον, μό-  
νον δὲ τὸν Ἄγ. Λουδοβίκον ἤθελον, νομίζω, σεβασθῆ  
ὡς Γάλλον, ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς οὗτος βασιλεὺς οὐδόλως  
ἤθελε δυσαρεστηθῆ, βλέπων τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ

εὐθυμοῦντας ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα ὑπέστη τοσαύτας βασάνους.

Ὁ ἐθνικὸς χαρακτῆρ εἶναι ἀνεξάλειπτος. Οἱ ἡμέτεροι ναῦται λέγουσιν ὅτι ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις ἀποικίαις, οἱ μὲν Ἴσπανοὶ οἰκοδομοῦσι κατὰ πρῶτον ἐκκλησίαν, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ καπηλείον καὶ οἱ Γάλλοι φρούριον, ἐγὼ δὲ προσθέτω καὶ αἰθουσαν τοῦ χοροῦ. Εὐρισκόμενος ἐν Ἀμερικῇ παρὰ τὰ ὄρια τῶν ὑπ' ἀγρίων οἰκουμένων ἐρήμων ἔμαθον ὅτι τὴν ἐπιούσαν θέλω εὐρεῖ. μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν ἐμὸν συμπατριώτην ἀφικόμενος δὲ πρὸς τοὺς Καϊούγους, φυλὴν τινα τῶν Ἰροκαίων, εἰσήλθον μετὰ τοῦ ὀδηγοῦ εἰς δάσος, οὗ ἐν μέσῳ ὑψοῦτο εἶδος τι ἀχυρῶνος, ὅπου εἶδον περὶ τοὺς εἴκοσι ἡμιγύμνους ἀγρίους, ποικιλοστίκτους τὸ δέρμα, κατακεκομμένους τὰ ὦτα, πτερὰ φέροντας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ δακτύλια ἀνηρτημένα ἀπὸ τῆς ρινός· μικρόσωμος δὲ τις Γάλλος, ἀλευρόπαστος καὶ ἐλικόστροφος τὴν κόμην, ὠχροπράσινον φορῶν ἐπενδύτην, ἐριόλινον \*) ἐσώκάρδιον καὶ στολιδωτὰ περικάρπια \*\*) ὠδήγει τὰ βήματα τῶν ὀρχουμένων διὰ τοῦ ἤχου μικρᾶς τινος βαρβίτου. Ὁ Κ. Βιολέτος, διότι κειοῦτον ἔφερεν ὄνομα ὁ χοροδιδάσκαλος οὗτος τῶν ἀγρίων, ὑπηρετεῖ κατὰ τὴν ἀμερικανικὴν ἐπανάστασιν ὡς χυτροκόρος παρὰ τῷ στρατηγῷ Ῥοσσυμβῶ (Rochambeau) ἀναχω-

\*) Dreguet.

\*\*) Mauchettes.

ρησάντων δὲ τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν, ἐπεχείρησε νὰ διδάξῃ τοὺς Ἀμερικανοὺς τὰς ὠραίας τέχνας, καὶ μετὰ ταῦτα, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας ἀπεφάσισεν ὁ νέος οὗτος Ὀρφεὺς νὰ ἐκπολιτίσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους τῆς νέας γῆς. Ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἰνδῶν ἔλεγε πάντοτε « Οἱ κύριοι οὗτοι » ἀγριάνθρωποι καὶ αἱ κυρίαι αὐταὶ ἀγροιώτιδες \*) », ἐσεμνύνετο δὲ διὰ τὸ εὐκίνητον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὧν καὶ ἐθαύμαζον τοὺς τεραστίους διασκελισμούς. Ὁ Κ. Βιολέτος ἀρμόζων τὰς χορδὰς τοῦ θυσηχοῦς αὐτοῦ ὄργανου ἔκραζεν ἱροκαϊστὶ « Χωρεῖτε Κύριοι! » καὶ πάντες ἤρχοντο πηδῶντες ὡς χορεία δαιμόνων. Οὕτω ὠρχήθημεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας.

Ζήσας ἐν Τύνιδι ὅπως καὶ ἐν Γαλλίᾳ δὲν θέλω ἐκθέσει τῷ ἀναγνώστη τὰς καθεκᾶστην ἐκδρομάς μου, ἀλλὰ περιορισθῆ πραγματευόμενος γενικῶς περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀξιοπεριέργων· πρὸ δὲ τούτου ὀφείλω ν' ἀναμνησθῶ τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν, οὓς ἐγνώρισα ἐν Βερβερίᾳ. Πλὴν τοῦ Κ. προξένου τῆς Γαλλίας ἔβλεπον συχνάκις τὸν Κ. Λέσιγγ, πρόξενον τῆς Ὀλλανδίας καὶ τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ Κ. Ὑμβηργον (Himberg), Ὀλλανδὸν μηχανικὸν εὐγενέστατον τοὺς τρόπους, ὅστις

\*) Sauvagesse, ἀνύπαρκτος καὶ γελοῖος θῆλυς σχηματισμὸς τοῦ sauvage, τὸ δὲ ἀγροῖφις εὐρηται παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ. Σ. Μ.

μ' ἐξενάγησεν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Καρχηδόνος· συνέ-  
 τυχον δὲ καὶ τῷ προξένῳ τῆς Ἀγγλίας Κ. Λεάρφ  
 (Lear), ἀρχαίῳ ὑπάλληλῳ τοῦ στρατηγοῦ Βασιγ-  
 κτῶνος, ὅστις χάριν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἀνδρός,  
 ὃν ἠτύχησα καὶ γὰρ νὰ γνωρίσω ἐν Ἀμερικῇ, μοι  
 ἐπέτρεψε νὰ μεταβῶ εἰς Ἰσπανίαν διὰ πολεμικῆς  
 τινος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἡμιολίας, ὡς θέλω  
 διηγηθῆ ἐν τῷ τέλει τοῦ ἀνα χειρας Ὀδοιπορι-  
 κοῦ. Ἐγνώρισα δὲ ἐν Τύνιδι καὶ νέους τινὰς Γάλ-  
 λους, οἷς τὸ ὄνομά μου δὲν ἦτο ὅλως ἀγνωστον, καὶ  
 τέλος τὰ λείψανα τῆς ἀξιεράστου οἰκογενείας τοῦ Κ.  
 Ἀνδασῶνος.

Ἡ πληθὺς τῶν περὶ Αἰγύπτου καὶ Ἰουδαίας συγ-  
 γραμμάτων ἐνοχλεῖ τὸν περὶ τῶν χωρῶν τούτων  
 πραγματευόμενον περιηγητὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ σπάνις  
 ἀφηγήσεων περὶ Ἀφρικῆς γίνεται πρόσκομμα τῷ  
 ἐνασχολουμένῳ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς χώρας  
 ταύτης· καθότι αἱ τριάκοντα περίπου εἰς Μαρόκον  
 Ἀλγέριον καὶ Τύνιδα περιηγήσεις, αἱ ἔτυχε νὰ  
 ἴδω, εἰσι πᾶσαι κατὰ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀτελεῖς· δια-  
 πρέπουσι δὲ ἐν αὐταῖς ἡ *Africa illustrata* τοῦ Γραμ-  
 μάη (*Grammae*) καὶ τὸ πόνημα τοῦ πολυμαθοῦς  
 Σάου· ἐν δὲ ταῖς διηγήσεσι τῶν Πατέρων τοῦ Ἑλέου  
 καὶ τῆς Ἀγ. Γριάδος ἐπιλάμπει μὲν εὐαγγελικὴ τῷ  
 ὄντι φιλανθρωπία, ἀλλ' οὐδεὶς, ὡς εἰκός, γίνεται  
 παρ' αὐτοῖς λόγος περὶ Ῥωμαίων ἢ Καρχηδονίων,  
 τὰ δὲ συνοδεύοντα τὴν περιήγησιν τοῦ Παύλου

Λουκᾶ Ὑπομνήματα διαλαμβάνουσι περί τινος μόνον  
 ἐν Τύνιδι ἐμφυλίου πολέμου.

Τὸ πόνημα τοῦ Σάου ἠδύνατο τῇ ἀληθείᾳ νὰ κα-  
 ταστήσῃ πᾶν ἄλλο βοήθημα περιττόν, ἂν ὁ σοφὸς  
 οὗτος ἀνὴρ ἐνησχολεῖτο καὶ εἰς ἱστορικὰς ἐρεῦνας,  
 ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν γεωγραφίαν, ἐν  
 παρόδῳ μόνον πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐν Καρ-  
 χηδόνι ἀρχαιοτήτων· οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς περιηγηταί,  
 ἐν οἷς ἡ Λέδη Μοντάγη, ὁ Ἀββᾶς Πουαρέ (*Poiret*)  
 καὶ ὁ Δεφονταίνης, ὀλίγιστα λέγουσι περὶ τῆς πόλεως  
 τῆς Διδούς. Καθ' ὃν χρόνον περιηγούμενην ἐξεδόθη ἐν  
 Μεδιολάνῳ βιβλίον ἐπιγραφόμενον *Ragguaglio di al-*  
*cuni monumenti di antichità ed arti, raccolti negli ul-*  
*timi viaggi d'un dilettante*, ἐν ᾧ γίνεται λόγος, νε-  
 μίζω, καὶ περὶ Καρχηδόνος· ἀλλὰ δὲν ἔλαβον ἐγκαί-  
 ρως γνώσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ὥστε δύναμαι εἰ-  
 πεῖν ὅτι θέλω πραγματευθῆ περὶ ζητήματος πάντη  
 νέου, ἠγούμενος τῆς ὁδοῦ τοῖς μετὰ ταῦτα ὀξυδερ-  
 κεστέροις περιηγηταῖς.

Πρὶν ὀμιλήσω περὶ τῆς ἐνδόξου Καρχηδόνος, θέ-  
 λω εἰπεῖ ὀλίγα τινα περὶ Τύνιδος, ἧτις διετήρησε τὸ  
 ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ὄνομα αὐτῆς. Ὁ  
 Διόδωρος ὀνομάζει τὴν πόλιν ταύτην Λευκὴν, ὡς  
 ὑψουμένην ἐπὶ τιτανώδους λόφου· ἀπέχει δὲ δώδεκα  
 περίπου μίλια τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνος, κεί-  
 μένη παρὰ τὴν ὄχθην ἀλμυρᾶς τινος λίμνης, συγ-  
 κοινωνούσης τῇ θαλάσῃ διὰ διώρυχος, καλουμένης

Γολέττης, ἧς ὑπέρκειται ὀχυρὸν φρουρίον. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐλλιμενίζονται ἀπέναντι τοῦ φρουρίου τούτου ἢ ἀποσύρονται ὀπισθεν τοῦ χώματος (jetée) τῆς Γολέττης, ἐκτίνοντα ὑπέρογκον ἐνόρμιον \*).

Ἡ παρὰ τὴν Τύνιδα λίμνη, ἐν ἣ ἠδύναντο νὰ καταφύγωσι τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαίων, κατήντησε τόσῃ ἀβαθῆς, ὥστε μικρὸν ἀκάτιον κινδυνεύει νὰ προσοχθήσῃ, ἅμα παρεκτραπῆ τῶν ὑδάτων τῆς διώρυχης, σημειουμένης διὰ σειρᾶς πασσάλων, πεπηγμένων ἐπὶ τῆς ἰλύος. Ὁ Ἀβουφέλδασ ποιεῖται μνεῖαν μικροῦ τινος ἐν τῇ λίμνῃ νησιδίου, ἐν ᾧ ὑψοῦται ἤδη τὸ λοιμοκαθαρτήριον πάντες δὲ οἱ περιηγηταὶ ἐθαύμασαν τοὺς ὑπεράνω τοῦ τενάγους τούτου περιῖπταμένους φοινικοπτέρους, οἵτινες, ὅταν πετῶσι κατέναντι τοῦ ἡλίου, προτείνοντες τὸν τράχηλον καὶ μυχύνοντες τοὺς πόδας πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁμοιάζουσι βέλεσι, κεκοσμημένοις διὰ πτερῶν ῥοδοχρόων.

Ἐπερβὰς τὴν λίμνην καὶ διελθὼν διὰ τοῦ πεδίου, εἰς ὃ συνέρχονται πρὸς περίπατον οἱ ἐν Τύνιδι Φράγχοι, ἀφικνεῖται τις εἰς τὴν πόλιν, περιπεφραγμένην δι' ὑψηλῶν τειχῶν καὶ ἔχουσαν μιᾶς περίπου λεύγας περιφέρειαν, συμπεριλαμβανομένου τοῦ προαστείου Βλεδέλ-Χαδρά. Αἱ ἐν Τύνιδι οἰκίαι εἰσὶ χαμηλαί, αἱ ὁδοὶ στενόποροι, τὰ ἐργαστήρια πενιχρά

\* ) Droit d'ancrage.

καὶ τὰ τζαμεῖτα εὐτελεῖ, οἱ δὲ ὀλίγοι διαβάται ἔχουσι ἦθος ἄγριον καὶ βλοσυρὸν. Παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἀπαντᾷ τις συχνάκις τοὺς καλούμενους Σιδδὶ ἢ ἀγίους, οἵτινες εἰσι φθειριῶντες καὶ ῥυπαρώτατοι Αἰθίοπες, ἀναιδῶς ἐπαιτοῦντες τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ διάγοντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τοῦ Μωάμεθ· οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι εἰσιν ἔμποροι Εὐρωπαῖοι, Τοῦρκοι ἐκ Σμύρνης, ἐκπεπτωκότες Μαυριτανοί, ἀρνισίθρησκοι καὶ δοῦλοι.

Οἱ περὶ τὴν Τύνιδα ἀγροὶ εἶναι ἀρκούντως τερπνοί, ὀμαλοὶ καὶ πεφυτευμένοι σίτω· ὀρίζονται δὲ ὑπὸ λόφων, συνηρεφῶν ἐλαίαις καὶ κερατεῖαις. Νεόδμητόν τι καὶ ὠραῖον ὑδραγωγεῖον διαρδεύει τὴν ὀπισθεν τῆς πόλεως κοιλάδα, ἐν ἣ ὑψοῦται τὸ ἀγροκήπιον τοῦ Βέη· ἀπὸ δὲ τῆς πόλεως βλέπει τις πρὸς μὲν νότον τοὺς λόφους, περὶ ὧν ἄρτι ὁ λόγος, πρὸς δὲ ἀνατολὰς τὰ ἰδιόρρυθμα καὶ ἀπότομα Μαμελίφια ὄρη, παρ' ὧν τοὺς πρόποδας ἀναβλύζουσιν αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμεναι θερμαὶ πηγαί, πρὸς ἄρκτον δὲ καὶ δυσμὰς φαίνεται ἡ θάλασσα, ὁ λιμὴν καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Καρχηδόνας.

Οἱ κάτοικοι τῆς Τύνιδός εἰσιν ἤττον θηριώδεις καὶ προσηνέστεροι τῶν Ἀλγερινῶν· παρέσχον δὲ ἄσυλον τοῖς ἐξ Ἀνδαλουσίας Μαυριτανοῖς, οἵτινες οἰκοῦσιν ἐν τῷ χωρίῳ Τυπούρβω (Tur-Urbo), ἀπέχοντι περὶ τὰς ἑξ ἀπὸ τῆς πόλεως λεύγας, παρὰ τὸν ῥοῦν τοῦ Βαγράδζ, παρ' οὗ τὰς ὄχθας ἀγείλεν ὁ Ῥή-

γυλος τὸν φοβερὸν δράκοντα. Ὁ καθ' ἡμᾶς Βέης, προσπαθεὶ ἀκαταπαύστως ν' ἀποσείη τὸν ζυγὸν τῶν Ἀλγερινῶν, οἵτινες ὑπέταξαν τὴν Τύνιδα τῷ 1757, εἶναι δὲ ἀρκούντως εὐφυῆς καὶ ἱκανός, ὁμιλῶν ἑλευθέρως τὴν ἰταλικὴν καὶ ἐμβατεύων εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας πολλῶ κάλλιον ἢ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνατολιτῶν. Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι ὁ Ἄγ. Λουδοβίκος ἐπολιόρησε τὴν Τύνιδα τῷ 1270, Κάρολος δὲ ὁ Ε' ἐξεπόρθησεν αὐτὴν τῷ 1535, κατατροπώσας Φριδερίκον τὸν Πυρρόπῳωνα \*) καὶ ἀποδοὺς τὸν θρόνον τῷ βασιλεῖ τῆς Τύνιδος, ὃν κατέστησεν ὑποτελεῖ τῇ Ἰσπανίᾳ, διτηρήσας καὶ τὸ φρούριον τῆς Γολέττης, ὅπερ ὁμως ἀνέκτησαν οἱ Τούρκοι τῷ 1574. Ὁ ἐπιθυμῶν πλείους περὶ τούτων εἰδήσεις δύναται νὰ συμβουλευθῇ τὸ πόνημα τοῦ Ῥοβερσῶνος \*\*).

Οὐδὲν λέγω ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀρχαίας Τύνιδος, διότι θέλω μνησθῆ αὐτῆς κατωτέρω, ἐξιστορῶν τοὺς τῶν Καρχηδονίων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀγῶνας. Μοι ἐδωρήθη δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ χειρόγραφόν τι, διαλαμβάνον περὶ τῆς ἐνεστώσης τῆς Τύνιδος καταστάσεως, τῆς κυβερνήσεως, ἐμπορίας, τῶν προσόδων καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς· ἀλλ' οὐδεμίαν ἐποιησάμην χρῆσιν τοῦ χειρογράφου τούτου, οὗ δὲν γνωρίζω τὸν συγγραφέα, νομίζων ὅτι εἰς τοῦτον, οἷοσ-

\*) Barberousse.

\*\*) Ἱστορ. Κρόνου τοῦ 4. βιβλ. Ε.

δήποτε καὶ ἂν ἦ, ἦτο δίκαιον ν' ἀποδοθῇ ὁ προσήκων διὰ τοὺς κόπους ἔπαινος. Διό, παραπέμπων τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἐν τῷ τέλει τοῦ Ὀδοιπορικοῦ ἀξιόλογον τοῦτο Ὑπόμνημα, μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Καρχηδόνας.

Τῷ 883<sup>τη</sup> Π. Χ. ἔτει ἡ Διδῶ, ἀναγκασθεῖσα νὰ καταλίπῃ τὴν πατρίδα προσωρμίσθη εἰς Ἀφρικὴν, ὅπου ἐθεμελίωσε τὴν Καρχηδόνα. Οὕτω λοιπὸν ἡ ὑπὸ τῆς χήρας ταύτης τοῦ Σιχαίου ἀνεγερθεῖσα ἀντίζηλος τῆς Ῥώμης πόλις, ἔλαβεν ἀρχὴν ἐξ ἐνός τῶν αἰματηρῶν ἐκείνων συμβεβηκότων, ἅτινα κηλιδοῦσι πολλάκις τὴν κοιτίδα τῶν λαῶν \*), ὄντα τὰ σπέρματα οὕτως εἶπεν καὶ ὁ οἰωνός τῶν δεινῶν, ἅτινα συνεπάγει θάττον ἢ βράδιον πᾶσα ἀνθρώπων κοινωνία. Πάντες γνωρίζουσι τὸν ἐπιτυχῆ ἐν τῇ Αἰνεία δι' ἀναχρονισμόν· τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ ἰσχὺς τῆς εὐφυίας, ὥστε αἱ τόσῳ ποιητικῶς ὑμνησθεῖσαι συμφοραὶ τῆς Διδῶς συντείνουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν δόξαν τῆς Καρχηδόνας. Ὁ θεωρῶν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως ταύτης ἀναζητεῖ ἐτι τὰς φλόγας τῆς ἐπικηδείου πυρᾶς, νομίζων ὅτι ἀκροᾶται τῶν ἀρῶν τῆς ἐγκαταληφθείσης γυναικός, δὲν δύναται δὲ νὰ θου-

\*) Ἡ Διδῶ ἦν θυγάτηρ τοῦ Βήλου καὶ ἀδελφὴ τοῦ τῶν Τυρίων βασιλέως Πυγμαλίωτος· ἔλαθε δὲ σύζυγον τὸν βαθύπλουτον Σιχαῖον, οὗ τοὺς θησαυροὺς φθονήσας ὁ Πυγμαλίωτος ἐδολοφόνησεν αὐτόν,

« Ἐν' αὐτῆς χρυσὸν ἐν δρόμοις ἔχη. »

Ἀλλ' ἡ Διδῶ κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἀποκομίζουσα τοὺς θησαυροὺς τοῦ θανόντος συζύγου, δι' ὧν ἀνήγειρε τὴν Καρχηδόνα.



μάση ἀρκούντως τοὺς μύθους τούτους, οἵτινες ἀπα-  
σχολοῦσι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, εὐρισκομένου ἐν χώρα,  
ἀνακαλοῦση τὰς μεγίστας τῆς ἱστορίας ἀναμνήσεις.  
Ἄλλὰ μῦθοι παριστῶντες ἡμῖν θηήσκουσιν βασι-  
λίδα ἐπικαλούμενην τοὺς ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων καὶ  
τιμωροὺς τῶν ἐπιόρκων Θεοῦ, τὴν δὲ Ἄφροδίτην  
κωφεύουσιν μὲν εἰς τὰς δεήσεις τῆς ἐρωμένης, εἰς  
ἣν ἀρνείται ἀπόγονον τοῦ Αἰνείου, εἰσακούουσιν δὲ  
τὰς ἀρὰς τῆς μισούσης καὶ διεγείρουσιν κατὰ τῶν  
Ῥωμαίων τὸν ἐκδικήσοντα αὐτὴν Ἀντίβαν, τοιοῦτοι,  
λέγω, μῦθοι, ποιητικωτάτη ὑμνούμενοι γλώσση,  
καθίστανται οὐδὲν ἥττον τῆς ἱστορίας σπουδαῖοι.

Ἀποθανούσης τῆς Διδούς, ἡ ἀρτισύστατος ἀποι-  
κία παρεδέξατο πολίτευμα, οὗ τοὺς νόμους ἐπήνεσεν  
ὁ Ἀριστοτέλης. Ἄξιζ δὲ τῷ ὄντι θαυμασμοῦ εἶναι  
ἡ πολιτεία αὕτη, ἐν ἣ μετεῖχον τῶν πραγμάτων  
δύο ἀνώτατοι ἄρχοντες, οἱ εὐπατρίδαι καὶ ὁ λαὸς  
καὶ ἡτις διετηρήθη ἀκράδαντος ἐπὶ ἑπτὰ ὄλους αἰῶ-  
νας, κατισχύσασα τῶν τε στάσεων τοῦ λαοῦ καὶ  
συνομοσιῶν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ παραίτιοι  
τῶν δημοσίων ἐγκλημάτων ἐμφύλιοι πόλεμοι εἰσι  
συγχρόνως πηγὴ τῶν ἰδιωτικῶν ἀρετῶν, προσεγένετο  
ἐκ τούτων τῇ δημοκρατίᾳ μείζον ὄφελος ἢ ζημία.  
Παρατηρητέον προσέτι ὅτι τὸ στάδιον τῆς Καρχηδό-  
νος ὑπῆρξε βραχύτερον μὲν ἀλλὰ καὶ ἐνδοξότερον  
τοῦ τῆς Ῥώμης· καθότι οἱ Καρχηδόνοι διήγαγον  
ἀεὶ ἐλεύθεροι, μέχρις οὗ κατεστράφη ἡ πατρίς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ μᾶλλον φιλελεύθερα ἔθνη εἰσὶ συ-  
νήθως ἐμπαθέστερα τῶν λοιπῶν, οἱ ἀπόγονοι τῆς Δι-  
δοῦς ἐπιχειρήσαντες πρὸ τῆς κατὰ τῶν Ῥωμαίων πά-  
λης αἰσχροὺς πολέμους, ὑπεδούλωσαν τοὺς ἀνδρείους  
καὶ ἐναρέτους λαοὺς τῆς Βαιτικῆς, συνεμάχησαν μετὰ  
τοῦ Ξέρξου καὶ κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ Γέλωνος  
κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιάται  
ἐπιπτον ἐν Θερμοπύλαις. Τοιοῦτος δὲ ἐμφυτος προ-  
σупάρχει τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα  
θαυμασμός, ὥστε οὐδεὶς μὲν φροντίζει περὶ τῶν  
ὀκτακισμυρίων σφαγέντων ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων,  
πάντες δὲ ἔχουσι διὰ στόματος τοὺς τριακοσίους  
Σπαρτιάτας, οἵτινες ἀπέθανον πειθόμενοι τοῖς νόμοις  
τῆς πατρίδος.

Ἀγωνισάμενοι ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τοῦ Ἀγα-  
θοκλέους ἐν Ἀφρικῇ καὶ τοῦ Πύρρου ἐν Σικελίᾳ, οἱ  
Καρχηδόνοι συνῆψαν τέλος πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥω-  
μαίους. Καὶ ἡ μὲν τοῦ πολέμου τούτου ἀφορμὴ ἦτο  
μικρά, ἀποτέλεσμα δὲ αὐτοῦ ἡ ὑπὸ Ῥηγούλου πο-  
λιορκία τῆς Καρχηδόνας.

Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ θέλοντες νὰ διακόψωσι τοὺς θρι-  
άμβους τοῦ ἐξόχου τούτου στρατηγοῦ, οὐδὲ ν' ἀντι-  
καταστήσωσιν αὐτὸν διὰ τῶν ὑπάτων Φουλβίου καὶ  
Μ. Αἰμιλίου, διέταξαν νὰ μένη ἐν Ἀφρικῇ ἀνθυπα-  
τεύων· ἀλλ' οὗτος, δυσανασχετῶν διὰ τὰς τοσαύτας  
τιμάς, ἔγραψε τῇ γερουσίᾳ παρακαλῶν ν' ἀφαιρεθῇ  
αὐτῷ ἡ στρατηγία, ἐπειγομένῳ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς

Ἰταλίαν καθότι ἀποθανόντος τοῦ γεωργοῦ, ὅστις ἐκαλλιέργει τὸν ἐπτάπλευρον αὐτοῦ ἐν Πουπινίῳ ἀγρόν, ὁ ζευγηλάτης ἐδραπέτευσεν ἀπάγων τοὺς βόας καὶ τὰ γεωργικὰ σκεύη. « Ἐὰν λοιπόν, ἔγραφεν ὁ »  
 » Ῥήγουλος τοῖς γερουσιασταῖς, ἐκχερσωθῆ ὁ ἀγρός  
 » μου, τίνι τρόπῳ ἐκθρέψω τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέ-  
 » κνα ; »

Ἡ δὲ γερουσία διέταξεν, ἵνα ὁ μὲν ἀγρός τοῦ στρατηγοῦ καλλιερῆται δι' ἐξόδων τῆς δημοκρατίας, τὰ δὲ κλαπέντα σκεύη ἀντικατασταθῶσι δαπάνῃ τοῦ τριμείου, ἡ δὲ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ τρέφονται ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ Τίτος Λίδιος θαυμάζων τοιαύτην ἀπλοϊκότητα « Πόσω, λέγει, ἡ ἀρετὴ εἶχαι »  
 » προτιμοτέρα τοῦ πλοῦτου, ὅστις συναποθνήσκει  
 » τοῖς θησαυρίζουσιν, ἐνῶ ἡ πενία τοῦ Ῥηγούλου  
 » κινεῖ εἰσέτι ἡμᾶς εἰς θαυμασμόν! »

Ὁ Ῥήγουλος, νέα καθεκάστην ἀνεγείρων τρόπαια ἐκυρίευσεν ὁσονούπω τὴν Τύνιδα, ἧς ἡ ἄλωσις τοσοῦτω κατέπληξε τοὺς Καρχηδονίους, ὥστε ἠτήσαντο τὴν εἰρήνην παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου. Ἄλλ' ὁ Ῥωμαῖος οὗτος γεωργὸς ἀπέδειξε τότε ὅτι πολλῶ ἐυκολώτερον εἶναι τὸ νὰ ἐλαύνη τις τὸ ἄροτρον μετὰ τὴν νίκην ἢ νὰ μένη μετριοπαθῆς ἐν ταῖς εὐπραγίαις καθότι οἱ ὄντως μεγάλοι ἄνδρες διαπρέπουσι μάλιστα ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἐναντίας τύχης, εὐτυχοῦντες δὲ εἶσιν ἥσσονες ἑαυτῶν. Ὁ δὲ Ῥήγουλος ἐπρότεινε τοῖς Καρχηδονίοις συνθήκας τόσω

σκληρὰς, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον.

Ἐν τούτοις ἡ Τύχη ἐπεμφε τοῖς ἀπογόνοις τῆς Διδούς ἄνδρα, μετατρέψαντα τὸν ῥοῦν τῶν συμβεβηκότων καὶ ἀναβαλόντα τὸν ὄλεθρον τῆς Καρχηδόνος. Ἦν δὲ οὗτος Λακεδαιμόνιος ὀνόματι Ξάνθιππος, ὅστις νικήσας τοὺς Ῥωμαίους καὶ αἰχμαλωτίσας τὸν Ῥήγουλον, ἐπέστρεψεν οἴκαδε, οὐδὲν ἄλλο καταλιπὼν ἔχνος ἐν τῇ ἱστορίᾳ \*).

Ὁ δὲ Ῥήγουλος ἀπαχθεὶς εἰς Καρχηδόνα ὑπέστη σκληροτάτας βασάνους, ἀποδοὺς δίκην τῶν πρώην θριάμβων. Ἄλλως τε οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι, οἱ σύροντες ἀσπλάγχχνως ὀπισθεν θριαμβευτικῶν ἀρμάτων τοὺς ἐκπτώτους βασιλεῖς, τὰς οἰμοζούσας γυναῖκας καὶ αὐτὰ τὰ παιδιά, οὐδόλως ἦσαν ἀξιοὶ οἴκτου παρὰ τῶν νικητῶν.

Ἡ πλάστιγξ τῶν μαχῶν ἐκλινε πάλιν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, ἡ δὲ Καρχηδὼν ἠτήσατο καὶ αὐθις τὴν εἰρήνην, πέμψασα πρέσβεις εἰς Ἰταλίαν καὶ μετὰ τούτων τὸν Ῥήγουλον, ὑποσχεθέντα ὅτι θέλει ἐπιστρέφει, ἐν ἀποτύχωσιν αἱ διαπραγματεύσεις. Διὸ ἠλπίζον οἱ Καρχηδόνιοι ὅτι ὁ αἰχμάλωτος οὗτος ἤθελε συνηγορήσει εὐγλώττως ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, μελλούσης νὰ θραύσῃ τὰς ἀλύσεις αὐτοῦ.

\*) Ἱστορικοὶ τινες λέγουσιν ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐθανάτωθῆ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, φθονούτων ἦν ἐκτῆσατο δέξαν, ἀλλ' οὐδεμίαν προσέχουσιν περὶ τούτου μαρτυρίαν.

Ὁ Ῥήγουλός ἀφικόμενος πρὸς τὰς πόλεις τῆς Ῥώμης ἀπεποιήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ἕνεκα πελαιοῦ τινος νόμου, ἀπαγορεύοντος τοῖς ξένοις νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὴν γερουσίαν πρέσβεις ἐχθρικῆς δυνάμεως, ὁ δὲ ἠττηθεὶς στρατηγὸς ἐθεώρει ἤδη ἑαυτὸν ὡς ξένον καὶ ἀπεσταλμένον τῶν Καρχηδονίων. Οἱ γερουσιασταὶ ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνέλθωσιν ἐξωθεν τῶν τειχῶν, ἵνα ἀκροασθῶσι τοῦ Ῥηγούλου, λέγοντος ὅτι ἐστάλη ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτοῦ, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ τὴν εἰρήνην ἢ ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων.

Οἱ πρέσβεις τῶν Καρχηδονίων, ἐκθέντες τὰ κατ' αὐτοὺς ἀπεσύρθησαν, ἐτοιμαζόμενοι δὲ καὶ τοῦ Ῥηγούλου νὰ συναπέλθῃ, οἱ γερουσιασταὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ μείνῃ, συσκεψόμενος περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀναγκασθεὶς οὕτω νὰ εἴπῃ καὶ τὴν ἰδίαν γνώμην ὁ Ῥήγουλός παρέστησεν τοῖς γερουσιασταῖς πόσῳ ἦτο λυσιτελεῖς ἢ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου, οὗτοι δὲ ἐπεθύμουν νὰ σώσωσι τοιοῦτον πολίτην, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἦτο πρόθυμος ν' ἀπολύσῃ αὐτὸν τοῦ ὅρκου· ἀλλ' ὁ ἐνδοξὸς αἰχμάλωτος « Ἀκολουθήσατε, εἶπεν, ὦ Ῥωμαῖοι, τὰς ἐμὰς συμβουλὰς, λησμονήσατε δὲ τὸν Ῥηγούλον, ὅστις δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἐν Ῥώμῃ, αἰχμάλωτος ὢν τῶν Καρχηδονίων· καθότι παραβαίνων τοὺς ὅρκους, οὗς ὠρκίσθη τοῖς ἐχθροῖς, ἤθελεν ἐπισύρει ἐφ' ἡμᾶς τὴν ὀργὴν τοῦ Διός, ὃν δὲν δύναται τις νὰ ἐξιλεώσῃ διὰ μα-

» ταίων ἰλασμῶν, οὐδὲ θύων ταύρους καὶ ἀμνάδας ν' ἀποφύγῃ τὴν προσήκουσαν τοῖς ἱεροσούλοις καὶ ἐπιόρκοις τιμωρίαν. »

« Οὐδόλως ἀγνοῶ οἷαί μοι ἐπιφυλάττονται βᾶσανοι ἐν Καρχηδόνι, ἀλλ' αὐταὶ τὸ σῶμα μόνον καταθραύσουσιν, ἡ δὲ ἐπιορκία ἤθελε μιάνει τὴν ψυχὴν. Ἄλλως τε οὐδεμίαν βᾶσανος κατισχύει καρτερόφρονος ἀνδρός, ἀφοῦ ὅταν τὸ ἄλγος ἢ μείζον τῶν δυνάμεων, ὁ ἐπίκουρος θάνατος ἀπαλλάττει ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ. Παύσασθε οἰκτείροντές με, ὦ ἄνδρες γερουσιασταί· καθότι οὐδὲν δύναται νὰ με μεταπίσῃ, ἐπιστρέφοντα ἤδη εἰς Καρχηδόνα ὡς ὑπεσχέθη. »

Ὁ μεγαλόφρων Ῥήγουλός, ἵνα ἐλαττώσῃ τὴν λύπην τῶν γερουσιαστῶν καὶ ἀπαλλαγῇ τοῦ ὀχληροῦ αὐτῶν οἴκτου, ἐδήλωσεν ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι πρὶν ἀπολύσωσιν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ πῆ βραδύ τι δηλητήριον « ὥστε, προσέθηκεν, αἱ ὑπολειπόμεναί μοι ὀλίγαι ἡμέραι ζωῆς οὐδόλως εἰσὶν ἀντάξια ἐπιορκίας. » Ταῦτα δ' εἰπὼν ἀνέστη καὶ ἀπεμακρύνθη τῆς Ῥώμης, ταπεινῶν τὸ βλέμμα εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπωθῶν τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, εἴτε φοβούμενος μὴ καταυγῇ ὑπὸ δακρύων αὐτῶν, εἴτε νομίζων ἑαυτὸν, δοῦλον ὄντα τῶν Καρχηδονίων, ἀνάξιον τῶν ἀσπασμῶν Ῥωμαίδος δεσποίνης. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς αἰχμαλωσίας κατὰ μὲν τοὺς Λατίνους ἱστορικοὺς ἀπέθανεν ἐν φρικωδεστάταις βασάνοις.

παρὰ δὲ Πολυβίῳ καὶ Διοδώρῳ οὐδεὶς γίνεται περὶ αὐτοῦ λόγος. Ὁ Ῥήγουλος ἀπέδειξεν εἰπὲρ τις καὶ ἄλλος ὑποῖος ἐμφωλεύει ἐν εὐγενεὶ καρδίᾳ πρὸς τὸν ὄρκον σεβασμὸς καὶ τὴν πατρίδα ἔρωσ, τιμωρῶν δὲ ἐκυτὸν τόσῳ σκληρῶς διότι ἠττήθη ἐδείκνυεν ὅτι ἦν ἄξιος κραιττονὸς τύχης.

Μετὰ εἰκοσιτετραετῆ πόλεμον συνωμολογήθη τέλος μεταξὺ Καρχηδονίων καὶ Ῥωμαίων εἰρήνη· ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ῥωμύλου δὲν ἦσαν πλέον οἱ φιλόπονοι ἐκεῖνοι γεωργοί, διοικούμενοι ὑπὸ παντοκράτορος γερουσίας καὶ ἐγείροντες βωμοὺς τῇ Μετριοπαθείᾳ, ἀλλ' ἄνδρες φιλόδοξοι, εἰς καθημερινὰς ὑπὸ τῆς ἀπληστίας ἐξωθούμενοι ἀδικίας, οἵτινες τυχόντες μικρὰς ἀφορμῆς κατέλαβον τὴν Σαρδῶ, σεμνυόμενοι διὰ τὴν παράσπονδον ταύτην κατάκτησιν. Ἄλλ' ὁ τιμωρὸς τῶν ἐπιόρκων τούτων εὐρίσκετο ἤδη ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τῆς Σαγούντου καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ἐπὶ τῶν περὶ τὴν Ῥώμην λόφων.

Ὁ Ἀννίβας φαίνεται μοι ὁ μέγιστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις στρατηγός, ὃν δὲν δυνάμεθα νὰ θαυμάσωμεν ἀρχούντως· καθότι καίτοι ἤττον ἥρωϊκὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀπολειπόμενος τῆς πρὸς ἅπαντα εὐφύας τοῦ Καίσαρος, ἦτο ἀνώτερος ἀμφοτέρων τούτων κατὰ τὴν στρατηγικὴν \*). Παρατηρητέον πρὸς τούτοις ὅτι οἱ μὲν λοιποὶ ἤρως κινουῦνται ὑπὸ

\*) Ὅρα περὶ τούτων τὴν ἀστειότατον διάλογον τοῦ Λουκιανοῦ, περιστεύωντος τοὺς τρεῖς ἤρως ἐρίζοντας περὶ τῶν πρωτείων. Σ' Μ.

πατριωτισμοῦ ἢ φιλοδοξίας, ὁ δὲ Ἀννίβας ὑπὸ νόμου τοῦ μίσους. Ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῶν περάτων τῆς Ἰσπανίας μετὰ στρατοῦ συγκειμένου ἐξ ἔθνων παντοίων ὑπερβαίνει τὰ Πυρρηναῖα καὶ τὴν Γαλατίαν, καταβάλλει τρέχων τοὺς ἀπείργοντας τῆς ὁδοῦ, ὑπερπηδᾷ τοὺς ποταμοὺς καὶ ἀφικνεῖται τέλος εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὑψικρήμων Ἀλπεων· κατισχύσας δὲ καὶ τῶν ἀβάτων τεύτων ὀρέων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θηριωδῶν βαρβάρων ἐπιπίπτει ἀπὸ τῶν χιονοσκεπῶν ἐκείνων ἀκρωρειῶν κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἐξολοθρεύει παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τικίνου τὸν στρατὸν τοῦ Ἰπάτου, ἐγείρει τρόπαια παρὰ τὸν Τρεβίαν καὶ τὴν Τρασσουμέναν καὶ μετ' οὐ πολὺ φαίνεται καταστρέφας ἀνεπιστρεπτι τὴν Ῥώμην ἐν Κάνναις. Ἐπὶ δεκαῆξ ὄλα ἔτη ἠγωνίσθη ὁ Ἀννίβας ἀβοήθητος ἐν Ἰταλίᾳ, οὐδέποτε ἐμπεσὼν εἰς τι τῶν σφαλμάτων ἐκείνων, ἅτινα φαίνονται ἡμῖν τόσῳ ἀλλότρια τῇ φύσει μεγάλου ἀνδρός, ὥστε ἀποδίδομεν αὐτὰ εἰς τὰς βουλὰς τῆς Προνοίας.

Ὁ Ἀννίβας, ἀκάματος ἐν τοῖς κινδύνοις, πολυμήχανος, ὀξυδερκὴς καὶ εὐγλωττος, προσέτι δὲ παλυμαθὴς καὶ συγγραφεὺς διαφόρων πονημάτων ἦν προικισμένος διὰ νοῦς ἐξόχου καὶ χαρακτῆρος ἀκραδάντου, ἀλλ' ἐστερεῖτο εὐαισθησίας· σκληρὸς δὲ ὢν, ἀνάληπτος καὶ ἀσπλαγχνος, γινώσκων μόνον νὰ καταστρέφῃ οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀνεγείρῃ τὰ κράτη πολλῶ ἀπελείπετο τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ κατὰ τὴν μεγαλοφροσύνην.

Τὸ ὄνομα Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ εἶναι ἐν τῶν ὠραιότερων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ εὐσεβὴς οὗτος προστάτης δυστυχούσης γυναικός, ὁμοιάζει ὁπωσποῦν τοῖς ἡμετέροις ἰππόταις· ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἀρχεται παρὰ Ῥωμαίοις ἡ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος καὶ Καίσαρος ἐπανθοῦσα ἐκείνη ἀστυκότης, ἣτις διεδέξατο τὴν ἀγροικίαν τῶν Κατῶνων καὶ Φαβρικίων.

Ὁ Ἀννίβας, ἐπίσημος διὰ τοὺς θριάμβους καὶ ὁ Σκιπίων διὰ τὰς ἀρετὰς συνητηθήσαν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ζάμης, ἐπαξίως ἀντιπροσωπεύοντες τὰς ἐνδόξους αὐτῶν πατρίδας, ἐρίζουσας περὶ τῆς κοσμοκρατορίας.

Ὅτε ὁ στόλος τοῦ Σκηπίωνος ἀπέπλευσεν εἰς Ἀφρικὴν, πᾶσαι αἱ ἀκταὶ τῆς Σικελίας ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀπείρου πλήθους λαοῦ καὶ στρατευτῶν, τετρακόσια δὲ φορτηγὰ καὶ τριάκοντα μακρὰ πλοῖα ἐσαλεύοντο ἐν τῷ ὄρμῳ τοῦ Λιλυβαίου, ἡ δὲ τριήρης, ἣς ἐπέβαιναν ὁ ναύαρχος Λέλιος, διεκρίνετο διὰ τριῶν φανῶν, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ πλοῖα ἐφωτίζοντο κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, τὰ μὲν ὑπὸ δύο, τὰ δὲ ὑφ' ἑνὸς μόμου.

Πάντες προσήλουν τὸ βλέμμα εἰς τὸν στόλον τοῦτον, τὸν μέλλοντα ν' ἀπομακρύνῃ τὸν Ἀννίβαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἀποφασίση περὶ τῆς τύχης τῆς Ῥώμης καὶ Καρχηδόνας. Ἡ πέμπτη καὶ ἕκτη λεγεών, αἵτινες ἠγωνίσαντο κατὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, ἐπλέγοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λεηλατήσωσι τὰς

ἑστίας τοῦ νικητοῦ. Ὁ στρατηγὸς πρὸ πάντων εἴλκυε τὴν γενικὴν προσοχὴν· καθότι ἡ εὐσέβεια, τὰ ἐν Ἰσπανίᾳ κατορθώματα, ἐνθα ἔλαβε δίκην ὑπὲρ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ θεοῦ, ἡ τόλμη αὐτοῦ, ἐπιχειρήσαντος παρὰ τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου Φαβίου νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικὴν, καὶ αὐτὴ τέλος ἡ εὐνοια, ἣν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ τῆς νεότητος καὶ καλλονῆς, καθίστα τὸν Σκηπίωνα προσφιλεῖ τοῖς πᾶσι.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου, ὁ Σκηπίων ἀναβάς ἀνατελλούσης τῆς αὐγῆς ἐπὶ τῆς τρίτρεως τοῦ Λελίου ἐπῆλθε τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν τε στόλον καὶ τὸν ἐπὶ τῆς παραλίας λαόν, σιωπησάμενος δὲ διὰ κήρυκος τὸ πλῆθος ἠύξατο λέγων·

« Θεοὶ καὶ Θεοὶ τῆς γῆς καὶ ὑμεῖς ἐνάλκιοι θεά-  
 » τητες, εὐοδώσατε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀφ' ἧς  
 » μεγίστη ἔσται δόξα ἐμοὶ τε καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ λαῷ,  
 » ἂν ἐπιστρέψω εἰς τὰς ἑστίας, φέρων τὰ σκῦλα τῶν  
 » ἐχθρῶν καὶ ἀποδοῦς τοῖς Καρχηδονίοις ὅσα ἠπέι-  
 » λησαν τῇ Ῥώμῃ δεινά. »

Ταῦτα εἰπὼν ἔθυσεν ὁ Σκιπίων τοῖς θεοῖς, τὰ δὲ καπνίζοντα σπλάγχνα τοῦ ἱερείου ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀναπετάκωνται τότε τὰ ἱστία ἠχούσης τῆς σάλπιγγος, οὐριος δὲ ἄνεμος ὠθεῖ ταχέως τὸν στόλον μακρὰν τῆς Σικελίας.

Τὴν ἐπιούσαν διέκριναν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐδάφη τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὸ Ἑρμαῖον ἀκρωτήριον, ἀλλ' ἐπελ-

θούσης τῆς νυκτός ἠναγκάσθησαν νὰ σταματήσωσιν ἀνατειλαντος δὲ τοῦ ἡλίου ἠρώτησεν ὁ Σκιπίων τὸ ὄνομα τοῦ ἐγγυτέρω ἀκρωτηρίου, ἀποκριθέντος δὲ τοῦ πηδαλιούχου ὅτι τοῦτο ἐκαλεῖτο « Καλόν, » ὁ στρατηγὸς χαίρων διὰ τὸ αἴσιον τοῦτο ὄνομα διέταξε νὰ τραπῶσιν αἱ τριῆρεις πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν Θεῶν ὑποδειχθὲν ἐνόρμιον.

Ἀποβάντων εὐτυχῶς τῶν Ῥωμαίων, τοσοῦτος κατέλαβε τοὺς πέριξ λαοὺς φόβος, ὥστε ἐφευγον ἄθροοι μετὰ γυναικῶν, τέκνων καὶ ποιμνίων. Αἱ λεωφόροι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀπίρου πλήθους, ἐνόμιζε δὲ τις ὅτι βλέπει μεγάλην τινὰ λαῶν ἀποδημίαν, ἀναγκαζομένων ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς νὰ καταλίπωσι τοὺς τάφους τῶν πατέρων. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, ἐντρομοὶ καταστάντες ἐδράξαντο παραχρῆμα τῶν ὀπλων, ἐκλείσαν τὰς πύλας καὶ ἐταποθέτησαν φρουροὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὡς εἰ ἤτοιμάζοντο ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἐπιτεθῶσιν αὐτοῖς.

Ἐν τούτοις ὁ Σκιπίων πέμψας τὸν στόλον εἰς Ἰτύκην προὔχωρει διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν πόλιν, ἣν προὔτιθετο νὰ πολιορκήσῃ, συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ Μασανάσση, προσελθόντος μετὰ δισχιλίων ἵππων.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος τῶν Νομάδων, ὅστις σύμμαχος πρότερον ὦν τῶν Καρχηδονίων ἠγωνίσαστο κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν Ἰσπανίᾳ, εἶχε πολλάκις ἀπολέσει καὶ ἀνακτήσει τὸ βασίλειον αὐτοῦ· ὅτε δὲ ἀπέβη ὁ

Σκιπίων εἰς Ἀφρικὴν ἦτο φυγὰς, ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σύφακος, βασιλέως τῶν Γετούλων καὶ συζύγου τῆς Σοφονίσθης, θυγατρὸς τοῦ Ἀσδρούβα. Διὸ συνήνωθη προθύμως τῷ Σκιπίωνι, εἰς οὗ τοὺς θριάμβους συνήργησεν οὐκ ὀλιγον.

Μετά τινας εὐτυχεῖς μάχας ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων ἐπολιόρκησε τὴν Ἰτύκην, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀσδρούβα καὶ Σύφακος ἐσχημάτισαν δύο στρατόπεδα ἀντικρὺ τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ὁ Σκιπίων ἐμπρήσας τὰς σκηναὶς αὐτῶν, κατεσκευασμένας κατὰ τὸ νομαδικὸν ἔθος εἰς δονάκων καὶ ἀχύρων, ἐξωλόθρευσε οὕτω ἐν μιᾷ μόνῃ νυκτὶ τετρακισμυρίους ἄνδρας, κατακτῆσας μέγα πλῆθος ὀπλων, ἅτινα ἔκαυσε εἰς τιμὴν τοῦ Ἡφαίστου.

Οἱ Καρχηδόνιοι οὐδόλως ἀποθάρβυνθέντες συνέλεξαν νέους στρατιώτας· ὁ δὲ Σύφαξ, κατανυγείς ὑπὸ τῶν δακρύων τῆς Σοφονίσθης ἐνέμεινε πιστὸς τοῖς ἠττηθεῖσιν, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῆς πεφιλημένης συζύγου. Ἄλλ' ὁ φίλος τῶν θεῶν Σκιπίων, κατατροπώσας τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὑποτάξας τὰς ὑποτελεῖς αὐτῶν πόλεις, ἐκυρίευσεν τὴν Τύνιδα, ἀπειλῶν νὰ ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν Καρχηδόνα. Ὁ δὲ γενναῖος, ἀλλ' ἀτυχὴς Σύφαξ παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν Σοφονίσθην διακαοῦς ἔρωτος ἀπειράθη καὶ αὐθις ν' ἀναστείλῃ τὰς προόδους τῶν νικητῶν· ἐγκαταληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν ὀρμᾶ μόνος κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν φαλάγγων, ἐλπίζων ὅτι

ἤθελεν ἐναρρύνει οὕτω τοὺς στρατιώτας, ἀλλ' οἱ ἀνάδροι οὗτοι ἐξηκολούθησαν φεύγοντες, ὁ δὲ Σύφαξ ἀποβαλὼν τὸ ἵππον συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Μασανάσσης, οὗ ὁ γὰρ ἦν ἀπερίγραπτος, αἰχμαλωτίσαντος τὸν ἀρπάσαντα αὐτῷ τὴν βασιλείαν. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας κατώρθωσεν ὁ βασιλεὺς τῶν Νομάδων νὰ συλλάβῃ καὶ τὴν Σοφονίσθην, ἧτις γονυπέτησασα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ νικητοῦ, ἰκέτευσεν αὐτὸν λέγουσα.

« Οἱ θεοί, ἡ ἀνδρία σου καὶ ἡ Τύχη με κατέστησαν » αἰχμαλωτὸν σου. Ἄλλὰ μὰ τὰ γόνατα ταῦτα, ἅτινα » ἐναγκαλιζομαι, μὰ τὴν θριαμβεύουσαν ταύτην χεῖ- » ρα, ἦν μοι ἐπιτρέπεις νὰ ἐγγίσω, ἔχε με ὡς δού- » λην σου, ὦ Μασανάσση, καὶ μὴ παραδώσῃς ἐμέ, » τὴν πρὸ τινῶν στιγμῶν βασιλῖδα, Ῥωμαίῳ βαρ- » θάρῳ. Ἀναμνήσθητι, Μασανάσση, ὅτι εἶσαι ὡς » καὶ ὁ ἀτυχὴς Σύφαξ τέκνον τῆς Νουμιδίας. Ὁ- » ποῖαν εὐσπλαχνίαν δύναμαι νὰ ἐλπίσω παρὰ Ῥω- » μαίου ἢ θυγάτηρ ἐγὼ τοῦ Ἀσδρούβα καὶ πολίτις » τῆς Καρχηδόνας; Ἄλλ' ἐὰν δὲν θέλῃς νὰ με διατη- » ρήσῃς ὑπηρετοῦσάν σοι, ἐὰν δὲν δύναμαι ν' ἀπο- » φύγω τὸν ξένον ζυγὸν πλην διὰ μόνου τοῦ θανά- » του, θανάτωσόν με παραχρῆμα, καὶ εὐγνώμων » ἔσομαί σοι, ἀπαλλάξαντι τοσοῦτων δεινῶν. »

Ὁ Μασανάσσης, κατανογείς ὑπὸ τῶν δακρύων τῆς νεαρᾶς καὶ πολυθελγήτρου Σοφονίσθης, ἧτις κατὰ τὸν Αἰθίοπον κατεθώπευεν αὐτὸν ἰκετεύουσα,

ὑπεσχέθη αὐτῇ πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐνουμφεύθη τὴν ὠραίαν αἰχμάλωτον.

Ὁ δὲ Σύφαξ παρέστη σιδηροδέσμιος ἐμπροσθεν τοῦ Σκιπίωνος. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἠλέησε τὸν ἐκπιπτὸν ἐκείνον βασιλέα, τὸν σύμμαχόν ποτε τῶν Ῥωμαίων, νῦν δὲ αἰτιώμενον τὴν Σοφονίσθην διὰ τὴν ἀποστασίαν « Αἱ δᾶδες, εἶπε, τοῦ ἀπαισίου τοῦ- » του ὑμναίου ἀπετέφρωσαν τὰ βασιλείά μου· πα- » ρηγοροῦμαι δὲ ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ παραίτιος » τοῦ ὀλέθρου μου ἐριννὺς συμερίζεται ἤδη τῆς » κοίτης τοῦ ἐχθροῦ μου Μασανάσσης, εἰς ὃν θέλει » προξενήσει τὰ αὐτὰ δεινά. »

Ὁ Σύφαξ ἀπεπειρᾶτο νὰ ὑποκρύψῃ διὰ τῶν πικρῶν τούτων λόγων τὴν καταβιβρώσκουσαν αὐτὸν ζηλοτυπίαν καθότι ἠρᾶτο ἐτι τῆς Σοβονίσθης. Ὁ δὲ Σκιπίων ἐφοβεῖτο μὴ ἡ γυνὴ αὕτη καταστῆσθαι καὶ τὸν Μασανάσσης ὄργανον αὐτῆς τυφλὸν ὅπως καὶ τὸν Ῥώμην σύζυγον· καθότι ὁ Νομάς βασιλεὺς ἠρᾶτο δὴ αὐτῆς τόσω ἐμμανῶς, ὥστε σπεύσας νὰ τελέσῃ ὡς γάμους ἀνήψε τὰς νομφικὰς λαμπάδας ἐμπρο- » εν τῶν ἐφεστίων τοῦ Σύφακος θεῶν, τῶν εἰωθό- » ν νὰ εἰσακούσωσι τὰς κατὰ τῶν Ῥωμαίων εὐχὰς, » καὶ δὲ ἐπέστρεψε τέλος παρὰ τῷ Σκιπίωνι, ὅστις » ἰνῶν τὴν ἀνδρίαν τοῦ συμμάχου ἐφάνη ἀποδεικ- » νων τὴν πρὸς τὴν Σοφονίσθην διαγωγῆν. Οὗτος » οἰμώτερον σκεφθεὶς καὶ φοβούμενος μὴ ἐκπέσῃ » ὑπόστασ τῶν Ῥωμαίων ἐθυσίασε τὴν ἐρωμένην

τῆ φιλοδοξία· ἐπὶ πολὺ δὲ κλαύσας καὶ ἀντιπαλαί-  
 σας κατὰ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἅτινα οὐδεὶς  
 δύναται νὰ ἐκριζώσῃ ἀπόνως ἐκ τῆς καρδίας, μετε-  
 πέμψατο τέλος τὸν φύλακα τοῦ βασιλικοῦ δηλητη-  
 ρίου, δι' οὗ μετήλαττον οἱ Ἀφρικανοὶ ἡγεμόνες τὸν  
 βίον, ὅσάκις περιέπιπτον εἰς ἀνεπανόρθωτον δυστυ-  
 χίαν, ἀποφεύγοντες οὕτω τὴν πρὸς τοὺς ἐκπτώτους  
 μονάρχας καταρρόνησιν. Ὁ Μασανάσσης ἐγχύσας  
 τὸ φάρμακον ἐντὸς κύμβης ἐνεχείρησεν αὐτὴν τῷ  
 ἀξιωματικῷ, ἵνα κομίσῃ τῆ Σοφονίσθῃ, λέγων « Εἰ-  
 » πὲ τῆ βασιλίσση ὅτι, ἂν ἤμην αὐτεξούσιος, οὐδέ-  
 » πετε ἤθελον στέρξει νὰ χωρισθῶ ἀπ' αὐτῆς· ἀλλ'  
 » ἄλλως φεῦ! ἀπεφάσισαν οἱ Θεοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι,  
 » εἰς ὧν τὰς χεῖρας δὲν θέλει πέσει ζῶσα, ἐὰν δεχθῆ  
 » τὸν θάνατον ὡς πολίτις τῆς Καρχηδόνας, θυγά-  
 » τρη τοῦ Ἀσδρούβα καὶ σύζυγος τοῦ Σύφακος καὶ  
 » Μασανάσσης. »

Ὁ ἀξιωματικὸς εἰσελθὼν παρὰ τῆ Σοφονίσθῃ ἐδή-  
 λωσεν αὐτῇ τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως, αὕτη δὲ  
 « Ἀσμένως, εἶπε, δέχομαι τὸ ὑπὸ τοῦ συζύγου μου  
 » προσφερόμενον γαμήλιον τοῦτο δῶρον· σὺ δὲ εἶπὲ  
 » τῷ αὐθέντῃ ὅτι ἤθελον τοῦλάχιστον διατηρήσει  
 » ἀνέπαρον τὴν τιμὴν, ἂν δὲν ἐνυμφευόμην τὸν  
 » Μασανάσσην τῆ προτεραία τοῦ θανάτου.» Ταῦτα  
 εἰποῦσα κατέπιε τὸ θανατηφόρον πόμα.

Ἐν τούτοις οἱ Καρχηδόνιοι ἀνεκάλεσαν ἐκ τῆς  
 Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν, ὅστις ἐδόχρυσεν ὑπ' ὀργῆς

καὶ κατεμέμψατο τῶν συμπολιτῶν καὶ αὐτῶν Θεῶν,  
 μετανοῶν ὅτι δὲν ἐξεπόρθησε τὴν Ῥώμην μετὰ τὴν  
 ἐν Κάνναις μάχην. Οὐδέποτε ἐκλαυσεν ἐξόριστος  
 καταλίπων τὴν πατρίδα ὅσον ὁ Ἀννίβας, ἀναχωρῶν  
 ἐκ ξένης γῆς, ἵνα ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν πατρίαν ἐστίαν.

Ἀναγκασθεὶς δὲ νὰ ὑπακούσῃ ἀπέβη εἰς τὴν ἀφρι-  
 κανικὴν παραλίαν μετὰ τῶν γηραλέων ἐκείνων στρα-  
 τιωτῶν, οἵτινες εἶχον διέλθει μετ' αὐτοῦ τὴν Ἰσπα-  
 νίαν, Γαλατίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐσφυμνύοντο ἀρπά-  
 σαντες ἀπὸ πραιτόρων, στρατηγῶν καὶ ὑπάτων  
 πλείονας ράβδους ἀφ' ὅσας πάντες ὁμοῦ τῆς Ῥώ-  
 μης οἱ ράβδουχοὶ ἠδύναντο νὰ φέρωσι, προπορευόμε-  
 νοι τῶν ἀρχόντων. Ὁ Ἀννίβας ἀπεδήμει πρὸ τρια-  
 κονταῆς ἐτῶν, παῖς δὲ ὧν ὅτε κατέλιπε τὴν πα-  
 τρίδα ἐπέστρεφεν εἰς αὐτὴν προβεβηκῶς ἤδη τὴν  
 ἡλικίαν ὡς ὁ ἴδιος εἶπε τῷ Σκιπίωνι. Ὅποιοι ἄρα  
 ὑπῆρξαν οἱ λογισμοὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός,  
 ἐπαναβλέποντος τὴν Καρχηδόνα, ἥς τὰ τεῖχη καὶ οἱ  
 κάτοικοι ἦσαν αὐτῷ σχεδὸν ξένοι; Δύο τῶν ἀδελφῶν  
 αὐτοῦ εἶχον ἀποθάνει, οἱ συντροφοὶ τῶν παιδικῶν  
 χρόνων δὲν ὑπῆρχον πλέον, νέα δὲ γενεὰ εἶχε δια-  
 δεχθῆ τὴν γνωστὴν τῷ Ἀννίβα, ὅστις ἐν τῇ ἀνακαι-  
 νισθείσῃ πατρίδι μόνον τοὺς ναοὺς ἀνεγνώρισεν, ἐν  
 οἷς ἀνήρτηντο τὰ σκῦλα τῶν Ῥωμαίων. Μετὰ πόσης  
 ἔπρεπε οἱ συμπολιταὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἀπετυφλοῦντο  
 ὑπὸ τοῦ φθόνου, νὰ ὑποδεχθῶσι λατρείας τὸν ἥρωα  
 τοῦτον, ὅστις ἀπὸ τριάκοντα ἤδη ἐνιαυτῶν ἠγωνί-



ζετο μακρὰν τῆς πατρίδος, περιποιῶν αὐτῇ ἀθάνα-  
 τεν δόξαν! Ἄλλ' ὅταν αἱ ἐκδουλεύσεις ὧσι τόσῳ με-  
 γάλαι, ὥστε ὑπερβαίνουσι τὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης  
 εὐγνωμοσύνης, ἀνταμείβονται ἀεὶ δι' ἀχαριστίας· ὁ  
 ὁ δὲ Ἄννίβας, ἀνώτερος ὢν τοῦ λαοῦ παρ' ᾧ ἐγεν-  
 νήθη εἴμαρτο νὰ ζῆση καὶ ἀποθάνῃ μακρὰν τῆς πα-  
 τρίδος.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ᾠδήγησε τοὺς  
 στρατιώτας εἰς Ζάμαν, παρ' ἣν ἐστρατοπέδευσε ὁσο-  
 νοῦπῳ καὶ ὁ Σκιπίων. Προαισθανόμενος δὲ τὴν μέλ-  
 λουσαν ἀποτυχίαν ὁ Ἄννίβας ἠτήσατο συνέντευξιν  
 παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἵνα ζητήσῃ τὴν  
 εἰρήνην. Οἱ δύο στρατηγοί, ἰδόντες κατὰ πρῶτον  
 ἀλλήλους, ἔμειναν ἀκίνητοι θαυμάζοντες ἑκάτερος  
 τὸν ἀντίπαλον· πρῶτος δὲ ἐλάλησεν ὁ Ἄννίβας ὡς  
 ἀκσλούθως.

« Ὁ πατήρ σου, ὦ Σκιπίων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος  
 » ἐχθρός, καθ' ᾧ ἠγωνίσθην ἐν Ἰταλίᾳ, νῦν δὲ εἰ  
 » θεοὶ ἀναγκάζουσί με νὰ προσέλθω ἀοπλος τῷ υἱῷ  
 » αὐτοῦ αἰτούμενος τὴν εἰρήνην. Οἱ Καρχηδόνιοι  
 » ἐστρατοπέδευσάν ποτε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώ-  
 » μης, νῦν δὲ ὁ θόρυβος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοπέδου  
 » ἀκούεται ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Καρχηδόνας. Ἄ-  
 » ποδημήσας παῖς ἔτι μακρὰν τῆς πατρίδος, ἐπι-  
 » στρέφω εἰς αὐτὴν γέρων ἤδη καὶ πολλὰ διδα-  
 » χθεις ὑπὸ τῆς ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς. Ἡ νεότης  
 » σου, ὦ Σκιπίων, καὶ ἡ εὐνοῦς μέχρι τοῦδε τύχη

» σε καθιστῶσιν ἐχθρὸν τῆς εἰρήνης· καθότι οἱ εὐ-  
 » πραγοῦντες οὐδόλως ἀνομιμνήσκονται τοῦ παλιμ-  
 » βόλου τῶν ἀνθρωπίνων· τοιοῦτος ἤμην καὶ γὰρ ὅτε  
 » ἐνίκων ἐν Κάνναις καὶ Τρασσουμένη, ἀλλ' ἰδὲ ὁποῖος  
 » κατήντησα καὶ φοβήθητι τὸ ἄστατον τῆς τύχης.  
 » Ὁ ἰκέτης σου οὗτος εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἄννί-  
 » βας, ὅστις στρατοπεδεύων μεταξὺ τοῦ Τιβέρεως  
 » καὶ Τεβερῶνος ἐδουλεύετο πῶς ἤθελε τιμωρήσει  
 » τοὺς ἠτήθητάς Ῥωμαίους· ἤδη δὲ ἐγὼ ὁ ἐνσπει-  
 » ρας τοιοῦτον τρόμον ἐν τοῖς πεδίοις τῶν πατέρων  
 » σου, ἀναγκάζομαι νὰ σε ἰκετεύσω, ἵνα φεισθῆς τῆς  
 » πατρίδος μου. Οὐδὲν ἀβεβαιότερον, ὦ νεανία, τῆς  
 » πλάστιγγος τῶν μαχῶν· καθότι ἀρκεῖ μία μόνη  
 » στιγμή, ἵνα σε στερήσῃ τῆς τε δόξης καὶ τῶν ἐλ-  
 » πιδῶν ὥστε εἰ μὲν συγκατανεύσεις εἰς τὴν εἰρήνην,  
 » ἡ τύχη σου ἐξαρτᾶται ἀπὸ σοῦ, εἰ δὲ μὴ ἀπὸ μό-  
 » νων τῶν θεῶν. »

Ὁ Σκιπίων ἀπεκρίθη εἰς τοὺς ἐσπουδασμένους  
 τούτους λόγους εἰλικρινέστερον μὲν, ἀλλ' ἤττον εὐ-  
 γλώττως· ἀπορρίψας δὲ ὡς ἀνεπαρκεῖς τὰς προτά-  
 σεις τοῦ Καρχηδονίου ἠτοιμάσθη εἰς τὸν ἀγῶνα,  
 προτιμήσας, νομίζω, τοῦτον οὐ μόνον ἕνεκα φιλοπα-  
 τρίας, ἀλλ' ὀρεγόμενος πρὸ πάντων τῆς δόξης ν'  
 ἀντιπαραταχθῆ κατὰ τοῦ Ἄννιβου.

Τὴν δ' ἐπιούσαν οἱ δύο στρατοί, συνιστάμενοι ἀμ-  
 φότεροι ἐξ ἐμπειροπολέμων μαχητῶν καὶ ὀδηγού-  
 μενοι ὑπὸ τῶν ἀρίστων στρατηγῶν τῶν πρώτων δύο

ἐπὶ τῆς γῆς λαῶν προύχωρήσαν ἀγωνισόμενοι οὐχὶ ὑπὲρ τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης ἢ τῆς Καρχηδόνας, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ σκήπτρου τῆς οἰκουμένης.

Ὁ Σκιπίων προέταξε τοὺς λογχοφόρους, ὀπισθεν δὲ αὐτῶν ἐτοποθέτησε τοὺς πρίγκηπας καὶ εἶτα τοὺς τριαρίους· μεταξύ δὲ τῶν τάξεων ἀφῆκε διαστήματα κενά, ἵνα ἀνοίξῃ δίοδον τοῖς ἐλέφασιν τῶν Καρχηδονίων. Πολυάριθμοι ἀκροβολισταὶ \*) διεσκαδασμένοι κατὰ τὰ κενὰ ταῦτα διαστήματα ἐμελλον κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς μάχης νὰ ὑποχωρήσωσιν ὀπισθεν τῶν ὀπλιτῶν ἢ ν' ἀκοντίζωσι τοὺς ἐλέφαντας. Ὁ Λέλιος ὑπερασπίζετο τὸ ἀριστερὸν κέρασ τοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ λατινικοῦ ἱππικοῦ, ὃ δὲ Μασσανάσσης τὸ δεξιὸν διὰ τῶν Νομάδων ἱπέων.

Ὁ Ἀννίβας προέταξεν ὀγδοήκοντα ἐλέφαντας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, οὗ οἱ πρῶτοι στίχοι συνίσταντο ἐκ Λιγουρίων, Γαλατῶν, Βαλεαρῶν καὶ Μαυρουσίων, οἱ Καρχηδόνιοι ἐτάχθησαν εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν, οἱ δὲ Βρούττιοι \*\*) ἀπεέλουν εἰδός τι ἐπικουρικοῦ σώματος, ἀφ' οὗ μικρὰν μόνον βοήθειαν ἤλαπιζεν ὁ στρατηγός τῶν Καρχηδονίων, ὅστις ἀντέταξε τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ τῷ ἐχθρῷ, τοποθετήσας

\*) Velites

\*\*) Οἱ Βρούττιοι ἢ κατὰ Στράβωνα Βρέντιοι κατέκον τὴν Βρεττίαν, παράλιον ἐπαρχίαν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, καλουμένην ἕδη Καλαυρίαν. Ἡ λέξις Βρούττιος ἐσημαίνει κατὰ τινὰς δούλος δραπέτης· τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης, οἵτινες ὑπετάγησαν τῷ Ἀννίβῃ ἀμαχητί.

τοὺς μὲν Καρχηδονίους ἀντικρὺ τῶν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ Νομάδας ἀντικρὺ τοῦ Μασσανάσση.

Οἱ Ῥωμαῖοι σαλπίζουσι πρῶτοι, συνάμα δὲ τοιαύτας ἐκπέμπουσι κραυγὰς, ὥστε πολλοὶ τῶν ἐλεφάντων, πτοηθέντες ὑποχωροῦσι πρὸς τὸ ἀριστερὸν τῶν Καρχηδονίων κέρασ καὶ συνταράττουσι τοὺς Νομάδας ἱππεῖς, ὧν τὴν σύγχυσιν ἰδὼν ὁ Μασσανάσσης ἐπιπίπτει κατ' αὐτῶν καὶ τρέπει εἰς φυγὴν. Οἱ δὲ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὀρμήσαντες ἐλέφαντες, ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν ἀκροβολιστῶν ὀπισθοδρομεῦσι, προξενεῦντες καὶ τοῖς Καρχηδονίοις ἱππεῦσι τὸν αὐτὸν κλόνον. Οὕτω ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης συγκρούσεως ἐστερήθη ὁ Ἀννίβας τῶν ἱπέων καὶ ἀμφοτέραι τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ αἱ πτέρυγες ἐμεινῶν ἀνεπεράσιπτοι· λόγοι δὲ ἰσχυροί, περὶ ὧν οὐδὲν λέγει ἡ ἱστορία, ἀπέτρεπον, φαίνεται, τὸν Καρχηδόνιον στρατηγὸν τῆς ὑποχωρήσεως \*).

Συμβαλόντων δὲ ἀλλήλοις τῶν πεζῶν, οἱ στρατιῶται τοῦ Σκιπίωνος κτισχύσαντες εὐκόλως τῶν πρώτων τάξεων τοῦ ἐχθροῦ, συνιστομένων ἐκ μισθωτῶν, εὐρέθησαν ὀσονούπω ἀντικρὺ τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' ἀναγκασθέντες, ἵνα φθάσωσι πρὸς αὐτούς, νὰ ὑπερβῶσι σωροὺς πτωμάτων δέλυσαν τὰ τάξεις καὶ μικροῦ δεῖν ἐστεροῦντο τῆς νίκης· ἀλλ' Σκιπίων ἐννοήσας τὸν κίνδυνον μετέβαλε τὴν διάτ

\*) Retraite.

Ξιν τοῦ στρατοῦ, προτάξας τοὺς πρίγκηπας καὶ τριαρίους ἐκατέρωθεν τῶν λογχοφόρων καὶ ὑπερβάς οὕτω τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, στερουμένων ἤδη τῶν ἰππέων καὶ μισθωτῶν. Οἱ γηραιοὶ μαχηταὶ τοῦ Ἀννίβα, ἐν οἷς διεκρίνοντο διὰ τῶν στεφάνων ἀπλοῖ στρατιῶται φονεύσαντες ὑπάτους καὶ στρατηγούς, ἐμάχοντο ἐπαξίως τῆς πάλαι δόξης· ἀλλ' οἱ ἰππεῖς τῶν Ῥωμαίων, ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς διώξεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐπιτίθενται ὀπισθεν τοῖς Καρχηδονίοις, οἵτινες περιεσφιγμένοι κύκλοθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγωνίζονται μέχρις ἐσχάτης πνοῆς περὶ τὰς σημαίας, ὁ δὲ Ἀννίβας ἐκπληρώσας ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα ἐμπείρου στρατηγοῦ καὶ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης προκινδυνεύσας φεύγει τέλος μετὰ τινῶν ἰππέων.

Ὁ Σκιπίων εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπήνεσε τὴν ἰκανότητα, ἣν ὁ ἀντίζηλος ἐπεδείξατο κατὰ τὴν μάχην. Ἀλλ' οἱ ἔπαινοι οὗτοι ἀποδοτέοι ἄρα εἰς ἀλαζονείαν ἢ μεγαλοφροσύνην; Εἰς ἀμφοτέρα ταῦτα νομίζω καθότι ὁ μὲν νικητὴς ἐκαλεῖτο Σκιπίων, ὁ δὲ ἠττηθεὶς Ἀννίβας.

Ἡ ἐν Ζάμη μάχη ἐπέθετο τέλος εἰς τὸν δεύτερον Λιβυκὸν πόλεμον· καθότι ἡ Καρχηδὼν ἠτήσατο τὴν εἰρήνην, ἣτις παρεχωρήθη ἐπὶ συνθήκαις, αἵτινες προανήγγελλον τὴν ἐγγίζουσαν αὐτῆς καταστροφὴν. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἀπίστως ἔχων πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Καρχηδονίους, κατέλιπε τὴν πατρίδα καὶ ἔξησεν ἔκτοτε πρὸς διαφοροὺς ξένους βασιλεῦσι, παν-

τηχοῦ διεγείρων ἐχθροὺς τοῖς Ῥωμαίοις καὶ καταδιωκόμενος ὑπ' αὐτῶν. Συνέτυχε δέ, λέγουσι, τῷ Σκιπίωνι ἐν Ἐφέσῳ ἐρωτήσαντος δὲ τούτου· « Τίς » εἶναι κατὰ σέ, ὦ Ἀννίβα, ὁ πρῶτος τῆς γῆς στρατηγός; — Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπεκρίθη ὁ Καρχηδόνιος. — Τίς δὲ δεύτερος; — Ὁ Πύρρος. — Τρίτος δὲ τίς; — Ἐγώ. — Ποῦ ἄρα, εἶπε τότε μειδιῶν ὁ Σκιπίων, ἤθελες κατατάξει ἑαυτὸν, εἰ μὲ εἶχες νικήσει; — Ἡθελον νομίζει ἑμαυτὸν ἀνώτερον τοῦ Ἀλεξάνδρου, » ἀπεκρίθη ὁ Ἀννίβας, ἀποδεικνύων διὰ τῶν λόγων τούτων ὅτι εἶχε διδαχθῆ ἐν ταῖς αὐλαῖς τὴν κολακείαν, καὶ ὅτι ἦτο συνάμα ὑπὲρ τὸ ἄεον μετριόφρων καὶ ὑπερήφανος.

Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠδύναντο ν' ἀκούωσι ζῶντα τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις καίπερ ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ πάντων, ἐξόριστος καὶ δυστυχῆς ἐφαίνετο ἔτι αὐτοῖς ἐπίφοβος· πλὴν δὲ τούτου ἤχθησαν ἀναλογιζόμενοι ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωπος, νικήσας αὐτοὺς καὶ οὐδόλως ὑπὸ τοῦ μεγαλείου πύτων πτοηθείς. Ἐπεμψαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἀσίας, αἰτοῦντες παρὰ τοῦ Προυσίου τὸν θάνατον τοῦ ἐκείνου, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὗτος βρασιλεὺς παρέδωκεν αὐτοῖς τὸν Ἀννίβαν, ὅστις καταπίνων τὸ δηλητήριον « Ἀπαλλάξωμεν, » εἶπε, τοὺς Ῥωμαίους τοῦ φόβου, ὃν προξενεῖ αὐτοῖς ἐξόριστος, ἀοπλος καὶ προδοθεὶς γέρων. »

Ὁ δὲ Σκιπίων, λιθῶν καὶ οὗτος πεῖραν τῆς ἐπ'

ἄμφω μεταβολῆς ἐτελεύτησεν ἐν Λιτέρνω, ἐνθα διήγεν ἐν ἐκουσίῳ ἐξορία. Οἱ ἱστορικοὶ παρετήρησαν ὅτι ὁ Ἀννίβας, Φιλοποίμην καὶ Σκιπίων ἀπέθανον καὶ οἱ τρεῖς περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, γενόμενοι θύμα τῆς ἀγνώμονος αὐτῶν πατρίδος· ὁ δὲ Ἀννίβας ἐπεγράψατο τοῦ τάφου αὐτοῦ τὴν πασίγνωστον ἐπιγραφὴν.

### ΑΓΝΩΜΩΝ ΠΑΤΡΙΣ

#### ΔΕΝ ΘΕΛΕΙΣ ΕΧΕΙ ΤΑ ΟΣΤΑ ΜΟΥ.

Ἄλλὰ ἡ προγραφή καὶ ἐξορία, αἵτινες παραδίδουσιν εἰς τὴν λήθην τὰ κοινούς τῶν ἀνδρῶν, ἀναδεικνύουσιν ἔτι μείζους τοὺς ἐνδόξους· καθότι ἡ ἀρετὴ ἐν μὲν ταῖς εὐπραγίαις πτοεῖ ἡμᾶς, δυστυχοῦσα δὲ καταθέλγει.

Ἡ Καρχηδῶν ἀπώλετο ὀλίγα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀννίβα ἔτη. Ὁ Σκιπίων Νασίκας καὶ οἱ συνετώτεροι τῶν γερουσιαστῶν ἐπεθύμουν τὴν διατήρησιν τῆς ἀντιζήλου ταύτης τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ πεπρωμένον. Ὑπερισχύσαντος δὲ τοῦ τυφλοῦ μίσους τοῦ γηραιοῦ Κάτωνος, οἱ Ῥωμαῖοι ἤρξαντο ἐπὶ γελοία προφάσει τοῦ τρίτου Λιβυκοῦ πολέμου.

Γνωστὴ εἶναι ἡ πανουργία, δι' ἧς ἀφώπλισαν τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες, μάτην ζητήσαντες τὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισαν νὰ ταφῶσιν ὑπὸ τὰ ἔρειπια τῆς πατρίδος. Οἱ ὕπατοι Μάρκιος καὶ Μανίλλιος ἐφάνησαν

ὄσονούπω ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς Καρχηδόνος, ἣν πρὶν πολιορκήσασιν, προσέδραμον εἰς δύο φοβεράς τελετάς, τὴν ἐπίκλησιν τῶν πολιούχων τῆς Καρχηδόνος Θεῶν, καὶ τὴν ἀφιέρωσιν τῆς πατρίδος τοῦ Ἀννίβου τοῖς καταχθονίοις Θεοῖς.

« Πολιοῦχε Θεὲ καὶ Θεά, οἵτινες προστατεύετε  
» τὸν λαὸν καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Καρχηδονίων,  
» καὶ σὺ δαῖμον, ὁ τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπερασπιζόμε-  
» νος, καταλίπετε τὰ παλαιὰ ὑμῶν ἔδη καὶ μετοι-  
» κήσατε εἰς τοὺς ἡμετέρους ναοὺς. Εἶεν αἱ θυσίαι  
» ἡμῶν καὶ ἡ Ῥώμη εὐπροσδεκτότεραι ὑμῖν τῆς πό-  
» λεως καὶ τῶν θυσιῶν τῶν Καρχηδονίων.

« Σὺ δὲ Πλούτων καὶ Ζεῦ καταχθόνιε καὶ ὑμεῖς  
» σκιαὶ τῶν τεθνεώτων, ἐκφοβίσατε καὶ παρασύρατε  
» εἰς τὸν Ἄδην τοὺς Καρχηδονίους, οὓς ἀφιερῶμεν  
» ὑμῖν· ἐὰν δὲ εἰσακούσητε τῶν ἡμετέρων εὐχῶν  
» θέλομεν θύσει τρεῖς μελαίνας ἀμνάδας. »

Ἄλλ' οἱ δύο ὕπατοι ἀπεκρούσθησαν γενναίως ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες ἐφαίνοντο κληρονομήσαντες τῆς ἀνδρίας τοῦ Ἀννίβα· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ γυναῖκες ἐκοψαν τὴν κόμην πρὸς κατασκευὴν νευρῶν διὰ τὰ τόξα καὶ τὰς μηχανάς. Σκιπίων, ὁ δεῦτερος Ἀφρικανός, ὑπηρέτει τότε ἐν τῷ στρατῷ ὡς χιλιάρχος, ὑπομνήσκων τὸν πρῶτον Σκιπίωνα, ἐπιζῶσι τισι πρεσβύταις καὶ μάλιστα τῷ ὀγδοηκοντούτῳ Μασανάσῃ, ὅστις προσεκάλεσε τὸν νέον χιλιάρχον εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῇ ὑποθέσει τῆς συνεντεύ-

ξεως ταύτης \*) συνέθεσέν ὁ Κικέρων τὸ ἐν τῇ Παλιτεία ὠραῖον ἐπεισόδιον, καλούμενον συνήθως Ὀνειραν τοῦ Σκιπίωνος, ἐν ᾧ ὁ Αἰμίλιανός παρίσταται λέγων τῷ Λελίω, Φίλω, Μανίλιω καὶ Σκαιούλα.

« Ὁ γέρον Μασανάσσης μὲ ἐνηγκαλίσσατο δακρύων, ὑψώσας δὲ τὸ βλέμμα πρὸς οὐρανόν, Ἥλιε, ἔκραξε, καὶ οὐράνιοι θεοί, εὐχαριστῶ ὑμῖν ὅτι ἠτύχησα πρὶν τελευτήσω νὰ ὑποδεχθῶ ἐν τῷ βασιλείῳ μου καὶ τῇ ἐστία τῶν ἀξίων ἀπόγονον τοῦ ἐναρέτου ἀνδρός καὶ στρατηγοῦ, οὗ οὐδέποτε θέλω ἐπιλησθῆ! »

« Ἀποκόμηθεῖς ἐναύλους ἔχων εἰς τὰς ἀκοάς τοὺς λόγους τοῦ Μασανάσσης εἶδον καθ' ὕπνον τὸν Ἀφρικανόν, οὗ ἡ θεὰ μ' ἐνέπλησε σεβασμοῦ ἅμα καὶ δέους. Ἄλλ' ὁ ἦρωες, διασκεδάσας τὸν φόβον με ἀνήγαγεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἀναπαυθεῖς δὲ εἰς ὑψηλόν τι καὶ κάταστρον μέρος μοι ὁμίλησεν ὡς ἀκούσθως.

« Ταπεινώσον τὸ βλέμμα καὶ θεώρησον τὴν Καρχηδόνα, ἣν ἐγὼ μὲν ὑπέταξα τοῖς Ῥωμαίοις, σὺ δὲ θέλεις μετὰ δύο ἔτη ἀρδῆν ἐξολοθρεύσει καὶ καταστῆ ἀξίας τοῦ ὀνόματος Ἀφρικανοῦ, ὅπερ σοὶ ἐκληροδότησα . . . Μάθε δέ, τέκνον, ὅτι ὑπάρχει ἐν οὐρανῷ κατοικία προωρισμένη τοῖς δικαίοις.

\*) Ὅτε ἔφθασεν ὁ Σκιπίων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μασανάσσης, ὁ γέρον βασιλεὺς εἶχεν ἄρτι μεταλλάξει τὸν βίον.

» Ὁ παρ' ἡμῖν τοῖς θνητοῖς βίος, δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ  
 » θάνατος, ἀληθοὺς δὲ ζωῆς ἀπολαύουσιν οἱ ἐν τῷ  
 » αἰωνίῳ σκηνώματι τῶν ψυχῶν, εἰς ὃ δὲν δύναται  
 » τις νὰ εἰσέλθῃ, ἐὰν μὴ ἦ εὐσεβής, δίκαιος, εὐπει-  
 » θῆς τοῖς γονεῦσι καὶ ἀφωσιωμένος τῇ πατρίδι.  
 » Καταφρόνει τὰς ἀμοιβὰς τῶν θνητῶν, θεωρῶν ἐν-  
 » τεῦθεν τὴν μικρότητα τῆς γῆς καὶ πόσον ὀλίγον  
 » χῶρον κατέχουσιν ἐν αὐτῇ τὰ μέγιστα κράτη,  
 » διαιρούμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ θαλασσῶν καὶ ἐρή-  
 » μων. Τίς λοιπὸν ἠθέλεν εἶναι ὁ σκοπὸς ἐπιγείου  
 » φιλοδοξίας; Τὸ ὄνομα τῶν Ῥωμαίων ὑπερέβη  
 » ἄρ' ἀγέ ποτε τὰς ἀκρωρείας τοῦ Καυκάσου ἢ τὰς  
 » ὄχθας τοῦ Γάγγου; Πόσοι δὲ διαιτῶνται πρὸς ἑω  
 » καὶ δυσμὰς καὶ ἄρκτον καὶ νότον λαοί, οἵτινες οὐ-  
 »δέποτε ἤκουσάν τι περὶ τοῦ Σκιπίωνος; Οἱ δὲ ἔχον-  
 » τές με διὰ στόματος θέλουσιν ἀποθάνει ὀσονούπω,  
 » καὶ αὐτὴ δὲ ἡ δόξα μου θέλει λεισμονηθῆ διὰ παν-  
 » τός, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αἰετῶν ἀνθρώπων  
 » μεταβαλλομένων. Εἰς οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἀπόβλε-  
 » πε, τέκνον, εἰμὴ εἰς τὰς θείας ταύτας μονάς, ἐν αἷς  
 » θέλεις ἀκροᾶσθαι τῆς ἀρμονίας ταύτης τῶν σφαι-  
 » ρῶν, ἧτις κατακηλεῖ τὰς ἀκοάς σου, καὶ μηδενὸς  
 » ἄλλου ἐπεθύμει εἰμὴ τῶν ἀκραδάντων τούτων  
 » ναῶν, προωρισμένων εἰς τοὺς μεγαθύμους καὶ  
 » ὑψηλόφρονας ἀνδρας, οἵτινες καὶ ζῶντες καταγί-  
 » νονται περὶ τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων. Ταῦτα  
 » εἰπὼν ἐσιώπησεν ὁ Ἀφρικανός, ἐγὼ δὲ ἠγέρθη. »

Ἡ εὐφυῆς αἴτη ἐπινόησις τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου, τοῦ ἐπονομασθέντος πατρὸς τῆς πατρίδος, οὐδόλως ἀντίκειται τῇ σοβαρότητι τῆς ἱστορίας, προτιθεμένης νὰ διαιωνίσῃ τὰ ἐνδοξα τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ἅτινα εὐρίσκονται ἀμφοτέρωθεν συντηνωμένα ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὄνειρῳ \*).

Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανός, γενόμενος ὑπάτος εὐνοία τοῦ δήμου, ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἐξακολουθῇ πολιορκῶν τὴν Καρχηδόνα. Κυριεύσας δὲ τὴν κάτω πόλιν, καλουμένην Μέγαρα ἢ Μάγαρα, ἐπεχείρησε μετὰ ταῦτα νὰ κλείσῃ τὸν ἐξωτερικὸν λιμένα διὰ χώματος \*). Οἱ δὲ Καρχηδόνοι ὀρύξαντες ἐτέραν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον εἰσοδον, εἰσῆλθον αἴφνης εἰς αὐτὸν πρὸς μεγίστην κατάπληξιν τῶν Ῥωμαίων, ὧν τὸν στόλον ἠδύναντο τότε νὰ ἐμπρήσωσιν. Ἄλλ' ἡ τελευταία ὥρα τῆς Καρχηδόνας εἶχεν ἤδη φθάσει· μεγίστη δὲ ἐπεκράτει ταραχὴ καὶ ἀνοία παρὰ τοῖς ὑπερασπισταῖς τῆς ἀτυχῆς ταύτης πόλεως, οἵτινες ἐξέλεξαν στρατηγὸν Ἀσδρούβαν τινά, σκληρὸν καὶ αἰμοβόρον ἄνδρα, ἄρχοντα τρισμυρίων μισθωτῶν καὶ χρώμενον τοῖς πολίταις ὡς πολεμίοις.

Οὕτω δαπανήσας τὸν χειμῶνα ὁ Σκιπίων προσέβαλεν ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα, καλούμενον Κώθωνα· καταλαβὼν δὲ ἐν βραχεὶ χρόνῳ

\*) Τὸ ἄνευρον τοῦτο εἶναι ἀπομίμῃσις χωρίου τινὸς τῆς Παλιτίαις τοῦ Πλάτωνος.

\*\*) Chaussée.

τὰ τεῖχη τοῦ λιμένος τούτου προὔχῳρησε μέχρι τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως. Τρεῖς ἀνωφερεῖς ὁδοὶ ἠνοίγοντο ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ταύτης, ἀγούσαι εἰς τὴν ἀκρόπολιν, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βύρσας. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ὑπερασπίσαντο ἀνδρείως ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ὀδῶν τούτων, ἃς ἠναγκάσθη ὁ Σκιπίων νὰ πολιορκῇ ἀλλεπαλλήλους. Ἡ ὁδομαχία αὕτη διήρκεσεν ἐξ ὀλα ἡμερονύκτια. Οἱ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἐβίαζον τὴν εἰσοδον τῶν οἰκιῶν, οἱ δὲ ὠπλισμένοι σιδηραῖς ἀρπάγαις ἐνησχολοῦντο ἀποσύροντες τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις συσσωρευμένα ἢ εἰς τὰς ὁδοὺς ἐβρίμμενα πτώματα· πολλοὶ δὲ ζῶντες ἐβρίφθησαν φύρδην μίγδην εἰς τοὺς λάκκους μετὰ τῶν νεκρῶν.

Τῇ δὲ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ προσῆλθον πρέσβεις ἐν περιβολῇ ἰκέτου, αἰτούμενοι παρὰ τῶν Ῥωμαίων νὰ φεισθῶσι τῶν ἐν τῇ ἀκρόπολει καταφυγόντων· ὁ δὲ Σκιπίων παρεχώρησεν αὐτοῖς τὸ αἰτούμενον, ἐξαιρέσας τῆς χάριτος ταύτης τοὺς Ῥωμαίους λειποτάκτας. Πεντακισμύριοι ἄνδρες, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδία ἐξῆλθον οὕτω ἐκ Βύρσας.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως ὑψοῦτο ναὸς ἱερὸς τῷ Ἀσκληπιῷ, εἰς ὃν καταφυγόντες οἱ αὐτόμολοι, ἐννεακόσιοι περιπου τὸν ἀριθμὸν, ὠχυρώθησαν ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀσδρούβα, ἐν συνώδευον ἢ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα. Οἱ ἀπεγνωκότες οὕτοι ἄνδρες κατάρθωσαν ἠ' ἀπουκρεύσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον τὰς ἐφόδους τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ

διωχθέντες βιθμηδὸν τοῦ προαυλίου τοῦ ναοῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ κλεισθῶσιν ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ. Ὁ Ἄσδρούδας, φοβηθεὶς τὸν θάνατον κατέλιπε τότε τοὺς συντρόφους, τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα καὶ προσελθὼν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον μετὰ κλάδου ἐλαίας ἐνηγκαλίσατο τὰ γόνατα τοῦ στρατηγοῦ· ὁ δὲ Σκιπίων διέταξε νὰ δείξωσιν αὐτὸν τοῖς αὐτομόλοις, οἵτινες ὀργῇ διαβράχυντες ἐνέκρησαν τὸν ναὸν καταρῶμενοι τὸν προδότην.

Ἐνῶ ἀνέθρωςκον ἤδη αἱ φλόγες, ἐφάνη γυνὴ τις ἐν ἑορτασίμῳ περιβολῇ, κρατοῦσα δύο παῖδας ἐκ τῆς χειρός. Αὕτη ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Ἄσδρούδα, ἣτις ἐπελθοῦσα τοῖς ὀφθαλμοῖς τοὺς περὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐχθροὺς καὶ ἀναγνώρισασα τὸν Σκιπίωνα « Ῥωμαῖε, » ἔκραξε, δὲν ἐπικαλοῦμαι τὴν θεῖαν ὀργὴν κατὰ » σοῦ, τοῖς ἐν πολέμῳ νομίμοις ἐπομένου, ἀλλ' εἶθε » σύ τε καὶ οἱ πατρῷοι Θεοὶ νὰ τιμωρήσητε τὸν ἀνανδρὸν τοῦτον, τὸν προδότην καὶ σύζυγον καὶ τέκνα » καὶ πατρίδα καὶ Θεοὺς τοὺς ἐφεστῖους! Σὺ δέ, ὦ » Ἄσδρούδα, θέλεις λάβει ὀσνούπω παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν προσήκουσαν τοῖς προδόταις ἀμοιβήν. » Ὑπαγε, ἀνάξιε στρατηγὲ τῆς Καρχηδόνας, ὑπαγε » ν' ἀκολουθήσης τῷ ἄρματι τοῦ νικητοῦ, ἐνῶ αἱ » φλόγες αὐταὶ ἐξαρπάσουσιν ἐμὲ καὶ τὰ τέκνα μου » ἐκ τῆς δουλείας. »

Ταῦτα δ' εἰποῦσα σφάζει τὰ τέκνα καὶ ῥίπτει αὐτὰ εἰς τὰς φλόγας, εἰς ἃς κρημνίζεται καὶ αὕτη·

πάντες δὲ οἱ αὐτόμελοι ἀκολουθοῦσιν αὐτῇ.

Οὕτω ἀπώλετο ἡ πατρίς τῆς Διδούδας, τῆς Σοφονίβης, καὶ τοῦ Ἀννίβου. Ὁ Φλώρος, ἵνα παραστήσῃ ἡμῖν τὸ μέγεθος τῆς καταστραφείσης πόλεως, λέγει ὅτι ἡ πυρκαϊὰ διήρκεσε δεκαεπτὰ ὀλοκλήρους ἡμέρας· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σκιπίων ἐδίκρυσεν θεωρῶν τὰς φλόγας, αἵτινες ἀπετέφρουν τὴν τόσῳ ποτε εὐπραγοῦσαν πόλιν, ἀναμνησθεὶς δὲ τοῦ παλιμβόλου τῶν ἀνθρωπίνων ἀπήγγειλε τοὺς στίχους τούτους τοῦ Ὀμήρου, ἐφαρμόζων αὐτοὺς εἰς τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Ῥώμης·

Ἔσσετ' ἡμαρ, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ  
καὶ Πριάμος καὶ λαὸς εὐμελίῳ Πριάμοιο.

Ἡ Κόρινθος κατεσκάφη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Κόρινθος δὲ παῖς, θεωρῶν τὴν ἀνασκαφείσαν πατρίδα ἀπήγγειλεν ὡς καὶ ὁ Σκιπίων χωρίον τοῦ Ὀμήρου. Ὅποῖα ἄρα ἡ δόξα τοῦ ποιητοῦ τούτου, ὅν πάντες οἱ ἀρχαῖοι ἐπεκαλοῦντο κατὰ τὴν πτώσιν καὶ τὰς μεγάλας τῶν λαῶν συμφορὰς, ὡς εἰ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ᾔναι μέγα καὶ τραγικόν, ἀπόντος αὐτοῦ! Πάντες τότε οἱ πάσχοντες ἐζήτουν παραμυθίαν παρὰ τῷ ὑμνήσαντι τὸν θάνατον τοῦ Ἐκτορος καὶ τὰς συμφορὰς τοῦ Ἰλίου!

Ἄμα κατεστράφη ἡ Καρχηδὼν, ἀλάστωρ δαίμων ἀνεδέξατο νὰ λάβῃ δίκην ὑπὲρ αὐτῆς, διαφθείρων τὰ ἔθνη τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐρεθίζων αὐτοὺς εἰς ἐμφυλίου

πολέμους, οἵτινες ἄρχονται παρ' αὐτάς τὰς ὄχθας τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ὁ μὲν Σκιπίων δολοφονεῖται ὑπὸ τῶν οἰκείων, τὰ δὲ τέκνα τοῦ συμμάχου τῶν Ῥωμαίων Μασανάσση σφάζονται ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Σοφονίσθης καὶ τὰ σκῦλα τοῦ Σύφακος χρησιμεύουσι τῷ Ἰουγούρθα, ἵνα διαφθεῖρη καὶ νικήσῃ τοὺς Ῥωμαίους.

Ὁ βάρβαρος οὗτος ἀναγκάζει μετ' οὗ πολὺ Ῥωμαϊκὸν στρατὸν νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀντικρὺ σχεδὸν τῆς Καρχηδόνας, ὡς εἰ ἤθελε νὰ εὐφράνῃ τὴν σκιάν τοῦ Ἀννίβα· ἀλλ' αἰχμαλωτισθεὶς ὀσονούπω ὑπὸ τοῦ Μαρίου παραφρονεῖ ἀκολουθῶν τῷ θριάμβῳ τοῦ νικητοῦ. Οἱ δὲ ραβδοῦχοι γυμνώσαντες αὐτὸν ἔρριψαν εἰς λάκκον, ἀφοῦ ἀφείλον καὶ αὐτὰ τὰ ἐνώτια, προτιθέμενοι, φαίνεται, ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἐνδίκως ἐμίμνητο ὁ βασιλεὺς οὗτος τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἀπληροῖα.

Ἄλλ' ὁ κατὰ τοῦ ἀπογόνου τοῦ Μασανάσση θρίαμβος ἐγένετο αἰτία τῆς πρὸς ἀλλήλους τοῦ Μαρίου καὶ Σύλλα ζηλοτυπίας, τῆς τοσοῦτω τῆ Ῥώμῃ ὀλεθρίας. Ὁ Μάριος, ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἐμπροσθεν τοῦ ἀντιπαλοῦ ἤλθε ζητῶν ἄσυλον παρὰ τοῖς τάφοις τοῦ Ἀννωνος καὶ Ἀμίλκ᾽ τοῦ δὲ ἐπάρχου τῆς Ἀφρικῆς Σεξιτιλίου ἐντειλαμένον αὐτῷ ν' ἀναχωρήσῃ τῶν ἐρειπίων ἐκείνων, « Ἄγγελε τοίνυν τῷ δεσπότῃ, ἀπε-  
» κρίνατο ὁ φοβερός ὑπατος δεινὸν εἰς τὸν ὑπηρέτην  
» ἀποβλέπων, ὅτι Γάϊον Μάριον ἐν τῆς Καρχηδό-

» νος ἐρειπίοις φυγάδα καθεζόμενον εἶδες \*). »

« Ὁ Μάριος καὶ ἡ Καρχηδὼν, λέγει ἱστορικός τις  
» καὶ ποιητής, παρεμύθου ἀλλήλων τὰς συμφοράς·  
» ἀμφοτέροι δὲ πεπτωκότες ἔπαυσαν αἰτιώμενοι τοὺς  
» Θεούς. »

Ἡ ἐλευθερία τέλος τῆς Ῥώμης ἐκπνέει παρὰ τοὺς πόδας τῆς κατεδαφισθείσης καὶ δούλης Καρχηδόνας, ἠττηθέντος ἐν Ἀφρικῇ τοῦ Σκιπίωνος ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ διαρρίφθέντος τοῖς κύμασιν ἐκείνοις, ἅτινα διέπλευσαν οἱ θριαμβεύοντες στόλοι τῶν προγόνων αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Κάτων ζεῖ ἐτι ἐν Ἰτύκῃ, ὁ ὕστατος ὢν ὑπέρμαχος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας· πλησιάσαντος ὁμως τοῦ Καίσαρος ἀπελπίζεται περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, ζητεῖ τὸ ξίφος καὶ σπασάμενος αὐτὸ ἀπτεται τῆς αἰχμῆς λέγων, « Νῦν ἐμός εἰμι ». Εἶτα δὲ κατακλίνεται καὶ δις διεξεληθὼν τὸν περὶ ψυχῆς διάλογον τοῦ Πλάτωνος ἀποκοιμᾶται. Ἀφουτισθεὶς περὶ τὸν ὄρθρον ὑπὸ τῶν πτηνῶν σπεύδει ν' ἀνταλλάξῃ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ζωὴν ἀντὶ ζωῆς ἀθανάτου, πληξάμενος δὲ διὰ τοῦ ξίφους ὑπὸ τὸ στήθος ἐκπίπτει τῆς κλίνης δυσθανατῶν. Προσδραμόντες οἱ ὑπηρεταὶ περιδέουσι τὴν πληγὴν, ἀλλ' οὗτος ἀνανήψας διαρρήγνυει τὸν ἐπίδεσμον καὶ σπυράττει τὴν σπλάγχνα, προτιμῶν ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς ἱεῖρας

\*) Ηλουτάρζ. βίος Μαρίου παρ. ΜΑ.



ἐλευθερίας μάλλον ἢ νὰ ζήσῃ ὑπὸ μέγαλον ἄνδρα \*).

Καταργηθείσης ἐν Ῥώμῃ τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν ἠθῶν καὶ νόμων ἀλλοίων καταστάτων, συνεμετεβλήθη καὶ ἡ τύχη τῆς Καρχηδόνας. Ὁ Τιβέριος Γράκχος εἶχεν ἤδη συστήσει ἀποικίαν ἐν τῷ ἐρήμῳ περιβόλῳ τοῦ κτίσματος τῆς Διδουῆς, ἀλλ' αὕτη, φαίνεται, δὲν εὐδοκίμησε· καθότι ὁ Μάριος δὲν εὗρεν ἐν Καρχηδόνι ἄλλο τι εἰμὴ ἐρείπια μόνον καὶ καλύδας. Ὁ δὲ Ἰούλιος Καῖσαρ, ἰδὼν καθ' ὕπνον, ἐνῷ διέτριβεν ἐν Ἀφρικῇ, πολυάριθμον στρατόν, προσκαλοῦντα αὐτόν μετὰ δακρύων, διανοήθη ν' ἀνοικεδομήσῃ τὴν Κόρινθον καὶ Καρχηδόνα, ὧν τοὺς στρατιώτας εἶδε πιθανῶς ἐν ὀνείροις· τὸ δὲ σχέδιον αὐτοῦ ἐξετέλεσεν ὁ Αὐγουστος, ἀνεγείρας τὴν Καρχηδόνα, ἧτις ἤκμαζεν ἤδη ἐπὶ Στράβωνος καὶ μετ' αὐτὸν πολὺ κατέστη πρωτεύουσα τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐπίσημος διὰ τὸ εὐτράπελον τῶν κατοίκων, τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ μεγαλοφυεῖς ἄνδρας. Ἀλλ' ἡ νεόδημος πόλις οὐδόλως ἀπέβαλε τὴν ἀνέκαθεν ἀπάνθρωπον δεισιδαιμονίαν, καταδύξασα ἀπηνῶς τοὺς χριστιανούς καὶ βασανίσασα τὸν εὐγλωττον Κυπριανόν, ὡς ἔκαμε καὶ τὸ πάλαι παιδία εἰς τιμὴν τοῦ Κρόνου. Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐπέγραψε τοῖς Καρχηδονίοις τὴν κατὰ τῶν ἐθνικῶν Ἀπολογία, ὁ δὲ Ἀρνόβιος ἐδίδαξεν ἐν Καρχηδόνι τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἔσχε

\*) Ὅρα ἐν ταῖς σημειώσεσι τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, ἐξ οὗ ἠρνήθη ὁ συγγραφεὺς τὴν περιγραφὴν ταύτην. Σ. Μ.

μαθητὴν τὸν Λακτάντιον, ὅστις ἐπωνομάσθη διὰ τὴν περὶ τοὺς λόγους δεινότητα χριστιανὸς Κικέρων.

Ἐξήκοντα μετὰ ταῦτα ἔτη ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος παρεδόθη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὰς ἡδονὰς ἐκείνας, ἐφ' αἷς ἐθρήνησεν ὡς ὁ προφητὰναξ καθ' ὄλον τὸν μετέπειτα βίον. Ἡ ζωηρὰ αὐτοῦ φαντασία, ἐξαφθεῖσα ὑπὸ τῶν μύθων τῶν ποιητῶν, ἐνησμενίζετο ἀναζητοῦσα τὰ λείψανα τῶν βασιλείων τῆς Διδουῆς· ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας ἀπογοήτευσίς \*) καὶ ἡ ἐπομένη ταῖς ἡδοναῖς μεταμέλεια κατέστησαν βραδύτερον τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ σοβαρότερους, ὁ δὲ Ἄγ. Ἀμβρόσιος ἐμύησεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὸν παῖδα τοῦτον τῆς Μονίκης, ὅστις γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Ἰππῶνος κατέστη τὸ πρότυπον πασῶν τῶν ἀρετῶν. Ἡ ἀπέριττος, ἀλλὰ κοσμίως εὐτρεπισμένη αὐτοῦ οἰκία ὡμοίαζε μοναστηρίῳ, ὁ δὲ σεβάσμιος ἀρχιερεὺς ἦν καθαρῶς μὲν πάντοτε καὶ φιλοκάλως ἐνδεδυμένος, οὐδέποτε δὲ πολυτελῶς, νομίζων πολυδάπανον ἐσθῆτα ἀνάρμοστον εἰς τε τὸ κεκυφῶς σῶμα καὶ τὰς πολιὰς τρίχας. Οὐδεμία εἰσῆρχετο εἰς τὸ οἶκημα αὐτοῦ γυνή, οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀδελφή, καίτοι χῆρα καὶ δούλη τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ ξένοι εὕρισκον πάντοτε παρ' αὐτῷ πολυόψον τράπεζαν, ἀλλ' οὗτος οὐδὲν ἄλλο

\*) Desenchantement.

ἔτρωγεν εἰμὴ μόνον ὄσπρια καὶ ὀπώρας. Τοιοῦτον διῆγε βίον ὁ Αὐγουστίνος, περιθάλπων τοὺς πτωχοὺς καὶ κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἀναστατωσάντων τὴν Ἀφρικὴν Βανδήλων, οἵτινες ἐπολιόρησαν τὴν Ἰπῶνα τῷ 431 Μ. Χ. \*).

Οἱ βάρβαροι εἶχον ἤδη εἰσελάσει εἰς τὰς μεγάλας ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ῥώμη εἶχε λεηλατηθῆ ὑπὸ Ἀλαρίχου· οἱ δὲ Βανδήλοι, εἴτε ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν Βισιγόθων, εἴτε προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ κόμητος Βονιφατίου, μετέβησαν τέλος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς Ἀφρικὴν. Ὁ λαὸς οὗτος, καταγόμενος κατὰ τὸν Προκόπιον ἀπὸ τῶν Γόθων, οὐ μόνον τῆς ὠμότητος τούτων μετέχεν, ἀλλ' ἦν καὶ εἰς ἄκρον φανατικὸς· ἀσπασθεὶς δὲ τὸν ἀριανισμόν ἔτρεφεν ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν καθολικῶν. Ἡ σκληρότης τῶν βαρβάρων τούτων ἦν ἀπαραδειγμάτιστος· ὁσάκις δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι πόλιν τινί, ἔσφαζον περὶ αὐτὴν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ καταλείποντες τὰ πτώματα ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἥλιον ἐπεφόρτιζον τοῖς ἀνέμοις νὰ εἰσαγάγῃσι τὴν πνώλην ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ κρημνίσωσιν. Ἀπασα ἡ Ἀφρικὴ κατεπλάγη ὑπὸ τῶν ἡμιγύμων τούτων γιγάντων, οἵτινες μετέβαλον τοὺς ἡττηθέντας εἰς κτήνη, ἐλαύνοντες αὐτοὺς ἀγεληδὸν καὶ σφάζοντες τοὺς κεκμηκότας.

\* Ὁ Ἁγ. Αὐγουστίνος ἀπέβισε κατὰ τὴν πολιτείαν ταύτην.

Ὁ Γενσερικός κατέστησε τὴν Καρχηδόνα ἔδραν τοῦ κράτους αὐτοῦ· ἦν δὲ εἰ πέρ τις καὶ ἄλλος κατάλληλος νὰ ἀρχῇ τῶν βαρβάρων, οὗς ὑπέταξεν αὐτῷ ἡ Θεία Πρόνοια. Φύσει δὲ ὢν σκυθρωπὸς καὶ καταλαμβανόμενος ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ ἀγρίας τινὸς μελαγχολίας, ἐφαίνετο μέγας ἐν τῷ γενικῷ ἐκείνῳ ναυαγίῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, διότι εἶχεν ἀναβῆ ἐπὶ τῶν συντριμμάτων αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις τῆς Διδούς ἔσχε τελευταίαν τινὰ παρὰ τῆς Ῥώμης δίκην· καθότι ὁ Γενσερικός ὑπερβάς τὴν θάλασσαν ἐκπολιορκεῖ τὴν αἰωνίαν πόλιν, παραδίδει αὐτὴν εἰς διαρπαγὴν τοῖς στρατιώταις ἐπὶ δεκατέσσαρας ἡμέρας καὶ εἶτα ἐπιβαίνει ὁ νέος οὗτος Ἀννίβας τῶν πλοίων, μετακομίζων εἰς Καρχηδόνα τὰ σκῦλα τῆς Ῥώμης, ὡς ὁ στόλος τοῦ Σκιπίωνος μετέφερον εἰς Ῥώμην τὰ τῆς Καρχηδόνας. Πάντα τοῦ βαρβάρου τούτου τὰ πλοῖα, λέγει ὁ Προκόπιος, προσωρμίσθησαν εὐτυχῶς εἰς Καρχηδόνα, πλὴν μόνου τοῦ μετακομίζοντος τοὺς Θεοὺς!

Οὕτω στεριώσας τὴν ἀρχὴν ὁ Γενσερικός ἀπεδήμει κατ' ἔτος, ἵνα λεηλατῇ τὴν Ἰταλίαν, Σικελίαν, Ἰλλυρίαν καὶ Ἑλλάδα. Οἱ τυφλοὶ τῶν χρόνων ἐκεῖνων κατακτηταί, αἰσθανόμενοι ἐνδομύχως ὅτι οὐδὲν ἰσχυρὸν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀπλᾶ ὄντες ὄργανα τῆς Προνοίας, ἐπωνομάζοντο Μάστιγες τοῦ Θεοῦ καὶ Πορθηταὶ τοῦ ἀνθρώπου γένους, οὐδέποτε δὲ ἐκορέννυντο πόλεις ἀγασκάπτοντες καὶ

(Τόμ. Δ')

σφάζοντες ανθρώπους. Παρατηρητέα προσέτι ἡ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν βαρβάρων τούτων πασῶν τῶν περιστάσεων ἐπιτηδειότης, ἢ οὐδένετα \*) δηλ. τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ παντελῆς παρ' αὐτοῖς ἔλλειψις ἀρετῆς, ἰκανότητος καὶ ἀνδρίας, αἵτινες μόναι ἠδύναντο ν' ἀναστείλωσι τὰς προόδους τῶν ἐπηλύδων. Ὁ στόλος τῶν βαρβάρων ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν, πᾶσαι δὲ αἱ νῆες πλήρεις στρατιωτῶν· ἀλλὰ ἐπὶ ποίαν ἄρα ἀκτὴν ἐμελλε νὰ πλέυση; Οὐδ' αὐτὸς ὁ Γενσερίκος ἐγνώριζε τοῦτο· ἐρωτήσαντος δὲ ποτε τοῦ πηδαλιούχου, «Ἐπὶ τίνα λαὸν στρατεύεις, ὦ βασιλεῦ;»  
» Ἐπὶ ἐκεῖνον, ἀπεκρίθη, καθ' οὗ ὠργίσθη ὁ Θεός.»

Ὁ Γενσερίκος ἐτελεύτησε τριακονταεπενέα ἔτη ἀφοῦ εἰσηλθεν εἰς Καρχηδόνα, τὴν μόνην ἐν Ἀφρικῇ πόλιν, ἧς ἐφείσθη· διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς Ὀνορίκος, ὅστις βασιλεύσας ἐπὶ ὀκταετίαν κατέλιπε τὸν θρόνον τῷ ἐξαδελφῷ Γονδαμόνδῳ, βασιλεύσαντι δεκατρία ἔτη καὶ κληροδοτήσαντι τὸ σκῆπτρον τῷ ἀδελφῷ Τρανσαμόνδῳ.

Ἡ βασιλεία τοῦ Τρανσαμόνδου διήρκεσεν εἰκοσιεπτὰ ἔτη, διάδοχος δὲ αὐτοῦ ἐγένετο Ἰλδερίκος ὁ υἱὸς τοῦ Ὀνορίκου καὶ υἱωνὸς τοῦ Γενσερίκου, καθ' οὗ συνωμώσας ὁ συγγενῆς αὐτοῦ Γελίμερος ἐβρίψεν αὐτὸν εἰς εἰρκτῆν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ίουστινιανός, οἰκτείρων τὸν ἐκπτώτον τοῦτον βασιλέα ἐπεμψεν εἰς βοήθειαν

\*) Nullité.

αὐτοῦ τὸν Βελισάριον, ὅστις ῥαδίως κατισχύσας τοῦ Γελίμερου εἰσηλθε νικητῆς εἰς Καρχηδόνα· πορευθεὶς δὲ νὰ καταλύσῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα ἔφαγε κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν τὰ διὰ τὸν Γελίμερον παρασκευασθέντα ὄψα, ὑπηρετούμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Οὐδὲν τῷ ὄντι εἶχε μεταβληθῆ ἐν τῇ αὐλῇ, πλὴν μόνου τοῦ δεσπότου, ὅστις ὁμως εἶναι μικροῦ λόγου ἄξιος, ὁπότεν παύσῃ εὐτυχῶν.

Ὁ Βελισάριος ἦτο ἄξιος τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ τύχης, ὡν ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀναφαίνονται ἐνίοτε ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς διαφθορᾶς, ἵνα μὴ λησμονηθῆ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ ἀρετῆ. Ἄλλ' οἱ μεγάθυμοι οὗτοι ἄνδρες δὲν δύνανται δυστυχῶς νὰ μεταβάλωσι τοὺς περὶ αὐτούς· διότι κατ' οὐδὲν ὁμοιάζοντες τοῖς συγχρόνοις ζῶσι μεμονωμένοι, μακρὰν ἀπέχοντες τῶν πραγμάτων. Ὁ κόσμος στρέφεται περὶ τοὺς ἄνδρας τούτους, μὴ δυνάμενος νὰ παρασύρῃ αὐτούς, ἀλλ' οὐδὲ οὗτοι δύνανται νὰ σταματήσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ περιστροφῇ. Ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἵνα ἐξοχός τις ἀνὴρ καταστῆ χρήσιμος τῇ κοινωνίᾳ, ἐνδεῖ νὰ γεννηθῆ παρὰ λαῶ, φιλοῦντι ἔτι τὴν τάξιν, σεβομένῳ τὴν θρησκείαν, ἀδιαφθόρῳ τὰ ἦθη καὶ κατέχοντι πολιτικὴν θέσιν ἀνάλογον τῆς ἰκανότητος καὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Ἀλλὰ καθ' ὃν αἰῶνα ἐζῆσεν ὁ Βελισάριος, τὰ μὲν συμβεβηκότα ἦσαν μεγάλα, οἱ δὲ ἄνθρωποι μικροί. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ χρονικά τῆς

ἐποχῆς ἐκείνης, εἰ καὶ πλήρη τραγικῶν μεταβολῶν, ἀποκναίουσιν ἡμᾶς, μὴ ἀναζητοῦντας ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπαναστάσεις μηδενίζουσας τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀνδρας μείζους τῶν ἐπαναστάσεων καὶ κατισχύοντας τῆς τύχης· ὥστε οἱ μὲν βάρβαροι, ἀπᾶσαν ἀναστατοῦντες τὴν οἰκουμένην ἐμπνέουσι καταφρόνησιν μόνον καὶ βδελυγμίαν, οἱ δὲ Σπαρτιαῖται καὶ Ἀθηναῖοι, ἐρίζοντες περὶ μικρᾶς ἐν Ἑλλάδι γωνίας κινοῦσιν ἔτι ἡμᾶς εἰς θαυμασμόν.

Ὁ αἰχμάλωτος Γελίμερος, ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἠκολούθησε τῷ θριάμβῳ τοῦ Βελισσαρίου, εἶτα δὲ ὁ ἐκπτωτος οὗτος μονάρχης κατέστη γεωργός. Τὸ κατ' ἐμὲ φρονῶ ὅτι ἐν τοιαύταις συμφοραῖς ἡ φιλοσοφία παρηγορεῖ μὲν τοὺς κοινούς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθιστᾷ ἔτι μείζω τὴν λύπην καρδίαις ὄντως βασιλικῆς.

Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς οὐδόλως ἐτύφλωσε τὸν Βελισάριον· ἀλλὰ καὶ ἀληθῆ ἀνυπόθεσώμεν τὴν τύφλωσιν, αὕτη ἤθελεν εἶναι μικρὸν μόνον καὶ ἀσήμαντον συμβεβηκός ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ἀχαριστίας. Ἡ δὲ Καρχηδὼν εἶδεν ἡγεμόνα, ἐξερχόμενον τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἵνα καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων, τὸν Ἡράκλειον, λέγω, ὅστις ἐδίωξε τὸν τύραννον Φωκᾶν.

Οἱ Ἀραβες εἰσελάσαντες κατὰ πρῶτον εἰς Ἀφρικὴν τῷ 647, ἐπανῆλθον τετράκις ἐν διαστήματι πεντήκοντα ἐτῶν, τὴν δὲ Καρχηδόνα ἐκυρίευσαν τῷ

696, ὅτε οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων κατέφυγον εἰς Ἰσπανίαν καὶ Σικελίαν. Ὁ πατρίκιος Ἰωάννης, στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λεοντίου, ἀφῆρπασε τὴν Καρχηδόνα ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῷ 699, ἀλλ' οὗτοι στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀσσᾶν ἀνέκτησαν τὸ ἐπιπὸν ἔτος τὴν θυγατέρα ταύτην τῆς Τύρου καὶ ἔκτοτε διετήρησαν αὐτήν. Ἱστορικοὶ τινες ἰσχυρίσθησαν ὅτι οἱ Ἀραβες ἀνέσκαψαν ἐκ θεμελίων τὴν Καρχηδόνα· ἀλλ' ἀρχομένου τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ἐσώζοντο, φαίνεται, ἐρείπια τινὰ αὐτῆς, ἐν οἷς οἱ πρέσβεις Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀνεύρον τὸ σῶμα τοῦ Ἀγ. Κυπριανοῦ· περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος οἱ Μωαμεθανοὶ, συνασπισθέντες κατὰ τῶν χριστιανῶν ἀνέδειξαν ἀρχηγούς τῆς συμμαχίας ταύτης τοὺς ἐν Καρχηδόνι Ἀραβας. Παρακατιόντες θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ὁ Ἀγ. Λουδοβίκος εὔρεν ἀρτισύστατον πόλιν, ἀνεγειρομένην ἐπὶ τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας. Ὅπως δὲ ποτε οὐδὲν σώζεται ἤδη ἐκ τῆς πάλαι Καρχηδόνας εἰμὴ τὰ ὀλίγα μόνον περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος ἐρείπια, καλούμενα ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Βερσάχ, ὅπερ φαίνεται μοι διαφθορὰ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος Βύρσα, ὁ δὲ βουλόμενος νὰ πορευθῇ ἀπὸ Τύνιδος εἰς Καρχηδόνα πρέπει νὰ ζητήσῃ τὸν πύργον Ἀλμένόρην ἢ Μαστινάκην

Ventoso gloria curru!

Δύσκολον εἶναι γὰρ συλλάβη τις ἐκ τῶν ἀφηγή-

σεων τῶν ἱστορικῶν ἰδέαν εὐκρινῆ τοῦ σχεδίου τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνος· καθότι τὰ μὲν βιβλία τοῦ Πολυβίου καὶ Τίτου Λιβίου, ἐν οἷς περιεγράφετο μετὰ μεγίστης πιθανῶς ἀκριθείας ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ταύτης, ἀπώλοντο, ἐν δὲ ταῖς ἐπιτομαῖς τοῦ Φλώρου, Βελλείου Πατερκόουλου καὶ ἄλλων τινῶν Λατίνων οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τοπογραφίας, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα γεωγράφοι εἶδον τὴν ῥωμαϊκὴν μόνον πόλιν. Ὁ περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Καρχηδόνος ἀκμάσας Ἀππιανός, κατέλιπε ἡμῖν τὴν κατωτέρω τῆς πάλαι πόλεως περιγραφὴν, ἣτις, εἰ καὶ ἥττον τῶν λοιπῶν ἀτελής, στερεῖται ὁμως ἀκριθείας ἕνεκα τῆς ἐξοιδημένης καὶ πομπῶδους φράσεως τοῦ ἱστορικοῦ τούτου.

« Ἡ πόλις (κεῖται) ἐν μυχῶ κόλπου μεγίστου, »  
 » χερρὸν ἡσῶ τι μάλιστα προσεικυῖα· αὐχὴν γὰρ »  
 » αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἠπείρου διήγειρεν, εὖρος ὦν πέντε »  
 » καὶ εἴκοσι σταδίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ αὐχένος ταινία »  
 » στενὴ καὶ ἐπιμήκης, ἡμισταδίου μάλιστα τὸ πλά- »  
 » τος, ἐπὶ δυσμὰς ἐχώρει, μέση λίμνης τε καὶ τῆς »  
 » θαλάσσης ἀπλῶ τείχει περὶ κρημνὰ οὔσα· τὰ πρὸς »  
 » μεσημβρίαν ἐς ἠπειρον, ἔνθα καὶ ἡ Βύρσα ἦν ἐπὶ »  
 » τοῦ αὐχένος, τριπλῶ τείχει· τούτων δ' ἕκαστον ἦν »  
 » ὕψος μὲν πηχῶν τριάκοντα, χωρὶς ἐπάλξεων τε καὶ »  
 » πύργων, οἱ ἐκ διπλέθρου διαστήματος αὐτοῖς τε- »  
 » τρόφοι περιέκειντο, βάθος δὲ ποδῶν τριάκοντα· »  
 » Διόροφον δὲ ἦν ἐκάστου τείχους τὸ ὕψος καὶ ἐν

» αὐτῶ, κοίλῳ τε ὄντι καὶ στεγανῶ, κάτω μὲν »  
 » ἐστάθμευον ἐλέφαντες τριακόσιοι, καὶ θησαυροὶ »  
 » παρέκειντο αὐτοῖς τροφῶν, ἵπποστάσια δὲ ὑπὲρ »  
 » αὐτοὺς ἦν τετρακισχιλίους ἵπποις καὶ ταμεῖα χι- »  
 » λοῦ τε καὶ κριθῆς, ἀνδράσι τε καταγωγαί, πεζοῖς »  
 » μὲν ἐς δισμυρίους, ἵππεῦσι δὲ ἐς τετρακισχιλίους· »  
 » τόση δὲ παρασκευὴ πολέμου διετέτατο σταθμεύειν »  
 » ἐν τοῖς τείχεσι μόνοις. Γωνία δέ, ἢ παρὰ τὴν »  
 » γλῶσσαν ἐκ τοῦδε τοῦ τείχους ἐπὶ τοὺς λιμένας »  
 » περιέκαμπτεν, ἀσθενὴς ἦν μόνη καὶ ταπεινὴ καὶ »  
 » ἡμέλητο ἐξ ἀρχῆς. Οἱ δὲ λιμένες ἐς ἀλλήλους διε- »  
 » πλέοντο καὶ ἔσπλους ἐκ πελάγους ἐς αὐτοὺς ἦν »  
 » εὖρος ποδῶν ἑβδομήκοντα, ὃν ἀλύσεις ἀπέκλειον »  
 » σιδηραῖς. Ὁ μὲν δὲ πρῶτος ἐμπόροις ἀνεῖτο καὶ οἰκί- »  
 » σματ' ἦν ἐν αὐτῶ πυκνὰ καὶ ποικίλα· τοῦ δὲ ἐντὸς »  
 » ἐν μέσῳ νῆσος ἦν, καὶ κρηπίσι μεγάλαις ἦτε νῆσος »  
 » καὶ ὁ λιμὴν διήληπτο, νεωρίων τε ἕγεμον αἱ κρη- »  
 » πίδες ἐς ναῦς διακοσίας καὶ εἴκοσι πεπονημένων, »  
 » καὶ ταμισίων ἐπὶ τοῖς νεωρίοις εἰς τριηρετικὰ »  
 » σκεύη. Κίονες δ' ἐκάστου νεωσοίκου προεῖχον ἰωνι- »  
 » καὶ δύο, ἐς εἰκόνα στοᾶς τὴν ὄψιν τοῦ λιμένος »  
 » καὶ τῆς νήσου περιφέροντες. Ἐπὶ δὲ τῆς νήσου »  
 » σκηνὴ πεποίητο ναυάρχῳ, ὅθεν ἔδει καὶ τὸν σαλ- »  
 » πιγκτήν σημαίνειν καὶ τὸν κήρυκα προλέγειν καὶ »  
 » τὸν ναύαρχον ἐφορᾶν. Ἐκειτο δὲ ἡ νῆσος κατὰ »  
 » τὸν ἔσπλουν καὶ ἀνετέτατο ἰσχυρῶς· ἵνα ὅτε ναύ- »  
 » αρχος τὰ ἐκ πελάγους πάντα ἐφορᾷ καὶ τοῖς ἐπι-

» πλέουσιν ἀφανής ἢ τοῦ ἔνδον ἢ ὄψις ἢ ἀκριβής. Οὐ  
 » μὴν οὐδὲ τοῖς ἐσπλεύσασιν ἐμπόροις εὐθύς ἦν τὰ  
 » νεώρια σύνοπτα· τείχος γὰρ αὐτοῖς διπλοῦν περιέ-  
 » κειτο καὶ πύλαι, αἱ τοὺς ἐμπόρους ἀπὸ τοῦ πρώτου  
 » λιμένους εἰς τὴν πόλιν ἐπέφερον οὐ διερχομένους  
 » τὰ νεώρια.

Ἐνασκαφείσης τῆς πρώτης ταύτης πόλεως οὐδὲν  
 πιθανῶς ἐναπελείφθη πλὴν μόνον τῶν δημοσίων καὶ  
 ἰδιωτικῶν δεξαμενῶν, ὧν ἡ μεγαλοπρέπεια ἐμποιεῖ  
 ἡμῖν μεγίστην ἰδέαν περὶ τῶν μνημείων τῆς Καρ-  
 χηδόνας· τὸ δὲ διοχετεύον εἰς τὰς δεξαμενάς ταύτας  
 τὰς ὄμβρους ὑδραγωγεῖον νομίζω ἔργον τῶν Ῥω-  
 μαίων, τεκμαιρόμενος τοῦτο ἐκ χωρίου τινός τοῦ  
 Φλώρου, λέγοντος ὅτι ἄρδην κατεστράφη ἡ πατρίς  
 τῆς Διδοῦς \*).

Ὁ Ἀππιανὸς προσθέτει ὅτι πᾶν τὸ διαφυγόν τὰς  
 φλόγας κατηδαφίσθη διαταγῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς γερου-  
 σίας, ὁ δὲ Βελλείος Πατέρκουλος « ἡ Ῥώμη, λέγει,  
 » κοσμοκράτωρ ἤδη οὔσα, ἐνόμιζεν ἑαυτὴν κινδυ-  
 » νεύουσαν, ἂν δὲν ἐξελείφετο καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα  
 » τῆς Καρχηδόνας. »

Ὁ Στράβων ἐν τῇ συντόμῳ αὐτοῦ πλὴν σαφεστά-  
 τη περιγραφῇ, συγχέει, νομίζω τὴν πάλαι πόλιν τῆ  
 τῶν Ῥωμαίων.

\*) • Qanta urbs delota sit, ut de cacteris taceam, vel ignium mora probari potest. Quippe per continuos XVII dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphus.

« Καρχηδὼν δὲ ἐπὶ χερρόνησου τινός ἴδρυται,  
 » περιγραφούσης κύκλον τριακοσίων ἐξήκοντα στα-  
 » δίων ἔχοντα τείχος, οὗ τὸ ἐξηκονταστάδιον μῆκος  
 » αὐτὸς ὁ αὐχὴν ἐπέχει, καθῆκον ἀπὸ θαλάττης ἐπὶ  
 » θάλατταν, ὅπου τοῖς Καρχηδονίοις ἦσαν αἱ τῶν  
 » ἐλεφάντων στάσεις καὶ τόπος εὐρυχωρῆς. Κατὰ  
 » μέσῃν δὲ τὴν πόλιν ἡ ἀκρόπολις, ἣν ἐκάλουν Βύρ-  
 » σαν, ὄφρως ἰκανῶς ὀρθία, κύκλῳ περιτοιχισμένη,  
 » κατὰ δὲ τὴν κορυφὴν ἔχουσα Ἀσκληπιεῖον, ὅπερ  
 » κατὰ τὴν ἄλωσιν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀσδρούδα συνέπρησεν  
 » αὐτῇ· ὑπόκειται δὲ τῇ ἀκροπόλει οἷτε λιμένες καὶ  
 » ὁ Κώθων, νησίον περιφερὲς εὐρίπῳ περιεχόμενον,  
 » ἔχοντι νεωσοίκους ἐκατέρωθεν κύκλῳ \*).

Ἡ Καρχηδὼν καλεῖται φοινικιστὶ κατὰ τὸν Σα-  
 μουήλ Βοχάρδον Καρθά-Α δάθ ἢ Καρθά-Χαδ-  
 θά, ὅπερ σημαίνει νέα πόλις· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο οἱ  
 μὲν Ἕλληνας μετεποίησαν εἰς Καρχηδόνα, οἱ  
 δὲ Ῥωμαῖοι εἰς Carthago. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα  
 τῶν τριῶν τῆς πόλεως διαιρέσεων ἐλήφθησαν ἐκ τῆς  
 φοινικικῆς· καθότι τὸ μὲν Μάγαρα παράγεται ἐκ  
 τοῦ μαγάρ, ὅπερ σημαίνει ἀποθήκη, τὸ δὲ Βύρσα  
 ἀπὸ τοῦ βόσρα, ἧτοι φρουρίου, καὶ τὸ Κώθων ἀπὸ  
 τοῦ ρατοῦν ἧτοι τμήματος· ἀμφίβολον δὲ εἶναι  
 ἂν ὁ Κώθων ἦτο τὸ πάλαι νῆσος.

Μετὰ τὸν Στράβωνα οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν περὶ

\*) Στράβων βιβ. ΙΖ'. κεφαλ. Γ'.

τῆς Καρχηδόνας εἰμὴ μόνον ὅτι κατέστη ὠραιότατη καὶ πλουσία πόλις. Ὁ Πλίνιος ὁμοίως περιορίζεται ὀνομάζων αὐτὴν ἀποικίαν, ὑψομένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς μεγάλης Καρχηδόνας, ὃ δὲ πρὸ αὐτοῦ Πομπώνιος Μέλας περιγράφει καὶ οὗτος τὴν Καρχηδόνα ὡς πόλιν, πάλαι μὲν εὐπραγοῦσαν, νῦν δὲ ἐπίσημον μᾶλλον διὰ τὴν ποτε λαμπρότητα ἢ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, ἀλλ' ὁ Σολίνος ὀνομάζει αὐτὴν δεῦτερον μετὰ τὴν Ῥώμην τῆς γῆς ἀγλαΐσμα, ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσι μεγάλην καὶ εὐδαίμονα.

Ἡ νέα Καρχηδὼν γενομένη ἐν μέρει παρανάλωμα τοῦ πυρὸς βασιλεύοντος τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἀνεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τούτου.

Ὁ Κόμμοδος, ὅστις ἔθετο στόλον ἐν τῷ λιμένι τῆς Καρχηδόνας πρὸς μετακομιδὴν τοῦ σίτου τῆς Ἀφρικῆς, ἠθέλησε νὰ μετονομάσῃ τὴν πόλιν ταύτην Κομμοδιανήν, ἀλλ' ἡ φαντασιοπληξία αὐτῆ ἐπὶ ἀναξίου τούτου υἱοῦ ἀνδρὸς ἐναρέτου ἐλησημονήθη ὁσονούπω.

Οἱ δύο Γορδιανοί, ἀναγορευθέντες αὐτοκράτορες ἐν Ἀφρικῇ κατέστησαν τὴν Καρχηδόνα πρωτεύουσαν τῆς οἰκουμένης κατὰ τὴν ἐφήμερον αὐτῶν βασιλείαν, ἀλλ' οἱ Καρχηδόνοι δὲν ἐφάνησαν εὐγνώμονες διὰ τὴν τιμὴν ταύτην, ἐπαναστάντες κατ' αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Καπελίου ὃ δὲ Ζωσιμᾶς προσθέτει ὅτι ἀνηγόρευσαν Αὐτοκράτορα τὸν Σαβινιανόν, ἐνῶ ὁ

τέος Γορδίνος διεδέχετο ἐν Ῥώμῃ τὸν Βαλβίνον καὶ Μάξιμον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν κατὰ Ζωναρᾶν τὴν Καρχηδόνα πιστὴν ἐμμείναςαν τοῖς Γορδιανοῖς, ἡ βασιλεία τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ὑπῆρξε πολὺ σύντομος, ὥστε νὰ καλλωπίσῃ τὴν πόλιν δι' ἀξίων λόγου μνημείων.

Ἐκ διαφορῶν ἐπιγραφῶν, ἃς ἀναφέρει ὁ σοφὸς Χάου, καταφαίνεται ὅτι ὁ Ἀδριανός, Αὐρηλιανός καὶ Σεβήρος ἀνήγειραν μνημεῖα ἐν διαφοροῖς πόλεσι τοῦ Βυζακίου καὶ ἐν αὐτῇ πιθανῶς τῇ πρωτεύουσῃ τῆς πλουσίας ταύτης ἐπαρχίας.

Ὁ τύραννος Μαξέντιος ἐληλάτησέ πυρὶ καὶ σιδήρῳ τὴν Ἀφρικὴν, μὴ φεισάμενος, ὡς εἰκός, τῆς παλαιᾶς ἀντιζήλου τῶν Ῥωμαίων. Πᾶς τις φρίττει ἀναλογιζόμενος τὰς μωρίας τῶν μανιάδων ἐκείνων, οἵτινες ἤρξαν τῆς οἰκουμένης ἀπὸ Τιβερίου μέχρι Κωνσταντίνου, ὃν διεδέξαντο τὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας θήρια. Ἀλλ' οὐδ' οἱ λαοὶ ἦσαν τότε τῶν ἡγεμόνων κρείττω· τερατώδης δὲ σύμβασις ἐφαίνετο στυμολογηθεῖσα μεταξύ τῶν ἀρχόντων καὶ ὑπηκόων, καθ' ἣν οἱ μὲν βασιλεῖς ἠδύναντο τὸ πᾶν νὰ πολήσωσιν, οἱ δὲ λαοὶ ἠνείχοντο τὰ πάντα.

Αἱ εἰδήσεις λοιπόν, ἃς ἔχομεν περὶ τῶν ἐν Καρχηδὼνι κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας μνημείων, εἰσὶ μικροῦ λόγου ἄξια· ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Τερτυλλιανοῦ, Ἀγ. Κυπριανοῦ, Λακταντίου καὶ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐκ τῶν Πράξεων

τῶν Μαρτύρων πληροφορούμεθα ὅτι ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ ἀμφιθέατρα, λουτρῶνες καὶ στοαί· τὰ δὲ τείχη τῆς πόλεως οὐδέποτε, φαίνεται, ὑπῆρξαν ὄχυρά· καθότι ὁ μὲν Γορδιανὸς ὁ Πρεσβύτερος δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερασπισθῇ ἐν αὐτοῖς, ὁ δὲ Γενσερῖκος καὶ Βελισάριος εἰσῆλθον εὐκόλως εἰς Καρχηδόνα.

Ἔχω ἀνὰ χεῖρας νομίσματά τινα, ἀναγόμενα εἰς τοὺς χρόνους τῶν Βανδήλων βασιλέων, ἐξ ὧν εἰκάζω ὅτι αἱ τέχνη ἦσαν πάντῃ ἐπιλεησμένοι ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν βαρβάρων τούτων, οἵτινες οὐδόλως, φαίνεται, ἐκαλλώπισαν τὴν Καρχηδόνα· καθότι γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ὁ Γενσερῖκος πάσας μὲν κατηδάφισε τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ θεάτρα, οὐδενὸς δὲ ἐφείσατο τῶν ἐθνικῶν μνημείου, ἀνασκάψας καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν τῆς Μνήμης καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῆς εἰς τὴν θεὰν Οὐρανίαν ἀφιερωμένης ὁδοῦ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκδιώξας τοὺς Βανδήλους ἐκ Καρχηδόνας ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ στοάς, λουτρά, ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, ὧν ποιεῖται μνηεῖον ὁ Προχύσιος ἐν τῷ περὶ Οἰκοδομῶν συγγράμματι αὐτοῦ, περιγράφων καὶ παράλιόν τινα ἐκκλησίαν, ἀνεγερθεῖσαν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγ. Κυπριανοῦ. Ταῦτα μόνον ἠδυνήθη νὰ εὔρω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῶν μνημείων τῆς ἐνδόξου ταύτης πόλεως· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν σωζομένων ἐρειπίων.

Ὅτε τὸ πλοῖόν μου ἀφίκετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Τύνιδος, ἠγχυροβόλησεν ἀντικρὺ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας, ἅτινα ἐθεώρουν ἐπὶ τινὰ χρόνον μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσω τί βλέπω· καθότι οὐδὲν ἄλλο διέκρινον εἰμὴ μόνον καλύβας Μαυρουσίων, τουρκικόν τι ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀκρωτηρίου ἐρημητήριον καὶ ἀγέλας προβάτων νεμομένων ἐν μέσῳ ἐρειπίων, ἅτινα μόλις ὑψοῦντο ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους· τοιαύτη εἶναι ἤδη ἡ Καρχηδών.

Devictae Carthaginis arces

Procubuere ; jacent infausto in littore turres  
Eversae. Quantum illa metus, quantum illa laborum  
Urbs dedit insultans Latio et Laurentibu arvis !  
Nunc passim, vix reliquias, vix nomina servans,  
Obruitur, propriis non agnoscenda ruinis \*) .

« Τὰ τείχη τῆς ἠττηθείσης Καρχηδόνας καὶ οἱ  
» κατεβρυχηκότες αὐτῆς πύργοι κείνται ἐπὶ τῆς ἀπαι-  
» σίας ἀκτῆς. Ὅποιον δέος προὔξεναι ποτὲ ἡμῖν ἡ  
» πόλις αὕτη καὶ ὁποίας ἐπέβαλλε τοῖς Ῥωμαίοις θυ-  
» σίας, ὅτε οἱ στρατηγοὶ αὐτῆς ὑβρίζον ἡμᾶς ἐν αὐτῷ  
» τῷ Λατίῳ καὶ τοῖς ἀγροῖς τοῦ Λαυρεντίου ! Nūν δὲ  
» μόλις φαίνονται ὀλίγα τινὰ τῆς κλεινῆς ταύτης  
» πόλεως λείψανα, ἀφ' ὧν δὲν δύναται τις νὰ μαν-  
» τεύσῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς. »

\*) Βιργιλ. Αἰνείδ. βιβ. Ζ'.



Ἴνα μὴ περιπλανηθῆ τις ἐν τοῖς ἐρειπίοις τούτοις, ἐνδεὶς νὰ προβῆ μεθοδικῶς εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ ἐρεῦνας. Ὑποθέτω λοιπὸν ὅτι ὁ ἀναγνώστης, ἀναχωρήσας σὺν ἐμοὶ ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Γολέττης (ὅπερ ὑφούται ὡς ἤδη εἶπον παρὰ τὴν διώρυχα, δι' ἧς ἡ ἐν Τύνιδι λίμνη ἐκδίδει εἰς τὴν θάλασσαν), καὶ βαδίσας βορειανατολικῶς παρὰ τὴν ὄχθην τῆς θαλάσσης ἀφικνεῖται μετὰ ἡμισείας ὥρας πορείαν πρὸς τὰς ἀλυκίδας, αἵτινες ἐκτείνονται πρὸς δυσμὰς μέχρι κλάσματός τινος τείχους, ὑφουμένου ἐγγὺς τῶν μεγάλων δεξαμενῶν. Διαβάς τότε μεταξὺ τῶν ἀλυκίδων καὶ τῆς θαλάσσης θέλει διακρίνει χῶματα, διήκοντα εἰς ἰκανὸν μῆκος ὑπὸ τὸ ὕδωρ· καὶ ἡ μὲν θάλασσα καὶ τὰ χῶματα κεῖνται πρὸς δεξιάν, πρὸς δὲ ἀριστερὰν φαίνονται ἐπὶ ἀνωμάτων τινῶν ὑψωμάτων πολυάριθμα συντρίμματα καὶ ὑπ' αὐτὰ κυκλωτέρας ὄρμος, συγκοινωνῶν ποτε τῇ θαλάσῃ διὰ διώρυχος, ἧς φαίνονται εἰσέτι ἴχνη τινά. Ὁ ὄρμος οὗτος εἶναι κατ' ἐμὲ ὁ Κώθων, ἦτοι ὁ ἐσωτερικὸς τῆς Καρχηδόνος λιμῆν, τὰ δὲ ἐν τῇ θαλάσῃ ἐρείπια ἤθελον τότε εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ λιμένος τείχη, ἐν οἷς διέκρινα, νομίζω, ἴχνη τινὰ τοῦ χῶματος, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ Σκιπίων, ἵνα κλείσῃ τὸν λιμένα· παρετήρησα δὲ καὶ δευτέραν τινὰ ἐσωτερικὴν διώρυχα, ἣν δύναταί τις, ἂν θέλῃ, νὰ ὑπολάβῃ ὡς τὸ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων ἀνορυχθὲν ῥήγμα, ὅτε ἠνέφξαν δευτέραν εἰς τὸν λιμένα εἰσόδον.

Ἡ γνώμη μου αὕτη εἶναι ἐκ διαμέτρου ἐναντία τῇ τοῦ δόκτορος Σάου, τοποθετοῦντος τὸν ἀρχαῖον τῆς Καρχηδόνος λιμένα πρὸς ἄρκτον τῆς χερσονήσου ἐν τῇ κατακεχωσμένῃ λίμνῃ Ἐλ-Μερσά, ἣν ἐφραξαν κατ' αὐτὸν οἱ βορραπηλιῶται ἄνεμοι καὶ ἡ ἰλύς τοῦ ποταμοῦ Βαγράδα. Ὁ Δανβίλλος ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Γεωγραφίᾳ καὶ ὁ Βελιδωρος ἐν τῇ Ὑδραυλικῇ αὐτοῦ τεκτονικῇ παρεδέξαντο τὴν γνώμην ταύτην, ἧς συμμερίζονται καὶ οἱ περιηγηταί· ἀγνοῶ δὲ τί περὶ τούτου φρονεῖ ὁ σοφὸς Ἴταλός, οὗ τὸ πόνημα δὲν εἶδον \*).

Δὲν ἤθελον ἴσως τολμήσει νὰ πολεμήσω τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Σάου καὶ Δανβίλλου, ὧν ὁ μὲν εἶδεν, ὁ δὲ ἐμάντευσεν οὕτως εἰπεῖν τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος τόπους, εἰ μὴ ἐνεθαρρυνόμεν εἰς τούτο ὑπὸ τοῦ ἐν Γολέττῃ ἀρχιμηχανικοῦ Κ. Ὑμβήργου, πρὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν διατρίβοντος ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Καρχηδόνος καὶ οὐδόλως ἀποδεχομένου τὴν περὶ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως ταύτης εἰκασίαν τοῦ πολυμαθοῦς Ἀγγλοῦ. Πρέπει δὲ νὰ δυσπιστῶμεν πάντοτε εἰς τὰς τοπικὰς ἐκείνας μεταβολὰς καὶ ἀναστατώσεις, δι' ὧν οἱ ἀρχαιολόγοι ἐξηγοῦσι σχέδιον, ὅπερ πολλὰκις δὲν ἐνόησαν. Τὸ κατ' ἐμὲ ἀγνοῶ ἂν ὁ Βαγράδας ἠδύνατο νὰ κλείσῃ τὸν λιμένα τῆς Καρχηδόνος, ὡς νομίζει ὁ Σάου, ἢ νὰ μεταβάλλῃ τοσοῦτον τὰς

\*) Περὶ τοῦ βιβλίου τούτου ὠμίλησα ἄνωτέρω.

παραλίας τῆς Ἰτύκης, παρατηρῶ δὲ μόνον ὅτι, ἐν μὲν ταῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ καρχηδονιακοῦ ἰσθμοῦ ὑψηλαῖς γαίαις οὐδεμίαν βλέπει τις παρὰ τὴν θάλασσαν ἢ τὴν λίμνην Ἐλ-Μέρσα κόλπωσιν τῆς παραλίας, δυνάμενην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνόρμιον, ἀλλὰ μικρὸν μόνον κοίλωμα, οὐδ' ἑκατὸν τετραγωνικῶν οχοίων ἔχον ἑκτασιν, ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς τὸν Κώθωνα τῶν ἀρχαίων, παρὰ δὲ τὴν νοτιανατολικὴν θάλασσαν βλέπει τις ἀπ' ἐναντίας μακρὰ χῶματα, θόλους, οἵτινες ἀνῆκον ἴσως εἰς ἀποθήκας ἢ καὶ νεοσοίκους, διώρυχας καὶ τέλος ἐσωτερικὸν λιμένα, ἱκανὸν ταῖς ναυσὶ τῶν ἀρχαίων, καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ τὸ ὑπὸ πάντων τῶν συγγραφέων μνημονευόμενον νησιδίον.

Ἡ ἱστορία εἶναι σύμφωνος τῇ γνώμῃ μου ταύτῃ καθότι Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός, ἐνασχολούμενος περὶ τὴν ὀχύρωσιν τῆς Τύνιδος εἶδε τὰς ἐχθρικὰς νῆας, ἀναγομένας ἐκ Καρχηδόνας, ἵνα καταναυμαχῆσασιν τὸν ῥωμαϊκὸν στόλον ἐν Ἰτύκῃ· ἀλλ' ἐὰν ὁ λιμὴν τῆς Καρχηδόνας ἐκεῖτο πέραν τοῦ ἰσθμοῦ πρὸς ἄρκτον, οὐδόλως ἠδύνατο ὁ Σκιπίων νὰ διακρίνῃ ἐκ Τύνιδος τὰ ἐκπλέοντα πλοῖα, ἀποκρυπτύσης τῆς γῆς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἰτυκοῦ κόλπου, ἐνῶ ἂν ὑποθέσωμεν αὐτὸν πρὸς μεσημβρίαν, οὐδὲν ἐκώλυε τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν νὰ ἴδῃ τοὺς ἐκπλέοντας ἐχθρούς.

Ὅτε δὲ Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανός ἐπεχείρησε νὰ κλείσῃ τὸν ἐξωτερικὸν λιμένα, ἤρξατο ἀνεγείρων

τὸ χῶμα ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καρχηδόνας \*)· ἀλλὰ τὸ ἀκρωτήριον τευτο ὑψεῖται πρὸς ἀνατολὰς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κόλπου τῆς Τύνιδος, ὁ δὲ Ἀππιανός προσθέτει ὅτι ἐκεῖτο ἐγγὺς τοῦ λιμένος· τοῦτο δὲ εἶναι ἀληθές μὲν, ἐὰν ὁ λιμὴν ἠνοίγετο νοτιανατολικῶς, ψευδές δέ, ἐὰν ὑποτεθῇ πρὸς ἄρκτον. Ἄλλως τε τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Σκιπίων ἤρξατο ἐγείρων χῶμα ἀπὸ τῆς τελευταίας ἄκρας τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Καρχηδόνας, ἵνα κλείσῃ τὴν βορειοδυτικῶς κειμένην λίμνην Ἐλ-Μερσά, ἤθελεν εἶναι μωρία. †

Πλὴν δὲ τούτων ὁ Σκιπίων κυριεύσας τὸν Κώθωνα προσέβαλεν ἀμέσως τὴν Βύρσαν ἢ ἀκρόπολιν \*\*). Ὁ Κώθων εὐρίσκετο ἄρα ὑπὸ τὴν Βύρσαν, ἥτις ἦν ὠκοδομημένη ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου τῶν περὶ τὴν Καρχηδόνα λόφων, κειμένου νοτιανατολικῶς· ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν τὸν Κώθωνα κείμενον βορειοδυτικῶς, ὁ λιμὴν οὗτος ἤθελε τότε πολὺ ἀπέχει τῆς ἀκροπόλεως, ἐνῶ ὁ ὑπ' ἐμοῦ ὑποδεικνύμενος ὄρμος κεῖται ἀκριβῶς ὑπ' αὐτήν.

Ὡμίλησα διὰ μακρῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, γνωρίζων ὅτι πολλοὶ τῶν ἀναγνώστων ἐνδιαφέρονται εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἱστορίας, ἀναζητοῦντες ἐν τοῖς βιβλίοις θετικὰ μόνον γεγονότα καὶ πληροφο-

\*) Τίτος Λίτιος βιβλ. ε.

\*\*) Ἀππιανός.

ρίας. Ἀλλὰ καὶ τίς δὲν ἐκπλήττεται ἀναλογιζόμενος·  
 πόσω ὀλίγα μένουσιν ἔχνη τῆς περικλεοῦς Καρχη-  
 δόνος, ἐν ᾗ ἀναζητοῦμεν τὴν θέσιν τῶν λιμένων,  
 ἀφ' ὧν ἡ μείζω προσεγένετο αὐτῇ δόξα;

Ὁ Σάου ἐπραγματεύθη ἐπιτυχέστερον περὶ τοῦ  
 λιμένος, οὗ γίνεται μνεΐα ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς  
 Αἰνεϊάδος. Πολλοὶ τῶν σοφῶν ὑπέλαβον τὸν  
 λιμένα τοῦτον ὡς ἐφεύρεσιν μόνον τοῦ ποιητοῦ, ἔτε-  
 ροὶ δὲ ἐνόμισαν ὅτι ὁ Βιργίλιος προὔτιθετο νὰ περι-  
 γράψῃ τὸν λιμένα τῆς Ἰθάκης, τῆς Νέας Καρχηδόνος  
 ἢ Νεαπόλεως· ἀλλ' ὁ ἀοιδὸς τῆς Διδουῆς ἦν λίαν ἀκρι-  
 βῆς τῶν τόπων ζωγράφος, ὥστε νὰ ἐπινοήσῃ ἀνύπαρ-  
 κτον λιμένα, ὁ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀκριβέστατα περιγραφεὶς  
 κεῖται τῷ ὄντι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Καρχη-  
 δόνος. Ἀκούσωμεν τὸν δόκτωρα Σάου.

« Ἡ Ἀρβὰ-Ρεάχ, ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀκυϊ-  
 » λάρια, κεῖται βορειανατολικῶς ὅσον δύο λεύγας  
 » ἀπὸ τῆς Σιδι-Δουδ (Seedi-Doude), μικρὸν κατωτέρω  
 » τῆς Ἑρμαίας ἄκρας. Ἐκεῖ ἀπεβίβασεν ὁ Κουρίων  
 » τοὺς στρατιώτας, οὓς ἐξωλόθρευσεν ὁ Σαββούρας,  
 » ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἀρχαῖά τινα λείψανα, ἀλλὰ μι-  
 » κροῦ λόγου ἀξία. Τὸ δὲ ὄρος, ὅπερ ὑψοῦται με-  
 » ταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ χωρίου, εἶναι εἰς ὕψος  
 » εἴκοσι ἢ τριάκοντα ποδῶν ἐντέχνως λελατομημέ-  
 » νον, ἔχον ἐνιαχοῦ ὀπάς, ἵνα εἰσέρχηται ὁ ἀήρ εἰς  
 » τοὺς ἐν αὐτῷ ὑπογείους θόλους, οἵτινες ὑποστηρί-  
 » ζονται κατὰ τακτικὰ διαστήματα διὰ παχέων κιβῶνων

» καὶ ἀψίδων. Τὸ λατομεῖον τοῦτο εἶναι, νομίζω, τὰ  
 » παρὰ Στράβωνι μνημονευόμενον, ἀφ' οὗ οἱ κάτοικοι  
 » τῆς Καρχηδόνος, Ἰτύκης καὶ τινῶν ἄλλων πόλεων  
 » ἐλάμβανον τοὺς διὰ τὰς οἰκοδομὰς λίθους. Ἐγὼ  
 » δὲ παρατηρήσας ὅτι αἱ πλευραὶ τοῦ ὄρους τούτου  
 » εἰσὶ δενδροσκεπεῖς, τὸ δὲ στόμιον τοῦ ἐν αὐτῷ  
 » ὄρυχθέντος σπηλαιοῦ ἀνοίγεται πρὸς τὴν θάλασ-  
 » σαν ἀντικρὺ τῆς νήσου Δίγιμουρου, καὶ ἐκατέρωθεν  
 » αὐτοῦ ὑψοῦνται δύο ὑψηλοὶ βράχοι, φαίνονται δὲ  
 » καὶ ἐδώλια διὰ τοὺς ἐργάτας καὶ πηγαὶ ἀναβλύ-  
 » ζουσαι ἐκ τοῦ βράχου, ἅτινα πάντα συμφωνοῦσιν  
 » ἀκριβῶς τῇ περιγραφῇ τοῦ Βιργιλίου, ἐπεισθῆν  
 » ὅτι τὸ λατομεῖον τοῦτο εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Λατίνου  
 » ποιητοῦ ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι στίχοις περιγραφόμε-  
 » νον παράλιον σπήλαιον, ὅπερ ὑπομνηματισταὶ τι-  
 » νες ἐξέλαβον ἐσφαλμένως ὡς ποιητικὴν ἐπινοήσιν·

Est in sexessu longo locus : insula portum  
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto  
 Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.  
 Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur  
 In caelum scopuli, quorum sub vertice late  
 Aequiora tuta silent : tum silvis scena corruscis  
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.  
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum ;  
 Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo,  
 Nympharum domus etc\*).

\* Ἀἰνεϊάδος βιβλ. Α'. στίχ. 159—168.

α Ἐν τῷ βάθει τοῦ κόλπου κεῖται νήσος, ἧς αἱ  
 » πλευραὶ σχηματίζουσι λιμένα φυσικόν. Τὰ πελάγια  
 » κύματα θραυόμενα κατὰ τῆς νήσου διαιροῦνται  
 » εἰς δύο στενοὺς πόρους. Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ λι-  
 » μένος ὑψοῦνται προφυλάσσοντες τὴν θάλασσαν  
 » ἀπὸ τῶν ἀνέμων δίδυμοὶ βράχοι, ὧν αἱ κορυφαὶ κα-  
 » λύπτονται ὑπὸ δασῶν· οἱ δὲ κλάδοι σειόμενοι ὑπὸ  
 » τοῦ ἀνέμου ἀποτελοῦσι φύλλωμα παρέχον ζοφώδη  
 » σκιάν. Πρὸς δὲ τὸ βάθος τοῦ κόλπου ἀνοίγεται ὑπὸ  
 » θολοειδῶς ἀπηρωρημένους βράχους ἄντρον, ἐν ᾧ  
 » ἀναβλύζουσι πηγαὶ γλυκέος ὕδατος καὶ φαίνονται  
 » ἐδώλια ἐγκεκομμένα ἐν τῷ βράχῳ. Ἐκεῖ οἰκοῦσι  
 » νύμφαι κτλ.

Περιγράφας ἤδη ἀκριβῶς τοὺς λιμένας θέλω ὁμι-  
 λήσει διὰ βραχείων περὶ τῶν λειψάνων τῆς πατρίδος  
 τοῦ Ἀννίβου. Βαδίσας τις παρὰ τὴν θάλασσαν μέ-  
 χρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καρχηδόνας, ὅπερ κατὰ  
 τὸν Σάου οὐδέποτε περιείχετο ἐν τῇ πόλει, εἶτα δὲ  
 τρεπόμενος πρὸς δεξιὰν εὐρίσκει ὀσονούπω τὰ ἐρεί-  
 πια τῆς πόλεως, κείμενα ἐπὶ τῶν ἀμφιθεατρικῶς  
 τεταγμένων λόφων. Ἐν πρώτοις ἀπαντᾷ τὰ λεί-  
 ψανα μεγίστου τινὸς οἰκοδομήματος, ὅπερ ἦτο πι-  
 θανῶς ἀνάκτορον ἢ θέατρον, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ  
 φαίνονται πρὸς δυσμὰς αἱ ὠραῖαι δεξαμεναί, αἵ-  
 τινες κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλείστων ἀρχαιολό-  
 γων εἰσὶ τὰ μόνα γνήσια λείψανα τῆς Καρχηδόνας,  
 ἐδέχοντο δὲ πιθανῶς τὰ ὕδατα διὰ τινος ὑδραγωγείου,

οἷ φαίνονται ἐτι συντρίμματά τινα ἐν τοῖς ἀγροῖς. Τὸ  
 ὑδραγωγεῖον τοῦτο εἶχε μῆκος πενήκοντα περίπου  
 μιλίων, διατεῖνον μέχρι τῶν πηγῶν Ζαβὰν καὶ  
 Ζυγκάρ, ὧν ὑπεράνω ὑψοῦντο δύο ναοί. Αἱ μέγι-  
 σται τοῦ ὑδραγωγείου ἀψίδες ἔχουσι ἐβδομήκοντα  
 ποδῶν ὕψος, ἐκάστη δὲ τῶν στύλων πλευρὰ δεκαεξ  
 ποδῶν πλάτος. Αἱ δεξαμεναὶ αὐταὶ εἰσι τεράστιον  
 τῷ ὄντι ἔργον, συνιστάμεναι ἐκ διαδοχῆς θόλων συ-  
 νεχομένων ἀλλήλοις, περὶ οὓς διήκει στοά τις καθ'  
 ὄλον τὸ μῆκος.

Ἡ ἀπὸ τῶν δεξαμενῶν τούτων εἰς τὸν λόφον τῆς  
 ἀκροπόλεως ὁδὸς εἶναι ἀνώμαλος καὶ τραχεῖα· ὑπ'  
 αὐτὸν δὲ τὸν λόφον κεῖται νεκροταφεῖον καὶ εὐτελέσ-  
 τι χωρίον, ὅπερ εἶναι ἴσως τὸ ὑπὸ τῆς Λέδης Μον-  
 τάγης καλούμενον Σκηνή (Tent)· ἡ δὲ κορυφή τῆς  
 ἀκροπόλεως εἶναι ὀμαλόν, κεκαλυμμένον τμήμασι  
 μαρμάρου γῆπεδον, ἐφ' οὗ ὑψοῦτο προφανῶς ἀνά-  
 κτορον ἢ ναός. Καὶ ἐὰν μὲν ὑποθέσωμεν τὰ λείψανα  
 ταῦτα ἀνήκοντα εἰς ἀνάκτορον, τοῦτο ἦν βεβαίως τὸ  
 τῆς Διδοῦς, ἐὰν δὲ εἰς ναόν, δυνάμεθα ν' ἀναγνωρί-  
 σωμεν ἐν αὐτοῖς τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀσκληπείου. Δύο γυ-  
 ναῖκες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας ἐπὶ τῆς κορυφῆς  
 ἐκείνης, ἡ μὲν μὴ στέργουσα τὸν βίον μετὰ τὴν ἀτι-  
 μίαν \*), ἡ δὲ, ἵνα μὴ ἐπιζήση μετὰ τὸν ὄλεθρον τῆς  
 πατρίδος \*\*).

\*) ἢ Διδώ.

\*\*) ἢ σύζυγος τοῦ Ἀσπερούβα.

Ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Βύρσας βλέπει τις τὰ ἑρείπια τῆς Καρχηδόνας, ἅτινα δὲν εἶναι ὡς πολλοὶ νομίζουσιν εὐάριθμα, ἀλλ' ἀπεναντίας πολυπληθῆ, ἄμορφα ὅμως καὶ κατεβρῦηκότα ὡς τὰ τῆς Σπάρτης. Ὅτε εἶδον αὐτὰ μηνὶ Φεβρουαρίῳ, αἱ συκαῖ, ἐλαταὶ καὶ κερατεῖται ἐκοσμούντο ὑπὸ τῶν πρώτων φύλλων, εὐμήκεις ἀγγελικαὶ \*) καὶ ἀκανθαὶ ἀπετέλουν συστάδας χλόης ἐν μέσῳ τῶν ποικιλοχρῶν μαρμάρων, πόρρω δὲ ἐφαίνετο ὁ ἰσθμός, αἱ δύο θάλασσαι, ἀπέχουσαι νῆσοι, εὐφοροὶ ἀγροί, κυανὰ ὄρη καὶ ἡρεμοῦσαι λίμναι, ἐβλεπον δὲ καὶ δάση, πᾶσι, ὑδραγωγεῖα, χωρία, τουρκικὰ ἐρημητήρια, πύργους τζαμείων καὶ τὰς λευκὰς τῆς Τύνιδος οἰκίας· ἄπειρα δὲ στίφη ψαρῶν (sansonnet) περιίπαντο ὡς νέφη ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μου. Περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν μεγίστων καὶ κατατυπωτικωτάτων ἀναμνήσεων τῆς ἱστορίας ἐνεπέθευε τὰς συμφορὰς τῆς Διδεῦς, τῆς Σοφονίσθης καὶ τῆς γενναϊόφρονος συζύγου τοῦ Ἀσδρούβα θεωρῶν δὲ τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα πεδία, ἐν αἷς κείνται αἱ λεγεῶνες τοῦ Σκιπίωνος, Καίσαρος καὶ Ἀννίβα, ἀνεζήτουν τὴν θέσιν τῆς Ἰτύκης ἀναλογιζόμενος μετὰ λύπης ὅτι τὰ μὲν ἀνάκτορα τοῦ Τιθερίου διατηροῦνται ἔτι ἐν Καποιαῖς, εὐδὲν δὲ μένει ἕλκος ἐν Ἰτύκῃ τῆς οἰκίας τοῦ Κάτωνος! Ἀνεμνήσθη δὲ καὶ τῶν φοβερῶν Βανδῆλων καὶ τῶν

\*) Εὐώδες φυτὸν, λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦτο ἕνεκα τῶν ἱαματικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν.

εὐζώνων Μαυρουσιῶν καὶ τέλος τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου, ἐκπνέοντος ἐν τοῖς ἑρειπίοις τῆς Καρχηδόνας. Θέλω δὲ ἐπιθέσει τέλος τῷ Ὀδοιπορικῷ ἀφηγούμενος τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τούτου, εἰς οὗ τὸν τάφον ἐπέρινον ἤδη τὴν μακρὰν ταύτην εἰς τὰ μνήματα τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν ἀποδημίαν.

Ὅτε ὁ Ἁγ. Λουδοβίκος ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν διαπόντιον ἐκστρατείαν, ἦτο ἤδη προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν καὶ ἀσθενῆς τὸ σῶμα, μὴ δυνάμενος πλέον οὔτε ἐπὶ πολὺ νὰ ἱπέυση οὔτε νὰ ὑπομείνῃ τῆς πανοπλίας τὸ βάρος· ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ Λουδοβίκου ἐμενεν ἀναλλοίωτος. Συναγαγὼν ἐν Παρισίοις τοὺς προύχοντας τοῦ βασιλείου, περιγράφει αὐτοῖς τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Παλαιστίνης, ἀγγέλλων ὅτι ἀπεφάσισε νὰ πορευθῆ εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν· εἶτα δὲ δεξάμενος τὸν σταυρὸν παρὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πάππα οἶδε αὐτὸν εἰς τοὺς τρεῖς πρεσβυτέρους υἱούς.

Πληθος ἀρχόντων σπεύδουσι ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ, πολλοὶ δὲ τῶν βασιλέων ἐτοιμάζουσι τὰς σημαίας, Κάρολος ὁ τῆς Σικελίας, Ἐδουάρδος ὁ τῆς Ἀγγλίας, Γάστων ὁ Βερνός καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ναβάρρης καὶ Ἀραγῶνος. Αἱ γυναῖκες δεικνύουσιν ἴσον ὑπὲρ τῆς θρησκείας ζῆλον, ἡ δὲ δέσποινα τοῦ Πικτιυίου (Poitiers), ἡ κόμησσα τῆς Βρεταννίας, ἡ Ἰολάνδη τῆς Βουργωνίας, Ἰωάννα τῆς Τουλούσης, Ἰσαβέλλα τῆς Γαλλίας καὶ Ἀμικία Κουρτεναίη ἀπο-

θέμεναι τὴν ἡλακάτην, διότι κατ' ἐκείνους χρόνους ἐνηθον φαίνεται αἱ ἡγεμονίδες, συναποδημοῦσι τοῖς συζύγοις.

Ὁ Ἄγ. Λουδοβίκος, συντάξας τὴν διαθήκην πρὶν ἀναχωρήσει, ἐκληροδότησε τῇ μὲν ὑστεροτόκῳ θυγατρὶ Ἀγνή δεκακισχίλια φράγκα ὡς προικα, τῇ δὲ συζύγῳ Μαργαρίτῃ τετρακισχίλια· ἀντιβασιλεῖς δὲ ἀνέδειξε Ματθαῖον τὸν ἡγούμενον τοῦ Ἄγ. Διονυσίου καὶ τὸν ἄρχοντα τῆς Νέσλης (Nesles). Τούτων δὲ οὕτω διαταχθέντων, ἐπορεύθη νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν φοινικίδα \*).

Ἡ σημαία αὕτη, ἧς ἐγένετο κατὰ πρῶτον παρ' ἡμῖν χρῆσις ἐπὶ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ Παχέος, ὑψοῦτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόγγις, ἣν δὲ ἐξ ὑφάσματος πορφυροῦ ἀργυροχρύσου \*\*) , κοσμουμένου διὰ πρασίνων θυσάνων. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἡ σημαία αὕτη ἦν ἐναποτεθειμένη ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἄγ. Διονυσίου ἐν μέσῳ τῶν τάφων τῶν βασιλέων, ἀγγέλλουσα οἴονεῖ ὅτι αἱ διαδεχόμεναι ἀλλήλας τῶν Γάλλων γενεαὶ διέμενον πισταὶ τῷ Θεῷ, τῷ ἡγεμόνι καὶ τῇ τιμῇ. Ὁ ἡγούμενος, ἐγχειρίζων κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τὴν σημαίαν ταύτην τῷ Ἄγ. Λουδοβίκῳ, ἔδωκε συνάμα τὴν ζώνην καὶ βακτηρίαν τοῦ προ-

\*) Oriiflame.

\*\*) Vermeil samit. Οὕτω ἐκαλεῖτο τῷ μεσαιῶνι πολυτελὲς τι ὑφάσμα, πεποικιλμένον διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ ἐλασμάτων, ὅπερ κατεσκευάζετο συνήθως ἐν Βενετίᾳ.

σκυνητοῦ, αἵτινες ἐκαλοῦντο τότε ἐμβλήματα καὶ παραμουθία τοῦ ὁδοιπόρου \*). Τὸ ἔθος τοῦτο ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς μοναρχίας· καθότι Κάρολος ὁ Μέγας ἐτάφη φέρων τὴν ζώνην, ἣν περιεδέετο ὁσάκις ἀπεδήμει εἰς Ἰταλίαν.

Ὁ Ἄγ. Λουδοβίκος, εὐξάμενος παρὰ τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων καὶ ἐπικαλεσθεὶς ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων τὴν προστασίαν τοῦ Ἄγ. Διονυσίου, ἐπορεύθη τὴν ἐπιούσαν πρωΐαν μετὰ τῶν υἱῶν εἰς τὸν ναὸν Ἡλιανῆς γυμνόπους, τὸ δὲ ἐσπέρας ἀνεχώρησεν εἰς Βιγκεννας (Vincennes), ἵνα ἀπεχαιρετήσῃ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαργαρίταν, τὴν χαριέσσαν καὶ ἀφελεστάτην βασιλίδαν, ὡς καλεῖ αὐτὴν ὁ Ροβέρτος Σαιγκέριος (Sainceriaux), εἶτα δὲ κατέλιπεν ἀνεπιστρεπτιτὰς γηραιὰς ἐκείνας δρυς, τὰς μαρτυρούσας τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνην.

« Εἶδον πολλάκις τὸν ἅγιον τοῦτον βασιλέα,  
» λέγει ὁ Ζοῖνβίλλος, πορευόμενον εἰς τὸ δάσος τῶν  
» Βιγκεννῶν, καθεζόμενον εἰς τοὺς πρόποδας δρυὸς  
» καὶ προσκαλοῦντα ἡμᾶς νὰ καθίσωμεν περὶ αὐτόν.  
» Πάντες δὲ οἱ βουλόμενοι νὰ ὀμιλήσωσιν αὐτῷ  
» προσήρχοντο ἐλευθέρως, ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμε-  
» νοι θυρωροῦ . . . . ἄλλοτε πάλιν εἶδον τὸν  
» ἀγαθὸν βασιλέα εἰσερχόμενον ἐν ὥρᾳ θέρους εἰς  
» τὸν ἐν Παρισίοις κήπον, διατάττοντα νὰ ἀπλωθῇ

\*) Solatia et indicia itineris.

ἡ τάκης ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δικάζοντα κἀκεῖ τοὺς ὑπη-  
 ράτους ὅπως καὶ ἐν Βιγκένναις.

Ὁ Ἅγ. Λουδοβίκος ἐπέβη τοῦ πλοίου ἐν τῷ λι-  
 μένῃ τῆς Αἰγυμώρτης \*)· γενομένης δὲ συνδιασκέψεως  
 πρὸ τοῦ ἀπόπλου, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ πλεύσω-  
 σιν ἐπὶ τὴν Πτολεμαίδα, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ  
 οἱ λοιποὶ εἰς Τύνιδα, ὃ δὲ βασιλεὺς ἠκολούθησε δυ-  
 στοχῶς τῇ τελευταίᾳ τυχύτῃ γνώμῃ διὰ τὴν κατω-  
 τέρην ἀρκεούντως εὐλογον αἰτίαν.

Ἡ Τύνης ὑπέκυψε τότε ἡγεμόνι, καλουμένῳ κατὰ  
 τὴν Εὐδοξοειδαν Βωλιῶ (Beaulieu) καὶ Γυλιέλμῳ  
 Νανζῇ (Nangis) Ὁμάρ-Ἐλ-Μουλέ-Μοζτάγκα, ὃ-  
 σις ὑπεκρίθη ὅτι ἦν πρόθυμος νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν  
 χριστιανισμὸν. Οἱ ἱστορικοὶ αἰωπῶσι περὶ τῶν αἰ-  
 τιῶν, ἅτινα παρεκίνησαν τὸν ἡγεμόνα τοῦτον εἰς  
 τοιαύτην προσποίησιν, πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἀ-  
 κούσας ἐξοπλιζομένους τοὺς σταυροφόρους καὶ ἀ-  
 γιστῶν ἐπὶ τινὰ ἐμελλον νὰ στρατεύσασιν ἐζήτησε  
 ν' ἀποφύγῃ τὴν ὀργὴν αὐτῶν, πέμπων πρέσβεις εἰς  
 Γαλλίαν, ἵνα ἀπατήσῃ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα. Ἄλλ' ἡ  
 δουλιότης αὐτῆ τοῦ ἀπίστου ἐπέσυρεν ἐπ' αὐτὸν τὴν  
 συμφορὰν, ἣν ἐπειράτο ν' ἀποφύγῃ· καθότι ὁ Ἅγ.  
 Λουδοβίκος ἐτρέπη ἀμελλητί εἰς Τύνιδα, νομίζων  
 ὅτι, γενομένου χριστιανοῦ τοῦ Ὁμάρ, μέγα μέρος

\*) Aigues-Mortes, μικρὰ πρὸς τὴν Νίμην πόλιν, καλουμένη καὶ  
 πάλαι Aquae-Mortae, (νεκρὸν ὕδωρ) ἕνεκα τῶν περὶ αὐτὴν λιμναζόντων  
 ὑδάτων.  
 Σ. Μ.

τῆς Ἀφρικῆς ἤθελε μιμηθῆ τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγε-  
 μόνος τοῦτου.

Πλὴν δὲ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα  
 αἰτία πολιτικῆ, ἣτις εἴλκυε τοὺς Γάλλους εἰς Ἀφρι-  
 κήν· καθότι οἱ Τυνίδιοι οὐ μόνον ἐληίζοντο τὴν Με-  
 σόγειον, διαρπάζοντες τὰ εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Πα-  
 λαιστίνῃ χριστιανῶν πεμπόμενα πλοῖα, καὶ παρεῖχον  
 ἵππους, ὅπλα καὶ στρατιώτας τοῖς Σουλτάνοις τῆς  
 Αἰγύπτου, ἀλλ' ἦσαν καὶ τὸ κέντρον τῶν σχέσεων  
 Βονδῶκ-Δαρή μετὰ τῶν ἐν Μαρόκῳ καὶ Ἰσπανίᾳ  
 Σαρακηνῶν. Ἔδει λοιπὸν νὰ ἐξολοθρευθῆ ἡ φωλεὰ  
 τῶν ληστῶν τούτων, ἵνα αἱ ἀκταὶ τῆς Παλαιστίνης  
 καταστῶσι προσιτότεραι τοῖς χριστιανοῖς.

Ὁ Ἅγ. Λουδοβίκος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα  
 τῆς Τύνιδος τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1870. Μαυρού-  
 σιὸς τις ἡγεμῶν ἐπεχείρει τότε ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν  
 Καρχηδόνα· πολλοὶ δὲ νεῶδες οἰκίαι ὑψοῦντο ἤδη  
 ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ φρούριον ἐπέστεφε τὸν  
 λόφον τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἠδύ-  
 ναντο νὰ κορεσθῶσι θαυμάζοντες τὸ κάλλος τῆς  
 χώρας ταύτης, συνηρεφοῦς ἐλαίαις· ἀλλ' ὁ Ὁμάρ  
 ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς προῦπάντησιν αὐτῶν, ἠπειλη-  
 σεν ἀπεναντίας ὅτι θέλει σφάζει πάντας τοὺς  
 παρ' αὐτῷ χριστιανούς, εἰ ἀπέβαιεν ὁ ἡμέτερος  
 ἱπρατός. Αἱ ἀπειλαὶ ὅμως αὗται οὐδόλως ἐφόβισαν  
 οὓς ἡμῶν στρατιώτας, οἵτινες ἀποθάντες ἐπη-  
 λαν τὰς σκηνὰς ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Καρχηδόνας, ὃ δὲ

ἐλαιοδότης (aumonier) τοῦ βασιλέως ἔλαβε κατοχὴν τῆς πατρίδος τοῦ Ἀννίβου λέγων· «Κηρύττω σε ὑποτελεῖ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ τῷ δορυφόρῳ αὐτοῦ Λουδοβίκῳ, βασιλεὶ τῆς Γαλλίας.» Ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας εἶχεν ἤδη ἠχῆσαι ἡ φωνὴ τῶν Γετούλων, Τούρκων, Λατίνων, Βανδῆλων, Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων, ἐκφράζόντων ποικιλογλώσσως τὰ αὐτὰ πάθη.

Ὁ Ἄγ. Λουδοβίκος ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Καρχηδόνα, πρὶν πολιορκήσῃ τὴν Τύνιδα, ἣτις ἦτο τότε πλουσία, ἐμπορικὴ καὶ ὄχυρὰ πόλις· κατορθώσας δὲ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Σαρακηνούς πύργου τινός, ὑπερκειμένου τῶν δεξαμενῶν, εἴλετο μετ' οὐ πολὺ τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν. Αἱ ἀκολοθησασαί τοῖς συζύγοις ἡγεμονίδες ἀπέβησαν τότε εἰς τὴν ξηράν, τὰ δὲ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τῆς Διδουῆς ἐφιλοξένησαν τὰς εὐγενεῖς δεσποίνας τῆς Γαλλίας.

Ἄλλ' ἡ τύχη ἐγκατέλειπεν αἰεὶ τὸν Ἄγ. Λουδοβίκον, ἅμα διαπλεύσαντα τὰ πελάγη, καθιστώσα αὐτὸν παράδειγμα τοῖς ἀπίστοις ἀητητήτου ἐν ταῖς δυσπραγίαις ἠρωϊσμοῦ. Ὁ βασιλεὺς, μὴ δυνάμενος νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τύνιδα πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἐπικουρικοῦ, ὅπερ προσῆγεν αὐτῷ ὁ ἀδελφὸς Κάρλος ἐκ Σικελίας, ἠναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐν τῷ ἰσθμῷ, ἐνθα τοιοῦτος ἐνέπεσε τοῖς στρατιώταις λοιμός, ὥστε ἐξήνεγκε τὸ ἥμισυ αὐτῶν ἐν βραχεῖ χρόνῳ. Ὁ ἥλιος τῆς Ἀφρικῆς ἔτηκε τοὺς ἀτυχεῖς σταυρο-

φόρους, οἱ δὲ Μαυρούσιοι, ἐνυψοῦντες διὰ μηχανῶν νέφη ἄμμου φλογερᾶς παρέδιδον εἰς τὰς πνοὰς τοῦ νότου τὴν πεπυρακτωμένην ταύτην κόριν, κατορθώσαντες νὰ μιμηθῶσι πρὸς ὄλεθρον τῶν χριστιανῶν τὸν θανατηφόρον ἀνεμον τῆς ἐρήμου. Ἡ ἐπινόησις αὕτη, ἡ φοβερὰ ὡς αἱ ἔρημοι ἐν αἷς ἐφευρέθη, ἀποδεικνύει μέχρι τίνος δύναται νὰ φθάσῃ παρ' ἀνθρώποις ἢ πρὸς τὰ πονηρὰ εὐφυΐα. Καθημεριναὶ ἀψιμαχίαι ἐξήντηλον ἔτι μᾶλλον τὰς δυνάμεις τοῦ στρατοῦ· οἱ ζῶντες δὲν ἐξήρκουν πλέον πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν, τὰ δὲ πτώματα ἐρρίπτοντο σωρηδὸν εἰς τὰς τάφρους τοῦ στρατοπέδου, αἵτινες ἐπληρώθησαν ἐν βραχεῖ χρόνου.

Οἱ κόμητες Νεμούρ, Μονμορανσῆ καὶ Βενδώμη εἶχον ἤδη μεταλλάξῃ τὸν βίον, ὁ δὲ Ἄγ. Λουδοβίκος εἶδεν ἀρπαζόμενον τῆς πατρικῆς ἀγκάλῃς τὸν φίλτατον υἱόν, κόμητα τῆς Νιβέρνου (Nevers) καὶ μετ' οὐ πολὺ κατελήφθη ὁ ἴδιος ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ. Ἄλλὰ καὶ τοι ἐννόησας παραχρῆμα ὅτι ἡ νόσος ἤθελε βραδίως κατισχύσει τοῦ ἀσθενεῦς αὐτοῦ σώματος, τετρυχωμένου ὑπὸ τῶν πολεμικῶν κόπων, τῶν φροντίδων τοῦ θρόνου, καὶ τῶν ἀύπνων νυκτῶν, ἃς διήνυε προσευχόμενος ἢ μεριμνῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἐπειράτο ὁμως νὰ ὑποκρύψῃ τοῖς περὶ αὐτὸν τὰς προόδους τῆς νόσου καὶ τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ λύπην. Λησμονῶν τὰς ἰδίας βασάνους ἐπεσκέπτετο ὁ ἅγιος οὗτος βασιλεὺς τοὺς ἐν τοῖς νοσοκομείοις



λοιμοβλήτους, ὡς ἄλλος πατήρ τοῦ Ἑλέου, \*) ἀφοῦ δὲ ἐξεπλήρου ἀκριβῶς τὰ καθήκοντα εὐσεβοῦς χριστιανοῦ, οὐδόλως ἡμέλει καὶ τῶν τοῦ βασιλέως, ἐπαγρυπνῶν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τοῦ στρατοπέδου, ἀποκρούων τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ καὶ καθεζόμενος πρὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς, ἵνα δικάζῃ τοὺς ὑπηρετοὺς καθὼς καὶ ὑπὸ τὴν δρῦν τῶν Βιγκεννῶν.

Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λευδοβίκου περιέθαλπε φιλοστόργως τὸν ἀσθενῆ πατέρα, ὅστις ἀναγκασθεὶς τέλος πάντων νὰ περιορισθῆ ἔν τῇ σκηνῇ καὶ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀπεπειράθη νὰ καταστήσῃ αὐτὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εὐτυχῆ, γράφων ἀπὸ τῆς ἐπιθανατίου κοίτης τῷ υἱῷ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην, ἣν οὐδεὶς Γάλλος δύναται ν' ἀναγνώσῃ ἀδακρυτί. Ὁ Δυγκάγκιος ποιεῖται μνεῖαν χειρογράφου τινός, ὅπερ εἶναι πιθανῶς αὐτὸ τὸ πρωτότυπον· καθότι οἱ χαρακτῆρές εἰσι μεγάλοι μὲν, ἀλλὰ δυσανάγνωστοι, προδίδοντες τὴν ἀσθένειαν τῆς χειρός, ἥτις ἐχόραξε τὰς τελευταίας βουλήσεις τῆς ἁγίας ἐκείνης ψυχῆς.

« Φίλτατε υἱέ, πρὸ παντὸς ἄλλου ἐντέλλομαί  
» σοι ν' ἀγαπᾷς ἐνθέρμως τὸν Θεόν· καθότι ἄνευ τῆς  
» ἀγάπης ταύτης οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρίας ἐλπίς·  
» ἄπεχε δὲ πάσης πράξεως, δυναμένης νὰ δυσαρ-

\*) Pères de la Merci, τάγμα Μοναχῶν συστηθὲν ἐν Ἀφρικῇ πρὸς περὶ θαψίν τῶν νεοσύγγων καὶ λύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων.

» στήσῃ τὸν Ὑψιστον, προτιμῶν νὰ ὑπομείνης μάλ-  
» λον μυρίας βασάνους ἢ νὰ υποπέσῃ εἰς θανάσι-  
» μον ἀμάρτημα.

« Ἐὰν ὁ Κύριος πέμψῃ σοι δυστυχίαν, ὑποτάχθητι  
» εἰς τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἀγογγύστως, ἀναλογιζό-  
» μενος ὅτι ἐλεύσεται ἡμέρα, καθ' ἣν θέλουσιν ἀντα-  
» μειφθῆ οἱ εὐσεβῶς αὐτῷ ὑπηρετήσαντες· ἐὰν δὲ σε  
» ἀναδείξῃ εὐτυχῆ, εὐχαρίστησον αὐτῷ ταπεινῶς καὶ  
» πρόσεχε μὴ γίνῃς ὑπερήφανος, καθιστῶν παραι-  
» τίους ἀπωλείας τὰς εὐεργεσίας τοῦ Ὑψίστου.

« Ἀγάπα τὴν συναναστροφὴν τῶν φρονίμων, τι-  
» μίων καὶ ἀκεραίων ἀνδρῶν, εἴτε ἱερέων εἴτε λαϊ-  
» κῶν ἢ ἄλλων, φεῦγε δὲ τοὺς πονηροὺς, ἀναμιμνή-  
» σκόμενος τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ.

« Ἔσο δίκαιος καὶ ἐπιεικὴς πρὸς ἅπαντας, τοὺς  
» τε πτωχοὺς καὶ τοὺς πλουσίους, πρὸς δὲ τοὺς  
» ὑπηρετοῦντας καλοκάγαθος καὶ ἐλευθέριος, ἀλλὰ  
» καὶ ἐχέμυθος, ἵνα σε φοβῶνται καὶ ἀγαπῶσιν ὡς  
» βασιλέα.

« Ἐὰν πληροφρηθῆς ποτε θετικῶς ὅτι κατέχεις  
» ξένην περιουσίαν, ἢ αὐτὸς ἀρπάσας ἢ παρὰ τῶν  
» προκατόχων κληρονομήσας, ἀπόδος αὐτὴν παρα-  
» χρῆμα.

« Ἐρεύνα ἐπιμελῶν ἐὰν οἱ ὑπήκοοί σου, οἷτε ἐν  
» ταῖς πόλεσι καὶ οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς, διάγωσι πρὸς  
» ἀλλήλους ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ. Οὐδέποτε ζή-  
» τησον ν' ἀφαιρέσῃς τῷ λαῷ τὰ προνόμια, ἅτινα

» παρεχώρησαν αὐτῷ οἱ πρόγονοί σου, ἀλλὰ στέργει  
» καὶ διατῆρει αὐτά.

« Οὐδέποτε ἐπιχείρησον πόλεμον κατὰ χριστιανικῶν  
» νικοῦ λαοῦ, ὡς ἂν δύναιτο ν' ἀποφύγῃς τοῦτο·  
» ἐὰν δὲν ἐκραγῶσι παρὰ τοῖς ὑπηκόοις σου ἔριδες  
» ἢ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ζῆτει παντὶ σθένει νὰ εἰρη-  
» νεύσῃς αὐτούς.

« Ἐπίβλεπε τοὺς διοικητὰς ἐπιστάτας καὶ ἄλλους  
» ὑπαλλήλους, καὶ πυνθάνου συχνάκις περὶ τῆς  
» πρὸς τὸν λαὸν διαγωγῆς, ἵνα, ἐὰν ποτε ὑποπέσωσιν  
» εἰς τι σφάλμα, ἐπανορθώσῃς αὐτούς.

« Σὲ καθικετεύω δέ, υἱέ μου, ν' ἀναμιμνήσκεσαι  
» ἐμοῦ ἀποθανόντος καὶ τῆς ἀθλίης ψυχῆς μου \*)  
» τελῶν ὑπὲρ αὐτῆς λειτουργίας καὶ δεήσεις καὶ δια-  
» νέμων ἐλέη καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν, καθιστῶν δὲ  
» καμὲ κοινωνόν πασῶν τῶν πρὸς τοὺς ὑπηκόους  
» εὐεργεσιῶν.

« Δέξαι, τέκνον, πάσας τὰς εὐλογίας καὶ εὐχὰς,  
» ὡς δύναται πατὴρ νὰ εὐχηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ. Εἶθε ἢ  
» ἐν οὐρανῷ Ἁγία Τριάς, ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγ.  
» Πνεῦμα, νὰ σε ἔχωσιν ὑπὸ τὴν ἀγίαν αὐτῶν σκέπην  
» καὶ προφυλάττωσιν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἵνα συνενω-  
» θέντες ἐν οὐρανῷ μετὰ τὸν πρόσκαιρον τοῦτον

\*) Ὁ ἐνάρετος Ἅγ. Λουδοβίκος ὀνομάζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀθλίαν, ὡς μέλλουσαν νὰ μεταβῇ ἁπλοῦς εἰς τὰς φλόγας τοῦ καθαρτηρίου, παρακαλεῖ δὲ τὸν υἱὸν νὰ τελῇ ὑπὲρ αὐτῆς λειτουργίας, διότι κατὰ τοὺς Αατίνους αἱ δεήσεις τῶν ζώντων μετριάζουσιν ἢ συντέμνουσι τὰς βασάνους τῶν μετελλαχόντων.

» βίον αἰνῶμεν καὶ εὐλογῶμεν τὸν Ὑψίστην εἰς  
» ἅπαντας τοὺς αἰῶνας. »

Ἐκαστος πατὴρ, πολλὰ διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς πείρας δύναται, ἐγγὺς ὦν τοῦ θανάτου νὰ δώσῃ φρονίμους εἰς τὰ τέκνα συμβουλὰς· ἀλλ' ὅπου αἱ συμβουλαι αὗται ἐκπορεύονται τοῦ στόματος βασιλέως μεγαλόφρονος, ἀνδρείου ἐν ταῖς μάχαις καὶ ἀφειλεστάτου τὴν καρδίαν, ὅπου αὗται ὡσὲν αἱ ὑσταταὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκφράσεις ψυχῆς οὐρανίας, ἐπιστρεφούσης εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, εὐτυχῆς τότε ὁ λαός, ὁ δυνάμενος νὰ εἴπῃ, « Ὁ γράψας τὰς συμβουλὰς ταύτας ἦν ὁ βασιλεὺς τῶν πατέρων μου!

Ἐπιτετιμωμένης τῆς νόσου ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀπεκρίνετο δὲ εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν ψυχὸρραγούντων εὐχὰς μετὰ φωνῆς οὐχ ἥττον εὐτόνου τῆς ἐν ταῖς μάχαις. Ἀφικομένου δὲ τοῦ ἱερέως, ἐγονυπέτησε παρὰ τοὺς πόδας τῆς κλίνης, ἵνα δεχθῇ τὸ θεῖον ἐφόδιον \*)  
», οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν ἄλλον τοῦτον ἱερώνυμον ἐν τῇ θεϊκῇ ταύτῃ μεταληψίᾳ. Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἀποθεμένος ὁ Λουδοβίκος τὰς ἐπιγετούς φροντίδας καὶ νομίζων ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τῶν πρὸς τοὺς ὑπηκόους καθηκόντων

\*) Viatique. Οὕτω καλοῦσιν οἱ Λατῖνοι τὴν εἰς τοὺς βαρέως νοσούντας ἢ ψυχὸρραγούντας μετέδοσιν τῶν μυστηρίων· διαφέρει δὲ αὕτη τῆς συνήθους communion, μὴ ὑποχρεωμένου τοῦ μεταλαμβάνοντος νὰ ἦ ἕτοιμος.

ἔστρεψε τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ᾄδων ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀπίστων, παρ' οἷς τοσαῦτα ὑπέστη θεινὰ καὶ τοιαύτην ἐκτίσαστο δόξαν· τῇ δὲ ἐπιούσῃ 25<sup>τῆ</sup> αὐγούστου αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸ τέλος τοῦ βίου διέταξε νὰ καταθέσωσιν αὐτὸν ἐπὶ τεφρίνης κοίτης, ἐφ' ἧς ἔμεινεν ἀκίνητος, σταυρῶν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ προσηλῶν τὸ βλέμμα εἰς οὐρανόν.

Αἱ παραλῖαι τῆς Ἀφρικῆς παρίστων τότε θέαμα μοναδικόν· ὁ στόλος τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας ἐφαίνετο ἐν τῷ ὀρίζοντι, οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ περίξ λόφοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῶν Μαυρουσίων, τὸ δὲ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Καρχηδόνας στρατόπεδον τῶν χριστιανῶν ἦν βεθυθισμένον εἰς ἄφατον λύπην. Οὐδεὶς ἤκούετο ἐν αὐτῷ θόρυβος, στρατιῶται ἡμιθανεῖς ἐξήρχοντο τῶν νοσοκομείων καὶ εἶρον διὰ τῶν ἐρειπίων πρὸς τὸν ψυχορῥαγοῦντα αὐτῶν βασιλέα, περικυκλούμενον ὑπὸ τῶν ὀδυρομένων οἰκείων, ἡγεμόνων δακρυόντων καὶ οἰμωζουσῶν ἡγεμονίδων· παρῆσαν δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην καὶ οἱ πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ἠδύναντο νὰ διηγηθῶσι τῇ Ἑλλάδι τὴν τελευταίαν ταύτην, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἠθέλε θαυμάσει. Ἀπὸ τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς ἀπέδιδε τὸ πνεῦμα ὁ Λουδοβίκος, ἐφαίνετο ἡ ἀκτὴ τῆς Ἰτύκης, ὥστε ἕκαστος ἠδύνατο εὐκόλως νὰ συγκρίνη τὸν θάνατον τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου τῷ τοῦ χριστιανοῦ βασιλέως,

ὅστις οὐδόλως ἐδεῖτο τῆς ἀναγνώσεως διαλόγου περὶ ἀθανασίας ψυχῆς; ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ὑπάρξεως μέλλοντος βίου, ἀλλ' ἀναντίρρητα περὶ τούτου τεκμήρια παρῆχον αὐτῷ ἡ εὐσεβεία αὐτοῦ καὶ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀβράβευτος ἀρετὴ. Περὶ τὴν τρίτην ὥραν Μ. Μ. ὁ βασιλεὺς μέγα στενάξας ἀπήγγειλεν εὐκρινῶς τὸν ἀκόλουθον στίχον τῶν ψαλμῶν, « Κύριε ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου· προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἁγίον σου ἐν φόβῳ σου, » εἶτα δὲ ἀπέπτη ἡ θεία ἐκείνη ψυχὴ εἰς τὸν ἅγιον ναόν, εἰς ὃν ἦτο ἀξία νὰ κατοικήσῃ.

Ἦχουσι τότε αἱ σάλπιγγες τῶν ἐκ Σικελίας σταυροφόρων, ὧν αἱ νῆες προσορμίζονται, κομίζουσαι ἀνωφελῆ ἤδη ἐπικουρίαν. Ὁ Κάρολος, οὐδενὸς ἀκρωμένος ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀντισαλπίσματος ἐκπλήττεται καὶ ἀνησυχεῖ, ἀποβάς δὲ εἰς τὴν ξηρὴν βλέπει τοὺς φρουροὺς κατηφείς τὸ πρόσωπον καὶ ἀνεστραμμένας φέροντας τὰς λόγχας. Ὁρμήσας παραχρῆμα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως εὐρίσκει αὐτὸν νεκρόν, κατακείμενον ἐπὶ σποδοῦ, περιπτύχθεις τότε τὸ ἱερόν ἐκεῖνο λείψανον ἀσπάζεταιται δακρύων τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου, πρὸς μεγίστην ἐκπλήξιν τῶν παρεστώτων, ἀπορῶντων πῶς τοσαύτη τρυφερότης ἐνεφώλευεν ἐν τῇ ἀγερώχῳ ἐκείνῃ καρδίᾳ. Ἡ ἄψις τοῦ Λουδοβίκου δὲν εἶχεν εἰσέτι ὠχριάσει καὶ αὐτὰ δὲ τὰ χεῖλη διετηροῦντο ἐρυθρᾶ.

Ὁ Κάρολος ἀποκομίσας τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀδελ-

φοῦ ἐναπέθηκεν αὐτὰ ἐν Μοντερρήγιω (Montreal) ἐγγὺς τῆς Σαλέρνου, τὰ δὲ ὄστα καὶ ἡ καρδία ἐμελλον νὰ ταφῶσιν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγ. Διονυσίου· ἀλλ' οἱ στρατιῶται δὲν ἔστερξαν νὰ ἀποχωρισθῶσι τοῦ πεφλημένου αὐτῶν βασιλέως, λέγοντες ὅτι ἡ κόνις αὐτοῦ ἦν τὸ Παλλάδιον τοῦ στρατοῦ. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Ὑψίστος ἠδύδκησε ν' ἀπονεύμῃ εἰς τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου ἀνδρός τὴν δύναμιν τεῦ θαυματουργεῖν, ἡ δὲ Γαλλία, ἀπαραμύθητος διὰ τὴν στέρησιν τοιοῦτου μονάρχου ἐκήρυξεν αὐτὸν προστάτην ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καταστήσασα οὕτω αἰώνιον τὴν βασιλείαν τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου. Πάντες ἔσπευσαν ν' ἀνεγείρῳσιν αὐτῷ ἐκκλησίας καὶ ναῖσους, λαμπροτέρους τῶν ἀπλοῖκῶν οἰκημάτων, ἐν οἷς διήνυσε τὸν βίον· οἱ δὲ συνοδεύσαντες αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην σταυροφορίαν γηραιοὶ ἰππῶται ἀνεγνώρισαν πρῶτοι τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν. « Ἐπιστρέψας οἱ » καδε, λέγει ὁ Ζοινθίλλος, ἀνήγειρα βωμὸν εἰς τὴν μὴν τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου. »

Ἡ τοσοῦτον κατανοκτικὴ, ἐνάρετος καὶ γαλήνιος τελευτὴ τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου, εἰς ἣν ἀπολήγει ἡ ἱστορία τῆς Καρχηδόνας, φαίνεται ἱλαστήριος θυσία, προσενεχθεῖσα τῷ Ὑψίστῳ πρὸς ἀγνισμόν τῶν σφαγῶν καὶ κακουργημάτων, ἅτινα ἐμόλυναν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τὴν ἀτυχῆ ταύτην πόλιν. Οὐδὲν ἄλλο ἔχω νὰ εἶπω τῷ ἀναγνώστῃ, ἀλλὰ θέλω ἐπαναγγάγει αὐτὸν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα.

Χαίρειν εἶσας τὸν τοσοῦτω εὐγενῶς ξενίσαντά γυν Κ. Δεβουάζην ἐπέβην τῆς ἀμερικανικῆς ἡμιολίας, ἐν ἣ, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ὁ Κ. Λέαρὸς ἐζήτησε θέσιν ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἄναχθέντες ἐκ Γολέττης τῇ 9<sup>τῃ</sup> Μαρτίου 1807 ἐπλεύσαμεν εἰς Ἰσπανίαν· εἰσήλομεν δὲ καὶ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀλγερίου, ἵνα λάβωμεν τὰς διαταγὰς ἐκεῖ σταθμεύοντος ἀμερικανικοῦ δικρότου, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀπέβην εἰς τὴν ξηρὰν. Τὸ Ἀλγέριον ὑψοῦται ἐν τερπνοτάτῃ τοποθεσίᾳ, ὑπερμνησκούσῃ τὸν ἐν Νεαπόλει Παυσίλυπον λόφον. Τῇ 19<sup>τῃ</sup> διεκρίναμεν τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ Γάζτιον ἀκρωτήριον \*), εἰς δ' ἀπολήγει τὸ βασίλειον τῆς Γρενάδης, παραπλεύσαντες δὲ τὰς ἰσπανικὰς ἀκτὰς διήλθομεν πρὸ τῆς Μαλάκης καὶ τέλος προσώρμισθημεν τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ 27<sup>τῃ</sup> Μαρτίου εἰς τὸν κόλπον τῆς Γιβραλτάρης.

Ἀποβὰς εἰς Καρτητὴν τὴν δευτέραν, μετὰ τὸ Πάσχα ἀνεχώρησα τῇ 4<sup>τῃ</sup> Ἀπριλίου εἰς Γάδειρα, ἐνθα ἀφικόμενος μετὰ δύο ἡμέρας ἐτυχον φιλοφρονεστάτης δεξιώσεως παρὰ τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας Κ. Αερούα καὶ τῷ ὑποπροξένῳ Κ. Καγκλῶ (Canclaux). Ἀπὸ Γαδεύρων μετέβην, εἰς Κορδαῦν, ἐν ἣ ἐθαύμασα τὸ ὠραῖον τζαμεῖον, μεταβληθὲν ἤδη εἰς ἐκκλησίαν· περιδραμῶν δὲ τὴν ἀρχαίαν Βαϊτικὴν,

\*) Cap de Gattes. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο εἶναι τετρατάδης βράχος, ἔχων τριάντα πέντε χιλιομέτρων περιφέρειαν καὶ ὀχθηροῦτε μέτρον ὕψους.  
Σ. Μ.

ἐν ἧ ἐτοποθέτουν οἱ ποιηταὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ προχωρήσας μέχρι Ἀνδουγιάρης \*) ἀνεπόδισα εἰς τοῦπίσω, ἵνα περιεργασθῶ τὴν Γρενάδαν. Ἡ Ἀλχάμβρα εἶναι ἀξία τῆς προσοχῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ θεωρήσαντος τὰ ἐν Ἑλλάδι μνημεῖα, ἡ δὲ κοιλάς, ἐν ἧ ὑψοῦται ἡ Γρενάδα εἶναι τερπνοτάτη, πολὺ ὁμοιάζουσα τὴν τῆς Σπάρτης· εὐκόλως δὲ κατανοεῖ ὁ περιηγητῆς τὴν λύπην τῶν στερηθέντων ταιαύτης χώρας Μαυριτανῶν.

Ἀπὸ Γρενάδης ἐπορεύθη εἰς Ἀραγουέσην (Aragones), ἰδὼν δὲ τὸν Τάγην καὶ διελθὼν διὰ τῆς πατρίδος τοῦ κλεινοῦ ἵπποτου τῆς Μάγχης, τοῦ κατ' ἐμὲ ἀνδρειοτάτου καὶ φρονιμωτάτου ἀνθρώπων ἀπάντων, ἀφικόμην τῇ 21 Ἀπριλίου εἰς Μαδρίτην.

Ὁ παρὰ τῇ ἰσπανικῇ αὐλῇ πρέσβυς τῆς Γαλλίας Κ. Βωχαρναί με ὑπεδέξατο μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης, εἶχε δὲ γνωρίσει ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ τὸν ἀτυχῆ ἀδελφόν μου, ἀποθανόντα ἐπὶ τῆς λαιμητόμου μετὰ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ πενθεροῦ \*\*). Ἀναχωρήσας ἐκ Μαδρίτης τῇ 24 μετέβην εἰς Ἐσκουριάλον, ὅπερ ἀνήγειρε Φίλιππος ὁ Β'. ἐπὶ τῶν ἐρήμων ὁρέων τῆς ἀρχαίας Καστιλλίας. Ἡ αὐλὴ πορεύεται κατ' ἔτος εἰς τὴν Μονὴν ταύτην, παρέχουσα εἰς πτω-

\*) Andujar. Ἀρχαιολόγοι τινὲς εἰκάζουσιν ἐκ τῶν περὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐρειπίων ὅτι αὕτη ὑψοῦται ἐπὶ τῶν λειψάνων τῆς παρὰ Πολυβίῳ Ἰλουργίας.

\*\*) Τεῦ Μαλεζέρβου.

χοὺς ἀναχωρητὰς ζῶντας καθ' ἑαυτοὺς τὸ θέαμα πάντων τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, καὶ δεχομένη παρ' αὐτῶν τὰς συμβουλὰς ἐκεῖνας, αἵτινες οὐδέποτε σχεδὸν κατευνάζουσι τὰ πάθη. Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ φαίνεται ὁ ἐπικήδειος ναῖσκος, ἐν ᾧ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας ἀναπαύονται ἐν τάφοις ὁμοιομόρφους, διατεταγμένοις κλιμακῆδόν. Ἡ βασιλικὴ αὕτη κόνις εἶναι εὐρύθμως ἐναποταμιευμένη καὶ ἐπιγεγραμμένη ὡς τὰ ἐν τοῖς μουσεῖαις κειμήλια, ὑπάρχουσι δὲ καὶ τάφοι κενοί, ἀναμένοντες τοὺς μήπω καταβάντας εἰς τὸ νεκρικὸν τοῦτο κατάλυμα βασιλεῖς.

Ἀπὸ τοῦ Ἐσκουριάλου ἀνεχώρησα εἰς Σηγοβίαν, ἐν ἧ ἐθαύμασα τὸ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀνεγερθὲν τεράστιον ὕδραγωγεῖον, οὗ περιγραφὴν εὐρίσκει τις ἀρίστην ἐν τῇ ὥραιᾳ Περιγησίᾳ τοῦ Κ. Λαδῶρδ, ἐν δὲ Βύργω (Burgos) μεγαλοπρεπῆς γοθτικῆ ἐκκλησία μοι ἀνήγγειλεν ὅτι ἤμην ἐγγὺς τῆς πατρίδος, ἀνεμνήσθη δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ λειψάνων τοῦ Σίδου \*).

Ἐν Μιράνδα ἠσπάσθη τὸν Ἰβηρα (Ebre), ὅστις εἶδε τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Ἀννίβα, οὗ τὰ ἴχνη ἀπὸ τοσοῦτου ἤδη χρόνου ἠκολούθουν.

Ἵπερβὰς τὴν Βικτωρίαν καὶ τοὺς εὐφόρους ἀγροὺς τῆς Βισκαΐας (Biscaye) ἐπάτησα τῇ 3<sup>τῃ</sup> τὸ

\*) Sid. Ἰσπανὸς ἦρως ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 14. ἐκστοναστέρηδος καὶ μεγίστην κτησάμενος δόξαν διὰ τὰ κατὰ τῶν Μαυρουσίων κατορθώματα.

ἔδαφος τῆς Γαλλίας, τῇ δὲ 5<sup>τῃ</sup> ἀφικόμενῃ τέλος εἰς Βαυόννην, περιπλεύσας ἅπασαν τὴν Μεσόγειον καὶ ἐπισκεψάμενος τὴν Σπάρτην, τὰς Ἀθήνας, τὴν Σμύρνην, Κωνσταντινούπολιν, Ῥόδον, Ἱερουσαλήμ, Ἀλεξάνδρειαν, τὸ Κάϊρον, τὴν Καρχηδόνα, Κορδοῦνην, Γρενάδαν καὶ Μαδρίτην.

Οἱ ἀρχαῖοι προσκυνηταὶ ἐκτελέσαντες τὴν εἰς τὰ ἅγια ἐδάφη ἀπεδημίαν, κατέλειπον τὴν βακτηριαν ἐν Ἱεροσολύμοις, λαμβάνοντες πρὸς ἐπιστροφὴν ῥάβδον ἐκ φοίνικος· ἐγὼ δὲ δὲν ἐπανῆλθον φέρων τοιούτον σύμβολον δόξης, οὐδὲ σεμνύνομαι διὰ τοὺς τελευταίους τούτους μικροῦ λόγου ἀξίους κόπους μου. Ἀπὸ εἰκοσι ἤδη ἐτῶν παραδίδομαι εἰς τὴν μελέτην ἐν μέσῳ παντοίων συμφορῶν καὶ κινδύνων. Πολλὰ τῶν βιβλίων μου φύλλα ἐγράφησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν, ἐν ταῖς ἐρήμοις ἢ ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων, πολλάκις δὲ ἐκρίτουν τὸν κάλαμον, ἀπορῶν πῶς ἤθελον διαφύγει τὸν ἐπικείμενον θάνατον· ἀναφέρω δὲ ταῦτα οὐχὶ ἐπαιρόμενος, ἀλλ' ἐπικαλούμενος τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου. Ἀποχαιρετήσας ἤδη τὰς Μούσας ἐν τοῖς Μάρτυσιν ἀποχαιρετῶ αὐτὰς καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἀπεμνημονεύμασι τούτοις, ἅτινά εἰσι ἢ συνέχαια μόνον καὶ ἑρμηνεῖα τοῦ ἄλλου πονήματος. Ἐὰν ἡ θεία Πρόνοια μοι παραχωρήσῃ ποτὲ ὀλίγην ἀνάπαυσιν, ἧς εἰμὶ ἀγευστος μέχρι τοῦδε, θέλω προσπαθήσει ν' ἀνεγείρω ἐν σιωπῇ μνημεῖον, διη-

γούμενον τὴν δόξαν τῆς πατρίδος μου<sup>\*)</sup>, εἰδεμὴ μόνη φροντίς μου ἔσται νὰ προφυλάξω τὰς τελευταίας τοῦ βίου μου ἡμέρας ἀπὸ τῶν φροντίδων, αἵτινες κατέστησαν τοσοῦτω ἐποδύνους τὰς πρώτας. Γηράσας ἤδη δὲν ὀρέγομαι πλέον θορυβώδους φήμης, ἀλλὰ γνωρίζω ὅτι ἡ τῶν Μουσῶν ὁμιλία, ἡ τοσοῦτω ἠδύνουσα ἡμᾶς ἐν τῷ κρυπτῷ, οὐδὲν ἄλλο ἐπισύρει ἡμῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰμὴ μόνον ἀνίας. Ὅπως δὴποτε ἱκανὰ ἤδη ἔγραψα, ἐὰν εἴμαρται νὰ ἐπιζήσῃ τὸ ὄνομά μου, ὑπὲρ τὸ δέον πολλά, ἐὰν εἴμαρται ν' ἀποθάνῃ.

<sup>\*)</sup> Ὁ Σατωβριένδος προτίθητο νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας.  
Σ. Μ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΥ.

ΜΑΡΤΥΡΕΣ.

# MARTYRES.

## ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΗΣ ΒΕΛΛΕΔΑΣ.

Ἡ Ἀρμορική εἶναι ἀγρία καὶ ὑλώδης χώρα, δια-  
τεμνομένη ὑπὸ κοιλάδων μυρικοφόρων, δι' ὧν ῥέουσι  
ποταμίσκοι ἐκδίδοντες εἰς τὴν θάλασσαν ὕδατα ἄ-  
γνωστα τοῖς ναυσιπόροις. Πυκνὴ ὁμίχλη ἐπισκιάζει  
τὰς θυελλώδεις ταύτας καὶ σκυθρωπὰς ἐρήμους,  
ἀντηχούσας αἰεὶ ὑπὸ τῶν συριγμῶν τοῦ ἀνέμου καὶ  
τοῦ πατάγου τῶν κυμάτων, θραυομένων κατὰ τῆς  
ὑψικρήνου παραλίας.

Τὸ φρούριον, οὗ ἤρχον, ἦτο ἀρχαῖον γαλατικὸν  
ὀχύρωμα, ἀνασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος,  
ὅτε ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ Κυρισσολιθῶν \*),  
ὑψοῦτο δὲ ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἐπὶ βράχου, περικυ-  
κλουμένου ὑπὸ δασῶν καὶ λούοντος τοὺς πρόποδας  
εἰς τὰ ὕδατα τῆς λίμνης.

\*) Ὅρα περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων τὰς ἐν τῇ τέλει τοῦ τόμου σημειώ-  
σεις.



Ἐκεῖ ἔζησα ἐπὶ τινὰς μῆνας μακρὰν τῶν ἀνθρώπων, ἀνερευνῶν τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας μου ἐν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐκείνας πληγὰς, ἃς δὲν εἶχον τολμήσει ν' ἀποκαλύψω, ἀφοῦ ἀπεχωρίσθην ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου. Ἐνασχολούμενος διηνεκῶς περὶ θρησκευτικὰς μελέτας ἡσθανόμην ἐλαττουμένην καθεκαστήν τὴν πικρὰν ἐκείνην ἀνησυχίαν, ὑφ' ἧς κατειχόμεν ἔν μέσῳ πολυταράχου κοινωνίας· ἡρχόμενη δὲ ἐλπίζων ὅτι ἤθελον κατισχύσει τῶν παθῶν μου, εἰ καὶ ἡ νίκη ἐφαίνετο εἰσέτι ἀμφίβολος· καθότι ἡ καρδία μου ἦν ἐξησθενημένη ὑπὸ τῆς τρυφῆς καὶ ἀκηδείας, εὕρισκον δὲ εἰσέτι ἡδονὴν τινα ἐν τῇ πρώτῃ ἀβεβαιότητι τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰσθημάτων. Τὰ πάθη μου ὁμοιάζον θελκτικὰς γυναῖκας, αἵτινες μὲ ἐδέσμευον διὰ μυρίων θωπειῶν.

Ἀπροσδόκητόν τι συμβεβηκὸς διέκοψε αἰφνης τὰς ψυχολογικὰς ἐκείνας ἐρεύνας· οἱ στρατιῶταί μοι ἀνήγγειλαν ὅτι ἀπὸ τινῶν ἤδη ἡμερῶν γυνή τις, ἐξερχομένη περὶ λύχνων ἀφὰς ἐκ τῶν δασῶν ἐπέβαινε μονήρης ἐπὶ μικροῦ ἀκατίου καὶ διαπλεύσασα τὴν λίμνην ἐκρύπτετο εἰς τὴν ἀπέγαντι ὄχθην.

Οὐδόλως ἠγνόουν ὅτι οἱ Γαλάται καθιστῶσι τὰς γυναῖκας κοινωνοὺς τῶν μᾶλλον ἀπορρήτων βουλευμάτων, ὑποβάλλοντες πολλάκις εἰς τὰς συζύγους καὶ θυγατέρας τὰς υποθέσεις, περὶ ὧν δὲν ἠδύνατο νὰ συμφωνήσωσι πρὸς ἀλλήλους. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρμορικῆς διατήρουν τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ἔθνη

ἀνδρεῖοι δὲ ὄντες καὶ ριψοκίνδυνοι ὡς πάντες οἱ λαοὶ τῆς Γαλατίας, ἄδολοι τὸν χαρακτῆρα καὶ εἰλικρινεῖς ἐν ταῖς φιλίαις, ἀλλὰ πείσμονες καὶ ἀδιάλλακτοι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὑπέκυπτον δυσανασχετοῦντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων.

Πολλοὶ τῶν Ἀρμορικανῶν εἶχον ἐναγκαλισθῆ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ τοῦτο ἐμετρίαζεν ὅπως οὖν τὴν ἀνησυχίαν μου, γνωρίζοντας ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰσιν ὑπήκοοι πιστοί· ἀλλ' ὁ ἐνάρετος Κλαῖρος, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἀρμορικῇ ἐκκλησίας, παρ' οὗ μόνου ἠδυνάμην νὰ πληροφορηθῶ τὰ δέοντα, εὕρισκετο τότε ἐν Κονδιβίκῳ \*). Ἡ παραμικρὰ λοιπὸν ῥαθυμία ἠδύνατο ν' ἀποβῆ ὀλεθρία τῷ στρατῷ, καὶ γὰρ δὲ ἐκινδύνευον νὰ ἐκπέσω τῆς εὐνοίας τοῦ Διοκλητιανοῦ, παρέχων πράγματα τῷ προστάτῃ μου Κώνσταντι. Διὸ ἔκρινα εὐλογον νὰ μὴ ὀλιγωρήσω τῶν λόγων τῶν στρατιωτῶν· γνωρίζων ὅμως τῶν ἀνδρῶν τούτων τὴν ἀγροικίαν ἀπεφάσισα νὰ κατασκοπεύσω ὁ ἴδιος τὴν Γαλάτιν.

Ὅπλισθεις περὶ τὸ ἑσπέρας καὶ ἐνδυσάμενος μαλλωτὸν μανδύαν ἐξῆλθον λάθρα τοῦ φρουρίου. Ἀφικόμενος δὲ εἰς τὸν ὑποδειχθέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τόπον ἐκρύβην ἐν τοῖς περὶ τὴν λίμνην βράχοις, ἐνθα μάτην περιμείνας ἐπὶ τινὰ χρόνον ἤκουσα τέλος τὸν ἦχον ἀνθρωπίνης φωνῆς, ὃν μοι ἔφερον

\*) Ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Νάντης.

ὁ ἀνεμος ἐκ τῆς λίμνης, καὶ μετ' αὐτὸν πολὺ διέκρινα ἀκάτιον αἰωρούμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς κόματός τινὸς ὑψηλοῦ. Τὸ ἐλαφρὸν τοῦτο σκόφος προὔχρει πρὸς τὴν ὄχθην ὅτε μὲν βυθιζόμενον, ὅτε δὲ ἀνυψούμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐπέβαινε δὲ αὐτοῦ γυνή, ἥτις ἐπάλαιε κατὰ τῆς τρικυμίας, ἄδουσα καὶ ἐμπαίζουσα οἶονεὶ τοὺς ἀνέμους, ἐνίοτε δὲ ῥίπτουσα εἰς τὴν λίμνην ὡς θυσίαν τμήματα υφάσματος, δορὰς προβάτων, κηρίνους σφαίρας καὶ μικρὰς ἐξ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ μύλας.

Προσορμισθείσης τῆς λέμβου, ἡ ναυσικόρος πηδᾶ εἰς τὴν ὄχθην καὶ δῆσασα τὸ ἀκάτιον εἰς κλάδον ἰτέας εἰσδύει εἰς τὰ δάση, στριζομένη ἐπὶ λευκίνης κώπης. Τὸ εὐμηκες τῆς γυναικὸς ταύτης σῶμα μόλις ἐκαλύπτετο ὑπὸ μέλανος χιτωνίου ἀνευ χειρῶν, χρυσοῦ δὲ ἄρπη ἀνήρητο ἀπὸ τῆς χαλκίνης ζώνης καὶ κλάδος ἐρυὸς ἐπέστεφε τὴν κόμην· ἡ δὲ λευκότης τῶν βραχιόνων καὶ τοῦ προσώπου, τὸ κυανοῦν τῶν ὀμμάτων καὶ ῥέδιον τῶν χειλέων χρῶμα, ἡ ἐπὶ τῶν νώτων κυμαινομένη ξανθὴ κόμη καὶ τὸ ἄγριον καὶ ὑπερήφανον βᾶδισμα ἀνήγγελλον τὴν γαλατικὴν αὐτῆς καταγωγὴν. Ἡ νεᾶνις ἐψαλλε διὰ γλυκυτάτης φωνῆς φοβεροὺς λόγους, τὸ δὲ ἀσκεπὲς αὐτῆς στήθος ὑψοῦτο καὶ κατέπιπτεν ὡς ὁ ἄφρὸς τῆς θαλάσσης.

Ἀκολουθήσας αὐτῇ μικρόθεν διέβην ἄλσος γηραιῶν καστιγνῶν, ἐξηραμένων τῶν πλείστων κατὰ

τὴν κορυφὴν, εἶτα δὲ ἐβαδίσσαμεν ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν διὰ πεδίου, κεκαλυμμένου ὑπὸ βρύων καὶ πτερίδων καὶ τέλος εἰσήλθομεν εἰς δάσος, οὗ ἐν μέσῳ ἐφαίνετο ἐκτεταμένος ἔρεικῶν. Οὐδέποτε ἔσχισε τὸ ἄροτρον τὸ πεδῖον ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ οἱ ἐγχώριοι ἐσκόρπισαν ὀγκώδεις λίθους, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὸ ἀπρόσιτον εἰς τὴν δίκελλαν καὶ τὴν σκαπάνην· πρὸς δὲ τὴν ἄκραν τῆς χέρσου ταύτης γῆς ὑψοῦτο εἰς τῶν μεμονωμένων ἐκείνων βράχων, οἵτινες σημειοῦσι τὸν τάφον Γαλάτου πολεμιστοῦ. Ἐπελθούσης ἤδη τῆς νυκτός, ἡ ὁδηγὸς μου σταῖσα ἐγγὺς τοῦ βράχου συνέκρουσε τρεῖς τὰς παλάμας, προφέρουσα τὰ μυστηριώδεις ταύτας λέξεις· «Ἐπὶ τὸν ἰξὸν τοῦ νέου ἔτους!» Μυρίαὶ λαμπάδες ἐφώτισαν τότε τὸ δάσος, ἐκάστη δὲ δρὺς ἐφαίνετο τίκτουσα ἓνα Γαλάτην. Οἱ Ἀρμορικανοὶ ἐξήρχοντο ἄθροοι ἐκ τῶν καταγωγῶν, οἱ μὲν πάνοπλοι, οἱ δὲ ἔχοντες κλάδον δρυὸς ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ λαμπάδα ἐν τῇ εὐωνύμῳ· ἐγὼ δὲ, φέρων χλαῖναν οἷαν καὶ οἱ βάρβαροι οὗτοι ἀνεμίχθην ἀπαράτηρητος εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν.

Ἡ θορυβώδης ἐκείνη συνέλευσις, ἡσυχάσασα ὁσονοῦπῳ παρετάχθη εἰς ἐπίσημον λιτανείαν. Οἱ εὐάγιοι \*) ἐπροπορεύοντο ἄγοντες δύο λευκοὺς ταύρους, μέλλοντας νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν θυσίαν, τούτοις εἶποντο οἱ βάρδοι, κιθαρίζοντες ἢ ἄδοντες ὕμνους

\*) Euhages. Οὕτως ἐκαλοῦντο παρὰ τοῖς Κέλταις οἱ μάντις.

εἰς τιμὴν τοῦ Τεῦτατῆ, ὀπισθεν δὲ τῶν βάρδων ἐβάδιζον οἱ νεόφυτοι, συνοδευόμενοι ὑπὸ λευχείμονος κήρυκος, φέροντός ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δίπτερον πῖλον καὶ πάλλοντος ῥάβδον ἱεροβοτάνης, περικυκλουμένης ὑπὸ διδύμων ὀφείων. Τρεῖς σηνάνοι \*), ἐκπροσωποῦντες τοὺς δρυΐδας, ἠκολούθουν τῷ κήρυκι, κρατοῦντες, ὁ μὲν ἄρτον, ὁ δὲ ἀγγεῖον ὕδατος καὶ ὁ τρίτος ἐλεφαντίνην χεῖρα, ἣ δὲ δρυάς \*\*) (ἦν δὲ αὕτη ἡ παρθένος, ἣν ἠκολούθησα) εἶπετο τελευταία, ἀντικαθιστῶσα τὸν ἀρχιδρυΐδην, ἀφ' οὗ εἶλκε τὸ γένος.

Οἱ Γαλάται προχωρήσαντες μέχρι τῆς τριακονταετοῦς δρυός, ἐν ἣ εἶχον ἀνακαλύψει τὸν ἱερὸν ἱξόν, ἀνήγειραν παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς χλοερὸν βωμόν· ἀφοῦ δὲ ἔκαυσαν οἱ σηνάνοι τεμάχιον ἄρτου, σπείσαντες καὶ σταλαγμούς τινας ἀκράτου οἴνου, λευκοχίτων τις εὐάγος ἀνέβη ἐπὶ τοῦ δένδρου καὶ κόψας τὸ ἱερὸν φυτὸν διὰ τῆς χρυσῆς ἄρπης τῆς δρυάδος ἐρρίψεν αὐτὸ εἰς τὸ παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ δένδρου ἀπλωθὲν λευκὸν σάγος. Οἱ σύντροφοι αὐτοῦ σφάζουσι τότε τὰ θύματα, εἶτα δὲ διαιρέσαντες τὸν ἱξὸν εἰς ἴσας μερίδας διανέμουσιν αὐτὸν τῇ ὀμηγύρει.

Ἐπιστρέψαντες μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην εἰς τὸν ἐπιτύμβιον βράχον ἐμπήγουσιν οἱ Γαλάται εἰς τὸ

\*) Senanis. Γαλάται φιλόσοφοι, διεδεξάμενοι τοὺς δρυΐδας.

\*\*) Μετίφρασα τὸ Druidesse διὰ τοῦ Δρυάς, εἰ καὶ ἡ λέξις αὕτη εἶχεν ἄλλην παρ' Ἑλλήσι σημασίαν.

ἄφος γυμνὴν ῥομφαίαν, σημειοῦσαν τὸ κέντρον τῆς υνελεύσεως. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ἄφου ὑψοῦντο δύο ἕτεροι λίθοι ὑποστηρίζοντες πλάκα, ἐπιχειμένην αὐτοῖς ὀριζοντίως. Ἀναβάσης τῆς ἱερείας ἐπὶ τοῦ βήματος τούτου, οἱ βάρβαροι παρατάσσονται πάνοπλοι περὶ αὐτήν, οἱ δὲ σηνάνοι καὶ εὐάγοι ἀνυψοῦσι τὰς λαμπάδας. Πάντων αἱ καρδίαι ἐφαίνοντο συγκεκινημέναι ὑπὸ τῆς σκηνῆς ταύτης, ὑπομνησκούσης τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν· πολλοὶ λευκότεριχες πολεμισταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὰ δάκρυα, ἅτινα κατεκυλίοντο ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, πάντες δὲ ἐστρέφοντο πρὸς τὸ θῆμα καὶ ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῇ λόγχῃ ἀνέμενον ἀνυπομόνως τοὺς λόγους τῆς ἱερείας, ἣτις περιῆστρεφε τὸ βλέμμα ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους τούτους τοῦ λαοῦ, ὅστις πρῶτος ἐτόλμησε νὰ προσφέρῃ τὰς ἀσεβεῖς ἐκεῖνας λέξεις «Οὐαὶ τοῖς ἡττηθεῖσι!», νῦν δὲ ὑφίστατο τὴν δίκην τῆς πάλαι ωμότητος. Τὸ πρόσωπον τῆς μάντιδος ἐνεφαίνε τὴν κατῆφειαν, ὑφ' ἧς κατείχετο, ἀναμιμνησκομένη τῆς παρελθούσης δόξης, ἀνανήψασα δὲ τέλος τῶν ὀλιβερῶν αὐτῆς λογισμῶν ἐλάλησεν ὡς ἀκολούθως.

« Πιστὰ τέκνα τοῦ Τεῦτατῆ, ὑμεῖς οἵτινες διετηρήσατε ὑπὸ τὸν δούλειον ζυγὸν τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς νόμους τῶν πατέρων, οἱ ὀφθαλμοί μου δακρῶσουσιν, ὡσάντις στρέψω αὐτοὺς πρὸς ὑμᾶς. Ὑμεῖς ἄρα εἴθε οἱ ἀπόγονοι τῶν Γαλατῶν ἐκεί-

» νων, οἵτινες ὑπέταξαν τὴν οἰκουμένην; Τί ἔγειναν  
 » αἱ τόσω ποτὲ ἀκμάζουσαι τῶν γαλατικῶν ἐθνῶν.  
 » συνελύσεις καὶ τὸ ἐκ γυναικῶν ἐκεῖνο συνέδριον,  
 » εἰς ὃ ὑπετάγη καὶ αὐτὸς ὁ Ἀννίβας; Ποῦ εἶναι οἱ  
 » Δρυῖδαι, οἵτινες ἀνέτρεφον πολυπληθῆ νεολαίαν  
 » ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν σχολείοις; ἀπηνῶς φεῦ! διω-  
 » κώμενοι ὑπὸ τῶν τυράννων μόλις μένουσι τινὲς  
 » αὐτῶν, κρυπτόμενοι ἐν ἀγρίοις σπηλαίοις, ἢ δὲ  
 » Βελλέδα, ἢ ἀσθενὴς αὐτῆ δρυάς, μόνη ἤδη ἐναπολεί-  
 » πεται ὑμῖν, ἵνα τελῆ τὰς θυσίας. Ἐγὼ μόνη ἔμεινα  
 » ἐκ τῶν ἐννέα παρθένων, αἵτινες περιεκόσμου τὸ ἐν  
 » τῇ νήσῳ Σαύνη πάμσεμπτον ἱερόν. Μετ' οὗ δὲ πολὺ  
 » ὁ Τευτατῆς θέλει στερεῖσθαι βωμῶν καὶ ἱερέων.  
 » Ἀλλὰ διατί ν' ἀπελπιζώμεθα, ἐνῶ μάλιστα ἰσχυ-  
 » ρὸς σύμμαχος σπεύδει βοηθήσων ἡμῖν; Πρέπει  
 » ἄρα, ὦ Γαλάται, ν' ἀνακαλέσω ὑμῖν ὅσας ὑπομέ-  
 » νετε βασάνους, ἵνα ἐπιληφθῆτε τῶν ὀπλων; Οἱ  
 » Ῥωμαῖοι ἀρπάζουσιν ἡμᾶς ἐξ ἐφήθων, ἅμα δὲ ἀν-  
 » δρωθέντας πέμπουσι ν' ἀποθάνητε ὑπὲρ αὐτῶν εἰς  
 » τὰ σύνορα ἢ ἀναγκάζουσι νὰ σκάπητε τὴν τρέφου-  
 » σαν αὐτοὺς αὐλακὰ καὶ τέμνητε τὰ γηραιὰ ταῦτα  
 » δάση, κατασκευάζοντες ἐπιπόνως τὰς εὐρείας λεω-  
 » φόρους, δι' ὧν εἰσέρχονται παρ' ἡμῖν ἐν σπουδῇ ἢ  
 » δουλείᾳ, ἢ κατάθλιψις καὶ ὁ θάνατος. Ἐὰν δὲ ἐπι-  
 » ζήσητε μετὰ τосαύτας βασάνους, ὀδηγεῖσθε εἰς  
 » Ῥώμην, ἵνα σφάζητε ἀλλήλους ἐν τοῖς ἀμφι-  
 » θεάτροις πρὸς τέρψιν θηριώδους ὄχλου. Ἄλλως

» πως, ὦ Γαλάται, πρέπει νὰ ἐπισκεφθῆτε τὴν Ῥώ-  
 » μην. Ἀναμνήσθητε ὅτι τὸ ὄνομα ὑμῶν σημαίνει  
 » ἀποδημητῆς καὶ πορεύθητε εἰς τὸ Καπιτώλιον  
 » ὅπως καὶ οἱ φοβεροὶ ἡμῶν προπάτορες. Πορεύ-  
 » θητε εἰς Ῥώμην, ἐνθα περιμένουσιν ἡμᾶς τοσοῦτοι  
 » ἐνδοξοὶ θεαταὶ ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τοῦ Τίτου· ἀλλ'  
 » ἀντὶ νὰ εὐφράνητε τοὺς Ῥωμαίους ἀλληλλοσφα-  
 » γούμενοι, ἐγκλείσατε τοὺς ἀπανθρώπους τούτους  
 » ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν ἀμφιθεάτροις. Κατορθωτὸν  
 » εἶναι, ὦ Γαλάται, ὅ,τι προτείνω ὑμῖν· καθότι αἱ  
 » μετοικήσασαι εἰς Ἰσπανίαν φυλαὶ τῶν Φράγκων  
 » ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἐστίας, ὃ δὲ στόλος αὐτῶν  
 » παραπλέει ἤδη τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀρμορικῆς, προθύ-  
 » μως βοηθήσων ἡμῖν. Ἐὰν δὲ ἀποτύχωσιν οἱ ὑπὲρ  
 » ἐλευθερίας ἡμῶν ἀγῶνες, ἐὰν εἴμαρται νὰ κατι-  
 » σχύσωσι καὶ πάλιν οἱ Καίσαρες, θέλομεν ἀναζη-  
 » τήσει μετὰ τῶν Φράγκων ἀδούλωτόν τινα ἐν τῇ  
 » οἰκουμένῃ γωνίαν, ἵνα ζήσωμεν καὶ ἀποθάνωμεν  
 » μακρὰν τῶν τυράννων. »

Ἄδυνατῶ νὰ περιγράψω ὁποῖον ἐνθουσιασμὸν προῦ-  
 ξένησε τοῖς ἀκροαταῖς ὁ λόγος οὗτος, ἐκφωνηθεὶς  
 εἰς τὸ φῶς τῶν λαμπάδων, ἐγγὺς τάφου καταβρέσο-  
 μένου τῷ αἵματι τῶν θυσιασθέντων ταύρων, ὧν οἱ  
 ἐπιθανάτιοι μηκυθμοὶ συνηνοῦντο μετὰ τῶν συριγ-  
 μῶν τῆς ἀνεμοζάλης. Ἡ ὁμήγουρις ὠμοίαζε τότε  
 τὰς συνελύσεις ἐκεῖνας καταχθονίων δαιμόνων, ἃς  
 αἱ γόησαι συγκαλοῦσι γύκτωρ ἐν ταῖς ἐρήμοις. Οἱ

Γαλάται, ἐκβακχευθέντες ὑπὸ τῆς Βελλέδας καὶ κωφεύοντες εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀποφασίζουσιν ἀμελλητὶ τὴν μετὰ τῶν Φράγκων συμμαχίαν, τρις δὲ ἀναστάντος πολεμιστοῦ τινος, ἵνα ἐναντιωθῆ εἰς τὴν ἀπονενοημένην ταύτην ἀπόφασιν ἠνάγκασαν αὐτὸν τρις νὰ σιωπήσῃ, ὃ δὲ κήρυξ ἀπέκοψεν αὐτῷ τὴν ἄκραν τοῦ μανδύου.

Ταῦτα πάντα ἦσαν τὸ προοίμιον σκηνῆς ἔτι φοβερωτέρας· καθότι τὸ πλῆθος ζητεῖ μεγαλοφώνως ἀνθρωπίνην θυσίαν, ἵνα μαντεύσῃ ἀσφαλέστερον τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ δρυῖδα ἐθυσίαζον τὸ πάλαϊ τοῖς θεοῖς κακούργους, καταδικασθέντας ἤδη ὑπὸ τῶν νόμων, ἀλλὰ μὴ ὑπάρχοντος τότε τοιοῦτου, ἡ ἱέρεια ἐδήλωσεν ὅτι τὸ αἶμα πρεσβύτου ἤθελεν εἶναι ἀρεστότερον τῷ Τευτατῇ.

Οἱ Γαλάται κομίσαντες παραχρῆμα τὴν σιδηρᾶν λεκάνην, εἰς ἣν ἐμελλε νὰ ρεύσῃ τὸ αἶμα τοῦ σφαγίου, θέτουσιν αὐτὴν πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Βελλέδας, ἥτις ἔμενεν εἰσέτι ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου βήματος, ἀλλ' εἶχε καθῆσει ἐπὶ τρίποδος χαλκίνου, λυσίκομος καὶ διασεσυρμένη τὴν ἐσθῆτα, φάσγανον ἔχουσα ἀνὰ χεῖρας καὶ φλέγουσαν δάδα ὑπὸ τοὺς πόδας. Ἄγνοῶ πῶς ἤθελε λήξῃ ἡ σκηνὴ αὕτη, ἡτοιμαζόμεν δὲ ἤδη νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν, ἵνα ἐμποδίσω τὴν θυσίαν, ὅτε ὁ εὐσπλαγχνος Θεὸς ἐπέτετο τέλος εἰς τὴν ἀδελμονίαν μου· καθότι ὠχριώντων ἤδη τῶν ἀστέρων, οἱ Γαλάται φοβηθέντες μὴ φωραθῶσιν ἀπεφάσι-

σαν ν' ἀναβάλωσι τὴν τελετὴν, μέχρις οὗ ὁ πατὴρ τοῦ σκότους Δις ἐπισκιάσῃ καὶ αὖθις τοὺς οὐρανοὺς. Ἡ ὀμήγουρις σβύσασα τὰς λαμπάδας διεσκορπίσθη εἰς τὰ δάση, ἐν οἷς ἐσπινθήρισεν ἐπὶ τινὰς εἰσέτι στιγμὰς ἡ φλόξ μεμονωμένων τινῶν δάδων, ἐνῶ ἤκούετο μακρόθεν ὁ χορὸς τῶν βάρδων, ἀδόντων τοὺς πενθίμους τούτους λόγους.

« Ὁ Τευτατῆς ὠμίλησεν ἡμῖν ἀπὸ τῆς δρυὸς ζητῶν αἶμα. Ὁ ἱερός ἱξὸς ἀπεκόπη διὰ τῆς χρυσοῦς ἄρπης τὴν πρώτην τοῦ αἰῶνος καὶ ἕκτην τῆς σελήνης ἡμέραν. Ὁ Τευτατῆς ζητεῖ αἶμα, ὀμιλήσας ἀπὸ τῆς ἱερᾶς δρυὸς. »

Ἐπιστρέψας σὺν σπουδῇ εἰς τὸ φρούριον συνεκάλεσα τὰς γαλατικὰς φυλάς· ἀφοῦ δὲ συνηθραίσθησαν, ἐδήλωσα αὐταῖς ὅτι ἐγνώριζον τὰς στασιώδεις αὐτῶν συνελεύσεις καὶ τὴν κατὰ τοῦ Καίσαρος συνωμοσίαν.

Οἱ βάρβαροι ἀκούσαντες τῶν λόγων μου κατέστησαν περίφοβοι, νομίζοντες ὅτι ἤγγικεν ἡ τελευταία αὐτῶν ὥρα, περικυκλουμένων ὑπὸ Ῥωμαίων στρατιωτῶν. Ἐν τούτοις ὁ ἀὴρ ἀντηγεῖ ὑπὸ θρήνων καὶ ὄμιλος γυναικῶν ὄρμα εἰς εἰς τὸ μέσον τῆς συνελεύσεως. Αἱ ἰκέτιδες αὐταὶ ἦσαν χριστιαναί, φέρουσαι εἰς τὰς ἀγκάλας τὰ νεοβάπτιστα βρέφη· προσπεσοῦσαι δὲ εἰς τοὺς πόδας μου ἰκετεύουσι νὰ φεισθῶ τῶν υἱῶν, ἀδελφῶν καὶ συζύγων ἐν ὀνόματι τῶν ἀθῶων πλασμάτων, ἅτινα ἔτεινον πρὸς ἐμὲ μετὰ δακρῶν.

Ἐγὼ δὲ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξω εἰς τὰς δεήσεις αὐτῶν ἀνήγειρα τὰς ἐκέτιδας λέγων « Συγχωρῶ, ἀδελφαί » μου, τοῖς ἐνόχοις ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν » Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπαιτῶ δὲ παρ' ἡμῶν τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι οἱ ἡμέτεροι σύζυγοι ἔσονται ἐν τῷ μέλλοντι πιστοὶ τῷ Καίσαρι. »

Οἱ συνωμῶνται ἐξέπεμψαν τότε χαρμοσύνους κραιγὰς, ἀνυμνοῦντες τὴν εὐσπλαγχνίαν μου· ἐγὼ δὲ πρὶν ἀπολύσω αὐτοὺς ἠνάγκασα νὰ ὑποσχεθῶσιν ὅτι θέλουσιν ἀπέχει εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ ἀνθρωπίνων θυσιῶν, ἄς καὶ αὐτὲς ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Τιβέριος ἀπηγόρευσαν, ἐζήτησα δὲ νὰ μοι παραδώσωσιν ὡς ὁμήρους τὴν Βελλέδα καὶ τὸν πατέρα αὐτῆς Σεγήνακα, ἀνώτατον ἄρχοντα τῶν Ρεδόνων, οὓς μοὶ προσήγαγον αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐσπέραν. Ἐγκλείσας τοὺς ὁμήρους ἐν τῷ φρουρίῳ ἐξέπεμψα ἔπειτα στόλον εἰς προὔπαντησιν τοῦ τῶν Φράγκων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀρμορικῆς. . . . .

Ἡ Βελλέδα κατῴκει, ὡς ἤδη εἶπον, ἐν τῷ φρουρίῳ μετὰ τοῦ πατρός, ὅστις ἔνεκα τῆς λύπης καὶ τῆς ἀνησυχίας κατελήφθη ὑπὸ ὀξέος πυρετοῦ, καθ' ὃν ἐπεδαψίλευσα αὐτῇ τὰς ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας ὑπαγορευομένας περιποιήσεις, ἐπισκεπτόμενος καθεκᾶκαστην τὸν νοσοῦντα καὶ τὴν θυγατέρα ἐν τῷ πύργῳ,

1) Segenax.

δν ὤρισα αὐτοῖς ὡς κατοικίαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη, ἡ τοσοῦτω διάφορος τῆς τῶν Ῥωμαίων, κατέθελε τοὺς δυστυχεῖς τούτους· καὶ ὁ μὲν πρεσβύτης ἀνεκτῆσατο ὀσονούπω τὴν ὑγείαν, ἡ δὲ δρυάς, ἥτις κατείχετο πρὶν ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας, κατέστη φαιδρετέρα· συνετύγχανον δὲ πολλάκις αὐτῇ, πλανωμένη εἰς τὰς αὐλάς, αἰθούσας καὶ στοὰς τοῦ φρουρίου, καὶ εἰς αὐτὰς ἐνίοτε τὰς παρόδους καὶ στρεπτάς κλίμακας, αἵτινες ἤγον εἰς τὰς ἐπάλξεις· ὅπουδῆποτε ἐπορευόμην ἀπήντων τὴν Βελλέδα, πολλάκις δέ, ἐνῶ ἐνόμιζον τὴν Γαλάτιν παρὰ τῷ πατρί, ἐβλεπον αὐτὴν ἐμφανιζομένην αἴφνης εἰς τὸ βάθος ζοφεροῦ τινος διαδρόμου.

Ἡ γυνὴ αὕτη δὲν ἦτο ἐκ τῶν συνήθων, ἀλλὰ μετεῖχε ἰδιάζοντός τινος εἰς τὰς κόρας τῆς Γαλατίας θελήτηρου. Τὸ βλέμμα αὐτῆς ἦτο γοργόν, τὸ στόμα ὀπωσοῦν ὑπερήφανον, ἀλλὰ τὸ μειδίαμα ἀγγίνου καὶ γλυκύτατον· ἡ δὲ ὅτε μὲν ὑπεροπτική, ὅτε δὲ ἐκλελυμένη συμπεριφορὰ παρίστα παράδοξον κράμα σεμνοπρεπείας ἅμα καὶ ραστώνης, ἀθωότητος καὶ τέχνης. Ἦθελον δὲ θαυμάσει βλέπων ἡμιαγρίαν παρόθενου γινώσκουσαν ἀκριβῶς τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδίας πατρίδος, εἰ μὴ ἐγνώριζον ὅτι ἡ Βελλέδα, ἔλκουσα τὸ γένος ἀπὸ τοῦ ἀρχιδρυίδου ἀνετράφη ἐπιμελῶς ὑπὸ Σηνάου, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸ σοφὸν τάγμα τῶν Γαλατῶν ἱερέων.

Ἀγρυπνῶν νύκτα τινα ἄνευ λύχνου ἐν τῇ ὀπλο-

θήκη, ἀμυδρῶς φῶτιζομένη ὑπὸ τῆς μαρμαρυγῆς τῶν ἀστέρων, εἰσδούσης διὰ στενοτάτων παραθύρων καὶ ἀνακλωμένης ἐπὶ τῶν παρὰ τοὺς ταίχους ὅπλων, βλέπω αἴφνης εἰς τὴν ἀντίθετον τῆς αἰθούσης γωνίαν ἀσθενῆ λάμπιν ἀραιοῦσαν τὰ σκότη, καὶ μετ' οὐ πολὺ διακρίνω τὴν Βελλέδα, κρατοῦσαν ῥωμαϊκὴν τινα λυχνίαν, ἀνηρητημένην ἀπὸ χρυσης ἀλύσου. Ἡ ἑλληνιστὶ ἀναδεδεμένη τῆς νεάνιδος κόμη ἐκοσμεῖτο διὰ στεφάνου ἐκ σιδηρίτιδος, ἱεροῦ τοῖς δρυΐδαις φυτοῦ, τὸ δὲ σῶμα ἐκαλύπτετο ὑπὸ λευκοῦ μόνον χιτῶνος. Οὐδέποτε εἶδον θυγατέρα βασιλέως ὠραιότεραν αὐτῆς ἢ σεμνοτέραν.

Ἄναρτήσασα τὸν λύχνον ἀπὸ τῶν ἱμάντων ἀσπίδος ἢ Βελλέδα μ' ἐπλησίασε λέγουσα·

« Ὁ πατήρ μου κοιμᾶται· κάθησον καὶ ἀκροάσθη· τί μου. »

Ἐγὼ δὲ λαβὼν ἀπὸ πασσάλου τρόπαιον λογχῶν καὶ ἀκοντίων ἔθηκα αὐτὸ κατὰ γῆς. Ἄφοῦ ἐκαθίσασμεν ἀμφοτέροι ἐπὶ τοῦ σωροῦ τούτου ὅπλων, ἡ νέα βάρβαρός μοι ἀπέτεινε καὶ αὖθις τὸν λόγον·

« Γνωρίζεις, εἶπεν, ὅτι εἶμαι γόησα ;

« Δὲν ἐννοῶ τὴν λέξιν ταύτην, » ἀπεκρίθην.

« Αἱ Γαλάτιδες γόησαι, ἐπανέλαβεν ἡ Βελλέδα, » διεγείρουσιν ἢ κατευνάζουσι τὰς τρικυμίας, δύνανται νὰ καταστῶσιν ἀόρατοι καὶ νὰ μεταμορφῶνται » εἰς διάφορα ζῶα. »

« Δὲν πιστεύω τοῦτο, εἶπον ἐγὼ σοβαρᾷ τῇ φωνῇ.

» Πῶς δύνασαι νὰ νομίζης σεαυτὴν κάτοχον δυνάμεως, ἥς οὐδέποτε ἔλαβες πείραν ; Ἡ ἐμὴ θρησκεία διδάσκει ὅτι οἱ ἀνεμοὶ ὑπακούουσι μόνῳ » τῷ Θεῷ.

« Τίς σ' ὀμιλεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ σου ; ἔκραξεν ἡ Γαλάτις δυσανασχετοῦσα. Ἄλλ' εἰπέ μοι, δὲν ἤκουσας » τὴν παρελθοῦσαν νύκτα πηγὴν ψιθυρίζουσαν εἰς τὸ » δάσος καὶ αὖραν σείουσαν τὴν ἐπὶ τοῦ παραθύρου » σου φουμένην χλόην ; Ἐγὼ ἐψιθύριζον ἐν τῇ πηγῇ » καὶ ἐστέναζον ἐν τῇ αὐρᾷ, ἐννοήσασα ὅτι ἀρέσκεισαι ἀκροώμενος τοῦ ἤχου τῶν ὑδάτων καὶ τῶν » ἀνέμων.

Ἡρξάμην οἰκτείρων τὴν ἄφρονα ταύτην, ἥτις μαντεύσασα τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, « Σοὶ προξενῶ οἶκτον, εἶπεν· ἀλλ' ἐάν » με νομίζης παράφρονα, σαυτὸν μόνον αἰτιῶ. Διατί » ἔσωσας τὸν πατέρα μου τόσῳ φιλανθρωπικῶς ; Διατί » προσηνέχθης μετὰ τοσαύτης πραότητος πρὸς » ἐμέ, τὴν παρθένον τῆς νήσου Σαύνης, ἥτις εἶτε » τηρήσω τοὺς ὄρκους μου εἴτε παραβῶ αὐτούς, » θέλω ἀποθάνει ἐνεκα σοῦ ; Ταῦτα μόνον ἐπεθύμουν » νὰ σοι εἶπω. Ὑγείαινε. »

Ἐγερθείσα καὶ λαβοῦσα τὴν λυχνίαν ἢ νεάνις ἐγένετο ἄφαντος.

Οὐδέποτε κατελήφθη ὑπὸ τοσαύτης ἀδημονίας· καθότι οὐδὲν δεινότερον τοῦ διαταράττειν τὴν ἀθωότητα. Ἀπόκοιμηθεὶς ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων, καθ' ὧν

ἐνόμιζον ἑμαυτὸν ἠσφαλισμένον ὑπὸ τῆς μετανοίας μου καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως, ὑφιστάμην ἤδη τὴν τιμωρίαν τῆς τοιαύτης ῥαθυμίας, περιθάψας δέ ποτε εἰς τὰ στήθη μου ἔνοχα πάθη ἦτο δίκαιον νὰ δώσω δίκην τῶν νεανικῶν μου παραφορῶν.

Ὁ Ὑψιστος μοὶ ἀφείλετο πᾶν μέσον ἀμύνης· καθότι ὁ μὲν Κλαῖρος, ὁ ἀρχιποιμὴν τῶν χριστιανῶν, ἦν ἀπῶν, ὁ δὲ Σεγήναξ ἦτο εἰσέτι πολὺ ἀσθενῆς, ὥστε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ φρουρίου, σκληρὸν δὲ ἤθελεν εἶναι νὰ χωρίσω τὸν γηραιὸν τοῦτον πατέρα ἀπὸ τῆς θυγατρὸς, ἣν ἠναγκάσθην ν' ἀνέχομαι παρ' ἐμοί, ἐκτεθειμένῳ εἰς πάσας αὐτῆς τὰς ἐφόδους. Μάτην δὲ ἔπαυσα ἐπισκεπτόμενος τὸν πρεσβύτην καὶ ἐπειρώμην παντοιοτρόπως ν' ἀποφύγω τὴν Βελλέδαν, ἣν ἀνεύρισκον πανταχοῦ, ἀναμένουσάν με ὀλοκλήρους πολλάκις ἡμέρας καὶ αἰεὶ περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτῆς διαλεγομένην. Ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ἡ ἡμιθάρβαρος αὐτῆς κόρη ἐστρεφεῖτο δι' ἐμὲ θελγήτρων ἱκανῶν, ὥστε νὰ ἔρασθῶ σπουδαίως αὐτῆς, ἀλλ' ἡ θυγάτηρ τοῦ Σεγήνακος ἦτο νέε, ὡραία καὶ ἐρώσα· ὁσάκις δέ μοι ἀπέτεινε περιπαθεῖς λόγους, ἠσοθάνομην τὸ αἷμά μου ἀναβράζον.

Ἐγγὺς τοῦ φρουρίου ἐξετείνετο δάσος τι ἐκ τῶν καλουμένων ἱερῶν παρὰ τοῖς Δρυΐδαις, ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἐξηραμένος καὶ σιδήρῳ φλοῖσθεις \*) κορμός, ὃν ἐλά-

\*) Ecorcé.

τρενον οἱ Γαλάται, ἀπκαλοῦντες Ἴρμινσοῦλ· περίξ δὲ τοῦ εἰδώλου τούτου ὑψοῦντο δρῦς τινες, πολλάκις ποτισθεῖσαι τῷ αἵματι ἀνθρωπίνων θυμάτων, ἀφ' ὧν τοὺς κλάδους ἀνήρτηντο τὰ ὄπλα καὶ πολεμικὰ σύμβολα τῶν Γαλατῶν· ὁσάκις δὲ ἔπνεε σφοδρότερον ὁ ἄνεμος, τὰ τεύχη ταῦτα συνεκρούοντο ἐκπέμποντα πένθιμον ἤχον.

Ἐπορευόμην πολλάκις νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ ἱερόν τοῦτο ἄλσος, ὅπερ με ὑπέμνησκε τοὺς ἀρχαίους Κέλτας· ἐσπέρα δέ τινι ἐνῶ ἐκαθήμην μονήρης ἐν τῷ ἀγρίῳ τούτῳ τόπῳ, ἀκρώμενος τοῦ βορρᾶ ἀποσπῶντος ἀπὸ τῶν περίξ κορμῶν τὸν κισσὸν καὶ τὰ βρύα, προσῆλθεν αἴφνης ἡ Βελλέδα.

« Μάτην, εἶπε, μὲ ἀποφεύγεις, κρυπτόμενος ἐν » ἐρήμοις καὶ ἀβάτοις τόποις. Ὁ ἄνεμος σοὶ φέρει » τὴν Βελλέδαν ὡς τὸ ξηρὸν τοῦτο φύλλον, ὅπερ » ἔπεσε νῦν πρὸ τῶν ποδῶν σου.

Ταῦτα δ' εἰποῦσα ἠγέρθη ὀρθία ἔμπροσθεν ἐμοῦ καὶ σταυροῦσα τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ στήθους με ἠτένισεν ἀσκαρδαμυκτί· εἶτα δὲ ἐξηκολούθησε τὸν διακοπέντα λόγον.

« Ἐχω πολλὰ νὰ σοὶ εἶπω καὶ ἐπιθυμῶ νὰ σοὶ » λαλήσω διὰ μακρῶν. Γνωρίζω ὅτι τὰ παράπονά » μου σ' ἐνοχλοῦσιν ἀντὶ νὰ σοὶ ἐμπνέωσιν οἶκτον, » ἀλλ' ἐγὼ αἰσθάνομαι πικράν τινα ἡδονὴν διη- » γουμένην τὰς βρασάνους μου καὶ ἀναβρίπτουσα » τὴν κατατήκουσάν με φλόγα. Ὅποια ἤθελεν εἶναι



» ἡ ἀμοιβαία ἡμῶν εὐδαιμονία εἶ με ἡγάπας! Ἡθὲ-  
 » λωμεν εὐρεῖ τότε διάλεκτον οὐρανίαν πρὸς ἔκφρα-  
 » σιν τῶν ἡμετέρων αἰσθημάτων, ἀλλὰ νῦν μοι ἔλ-  
 » λείπουσι λέξεις πρὸς τοῦτο· διότι ἡ καρδία σου δὲν  
 » συμπάλλει μετὰ τῆς ἐμῆς.

Ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα, βιαία πνοὴ ἀνέμου ἔσεισε τὸ  
 δάσος καὶ αἱ χαλκαὶ ἀσπίδες ἐξέπεμψαν κένθιμον  
 θρῆνον, ἡ δὲ Βελλέδα πτοηθεῖσα ἀνύψωσε τὴν κεφα-  
 λὴν πρὸς τὰ ἀπὸ τῶν δένδρων ἀνηρητημένα τρόπαια.

« Τὰ ὄπλα, εἶπε, τοῦ πατρός μου στενάζουσι,  
 » προαγγέλλοντά μοι συμφορὰν· σιωπήσασα δὲ ἐπὶ  
 » τινὰς στιγμὰς ἐπανελάβε, « Ὅποια ἄρα ἡ αἰτία τῆς  
 » τσαύτης πρὸς ἐμὲ ἀδιαφορίας καὶ διατι δὲν συμ-  
 » μερίζεσαι τοῦ διακαοῦς ἔρωτός μου;

Διακόψασα καὶ πάλιν τὸν λόγον ἐβυθίσθη εἰς ῥεμ-  
 θασμούς, εἶτα δὲ ἀνανήψασα « Εὐρηκα, ἔκραξε, τῆς  
 » ψυχρότητός σου τὴν αἰτίαν· μὲ ἀποστρέφεις διότι  
 » οὐδὲν ἔχω ἄξιον σοῦ νὰ σοὶ προσφέρω! »

Πλησιάζασα τότε καὶ θεῖσα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ  
 στήθους μου, « Νεανία, εἶπεν, ἡ καρδία σου μένει  
 » ψυχρὰ ὑπὸ τὴν χεῖρα ἐρωμένης, ἀλλ' ἡ ἐλπίς θρό-  
 » νου θέλει ἴσως συγκινήσει αὐτήν. Ὅμιλει ὀρέγεις  
 » ἄρα τῆς αὐτοκρατορίας; Γαλάτις ὑπεσχέθη ποτὲ  
 » αὐτὴν τῷ Διοκλητιανῷ, νῦν δὲ καὶ σοὶ ὑπόσχε-  
 » ται Γαλάτις τὴν πορφύραν. Θέλω ἐξοπλίσαι κρυ-  
 » φίως τοὺς ἡμετέρους πολεμιστάς, οἵτινες τοσοῦ-  
 » τος ἤδη ἀνέδειξαν αὐτοκράτορας. Οἱ Δρυῖδαι, κα-

» ταλιπόντες τὰ δάση συστρατεύουσι μεθ' ἡμῶν, καὶ γὰρ  
 » θέλω ἡγεῖσθαι αὐτοῖς εἰς τὸν ἀγῶνα κρατοῦσα  
 » κλάδον δρυός, αἱ δὲ εὐχαί μου θέλουσιν ἀναγκά-  
 » σει τοὺς Θεοὺς νὰ βοηθήσωσιν ἡμῖν· ἀλλὰ καὶ ἂν  
 » ἀποτύχωμεν, μένουσιν εἰσέτι σπήλαια ἐν Γαλατία,  
 » ἐν οἷς θέλω ἀποκρύψει ὡς ἄλλη Ἐπονίνη τὸν σύ-  
 » ζυγόν μου. Ἄλλ' Οἴμοι! ὀμιλῶ ἡ τάλαινα περὶ  
 » συζύγου, ἐνῷ οὐδὲ ἔραστοῦ θέλω τύχει!

Ἡ φωνὴ τῆς Γαλάτιδος ἀπεπνίγη ὑπὸ τῶν λυγ-  
 μῶν, ἡ χεῖρ, ἣν ἐστήριζεν ἐπὶ τῆς καρδίας μου κατέ-  
 πεσε καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἔκυψεν ἐπὶ τοῦ στήθους.

Ἡ συνέντευξις αὕτη με κατεθορύβησε, φοβού-  
 μενον ἤδη μὴ ἡ ἀντίστασις ἀποβῆ ματαία· καθότι ἡ  
 συγκίνησίς μου ἦν βαθυτάτη, ἀκρωμένου τῆς Βελ-  
 λέδας, ἡ δὲ χεῖρ αὐτῆς κατέφλεγε τὸ στήθος μου.  
 Καταβαλλόμενος τότε τελευταῖον πρὸς σωτηρίαν  
 ἀγῶνα ἀπεφάσισα ν' ἀπομακρύνω ἀπ' ἐμοῦ τὸν ἐχ-  
 θρόν.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐκβάλω  
 ἀμέσως τὸν Σεγήνακα ἐκ τοῦ φρουρίου ἕνεκα τῆς  
 μεγάλης αὐτοῦ ἀδυναμίας, ἀλλὰ βλέπων ἤδη τὸν  
 μὲν πρεσβύτην ἀναλαμβάνοντα βαθμηδὸν τὰς δυνά-  
 μεις, τὸν δὲ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ κίνδυνον αὐξά-  
 νοντα καθεκάστην ὑπεκρίθην ὅτι ἔλαβον ἐπιστολὴν  
 παρὰ τοῦ Καίσαρος, ἐντελλομένου ν' ἀποπέμψω τοὺς  
 ὀμήρους. Ἡ Βελλέδα ἐζήτησε νὰ μοι ὀμιλήσῃ πρὸ  
 τῆς ἀναχωρήσεως, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέφυγον τὴν συνέν-

τευξιν ταύτην ὡς ἐσομένην ἀμφοτέροις θλιβεράν, ἢ δὲ Γαλάτις ἠνακαγάσθη ν' ἀκολουθήσῃ τῷ πατρί· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐπανήλθε ζητοῦσά με εἰς τὸ φρούριον, ἀποκριθέντων δὲ τῶν φυλάκων ὅτι εἶχον ἀπέλθει εἰς ὁδοιπορίαν ἐταπείνωσε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπέστρεψεν σιωπῶσα εἰς τὰ δάση. . . . .

Πολαὶ ἡμέραι παρήλθον ἔκτοτε, καθ' ἃς οὔτε εἶδον οὔτε ἤκουσά τι περὶ τῆς Βελλέδας ἢ τοῦ πατρὸς αὐτῆς· φοβούμενος δὲ μὴ συνέβη τι ἀπευκταῖον τῇ ἔκφρονι ταύτῃ νέανιδι ἠτοιμαζόμεν νὰ πορευθῶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σεγήνακος, ὅτε εἰς τῶν φρουρούντων τὴν παραλίαν στρατιωτῶν ἔσπευσε τρέχων νὰ μοι ἀναγγείλῃ, ὅτι ὁ στόλος τῶν Φράγκων ἀνεφάνη παραπλέων τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀρμορικῆς. Ὁ ζοφερός καὶ νεφελώδης οὐρανὸς προεμήνυεν ἀνεμοζάλην· γνωρίζων δὲ ὅτι οἱ βάρβαροι οὗτοι ἀποβαίνουνσι συνήθως ἐν ὥρᾳ τρικυμίας οὐδεμιᾶς παρημέλησα προφυλάξεως, τοποθετήσας πανταχοῦ ἐνόπλους στρατιώτας καὶ ὀχυρώσας τοὺς μᾶλλον ἐκτεθειμένους τόπους. Δαπανήσαντες τὴν ἡμέραν εἰς τοιαύτας φροντίδας κατελήφθημεν περὶ λύχνων ἀφὰς ὑπὸ τῆς θυέλλης, ἣτις κατέστησεν ἔτι μεῖζον τὴν ἡμετέραν ἀνησυχίαν.

Παρὰ τὴν ἀκραν ἐπικινδύνου παραλίας, ἐπὶ ἀμώδους ῥηγμῖνος, ἐν ἣ μόλις βλαστάνουσι θαλάσσιά τινα φυτά, ὑψοῦται μακρὰ σειρά δρυϊδικῶν βράχων, ὁμοίων τῷ ἐν ταῖς ἐρείκαις τάφῳ, ἐνθα συνέτυχόν ποτε τῇ Βελλέδᾳ. Ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ προωρισμὸς

τῶν μεμονωμένων τούτων ἐν μέσῳ οὐρανοῦ, γῆς καὶ θαλάσσης μνημείων εἰσὶν ἄγνωστοι. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ἂν τὰ τερατώδη ταῦτα τμήματα βράχων συνωρεύθησαν πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν ἢ χάριν ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων· οἱ δὲ ἐγγώριοι καταλαμβάνονται ὑπὸ τρόμου, ὁσάκις διέρχονται παρὰ τὰς πέτρας ταύτας, ἐφ' ὧν, λέγουσι, περιίπτανται πλανώμεναι φλόγες καὶ ἀκούονται οἱ γόοι φοβερῶν εἰδώλων.

Ἡ μοναξία τοῦ τόπου τούτου, ἀφ' οὗ ὁ τρόμος ἀπομακρύνει τοὺς ἐγγωρίους, καθίστα αὐτὸν εἰπερτινα καὶ ἄλλον εὐπρόσιτον τοῖς Φράγκοις· διὸ ἔκρινά εὐλογὸν νὰ τοποθετήσω πολυάριθμον φρουρὰν παρὰ τὴν ἀκτὴν ταύτην, ἐνθα ἀπεφάσισα καγὼ νὰ διανυκτερεύσω.

Ὁ δούλος, δι' οὗ εἶχον πέμψει γραμματίον τῇ Βελλέδᾳ, ἐπέστρεψε φέρων τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, μὴ δυνηθεὶς νὰ εὔρῃ τὴν δρυάδα, ἣτις καταλιποῦσά περὶ τὴν τρίτην ὥραν τὸν πατέρα ἐπλανᾶτο εἰς τὰ δάση. Ἡ εἰδησις αὕτη ἠύξησε τὴν ἀνησυχίαν μου· ἐκαθήμεν δὲ ἐν μονήρῃ τόπῳ ἀπάνευθε τῶν στρατιωτῶν, ὅτε ἤκουσα αἴφνης θορύβου τινός· καὶ διέκρινά ἀντικείμενον κινούμενον ἐν μέσῳ τῆς σκιᾶς. Σπασάμενος τὸ ξίφος καταδιώκω τὸ φᾶσμα, ὅπερ ἔφευγεν ὠκύπου· ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ὁπότε ἀεγνώρισά τὴν Βελλέδαν!

\* Σὺ εἶσαι, μοι εἶπεν ἡ νεᾶνις γεγονυῖα τῇ φωνῇ.  
(Τόμ. Δ΄.)

» ἐγνώριζες ἄρα ὅτι ἤθελες μὲ εὐρεῖ ἐνταῦθα;  
 « Ὅχι, ἀπεκρίθην· ἀλλὰ σύ, μήπως προδίδεις τοὺς  
 » Ῥωμαίους;  
 « Ἐγὼ προδότις! ἔκραξε μετ' ὀργῆς· δέν σοι ὦρ  
 » κίσθη ἤδη ὅτι οὐδέποτε θέλω συνομόσει κατὰ σοῦ;  
 » Ἀκολουθεῖ μοι, ἵνα γνωρίσης τίνος ἕνεκα ἦλθον  
 » ἐνταῦθα. »

Δραξαμένη τῆς χειρός μου ἡ Γαλάτις με ἀνήγα-  
 γεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τελευταίου τῶν δρυϊδικῶν  
 βράχων. Ἡ θάλασσα ἐρρήγνυτο ὑποκάτω ἡμῶν φο-  
 βερῶς περιηχοῦσα, τὰ δὲ κύματα ὑψούμενα ὑπὸ τῶν  
 ἀνέμων μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς πέτρας, ἐκάλυπτον  
 ἡμᾶς δι' ἀφροῦ καὶ φωταυγῶν σπινθήρων, νέφη δὲ  
 ἀλλεπάλληλα ἐπεσκίαζον τὸν δίσκον τῆς σελήνης,  
 ἥτις ἐφαίνετο τρέχουσα διὰ τοῦ χάους τούτου.

« Ἀκροάσθητί μου προσεκτικῶς, εἶπεν ἡ Βελλέδα·  
 » ἐπὶ τῆς παραλίας ταύτης οἰκοῦσιν ἄγνωστοι εἰς  
 » σὲ ἄλιεις, οἵτινες θέλουσιν ἀκούσει μεσοῦσης τῆς  
 » νυκτός κρουομένην τὴν θύραν τῆς καλύβης καὶ  
 » φωνὴν κρᾶζουσαν αὐτοὺς ἡρέμα· παρασυρόμενοι  
 » τότε ὑπὸ ἀοράτου δυνάμεως θέλουσι σπεύσει εἰς  
 » τὴν προκυμαίαν, ἐνθα εὐρήσουσιν ἀκάτια, ἅτινα  
 » καὶ τοὶ κενὰ τοσαύτας περιέχουσι τεθνεώτων ψυ-  
 » χάς; ὥστε μόλις ὑψοῦνται ὑπεράνω τῆς ἐπιφα-  
 » νείας τῶν ὑδάτων. Διανύσαντες ἐν μιᾷ μένῃ ὥρα  
 » δωδεκάωρον συνήθως πλεῖν οἱ ἄλιεις οὗτοι θέλου-  
 » σι προσορμισθῆ εἰς τὴν νῆσον τῶν Βρετανῶν, οὐδὲν

» καθ' ὅλον τὸν πλοῦν ἢ κατὰ τὴν ἀπόβασιν ἰδόν-  
 » τες, ἀλλὰ μόνον ἀκούσαντες φωνὴν ἀριθμοῦσαν  
 » τοὺς ἀοράτους ἐπιβάτας τῷ φύλακι τῶν ψυχῶν·  
 » ἐὰν δὲ ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς λέμβοις καὶ γυναῖκες, ἡ  
 » φωνὴ θέλει δηλώσει τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου. Ἀλλὰ  
 » ποῖον, ὦ σκληρέ, ὄνομα θέλει δυνηθῆ νὰ ἐνώση.  
 » ἡ φωνὴ μετὰ τοῦ ἐμοῦ;

Διακόψας τὴν Βελλέδα ἀπεπειράθην νὰ διασκε-  
 δάσω τὰς τοιαύτας δεισιδαιμονίας· ἀλλ' αὕτη « Σιω-  
 » πα, εἶπε, μὴ βλασφημεῖς. Θέλεις ἰδεῖ ὄσονούπω  
 » τὸν πυρίπνουν σίφωνα, τὸν ἀγγέλλοντα τὴν διά-  
 » βασιν τῶν ψυχῶν· ἀλλὰ δὲν ἀκούεις ἤδη τὰς κραυ-  
 » γὰς αὐτῶν;

Ἡ Βελλέδα σιωπήσασα ἔτεινε τὸ οὖς, μετὰ τι-  
 » νας δὲ στιγμὰς « Ἀφοῦ ἀποθάνω, ἐπανελάβεν, ὑπο-  
 » σχέθητι ὅτι θέλεις με πληροφορεῖ περὶ τοῦ γέρον-  
 » τος πατρός μου. Ὅσακις τελεῖται κηδεῖα, γράφε  
 » μοι καὶ ρίπτε εἰς τὴν ἐπικήδειον πυρὰν τὴν ἐπιστο-  
 » λήν, ἣν θέλω λαμβάνει εἰς τὸ Σ κ ἦ ν ω μ α τ ῶ ν  
 » Ἀ ν α μ ν ἦ σ ε ω ν καὶ διαλέγεσθαι μετὰ σοῦ καὶ  
 » πέραν τοῦ τάφου. »

Ἐνῶ ἔλεγε ταῦτα, φρικῶδες κῦμα ρήγνυται ἀφρί-  
 ζον κατὰ τοῦ βράχου, ὃν σείει ἐκ θεμελίων, βιαία  
 δὲ ἀνέμου πνοὴ διώκει τὰ νέφη καὶ ἀμυδρὰ σελήνης  
 ἀκτὶς φωτίζει πρὸς στιγμὴν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν κυ-  
 μάτων. Ἀπαίσιοι θόρυβοι περιηχοῦσι τότε καθ' ἅπα-

σαν τὴν ἀκτὴν, ὁ λύμβος\*), τὸ δυσσιώνον τῶν βράχων πτήνόν, ἐκπέμπει πένθιμον κραυγὴν, ὁμοιάζουσαν γόον ἀνδρὸς πνιγομένου, ὁ σκοπὸς πτοηθεὶς προσκαλεῖ τοὺς συντρόφους, ἡ δὲ Βελλέδα ἀνασκιρτήσασα «Μὲ περιμένουσι,» κράζει καὶ ὄρμα νὰ καταποντισθῆ, μόλις δὲ ἔφθασα νὰ ἐμποδίσω αὐτήν, δραξάμενος ἐκ τοῦ πέπλου . . . . .

Κεκμηκῶς ἤδη ὑπὸ τοσοῦτων ἀγώνων δὲν ἤδυνήθην ν' ἀνθέξω εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τεκμήριον τοῦ ἔρωτος τῆς Βελλέδας, ἥς τὸ κάλλος, ἡ περιπάθεια καὶ ἀπελπισία ἐτάραξαν τὰς φρένας μου καὶ κατίσχυσαν τέλος τῆς ἀρετῆς μου.

«Ὅχι, ἔκραξα ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἀνεμοζάλης, δὲν ἔχω τὴν προσήκουσαν χριστιανῶν ἀνδρίν.»

Προσπίπτω ἔκφρων πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Βελλέδας . . . . Ὁ ἄδης ἀνάπτει τὰς λαμπάδας τοῦ ἀπαισίου τούτου Ὑμεναίου, τὰ καταχθόνια πνεύματα ὠρύονται ἐν ταῖς ἀβύσσοις, αἱ δὲ ἀγναὶ νύμφαι τῶν πατριαρχῶν ἰποστρέφουσιν ἀφ' ἡμῶν τὸ βλέμμα καὶ ὁ προστάτης μου ἄγγελος ἀνέρχεται εἰς οὐρανόν, συγκαλυπτόμενος δι' ἀμφοτέρων τῶν πετύγων.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Σεγήνακος συγκατένευσε νὰ ζήσῃ χάριν ἐμοῦ· ἔμενε δὲ ἀλαλος καὶ ὡσεὶ ἐκστατικὴ,

\*) Lumb, θαλάσσιον πτήνόν διαττώμενον συνήθως παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Κορθηγίας.

κατεχομένη ὑπὸ ἀφάτου ἡδονῆς καὶ φρικώδους ἀλγηδόνας. Ὁ ἔρωσ, οἱ ἔλεγχοι τοῦ συνειδότος, ἡ αἰσχύνη, ὁ φόβος καὶ πρὸ πάντων ὁ θαυμασμὸς ἐτάραττον τὴν καρδίαν τῆς Βελλέδας, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἤμην ὁ τοσοῦτω ποτὲ ἀνάληγτος Εὐδωρος, φοβουμένη δὲ μὴ ἠκατᾶτο ὑπὸ ὀπτασίας νυκτερινῆς ἤπτετο τῶν χειρῶν μου καὶ τῆς κόμης, ἵνα βεβαιωθῆ ὅτι δὲν ἤμην φάσμα. Ἄλλ' οὐδ' ἐγὼ ἤμην ἤττον αὐτῆς τεταραγμένος· ἡ χαρά μου ὠμοιάζεν ἀπελπισία, εἰ δὲ ἔβλεπέ τις ἡμᾶς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν, ἀντὶ ἐραστῶν ἠθελεν ὑπολάβει ὡς καταδίκους, μέλλοντας νὰ ὑποστῶσι τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν.

Ἡ Βελλέδα ὅτε μὲν δακρύουσα, ὅτε δὲ μειδιῶσα, εὐδαίμων ἅμα καὶ δυστυχεστάτη, ἐσιώπα. Διαγελωσῆς δὲ ἤδη τῆς αὐγῆς, τοῦ δὲ ἐχθροῦ οὐδαμοῦ ἀναφανέντος, ἐπέστρεψα εἰς τὸ φρούριον, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ θύματός μου. Δίς ἔκρυψεν ὁ ἔσπερος τὴν αἰσχύνην ἡμῶν ἐν μέσῳ τῶν σκιῶν τῆς νυκτὸς καὶ δίς ἐφώτισεν ἡμᾶς ὁ ἑωσφόρος δακρύνοντας καὶ μεταμελουμένους, τὴν δὲ τρίτην πρωΐαν ἡ Γαλάτις ἐπέδη τοῦ ἄρματός μου, πορευομένη εἰς ἀναζήτησιν τοῦ πατρός. Μόλις δὲ ἠφανίσθη ἐν μέσῳ τῶν δρυῶν, εἶδον ὑψουμένην ὑπεράνω τοῦ δάσους στήλην φλογὸς καὶ καπνοῦ, ἐκατόνταρχος δὲ τις προσέδραμεν ἀγγέλλων ὅτι ἠκούοντο ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον αἱ κραυγαὶ ἐκεῖναι, δι' ὧν οἱ Γαλάται ἐπικαλοῦνται τὴν

βοήθειαν τῶν συντρόφων, ἐγὼ δὲ φοβηθεὶς μὴ κα-  
τάρθωσαν οἱ Φράγχοι ν' ἀποβῶσιν, ἐξήλθον παρα-  
χρημα μετὰ τῶν στρατιωτῶν.

Μετ' οὐ πολὺ εἶδον πλῆθος χωρικῶν, οἵτινες συβ-  
ρῆοντες πανταχόθεν συνενοῦνται εἰς φάλαγγα καὶ  
προχωροῦσι καθ' ἡμῶν.

Σπεύσας εἰς προὔπάντησιν τῶν ἀγροτῶν τούτων  
ἀσπιδοφόρων διέταξα τοῖς Ῥωμαίοις νὰ σταθῶσιν  
ἐντὸς βολῆς ἀκοντίου, ἐγὼ δὲ προχωρήσας μόνος  
καὶ ἀσκεπῆς τὴν κεφαλὴν ἐν μέσῳ τῶν δύο στρατῶν,  
« Γαλάται, εἶπον, τί παθόντες συνηθοροίσθητε; Ἄπέ-  
» θησαν ἄρα οἱ Φράγχοι εἰς τὴν Ἀρμορικὴν καὶ  
» σπεύδετε βοηθήσοντες ἡμῖν ἢ προσέρχεσθε ὡς  
» ἐχθροὶ τοῦ Καίσαρος;

Πρεσβύτης ἐξήλθε τότε τῶν γαλατικῶν τάξεων  
οἱ ὧμοι αὐτοῦ ἐκλονοῦντο ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ θώρα-  
κος, ἡ δὲ χεὶρ ἐπαλλεν ἀνίσχυρον δόρυ. Ἄλλὰ πό-  
σον κατεπλάγη, ὅτε πλησιάσαντος τοῦ λευκότριχος  
τούτου μαχητοῦ, ἀνεγνώρισα τὰ ὄπλα, ἅτινα εἶδον  
ἀνηρτημένα ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῶν Δρυιδῶν, καλύ-  
πτοντα τὸ γηραιὸν σῶμα τοῦ πατρὸς τῆς Βελ-  
λέδας.

« Γαλάται, ἐκραξεν ὁ Σεγήναξ δεικνύων με τοῖς  
» περὶ αὐτόν, ἰδοὺ ὁ ἀτιμάσας τὰς πολιὰς μου τρί-  
» τρίχας. Ἐυάγος ἀκολουθήσας τῇ παραφρονόσῃ  
» θογατρὶ μου εἶδε τὸ ἐγκλημα τοῦ Ῥωμαίου. Ἡ  
» παρθένος τῆς Σαύνης κατησχύνθη· λάβετε δίκην

» ὑπὲρ αὐτῆς, ὦ Γαλάται, ἐκδικήσατε τὰς συζύ-  
» γους, τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς Θεοὺς!

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Σεγήναξ ἀκοντίζει διὰ τρεμούσης  
χειρὸς σφαλερὸν ἐγχος, ὅπερ πίπτει πρὸ τῶν ποδῶν  
μου. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ὀρμῶσι τότε ἐπ' ἐμὲ ἀγρίως  
ἀνακράζοντες, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι σπεύδουσι βοηθήσον-  
τες, μάτην δὲ πειρώμαι νὰ διαλλάξω τοὺς ἀγωνι-  
ζομένους, συμβαλόντας ἤδη εἰς μάχην, ἧς ὁ θόρυ-  
βος ὑψοῦται μέχρις οὐρανοῦ. Θεωρῶν τὴν ἀνδρίαν  
τῶν Γαλατῶν ἠθέλε τις εἰπεῖ ὅτι οἱ δρυῖδαι, καταλι-  
πόντες τὰ δάση παροτρύνουσιν εἰς τὴν σφαγὴν τοὺς  
θρασεῖς ἐκείνους ἀροτῆρας. Ἐγὼ δὲ ὀλιγωρῶν περὶ  
τῆς ἰδίας σωτηρίας ἀγωνίζομαι παντὶ σθένει νὰ  
σώσω τὸν Σεγήνακα, ὃν ἀποσπάσας ἐκ τῶν χειρῶν  
τῶν Ῥωμαίων κατέθετον ἤδη ὀπισθεν στελέχους  
δρυός, ὅτε ἀκόντιον βληθὲν ἐκ μέσου τοῦ πλήθους  
καταπήγνυται συρίζον εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ πρεσβύ-  
του, ὅστις πίπτει ὑπὸ τὸ δένδρον τῶν προγόνων ὡς  
ὁ γηραιὸς Πρίαμος ὑπὸ τὰς δάφνας τῶν ἐφεστίω  
βωμῶν.

Ἐνῶ ἐξέπνεεν ὁ Σεγήναξ, φαίνεται ἄρμα εἰς τὴν  
ἄκραν τῆς πεδιάδος, οὗ ἐπέβαινε λυσίκομος γυν-  
παροξύνουσα τοὺς ἀφηνιῶντας ἵππους εἰς ἔτι ταχύ-  
τερον δρόμον· ἦν δὲ αὕτη ἡ Βελλέδα, ἧτις μὴ ἀνευ-  
ρίσκουσα τὸν πατέρα καὶ ἀκούουσα ὅτι συναθορίζ-  
τοὺς Γαλάτας, ἵνα ἐκδικήσῃ τὴν ὑβρισθεῖσαν θυγα-  
τέρα, κατανοεῖ τότε τὸ μέγεθος τοῦ σφάλματος αὐ-

τῆς σπεύσασα δὲ παραχρῆμα εἰς ἀναζήτησιν τοῦ γέροντος ἀφικνεῖται εἰς τὸ πεδῖον τοῦ ἀπαισίου ἀγῶ-  
νος, ἐλαύνει τοὺς ἵππους διὰ τῶν πολεμίων τάξεων  
καὶ μ' εὐρίσκει θρηνοῦντα παρὰ τὸν νεκρὸν τοῦ πα-  
τρός. Καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀφάτου λύπης ἡ Γαλά-  
τις ἀναχαιτίζει τοὺς ἵππους, κράζουσα ἀπὸ τοῦ  
ὑψηλοῦ αὐτῆς ἄρματος, « Παύσασθε μαχόμενοι, ὦ  
» Γαλάται· ἐγὼ εἰμὶ ἡ παραίτιος τῶν ὑμετέρων δει-  
» νῶν καὶ δολοφόνος τοῦ πατρός μου. Ὁ Ῥωμαῖος  
» οὗτος εἶναι ἀθῶος· ἡ παρθένος τῆς Σαύνης δὲν  
» παρεβιάσθη, ἀλλὰ παρεδόθη αὐτῷ ἐκουσίως, ἐπι-  
» λαθομένη τῶν ὄρκων. Εἶθε ὁ θάνατός μου ν' ἀπα-  
» δώσῃ τὴν εἰρήνην τῇ πατρίδι! »

Ἀποσπάσασα τότε τοῦ μετώπου τὸν ἱερὸν στέφα-  
νον καὶ λαβοῦσα ἐκ τῆς ζώνης τὴν χρυσοῦν ἄρπην, ὡς  
εἰ ἠτοιμάζετο νὰ θύσῃ τοῖς θεοῖς, « Δὲν θέλω, λέγει,  
» μιάνει ἐπὶ πλέον τὰ παρθενικά ταῦτα κοσμήμα-  
» τα! » ταῦτα δ' εἰποῦσα νύττει τὸν τράχηλον διὰ  
τοῦ ἱεροῦ ὄργανου καὶ ἄφθονον αἷμα ἀναβλύζει ἐκ  
τῆς πληγῆς.

Ὡς θερίστρια, ἥτις περάνασα τὸ ἔργον τῆς ἡμέ-  
ρας ἀποκοιμᾶται παρὰ τὴν ἄκραν τοῦ ἀύλακος, οὕτω  
καταπίπτει ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἡ Βελλέδα· ἡ χρυσοῦ  
ἄρπη ἐκφεύγει τῆς χαλαρᾶς χειρὸς καὶ ἡ κεφαλὴ  
κύπτει πρὸς τὸν ὦμον, τὸ δὲ στόμα πειρᾶται ἔτι νὰ  
προφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἔραστοῦ, ἀλλ' ἀναρθροὶ μό-  
νον ἤχοι ἐξέρχονται τῶν χειλέων καὶ ἀνίκητος ὕπνος  
κλείει τὰ βλέφαρα τῆς παρθένου τῆς Σαύνης.

# ΑΙ ΤΥΧΑΙ

ΤΟΥ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΒΕΝΣΕΡΑΓΟΥ.



ὍΤΕ ὁ τελευταῖος τῶν βασιλέων τῆς Γρενάδης Βοαβδῖλος ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὸ βασιλεῖον τῶν πατέρων, ἔστη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Παδύλου, ὅθεν ἐφαίνετο, ἔνθεν μὲν ἡ θάλασσα, ἣν ἐμελλε νὰ διαπλεύσῃ μεταβαίγων εἰς Ἀφρικήν, ἔνθεν δὲ ἡ Γρενάδα, ἡ Βέγα καὶ ὁ Ξένιλος, παρ' οὗ τὰς ὄχθας ὑψοῦντο αἱ σκηναὶ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας. Ὁ ἐκπτωτος οὗτος μονάρχης, θεωρῶν τὴν ὠραίαν ἐκείνην χώραν καὶ τὰς τῆδε κακείσε σκιαζούσας τοὺς τάφους τῶν Ὀθωμανῶν κυπαρίσσους ἤρξατο δακρύων, ἡ δὲ Σουλτάνα Ἀϊξά, ἥτις συνώδευε τὸν υἱὸν μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αὐλῆς « Κλαῦσον, εἶπεν, ὡς γυνὴ τὸ βασιλεῖον τοῦτο, ὅπερ δὲν ἠδυνήθης νὰ ὑπερασπισθῆς ὡς ἀνὴρ. » Μετὰ δὲ ταῦτα κατέ-

θησαν οἱ ἐξορίστοι τὸ ὄρος καὶ ἡ Γρενάδα ἠφανίσθη διὰ παντός ἀπὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν.

Οἱ ἀκολουθήσαντες τῷ βασιλεῖ Μαυριτανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἀφρικῆς· καὶ οἱ μὲν Ζέγροι καὶ Γομέλοι ἐγκατέστησαν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Φέζης, ὅθεν κατήγοντο, οἱ δὲ Βανέγοι καὶ Ἀλαβέζοι ἐν τῇ μεταξύ Ὀράνης καὶ Ἀλγερίας παραλίῳ χώρᾳ, οἱ δὲ Ἀβενσεράγοι ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Τύνιδος, ἔνθα συνέστησαν ἀντικρῦ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας ἀποικίαν, διακρινομένην ἔτι καὶ νῦν διὰ τὴν εὐπροσηγορίαν τῶν κατοίκων καὶ ἐπιείκειαν τῶν νόμων.

Ἄλλ' αἱ προγεγραμμένοι αὐταὶ φυλαὶ διετήρουν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι τὴν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς, ἔχοντες αἰεὶ διὰ στόματος τὸ ὄνομα τῆς τερπνῆς Γρενάδης, ὅπερ ἐδίδασκον αἱ μητέρες τὰ θηλάζοντα βρέφη, βαυκαλιζουσαι αὐτὰ διὰ τὰ ὠδῶν τῶν Ζέγρων καὶ Ἀβενσεράγων· ἀνὰ πᾶσαν δὲ πενθημερίαν συνηθροίζοντο οἱ Μαῦροι ἐν τῷ τζαμείῳ, εὐχόμενοι τῷ Μωάμεθ, ἵνα ἀποδώσῃ τοῖς πιστοῖς τὸν ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπίγειον παράδεισον. Μάτην δὲ παρεῖχε ἡ χώρα τῶν λωτοφάγων καρπούς, βρύσεις, ἥλιον καὶ χλόην τοῖς ἐξορίστοις τούτοις, δι' οὓς οὔτε καρπὸς εὐχυμος, οὔτε βρύσις τερπνῆ, οὔτε δροσερός λειμὼν ἢ ἥλιος φαινὸς ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ μακρὰν τῶν ἐρυθρῶν πύργων \*)· ὁσάκις δὲ ἐδείκνυε

\*) Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ πύργοι τῶν ἀνακτόρων Γρενάδης.

τις εἰς αὐτοὺς τὰ εὐφορα παρὰ τὸν Βαγράδαν πεδία, ἀπέστρεφον τὸ βλέμμα καὶ μέγα στενάζοντες ἀπεκρίνοντο « Γρενάδα! »

Οἱ Ἀβενσεράγοι ἐθρήνουσαν εἰπέρ τινες καὶ ἄλλοι ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς πατρίδος καὶ τῶν πεδίων ἐκείνων, ἐν οἷς τοσαύτην ἐκτήσαντο δόξαν, ὅτε ἐξέπεμπον τὴν πολεμικὴν αὐτῶν κραυγὴν « Τιμὴ καὶ Ἔρωσ! » Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον νὰ πάλλωσι τὸ δόρυ ἢ νὰ καλύπτωσι τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ κράνους ἐν κοινωνίᾳ γεωργῶν, κατεγίνοντο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν βοτάνων, ἧτις τιμᾶται παρ' Ἀραβῶν οὐδὲν ἧττον τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Οὕτω λοιπὸν ἡ φιλοπόλεμος αὐτῆ γενεᾶ, ἢ τοσαύτας ποτὲ ἐργαζομένη πληγὰς ἐνησχολεῖτο ἤδη εἰς ἴασιν αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ οἱ πάλαι ἰππῶται περιέδεον πολλάκις ἰδίαις χερσὶ τὰ τραύματα τοῦ ὑπ' αὐτῶν καταβεβλημένου ἐχθροῦ.

Ἡ καλύβη τῆς οἰκογενείας ταύτης, ἧτις ὤκει ποτὲ ἐν ἀνακτόροις, ὑψοῦτο ἀπάνευθε τῶν λοιπῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μαμελίφου, οἰκοδομηθεῖσα ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐρειπίοις τῆς Καρχηδόνας ἐγγὺς τοῦ τόπου, ἔνθα ἐτελεύτησεν ὁ Ἀγ. Λουδοβίκος ἐπὶ σποδοῦ. Ἀπὸ τῶν τοίχων αὐτῆς ἀνέβη τὸ ἀσπίδες ἐκ δορᾶς λέόντων, ἐφ' ὧν ἐφαίνοντο ἐξεικονισμένοι δύο ἄγριοι, κάταθραύοντες πόλιν διὰ βροπάλων, κίτῳθεν δὲ τῆς γραφῆς ταύτης ἀνεγινώσκοντο αἱ λέξεις Μικρὸς ἄθλος! Τοιαῦτα ἦσαν τὰ περὶ τὴν ταύτην τῶν Ἀβενσεράγων. Λόγχοι,



κεκοσμημένοι λευκαῖς ἢ κυαναῖς σημαίαις, μανδύαι καὶ μετάξινοι χλαῖναι ἐκρέμαντο περὶ τὰς ἀσπίδας καὶ τὰς ἀκινάκας, τῇ δε κακείσε ἔβλεπέ τις σιδηρᾶς χειρίδας, λιθοστολίστους χαλινούς, πλατεῖς ἐξ ἀργύρου ἀναβολεῖς, μακρὰ ξίφη, ὧν τοὺς κολεοὺς ἐποίκιλαν χεῖρες ἡγεμονίδων καὶ χρυσοῦς πτερνιστήρας, εἶους αἱ ὠραταὶ ἐέσποιναὶ ὑπέδεόν ποτε τοῖς ἀνδρείοις ἰππόταις.

Κάτωθεν δὲ τῶν πολεμικῶν τούτων τροπαίων ἐφαίνοντο ἐπὶ τραπεζῶν τρόπαια ἄλλα εἰρηνικώτερα, βότανα δηλ., συλλεχθέντα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἄτλαντος ἢ ἐν ταῖς ἐρήμοις τοῖς Ζαχάρας, τινὰ δὲ μετακομισθέντα ἐκ τῆς κοιλάδος τῆς Γρενάδης. Τὰ μὲν τῶν φυτῶν τούτων ἦσαν προωρισμένα εἰς ἴασιν τῶν σωματικῶν νόσων, τὰ δὲ ἐπράϋνον καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Οἱ Ἀβενσεράγοι ἐζήτουν μάλιστα τὰ κατευνάζοντα τοὺς ματαίους πόθους, τὰ φροῦδα ὄνειρα καὶ τὰς ἐλπίδας ἐκείνας, αἵτινες καθεκάτην διαψεύδονται καὶ αἰεὶ ἀναγεννῶνται· δυστυχῶς ὅμως πολλὰ τῶν φυτῶν τούτων εἶχον δύναμιν πάντη ἐναντίαν, πολλάκις δὲ ἡ ὀσμὴ ἄνθους τῆς πατρίδος ἦν δηλητήριος εἰς τοὺς ἐνδόξους τούτους φυγάδας.

Εἰκοσιτέσσαρα ἔτη εἶχον ἤδη παρέλθει μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Γρενάδης, δεκατέσσαρες δὲ Ἀβενσεράγοι ἀπέθανον ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ διαστήματι, τινὲς μὲν ἕνεκα τῆς θερμότητος τοῦ κλίματος, τινὲς δὲ κατὰ διαφόρους διὰ τῆς ἐρήμου ἐκδρομάς, ἀλλ' οἱ πλεῖ-

στοὶ ὑπὸ τῆς λύπης, ἧτις ἐκτῆκει βαθμηδὸν τὰς νάμεις τῶν δυστυχούντων. Ἔμμενε δὲ εἰς μόνος περικλεοῦς τούτου οἴκου γόνος, ὁ Ἄβεν-Ἀμέσσις καταγόμενος ἀπὸ τοῦ Ἀβενσεράγου, ὃν κτηγόρησαν οἱ Ζέγροι ὡς ἐραστὴν τῆς Σουλτάνι Ἀλφαίμας, συνήναυ ἐν ἑαυτῷ τὸ κάλλος, τὴν ἀνδρίαν καὶ γενναιότητα τῶν προγόνων, μετεῖχε δὲ καὶ τῆς μελαγχολικῆς ἐκείνης χάριτος, ἐφ' ἣ διαπρέπουσιν οἱ ὑπομένοντες ἀγογγύστως τὴν δυστυχίαν. Στερηθεὶς τοῦ πατρὸς κατὰ τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τῆς ἡλικίας ἔτος ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ ἐπεχείρησεν ἀποδημίαν εἰς τὴν γῆν τῶν προγόνων, οὐ μόνον ἵνα εὐχαριστήσῃ ἐνθερμον τῆς καρδίας πόθον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τινα προτιθέμενος σκοπόν, ὃν ἀπέκρυψεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς μητρὸς.

Ἀναχθεὶς ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Τύνιδος, ἀφικνεῖται οὐρίῳ ἀνέμῳ εἰς τὴν Νέαν-Κορχηδόνα \*), ἔνθα ἀποβάς ἐτρέπη εὐθὺ εἰς Γρενάδαν, ἀποκρινόμενος τοῖς περιέργοις ὅτι ἦν Ἄραψ ἰατρός, ἐλθὼν νὰ βοτανολογήσῃ ἐν τοῖς βράχοις τῆς Σιέρρα-Νεβάδας. Πειθήνιος ἡμίονος ἔφερε βραδυπορῶν τὸν ὕστατον Ἀβενσεράγον διὰ τῆς χώρας, ἐν ἣ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἐκάλαζον ἐπὶ ἀελλοπόδων ἵππων, ἰσπανὸς δὲ ὀδηγὸς ἡγεῖτο αὐτῷ τῆς ὁδοῦ, ἔλκων ἑτέρους δύο ἡμιόνους κεκοσμημένους κωδωνίσκοις καὶ ποικιλοχρόοις θυσά-

\*) Περάλιος ἐν Ἰσπανίᾳ πόλις, θεμελιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λαδρούδα. Σ. Μ.

νοις. Ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ διαβαίνων διὰ τῶν ἐρεικῶν καὶ τῶν φοινικόνων τῆς Μυρκίας\*), ἐτεκμαίρετο ἐκ τοῦ γήρατος τῶν δένδρων τούτων ὅτι ἐφυτεύθησαν ὑπὸ τῶν προγόνων αὐτοῦ· μικρὸν δὲ πορρωτέρω ἔβλεπε πύργον, ἐν ᾧ ἠγρύπνει ὁ σκοπὸς κατὰ τοὺς τῶν Μαύρων πρὸς τοὺς χριστιανούς πολέμους, καὶ ἀντικρὺ τούτου ἐρείπια ἀραβικοῦ οἰκοδομήματος, ὧν ἡ θεὰ κατέθλιβε τὴν καρδίαν τοῦ Ἀβενσεράγου, ὅστις καταβαίνων πολλάκις τοῦ ἡμίονου πρὸς συλλογὴν δῆθεν βοτάνων ἐθρῆνει ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐν τοῖς συντρίμμασιν ἐκείνοις· εἶτα δὲ ἤρχετο πάλιν ὀδεύων καὶ εἰς μυρίας παραδιδόμενος ἀναμνήσεις, ἐνῶ ὁ ὀδηγὸς ἦδε, δικκόπτων ἐνίοτε τὸ μονότονον ἄσμα, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἡμιόνους ἀποκαλῶν ὠραιοὺς καὶ ἀκαμάτους ἢ νὰ ἐπιπλήξῃ αὐτοὺς ἐνομάζων πείσμονας ἢ ὀκνηρούς.

Ἀγέλαι προβάτων νεμομένων ὠχρὰν καὶ ἡμίξτρον χλόην καὶ σπάνιοι τινες ὀδοιπόροι ἀντὶ νὰ φαιδρῶσι καθίστων ἔτι κατηφεστέραν τὴν ὁδὸν· καθότι τάντες ἐσιδηροφόρου ὑπὸ τοὺς ποδήρεις αὐτῶν μανύας καὶ ἔκρυπτον τὸ πρόσωπον ὑπὸ πλατύγυρον ἴλον, ἀπέτεινον δὲ σύντομον ἀσπασμὸν εἰς τὸν ἰβέτ-Ἀμέτ, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ διακρίνη τῷ ψιθυρισμῷ ἐκείνῳ εἰμὴ μόνον τὰς λέξεις Θεός, ὕριος καὶ ἰπότης· τὸ δὲ ἐσπέρας ὅτε ἀνε-

\*) Marcio.

παύετο εἰς τὸν ξενῶνα ἐν μέσῳ παντοίων ὀδοιπόρων, οὐδεὶς ἠρώτα αὐτὸν τίς ἦν, οὐδὲ ἐφαίνετο παρατηρῶν μετὰ περιεργείας τὴν μακρὰν ἐσθῆτα, τὴν κίδαριν ἢ τὰ ὄπλα, ὥστε ὁ Ἄραψ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ θαυμάζῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν σοβαρῶν ἐκείνων πολεμιστῶν, οἵτινες εἶχον ἐκδιώξει τὰ τέκνα τοῦ Ἀλλάχ ἐκ τῆς ὠραίας πατρίδος.

Ἐγγίζων τὸ τέρμα τῆς ὀδοιπορίας ὁ Ἀβενσεράγος κατελήφθη ὑπὸ ζῶηροτάτης συγκινήσεως. Ἡ Γρενάδα εἶναι ὠκοδομημένη παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Σιέρρας-Νεβάδας ἐπὶ διδύμων λόφων, χωριζομένων ὑπὸ βαθείας κοιλάδος. Αἱ ἐπὶ τῶν βράχων τῶν λόφων τούτων κλιμακῆδόν τεταγμέναι εἰχίαι παριστῶσι τὴν πόλιν ὁμοίαν ἠνεωγμένῳ καρπῷ ροιᾶς, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Γρενάδα. Οἱ βύακες Ξένιλος καὶ Δοῦρος, ὧν ὁ μὲν κυλῖει ψήγματα χρυσοῦ, ὁ δὲ ἀργυρᾶν ἄμμον, λούουσι τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, εἶτα δὲ συνενούμενοι βέευσιν ὀφιοειδῶς διὰ τῆς χαριστάτης πεδιάδος Βέγας, συνηφεροῦς ἀμπέλοις, ροιαῖς, συκαῖς, μορέαις καὶ πορτοκαλαῖς καὶ ὀριζομένης ὑπὸ ὀρέων θαυμασίων κατὰ τε τὸ σχῆμα τὸ χρῶμα. Ὁ δὲ ἀνέφελος οὐρανὸς καὶ ὁ καθαρὸς καὶ εὐκραέστατος ἀῆρ προξενουσιν ἀρρήτόν τινα χαύνωσιν, ὑφ' ἧς καταλαμβάνεται καὶ αὐτὸς ὁ παρερχόμενος ὀδοιπόρος. Θεωρῶν τις τὴν χώραν ταύτην αἰσθάνεται παραχρῆμα ὅτι ἡ ἠδυπάθεια ἤθελε ταχέως καταπνίξει ἐκεῖ τὸν ἠρωϊσμόν, ἂν

ἠδύνατο ἀληθῆς ἔρωσ νὰ ὑπάρξῃ ἀνεὺ τῆς δόξης.

Ὅτε διέκρινεν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ τὰς κορυφὰς τῶν πρώτων οἰκιῶν τῆς Γρενάδης, ἠσθάνθη τὴν καρδίαν πάλλουσαν τόσῳ σφοδρῶς, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν ἡμίονον· σταυρώσας δὲ τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ στήθους ἔμενεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς προσηλῶν τὸ βλέμμα εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, ἡ δὲ ὁδηγός, εὐαίσθητος ὢν ὡς πάντες οἱ Ἴσπανοί, κατενύγη ἐνναήσας ὅτι ὁ Ἀραψ ἐκεῖνος ἐπᾶνέβλεπε τὴν πατρίδα.

— « Ὅδηγέ, ἔκραξε τέλος ὁ Ἀβενσεράγος, σοὶ » ἐπεύχομαι πᾶν ἀγαθόν· ἀλλ' εἰπέ μοι τίνες εἰσὶν οἱ » πύργοι οὗτοι, οἵτινες στίλβουσιν ὡς ἀστέρες ἀνω- » θεν τοῦ χλοεροῦ τούτου δάσους ;

— « Οἱ τῆς Ἀλχάμβας, ἀπεκρίθη ὁ ὁδηγός.

— Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀντικρῦ λόφου ἀνάκτορον ἐκεῖνο ; ἠρώτησε καὶ αὖθις ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ;

— « Εἶναι τὸ Γενεράλιφον, εἶπεν ὁ Ἴσπανός, ἐν ᾧ » φαίνεται ὁ μυρτοσκεπὴς ἐκεῖνος κήπος, ἐνθα συνε- » λήφθη ὁ Ἀβενσεράγος παρὰ τῆ Σουλτάνᾳ Ἀλ- » φαίμα. Τὸ δὲ ποῖντέρω ἐκεῖνο οἰκοδόμημα εἶναι » τὸ Ἀλβαυζίν καὶ τὸ ἄλλο οἱ Ἐρυθροὶ Πύργοι. »

Ἐκαστος τοῦ ὁδηγοῦ λόγος διεπέρα ὡς βέλος τὴν καρδίαν τοῦ Ἀβενσεράγου. Πόσω τῷ ὄντι σκληρόν τὸ νὰ προστρέχῃ τις εἰς ξένον, ἵνα γνωρίσῃ τὰ μνημεῖα τῶν πατέρων καὶ διδάσκῃται παρ' αὐτοῦ τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν φίλων ! Ὁ ὁδη-

γὸς διέκοψε τέλος τοὺς θλιβεροὺς λογισμοὺς τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ, λέγων, « Ἀγωμεν, αὐθέντα, ἀγωμεν. » Μὴ παραδίδοσθε εἰς ἀπελπισίαν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ » θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅστις κατέστησεν ἡμέτερον » αἰχμάλωτον καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Φραγκίσκον » τὸν Α', ἐγκλειστον ἤδη ἐν Μαδρίτη. Γεννηθῆτω » τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτα εἰπὼν καὶ ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὁ Ἴσπανός ἐκίνησε καὶ πάλιν, ὡς δὲ Ἀβενσεράγος ἐκέντρισε τὸν ἡμίονον κράζων « Ἦτο γεγραμμένον ! » μετ' οὐδὲ πολὺ κατέβησαν εἰς Γρενάδαν.

Διελθόντες ἐγγὺς τῆς γηραιᾶς μελίας, παρ' ἣν ἐμονομάχησεν ὁ Μόσας κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἵππο- τῶν τῆς Καλατράβας καὶ ὑπερβάντες τὴν Ἀλαμεί- δαν \*) οἱ δύο ὁδοιπόροι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης Ἐλβίρας· ἀναδραμόντες δὲ τὴν Ῥάμβλαν ἀφίκοντο ὁσονούπω εἰς πλατείαν, ὀριζομένην παντα- χόθεν ὑπὸ μαυριτανικῶν οἰκοδομῶν, ἐν ἣ ὑψοῦτο χάνιον διὰ τοὺς ἐξ Ἀφρικῆς Μαυριτανούς, οἵτινες συνήρχοντο τότε ἄθροοι εἰς Γρενάδαν πρὸς ἀγορὰν τῆς μετᾶξῆς τῆς Βέγας.

Ὁ Ἀβενσεράγος ἀποβὰς εἰς τὸν ξενῶνα τοῦτον δὲν ἠδύνατο νὰ ἠσυχάσῃ, κατεχόμενος ὑπὸ μυρίων ἀναμνήσεων, μεσοῦσης δὲ ἤδη τῆς νυκτὸς ἐξῆλθεν, ἵνα

\*) Προέστειον εἰς ὃ συνέρχονται πρὸς περίπατον οἱ κάτοικοι τῆς Γρενάδας.

περιπλανηθῆ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Γρενάδης. Περιπατῶν ἐπειρᾶτο ν' ἀναγνωρίσῃ διὰ τῶν ὀμμάτων ἢ τῆς ἀφῆς τὰ τοσάκις ὑπὸ τῶν γονέων περιγραφέντα μνημεῖα. Τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, ἀνελογίζετο καθ' ἑαυτόν, οὐ μὲν διακρίνω ἐν τῷ σκότει τούτοις τοίχους, ἦτο ἴσως ἡ κατοικία τῶν Ἀβενσεράγων, ἐπὶ ταύτης ἴσως τῆς ἐρήμου πλατείας ἐτελοῦντο αἱ ἐορταὶ ἐκεῖναι, αἵτινες κατέστησαν τοσαύτῳ ἐνδοξον τὴν Γρενάδαν· ἐκεῖ ὠρχοῦντο οἱ πρόγονοί μου πολυτελῶς ἐνδεδυμένοι, ἐν τῇ δεξαμενῇ ἐκεῖνῃ ἐσαλεύοντο αἱ πλήρεις ὀπλων καὶ ἀνθέων λέμβοι καὶ οἱ μεστοὶ ἐνδόξων πολεμιστῶν δράκοντες, οἱ ἐρευγόμενοι φλόγας ἐκ τῶν μυκτῆρων.

Πλὴν Φεῦ! οὐδεὶς ἤκούετο πλέον ἤχος αὐλῶν ἢ σαλπίγγων ἢ ἀσμάτων ἐρωτικῶν, ἀλλὰ βαθεῖα σιγὴ ἐπεκράτει περὶ τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ. Ἡ τοσοῦτῳ ποτὲ πολύηχος ἐκεῖνη πόλις εἶχε μεταβάλει κατοίκους, οἱ δὲ νικηταὶ ὑπνωττον ἐπὶ τῆς κοίτης τῶν νικηθέντων. « Κοιμῶνται λοιπὸν οἱ ὑπερήφανοι οὗτοι Ἴσπανοί, ἔκραξεν ὀργίλως ὁ νέος Μαῦρος· κοιμῶνται » ὑπὸ τὴν στέγην, ἀφ' ἧς ἐδίωξαν τοὺς προγόνους » μου! Ἐγὼ δὲ ὁ Ἀβενσεράγος ἀγρυπνῶ ἀγχωστος, » μονήρης καὶ ἐγκαταλελειμμένος παρὰ τὴν φλιάχ » τῶν πατρικῶν μεγάρων! »

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἤρξατο σκεπτόμενος περὶ τοῦ παλιμβόλου τῶν ἀνθρωπίνων, τοῦ ἀστάτου τῆς Τύχης, τῆς πτώσεως τῶν αὐτοκρατοριῶν καὶ τέλος περὶ τῆς

Γρενάδης ἐκεῖνης, ἥτις καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐν μέσῳ τῶν ἡδονῶν ἀντήλλαξεν αἰφνης τοὺς ἀνθίνους στεφάνους ἀντὶ ἀλύσων· ἐνόμιζε δὲ ὅτι βλέπει τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ καταλιμπάνοντας τὰς ἐστίας ἐν ἐορτασίμῳ περιβολῇ, ὡς δαιτυμόνες, οἵτινες ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς ἐξέρχονται ἄθροοι ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ συμποσίου.

Οἱ λογισμοὶ οὗτοι καὶ αἱ ἀναμνήσεις διετάραττον τὴν καρδίαν τοῦ ἀτυχοῦς Ἀβέν-Ἀμέτ, ἀνυπομόνου νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, ὑπὲρ οὗ τοσαύτην διήνυσεν ὁδόν· ἀλλ' ἐν τούτοις εἶχε ἀποπλανηθῆ, εὐρισκόμενος ἤδη μακρὰν τοῦ χανίου εἰς ἀπόκεντρον τῆς Γρενάδης προάστειον. Τὰ πάντα ὑπνωττον περὶ αὐτόν, οὐδεὶς δὲ ἤκούετο θόρυβος ἐν ταῖς ἐρήμοις ὁδοῖς ἢ ἐκ τῶν οἰκιῶν, ὧν αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα ἦσαν κεκλεισμένα, ἀλλὰ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος, ἀναγγέλλουσα τοῖς ἐργάταις ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τῶν πόνων.

Ἐπὶ πολὺ πλανηθεὶς, ἵνα ἀνεύρῃ τὴν εἰς τὸν ξενῶνα ὁδὸν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἤκουσε τέλος τὸν τριγμὸν θύρας ἀνοιγομένης, δι' ἧς ἐξῆλθε νεᾶνις, ἐνδεδυμένη ὡς αἱ γοθικαὶ ἐκεῖναι βασιλίδες, αἵτινες κοσμοῦσι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαίαις Μοναῖς τάφους. Μέλαν περισθήθιον κεκοσμημένον δι' ἐγγαγγίδων \*) ἐσφιγγεν τὴν εὐκαμπῆ αὐτῆς ὀσφύν, τὸ δὲ βραχὺ καὶ στενὸν χιτῶνιον ἀφινεν ἀσκεπῆ λεπτὴν κνήμην καὶ κομψότατον πόδα. Ἡ νεᾶνις συνεῖχε διὰ τῆς ἀριστερᾶς

\*) Juis.

χειρὸς ὑπὸ τὴν σιαγόνα τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μέλανα πέπλον, ὥστε δὲν ἐφαίνετο ἐκ τοῦ προσώπου αὐτῆς ἄλλο τι εἰμῆ οἱ μέλανες μόνον ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ ροδόχρουν στόμα. Γηραιὰ ἀμφίπολος συνώδευσεν τὴν νεάνίδα, πορευομένην εἰς τὴν ἑωθινὴν προσευχὴν, νεανίσκος ἠγεῖτο φέρων τὸ εὐχολόγιον, εἶποντο δὲ καὶ δύο θεράποντες ἐνδεδυμένοι οἰκειτικὴν ἐσθῆτα.

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐνόμισεν ὅτι βλέπει τὸν ἄγγελον Ἰσραφὶλ ἢ τὴν νεωτέραν τῶν Οὐρήδων, ἢ δὲ Ἰσπανίς, οὐχ' ἦττον αὐτοῦ ἐκπεπληγμένη ἠτένιζε τὸν Ἀβενσεράγον, οὗ ἢ κίδαρις, ἢ ποδήρης ἐσθῆς καὶ τὰ ὄπλα ἀνεδείκνυον ἔτι μᾶλλον τὴν ἐμφαντικὴν φυσιογνωμίαν, ἀνανήψασα δὲ ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ ἔνευσεν τῷ ξένῳ νὰ πλησιάσῃ, λέγουσα πρὸς αὐτὸν μετὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὰς γυναῖκας τῆς Ἰσπανίας ἀφελοῦς χάριτος· «Κύριε Μαῦρε, φαίνεσαι νεήλυς εἰς Γρε-  
» νάδαν· μήπως ἀπεπλανήθης; »

« Ἄνασσα τῶν ἀνθέων, ἀπεκρίθη ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ,  
» χάρμα τῶν ὀφθαλμῶν, χριστιανὴ ὠραιότερα τῶν  
» παρθένων τῆς Γεωργίας, ἐμάντευσας τὴν ἀμνηχ-  
» νίαν μου. Ξένος ὢν ἀπεπλανήθην ἐν μέσῳ τῶν  
» μεγάρων τούτων, μὴ δυνάμενος ἤδη ν' ἀνεύρω τὸ  
» χάνιον τῶν Μαύρων. Εἶθε ὁ Μωάμεθ νὰ φωτίσῃ  
» τὴν καρδίαν σου πρὸς ἀμοιβὴν τῆς πρὸς ἐμὲ φι-  
» λοξενίας!

« Γνωστὴ εἶναι ἡ ἀβροφροσύνη τῶν Μαύρων, ἀπε-  
» κρίθη ἡ Ἰσπανίς ἠδέως διαγελωσά· ἀλλ' ἐγὼ οὔτε

» ἄνασσα εἰμὶ τῶν ἀνθέων οὔτε περιμένω ἀμοιβὴν  
» τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ. Ἀκολουθεῖ μοι, κύριε ἰπ-  
» πότη· θέλω σε ὀδηγήσει εἰς τὸ χάνιον τῶν  
» Μαύρων.

Ταῦτα εἰποῦσα ἡ νεᾶνις ἤρξατο βαδίζουσα ἐμπροσθεν τοῦ Ἀβενσεράγου· ὀδηγήσασα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν ξενῶνα, ἔδειξε τὴν θύραν διὰ τοῦ δακτύλου καὶ εἶτα ἐγένετο ἄφαντος ὀπισθεν οἰκίας τινός.

Τὸ ἐλάχιστον συμβεβηκὸς μεταβάλλει πολλάκις τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ νέος Ἀβενσεράγος δὲν μεριμνᾷ πλέον περὶ μόνης τῆς πατρίδος, ἢ δὲ Γρενίδα κατέστη αὐτῷ προσφιλεστέρα· καθότι πλὴν τῆς ἀναμνήσεως τῶν προγόνων τὰ ἐρείπια αὐτῆς μετέχουσιν ἤδη καὶ νέου τινός θελγῆτρου· ἀνευρών δὲ τὸ νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ ἀνεπαύετο ἡ κόνις τῶν Ἀβενσεράγων, ἔβρεξε τοὺς τάφους αὐτῶν διὰ δακρῶν ὑίκτης στοργῆς· ἀλλ' εἶτα ἀναλογισάμενος ὅτι ἡ νέα Ἰσπανίς ἐβάδισεν ἐνίστε ἐπὶ τῶν πλακῶν ἐκείνων ἔπαυσεν οἰκτεῖρων τοὺς προγόνους.

Μάτην ἐπειράτο ἔκτοτε ὁ νέος Ἀραψ νὰ περιορίσῃ τοὺς λογισμοὺς εἰς μόνον τὸν σκοπὸν τῆς ἀποδημίας καὶ μάτην περιέτρεχε τὰς ὄχθας τοῦ Δούρου καὶ Ξενίλου, ἵνα συλλέξῃ βότανα, ἀνατελλούσης τῆς αὐγῆς· τὸ μόνον ἄνθος ὅπερ πανταχοῦ ἀνεζήτει ἦν ἡ ὠραία χριστιανή. Πόσους κατέβαλεν ἤδη ματαίους ἀγῶνας, ἵνα ἀνεύρῃ τὸ μέγαρον τῆς γοήσης ἐκείνης καὶ ποσάκις ἐπειράθη νὰ βαδίσῃ καὶ αὐθις τὴν ὁδόν,

ἤν διέτρεξεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτῆς! Ποσάκις νομίσας ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ ἄσμα τοῦ ἀλέκτορος καὶ τὸν κόμπον τῶν κωδῶνων, ὧν ἠκροάσατο παρὰ τὴν οἰκίαν τῆς Ἰσπανίδος, ἔδραμε πλήρης ἐλπίδος πρὸς τοὺς ἤχους ἐκείνους! Πολλάκις ἀκόμη, ἀπατώμενος ὑπὸ τοῦ ὁμοιομόρφου ἱματισμοῦ τῶν γυναικῶν τῆς Γρενάδης συνελάμβανε κενὰς ἐλπίδας, ταχέως διαψευδομένης καθότι μακρόθεν μὲν πᾶσαι αἱ γυναῖκες ὁμοιάζον τῇ δεσποίνῃ τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἅμα ἐπλησίαζε, παρ' οὐδεμιᾶ ἀνεύρισκε τὴν καλλονὴν ἐκείνης ἢ τὴν χάριν. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ περιήλθε πάσας τὰς ἐκκλησίας μάτην ἀναζητῶν τὴν ὠραίαν ἀγνωστον, εἰσδύσας καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τάφον τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας.

Ἡμέρα τινὶ ἐβοτανολόγει ἐν τῇ παρὰ τὸν Δεῦρον κοιλάδι βλέπων, ἐπὶ μὲν τῆς ἀνθούσης βράχως τοῦ πρὸς νότον λόφου τοὺς ποικίλους τοίχους τῆς Ἀλχάμβρας καὶ τοῦ Γενεραλίου, πρὸς δὲ ἄρκτον τὸ Ἀλθαῖζιν, περικυκλούμενον ὑπὸ εὐθαλῶν δενδροκομείων καὶ γλαφυρῶν σπηλαίων· εἰς δὲ τὴν δυτικὴν τῆς κοιλάδος ἄκραν διεκρίνοντο τὰ κωδονοστάσια τῆς Γρενάδης, ὑψούμενα ἐν μέσῳ πρασίνων δρυῶν καὶ κυπαρίσσω, καὶ ἀντικρῦ τούτων ὁ ὀφθαλμὸς ἐπήρχετο πρὸς ἕω τὰς ἐπὶ ἀποκρήμνων βράχων Μονάς, ἐρημητήριά τινα ἀσκητῶν, τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἑλιθερίας καὶ πορρωτέρω τὰς κορυφὰς τῆς Σιέρρας-Νεβάδας. Ὁ Δοῦρας ἔρρεε διὰ τῆς κοιλάδος,

ὀριζόμενος ἑκατέρωθεν ὑπὸ δροσερῶν μύλων, βαρῶν κατὰ βράχων, λειψάνων ῥωμαϊκοῦ ὑδραγωγείου καὶ γεφύρας τινὸς οἰκοδομηθείσης ὑπὸ τῶν Μαύρων.

Ἄλλ' ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ δὲν ἦτο πλέον τοσοῦτω δυστυχῆς οὐδὲ ἀρκούντως εὐτυχῆς, ὥστε νὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ θέλγητρα τῆς μοναξίας, ἀλλὰ περιέτρεχε συνουσιὰ καὶ ἀλλοφρονῶν τὰς γοητευτικὰς ταύτας ὄχθας. Βαδίσας ἐπὶ τινα χρόνον ὅπου αὐτὸν οἱ πόδες ἤγον εἰσῆλθεν ὑπὸ δενδροστοιχίαν, διήκουσαν μέχρι τῆς βράχως, ἐφ' ἧς ὑψοῦτο τὸ Ἀλθαῖζιν, καὶ μετ' οὐ πολὺ διέκρινε ἀγροτικὴν οἰκίαν ἐν μέσῳ ἄλσους πορτοκαλεῶν, ἐγγυτέρω δὲ γενόμενος ἠκροάσατο φωνῆς, ἀδούσης πρὸς κιθάραν. Μεταξὺ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ προσώπου τῶν γυναικῶν ὑπάρχει, φαίνεται, μυστικὴ τις σχέσις οὐδέποτε λανθάνουσα τοὺς ἐραστάς. Ὁ δὲ Ἀβέν-Ἀμέτ, ἀναγνωρίσας παραχρῆμα τὴν ποθητὴν παρθένον ἠκροᾶτο πάλλων ὑφ' ἡδονῆς· ἀκούων δὲ συχνάκις ἐπαναλαμβανόμενον τὸ ὄνομα τῶν πατέρων αὐτοῦ ἐν τῇ μονωδίᾳ ἐκείνῃ, ὑμνούσῃ τὰ κατορθώματα τῶν Ζέγγρων καὶ Ἀβενσεράγων, δὲν δύναται νὰ κατισχύσῃ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπερβάς αἱμασίαν τινα ἐκ μύρτων πίπτει ἐν μέσῳ ὀμίλου νεανίδων, αἵτινες καταπλαγεῖσαι φεύγουσι μετὰ κραυγῶν, πλὴν μόνῃς τῆς ἀοιδεῦ, ἣτις ἀναγνωρίσασα τὸν Μαυριτανὸν ἀνακαλεῖ τὰς συντρόφους « Οὐρῆ » τοῦ παραδείσου, λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ Ἀβενσεράγος, « πρὸ πολλοῦ σε ἀνεζήτουν ὡς ὁ διψαλὸς Ἀραψ

» ζητεῖ πηγὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἀκούσας δὲ τοῦ ἄσματος  
 » σου, δι' οὗ ἀνύμνεις τοὺς ἥρωας τῆς πατρίδος μου,  
 » ἔσπευσα νὰ καταθέσω πρὸ τῶν ποδῶν σου τὴν καρ-  
 » διαν τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ. »

— « Κἀγώ, ἀπεκρίθη ἡ Δόνα Βλάγκα, διότι τοιοῦ-  
 » τον εἶχεν ὄνομα ἡ νεᾶνις, ἥδον τὸ ἄσμα τῶν Ἀβεν-  
 » σεράγων, ἀναμιμνησκομένη τῆς συναντήσεως ἡ-  
 » μῶν. Ἀφ' οὗτου σε εἶδον, ὑπέθεσα ὅτι οἱ Μαῦροι  
 » ἐκεῖνοι ἰππῶται σοι ὠμοιάζον. »

Ἡ Ἰσπανίς ἠρυθρία λέγουσα ταῦτα, ὁ δὲ Ἀβέν-  
 Ἀμέτ μικροῦ δεῖν ἐγονυπέτει ἐνώπιον αὐτῆς, ὁμολο-  
 γῶν ὅτι ἦτο ὁ ὕστατος Ἀβενσεράγος, ἀλλ' ἡ φρό-  
 νησις ἐπέσχεν αὐτόν, φοβούμενον, μὴ τὸ τοσοῦτον  
 ἐνδοξον ἐν Γρενάδῃ ὄνομα τῶν προγόνων ἀνησυχῆσῃ  
 τὸν διοικητὴν. Καὶ ἀληθὲς μὲν ἦτο ὅτι ὁ νέος Ἀραφ  
 οὐδένα ἐφοβεῖτο κίνδυνον, ἀλλ' ἔφριττεν ἀναλογιζό-  
 μενος ὅτι ἠδύναντο ν' ἀπομακρύνωσιν αὐτόν διὰ παν-  
 τὸς ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δόν Ῥοδρίγου.

Ἡ Δόνα Βλάγκα ἀνῆκεν οἰκογενεῖα καταγομένη  
 ἀπὸ τοῦ Σίδου Βιβάρ καὶ τῆς Χιμένης, θυγατρὸς τοῦ  
 κόμητος Γομές Γορμάς. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ νικητοῦ  
 τῆς Βαλεντίας εἶχον περιέλθει ἕνεκα τῆς ἀχαριστίας  
 τῆς αὐλῆς εἰς τοιαύτην πενίαν, ὥστε ἡ οἰκογένεια  
 αὕτη ἐνομιζέτο ἐκλείψασα ἐπὶ τινὰς αἰῶνας. Ἀλλὰ  
 τελευταῖός τις γόνος τῶν Βιβάρων, ὁ πάππος τῆς  
 Βλάγκας, τосαύτην ἐπέδειξεν ἀνδρίαν κατὰ τὴν  
 πολιορκίαν τῆς Γρενάδης, ὥστε ἐκδιωχθέντων τῶν

ἀπίστων, ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος παρεχώρησε τῷ  
 ἀπογόνῳ τούτῳ τοῦ Σίδου τὰ ὑπάρχοντα διαφόρων  
 μαυριτανικῶν οἰκογενειῶν, ἀγαδείξας αὐτὸν καὶ Δου-  
 κα τῆς Σάντα-Φέ. Ὁ Δουξ συστηθεὶς ἐν Γρενάδῃ  
 ἀπέθανε νέος ἔτι καταλείπων ἑγγαμὸν ἤδη υἱόν, τὸν  
 Ῥοδρίγον πατέρα τῆς Βλάγκας.

Ἡ Δόνα Θηρεσία Ξερές, σύζυγος τοῦ Δόν Ῥοδρί-  
 γου, ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν, ὀνομασθέντα καὶ οὗτον Ῥοδρί-  
 γον ὡς πάντες οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, καλούμενον δὲ συ-  
 νήθως Δόν Κάρολον, ἵνα διακρίνηται ἀπὸ τοῦ πατρὸς.  
 Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαί, ὧν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐγένετο  
 αὐτόπτης, παῖς ἔτι ὢν, καὶ οἱ παντοῖοι κίνδυνοι, οὓς  
 ὑπέστη ἅμα ἠδέησας, κατέστησαν ἔτι σοβαρώτερον  
 τὸν φύσει αὐστηρὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ὁ Δόν Κάρ-  
 ολος δεκατετραετῆς μόλις τὴν ἡλικίαν ἠκολούθησε τῷ  
 Κορτιζ εἰς Μεξικὴν, πάντας ὑποστὰς τοὺς πόνους  
 καὶ θεωρήσας τὰς σκληρότητας τῆς πρωτοφανοῦς  
 ταύτης ἐκστρατείας, ἥτις ἐκρήμνισε τὸν θρόνον τοῦ  
 ὑστάτου βασιλέως ἀγνώστου τέως ἡπείρου· τρία δὲ  
 μετὰ ταῦτα ἔτη ἐπανελθὼν εἰς Εὐρώπην παρευ-  
 ρέθη εἰς τὴν ἐν Παταβίῳ μάχην, ἐνθα εἶδε τὴν  
 εἰμαρμένην καταβάλλουσαν ἀνδρεῖον καὶ ἰπποτικὸν  
 βασιλέα. Ἡ θεὰ νέου κόσμου, αἱ μακρὰ ἐπὶ ἀγνώ-  
 στων θαλασσῶν περιπλανήσεις καὶ ἡ πρῶτος πείρα  
 τοῦ ἀγχιστρόφου τῶν ἀνθρωπίνων ἐξῆψαν τὴν με-  
 λαγχολικὴν καὶ ῥεμβώδη φαντασίαν τοῦ Καρόλου,  
 ὅστις γενόμενος ἰππότης τῆς Καλατράβης, ἀπε-

ποιεῖτο νὰ νυμφευθῆ, παραχωρῶν ἅπασαν τὴν περιουσίαν τῆ ἀδελφῆ.

Ἡ Βλάχα Βιβάρ, ἡ μόνη τοῦ Καρόλου ἀδελφῆ, ἦτο τὸ εἶδωλον τοῦ πατρός, στερηθέντος τῆς συζύγου, ἤγε δὲ ἤδη τὸ δέκατον ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος ὅτε συνέτυχε τῷ Ἀβέν-Ἀμέτ. Ἡ γοητευτικὴ αὕτη παρθένος οὐδενὸς ἐστερεῖτο θελγῆτρου· ἡ φωνὴ αὐτῆς ἦν γλυκυτάτη· ἡ ὄρχησις ζεφύρου ἐλαφροτέρα· ὅτε μὲν ἐνησμενίζετο ἐλαύνουσα ὑπόπτερον ἄρμα ὡς ἡ Ἀρμίδη, ὅτε δὲ κεντρίζουσα τὰς πλευρὰς ἀεροπόδων ἵππων ὡς αἱ χαρίεσσαι ἐκείναι νύμφαι, αἵτινες παρίσταντό ποτε τοῖς ἱππότηαις ἐν μέσῳ τῶν δασῶν. Οἱ πάλαι Ἀθηναῖοι ἤθελον ἐκλάβει αὐτὴν ἀντὶ τῆς Ἀσπασίας, οἱ δὲ Παρισινοὶ ἀντὶ τῆς Ἀρτέμιδος Πουατιέ\*), ἥτις ἐκόσμηε τότε τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἡ Βλάχα, καίτοι ὡς Γαλλίς χαρίεσσα, ἦτο ἐμπαθὴς ὡς κόρη τῆς Ἰσπανίας, ἡ δὲ ἔμφυτος φιλαρέσκεια συνηνοῦτο παρ' αὐτῆ μετὰ σπανίας σταθερότητος καὶ μεγαλοφροσύνης.

Ὁ Δὸν Ροδρίγος ἀκούσας τὰς κραυγὰς τῶν νεανίδων, ὅτε εἰσώρμησεν εἰς τὸ ἄλσος ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ, εἶχε προστρέξει πρὸς αὐτάς· ἡ δὲ Βλάχα δεικνύουσα αὐτῷ τὸν Ἀβενσεράγον « Πάτερ μου, εἶπεν, ἰδοὺ ὁ » εὐγενὴς Ἀραψ, περὶ οὗ σοι ὠμίλησα ἤδη ἀναγνωρίσας με ἐκ τῆς φωνῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κῆπον,

\*) Diane de Poitiers ἑταῖρα τοῦ βασιλέως Εἰβρίκου τοῦ 6',

» ἵνα με εὐχαριστήσῃ ὅτι ἐξενάγησα αὐτὸν πλανηθέντα. »

Ὁ Δοῦξ τῆς Σάντα-Φὲ ὑπεδέξατο τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ μετὰ τῆς ἰσπανικῆς ἐκείνης φιλοφροσύνης, τῆς τοσοῦτου σοβαρᾶς συνάμα καὶ ἀφελεῦς. Οὐδὲν δύναται τις ν' ἀνεύρῃ παρὰ τοῖς Ἰσπανοῖς δουλοπρεπείας ἶχνος, οὐδὲ ἀκούει ποτὲ παρ' αὐτῶν τὰς ἐσπουδασμένας ἐκείνας φράσεις, ἀγγελλούσας τὴν χαμέρπειαν τοῦ χαρακτήρος καὶ διαφθορὰν τῆς καρδίας. Ἡ γλῶσσα τῶν μεγιστάνων καὶ ἡ τῶν γεωργῶν εἶναι ἡ αὐτῆ, κατ' οὐδὲν δὲ διαφέρουσιν ὁ ἀσπασμός, αἱ προσρήσεις καὶ τὰ ἔθιμα ἐκατέρων· κάλοκάγαθοι δὲ ὄντες καὶ εὐπροσήγοροι πρὸς τοὺς ξένους, καθίστανται ἀμείλικτοι, ἐὰν καταχρασθῆ τις τῆ ἀγαθότητι αὐτῶν· πλὴν δὲ τούτων εἰσὶν ἀνδρεῖοι ὡς οἱ πάλαι ἥρωες καὶ τοσοῦτω ἐπίμονες, ὥστε ἡ ἀποθνήσκουσιν ἡ κατισχύουσι παντὸς προσκόμματος· καὶ περ δὲ στερούμενοι πολλῆς ἀγχινοίας, ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ τῆς ζωηρότητος τῶν αἰσθημάτων. Ἰσπανὸς οὐδὲν ἰδῶν, ἀναγνοὺς ἡ σπουδάσας, οὐδέποτε δὲ περὶ τινος σκεφθεὶς ἡ φροντίσας, ἀρύεται πολλάκις ἐκ τῆς ἰδίας μεγαλοφροσύνης τὴν δύναμιν, δι' ἧς κατισχύει τῆς ἐναντίας τύχης.

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν ἡ τῶν γενεθλίων τοῦ Δὸν Ροδρίγου, ἡ δὲ Βλάχα εἶχε συναθροίσει τὰς συντρόφους, ἵνα συμπανηγυρίσωσιν αὐτὴν ἐν τῇ χαριστάτῃ ἐκείνῃ ἀγροικίᾳ. Ὁ Δοῦξ τῆς Σάντα-Φὲ προ-



σεκάλεσε τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ νὰ καθίσῃ παρὰ τὰς νεά-  
νιδας, αἵτινες περισκόπουν μετὰ περιεργείας τὴν  
κιδαρὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀραβικὴν ἐσθῆτα. Κομισθέν-  
των μεταξίνων ραπτῶν, ὁ Ἀβενσεράγος ἀνεπαύθη  
ἐπ' αὐτῶν κατὰ τὸ ἔθος τῶν Μαύρων, ἐρωτηθεὶς δὲ  
περὶ τῆς πατρίδος καὶ τῶν περιηγήσεων ἀπεκρίθη  
εὐφυῶς καὶ ἀστείως· ὠμίλει δὲ τὴν ἰσπανικὴν τόσα  
καθαρῶς, ὥστε οὐδεὶς ἤθελεν ἐκλάβει αὐτὸν ὡς ξέ-  
νον, εἰ μὴ ἔλεγε πάντοτε σὺ ἀντὶ ὑμεῖς· ἀλλ' ἡ οἰ-  
κειότης αὕτη συνωδεύετο μετὰ χάριτος τοσαύτης,  
ὥστε ἡ Βλάγκα ἐζήλευε σχεδόν, ὡσάντις ὁ Ἄραφ·  
ὠμίλει οὕτω εἰς τινὰ τῶν συντρόφων.

Ἐν τούτοις προσῆλθον πολυάριθμοι ὑπηρέται προ-  
φέροντες σοκολάταν, γλυκίσματα καὶ μικροὺς  
κώνους Μαλαγείας σακχάρως, λευκοὺς ὡς τὴν χιό-  
να, ἐλαφροὺς δὲ καὶ πορώδεις ὡς σπόγγους. Μετὰ  
δὲ τὸ ἐσπέρισμα \*), ἡ Βλάγκα παρακαλουμένη νὰ  
χορεύσῃ παντόμιμόν τινα ὄρχησιν, ἠναγκάσθη νὰ  
ἐνδώσῃ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν παρεστῶτων. Μό-  
νος ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ εἶχε σιωπήσει, ἀλλὰ τὰ ἰκετικὰ  
αὐτοῦ βλέμματα ὠμίλουν ἀντὶ τοῦ στόματος, ἡ δὲ  
Ἰσπανίς, χαριζομένη αὐτῷ προὔτιμησε μιμητικόν τι  
ὄρχημα καλούμενον Ζάμβρα, ὅπερ παρέλαβον οἱ  
Καστιλλανοὶ παρὰ τῶν Μαύρων.

Νεανίς τις ἄρχεται κιθαρίζουσα, ἡ δὲ θυγάτηρ

\*) Collation.

τοῦ Δὸν Ῥοδρίγου, ἀποθέσασα τὸν πέπλον προσαρ-  
τᾶ εἰς τὰς λευκὰς χεῖρας ἐβένινα κροτάλια \*). Ἡ  
παμμέλαινα αὐτῆς κόμη κυμαίνεται ἐπὶ τοῦ λευκοῦ  
τραχήλου, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ χεῖλη μειδιῶσι συμ-  
φώνως, ἡ δὲ παροιὰ φοινίσσεται ὑπὸ τοῦ ἀναβρέον-  
τος αἵματος. Συγκρούσασα αἴφνης τὸν θορυβῶδη  
ἐβένον καὶ ἀναβαλλομένη τὸ ἄσμα τῆς Ζάμβρας  
ἄρχεται τῆς ὄρχήσεως.

Ἐποία ἐν τοῖς βήμασι ποικιλία καὶ πόση ἐν τοῖς  
σηματισμοῖς τοῦ σώματος αὐτῆς χάρις, ὅτε μὲν  
ὄρητικῶς τοὺς βραχίονας ὑψούσης, ὅτε δὲ χαλαρῶς  
ταπεινούσης αὐτοὺς πρὸς τὴν γῆν! Ἐνίοτε ὄρμα  
ὡς μεθύσκουσα ὑφ' ἡδονῆς, εἶτα δὲ ἀποσύρεται  
ὡς ὑπὸ ἀφάτου κατεχομένη ἄλγους· ὑψοὶ τὴν κε-  
φαλὴν ἐπικαλουμένη οἶονεὶ ἀόρατον πλάσμα, εἰς  
οὗ τοὺς ἀσπασμοὺς ὀρέγει σεμνῶς τὴν πάρειάν, ἀλλ'  
αἴφνης φεύγει ὡς ὑπ' αἰδοῦς καταληφθεῖσα καὶ πάλιν  
ἐπιστρέφει, ὅτε μὲν εὐθαρσῶς καὶ ἀρειμανίως  
χωροῦσα, ὅτε δὲ ἐλαφρῶς ἐπὶ τῆς χλόης περιστρε-  
φομένη. Ἡ ἁρμονία τῶν βημάτων, τοῦ ἄσματος καὶ  
τοῦ ἤχου τῆς κιθάρας ἦν ἐντελής, ἡ δὲ λιγυρά  
τῆς Βλάγκας φωνὴ μετεῖχε τῆς μελωδίας ἐκείνης,  
ἥτις συγκινεῖ τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας. Ἡ ἰσπανικὴ  
μουσικὴ συνισταμένη ἐκ στεναγμῶν, ζωνῶν ρυθ-  
μῶν, πενθίμων ἐπωδῶν καὶ διακεκομένων ἄσμάτων

\*) Castagnettes.

ἀποτελεῖ παράδοξον κράμα φαιδρότητος καὶ μελαγχολίας. Ἡ μουσικὴ αὐτῆ καὶ ἡ ὄρχησις ἐδέσμευσαν διὰ παντός τὴν καρδίαν τοῦ τελευταίου Ἀβενσεράγου.

Τὸ ἐσπέρας ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐπέστρεψεν εἰς Γρενάδαν μετὰ τῶν ξενιζόντων. Ὁ Δὸν Ῥοδρίγος καταβελχθεὶς ὑπὸ τῆς εὐγενούς τοῦ Μαύρου συμπεριφορᾶς προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπισκέπτηται συχνάκις τὴν Βλάχαν, ἣτις ὑπερηγάπα τοὺς ἀνατολικοὺς μύθους, ὁ δὲ εὐτυχῆς Ἀβέν-Ἀμέτ, προθύμως εἰς τὴν πρόσκλησιν ὑπακούσας ἐπορεύθη ἀπὸ τῆς ἐπιούσης εἰς τὸ μέγαρον, ὅπου ἀνέπνεεν ἡ παρθένος, ἣν ἠγάπα ὑπὲρ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἡ Βλάχα περιέπεσεν ὀσονούπω εἰς ἔρωτα, καθ' οὗ οὐδεμίαν εἶχε λάθει προφύλαξιν· καθότι τὸ νὰ ἐρασθῆ ἀπίστου, Μαύρου καὶ ἀσήμου ξένου ἐφαίνετο αὐτῇ τόσῳ ἀδύνατον, ὥστε δὲν ἐφρόντισεν ἐγκαίρως νὰ καταπνίξῃ τὴν ἤδη κατατήκουσαν αὐτὴν φλόγα. Ἄλλ' ἅμα ἐνόησεν ὅτι ἀνίατον ἦν τὸ κακόν, ὑπετάγη εἰς αὐτὸ ὡς ἀληθῆς Ἰσπανὴ· καί τοι δὲ γνωρίζουσα ὀπόσους ἐμελλε νὰ ὑποστῆ κινδύνους καὶ ἀνίας οὐδόλως ὀπισθοδρόμησεν ἀπὸ τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου. « Ἄς γίνῃ, εἶπε, χριστιανὸς ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ καὶ θέλω ἀκολουθήσει αὐτῷ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. »

Ὁ Ἀβενσεράγος ἤρᾶτο αὐτῆς οὐχ' ἤττον σφοδρῶς· ἡ Βλάχα ἦτο ἤδη αὐτῷ ὁ μόνος τοῦ βίου σκοπός. Οὐδόλως ἀνεμιμνήσκετο πλέον τίνος ἔνεκα κατέλιπε

τὴν πατρίδα· καί περ δὲ δυνάμενος εὐκόλως νὰ λάβῃ ἅς ἤλθε ζητῶν πληροφορίας· ἡμέλει αὐτῶν, φοβόμενος μάλιστα μὴ μεταβληθῆ ἔνεκα τούτων ὁ τερπνὸς βίος, ὃν διῆγε παρὰ τῆ ἐρωμένη. Οὐδὲν δὲ ἐρωτῶν καὶ οὐδὲν νὰ μάθῃ βουλόμενος ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν. « Ἄς γίνῃ ἡ Βλάχα ὀθωμανή, καὶ θέλω » ὑπηρετεῖ αὐτῇ μέχρις ἐσχάτης πνοῆς. »

Τοιαύτην λαβόντες ἀπόφασιν οἱ δύο ἐρασταὶ ἀνεμνον εὐκαιρίαν πρὸς διακοίνωσιν τῶν ἀμοιβαίων αἰσθημάτων. « Δὲν εἶδες εἰσέτι τὴν Ἀλχάμβραν, εἶπεν ἡ Βλάχα ἐαρινῇ πρωτῆ τῷ Ἀβενσεράγῳ, « δὲν » ἐπιθυμοῦμαι ἄρα νὰ ἐπισκεφθῆς τὰ ἀνάκτορα τῶν » πάλαι βασιλέων σου, εἰς ἃ εἶμι προθύμος νὰ σε » ξεναγήσω ; »

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ὠρκίσθη μὰ τὸν Προφήτην ὅτι οὐδεὶς περίπατος ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ πλείονα αὐτῷ ἡδονήν.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Δὸν Ῥοδρίγου ἐπέβη λευκοῦ ἡμιόγου, εἰθισμένου ν' ἀναβαίνει τὰ ὄρη ὡς δορκάς, ὁ δὲ Ἀβέν-Ἀμέτ συνώδευσε τὴν κομπὴν Ἰσπανίδα ἐπὶ ἀνδαλουσίῳ ἵππου τουρκιστὶ ἐπισεσαγμένου. Ἡ πορφυρᾶ τοῦ νέου Μαύρου ἐσθῆς ἐκολποῦτο ἐν τῇ ὀρμῇ τοῦ δρόμου, ἡ δὲ κυρτὴ ρομφαία ἀντήχει ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐφιππίου καὶ ὁ ἄνεμος ἔσειε τὸν ἐπινευόντα· τῇ κιδάρει λόφον, οἱ δὲ διαβάται θαυμάζοντες τοῦ Ἀραβὸς τὴν καλλονὴν ἔλεγον ἀλλήλοις· « Ἴδου » ἄπιστος ἡγεμῶν, ὃν ἡ Δόνα Βλάχα θέλει μετα- » πείσει. »

Ὁδεύσαντες κατ' ἀρχάς διὰ μακρὰς ἀγυιάς, φερούσης ἔτι τὸ ὄνομα ἐνδόξου μαυριτανικῆς οἰκογενείας, εἶτα δὲ ὑπερβάντες ἄλλος πορτοκαλεῶν οἱ δύο ἔρασταί εἰσῆλθον εἰς τὸν περίβολον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βοαβδίλου. Ἐν μέσῳ τείχους ὠχυρωμένου δι' ἐπάλξεων καὶ πύργων ἠνοίγετο πύλη, καλουμένη τῆς Κρίσεως, δι' ἧς διελθόντες προχώρησαν διὰ σκολιάς ἀτραποῦ μέχρι τῆς πλατείας τῶν Ἀλγίβων, ἔνθα Κάρολος ὁ Ε' ὠκκδόμει τότε ἀνάκτορον, εἶτα δὲ τραπέντες πρὸς ἄρκτον, ἐστάθησαν εἰς ἔρημον αὐλὴν παρὰ ἀκαλλώπιστον καὶ διερρωγότα ὑπὸ τοῦ χρόνου τοῖχον· πιθήσας τότε ἐλαφρῶς κατὰ γῆς ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐβοήθησε τῇ Βλάγκα νὰ πεζεύσῃ, οἱ δὲ ὑπηρέται ἔκρουσαν ἐγκαταλειμμένην τινὰ θύραν, ἧς ἡ φλιά ἀπεκρύπτετο ὑπὸ τῆς χλόης, ἀνοιχθείσης δὲ ταύτης ἐφάνη τὸ ἔνδον τῆς Ἀλχάμβρας.

Ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωσ καὶ τὸ ἐπὶ τῇ στερήσει αὐτῆς πένθος κατέλαβον τότε τὴν καρδίαν τοῦ Ἀβενσεράγου, ὅστις ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς προσήλου ἐκστατικὸν βλέμμα εἰς τὴν γοητευτικὴν ταύτην κατοικίαν, νομίζων ὅτι μετηνέχθη εἰς τι τῶν ἀνακτόρων ἐκείνων, ὧν ἀνέγνω τὴν περιγραφὴν ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς μύθοις. Ἐλαφραὶ στοαί, διώρυχες ἐκ λευκοῦ μάρμαρου ὀριζόμεναι ὑπὸ εὐανθῶν πορτοκαλεῶν, ἔρημοι αὐλαὶ καὶ ψιθυρίζουσαι βρύσεις παρίσταντο πανταχόθεν εἰς τὰ βλέμματα τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ, ὅστις διὰ

τῶν μακρῶν στοῶν διέκρινε πόρρω καὶ ἄλλους οὐχ ἤττον γοητευτικοὺς λαθυρίθους. Διὰ τῶν κιόνων, οἵτινες ὑπεστήριζον μακρὰν σειρὰν γοθικῶν ἀψίδων, διεφαίνετο τὸ κυανοῦν στιλπνοῦ καὶ ἀνεφέλου οὐρανοῦ, οἱ δὲ κεκαλυμμένοι δι' ἀραβουργημάτων τοῖχοι ὠμοίαζον τὰ ἀνατολικά ἐκεῖνα ὑφάσματα, ἅτινα ποικίλλουσιν ἐν τοῖς γυναικωνίταις αἱ ὀθλίσκεαι. Τὰ πάντα ἀπέπνεον ἀνδρίας, ἔρωτος καὶ ἡδυπαθείας ἐν τῇ μυστηριώδει ἐκείνῃ κατοικίᾳ, ἔνθα οἱ Μαῦροι βασιλεῖς παρεδίδοντο εἰς πάσας τὰς ἡδονάς, λησμονοῦντας πάντα τοῦ βίου τὰ καθήκοντα.

Μετά τινος στιγμᾶς σιωπηλοῦ θαυμασμοῦ οἱ δύο ἔρασταί εἰσῆλθον εἰς τὸ σκῆνωμα τοῦτο τῆς ἠττηθείσης ἰσχύος καὶ παρελθούσης εὐδαιμονίας, περιδραμόντες δὲ τὴν μοσχοδόλον καὶ κατάρρυτον πηγαῖς αἴθουσαν τῶν Μεσοκάρων, εἰσέδυσαν εἶτα εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Λεόντων. Ἡ συγκίνησις τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ ἠύξανε ἀνὰ πᾶν βῆμα. « Ἐὰν δὲν ἐπλήρους ἡδονῆς τὴν καρδίαν μου, ἔλεγε τῇ Βλάγκα, πόσω ἤθελον λυπεῖσθαι, ἀναγκαζόμενος νὰ ἀκούω παρὰ σοῦ τῆς Ἰσπανῆς τὴν ἱστορίαν τῶν τόπων τούτων! Ἡ κατοικία αὕτη φαίνεται προωρισμένη τοῖς εὐτυχῶσι, ἐνῶ ἐγώ... » Παρατηρήσας δὲ ἐν τοῖς μωσαϊκοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Βοαβδίλου. « Ὁ βασιλεῦ μου, κρᾶζει, μάτην σε ἀναζητῶ ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἀλχάμβρα! » Δάκρυα ἀφοσιώσεως καὶ ἀγάπης κατεκυλίοντο ἐπὶ τῶν παρειῶν τοῦ νέου Μαύρου, εἰπούσης δὲ αὐτῷ

της Βλάχας. « Οἱ παλαιοὶ σου δεσπότηι ἢ μᾶλλον  
 » οἱ βασιλεῖς τῶν πατέρων σου ἦσαν ἀγνώμονες, »  
 « Ναί, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ καὶ δυστυχεῖς! »

Ταῦτα λέγοντες ἀφίκοντο εἰς οἰκημάτιον, ὅπερ  
 ἐφαίνετο αὐτὸ τὸ ἱερὸν τοῦ ναοῦ τοῦ ἔρωτος. Ὁ κυα-  
 νόχρυσος τοῦ τερπνοῦ τούτου ἀσύλου θόλος συνίστα-  
 το ἐκ περιτρήτων ἀραβουργημάτων, δι' ὧν εἰσέδουε τὸ  
 φῶς ὡς δι' ὑφάσματος ἐξ ἀνθέων, ἐν μέσῳ δὲ αὐτοῦ  
 ἀνέβλυζε βρύσις, ἥς τὰ ὕδατα κατέπιπτον ὡσεὶ μαρ-  
 γαρίται ἐντὸς ἀλαβαστρίνης κόγχης. » Ἄβέν-Ἄ-  
 » μέτ, εἶπεν ἡ θυγάτηρ τοῦ Δὸν Ῥοδρίγου, ἐν τῇ πη-  
 » γῇ ταύτῃ ἐρρίφθησαν αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἀβενσερά-  
 » γων· παρατήρησον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τὰς κηλίδας  
 » τοῦ αἵματος τῶν δυστυχῶν τούτων, οὓς ἐθυσίασεν  
 » ὁ ζηλότυπος Βοαβδίλος. Οὕτω τιμωροῦσιν οἱ ὁμοε-  
 » θνεῖς σου τοὺς ἀπατώντας τὰς εὐπίστους γυναῖ-  
 » κάς. »

Ὁ Ἄβέν-Ἄμέτ δὲν ἠκροᾶτο πλέον τῆς Βλάχας,  
 ἀλλὰ γονυπετήσας ἠσπάζετο εὐσεβῶς τὰ ἴχνη τοῦ  
 αἵματος τῶν προγόνων, ἀνεγερθεὶς δὲ τέλος « Βλάχ-  
 » κα, ἔκραξεν, ὁμνύω ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν ἵπποτῶν  
 » τούτων ὅτι θέλω σε ἀγαπᾶ πιστῶς καὶ διακαῶς ὡς  
 » Ἀβενσεράγος.

—Μὲ ἀγαπᾶς λοιπόν; ἀπεκρίθη ἡ Βλάχα, συνά-  
 » πτουςα! τὰς χεῖρας καὶ ὑψοῦσα τὸ βλέμμα εἰς οὐρά-  
 » νον. Ἄλλ' ἐνθυμήθητι ὅτι εἶσαι ἄπιστος, Ἄροψ  
 » καὶ ἐχθρὸς ἐμοῦ τῆς Ἰσπανίδος καὶ χριστιανῆς.

— Ἄγιε προφήτα, ἐπανελάβην ὁ Ἄβέν-Ἄμέτ,  
 » ἔσο μάρτυς τῶν ὄρκων μου....

Ἄλλ' ἡ Βλάχα διακόψασα αὐτόν. « Πῶς δύνα-  
 » μαι, εἶπε, νὰ πεισθῶ εἰς τοὺς ὄρκους ἐχθροῦ τῆς  
 » ὀρησκείας μου; Τίς σοι εἶπεν ὅτι σε ἀγαπῶ καὶ  
 » πῶς τολμᾶς νὰ μοι ὀμιλῆς οὕτω;

Ὁ Ἄβέν-Ἄμέτ καταπλαγείς « Ἀληθές εἶναι, εἶ-  
 » πεν, ὅτι εἰμὶ μόνον δοῦλός σου· δὲν μὲ ἐξέλεξας  
 » ὡς ἱππότην.

— Μαῦρε, ἀπεκρίθη ἡ Βλάχα, ἄφες τὰς πανουρ-  
 » γίας. Ἐμάντευσας ἤδη τὸν ἔρωτά μου ἐκ τῶν βλεμ-  
 » μάτων. Γενοῦ χριστιανὸς καὶ ἔσομαι σύζυγός σου.  
 » Ἐὰν δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ δουκὸς τῆς Σάντα-Φέ σοι  
 » ὀμιλῇ τόσῳ ἀπερικαλύπτως, πράττει τοῦτο, βε-  
 » θαία οὔσα ὅτι θέλει νικήσῃ ἑαυτὴν καὶ οὐδέποτε  
 » παραδοθῇ ἐχθρῶ τῶν χριστιανῶν. »

Ὁ Ἄβέν-Ἄμέτ ἔκφρων γενόμενος ὑπὸ χαρᾶς ἐδρά-  
 » ξατο τῶν χειρῶν τῆς νεάνιδος καὶ θεῖς αὐτὰς ἐπὶ  
 τῆς κεφαλῆς καὶ εἶτα ἐπὶ τῆς καρδίας. « Ὁ Ἄλλάχ,  
 » ἔκραξεν, εἶναι παντοδύναμος καὶ ὁ Ἄβέν-Ἄμέτ  
 » εὐτυχής. Φώτισον, Μωάμεθ, τὴν χριστιανὴν ταύ-  
 » ταν.....

—Βλασφημεῖς, εἶπεν ἡ Βλάχα· ἐξέλθωμεν ἐντεῦ-  
 »θεν. »

Ἡ νεάνις στηριχθεῖσα ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Μαύ-  
 » ρου ᾠδήγησεν αὐτόν εἰς τὴν πηγὴν τῶν δώδεκα Λεόν-  
 » των, ἀφ' ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα μία τῶν αὐλῶν τῆς

Ἄλγαμβρας. « Ξένη, εἶπεν ἡ ἀφελής Ἰσπανή, ἀσά-  
 » κισ θεωρῶ τὴν ἐσθητά σου, τὴν χίδαριν καὶ τὰ ὄπλα  
 » νομίζω ὅτι βλέπω τὴν σκιὰν ὠραίου τινός Ἄβεν-  
 » σεράγου, πλανωμένου ἐν τοῖς ἐρήμοις τούτοις ἀνα-  
 » κτόροις μετὰ τῆς ἀτυχούς Ἀλφαίμας. Ἄλλ' ἐξή-  
 » γησαί μοι τὴν ἀραβικὴν ἐκείνην ἐπιγραφὴν, τὴν ἐγ-  
 » κεχαραγμένην ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τῆς δεξαμενῆς. »

Ὁ Ἄβέν-Ἀμέτ ἀνέγνω αὐτῇ τὰς λέξεις ταύ-  
 τας\*). Ἡ ὠραία ἡγεμονίς περιφέρεται  
 μαργαριτοστάκιστος ἐν τῷ κήπῳ αὐτῆς,  
 οὐ καθιστὰ ἐπιμείζω καλλονὴν... Τὸ  
 ὑπόλοιπον τῆς ἐπιγραφῆς ἦν ἐξηλειμμένον.

» Διὰ σὲ ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, εἶπεν ὁ Ἄ-  
 » βενσεράγος. Οἱ κῆποι οὗτοι οὐδέποτε ὑπῆρξαν ὅσω  
 » σήμερον τερπνοί. Ἀκροάσθητι τοῦ ψιθυρίσματος  
 » τῶν βρύσεων, ὧν τὸ ὕδωρ παρεξέτρεψαν τὰ βρύα·  
 » θεώρησον τοὺς διὰ τῶν ἡμιθραύστων τούτων ἀψί-  
 » δων διαφαινομένους κήπους· ἰδὲ τὸ ἄστρον τῆς ἡ-  
 » μέρας καταδύον ἔπισθεν τῶν θυλωτῶν ἐκείνων  
 » στοῶν. Πόσω ἡδὺ τὸ νὰ περιφέρηται τις μετὰ σοῦ  
 » ἐν τοιούτοις τόποις! Οἱ λόγοι σου διαχέουσιν εὐω-  
 » δίαν ὁμοίαν τῇ τῶν ξαρινῶν ρόδων· πόσω δὲ εὐφραί-  
 » νομαι ἀνευρίσκων ἐν τῇ φωνῇ σου φθόγγους τινάς  
 » ἀνιμιμνήσκοντός με τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων  
 » μου! Ἦ καρδία μου πάλλει, ἀκρωμένου τοῦ ἤχου  
 » τῆς ἐσθητός σου, ἐπιψαυούτης τὰ μάρμαρα ταῦτα·

» ἡ αὔρα καθίσταται εὐώδης, πνέουσα διὰ τῆς κόμης  
 » σου· εἶσαι ὠραία ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τούτων ὡς  
 » αἱ νύμφαι τῆς πατρίδος μου. Ἄλλὰ δύναται ἄρα  
 » νὰ ἐλπίσῃ ταλαίπωρος ὁ Ἄβέν-Ἀμέτ ὅτι θέλει  
 » κάμψῃ τὴν καρδίαν σου; Περιῆλθον τὰ ὄρη μετὰ  
 » τοῦ πατρός μου καὶ γνωρίζω τὰ βότανα τῆς ἐρή-  
 » μου, ἀλλ' οὐδὲν θέλω εὐρεῖ φυτόν, δυνάμενον νὰ  
 » ἰάσῃ τὴν πληγὴν, δι' ἧς ἐτρῶσας τὰ τὴν καρδίαν  
 » μου. Ἄλλοτε ἔλεγον κατ' ἑμαυτόν. « Τὸ ὕδωρ τῆς  
 » θαλάσσης, τὸ κείμενον ἐν κοιλωματι βράχου μένει  
 » ἤσυχον καὶ σιωπηλόν, ἐνῶ πέριξ αὐτοῦ θραύεται  
 » βαρύνχων τὸ κῆμα. Οὕτω γαλήνιος ἔσται, ὡ Ἄβέν-  
 » Ἀμέτ, ὁ βίος σου· θέλεις ζῆσαι ἀμέριμνος ἐν πα-  
 » ραδίῳ τῆς γῆς γωνία, μακρὰν τῆς χειμαζομέ-  
 » νης ὑπὸ πανταίων θυελλῶν αὐλῆς τοῦ Σαυλτάνου. »  
 » Ταιαῦτα ἤλπιζαν, ὡ νέα χριστιανή, ἀλλὰ σὺ μοι  
 » ἀπέδειξας ὅτι ἡ τρικυμία διαταράττει καὶ αὐτὴν τὴν  
 » ἐν κοιλωματι βράχου ὕδατος σταγόνα. »

Ἡ Βλάχα ἠκροῶτο ἐν ἐκστάσει τῶν ἡδίστων  
 τούτων λόγων, ὧν τὴ ἀνατολικὴν ὕψος τοσοῦτω ἤρ-  
 μοζε τῇ μαγικῇ ἐκείνῃ κατοικίᾳ, ἐν ἣ ἐπλανᾶτο μετὰ  
 τοῦ ἐραστοῦ. Ὁ ἔρωσ εἰσέδουσ πανταχόθεν εἰς τὴν  
 καρδίαν αὐτῆς, τὰ γόνατα ἐκλονοῦντο καὶ ἠναγκά-  
 ζετο νὰ ἐκκλῆθαι βαρύτερον ἐπὶ τῷ βραχίονι τοῦ  
 Ἄβέν-Ἀμέτ, ὅστις ὑπεστήριζε τὸ γλυκὺ ἐκεῖνα  
 φορτίον ψιθυρίσκων. « Εἶθε νὰ ἤμην ἐνδοξόστις Ἄβεν-  
 » σεράγος.

\*) Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη διατρεῖται: ἔστι καθὼς καὶ τινες ἄλλαι.

— Ἡθελές μοι ἀρέσκει ὀλιγώτερον, ἀπεκρίνετο ἡ  
 » Βλάχκα· μείνε ἀγνωστος καὶ ζῆθι μόνον ὑπὲρ ἐμοῦ.  
 » Οἱ ἐνδοξοὶ ἰππότεαι θουσιάζουσι πολλάκις τὴν ἐρω-  
 » μένην εἰς τὴν δόξαν.

— Οὐχὶ βεβαίως ἐγώ, ἀπεκρίθη μετὰ ζωηρότη-  
 τος ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ.

— Πῶς λοιπὸν ἤθελές με ἀγαπᾶ, εἰ ἦσο Ἀβενσε-  
 » ράγος; » ἠρώτησεν ἡ ἀπόγονος τῆς Χιμένης \*).

— Ἡθελὸν σε ἀγαπᾶ πλείοτερον ἢ τὴν δόξαν καὶ  
 » ἤττον τῆς τιμῆς. »

Ἐν τούτοις ὁ ἥλιος εἶχε καταβῆ ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα.  
 Ὅποίας ἀναμνήσεις διήγειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἀβέν-  
 Ἀμέτ ὁ περίπατος ἐκεῖνος διὰ τῆς Ἀλχάμβρας! Ἐν-  
 ταῦθα ἀνέπνεεν ἡ εὐνοουμένη Σουλτάνα τὴν ὄσμην  
 τῶν ὑποκάτω αὐτῆς τηχομένων ἀρωμάτων, ἐκεῖ ἐκο-  
 σμεῖτο διὰ τῶν τιμαλφῶν τῆς Ἀνατολῆς στολισμῶν  
 καὶ ταῦτα πάντα ἐδείκνυεν ἡ νεανὺς ἢ ἐλάτρευε τῶν  
 Ἀβενσεράγῳ.

Ἡ σελήνη ἀνατείλασα ὀσονούπω ἐπέχυσεν ἀμφί-  
 βολον φῶς ἐπὶ τῶν ἐρήμων στοῶν καὶ ἐγκαταλελειμ-  
 μένων θόλων τῆς Ἀλχάμβρας. Αἱ δὲ ὠχραὶ αὐτῆς  
 ἀκτίνες ἐσκιαγράφησαν ἐπὶ τῆς χλόης τῶν πρασιῶν  
 τὰ ἐλαφρὰ κοσμήματα τῆς ἐναερίου ἐκείνης τεκτονι-  
 κῆς, τὰς καμάρας τῶν στοῶν, τὴν ἀεικίνητον σκιάν  
 τῶν ὑδάτων καὶ τὴν τῶν δονουμένων ὑπὸ τοῦ ζεφύρου

\*) Chimène. Οὕτως ὠνομάζετο ἡ σύζυγος τοῦ Σίδου.

δένδρουλλίων. Ἡ ἀηδὼν ἐμελώδει ἐν κυπαρίσσῳ,  
 ὀφθυμένη ὑπεράνω τῶν θόλων ἠρειπωμένου τζα-  
 μείδου, ἡ δὲ ἠχώ ἐπανελέγε τοὺς θρήνους τοῦ  
 ἀοιδοτάτου τῶν πτηνῶν. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐγραψεν εἰς  
 τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν δύο Ἀδε-  
 λφῶν τὸ ὄνομα τῆς Βλάχκας ἀραβιστί, παρέχων  
 οὕτω τοῖς περιηγηταῖς καὶ ἕτερον πρὸς ἐξήγησιν  
 αἰνίγμα ἐν τῷ μυστηριῶδει ἐκείνῳ ἀνακτόρῳ.

— Μαῦρε, εἶπεν αὐτῷ ἡ θυγάτηρ τοῦ δὸν Ῥοδρί-  
 » γου, τὰ παίγνια ταῦτα εἶναι σκληρά. Ἄς ἀναχω-  
 » ρήσωμεν ἠδητῶν τόπων τούτων, ἐν οἷς ἀπεφασίσθη  
 » ἡ μέλλουσά μου τύχη. Ἄλλ' ἀκούσον πρῶτον καὶ  
 » μὴ λησμονήσης τοὺς λόγους μου τούτους· ἐνόσω  
 » μίνης πικραμεθανός, ἔσομαί σοι ἀελπις ἐρωμένη,  
 » ἐὰν δὲ γίνης χριστιανός, εὐδαίμων σύζυγός σου. »  
 Ὁ δὲ Ἀβέν-Ἀμέτ ἀπεκρίθη « Ἄν μείνης χρι-  
 » στιανῆ, ἔσομαι δυστυχέστατος δούλος σου, ἐνδοξός  
 » δὲ σύζυγός σου, ἐὰν σε φωτίσῃ ὁ Προφήτης. »

Ταῦτα δ' εἰπόντες κατέλιπον τοὺς ἐπικινδύνους  
 τούτους τόπους.

Ὁ ἔρωσ τῆς Βλάχκας ἠύξανε καθεκástην, ὁ δὲ  
 τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ καθίστατο οὐχ' ἤττον σφοδρόσ το-  
 σοῦτω δὲ ἠδύνετο ἀγαπώμενος διὰ μόνον τὰ προσω-  
 πικὰ αὐτοῦ προτερήματα, ὥστε ἀπέκρυψε τῇ θυγα-  
 τρὶ τοῦ Δουκὸς τῆς Σάντα-Φὲ τὴν εὐγενῆ καταγω-  
 γήν, ἐπιφυλακτόμενος νὰ δηλώσῃ αὐτῇ ὁποῖον ἐνδο-  
 ξον ἔφερεν ὄνομα, καθ' ἣν ἡμέραν ἤθελε συγκατα-

νεύσει ἡ Ἰσπανίς νὰ σύζευχθῇ μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' αἰφνης ἀνεκλήθη εἰς Τύνιδα ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἣτις καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀνιάτου νόσου, ἐπεθύμει νὰ ἀσπασθῇ τὸν υἱόν, πρὶν ἢ καταλίπη τὸν βίον. Ὁ δὲ Ἀβέν-Ἀμέτ προσελθὼν εἰς τὴν κατοικίαν τῆς Βλάγκας « Δέσποινα, εἶπε τῇ νεάνιδι, ἡ θνήσκουσα μήτηρ μου με » προσκαλεῖ, ἵνα κλείσω τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς. Θέλεις ἄρα γε μ' ἐνθυμεῖσαι ;

—Μὲ ἀφίνεις ! ἔκραξεν ὠχρῶσα ἡ Βλάγκα. Θέλω σ' ἐπανιδεῖ ποτέ ;

—Ἀκολούθει μοι, ἀπεκρίθη ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ, θέλω » ἀπαιτήσῃ παρὰ σοῦ καὶ ὁμώσῃ καγὼ ὄρκον, ὃν » μόνος ὁ θάνατος δύναται νὰ διαλύσῃ. »

Ἐξεληθόντες ἀφικνοῦνται ὁσονούπω εἰς μαυριτανικόν ποτε νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ ὑψοῦντο ἔτι τῇ δε κακείσε μικραὶ ἐπιτύμβιοι στηλαι, ἐπιστεφόμεναι πάλαι κιδάρει, ἣν ἀντικατέστησαν οἱ χριστιανοὶ διὰ σταυροῦ. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ὀδηγήσας τὴν ἐρωμένην πρὸς τινα τῶν στηλῶν τούτων « Βλάγκα, εἶπεν, ἐν » ταῦθα κεῖνται οἱ πρόγονοί μου, ἐφ' ὧν τὴν τέφραν » ὁμνύω ὅτι θέλω ἐρασθαι σοῦ, μέχρις οὗ ὁ ἀγγελος τῆς κρίσεως μὲ προσαγάγῃ τῷ βήματι τοῦ » Ἀλλόχ' οὐδέποτε ἀγαπήσω ἄλλην γυναῖκα καὶ θέλω » σε λάβει σύζυγον, ἅμα ἀναγνωρίσῃς τὸν Προφήτην. Ἄνὰ πᾶν δὲ ἔτος θέλω ἔρχεσθαι εἰς Γρενάδαν, ἵνα ἴδω ἂν ἐτήρησας τοὺς ὄρκους σου ἢ ἀπέφραξας νὰ ἐναγκαλισθῆς τὴν Ὀρησκείαν μου.

—Καγὼ, ἀπεκρίθη δακρύουσα ἡ Βλάγκα, θέλω » σε περιμένει πάντοτε, διατηροῦσα μέχρις ἐσχάτης » πνοῆς ἡν σαι ὤμωσα πίστιν· ἔσομαι δὲ σύζυγός σου ἅμα ὁ παντοδύναμος Θεὸς τῶν χριστιανῶν » κάμψῃ τὴν ἄπιστον καρδίαν σου. »

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ μεταβάς εἰς Ἀφρικὴν εὕρισκει τὴν μητέρα ἄρτι ἐκπεύσασαν καὶ ἐναγκαλιζέται δακρύων τὰ λείψανα αὐτῆς. Οἱ μῆνες παρέρχονται, ὁ δὲ ἐξόριστος Ἀβενσεράγος, ὅτε μὲν πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Καρχηδόνας, ὅτε δὲ καθήμενος ἐπὶ τεῦ τάφου τοῦ Ἀγ. Λουδοβίκου περιμένει ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Γρενάδαν ἐπιστροφῆς. Ἀνατειλάσης δὲ τέλος αὐτῆς, ἐπιβαίνει τοῦ πλοίου καὶ στρέφει τὴν πρόφραν πρὸς τὴν Μαλάγαν. Μετὰ πόσης χαρᾶς ἅμα καὶ φόβον ἐπανεῖδε τὰ πρῶτα ἀκρωτήρια τῆς Ἰσπανίας! Περιμένει ἄρα γε αὐτὸν παρὰ τὰς ὄχθας ἐκείνας ἡ Βλάγκα ; Ἐνθυμεῖται ἄρα εἰσέτι τὸν πτωχὸν Ἀραβὰ, ὅστις δὲν ἐπαυσε λατρεύων αὐτὴν ὑπὲρ τὸν φοῖνικα τῆς ἐρήμου ;

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Δουκὸς Σάντα-Φὲ ἐνέμενε πιστῇ τοῖς ὄρκοις. Παρακαλέσασα δὲ τὸν πατέρα νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς Μαλάγαν ἐνέβαινε καθεκάστην ἐπὶ τῶν ὀριζόντων τὰς ὄχθας ἐκείνας ἀποτόμων ὀρέων, ἐπερχομένη τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ πέλαγος καὶ τὰ φεύγοντα ἰστία. Ἐν ᾧρα τρικυμίας ἐθεώρει ἀνησυχουσα τὴν τεταραγμένην ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐνησμενίζετο δὲ ἀγαθαίνουσα εἰς ἀποβῶγας βράχους καὶ

καταρρέομένη υπό τῶν κυμάτων, ἐν οἷς ἐκινδύνευεν ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ· ὁσάκις δὲ ἔβλεπε λάρον ἐκτείνοντα τὰς ἐπικύρτους πτέρυγας καὶ ἀεροποροῦντα πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς, ἐπεφόρτιζεν αὐτῷ νὰ κομίση τῷ ἐραστῇ περιπαθεῖς λόγους καὶ ἐνθέρμους εὐχάς.

Βαδίζουσα ἡμέρα τινὶ παρὰ τὴν προκυμαίαν διακρίνει αἴφνης ἐπίμηκες σκάφος, οὗ ἡ ὑψηλὴ πρῶρα, ὁ ἐπικλινῆς ἰστός καὶ τὸ τρίγωνον ἰστιόν ἀνήγγελλον τὴν κομπῆν τέχνην τῶν Μαουρουσίων, δραμοῦσα δὲ παραχρῆμα εἰς τὸν λιμένα βλέπει ὁσονούπω εἰσορμιζόμενον βαρβαρικὸν πλοῖον. Μαῦρος πολυτελεῖ φέρων ἐσθῆτα ἰστατο ὄρθιος ἐπὶ τῆς πρῶρας, δύο δὲ αἰθίοπες δοῦλοι ἐπεῖχον διὰ τοῦ χαλινοῦ ἄραβα ἵππον, οὗ οἱ καπνίζοντες μυκτῆρες καὶ ἡ ἐσκεδασμένη χαίτη ἐνέφαινον τὴν ἀγρίαν φύσιν καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ βόχθου τῶν κυμάτων φόβον. Ἡ λέμβος συστείλασα τὰ ἰστία προσορμιζεται ὁσονούπω παρὰ τὴν προκυμαίαν, ὁ δὲ Ἄραψ πηδᾷ ἐπὶ τῆς παραλίας, ἥτις ἀντηχεῖ ὑπὸ τῆς κλαγγῆς τῶν ὄπλων. Οἱ δούλοι ἀποβιβάζουσι τὸν ποικιλόστικτον ὡς πάρδαλιν ἵππον, ὅστις χρεμετίζει καὶ ἀνασκιρτᾷ ὑφ' ἡδονῆς ἀνευρῶν τὴν γῆν, ἕτεροι δὲ ἔπονται φέροντες κἀνητα, ἐν ᾧ ἀνεπαύετο ἐν μέσῳ φύλλων φοίνικος δορκάς, ἔχουσα τοὺς λεπτοὺς πόδας κεκαμμένους \*) καὶ δεδεμένους

\*) Ployées.

ὑπὸ τὴν γαστέρα, ἵνα μὴ θραυσθῶσιν ὑπὸ τοῦ σάλου τοῦ πλοίου, φέρουσα δὲ περιδέραιον ἐκ κόκων ἀλόης, οὗ αἱ δύο ἄκραι συνείχοντο διὰ χρυσοῦς πλακός, φερύσης ἐγγεγλυμμένον ὄνομα ἀραβιστὶ καὶ μαγικούς τινας χαρακτῆρας.

Ἡ Βλάχκα ἀναγνωρίσασα τὸν Ἀβενσεράγον ἀποσύρεται ἐν τάχει, ἵνα ἀποκρύψη τὴν συγκίνησιν τοῖς περιεστῶσι, πέμπει δὲ τὴν ἀμφίπολον Δωροθέαν, ἵνα ἀγγείλῃ τῷ Ἀβενσεράγῳ ὅτι περιμένει αὐτὸν ἐν τῷ μεγάρῳ τῶν Μαύρων. Ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ ἐδείκνυε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν τῷ διοικητῇ τὸ φερμάνιον αὐτοῦ, γεγραμμένον διὰ κυανῶν στοιχείων ἐπὶ πολυτίμου μεμβράνης. Ἡ Δωροθέα πλησιάσασα ὁδηγεῖ τὸν εὐτυχῆ Ἀβενσεράγον παρὰ τῆ Βλάχκα. Ὅποια ἡ χαρὰ τῶν ἐραστῶν τούτων, ἀνευρόντων ἀλλήλους μετὰ μακροχρόνιον χωρισμὸν καὶ πάλιν ἔρωτα αἰώνιον ἀλλήλοις ὑπισχνουμένων!

Οἱ δύο αἰθίοπες προσήγαγον τὸν νομάδα ἵππον, ὅστις ἀντὶ ἐφιππίου ἔφερε λεοντὴν περισφιγμένην διὰ πορφυρᾶς ζώνης, μετὰ δὲ τοῦτον ἐκόμισαν καὶ τὴν δορκάδα « Δέσποινα, εἶπεν ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ, « σοὶ » ἔφερα κἀπρον τῆς πατρίδος μου εὐκίνητον σχεδὸν » ὅσω σύ. » Ἡ Βλάχκα λύει ἰδίαις χερσὶ τὸ χαριέστατον ζῶον, ὅπερ φαίνεται εὐχαριστοῦν αὐτῇ διὰ βλέμματος γλυκυτάτου, σπουδάσασα δὲ τὴν ἀραβικὴν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀβενσεράγου ἀναγινώσκει μετὰ συγκινήσεως τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐγκεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ



περιδεραίου τῆς δορκάδος. Ἡ κάτοικος αὐτῆ τῆς ἐρήμου δὲν ἠδύνατο νὰ στηριχθῆ εἰσέτι ἐπὶ τῶν ἐπὶ τοσοῦτω δεσμευμένων ποδῶν ἀλλὰ κατεκλίνετο κατὰ γῆς θέτουσα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς Βλάγκας, ἣτις προσέφερε φοίνικας νεοδρεπεῖς καὶ κατεθώπευε τὸ λεῖον αὐτῆς δέρμα, διατηρήσαν τὴν ὁσμὴν τῆς ἀλόης καὶ τῶν ῥόδων τῆς Τύνιδος.

Ὁ Ἄβενσεράγος, ὁ Δουξ τῆς Σάντα-Φέ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἀνεχώρησαν ὁμοῦ εἰς Γρενάδαν, ἔνθα οἱ δύο ἐρασταὶ διήνυσαν εὐτυχεῖς ἡμέρας, περιδιαβάζοντες ὁμοῦ, συνεπισκεπτόμενοι τὰ τῶν ἀράβων μνημεῖα κοὶ καθεκαστὴν διακαέστερον ἀλλήλων ἐρωῶντες, ἀλλ' οὐδέποτε τῆς θρησκείας ἐπιλανθανόμενοι. « Ἔσο χριστιανός », ἔλεγεν ἡ Βλάγκα, « Γενοῦ Μωαμεθανή », ἀπεκρίνετο ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ. Τοιαῦτα λέγοντες ἐχωρίσθησαν, ἠττηθέντος καὶ αὐθις τοῦ ἔρωτος ὑπὸ τῆς θρησκείας.

Ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ ἐπανελθὼν τὸ τρίτον ἔτος, ὡς τὰ ἀποδημοῦντα ἐκεῖνα πτηνά, ἅτινα ὁ ἔρωσ ἐπανάγει τὸ ἔαρ εἰς τὰς εὐκράτους χώρας, δὲν εὔρε τὴν Βλάγκαν ἀναμένουσαν αὐτὸν παρὰ τὴν ἀκτὴν, ἀλλ' ἐπιστολὴν μόνον αὐτῆς, ἀναγγέλλουσαν τῷ πιστῷ Ἀραβι τὴν εἰς Μαδρίτην ἀναχώρησιν τοῦ Δουκὸς Σάντα-Φέ καὶ τὴν ἀφίξιν εἰς Γρενάδαν τοῦ ἀδελροῦ Δόν Καρόλου, συνοδευομένου ὑπὸ Γάλλου αἰχμαλώτου. Ὁ Ἄβενσεράγος ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην κατελήφθη ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας, ἀνεχώρησε δὲ ἐκ

Μαλάγας εἰς Γρενάδαν κατεχόμενος ὑπὸ ἀπαισίων προαισθημάτων· τὰ πάντα ἐφαίνοντο αὐτῷ καθ' ὁδὸν κατηφῆ καὶ ἐρημωμένα, πολλάκις δὲ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν, ἵνα θεωρήσῃ τὴν θάλασσαν, ἣν εἶχε διαπλεύσει.

Ἡ Βλάγκα δὲν ἠδύνατο ἀπόντος τοῦ πατρὸς νὰ καταλίπῃ φίλτατον ἀδελφόν, ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν πατρίαν ἐστίαν μετὰ ἑπταετῆ ἀπουσίαν. Ὁ Δόν Κάρολος ἦν ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων ὡς πάντες οἱ ὁμοεθνεῖς, φοβερός ὡς οἱ κατακτηταὶ τοῦ νέου κόσμου, παρ' οἷς ἐδιδάχθη τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων, εὐσεβής ὡς οἱ ἐκδιώξαντες τοὺς Μαύρους ἱππῶται καὶ ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν ἀπίστων ὡς γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Σίδου.

Ὁ δὲ αἰχμάλωτος αὐτοῦ Θωμᾶς Ἄωτρέκ \*), ἐκ τοῦ ἐνδόξου γένους τῶν Φουά (Foix), τοῦ τοσοῦτω διὰ τὴν γενναιότητα τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν ἐπισήμου, ἦν ἀδελφὸς τῆς κομήστῃς Φουά καὶ τοῦ ἀνδρείου ἀλλ' ἀτυχοῦς Ὀδέτου Φουά, ἀρχοντος Ἄωτρέκ· δεκεκταετῆς δὲ τὴν ἡλικίαν ὠπλίσθη ἱππότης ὑπὸ τοῦ Βαϊάρδου κατὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκείνην, καθ' ἣν ἀπέθανεν ὁ ἀτρόμητος οὗτος καὶ ἀμειπτος στρατηγός \*\*). Ὀλίγα μετὰ ταῦτα ἔτη ὁ νεα-

\*) Lantrec.

\*\*) Ὅρα περὶ τοῦ Βαϊάρδου τὴν ἐν τῷ γ' τόμῳ τοῦ Ὁδοιπορικοῦ περιήγασιν.

ρός Θωμαῶς καιρίως πληγωθεὶς ἠχμαλωτίσθη κατὰ τὴν ἐν Παταυίῳ μάχην, ὑπερασπιζόμενος τὸν ἵπποτικὸν βασιλέα, τὸν ἀπολέσαντα τότε τὰ πάντα πλὴν τῆς τιμῆς \*).

Ὁ Δὸν Κάρολος, αὐτόπτης γενόμενος τῆς ἀνδρίας τοῦ Λωτρέκ περιέθαλψε τὸν πληγωθέντα νεανίσκον καὶ μετ' οὐ πολὺ συνεδέθη αὐτῷ ἀδιάρρηκτῳ φιλία, θεμελιουμένη ἐπὶ τῇ διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀνδρίαν ὑπολήψει. Ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος ἐπέστρεψε μετ' οὐ πολὺ εἰς Γαλλίαν, ἀλλ' ὁ Κάρολος Ἐ' διετήρησε τοὺς λοιποὺς ἀχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὸν Λωτρέκ, ὅστις εἶχε φυλακισθῆ ἐν τῇ αὐτῇ εἰρκτῇ μετὰ τοῦ Φραγκίσκου, παρ' οὗ τοὺς πόδας ἐκοιμάτο καθ' ἅπασαν τὴν αἰχμαλωσίαν· ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ βασιλέως τούτου εἰς Γαλλίαν ὁ Λωτρέκ ἠκολούθησε τῷ Δὸν Καρόλῳ εἰς Γρενάδαν.

Ὅτε ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἶθουσαν τοῦ μεγάρου τοῦ Δὸν Καρόλου, κατελήφθη ὑπὸ ἀγνώστου τέως ὀδύνης, ἰδὼν νεανίσκον καθήμενον παρὰ τοὺς πόδας τῆς Βλάχκας καὶ ἀτενίζοντα αὐτὴν σιωπηλῶς καὶ ὡς ἐν ἐκστάσει. Ὁ νεανίας οὗτος ἐφόρει ἀναξυρίδας ἐκ δέρματος βουβάλου, κολόβιον ὁμοιόχρουν περιεσφιγμένον διὰ ζώνης, ἀφ' ἧς ἀνήρτητο τὸ κριννοποίκιλτον ξίφος, καὶ μικρὰν ἐπὶ τῶν ὠμῶν χλαμύδα· τὴν δὲ κεφαλὴν ἔσκεπε πτερωτὸς πῖλος. Μύσταξ

\*) Φραγκίσκον τὸν Δ'.

μέλας ὡς ὁ ἔβενος καθίστα ἀρρένωπὴν καὶ ἀριμάγειον τὴν ἄλλως γλυκεῖαν τοῦ νεανίου φυσιογνωμίαν, χρυσοὶ δὲ πτερνιστῆρες, τὸ ἔμβλημα τῆς ἵπποσύνης, ἦσαν προσηρμοσμένοι εἰς τὰ πλατέα αὐτοῦ χωνοειδῆ ὑποδήματα.

Μικρὸν πορρωτέρω ἴστατο ἕτερος ἵππότης ἐρειδόμενος ἐπὶ τῇ σιδιρᾷ λαβῇ τῆς μακρᾶς ῥομφαίας· ἦν δὲ ἐνδεδυμένος ὅπως καὶ ὁ παρὰ τοὺς πόδας τῆς Βλάχκας, ἀλλ' ἐφαίνετο πρεσβύτερος τούτου. Τὸ αὐστηρὸν αὐτοῦ ἦθος προξένει σεβασμὸν ἅμα καὶ δέος, ἐπὶ δὲ τοῦ δερματίνου κολοβίου ἐφαίνετο ὁ ἐρυθροῦς τῆς Καλατράβας \*) σταυρός, ὑφ' οὗ ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιγραφή αὐτῆ· « Δι' αὐτὸν καὶ τὸν » βασιλέα. »

Ἀκούσιος κραυγὴ ἐξέφυγε τοῦ στόματος τῆς Βλάχκας, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ. « Ἴππῶται, εἰ- » πε τέλος ἡ θυγάτηρ τοῦ Δὸν Ροδρίγου, ἰδοὺ ὁ Μαῦ- » ρος, περὶ οὗ τοσάκις ὠμίλησα ὑμῖν· προσέξατε μὴ » ἠττηθῆτε ὑπὸ τοῦ ἀπίστου τούτου, ὁμοιάζοντος, » νομίζω, τοῖς Ἀβενσεράγοις, οὓς οὐδεὶς ποτὲ ὑπε- » ρέβη κατὰ τὴν γενναιότητα, ἀνδρίαν καὶ φιλο- » φροσύνην. »

Ὁ Δὸν Κάρολος προχωρήσας πρὸς τὸν Ἀβέν-

\*) Calatrava, τάγμα θρησκευτικὸν ἅμα καὶ στρατιωτικόν, συστάθην ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Καστίλλας Σάνχου τοῦ τρίτου, ὅστις ἐνεπιστεύθη τοῖς ἵππῶταις τούτοις τὴν κατά τῶν Μαύρων ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως Καλατράβας.

Ἄμείτ « Κύριε Μαύρε, εἶπε, πολλάκις ἤκουσα τὸ  
 » ὄνομά σου παρὰ τοῦ πατρός μου καὶ τῆς ἀδελφῆς,  
 » οἵτινες σὲ νομίζουσιν εὐγενῆ καὶ ἀνδραῖον. Ὁ δε-  
 » σπότης μου Κάρολος ὁ Ε΄, ἐκστρατεύει ὄσονσῦπω  
 » εἰς Τύνιδα \*), ἐνθα ἐλπίζω ὅτι θέλομεν συναντηθῆ  
 » ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. »

Ὁ Ἄβέν-Ἀμέτ οὐδὲν εἰς ταῦτα ἀπαντήσας, ἀλλὰ  
 θεῖς μόνον ἐπὶ τῆς καρδίας τὴν χεῖρα ἐκάθησε κατὰ  
 γῆς πρόσηλῶν τὸ βλέμμα ἐπὶ τὴν Βλάγκα καὶ τὸν  
 Λωτρέκ, ὅστις ἐθαύμαζε μετὰ τῆς ἐμφύτου τοῖς  
 Γάλλοις περιεργίας τὴν πολυτέλῃ ἐσθήτα, τὰ λαμ-  
 πρὰ ὄπλα καὶ τὴν καλλονὴν τοῦ Μαύρου. Ἡ δὲ  
 Βλάγκα οὐδόλως ἐπειρᾶτο ν' ἀποκρύψῃ τὰ πρὸς τὸν  
 Ἄβενσεράγον αἰσθήματα, ἅτινα ἠδύνατο πᾶς τις νὰ  
 μαντεύσῃ εὐκόλως ἐκ τῶν βλεμμάτων τῆς εἰλικρι-  
 νοῦς Ἰσπανίδος. Μετὰ τινὰς στιγμὰς σιωπῆς ἐγερ-  
 θεῖς ὁ Ἄβέν-Ἀμέτ καὶ προσκυνήσας τὴν θυγατέρα  
 τοῦ Δὸν Ροδρίγου ἀπεσύρθη· ἐξῆλθε δὲ μετ' οὐ πολὺ  
 καὶ ὁ Λωτρέκ, ὃν ἀνησύχει ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀ-  
 ραθῶς καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν βλέμματα τῆς Βλάγκας.

Ὁ Δὸν Κάρολος μείνας μόνος μετὰ τῆς ἀδελφῆς  
 « Βλάγκα, εἶπε, διατὶ συνεκινήθης τοσοῦτω, ὅτε εἰς-  
 » ἦλθεν ὁ ξένος ἐκεῖνος ;

\*) Ὁ Κάρολος Ε΄, μετῴθη τῶ ἔντι εἰς Τύνιδα, ἵνα ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον  
 τοῦ ἐκπτώτου τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἡγεμόνος, ὃν κατέστανεν ὑποτελῆ τῆ  
 Ἰσπανίᾳ. Ὁρ. παρὶ τούτου τὸν δ' τόμον τοῦ Ὁδοπορικοῦ.

— Ἀδελφέ μου, ἀπεκρίθη ἡ Βλάγκα, ἀγαπῶ τὸν  
 » Ἄβέν-Ἀμέτ, ὃν θέλω συζευχθῆ, ἐὰν συγκατανεύσῃ  
 » νὰ γίνῃ χριστιανός.

— Πῶς! ἐπράξεν ὁ Δὸν Κάρολος, ἀγαπᾶς τὸν  
 » Ἄβέν-Ἀμέτ! ἡ θυγάτηρ τῶν Βιδάρων ἐράται ἀπί-  
 » στου, Μαύρου, ἐχθροῦ, ὃν ἐδιώξαμεν ἐκ τῶν μεγά-  
 » ρων τούτων!

— Κάρολε, ἐπανελάβεν ἡ Βλάγκα, ἀγαπῶ τὸν  
 » Ἄβέν-Ἀμέτ, ὅστις με ἀνταγαπᾶ· ἀλλὰ ἀπὸ τριῶν  
 » ἤδη ἐτῶν θυσιάζει τὸν ἔρωτα εἰς τὴν θρησκείαν.  
 » Εὐγένεια, τιμὴ καὶ ἵπποσύνη ὑπάρχουσι συνηνω-  
 » μέναι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Μαύρου τούτου, οὐ θέλω  
 » ἐρᾶσθαι μέχρις ἐσχάτης πνοῆς. »

Ὁ Δὸν Κάρολος ἦν ἱκανός νὰ ἐκτιμήσῃ πόσω γεν-  
 ναία ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἄβέν-Ἀμέτ, εἰ καὶ ὤκτειρε  
 τοῦ ἀπίστου τούτου τὴν τύφλωσιν. « Δυστυχῆ Βλάγ-  
 » κα, εἶπε πάλιν πρὸς τὴν ἀδελφὴν, τί ἐλπίζεις ἐκ  
 » τοιοῦτου ἔρωτος; Ἐγὼ ἤλπιζον ὅτι ὁ φίλος μου  
 » Λωτρέκ ἤθελε γίνεαι ἀδελφός μου.

— Ἡπατᾶσο, ἀπεκρίθη ἡ Βλάγκα· οὐδέποτε θέλω  
 » ἐρασθῆ τοῦ ξένου τούτου, οὐδενὶ δὲ ὀφείλω νὰ  
 » δώσω λόγον περὶ τῶν πρὸς τὸν Ἄβέν-Ἀμέτ αἰ-  
 » σθημάτων μου. Ἄφες με νὰ τηρήσω τοὺς ἐρωτι-  
 » κοὺς ὄρκους μου, ὅπως καὶ σὺ τοὺς ἵπποτικούς.  
 » Γνώριζε δὲ μόνον πρὸς ἡσυχίαν σου ὅτι οὐδέποτε  
 » θέλει συζευχθῆ ἡ Βλάγκα μετ' ἀπίστου.

— Ὁ οἶκος ἡμῶν θέλει λοιπὸν ἐκλείψει ἐκ τῆς

γῆς! ἐκράξε δυσανασχετῶν ὁ Δὸν Κάρολος.

— Καὶ σὺ δύνασαι, ἂν θέλῃς, νὰ διαιωνίσῃς αὐτόν,  
 » εἶπεν ἡ Βλάχα. Ἀλλὰ τί σοι μέλει περὶ ἀπογόνων,  
 » οὐς δὲν θέλεις ἰδεῖ καὶ οὔτινες ἐσονται ἴσως  
 » ἀμέτοχοι τῆς ἀρετῆς σου; Αἰσθάνομαι, Κάρολε,  
 » ὅτι ἡμεῖς ἐσόμεθα οἱ ὑστατοὶ ἀπόγονοι τοῦ Σίδου\*).

Ταῦτα εἰπούσα ἐξήλθεν ἡ Βλάχα, ὁ δὲ Δὸν Κάρολος πορευθεὶς παραχρῆμα πρὸς τὸν Ἀβενσεράγον  
 « Μαῦρε, εἶπε, παραιτήθητι τῆς ἀδελφῆς μου ἢ μο-  
 » νομάχησον μετ' ἐμοῦ.

— Ἡ ἀφελφῆ σου ἄρα σ' ἐπεφόρτισεν ἢ ἀπαιτή-  
 » σης τοῦτο παρ' ἐμοῦ; ἠρώτησεν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ.

— Ὅχι, ἀπεκρίθη ὁ Δὸν Κάρολος, αὐτὴ εἶπερ ποτὲ  
 » σε ἀγαπᾷ. . . . .

— Εὐχαριστῶ! ἀξίε τῆς Βλάχας ἀδελφῆς, ἐκράξε  
 » διακόπτων αὐτόν ὁ Ἀβενσεράγος, εὐχαριστῶ ὅτι  
 » διεσκέδασας τὰς ἀνησυχίας μου· ἐφοβούμην μὴ ἡ  
 » Βλάχα ἐλησμόνησε τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ χάριν τοῦ  
 » Γάλλου ἐκείνου ἱππότη.

— Δὲν σ' ἐλησμόνησεν, ἐκράξεν ὀργίλως ὁ Δὸν Κά-  
 » ρολος· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τοῦ ὀλέθρου σου ἡ αἰτία·  
 » ὁ Λωτρέκ εἶναι φίλος μου· ἄνευ αὐτοῦ ἤθελε γίνεαι  
 » ἀδελφός μου· ἐτοιμάσθητι ἢ ἀποτίσῃς διὰ τῶν

\*) Κατὰ τινὰς Ἰσπανοὺς χρονολογικοὺς ἡ γενεὰ τοῦ Σίδου δὲν ἐξέλιπεν εἰσέτι· ὑστάτη δὲ αὐτοῦ ἀπόγονος εἶναι, ὡς λέγουσιν, ἡ νῦν αὐτοκράτειρα τῆς Γαλλίας.

» ὀπλων μου ὅσα προὔξενήσας τῇ οἰκογενείᾳ μου  
 » δάκρυα.

— Προθύμως, ἀπεκρίθη ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ· ἀλλὰ καὶ  
 » τοι καταγόμενος ἐξ οἴκου ἀντιζήλου ἴσως τοῦ σοῦ,  
 » δὲν εἶμαι εἰσέτι ἱππότης· οὐδὲ γνωρίζω ἐνταῦθα  
 » τινά, δυνάμενον νὰ μοι ἀπονεύμῃ τὸν βαθμὸν τοῦ-  
 » το, ὥστε νὰ μονομαχήσῃς μετ' ἐμοῦ, μὴ κατελέγ-  
 » χων τὸ ἀξίωμα τῶν προγόνων\*).

Ὁ Δὸν Κάρολος, καταπλαγεὶς ὑπὸ τῆς παρατη-  
 ρήσεως τοῦ Μαύρου ἀτενίζει αὐτόν ἐπὶ τινὰς στιγ-  
 μὰς μετὰ θαυμασμοῦ ἅμα καὶ ὀργῆς, εἶτα δὲ « Ἐγώ,  
 » κράζει, θέλω σε ἀναδείξει ἱππότην εἶσαι ἀξίος τῆς  
 » τιμῆς ταύτης. »

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ κλίνει τὸ γόνυ ἐμπρόσθεν τοῦ  
 Ἰσπανοῦ, ὅστις πλήξας τρίς ἐπὶ τοῦ ὤμου τῷ πλατεῖ  
 τοῦ ξίφους περιέδεσεν αὐτῷ τὴν ῥομφαίαν, ἣν ὁ  
 Ἀβενσεράγος ἐμελλεν ἴσως νὰ βυθίσῃ εἰς τὰ στήθη  
 αὐτοῦ· τοιαῦτα ἐπέταττε τὸ πάλαι ἡ τιμὴ.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἱππεύσαντες παραχρῆμα ἐξέρ-  
 χονται τῶν τειχῶν τῆς Γρενάδης, πορευόμενοι εἰς τὴν  
 βρύσιν τῆς Πίτυος, ἐπίσημόν ποτε διὰ τὰς μεταξὺ  
 Μαύρων καὶ χριστιανῶν μονομαχίας. Παρ' αὐτὴν  
 ἠγωνίσαστο ὁ Μάλικος Ἀλαβῆς καὶ τοῦ Ποντίου τὰ  
 Λέοντος\*\*), ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν ἱπποτῶν τῆς Καλα-

\*) Οἱ ἱππῶται ἠδύνατο μὲν ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν ταῖς μάχασι κατὰ τῶν  
 μὴ τοιούτων, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προσκαλέσων αὐτοὺς εἰς μονομαχίαν.

\*\*) Ponce Leon.

τράβας ἐφόνευσε τὸν ἀνδρείον Ἀβαϊάδον, οὐ τὰ συν-  
 τετριμμένα ὄπλα ἐφαίνοντο ἔτι ἀνηρητημένα ἀπὸ  
 τῶν κλάδων τῆς πίτυρος, ἐπὶ δὲ τοῦ κορμοῦ ἀνεγινώ-  
 σκοντο στοιχειὰ τινα ἐπικηδείου ἐπιγραφῆς. Ὁ Δὸν  
 Κάρολος δείξας τῷ Ἀβενσεράγῳ τὸν τάφον τοῦ  
 Ἀβαϊάδου « Μιμήθητι, ἔκραξε, τὸν ἀνδρείον τοῦτον  
 » Σαρακηνόν, δεχόμενος παρ' ἐμοῦ τὸ βάπτισμα καὶ  
 » τὸν θάνατον.

» Τὸν θάνατον ἴσως, ἀπεκρίθη ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ,  
 « ἀλλὰ ζήτησέ με ἄλλοτε καὶ ὁ Προφήτης! »

Οἱ δύο ἀντίπαλοι σπασάμενοι τὸ ξίφος ἤλασαν  
 ἐπ' ἀλλήλους ἀπὸ ρυτῆρος. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἦν ἤττον  
 ἔμπειρος τοῦ Δὸν Καρόλου εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀλλὰ ἡ  
 στεῆρότης τῶν δαμασκουργῶν ὄπλων καὶ ἡ ταχύτης  
 τοῦ Ἀραβος ἵππου ὑπῆρχον αὐτῷ μέγα πλεονέκτη-  
 μα. Ὁρμήσας κατὰ τοῦ Ἰσπανοῦ προτεινῶν τὴν  
 πόδα κατὰ τὸ ἔθος τῶν Μαύρων ἀπέκοψεν διὰ τοῦ κο-  
 πτεροῦ ἀναβολέως τὴν δεξιὰν κνήμην τοῦ ἵππου τοῦ  
 Δὸν Καρόλου, ὅστις πεζύσας παραχρῆμα ὄρμαξι-  
 φήρης κατὰ τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ, ἀφιππεύσαντος ἤδη  
 καὶ ἀτρομήτως αὐτὸν ἀναμένοντος. Ὁ Ἀραβὺ κα-  
 τώρθωσε ν' ἀποχρούση τὰς πρώτας πληγὰς τοῦ ἀντι-  
 πάλου, οὗ τὸ ξίφος θραύεται ὀσονούπω ἐπὶ τοῦ χά-  
 λυβος τῆς Δαμασκού, ὁ δὲ Δὸν Κάρολος δις ἤδη ὑπὸ  
 τῆς τύχης προδοθεὶς δακρύει ὑπ' ὀργῆς, λέγων τῷ  
 ἐχθρῷ « Φόνευσόν με, Μαῦρε, φόνευσόν με· ὁ ἄ-  
 » πλος Δὸν Κάρολος οὐδόλως φοβεῖται οὔτε σὲ

» οὔτε ἄπασαν τὴν ἄπιστον γενεάν σου.

— Ἡδύνασο νὰ με φονεύσης, ἀποκρίνεται ὁ Ἀ-  
 » βενσεράγος, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε διανοήθην τὴν πα-  
 » ραμικρὰν νὰ σοὶ ἐπενέγκω πληγὴν, ἐπιθύμουν δὲ μό-  
 » νον νὰ γνωρίσης ὅτι δὲν εἶμαι ἀνάξιος τῆς ἀδελφῆς  
 « σου. »

Ἐνῶ ἔλεγον ταῦτα, νέφος κονιορτοῦ ὑψοῦται ἐν  
 τῷ ὀρίζοντι καὶ μετ' οὐ πολὺ φαίνονται ὁ Λωτρέκ καὶ  
 ἡ Βλάχκα κεντρίζοντες ἵππους τῆς Φέζης, ταχυτέ-  
 ρους τοῦ ἀνέμου· ἅμα δὲ ἐπλησίασαν « Ἐνικήθην,  
 » εἶπεν Κάρολος, ὑπὸ τοῦ ἵπποῦ τούτου, ὅστις μοι  
 » ἐδωρήσατο τὴν ζωὴν· ἀλλὰ σύ, Λωτρέκ ἔση ἴσως  
 » εὐτυχέστερος.

— Αἱ πληγαί μου, ἀπεκρίθη εὐγενῶς καὶ φιλο-  
 » φρόνως ὁ Λωτρέκ, μοὶ ἐπιτρέπουσι ν' ἀποποιηθῶ  
 » τὴν κατὰ τοῦ ἀνδρείου τούτου ἵπποῦ μονομαχίαν.  
 » Ἄλλως τε, προσέθηκεν ἐρυθριῶν, κάλλιον εἶναι  
 » νὰ μείνη ἄγνωστος ἐμοὶ τῆς ἐριδος ταύτης ἢ  
 » αἰτία, ἐν ἣ ὑποκρύπτεται μυστήριον θλιβερόν,  
 » νομίζω, τῆ καρδία μου. Θέλω δὲ ἀναχωρήσει ὀσο-  
 » νούπω, ἐκτός μόνον ἂν με προσάξῃ ἡ Βλάχκα νὰ  
 » μείνω παρ' αὐτῆ.

— Ἴπποτα, εἶπεν ἡ νεᾶνις, μείνον παρὰ τῷ ἀδελ-  
 » φῷ μου καὶ θεώρει με ὡς ἀδελφὴν. Πάντες ἐνταῦ-  
 » θα ὑπομένομεν θλίψεις· θέλεις διδαχθῆ παρ' ὑμῶν  
 » νὰ ὑποτάττησαι εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Ἰψίστου. »

Ἡ Βλάχκα ἀπεπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς τρεῖς

ἰππότας, ἵνα θλίψωσιν ἀλλήλων τὴν χεῖρα· ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπεποιήθασαν. • Μισῶ τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ, • ἔκραξεν ὁ Δόν Κάρολος.

— Ζηλεύω αὐτόν, εἶπεν ὁ Λωτρέκ.

— Κάγώ, εἶπεν ὁ Ἀβενσεράγος, τιμῶ τὸν Δόν  
• Κάρολον καὶ οἰκτεῖρω τὸν Λωτρέκ, ἀλλ' οὐδέτερον  
• δύναμαι ν' ἀγαπήσω.

— Ἄς ἐξακολουθῶμεν συναναστροφόμενοι ἀλλή-  
• λους, εἶπεν ἡ Βλάχκα· ἡ ἀμοιβαία ὑπόληψις θέλει  
• θάττον ἢ βράδιον συμφιλίωσει ἡμᾶς. Ἄς παρα-  
• δοθῆ δὲ εἰς αἰώνιον λήθη τὸ θλιβερόν συμβεβηκός,  
• ὃπερ συνῆγαγεν ἡμᾶς ἐνταῦθα. •

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ κατέστη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης  
μυριάκις προσφιλέστερος τῇ θυγατρὶ τοῦ Δουκὸς  
Σίντα-Φέ· καθότι αἱ γυναῖκες φιλοῦσι τὴν ἀνδρείαν,  
ὁ δὲ Ἀβενσεράγος οὐ μόνον ἀνδρείος ἦτο, ἀλλὰ καὶ  
ἐφείσατο τοῦ ἠττηθέντος ἐχθροῦ. Ἡ Βλάχκα συνε-  
βούλευσε τῷ ἐραστῇ ν' ἀπέχη ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἀπὸ  
τοῦ μεγάρου αὐτῆς, μέχρις οὗ κατευασθῆ ἡ ὄργη  
τοῦ Δόν Καρόλου. Ἀδιήγητον κρᾶμα ἠδονῆς καὶ  
πικρίας κατεῖχε τότε τὴν καρδίαν τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ·  
καθότι ἡ μὲν ἀκλόνητος τῆς ἐρωμένης σταθερότης  
ἦν αὐτῷ ἀνεξάντλητος εὐφροσύνης πηγή, ἀλλ' ἀφ'  
ἑτέρου ἢ βεβαιότητος ὅτι οὐδέποτε ἔσται εὐτυχής, ἐν-  
δὲν ἀπαρνηθῆ τὴν ὀρησκείαν τῶν πατέρων, κατεπόνει  
τὸ θάρρος τοῦ Ἀβενσεράγου. Πολλὰ ἤδη ἔτη εἶ-  
χον παρελθεῖ οὐδεμίαν ἐπαγαγόντά τῇ τύχῃ αὐτοῦ

μεταβολὴν. Οὕτω ἄρα ἐμελλε καὶ διανύσῃ τὸ ὑπό-  
λοιπον τοῦ βίου;

Ἐσπέρα τινὶ ἐνῶ ἦν παραδεδομένος εἰς τὰς ἀδύ-  
νηρὰς ταύτας σκέψεις, ἤκουσε τοῦ ἤχου τῶν κωλύ-  
ων, προσκαλούντων τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν ἐκ-  
κλησίαν, εἰς ἣν ἀπεφάσισε νὰ πορευθῆ, ἵνα ζητήσῃ  
συμβουλὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς Βλάχκας.

Ἐξελθὼν ἀφικνεῖται ὁσονούπω εἰς τὴν θύραν ἐρ-  
χαιῶ τινὸς Τζαμείου, μεταβληθέντος εἰς χρι-  
στιανικὸν ναόν. Ὁ Ἀβενσεράγος εἰσέρχεται εἰς τὸ  
ἱερόν τοῦτο, ἐν ᾧ πρόγονοι αὐτοῦ ἐλάτρευόν ποτε  
τὸν Ἀλλάχ, κατεχόμενος ὑπὸ εὐσεβοῦς τινὸς θλί-  
ψεως. Ἡ ἱερουργία εἶχεν ἄρτι τελειώσει, οὐδεὶς δὲ  
ἐφάνετο πλέον ἐν τῷ ἐρήμῳ ναῷ, οὐ οἱ πολυπληθεῖς  
κίονες ὠμοίαζον ἐν τῇ σκιᾷ κορμοῖς τακτικῶς πεφυ-  
τευμένου δάσους. Ἡ ἐλαφρὰ τῶν Ἀράβων τεκτο-  
νικὴ συνδιασθεῖσα μετὰ τῆς Γοθικῆς εἶχε καταστῆ  
σοβρωτέρα, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον χαρίεσσα \*). Σπάνιαί  
τινες λυχναῖαι ἐφώτιζον ἀμυδρῶς τοὺς θόλους τοῦ  
ναοῦ, ἀλλὰ πολυάριθμοι λαμπάδες ἐτήκοντο πρὸ τοῦ  
θυσιαστηρίου, καταστράπτοντος τὴν ἄσπετον διὰ τῆς  
λάμπφως τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν πολυτίμων λίθων·  
καθότι οἱ Ἴσπανοὶ οὐδεμιᾶς φείδονται δαπάνης πρὸς  
διοκόσμησιν τῶν ναῶν, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος πε-

\*) Ὁ συγγραφεὺς περιέγραψεν ἐνταῦθα τὸ ἐν Κορδοῦζ τζαμεῖον, με-  
ταβληθὲν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν εἰς ἐκκλησίαν ὑπέθεσε δὲ αὐτὸ ἐν Γρενάδῃ  
διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ μύθου.

ριαιλουμένην διὰ τιμαλφῶν πέπλων καὶ ἐστεμμένην σμαράγδοις καὶ μαργαρίταις λατρεύεται ὑπὸ ἡμιγύμνου λαοῦ.

Οὐδὲν ἐφαίνετο ἐν τῷ εὐρεῖ ἐπίπνῳ περιβόλῳ ἐδώλιον, ἀλλὰ πάντες οἵ τε πένητες καὶ οἱ πλούσιοι ἐγονυπέτουν ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων πλακῶν, αἵτινες ἐκάλυπτον τὴν κόπην τῶν τεθνεώτων. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ προὔχαιρε βραδέως ὑπὸ τοὺς σιωπηλοὺς ἐκείνους θόλους, ἀναμιμνήσκοντας αὐτὸν τὰς τελετὰς τῶν οἰκοδομησάντων τὸ μνηεῖον ἐκεῖνο προγόνων, σινάμα δὲ ἐμπνέοντας ἀκούσιόν τινα πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν χριστιανῶν σεβασμόν, ὅτε βλέπει αἴφνης παρὰ τὴν βάσιν κίονός τινος ἀκίνητον μορφὴν, ἣν ἐξέλαβε κατ' ἀρχὰς ὡς ἀγαλμα· ἐγγυτέρῳ δὲ γενόμενος διακρίνει ἵππότην γονυπετῆ, κύπτοντα εὐσεβῶς τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ ταῦ στήθεα σταυροῦντα. Ὁ ἵππότης οὗτος δὲν ἐστράφη πλησιάζαντος τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ, οὐδὲ ἐφάνη ἀκούσας τοῦ θορύβου τῶν βημάτων αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξηκολούθει δεόμενος γεγενυῖα τῆ φωνῆ. Τὰ ξίφας τοῦ προσευχομένου ἔκειτο κατὰ γῆς καθὼς καὶ ὁ πτερωτὸς πῖλος, ἡ δὲ ἀκίνησία αὐτοῦ ἦν τοιαύτη, ὥστε ἤθελέ τις νομίσειε ὅτι προσηλώθη διὰ γοητείας εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην. Ὁ Ἀβενσεράγος ἀναγνωρίσας τὸν Λωτρεκ « Ὁ νέος οὗτος, εἶπε καθ' ἑαυτόν, καὶ ὠραίος Γάλλος » ζητεῖ ἴσως παρὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπίσημόν τινα χάριν· ὁ τοσοῦτῳ ἤδη διὰ τὴν ἀνδρίαν ἐνδοξος οὗτος πο-

» λειμιστῆς ταπεινοῦται ἐνταῦθα πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ὡς καὶ ὁ ἀσημότερος τῶν πιστῶν. Ἄς δεηθῶ » καγὼ τῷ Θεῷ τῆς δόξης καὶ τῶν ἵπποτῶν. »

Ταῦτα λέγων ἐκαμπεν ἤδη τὸ γόνυ ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, ὅτε διακρίνας στίχον τινὰ τοῦ Κοραίνου, διαφαινόμενον ὑπὸ τὸ ἡμιπεπτωκὸς κονίαμα μετημελήθη αἴφνης καὶ ἐξῆλθε δρομαῖος τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου, ἐν ᾧ μικροῦ δεῖν ἀπηνεῖτο τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων.

Τὸ περὶ τὸν ναὸν νεκροταφεῖον ἦν τερπνότατος κήπος, κατάφυτος πορτοκαλέαις, φοῖνιξι καὶ κυπαρίσσοις, καὶ ἀρδευόμενος ὑπὸ δύο πηγῶν· περίξ δὲ αὐτοῦ διέτε στοά, ὑφ' ἧς τὰς ἀψίδας διερχόμενος ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ εἶδε γυναῖκα, σπεύδουσαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἀναγνωρίσας δὲ ὑπὸ τὸν μικρὸν πέπλον τὴν θυγατέρα τοῦ Δουκὸς τῆς Σάντα-Φε ἐπέχει αὐτὴν κράζων· « Ἐρχεσαι νὰ ζητήσης τὸν Λωτρεκ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ;

— Ἄφες τὰς ἀνοήτους ταύτας ζηλοτυπίας, ἀπεκρίθη ἡ Βλάχκα· ἐάν εἶχον παύσει ἀγαπῶσά σε, ἤθελον σοὶ εἰπεῖ τοῦτο ἀπερικαλύπτως. Ἦλθον δὲ ἐνταῦθα, ἵνα δεηθῶ διὰ σέ, ὑπὲρ οὗ λησμονῶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν. Διατὶ ἐνεστάλαξας εἰς τὰς φλέβας μου τοῦ ἔρωτος τὸ δηλητήριον, ἀφοῦ δὲν ἔστεργες νὰ λατρεύσης τὸν Θεόν μου ; Καταθλίβεις, ὦ Μαῦρε, ἀπαντας τοὺς οἰκείους μου· ὁ ἀδελφός μου σε μισεῖ, ὁ δὲ πατήρ μου εἶναι ἀπα-

» ραμύθητος, διότι ἀποποιῶμαι νὰ ἐκλέξω σύζυγον.  
 » Ἄλλὰ δὲν βλέπεις ὅτι καὶ ἡ ὑγεία μου φθείρεται;  
 » Θέλω ἀναπαυθῆ ὁσονούπω ἐν τῷ σκηνώματι τούτῳ  
 » τῶν νεκρῶν, ἐὰν δὲ σπεύσης νὰ συζευχθῆς μετ'  
 » ἐμοῦ παρὰ τὸν βωμὸν τῶν χριστιανῶν. »

Ταῦτα εἰποῦσα εἰσηλθεν ἡ Βλάχα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀφείσα τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ καταβεβλημένον ὑπὸ λύπης.

Ὁ Ἀβενσεράγος ἐπὶ πολὺ κατὰ τοῦ ἔρωτος ἀντιπαλαίσας ἠτιᾶται τέλος πάντων ὑπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ φόβος μὴ ἴδη θνήσκουσαν τὴν Βλάχαν κατισχύει παντὸς ἄλλου αἰσθήματος καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας τῶν πατέρων, ἣν ἐτοιμάζεται ν' ἀπαρνηθῆ «Ὁ Θεὸς  
 » τῶν χριστιανῶν, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ νέος Μαῦ-  
 » ρος, εἶναι ἴσως ὁ ἀληθὴς Θεός. Ὅπως δὲ ποτε εἶναι  
 » ὁ Θεὸς τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἀφοῦ λατρεύου-  
 » σιν αὐτὸν ἡ Βλάχα, ὁ Δὸν Κάρολος καὶ ὁ Λω-  
 » τρέκ. »

Τοιαῦτα διαλογιζόμενος ἀνέμενεν ἀνυπομόνως τὴν ἐπιούσαν, ἵνα γνωστοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ τῇ Βλάχᾳ, μεταβάλλων εἰς χαρὰν καὶ εὐτυχίαν τὰ δάκρυα τῆς ἐρωμένης. Πορευθεὶς δὲ περὶ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Δουκὸς τῆς Σάντα-Φέ μανθάνει ὅτι ἡ Βλάχα εἶχε μεταβῆ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς τὸ Γενεράλιφον, ἐνθα προσεκάλεσεν αὐτοὺς ὁ Λωτρέκ. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ καταληφθεὶς καὶ αὖθις ὑπὸ ζηλοτυπίας τρέχει εἰς ἀνεύρεσιν τῆς Βλάχ-

κας καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰσέρχεται εἰς τὸ Γενεράλιφον, ἐνθα ὑποδέχεται αὐτὸν ἐρυθρῶν ὁ Λωτρέκ, ὁ δὲ Δὸν Κάρολος ψυχρῶς μὲν, ἀλλὰ μετ' εὐγενείας.

Ὁ Λωτρέκ εἶχε παραθέσει τὰς ἡδίστας τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἀφρικῆς, ὁπώρας ἐν αἰθούσῃ τινὶ τοῦ Γενεραλίφου, ἐν ἣ ἐφαίνοντο αἱ εἰκόνες τῶν νικησάντων τοὺς Μαύρους ἵπποτῶν, τοῦ Πελασγοῦ \*), Σίδου καὶ Γονζάλβου, το δὲ ξίφος τοῦ τελευταίου τῶν βασιλέων τῆς Γρενάδης ἦν ἀνηρτημένον κάτωθεν τῶν εἰκόνων τούτων. Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐπειράτο ν' ἀπκρύψῃ τὴν λύπην, ὑφ' ἧς κατείχετο θεωρῶν τὰς εἰκόνας καὶ τὸ ξίφος, ἔλεγε δὲ καθ' ἑαυτὸν ὡς ὁ λέων \*\*).  
 « Οἱ ὁμοιοθεῖς μου ἀγνοῦσι τὴν ζωγραφικὴν. »

Ὁ γενναῖος Λωτρέκ, ὅστις ἔβλεπε τὰ ὄμματα τοῦ Ἀβενσεράγου ἀκουσίως στρεφόμενα πρὸς τὴν ῥομφαίαν τοῦ Βοαβδίου « Κύριε ἵπποτα, εἶπεν αὐτῷ,  
 » εἰ ἐγνώριζον ὅτι ἤθελετέ με τιμῆσαι ἐρχόμενος ἐν-  
 » ταῦθα, δὲν ἤθελον ὑποδεχθῆ ὑμᾶς ἐν τῇ αἰθούσῃ

\*) Βασιλεὺς τῆς Ἀστουρίας, ὅστις ἠττηθέντων τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Μαύρων ἐν Ἀσταργίᾳ (Xorés) ἀπεσῦρθη μετ' εὐαρίθμων ὀπαδῶν ἐν τοῖς ὄρεισι τῆς Κανταυρίας, ἐνθα διατρίψας τρία ὀλόκληρα ἔτη καὶ νέους συλλέξας στρατιώτας κατέβη αἰρῆς τῶν ἀκρωριῶν ἰσπανίων, καὶ ἐπιτεσὼν τοῖς Μαύροις ἀπαρασκέυεις ἐξολόθρευσε αὐτοὺς ἐν Καβαδόνγῃ τῷ 718. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐθεμελίωσε τὴν πόλιν Ὁ Σ ι ε δ ο· ἀπέθανε δὲ τῷ 737. Περὶ δὲ τοῦ Γονζάλβου δεῖ εἶναι τὸ ἄρατον πόνημα τοῦ Φλωριάνου, μετενεχθέν, νομίζω, καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν. Σ. Μ.

\*\*) Γνωστὸς εἶναι ὁ αἰσώπειος μῦθος, καθ' ὃν ἰδὼν ὁ λέων εἰκόνα, παριστώσαν λέοντα ὑπὸ ἀνδρὸς καταβαλλόμενον. « Ἄν ἐγνώριζον, εἶπεν, εἰ λέοντις τὴν ζωγραφικὴν, ἠθέλωμεν βλέπει καὶ ἄνδρας ὑπὸ λέοντων σπαρταροῦντες. » Σ. Μ.



« ταύτη. Ἄλλὰ διατὶ θλίβει ὕμᾶς τοσοῦτῳ ἢ θεᾶ  
 « τῆς ῥομφαίας ἐκείνης; Ἄγνοεῖτε ἄρα ὅτι καὶ ὁ ἀν-  
 « δρειότατος τῶν βασιλέων ἠναγκάσθη πρὸ μικροῦ  
 « νὰ παραδώσῃ τὸ ξίφος τῷ εὐδαίμονι νικητῇ \*);

— Οἴμοι! ἀπεκρίθη ὁ Μαθρσε, καλύπτων τὸ  
 « πρόσωπον διὰ τῆς ἀκρας τῆς ἐσθῆτος, Φραγκί-  
 « σκος ὁ Α'. ἀπόλωσεν αὐτὸ γενναίως ἀγωνιζόμε-  
 « νος, ἐνῶ ὁ Βοαβδίλος . . . .

Ἐπελθούσης ἐν τούτοις τῆς νυκτὸς προσήλθον  
 ὑπηρετὰι κομίζοντες λαμπάδας, τὸ δὲ ἀντικείμενον  
 τῆς συνδιαλέξεως μετεβλήθη· καθότι ὁ Δὸν Κάρ-  
 λος ἤρξατο διηγούμενος τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Μεξι-  
 κῆς μετὰ τῆς ἰδιαζούσης τοῖς Ἰσπανοῖς πομπῶδους  
 εὐγλωττίας. Ἄφοῦ παρέστησε τοῖς ἀκροαταῖς ὅσα  
 δεινὰ ὑπέστη ὁ Μοντεζούμας \*\*), περιέγραψεν εἶτα τὰ  
 ἔθη τῶν Ἀμερικανῶν, τὴν ἀήττητον ἀνδρίαν τῶν  
 Καστιλιανῶν καὶ αὐτὰς ἀκόμη τῶν ὁμοειδῶν τῆς  
 σκληρότητας, αἵτινες ἐφαίνοντο αὐτῷ οὐδενὸς ψόγου  
 ἄξια. Αἱ διηγῆσεις αὗται κατέθελγον τὸν Ἄβενσε-  
 ράγον, γνήσιον ὄντα Ἀραβᾶ· ἀφοῦ δὲ ἐσιώπησεν  
 ὁ Δὸν Κάρλος περιέγραψεν καὶ ὁ Ἄβεν-Ἀμέτ τὸ  
 νεωστὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Βυζαντίου ἰδρυθὲν ὀθω-  
 μανικὸν κράτος, ὅπερ ὁμοίως ἦτο κατ' αὐτὸν πολλῶν

\*) Κάρλος τῷ Ε'.

\*\*) Ὁ Μοντεζούμας ἦν, ὡς γνωστὸν, ὁ ὕστατος τῆς Μεξικῆς βασιλεὺς,  
 ὅστις ἀχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν ἀπέθανεν ἰκουσίως ὑπὸ πείνης· ὁ  
 δὲ υἱὸς αὐτοῦ Δὸν Πίδρος, μετνήχθη εἰς Ἰσπανίαν, ἐνθα γενόμενος χρι-  
 στιανὸς κατέστη ὁ γενάρχης τῶν κομήτων τῆς Τύλας (Tula). Σ. Μ.

κατώτερον τῆς πάλαι τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν διαδόχων  
 αὐτοῦ αὐτοκρατορίας, ὅτε ὁ ἄρχων τῶν πι-  
 στῶν \*) περιεκυκλοῦτο ὑπὸ τῆς Ζοβείδος, Καλ-  
 λιάνθης (Fleur de Beauté), Καρδιούλκου (Force de  
 coeurs) καὶ τοῦ τοσοῦτῳ ἀφοσιωμένου ἐραστοῦ Γανέμ.  
 Ὁ δὲ Λωτρέκ περιέγραψε τὴν φιλοπαίγμονα αὐτὴν  
 τοῦ Φραγκίσκου, τὰς ἐκ τῆς βαρβαρότητος ἀναγεν-  
 νωμένας τέχνας καὶ τὴν ἵπποτικὴν τιμὴν τῶν πάλαι  
 χρόνων συνενουμένην ἤδη μετὰ τῆς ἐκ τοῦ πολι-  
 τισμοῦ ἀβροφροσύνης, τὰ γοθτικὰ φρούρια κοσμού-  
 μενα δι' ἑλληνικῶν κίωνων καὶ τὰς Γαλάτιδας δε-  
 σποίνας φερούσας μετ' ἀθηναϊκῆς κομψότητος τοὺς  
 πολυτελεῖς αὐτῶν καλλωπισμούς.

Μετὰ ταῦτα θέλων ὁ Λωτρέκ νὰ διασκεδάσῃ τὴν  
 θυγατέρα τοῦ Δουκὸς τῆς Σάντα-Φὲ ἔλαβε κιθάραν  
 καὶ ἤρξατο ἄδων τὰς ἀκολούθους στροφάς, ἃς εἶχε  
 συνθέσει ὁ ἴδιος, προσαρμόσας εἰς μέλος τι ἀδόμενον  
 κατὰ τὰ ὄρη, ἐν οἷς εἶδε τὸ φῶς·

Μ' ἔζωσαν αἱ ἀναμνήσεις τῆς πατρίδος, ἀδελφὴ μου.

Ἦ! τοὺς παιδικούς μας χρόνους πῶς ἐδίψησ' ἡ ψυχὴ μου!

Ἡ ζωὴ μας, ὡς ρυάκων ρεύματα διαφανῆ,

ἐκαὶ ἔρρειε τερπνῆ.

Ἔστω, ὦ πατρίς μου φίλη, ὁ γλυκὺς σου οὐρανός,

ἔρωσ μου παντοτεινός!

\* \* \*

\*) Ὁ Καλίφης Ἀρὸν-Ἀλραχίδης, ὁ τοσοῦτῳ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τοῖς  
 ἀραβικοῖς μύθοις ἐπὶ ἀνδρία καὶ συνέσει ὀνομαζόμενος. Σ. Μ.

Πῶς πλησίον τῆς ἐστίας, ἐν τῇ πενιχρᾷ καλύβῃ  
Ἐχαιρεν ἡμᾶς ἡ μήτηρ εἰς τοὺς κόλπους τῆς νὰ θλίβῃ!  
Καὶ ἡμεῖς ἐθορυβοῦμεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς  
ἐνθυμῆσαι ποθητή,  
Καὶ τὴν πολιάν τῆς κόμην ἠσπαζόμεθα φαιδρῶς  
καὶ ἠγάλλετο αὐτή.

\* \* \*

Ἐνθυμῆσαι, ἀδελφὴ μου, καὶ τὰς ἀνθοβρύτους χώρας  
Ὅσας ῥέων διαβρέχει ὁ ἀργυροδίνης Δόρας;  
Ἐνθυμῆσαι καὶ τῶν Μαύρων τὰ ἀρχαῖ ἐκεῖνα τείχη;  
Πρὸς τὸ τέρμα τῆς νυκτὸς  
Μηνυτῆς ἐκεῖ ὁ κώδων ὁ χαλκόστομος ἀντήχει  
τοῦ ἡμερινοῦ φωτός.

\* \* \*

Τὴν ἀκύμαντόν μας λίμνην, ἐνθυμῆσαι, ὅπου μόνῃ  
Ἐπνεε ζεφύρου αὐρα καὶ τοὺς δόνακας ἐκλόνει  
Καὶ ἡ χελιδὼν πετώσῃ ὑγραινὲ τὰ ἐλαφρά τῆς  
καὶ εὐκίνητα πτερὰ  
Καὶ ἐλούετο ὁ Φοῖβος κεκμηκῶς ἀρματηλάτης  
εἰς γαλήνια νερά;

\* \* \*

Ποῖος θά μοι ἀποδώσει τὴν Ἑλένην τὴν καλὴν  
Καὶ τὸ ποθητόν μου δάσος καὶ τὴν δρῦν τὴν ὑψηλήν;  
ὦ! ἀέννοος ὁ πόθος τῆς πατρίδος, ὦ φιλιτάτη,  
τὴν καρδίαν μου σπαράττει . . .  
Ἐστω, ὦ πικρὴς μου φίλη, ὁ γλυκὺς σου οὐρανὸς  
ἔρω; μου παντοτεινός!

\* \* \*

Ὁ Λωτρὲκ διαπεράνας τὸ ἄσμα ἀπέμαξε διὰ τῆς  
χειρίδος δάκρυ, ὅπερ ἀπέσπασεν αὐτῷ ἐκ τῶν ὀφθαλ-  
μῶν ἡ ἀνάμνησις, τῆς ὠραίας Γαλλίας, ὁ δὲ Ἄβεν-  
Ἄμέτ, ἀπατρὶς ὢν ὡς ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος αἰχμάλωτος  
συνεμερίζετο τῆς κατηφείας αὐτοῦ· παρακινούμενος  
δὲ νὰ λάβῃ τὴν κιθάραν ἀπεποιήθη λέγων ὅτι ἐν  
μόνον ἐγνώριζεν ἄσμα, δυσάρεστον εἰς ὧτα χρι-  
στιανῶν.

— Ἐὰν τὸ ἄσμά σου διηγεῖται τοὺς θρήνους τῶν  
» ὑφ' ἡμῶν διωχθέντων ἀπίστων, δύνασαι νὰ ψάλλῃς  
» αὐτό, εἶπε περιφρονητικῶς ὁ Δὸν Κάρολος· τὰ δά-  
» κρυα ἐπιτρέπονται τοῖς ἠττηθεῖσιν.

— Ὅρθῶς εἶπας, εἶπεν ἡ Βλάχα· διὰ τοῦτο ἴσως  
» κατέλιπον ἡμῖν τοσαύτας πενθίμους ᾠδὰς οἱ ὑπὸ  
» τὸν ζυγὸν τῶν Μαύρων πρόγονοι ἡμῶν. »

Ὁ Ἄβεν-Ἄμέτ ἀκούσας ταῦτα ἤρξατο ἄδων τὴν  
ἀκόλουθον ᾠδήν, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ τίνος ποιητοῦ ἐκ  
τῆς φυλῆς τῶν Ἀβενσεράγων.

Λαῶν σκηπτοῦχος Ἰσπανῶν,  
ὁ Δὸν Ζουὰν τηλεσκοπεῖ  
καὶ βλέπ' εἰς χλοερὸν βουνὸν  
Γρενάδην τὴν καλλιπρεπῆ.  
« Τεῖνω πρὸς σὲ τὴν χεῖρα,  
λέγει, ὦ νύμφη μου χρυσῆ,  
ιδὲ τὸν πόθον μου ἐσὺ  
καὶ δέξαι με μνηστῆρα.

\* \* \*

Γαμήλιά σου δώρα  
 εἶναι τὸ στέμμα φίλη,  
 Κορδούη καὶ Σεβίλλη,  
 τοῦ Λέων ὄλ' ἡ χώρα,  
 βαρύτιμα κοσμήματα,  
 καὶ μαργαρίται τιμαλφεῖς·  
 δέξαι καλὰ δωρήματα  
 νόμφη, καὶ μὴ μ' ἀποστραφῆς. »

\* \* \*

Ἡ νόμφη μ' ἦθος γαῦρον,  
 ἀντέλεξε καὶ μ' ἀκκισμόν·  
 « Βασιλεῦ μὲ τὸν Μαῦρον  
 συνέδες' ἄρρηκτον δεσμόν.  
 Μ' εἶναι τὰ δώρα μισητά·  
 Ἐχω στολὴν μου μόνην  
 ἀδαμαντίνην ζώνην,  
 κ' ὠραῖα τέκνα ζηλευτά. »

\* \* \*

Ψεύδη τοιαῦτ' αὐθάδη  
 ἔλεγες τότε δολερά·  
 καὶ τώρα σύ . . . ὦ συμφορά!  
 ἐπιορκεῖς Γρενάδη.  
 Τώρα μὲ ἦθος γαῦρον  
 Γιαούρης, φεῦ! κατακρατῶν  
 τ' ἀνάκτορα τῶν Μαύρων  
 εὐφραίνεται . . . Ἦτο γραπτόν!

\* \* \*

Κατζῆ! ποτὲ δὲν θὰ σ' ἰδῶ  
 νὰ ἔλθῃς ἐκ Μεδίνης  
 νὰ προσκυνήσῃς καὶ ἐδῶ  
 ὡς ἄλλοτ' ἐπροσκύνεις.  
 Τώρα μὲ ἦθος γαῦρον  
 Γιαούρης, φεῦ! κατακρατῶν  
 τ' ἀνάκτορα τῶν Μαύρων  
 εὐφραίνεται . . . Ἦτο γραπτόν!

\* \* \*

Χαίρετε μέγαρα καλὰ  
 ἱεροὶ οἴκοι τοῦ Ἀλλάχ,  
 κοιλάδες, νόμφαι τῶν δασῶν  
 ἔσχατον λάβετε ἀσπασμόν.  
 Τώρα μὲ ἦθος γαῦρον  
 Γιαούρης, φεῦ! κατακρατῶν  
 τ' ἀνάκτορα τῶν Μαύρων  
 εὐφραίνεται . . . Ἦτο γραπτόν! \*)

\* \* \*

Ἡ ἀφέλεια τῶν θρήνων τούτων κατένυξε καὶ αὐτὸν  
 τὸν ἀγέρωχον Δὸν Κάρολον, ὅστις παρακινούμενος  
 ὑπὸ τοῦ Λωτρέκ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀβενσεράγου τὴν  
 κιθάραν καὶ ἤρξατο ὑμῶν τὰ κατορθώματα τοῦ  
 Σίδου.

Ὁ Δὸν Κάρολος ἔψαλε τοὺς ἐπαίνους τοῦ ἥρωος  
 τούτου μετὰ φωνῆς τοσοῦτον ἠχηρᾶς καὶ ἐντόνου, ἡ

\*) Τούτους στίχους τούτους μετέφρασαν ὑπὲρ ἐμοῦ ὁ βραβευθεὶς ποιητὴς  
 τοῦ « Ἄρ μ. τ τ ω λ ο ὦ » Κ. Σιαυρίδης.

δὲ φυσιογνωμία αὐτοῦ τοσαύτην ἐνέφαινε ἀλαζκείαν, ὥστε ἤθελέ τις ἐκλάβει αὐτὸν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὡς τὸν ἥρωα, οὐ ἀνύμνει τὰ κατορθώματα. Ὁ Λωτρέκ συνεμερίζετο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ φίλου αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Ἀβενσεράγος ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ Σίδου ὠχρίασεν.

« Ὁ ἱππότης οὗτος, ὃν χριστιανοὶ καλοῦσι τὸ  
» Ἄνθος τῶν μαχῶν, φέρει παρ' ἡμῖν τὸ ὄνο-  
» μα Σκληροῦ· καθότι ἡ γενναιότης αὐτοῦ δὲν  
» ἐξισοῦτο τῇ ἀνδρίᾳ . . . . .

— Ἡ γενναιότης αὐτοῦ, διέκοψε ζωηρῶς ὁ Δὸν  
» Κάρολος, ἦν ἀνωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς ἀνδρίας· ἀλλ'  
» οἱ Μαῦροι ἐνασμενίζονται συκοφαντοῦντες τὸν ἥ-  
» ρωα, ἀφ' οὗ ἔλκω τὰ γένος.

— Τί λέγεις; ἐκραύγασεν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ, ἀναπη-  
» δήσας ἀπὸ τοῦ ἀνακλίντρου, ἐφ' οὗ ἀνεπαύετο·  
» κατὰγεσαι τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ Σίδου;

» Τὸ αἷμα αὐτοῦ κυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας μου,  
» ἀπεκρίθη ὁ Δὸν Κάρολος· ἀναγνωρίζω δὲ τὸ ἐν  
» ἐμοὶ εὐγενές τοῦτο αἷμα ἐκ τοῦ ἀδιαλλάκτου μί-  
» σους, ὅπερ τρέφω πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μου.

— Οὕτω λοιπόν, εἶπεν ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἀτενίζων  
» τὴν Βλάβκαν, εἶσθε ἀπόγονοι τῶν Βιδάρων ἐκεί-  
» νων, οἵτινες ἀλούσης τῆς Γρενάδης εἰσήλασαν εἰς  
» τὰς ἐστίας τῶν ἀτυχῶν Ἀβενσεράγων καὶ ἔσφαξαν  
» τὸν γέροντα ἐκεῖνον ἱππότην, ὅστις ἀπεπειράθη νὰ  
» ὑπερασπισθῇ τοὺς τάφους τῶν πατέρων;

— Μαῦρε, ἀπήντησεν ὁ Δὸν Κάρολος ὀργῇ διαβ-  
» ραγείς, μάθε ὅτι οὐδενὶ ἐπιτρέπω νὰ μοι ἀπευθύνῃ  
» ἐρωτήσεις· ἐὰν δὲ κατέχω τὰ κτήματα τῶν Ἀβεν-  
» σεράγων, παρέλαβον αὐτὰ παρὰ τῶν προγόνων  
» μου, διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν καὶ τοῦ ξίφους κατα-  
» κτησάντων.

— Ἡγνῶουν ἐν τῇ ἐξορίᾳ μου, εἶπεν ὁ Ἀβέν-Ἀ-  
» μέτ ἔτι μᾶλλον συγκεκινημένος, ὅτι οἱ Βιδάροι  
» ἔφερον τὸν τίτλον Δουκὸς τῆς Σάντα-Φέ· τοῦτο  
» ὑπῆρξε τῆς ἀπάτης μου ἡ αἰτία.

— Φερδινάνδος ὁ Καθολικός, ἀπεκρίθη ὁ Δὸν  
» Κάρολος, ἀπένειμε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς ἀμοιβὴν  
» τῷ νικήσαντι τοὺς Ἀβενσεράγους Βιδάρω·

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐκυψεν ἐπὶ τοῦ  
στήθους, τὰ δὲ ὄμματα ἐνεπλήσθησαν δακρῶν,  
ἅτινα κατεκυλίοντο κρουνηδὸν ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ζώνῃ  
ξιφιδίου, « Συγχωρήσατέ μοι, εἶπε τέλος πρὸς τοὺς  
» παρεστῶτας, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν μετ' ἀπορίας·  
» γνωρίζω πόσω ἀνάρμοστον εἶναι ἀνδρὶ νὰ δακρῷ·  
» εἰς τὸ ἐξῆς θέλω καταπνίγει ἐντὸς τοῦ στήθους  
» μου τὰ δάκρυα· ἀλλ' ἀκούσατέ μου.

» Βλάβκα, ὁ πρὸς σε ἔρωσ μου εἶναι διακαέστερος  
» τοῦ φλέγοντος ἀνέμου τῆς Ἀραβίας, ἠττηθεὶς δὲ  
» ἤδη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ νεκροταφείῳ λόγων σου καὶ  
» τῆς θέας τοῦ Γάλλου τούτου προσευχομένου, εἶχον  
» ἀποφασίσει χθὲς νὰ σοι προσφέρω τὴν χεῖρα ἀνα-  
» γνωρίζων τὸν Θεόν σου. »

Ταῦτα ἀκούσαντες, ὁ μὲν Δὸν Κάρολος ἀνεσκίρ-  
τησεν ὑπὸ τοῦ θαυμασμοῦ, ἡ δὲ Βλάχκα ὑπὸ χαρᾶς,  
ὁ δὲ Λωτρέκ ἐκρυψε τὸ πρόσωπον διὰ τῶν χειρῶν,  
ἀλλ' ὁ Μαῦρος μαντεύσας τὴν λύπην τοῦ Γάλλου.  
« Ἴππότα, εἶπε, μὴν ἀπελπίζεσαι, σὺ δέ, Βλάχκα,  
« θρήνησον διὰ παντός ἐπὶ τῷ τελευταίῳ Ἀβενσε-  
» ράγῳ ! »

Ἡ Βλάχκα, ὁ Δὸν Κάρολος καὶ ὁ Λωτρέκ ὕψωσαν  
ἐκθαμβοὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐπαναλαμβάνοντες  
μεγάλῃ τῇ φωνῇ· « Ὁ τελευταῖος Ἀβενσεράγος ! »

Πάντες σιωπῶσι. Τὸ μῖσος, ὁ ἔρωσ, ἡ ἐκπληξις  
καὶ ἡ ζηλοτυπία ταραττοῦσι πάσας τὰς καρδίας· ἡ  
δὲ Βλάχκα γονυπετήσασα ὀσονούπῳ « Εὐχαριστῶ  
» σοι, κράζει, Πανάγαθε Θεέ, ὅτι ἰδικαίωσας τὴν ἐκ-  
» λογὴν μου. Ἡ ἀπόγονος τοῦ Σίδου οὐδενὸς ἄλλου  
» ἠδύνατο νὰ ἐρασθῆ εἰμὴ μόνον ἀπογόνου ἡρώων.

— Ἀδελφὴ μου, εἶπεν ὀργίλως ὁ Κάρολος, λη-  
» σμονεῖς ἄρα ὅτι λέγεις ταῦτα ἐνώπιον τοῦ Λωτρέκ;

— Δὸν Κάρολε, παῦσε ὀργιζόμενος, εἶπεν ὁ  
» Ἀβέν-Ἀμέτ· ἐμοὶ ἀνήκει νὰ εἰρηνεύσω πάντας  
» ἡμᾶς· » στραφεὶς μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν Βλάχ-  
» καν, ἣτις εἶχε καταπέσει ἐπὶ ἐδωλίου, προσέθηκεν·  
« Οὐ ρὴ τοῦ παραδείσου, Θεὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς  
» καλλονῆς, ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἔσται δοῦλός σου μέχρις  
» ἐσχάτης πνοῆς· ἀλλὰ δὲν γνωρίζεις εἰσέτι ἀπασαν  
» αὐτοῦ τὴν δυστυχίαν. Ὁ πρεσβύτερος, ὃν ἔσφαξεν ὁ  
» πάππος σου ὑπερασπιζόμενον τὰ μνημεῖα τῶν προ-

» γόνων, ἦν ὁ πατὴρ τοῦ πατρός μου, ἐγὼ δὲ ἦλθον  
» ἐνταῦθα τρέφων σκοπὸν, ὃν σοὶ ἀπέκρυψα ἡ μάλ-  
» λον ἐπελαθόμεν αὐτοῦ, ὅτε σε εἶδον· προὔτιθέμεν  
» νὰ ζητήσω ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος  
» μου ἀπόγονόν τινα τῶν Βιδάρων, ἀποτίσοντα διὰ  
» τῶν ὄπλων μου τὸ αἶμα τῶν προγόνων.

— Νῦν δέ, εἶπε περιαλγῶς ἀλλὰ μετὰ σταθερό-  
» τητος ἡ Βλάχκα, ποία εἶναι ἡ ἀπόφασίς σου;

— Ἡ μόνη ἀξία σοῦ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ.  
» Θέλω σε ἀπολύσει τῶν ὄρκων καὶ ἀποχωριζόμε-  
» νος διὰ παντός ἀπὸ σοῦ ἐκπληρώσει ἀκριβῶς τὰ  
» καθήκοντα, ἅτινα μοὶ ἐπιβάλλει ἡ πρὸς ἀλλήλους  
» ἔχθρα τῶν Θεῶν ἡμῶν, τῶν οἰκείων καὶ τῆς πατρί-  
»δος. Ἐὰν δέ ποτε ἡ εἰκὼν μου ἐξαλειφθῆ ἐκ τῆς  
» καρδίας σου, ἐὰν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος κατισχύσει  
» τῶν πρὸς ἐμὲ αἰσθημάτων σου, εἰσάκουσον χάριν  
» τοῦ ἀδελφοῦ σου τὰς εὐχὰς τοῦ Γάλλου τούτου  
» ἱππότου . . . . .

Ὁ Λωτρέκ ἐγερθεὶς ὀρμητικῶς καὶ ἐναγκαλισά-  
» μενος τὸν Ἀβενσεράγον « Ἀβέν-Ἀμέτ, κράζει, μὴν  
» ἐλπίζεις νὰ με ὑπερβῆς κατὰ τὴν μεγαλοφροσύνην·  
» εἰμὶ Γάλλος, ὁ δὲ Βαϊάρδος με ἀνέδειξεν ἱππότην,  
» ἵνα γίνω ὡς ἐκεῖνος ἀμεμπτος καὶ ἀτρόμητος.  
» Ἐὰν μείνης παρ' ἡμῖν, θέλω καθικετεύσει τὸν Δὸν  
» Κάρολον νὰ σοὶ παραχωρήσῃ ὡς σύζυγον τὴν  
» Βλάχκαν, ἐὰν δὲ καταλίπῃς πῆν Γρενάδαν, οὐδέ-  
» ποτε ἐρωτικὸς λόγος μου θέλει ἠχῆσει εἰς τὰ ὦτα

» τῆς ἐρωμένης σου. Ὁ Λωτρὲκ εἶναι ἄξιός νὰ ἐκτι-  
 » μῆσῃ τὴν ἀρετὴν σου, οὐδέποτε δὲ θέλει ζητήσῃ  
 » νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς δυστυχίας σου. »

Ταῦτα λέγων ὁ νέος ἱππότης ἐθλίβε τὸν Μαῦρον  
 εἰς τὰς ἀγκάλας μετὰ γαλλικῆς ζωηρότητος καὶ  
 εὐαισθησίας.

« Ἰππόται, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Δὸν Κάρολος, εἴσθε  
 » ἀμφότεροι ἄξιοι τῶν ἐνδόξων ὑμῶν προγόνων.  
 » Ἄλλ' εἶπέ μοι, Ἀβέν-Ἀμέτ, ἐκ τίνος σημείου δύ-  
 » νημαι νὰ σε ἀναγνωρίσω ὡς τὸν τελευταῖον Ἀβεν-  
 » σεράγον; »

— Ἐκ τῆς διαγωγῆς μου, ἀπεκρίθη ὁ Ἄραψ.

— Θαυμάζω αὐτὴν, εἶπεν ὁ Ἰσπανός· ἀλλὰ δεῖ-  
 » ξόν μοι καὶ τεκμήριόν τι τῆς ἀληθείας τῶν λόγων  
 » σου. »

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ στήθους τὸ κλη-  
 ρονομικὸν δακτύλιον τῶν Ἀβενσεράγων, ὅπερ ἔφερεν  
 ἀνηρτημένον διὰ χρυσῆς ἀλύσσου· τοῦτο δὲ ἰδὼν ὁ  
 Δὸν Κάρολος ἔτεινε αὐτῷ τὴν χεῖρα λέγων· « Κύριε  
 » ἱππότα σε θεωρῶ ἤδη ὡς γνήσιον εὐπατρίδην καὶ  
 » ἄξιον ἀπόγονον βασιλέων· προθύμως δὲ δέχομαι  
 » τὴν μονομαχίαν, εἰς ἣν ἐσκόπευες νὰ προσκαλέσῃς  
 » ἀπόγονόν τινα τῶν Βιδάρων. Ἐὰν ἠττηθῶ πάντα  
 » μου, τὰ ὑπάρχοντα θέλουσι σοὶ ἀποδοθῆ· ἐὰν δὲ  
 » δὲν ὀρέγῃσαι πλέον νὰ μονομαχήσῃς μετ' ἐμοῦ,  
 » δέχθητι, ὦ Ἀβενσεράγε, ὅτι ἀπὸ καρδίας σοὶ  
 » προσφέρω, γενόμενος χριστιανὸς καὶ λαμβάνων

» ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν μου, ἣν ὁ Λωτρὲκ ἐζήτη-  
 » σεν ὑπὲρ σου. »

Ὁ πειρασμὸς ἦτο μέγας, ἀλλ' οὐχὶ μείζων τῶν  
 δυνάμεων τοῦ Ἀβέν-Ἀμέτ, ὅστις καίπερ τηκόμενος  
 ὑπὸ ἀνικητοῦ ἐρωτος, ἔφριπτεν ὁμῶς ἀναλογιζόμενος  
 ὅτι, ἂν ἐνιμφεύετο τὴν Βλάγκαν, ἤθελε ἀναμίξει τὸ  
 αἷμα τῶν δημίων τῷ αἵματι τῶν θυμάτων, ἐνόμιζε  
 δὲ ὅτι βλέπει τὴν σκιὰν τοῦ πάππου ἐξερχομένην ἐκ  
 τοῦ τάφου, ἵνα καταρασθῇ τοὺς ἀνοσίους τούτους  
 γάμους. Κατεχόμενος ὑπὸ ἀνεκφράστου ὀδύνης ὁ  
 Ἀβέν-Ἀμέτ κράζει « Εἴμαρτο ἄρα νὰ εὕρω ἐνταῦθα  
 » τοσαύτας εὐγενεῖς καρδίας συνηνωμένας, ἵνα γνω-  
 » ρίσω τὸ μέγεθος τῆς δυστυχίας μου! Ἀποφάσισον  
 » περὶ τῆς τύχης μου, ὦ Βλάγκα· εἶπέ μοι τί πρέπει  
 » νὰ πράξω ἵνα διαμείνω ἄξιός τοῦ ἐρωτός σου; »

— Ἐπίστρεψον εἰς τὴν ἐρημον, εἶπεν ἡ Ἰσπανίς  
 καὶ ἐλειποθύησεν.

Ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ γονυπετήσας ἐλάτρευσε τὴν  
 Βλάγκαν ὡς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, εἶτα δὲ ἐξήλθεν  
 ἐν σιωπῇ. Ἀναχωρήσας αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα  
 ἀφίκειο ὁσονοῦπω εἰς Μαλάγαν, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη  
 διὰ πλοίου εἰς Ὀράνην, ἐνθα εὐρῶν τὴν συνοδίαν  
 ἀποδημητῶν, οἵτινες ἀναχωροῦσι κατὰ πᾶσαν τριε-  
 τίαν ἐκ Μικρόκου, ἵνα συνενωθῶσιν ἐν Ἰγμέν τοῖς εἰς  
 Μέκκαν προσκυνηταῖς, συναπῆλθε μετ' αὐτῶν.

Ἡ Βλάγκα, ἥτις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐρα-  
 στοῦ εἶχεν ἀσθενήσει βαρέως, ἀνέλαβε βαθμηδὸν τὴν

ὕγειαν, ὁ δὲ Λωτρέκ ἐτήρησεν ἀκριβῶς τὴν δοθεῖσαν τῷ Ἀβενσεράγῳ ὑπόσχεσιν, ἀπομακρυνθεὶς τῆς θυγατρὸς τοῦ Δουκὸς τῆς Σάντα-Φέ καὶ εἰς τοὺς μυχούς τῆς καρδίας τὸν πρὸς αὐτὴν ἔρωτα ἀποκρύψας. Ἡ Βλάγκα ἐπορεύετο ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς Μαλάγαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπέστρεφε συνήθως ὁ Ἀβέν-Ἀμέτ ἐξ Ἀφρικῆς· ἀναβαίνουσα δὲ ἐπὶ τῶν βράχων ἐθεώρει τὸ πέλαγος καὶ τὰ ἐν τῷ ὀρίζοντι πλοῖα, εἶτα δὲ ἐπέστρεφεν εἰς Γρενάδαν, ἐνθα διῆγε τὰς πλείστας τῶν ἡμερῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Ἀλχάμβρας. Οὐδέποτε δὲ παρεπονεῖτο, ἐδάκρυεν ἢ ὠνόμαζε τὸν Ἀβέν-Ἀμέτ, ἀλλὰ τόσῳ γαλήνιος ἦτο, ὥστε ξένος ἤθελεν ὑποθέσει αὐτὴν εὐτυχή. Μετ' οὐ πολὺ ἡ δύστηνος αὕτη γυνὴ ἐναπελείφθη μόνη ἀπόγονος τοῦ περικλεοῦς αὐτῆς οἴκου· καθότι ὁ μὲν πατὴρ ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης, ὁ δὲ Δὸν Κάρολος ἐφονεύθη ἐν μονομαχίᾳ, ἐν ἣ ἐβοήθει αὐτῷ ὁ Λωτρέκ.

Ἐξερχόμενός τις ἐκ Τύνιδος διὰ τῆς πύλης, ἥτις ἄγει εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Καρχηδόνας, εὕρισκει νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ μοι ἔδειξαν ὑπὸ φοίνικα τάφον καλούμενον τοῦ τελευταίου Ἀβενσεράγου. Τὸ μνημεῖον τοῦτο δὲν ἔχει τι ἄξιον περιεργείας, συνιστάμενον ἐξ ὀμαλῆς ἐπιτυμβίου πλακός, ἧς ἐν μέσῳ ἐλαξεύθη κατὰ τὸ ἔθος τῶν Μαύρων μικρὸν κοίλωμα· τὸ δὲ ὑέτιον ὕδωρ συναθροιζόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπικηδείου ταύτης κύλικος καταπαύει τὴν δίψαν τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ.

Τ Ε Λ Ο Σ.

---

Π Ν Ε Υ Μ Α

ΤΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ.

ΠΝΕΥΜΑ  
ΤΟΥ  
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ.

Η ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ Ο ΟΜΗΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Παράδοξον τῷ ὄντι βιβλίον εἶναι τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Γενέσεως καὶ ἀποληγον εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, τὸ τοσούτῳ ἐν τῇ ἀρχῇ εὐληπτον καὶ σαφές καὶ ἐν τῷ τέλει δυσνόητον καὶ μεταφορικόν. Παρὰ μὲν τῷ Μωϋσῇ τὰ πάντα εἰσι μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀπλοϊκὰ ὡς ὁ ἄρτι πλασθεὶς κόσμος καὶ οἱ ἀρχέτυποι αὐτοῦ κάτοικοι, ὧν περιγράφει τὰ ἀθῶα ἤθη, παρὰ δὲ τῷ ὑστάτῳ προφήτῃ τὰ πάντα εἰσι φοβερά καὶ παρὰ φύσιν ὡς αἱ ἤδη διεφθαρμέναι κοινωνίαι καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, ὅπερ προαναγγέλλει.

Τὰ ἀλλοτριώτατα τοῖς ἡθεσιν ἡμῶν τοῦ νοῦ προέοντα, τὰ ἱερά βιβλία τῶν ἀπίστων ἐθνῶν, τὸ Ζένδ-Ἀβέστα τῶν Γέβρων, τὸ Βεῖδάμ τῶν Βραχμάνων, τὸ Κοράνιον τῶν Γούρκων, τὸ Ἐδδα τῶν



Σκαδιναύων, αἱ Γνωμαὶ τοῦ Κονφουκίου καὶ τὰ ἱερογραφικὰ τῶν Ἰνδῶν ποιήματα οὐδόλως ἐκπλήττουσιν ἡμᾶς, ἀνευρίσκοντας τὴν συνήθη τῶν ἀνθρωπίνων ἰδεῶν σειρὰν ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις, ὧν τὸ ὕφος καὶ αἱ ἔννοιαι ἔχουσιν οὐκ ὀλίγας πρὸς ἀλληλα ὁμοιότητας. Μόνη ἡ Γραφή οὐδενὶ ἄλλῳ ὁμοιάζει βιβλίῳ. Ἐὰν ἐξηγήσωμεν αὐτὴν Ταρτάρῳ, Κάρφῳ ἢ Καναδῶ, Ἰαπωνῶ ἱερεῖ \*) ἡ δ ε ρ β ῖ σ η, θέλομεν ἰδεῖ αὐτοὺς ἐξίσου ἀποροῦντας. Εἴκοσι ἢ καὶ πλείονες συγγραφεῖς κατὰ διαφόρους ζήσαντες ἐποχὰς εἰργάσθησαν πρὸς σύνταξιν τῶν Γραφῶν· καίτοι δὲ μετεχειρίσθη ἕκαστος ἰδιαίτερον λόγου ὕφος, τὸ ὕφος τοῦτο εἶναι πάντοτε ἀμίμητον, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντώμενον, ἢ δὲ Καινὴ Διαθήκη, ἢ τοσοῦτω ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς κατὰ τὴν γλῶσσαν διαφέρουσα εἶναι οὐδὲν ἤττον αὐτῆς πρωτότυπος.

Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνον θαυμασμὸς ἄξιον τῆς Γραφῆς· καθότι καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ παραδεχόμενοι τὴν αὐθεντίαν τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀναγκάζονται ἐκόντες ἄκοντες νὰ πιστεύσωσιν εἰς πολλὰ τῶν ἐν αὐτοῖς. Θεῖσται καὶ ἄθεοι, μεγάλοι καὶ μικροί, παρσυρόμενοι ὑπὸ ἀγνώστου τινὸς θεληγῆτρου οὐδέποτε παύουσιν ἀνελίσσοντες τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπερ οἱ μὲν θαυμάζουσιν, οἱ δὲ διαβάλλουσιν. Οὐδεμία ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ κατάστασις, δι' ἣν δὲν εὐρίσκει τις ἐν

\*) Bonze.

τῆς Γραφῆς ἐδάφιον, ὅσπερ φαίνεται ἐπίτηδες ὑπεγορευμένον· δυσκόλως δὲ ἠθέλομεν πεισθῆ ὅτι βιβλίον, ἐν ᾧ προλέγονται πάντα ἐν γένει τὰ τε εὐτυχεῖ καὶ δυστυχεῖ συμβεβηκότα μετὰ πάντων τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ἐγράφη ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς· οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀρνηθῆ.

Α'. Ὅτι ἡ Γραφή διηγείται τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου καὶ ἀναγγέλλει τὸ τέλος αὐτοῦ.

Β'. Ὅτι ἐν αὐτῇ περιέχεται·

1. Ἡ βᾶσις πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν.
2. Πάντες οἱ διέποντες τοὺς ἀνθρώπους νόμοι, ἀπὸ τῆς πατρικῆς διοικήσεως τοῦ οἰκογενειάρχου μέχρι τῆς τοῦ ἀπολύτου μονάρχου, ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ βίου μέχρι τῶν αἰώνων τῆς διαφθορᾶς.
3. Παραγγέλματα ἠθικὰ διὰ τε τοὺς εὐτυχοῦντας καὶ τοὺς δυστυχεῖς, τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς βαθμίδος καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς κατωτάτης.
4. Ἰφὴ παντοῖα, κατ' οὐδὲν ὁμοιάζοντα τοῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ καθιστῶντα τὴν Γραφὴν βιβλίον μοναδικόν.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Τὸ ὕφος τῆς Γραφῆς δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς τρία κυριώτερα εἶδη.

Α'. Τὸ ἱστορικόν, οἷον τὸ τῆς Γενέσεως, τοῦ Δευτερονομίου τοῦ Ἰώβ κτλ.

Β'. Τὸ τῆς ἱερᾶς ποιήσεως, οἷα ἡ τῶν ψαλμῶν, τῶν προφητῶν, τῆς Σοφίας κτλ.

Γ'. Τὸ Εὐαγγελικὸν ὕφος.

Τὸ ἱστορικὸν τῆς Γραφῆς ὕφος, ὅτε μὲν μιμεῖται τὴν διήγησιν τῆς ἐποποιίας, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰωσήφ, ὅτε δὲ μεταιωρίζεται εἰς τὰ ὕψη τῆς λυρικής ποιήσεως, ὡς ἐν τῇ διαβάσει τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἄλλοτε πάλιν διηγεῖται τοὺς θρήνους τοῦ Ἀραβος ἀγίου ἡ ἄδει διὰ τῆς Ῥούθ κατανωκτικᾶ ἐλεγεία. Ὁ λαὸς οὗτος, οὗ ἕκαστον βῆμα σημειοῦται διὰ θαυμάτων, δι' ὃν ὁ μὲν ἥλιος σταματᾷ, οἱ δὲ βράχοι παρέχουσιν ὕδωρ καὶ ὁ οὐρανὸς μάνα, δὲν ἠδύνατο τὰ ἐχθρὰ χρονικὰ, οἷα καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, ἀλλ' αἱ μεταβολαὶ αὗται ὑπέστη ὑμνοῦνται διὰ τῆς σάλπιγγος, τῆς λύρας ἢ τοῦ αὐλοῦ, τὸ δὲ ὕφος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἶναι διηνεκὲς οὕτως εἰπεῖν θαῦμα καὶ ἀπόδειξις οἶονε τῆς ἀληθείας τῶν θαυμάτων, ὧν διαιωνίζει τὴν μνήμην.

Ὁ ἀναγινώσκων τὰς Γραφὰς κατέχεται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπὸ ἀρρήτου θαυμασμοῦ. Τί ἄλλο δύναται νὰ συγκρίθῃ πρὸς τὴν ἑναρξιν τῆς Γενέσεως; Ἡ ἐν αὐτῇ ἐπικρατοῦσα ἀπλότης, ἡ κατὰ λόγον ἀντίστροφον τῆς μεγαλοπρέπειας τῶν γεγονόντων φαίνεται ἡμῖν τὸ μέγιστον τῆς εὐφυίας κατόρθωμα.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· καὶ σκότος

ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γεννηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς.

Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι κλόν· καὶ διεχώρισεν ἀνά μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνά μέσον τοῦ σκότους.

Ἀδύνατόν μοι εἶναι ν' ἀποδείξω διατι εἶναι ὠραῖον τὸ ὕφος τοῦτο, εἰ δὲ ἐψεγέ τις αὐτὸ, δὲν ἤθελον γνωρίζει τί νὰ ἀποκριθῶ. Περιορίζομαι λοιπὸν παρατηρῶν ὅτι τὸ νὰ παραστήσῃ τις τὸν Θεόν, ἰδόντα τὸ φῶς καὶ ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον εὐχαριστήθέντα ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ καὶ εὐρίσκοντα αὐτὸ κλόν εἶναι ἰδέα ὑπερφυῆς, οὐδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν συνήθη σειρὰν τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν. Ὁ Ὅμηρος καὶ Πλάτων, οἱ μετὰ τοσαύτης δεινότητος περὶ τῶν Θεῶν λαλήσαντες, οὐδέποτε προσήγγισαν τῇ ἀφελείᾳ ταύτῃ μεγαλοπρέπειᾳ τῆς Γραφῆς, ἐν ἧ ὁ Ὑψίστος λαλεῖ ἀνθρωπίνην γλῶσσαν, ἵνα ἐξηγήσῃ τὰ θαυματουργήματα αὐτοῦ τοῖς ἀθρώποις.

Ἐὰν ἀναλογισθῇ τις ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶναι ὁ ἀρχαιότατος τοῦ κόσμου ἱστοριογράφος καὶ ὅτι οὐδεὶς περιέχεται ἐν τῇ διηγήσει αὐτοῦ μῦθος, ἐὰν θεωρήσῃ αὐτὸν ὡς τὸν λυτρωτὴν μεγάλου ἔθνους, συντάκτην τῆς ἀρίστης ἰσως νομοθεσίας καὶ μέγιστον ἀναντιβῆτως πάντων τῶν συγγραφέων, ἐὰν ὑποθέσῃ ὅτι βλέπει αὐτὸν ἐπιπλέοντα ἐν τῇ κοιτίδι ἐπὶ τῶν ὕδατων τοῦ Νεῖλου, κρυπτόμενον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ ἐρή-

μω, εἶτα δὲ διαχωρίζοντα τὴν θάλασσαν, ἐξάγοντά υδωρ ἐκ τῶν βράχων, διαλεγόμενον τῷ Ὑψίστῳ ἐν νεφέλῃ καὶ τέλος ἀφανιζόμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους, ἐὰν λέγω ἀναμνησθῆ τις πάντων τούτων, ἐκπλήττεται· ἀλλ' ἐὰν, χριστιανικῶς σκεπτόμενος, ἀναλογισθῆ, ὅτι ἡ ἱστορία τῶν Ἰσραηλιτῶν εἶναι οὐ μόνον ἡ ἀληθῆς τῶν πάλαι συμβάντων ἀφήγησις, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταφορικὴ τῶν καθ' ἡμᾶς αἰώνων ἱστορία, ὅτι ἕκαστον γεγονός εἶναι διπλοῦν, περιέχον ἐν αὐτῷ ἱστορικὴν ἢ ἀλήθειαν καὶ μυστήριον, ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς εἶναι ἡ συμβολικὴ ἐπιτομὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, αἱ δὲ τύχαι αὐτοῦ περιλήψεις πάντων ὅσα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συνέβησαν ἢ συμβήσονται, ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν πάντοτε ὡς ἄλλην πόλιν, τὸ ὄρος Σιών ὡς ἄλλο ὄρος, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλην γῆν καὶ τὴν κλησιν τοῦ Ἀβραάμ ὡς ἄλλην κλησιν, ἐὰν σκεφθῆ, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ὁ ἠθικὸς ἄνθρωπος ὑποκρύπτεται οὕτω ὑπὸ τὸν φυσικόν, ἡ δὲ πτώσις τοῦ Ἀδάμ, ὁ φόνος τοῦ Ἀβελ, ἡ καλυφθεῖσα γυμνότης τοῦ Νῶε καὶ ἡ τοῦ πατρὸς τούτου κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀρὰ δηλοῦνται μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ ἐποδύνῳ τῆς γυναικὸς τοκετῷ, ἐν τῇ ἀθλιότητι καὶ ὑπερηφάνιᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ αἵματι ὑφ' οὗ καταρρέεται ἡ γῆ ἀπὸ τῆς ἀδελφοκτονίας τοῦ Κάιν καὶ ἐν τοῖς καταραμένοις τοῦ Χάμ ἀπογόνους\*), οἵτινες οἰκοῦσιν

\*) Τοῖς Αἰθίοψι.

ᾠραίαν καὶ εὐφορον χώραν, ἐὰν τέλος ἀναμνησθῆ ὅτι ὁ ὑποσχεθεὶς τῷ Δαβὶδ υἱὸς ἦλθεν ἐν δέοντι χρόνῳ, ἵνα ἀνορθώσῃ τὴν ἀληθῆ ἠθικὴν καὶ θρησκείαν, συνενώσῃ τοὺς λαοὺς καὶ ἀντικαταστήσῃ τὰ φιλαίματα ὀλοκαυτώματα τῶν ἀρχαίων διὰ τῆς τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου θυσίας, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα, ἀπορεῖ λέξεων πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἐνδομύχων αἰσθημάτων καὶ αἰσθάνεται ἑαυτὸν πρόθυμον ν' ἀνακράξῃ μετὰ τοῦ Προφήτου. « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἦν βασιλεὺς πρὸ αἰώνων. »

Τὸ ἱστορικὸν τῆς Γραφῆς ὕφος μεταβάλλεται, ὡς ἤδη εἶπομεν, παρὰ τῷ Ἰῶβ εἰς ἐλεγειακόν. Οὐδεὶς ποτε συγγραφεὺς ἐξέφρασε λύπην πικροτέραν τῆς τοῦ Ἀραβος τούτου ἀγίου, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἱερεμίας, ὅστις κατὰ Βοσσοῦεττον μόνος ἠδυνήθη νὰ εὐρῆ θρήνους ἴσους τῇ θλίψει. Ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι αἱ ἐκ τῆς φύσεως τῆς Μεσημβρίας λαμβανόμεναι εἰκόνες, ἡ φλέγουσα ἄμμος τῆς ἐρήμου, ὁ μονήρης φοῖνιξ καὶ τὰ ἄγωνα ὄρη ἀρμέζουσιν εἰπέρ τινες καὶ ἄλλαι πρὸς ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων περιαλοῦς καρδίας, ἀλλ' ἐν τῇ μελαγχολίᾳ τοῦ Ἰῶβ ἐνυπάρχει τι ὑπεράνθρωπον. Ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος, ὅσῳ δυστυχῆς καὶ ἀνυποτεθῆ, οὐδέποτε στενάζει τόσῳ γοερῶς, ὁ δὲ Ἰῶβ εἶναι προσοπωποίησις τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, εὐρῶν θρήνους ἱκανοῦς, ἵνα πενήθησῃ ἐπὶ πᾶσι τοῖς δεινοῖς, εἰς ἃ ὑπόκειται τὸ ἀνθρώ-

πινον γένος. Πλὴν δὲ τούτων, ἐπειδὴ πάντα τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἔχουσι τελικὴν τινὰ σχέσιν πρὸς τὴν Καινὴν, δύναται τις εὐλόγως νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὰ ἐλεγεία τοῦ Ἰώβ παρεσκευάζοντο ἵνα χρησιμεύσωσι κατὰ τὰς πενθίμους ἡμέρας καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἵψιστος ὑπηγόρευε τοῖς προφήταις ἐπικηδεῖους θρήνους ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν νεκρῶν, δισχίλια περίπου ἔτη πρὶν ἢ κληρονομήσωσιν οἱ χριστιανοὶ οὗτοι τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἀπόλοιτο ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ἐγεννήθην, καὶ ἡ νύξ ἐκεῖνη, ἣ εἶπαν Ἰδοὺ ἄρσεν \*).

Παράδοξος τῶ ὄντι καὶ ἐν μόνῃ τῇ Γραφῇ ἀπαντωμένη ἀρά!

Ἴνα τί δέδοται τοῖς ἐν πικρίᾳ φῶς, ζωὴ δὲ τοῖς ἐν οὐδύναις ψυχαῖς \*\*);

Οὐδέποτε ἐξῆλθεν ἐκ τῶν σπλάγχχνων τοῦ ἀνθρώπου γοερωτέρα κραυγή.

Βροτὸς γὰρ γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος καὶ πλήρης ὀργῆς \*\*\*).

Ὁ προσδιορισμὸς οὗτος γεννητὸς γυναικὸς εἶναι θαυμάσιος πλεονασμὸς, περιστῶν ἡμῖν πάντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ δεινὰ ἐν τῇ ἀθλιότητι τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὐδεὶς δὲ συγγραφεὺς περιέγραψεν εὐγλωτότερον τὴν ματαιότητα τοῦ βίου ἢ ὁ Ἰώβ διὰ

\*) Ἰώβ. Κεφ. Γ'. ἔδαφ. 3.

\*\*) Ἰώβ Κ. Γ'. ἔδαφ. 30.

\*\*\*) Ἀπότ. Κεφ. ΙΔ'. ἔδαφ. 1...

τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων ὀλιγόβιος καὶ πλήρης ὀργῆς.

Πάντες γνωρίζουσι τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ Ἵψιστος συγκατέβη νὰ δικαιολογήσῃ τὰς βουλάς αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Ἰώβ, κατασχύνων τὴν φρόνησιν τοῦ ἀνθρώπου· διὸ οὐδεὶς ἔσται μοι ἐνταῦθα περὶ τούτου λόγος.

Τὸ τρίτον εἶδος τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Γραφῆς ὕφους εἶναι τὸ ποιμενικόν, ἀλλὰ περὶ τούτου θέλομεν πραγματευθῆ ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ δύο ἐπόμενα κεφάλαια.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τῆς Γραφῆς ὕφους ἦτοι τῆς ἱερᾶς ποιήσεως κρίνομεν περιττὸν νὰ εἰπωμέν τι, πλείστων ἤδη κριτικῶν ἐνδιατριψάντων περὶ αὐτὴν. Τίς δὲν ἀνέγνωσε τοὺς χοροὺς τῆς Ἑσθήρ καὶ τῆς Γοθολίας, τὰς ᾠδὰς τοῦ Ῥουσῶ καὶ τοῦ Μαλέρβου; Πάντες δὲ οἱ περὶ τοὺς λόγους ἀσχολούμενοί ἔχουσιν ἀνά χεῖρας τὸ πόνημα τοῦ δόκτωρος Λῶθ \*) (Loth), ὁ δὲ Λαχάρπης ἐξεπόνησεν ἐπιτυχῆ μετάφρασιν τῶν ψαλμῶν.

Τὸ τρίτον τέλος πάντων καὶ τελευταῖον τῆς Γραφῆς ὕφους εἶναι τὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ τὸ μετέωρον ὕψος τῶν προφητῶν μεταβάλλεται εἰς κάτανυκτικὴν τρυφερότητα. Ὁ Λόγος ἐν τῇ Καινῇ Δια-

\*) Ὁ διέσημος οὗτος Ἀγγλος κριτικὸς συνεγράψε πραγματεῖαν καλουμένην de « Sacra poesi Hébraïorum, » ἐν ἣ ἀποδεικνύει ἀριθῆλως τὴν ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει τῶν Ἑβραίων ὑπεροχὴν. Σ. Μ.

θήκη ἐγένετο τῷ ὄντι σὰ ρ ξ χάριν ἡμῶν· ὁποῖα δὲ ἐν αὐτῇ ἀφέλεια καὶ κατάνυξις!

Ἐκαστος εὐαγγελιστὴς ἔχει ἰδιαιτέρον λόγου χαρακτῆρα, πλὴν μόνου τοῦ Ἁγ. Μάρκου, οὗ τὸ Εὐαγγέλιον φαίνεται ὅτι ἐπιτομή τις τοῦ Ἁγ. Ματθαίου, εἰ καὶ νομίζουσι τινες ὅτι ὁ Ἁγ. Μάρκος, μαθητὴς ὢν τοῦ Ἁγ. Πέτρου ἔγραφε τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑπαγορευόμενα· παρατηρήσεως δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι ὁ Μάρκος οὐδόλως ἀπέκρυψε τὸ ἀμάρτημα τοῦ διδασκάλου. Ἡ δὲ ἐκλογή τοῦ Ἰησοῦ, ἀναδείξαντος ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τὸν μόνον ἐκ τῶν μαθητῶν, ὅστις ἀπηρνήθη αὐτόν, φαίνεται ἡμῖν ὑψηλὸν καὶ κατανυκτικὸν μυστήριον, ἐξηγοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἁγ. Πέτρος εἶναι ὁ Ἀδὸμ τοῦ νέου νόμου, ὁ ἀμαρτωλὸς πατὴρ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἡ δὲ πτῶσις αὐτοῦ διδάσκει ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ θρησκεία εἶναι θρησκεία ἐλέους οἷα ἀρμόζει ἀνθρώποις ὑποκειμένοις εἰς ἀπάτην, συστηθεῖσα οὐ μόνον διὰ τοὺς ἀθώους ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μετανοοῦντας.

Τὸ δὲ τοῦ Ἁγ. Ματθαίου Εὐαγγέλιον εἶναι πολῦτιμον διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἠθικὴν· καθότι ὁ ἀπόστολος οὗτος διετήρησεν ἡμῖν τὰ πλεῖστα τῶν διδαγμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἐξεπορεύοντο τοσοῦτω ἀφθόνως ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ δὲ Ἁγ. Ἰωάννης ἔχει μείζω τινὰ γλυκύτητα καὶ τρυφερότητα, ἐξ ἧς ἀναγνωρίζομεν παραχρῆμα ὅτι οὗτος ἦν ὁ μαθητὴς, ὃν ὁ Ἰησοῦς ἠγάπα

καὶ διετήρησεν παρ' αὐτῷ κατὰ τὴν ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἑλαιῶν ἀγωνίαν, μύησας τὸν φίλον τοῦτον τῆς καρδίας εἰς τὸ μυστήριον τῆς πικρᾶς αὐτοῦ ὀδύνης. Πλὴν δὲ τούτων ὁ Ἰωάννης ἦν ὁ μόνος τῶν μαθητῶν, ὁ ἀκολουθήσας τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τοῦ Σταυροῦ, ἐνθα ἐκληροδότησεν αὐτόν ὁ Σωτὴρ τῇ μητρὶ λέγων· Γύναϊ ἰδοῦ ὁ υἱὸς σου, εἶτα δὲ στραφεὶς πρὸς τὸν μαθητὴν εἶπεν· Ἴδοὺ ἡ μήτηρ σου. Ὁ φίλτατος μαθητὴς, ὅστις εἶχεν ἀναπαυθῆ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Σωτῆρος εἶχε διατηρήσει ἀνεξάλειπτον ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου, ὃν ἀνεγνώρισεν πρῶτος πάντων μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Τὸ πνεῦμα τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου περιέχεται ὀλόκληρον ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις λόγοις, οὓς γέροντων ἤδη ὢν ὁ ἀπόστολος καὶ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ διδάσκη διὰ μακρῶν τὰ τέκνα τοῦ Ἰησοῦ, εἶχεν φεῖ διὰ στόματος. « Τέκνα μου, ἀγαπάτε ἀλλήλους. »

Ὁ Ἁγ. Ἰερώνυμος ἰσχυρίζεται ὅτι Ἁγ. Λευκᾶς ἦτο ἰατρός, ὅπερ ἦν εὐγενὲς καὶ ὠραῖον τὸ πάλαι ἐπάγγελμα, τὸ δὲ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ὀνομάζει φάρμακον τῆς ψυχῆς. Ἡ γλῶσσα τοῦ ἀποστόλου τούτου εἶναι ὑψηλὴ καὶ καθαρὰ, ἀποδεικνύουσα αὐτὸν γνωρίζοντα ἀκριβῶς τὰ πράγματα καὶ ἦθη τῶν συγχρόνων· ἄρχεται δὲ τῆς διηγήσεως διὰ προοιμίου ὁμοίου τοῖς τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν· νομίζει τις ὅτι ἀκροᾶται τοῦ Ἡροδότου·

1. Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληρωμένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων,

2. Καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου,

3. Ἐδοξε καμοὶ, παρακολουθηκότι ἀνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς σοὶ γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε.

Ἡ παρ' ἡμῖν ἀμάθεια εἶναι σήμερον τοσαύτη, ὥστε ὑπάρχουσιν ἴσως φιλολόγοι, οἵτινες θέλουσι θαυμάσει πληροφορορρῦμενοι ὅτι ὁ Ἅγ. Λουκᾶς εἶναι ἐξέχος συγγραφεὺς, οὗ τὸ εὐαγγέλιον ἐμφαίνει τὴν ἀκριβῆ τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος γινῶσιν. Ὑπάρχει ἄρά γέ που περιεκτικὴ χαιρεστέρα τῆς κατωτέρω;

« Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἡμερίας Ἀβιά' καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ.

Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἀμεμπτοί.

Καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον· καθότι ἡ Ἐλισάβετ ἦν στείρα, καὶ ἀμφοτέροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν \*).

Ὁ Ζαχαρίας προσφέρει θυσίαν, « ὡφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐστῶς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ θυμιάμα-

\* Κατὰ Λουκᾶν. Κεφ. Α' ἔδαξ. 5—8.

τος, ὅστις εἶπεν αὐτῷ· ἡ σύζυγος σου γεννήσει υἱὸν ὀνόματι Ἰωάννην, ὅστις προελεύσεται Κυρίου ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου, ἐπιστρέψων καρδίαν πατέρων ἐπὶ τέκνα. Ὁ αὐτὸς ἄγγελος μεταβάς ἔπειτα πρὸς παρθένον ἐξ οἴκου Ἰσραήλ, εἶπεν αὐτῇ· « Χαῖρε κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Ἡ δὲ Μαριάμ πορευθεῖσα εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς, ἐκ πόλεως Ἰούδα, συνέτυχε τῇ Ἐλισάβετ, ἧς τὸ βρέφος ἐσκίρτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, ὅτε ἠσπάσατο αὐτὴν ἡ μήτηρ τοῦ Σωτῆρος, ἡ δὲ Ἐλισάβετ πλησθεῖσα πνεύματος Ἁγίου ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ.

« Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

« Καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με;

« Ἴδου γὰρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὠτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. »

Ἡ Μαρία ἀναβάλλεται τότε τὸν ἀμίμητον ὕμνον « Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον κτλ. »

Μετὰ ταῦτα ἔπεται ἡ ἱστορία τῆς φάτνης καὶ τῶν ποιμένων. Πληθὸς στρατιᾶς οὐρανοῦ αἰνοῦσι νύκτωρ τὸν Κύριον ἄδοντες· « Δόξα ἐν

» ὑψίστοις Θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν  
» ἀνθρώποις εὐδοκία. »

Ἄγγελικοὶ ὄντως εἰσὶν οἱ λόγοι οὗτοι καὶ ἐπιτομὴ  
οὕτως εἰπεῖν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Νομίζω ὅτι ἔχω μικράν τινα τῆς ἀρχαιότητος  
γνώσιν, τολμῶ δὲ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ἐπὶ πολὺ πρέπει  
ν' ἀναδιφήσῃ τις τοὺς ἀρίστους παρ' Ἑλλησι καὶ  
Ῥωμαίοις συγγραφεῖς, ἵνα εὖρῃ εἰκόνας τοσοῦτω ἀφελ-  
εῖς ἅμα καὶ ἐξαισίας.

Πᾶς ὁ μετ' ἐπιστάσις τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀνα-  
γινώσκων ἀνευρίσκει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐξόχους  
καλλονάς, αἵτινες λανθάνουσι πολλάκις τοὺς ἐπιπο-  
λαίους ἀναγνώστας ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς αὐτῶν  
ἀπλότητος. Ὁ Ἄγ. Λουκᾶς π. χ. ἐκθέτων τὴν γε-  
νεαλογίαν τοῦ Ἰησοῦ ἀνατρέχει μέχρι κτίσεως κό-  
σμου, ἀριθμῶν τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ  
λέγων . . . . « τοῦ Καϊνᾶν, τοῦ Ἐνώσ, τοῦ  
Σήθ τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ. » Ἡ ἀπλή αὐ-  
τη λέξις τοῦ Θεοῦ, οὕτω ἀπλῶς καὶ ἀσχολιά-  
στως παρεντεθεῖσα, ἵνα ἐξηγήσῃ τὴν δημιουργίαν,  
τὴν ἀρχὴν, τὴν φύσιν καὶ τὸν προωρισμὸν τοῦ ἀν-  
θρώπου φαίνεται ἡμῖν ὑπερφυῆς.

Ἡ θρησκεία τοῦ υἱοῦ τῆς Μαρίας εἶναι τὸ ἀπάν-  
θισμα οὕτως εἰπεῖν παντός ὅ,τι εὐρίσκεται οὐρανοῦ  
ἐν ταῖς ἄλλαις θρησκείαις, τὸν δὲ χαρακτῆρα τοῦ  
εὐαγγελικοῦ λόγου δύναται νὰ περιγράψῃ τις ἐν ὀλί-  
γαις λέξεσιν· ἐν αὐτῷ ἐπικρατεῖ ὕφος πατρικῆς νοῦ-

θεσίας μεμιγμένης μετ' ἀδελφικῆς μελιχιότητος, εἰς  
τὴν συγκαταβαίνει πολλάκις ὁ Θεός, ὅστις δὲν ἀπη-  
ξίωσεν, ἵνα ἐξαγοράσῃ ἡμᾶς, νὰ γίνῃ υἱὸς καὶ ἀδελφὸς  
τῶν ἀνθρώπων.

Ὅσῳ ἀναγινώσκει τις τὰς ἐπιστολάς τῶν ἀποστό-  
λων καὶ μάλιστα τοῦ Ἄγ. Παύλου τόσῳ μᾶλλον  
θαυμάζει, μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ τίς ποτε ἦν ὁ  
ἀνὴρ οὗτος, ὅστις συμβουλεύων τοὺς πιστοὺς ἄπτεται  
μετ' ἀκατανοήτου ἀφελείας τῶν ὑψηλοτέρων ἐννοιῶν,  
ἐνορᾷ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἐξη-  
γεῖ τὴν φύσιν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ προλέγει τὰ  
ἐσόμενα.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

*Ὅροι τῆς συγκρίσεως τῆς Γράφης πρὸς τὸν Ὅμηρον.*

Τοσαῦτα ἤδη ἐγράφησαν καὶ τοσάκις ἤδη ἐσχο-  
λιάσθη ἡ Γραφή, ὥστε ὁ μόνος ὑπολειπόμενος τρό-  
πος τοῦ καταστήσαι τὰς καλλονὰς αὐτῆς τοῖς πᾶσι  
κηταληπτάς εἶναι ἴσως τὸ νὰ συγκρίνη τις αὐτὴν  
πρὸς τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ἅτινα καθιερωθέντα  
ὑπὸ τῶν αἰώνων ἐκτῆσαντο ὡς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος  
αὐτῶν εἶδος τι ἀγιότητος, ἧτις δικαιοὶ τὴν σύγ-  
κρισιν ἀπομακρύνουσα πᾶσαν βεβηλώσεως ἰδέαν.  
Ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Νέστωρ, καίτοι μὴ ὄντες μέλη τῆς  
αὐτῆς οἰκογενείας, ἀνάγονται ὁμῶς ἀμφοτέροι εἰς τὰς  
πρώτας τοῦ κόσμου ἡμέρας, μικρὸν δ' ἀπ' ἀλλήλων

ἀπέχουσι τὰ ἐν Πύλῳ ἀνάκτορα καὶ αἱ σκηναὶ τοῦ Ἰσμαήλ.

Ὅτι ἡ Γραφή εἶναι πολλῶ τοῦ Ὅμηρου ὑπερτέρα, καὶ τίνες εἰσὶν αἱ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου ὁμοιότητες καὶ διαφοραί, ταῦτα προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω ἐν τοῖς κατωτέρω κεφαλαίοις, παραβάλλων ἀλλήλοις τὰ δύο ταῦτα μνημεῖα, ἅτινα ὑψοῦνται ὡς δύο μονήρεις στηλαὶ ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τῆς Εὐφύας, ἀποτελοῦσαι τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ περιστύλιον.

Δὲν νομίζω ἀπὸ σκοποῦ ἐὰν εἶπω ἐν πρώτοις ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν δύο ἀρχαιοτάτων τῆς γῆς διαλέκτων, ἐν αἷς ὁ μὲν Μωϋσῆς καὶ ὁ Λυκοῦργος ἔγραψαν τοὺς νόμους αὐτῶν, ὁ δὲ Πίνδαρος καὶ ὁ Δαυτὶδ ἔψαλλαν τοὺς ὕμνους.

Ἡ ἑβραϊκὴ βραχυλόγος καὶ νευρώδης, ἀκλιτον σχεδὸν ἔχουσα τὸ ῥῆμα καὶ πλείστας ἐκφράζουσα τῆς ιδέας τροποποιήσεις διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς μόνου γράμματος φαίνεται ἀμέσως οὖσα γλῶσσα λαοῦ, ὅστις τῇ ἀρχαϊκῇ τῶν ἡθῶν ἀπλότῃ συνενοῖ παραδόξως πως βαθεῖαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνῶσιν· ἡ δὲ ἑλληνικὴ σχοινοτενῆς οὖσα καὶ πολὺπλοκος καὶ ποικίλη κατὰ τὰς κλίσεις καὶ συζυγίας φαίνεται προσήκουσα λαῶ μιμητικῶ καὶ πολυλόγῳ, φιλοῦντι τὴν μελωδίαν καὶ ἀφειδεῖ λόγων.

Ὁ Ἑβραῖος θέλων νὰ σχηματίσῃ ῥῆμα ἐνδεῖ νὰ γνωρίζῃ τὰ τρία μόνον ριζικὰ στοιχεῖα τοῦ τρίτου

ἐνικοῦ προσώπου τοῦ παρωχημένου, προτάσων δὲ τούτοις, ἐπιτάσων ἢ παρενθέτων ἕτερα ἅτινα βοηθητικὰ γράμματα σχηματίζει πάντα τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χρόνους, ὁ δὲ Ἕλλην πρέπει νὰ παρατηρήσῃ τὸν χαρακτήρα, τὴν κατάληξιν, ἀΰησιν καὶ τὴν παραλήγουσαν χρόνων τινῶν· ταῦτα δὲ πάντα καθίστανται τόσω δυσκολώτερα, καθόσον τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖόν πολλῶν ῥημάτων ἀποβάλλεται, μετατίθεται ἢ τρέπεται εἰς ἄλλο χάριν εὐφωνίας.

Αἱ δύο αὗται πᾶν Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων συζυγίαι, ἡ μὲν τοσοῦτω σύντομος καὶ ἀπλή, ἡ δὲ τόσω πολυσύνθετος καὶ ποικίλη, φαίνονται διατηρήσασαι τὸν τύπον τῶν δύο λαῶν, οἵτινες ἐσχημάτισαν αὐτάς· ἡ μὲν ὑπομιμνήσκει τὸν σύντομον λόγον τοῦ πατριάρχου, πορευομένου νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν γείτονα εἰς τὸ ὑπὸ τὸν φοίνικα φρέαρ, ἡ δὲ τὴν σχοινοτενῆ εὐγλωττίαν τοῦ Πελασγοῦ, κρούοντος τὴν θύραν μεγάρου, ἵνα ζητήσῃ φιλοξενίαν.

Ἐὰν παραβάλλῃ τις οἰονδήποτε ἑβραϊκὸν ὄνομα πρὸς τὸ ἑλληνικόν, θέλει κατανοήσῃ ἔτι σαφέστερον τὸ διάφορον τῶν δύο τούτων γλωσσῶν πνεῦμα. Νεχέρ σημίνει ἑβραϊστὶ ἀετός, παράγεται δὲ ἀπὸ τοῦ ῥήματος Σοὺρ ἀτενίζω, διότι τὸ πτηνὸν τοῦτο ἀτενίζει τὸν ἥλιον, ἑλληνιστὶ δὲ καλεῖται ἀετός ἤτοι ταχύς ὡς ὁ ἀνεμος. Ὁ μὲν Ἰσραὴλ ἐθεώρησε τὸν ἀετὸν ἀκίνητον ἐπὶ κορυφῆς βράχου καὶ προσηλοῦντα



τὸ βλέμμα εἰς τὸ ἀνατέλλον ἄστρον τῆς ἡμέρας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι παρετήρησαν τὴν ταχεῖαν τοῦ ὀρνέου τούτου πτήσιν, τὴν κίνησιν δηλ. τὴν τοσοῦτω σύμφωνον τῇ εὐφυίᾳ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μὲν Γραφή ἐνασμενίζεται ἀρυσμένη εἰκόνας ἐκ τοῦ ἡλίου, τοῦ πυρός τῶν ὀρέων καὶ τῶν τοιούτων, ὁ δὲ Ὀμηρος ἐκ τοῦ θορύβου, τῶν δρόμων καὶ ἐν γένει τῆς κινήσεως.

Οἱ ὅροι τῆς συγκρίσεως ἔσονται ἡμῖν·

Ἡ ἀπλότης.

Ἡ ἀρχαιότης τῶν ἠθῶν.

Ἡ διήγησις.

Ἡ περιγραφή.

Αἱ συγκρίσεις καὶ εἰκόνες.

Τὸ ὑψηλόν.

Ἐξετάσωμεν ἤδη τὸν πρῶτον ὅρον.

### 1. Ἀ π λ ό τ η ς.

Ἡ ἀπλότης τῆς Γραφῆς εἶναι σύντομος καὶ σοβαρά, παρ' Ὀμήρῳ δὲ σχοινοτενεστέρα καὶ χαριεστέρη· ἡ μὲν Γραφή εἶναι ἀποφθεγματικὴ καὶ ἐκφράζει πολλάκις ἄλλας ιδέας διὰ τῶν αὐτῶν φράσεων, ὁ δὲ Ὀμηρος φιλεῖ τὴν πολυλογίαν, ἐπαναλαμβάνων δι' ἄλλων λέξεων τὰ ἤδη ῥηθέντα. Ἡ ἀπλότης τῆς Γραφῆς ὁμοιάζει τῇ τοῦ πάλαι ἱερέως, ὅστις τὰ τεθεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα σπουδάσας ἀπαγγέλλει ἐκ τοῦ βήθους τοῦ ναοῦ φρονίμους καὶ ἀκριβεῖς χρη-

σμούς, ὁ δὲ Χίος ποιητὴς ὁμοιάζει γηραιῷ περιγητῇ, διηγουμένῳ παρὰ τῇ ἐστία τοῦ ξενίζοντος. ὅσα κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὰς μακρὰς περιπλανήσεις ἔμαθεν.

### 2. Ἀ ρ χ α ι ό τ η ς τ ῶ ν ἠ θ ῶ ν.

Τὰ τέκνα τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ ποιμένων νέμουσι τὰς ποιμένας καθὼς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν βασιλέων τοῦ Ἡλίου· ἀλλ' ὁ μὲν Πάρις ἐπιστρέφων εἰς Τροίαν οἰκεῖ ἐν ἀνακτόρῳ περιστοιχούμενος ὑπὸ δούλων καὶ παραδιδόμενος εἰς τὴν τρυφήν, τὰ δὲ τέκνα τοῦ Ἰακώβ στεγάζονται ὑπὸ σκηνῆν, τρώγουσι λιτῶς καὶ ὑπηρετοῦνται ὑπὸ χωρικῶν.

Ὁσάκις ὀδοιπόρος κρούσῃ παρ' Ὀμήρῳ τὴν θύραν ἡγεμόνος, αἱ θεραπαινίδες ἢ καὶ αὐτὴ ἐνίοτε ἢ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως ὀδηγοῦσι τὸν ξένον εἰς τὸ λουτρόν, ἀλείφουσιν αὐτὸν μύροις, παρέχουσιν ὕδωρ ἐντὸς χρυσαῶν καὶ ἀργυρῶν ἀγγείων, ἐνδύουσιν διὰ πορφύρας καὶ εἶτα εἰσάγουσιν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συμποσίου, ἵνα καθίξει ἐπὶ ἐλεφαντίνης ἔδρας, θέτων τοὺς πόδας ἐπὶ ἀπαλοῦ ὑποποδίου. Οἱ δούλοι κινῶσιν ἐντὸς τῶν κρατήρων τὸν οἶνον, καὶ παραθέτουσι τὰ δῶρα τῆς Δήμητρος, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης προσφέρει τῷ ξένῳ τὴν παχεῖαν ῥάχιν τοῦ θύματος, παρέχων αὐτῷ πεντάκις μείζω τῆς τῶν λοιπῶν μερίδα. Ἀφοῦ δὲ πάντες κορεσθῶσι τρώγοντες καὶ πείνοντες, παρκαλοῦσι τὸν φιλοξενούμενον νὰ διηγηθῇ

τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ὁπόταν δὲ ἀναχωρῆ δίδουσιν αὐτῷ πολυτελεῆ δῶρα, ὑποθέτοντες πάντοτε ὅτι ὁ ἀγνωστος οὗτος εἶναι ἡ Θεός, ἐλθὼν νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ ἔργα καὶ τὰς βουλὰς τῶν βασιλέων, ἡ ἱκέτης, καὶ ὡς ἐκ τούτου προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ Διός.

Ἄλλ' οἱ προσερχόμενοι εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀβραὰμ τυγχάνουσι πάντη διαφόρου ὑποδοχῆς· ὁ Πατριάρχης ἐξέρχεται εἰς προὔπαντησιν τοῦ ξένου, ἀσπάζεται αὐτὸν καὶ εἶτα προσκυνεῖ τὸν Ὑψίστον. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ φροντίζουν περὶ τῶν καμήλων, αἱ δὲ θυγατέρες παρέχουσιν αὐταῖς ὕδωρ· μετὰ δὲ ταῦτα λούονται οἱ πόδες τοῦ ὁδοιπόρου, ὅστις καθήσας κατὰ γῆς μετέχει ἐν σιωπῇ τῆς φιλοξενίου τραπέζης. Οὐδεὶς ἀπευθύνει αὐτῷ περιέργους ἐρωτήσεις, ζητεῖ νὰ μάθῃ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἢ ἐμποδίζει, θέλοντα ν' ἀναχωρήσῃ. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ ὁ ξένος, ὁ πατριάρχης διαθέτει διαθήκην πρὸς αὐτὸν καὶ ὑψοῖ τὴν πέτρην τῆς μαρτυρίας, ἵνα ἀναγγεῖλῃ τοῖς μετὰ ταῦτα ὅτι δύο τῶν πάλαι χρόνων ἀνθρώποι συνηντήθησαν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου, ἀσπασάμενοι δὲ ὡς ἀδελφοὶ ἀπεχωρίσθησαν πορευόμενοι ν' ἀναπαυθῶσιν εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας τάφους.

Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ὁ αἰτῶν τὴν φιλοξενίαν καλεῖται πρᾶ μὲν Ὀμήρῳ ξένος, ἐν δὲ τῇ Γραφῇ ὁδοιπόρος, ὁ μὲν Ἕλληνα θεωρεῖ αὐτὸν ὑπὸ τοπικὴν μόνον καὶ πολιτικὴν ἔποψιν, ὁ δὲ ἔβραϊος ὑπὸ ἠθικὴν.

Αἱ πολιτικαὶ τελεταὶ τελοῦνται παρ' Ὀμήρῳ μετὰ πόμπης καὶ ἐπιδείξεως. Ὁ δικαστὴς ἀπαγγέλλει μεγαλοφώνως τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ ἀπὸ ὑψηλοῦ βήματος ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, ὁ δὲ Νέστωρ παρσφέρει τὰς θυσίας παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης ἀγορευῶν τῷ πλήθει, ὁσάκις δὲ τελεῖται γάμος ἀνάπτονται λαμπάδες, ἄδονται ἐπιθαλάμια καὶ ἀναρτῶνται στέφανοι εἰς τὰς θύρας, ἐν δὲ ταῖς κηδείαις ὀλόκληρος στρατός ἢ λαὸς ἀκολουθεῖ τῷ νεκρῷ βασιλεῖ, αἱ Ἐριννύες ἐπικαλοῦνται ὡς μάρτυρες τῶν ὄρκων κτλ.

Ὁ δὲ Ἰακώβ κάθηται ὑπὸ φοῖνικα πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς καλύβης δικάζων τοὺς περὶ αὐτὸν ποιμένους. « Θεὸς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, λέγει ὁ Ἀβραὰμ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ ἐξορκιῶ σε Κύριον τὸν Θεόν, ἵνα μὴ λάβῃς γυναῖκα τῷ υἱῷ Ἰσαὰκ ἀπὸ τῶν θυγατέρων Χαναναίων. » Ὀλίγοι λέξεις ἤρουν παρ' Ἑβραίοις ἵνα τελεσθῇ γάμος παρὰ τὴν ὄχθην βυακίου. Ὑπηρέτης προσάγει τὴν νύμφην τῷ μνηστῆρι, ὅστις ὑποχρεῖται νὰ νέμῃ τὰς ποιμένας τοῦ πενθεροῦ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, ἵνα ἀπολύσῃ ὡς ἀμοιβὴν τὴν θυγατέρα. Ὁ πατριάρχης κομίζεται μετὰ τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του εἰς τὴν κοιλάδα Ἐρρών. Τὰ ἦθη ταῦτα εἶναι ἀρχιότερα τῶν δημορικῶν, διότι εἶναι ἀπλούστερα, μετέχουσι δὲ καὶ γαληνιαίας τινὸς σοβαρότητος, ἧτις οὐδαμοῦ ἀπαντᾶται πρᾶ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι.

## 3. Διήγησις.

Ἡ διήγησις διακόπτεται παρ' Ὀμήρῳ διὰ παρεκβάσεων, δημηγοριῶν, περιγραφῶν ἀγγείων, ἐνδυμάτων, ὄπλων, σκήπτρων καὶ γενεαλογιῶν ἀνθρώπων ἢ πραγμάτων· τὰ δὲ κύρια ὀνόματα κοσμοῦνται ἀεὶ δι' ἐπιθέτων· πάντες οἱ ἥρωές εἰσι δῖοι, θεοεἰκελοὶ ἢ ἰσόθεοι, πᾶσαι δὲ ἡγεμονίδες λευκώλενοι, ἡύκαμοι κτλ.

Ἡ δὲ διήγησις τῆς Γραφῆς εἶναι ταχεῖα, ἀνευ παρεκβάσεων ἢ δημηγοριῶν, ἀλλὰ πετυκνωμένη γνώμαις καὶ οὐδέποτε περικοσμοῦσα τὰ πρόσωπα διὰ κολακευτικῶν ἐπιθέτων. Τὰ κύρια ὀνόματα ἐπαναλαμβάνονται ἐν αὐτῇ ἀκαταπαύστως, σπανιώτατα δὲ ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἀντωνυμιῶν· ἡ δὲ συχνὴ αὕτη ἐπανάληψις καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ συνδέσμου καὶ εἰσὶ δείγματα ἀφελείας πολλῶ μείζονος τῆς παρ' Ὀμήρῳ. Ἡ φιλαυτία γρηγορεῖ ἤδη παρὰ τοῖς ἥρωσι τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀλλ' ὑπνώττει εἰσέτι ἐν τῇ Γενέσει.

## 4. Περιγραφή.

Αἱ παρ' Ὀμήρῳ περιγραφαὶ εἴτε φοβεραὶ εἴτε ἡδαιαί, παιδραὶ ἢ κατηφεῖς, ὑψηλαὶ ἢ χαρίεσσαι, εἰσὶ πάντοτε μακραὶ· ἡ δὲ Γραφή ἀρκεῖται συνήθως εἰς μίαν μόνην φράσιν, ἥτις θέτει τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἀναγνώστου.

## 5. Ὁμοιώσεις.

Αἱ ὁμηρικαὶ ὁμοιώσεις παρατείνονται συνήθως

διὰ παρέργων λόγων, ὁμοιάζουσαι τὰς μικρὰς ἐκείνας εἰκόνας, αἵτινες ἀναρτῶνται περὶ τὴν ὄροφὴν τῶν μνημείων, ἵνα ἀναπαύωσι τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ θεατοῦ διὰ τῆς θεᾶς ἀγροτικῶν σκηνῶν, ἐν δὲ τῇ Γραφῇ περιορίζονται εἰς ὀλίγας μόνον λέξεις, περιστῶσαι συνήθως λέοντα, χεῖμαρβρον, θύελλαν ἢ πυρκαϊάν τὸ πᾶν καταναλίσκουσαν, ἀπαντῶνται δ' ἐνίοτε ἐν τῇ Παλαιᾷ μάλιστα Διαθήκῃ καὶ μακραὶ τινες ὁμοιώσεις, ἀλλὰ τότε τὸ ἀντικείμενον προσωποποιεῖται κατὰ τὸ ἐν Ἀνατολῇ ἔθος, οἷον ἡ ἀλαζονεῖα παρίσταται ὡς κέδρος κτλ.

## 6. Τὸ ὕψηλόν.

Τὸ ὕψηλόν γεννᾶται συνήθως παρ' Ὀμήρῳ ἐκ τοῦ ἀνόλου τῶν μερῶν καὶ βαίνει βαθμηδὸν εἰς τὴν ἀκμὴν, ἐν δὲ τῇ Γραφῇ ἐπέρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπροσδόκητον ὡς ἀστραπή· πλὴν δὲ τούτου παρὰ μὲν τῷ Ἑλληνι ποιητῇ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς φράσεως εἶναι πάντοτε ἀνάλογος πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἰδέας, ἐν δὲ τῇ Γραφῇ τὸ ὕψηλόν πηγάζει πολλακίς ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ μεγέθους τῆς ἐννοίας πρὸς τὴν εὐτέλειαν τῶν λέξεων, ἥτις προξενεῖ ἀνέκφραστον τινα ἐντύπωσιν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀναγνώστου· καθότι ἐνῶ τὸ πνεῦμα αἱρεται μετέωρον εἰς τὰ ὕψη, ἡ ταπεινὴ τῆς Γραφῆς φράσις, ἀντὶ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸ ἀφίνει νὰ καταπέσῃ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ Ἰψίστου εἰς τὸν βόρβορον τοῦ

κόσμου τούτου. Τοιούτον εἶδος ὕψους ἀρμόζει εἶπερ πᾶν ἄλλο εἰς τὸ ἀπέραντον καὶ φοβερόν ὄν, ὅπερ ἄπτεται συγχρόνως τῶν μεγίστων καὶ ἐλαχίστων.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

#### Παραδείγματα.

Ὅλιγα τινὰ παραδείγματα θέλουσι καταστήσει εὐληπτοτέραν τὴν παράλληλον ταύτην τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Γραφῶν ἐξέτασιν· θέλομεν δὲ ἀκολουθήσει ἀντίθετον τάξιν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν ὄρων τῆς συγκρίσεως ταύτης, ἀρχόμενοι δηλ. ἀπὸ τοῦ ὕψηλοῦ καὶ τῶν ὁμοιωσεων καὶ καταλήγοντες εἰς τὴν ἀπλότητα καὶ ἀρχαιότητα τῶν ἠθῶν.

Ἐν τῇ Ἰλιάδι ὑπάρχει χωρίον, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα τοῦ παρ' Ὁμήρῳ ὕψηλοῦ. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀναβάς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου ἐπὶ τάφρου κατοθορυβεῖ τὸν τρωϊκὸν στρατὸν διὰ τῶν κραυγῶν. Τὸ ἐπιστέφον τὴν κεφαλὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως χρυσοῦν νέφος, ἢ ἐπ' αὐτοῦ παμφανόωσα φλόξ, ἢ σύγκρισις τῆς φλογὸς ταύτης πρὸς πυρσὸν καίοντα ἐν τῷ σκότει ἐπὶ τῆς κορυφῆς πύργου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἀχιλλέως κραυγαί, αἵτινες κατεφόβισαν τρεῖς τοὺς Τρῶας, πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ ὁμηρικὸν ὕψος, ὅπερ, ὡς ἤδη εἶπομεν, πηγάζει ἐκ τῆς συνενώσεως διαφόρων περιστάσεων καὶ τῆς πολυτελείας τῆς ἐκφράσεως.

Παραθέτω ἤδη ἕτερον εἶδος ὕψηλοῦ, οὗ ἀνυπέρβλητον εἶναι, νομίζω, τὸ λυρικὸν ὕψος.

Τὸ ῥῆμα τῆς φάραγγος Σιών \*).

Τί ἐγένετό σοι, ὅτι νῦν ἀνέβης \*\*) εἰς δώματα μάταια;

Ἐνεπλήσθη ἡ πόλις βοώντων, οἱ τραυματαῖαι σου οὐ τραυματαῖαι ἐν μαχαίρα, οὐδὲ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμων.

Ἰδοὺ Κύριος ἀφελεῖ τὸν στέφανον ὑμῶν τὸν ἐνδοξον καὶ ῥίψει ὑμᾶς ὡς σφαῖραν \*\*\*) εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον, καὶ ἐκεῖ ἀποθανεῖσθε καὶ θήσει τὸ ἄρμα ὑμῶν τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸν οἶκον τοῦ ἄρχοντός ὑμῶν εἰς καταπάτημα.

Εἰς ποῖον ἄγνωστον κόσμον μεταφέρει ἡμᾶς αἰφνης ὁ προφήτης; Τίς ὁ λαλῶν οὕτω καὶ τίνι ἀποτείνει τὸν λόγον; Ἐκαστον ἐδάφιον ἀντιφάσκει πρὸς τὸ προηγούμενον· ἡ πόλις δὲν παρίσταται πλέον ὡς ἄθροισμα οἰκιῶν, ἀλλ' ὡς γυνὴ ἢ μᾶλλον ὡς μυτηριῶδες τι ἀγνώστου φύλου ὄν, ὅπερ ἀναθαίνει εἰς τὰ δώματα ἵνα θρηγήσῃ· ὁ δὲ προφήτης οὐχ' ἤττον αὐτοῦ τετραγαγμένος ἐρωτᾷ ἐνικῶς· διατι ἀνέβης, εἶτα δὲ προσθέτει πληθυντικῶς «ῥίψει ὑμᾶς ὡς σφαῖραν εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον καὶ θήσει τὸ ἄρμα

\*) Ἰσαίας κεφ. Ο'. ἔδαφ. 1. 2. 18.

\*\*) Κατὰ τοὺς Ο'. ὅτι νῦν ἀνέβητε.

\*\*\*) Ὁ προσδιορισμὸς ὡς σφαῖραν δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο'.

ὁ μὲν τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν \*). Οὐδεὶς, πιστεύω, δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ποίησις αὐτῆ καὶ αἱ ἐκφράσεις εἶναι παράδοξοι καὶ πρωτοφανεῖς.

Ὁ Ὅμηρος ἔχει πολλὰς καὶ ὠραίας φράσεις πρὸς περιγραφὴν τοῦ βιαίου θανάτου, ἀλλ' ἡ Γραφή ὑπερέβη αὐτὰς πάσας διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων· « Κατέδεταὶ αὐτὸν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ θανάτου \*\*).

Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ θανάτου ἀντιφρικώδους καὶ φοβεροῦ θανάτου εἶναι ἐκ τῶν εἰκόνων ἐκείνων, ἃς εὕρισκει τις ἐν μόνῃ τῇ Γραφῇ· καθότι οὐδεὶς θνητὸς δύναται νὰ εὔρῃ ἐν ἑαυτῷ τοιαύτας ἐκφράσεις, ἄγνωστος δὲ εἶναι ἢ εἰς τοιοῦτον ὕψος ἄγουσα ὁδός.

Ἡ Γραφή ὀνομάζει προσέτι τὸν θάνατον « Βασιλέα τοῦ τρόμου \*\*\*), » περὶ δὲ τοῦ πονηροῦ λέγει· Ἐν γαστρὶ λήψεται ὁ δύναις, ἢ δὲ κοιλία αὐτοῦ ὑποίσει δόλον \*\*\*\*).

\*) Κατὰ τὸ καίμενον τῶν Ο'. καὶ τὴν Βουλγάταν ὁ προφήτης ἄρχεται τοῦ λόγου πληθυντικῶς, ἑρωτῶν διατὶ ἀνέβητε, εἴτα δὲ προσθέτει ἐνικῶς ἀφελεῖ τὸν στεφανόν σου καὶ θήσει τὸ ἔρμα σου κτλ· ὁ δὲ συγγραφεὺς ἠκολούθησε τὸ ἑβραϊκὸν καίμενον τῆς Γραφῆς, ὅτι μὲν χρώμενος τῇ μεταφράσει τοῦ Ἀκύλα, ὅτι δὲ ὁ ἴδιος μεταφράζων.  
Σ. Μ.

\*\*) Τὸ καίμενον τῶν Ο'. φέρει· Κατέδεταὶ δὲ αὐτοῦ τὰ ὠραῖα θάνατος (Ἰώβ Κεφ. ΙΗ') ἢ δὲ Βουλγάτα ὁ πρωτότοκος θάνατος (primogenita mors), ὁ δὲ συγγραφεὺς ἠκολούθησε τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀρίου Μοντάνου.  
Σ. Μ.

\*\*\*) Roi des érouvantelements· ἡ ἔκφρασις αὐτῆ εὔρηται εἰς μίνας τὰς τοῦ μεσαιῶνος γαλλικὰς μεταφράσεις τῶν Γραφῶν.  
Σ. Μ.

\*\*\*\*) Ἰώβ. Κεφ. ΙΕ. ἰδ. 35.

Ὁ Ἰώβ θέλων νὰ παραστήσῃ τὸ παντοδύναμον τοῦ Ὑψίστου κράζει· Γυμνός ἔδης ἐνώπιον αὐτοῦ \*), Καθιζάνει βασιλεῖς ἐπὶ θρόνους καὶ περιέδησε ζώνη τὰς ὀσφύας αὐτῶν.

Ὁ Θεοειδὴς Θεοκλύμενος καταληφθεὶς ἐν τῷ συμποσίῳ τῆς Πηνελόπης ὑπὸ ἀπαισίων προαισθημάτων κράζει.

« Ἄδειλοι, τί κακὸν τόδε πάσχετε; νυκτὶ μὲν ὑμῶν εἰλύεται κεφαλαί τε πρόσωπά τε νέρθε τε γούνα, οἰμωγὴ δὲ δέδης, δεδάκρυνται δὲ παρειαί, αἵματι δ' ἑρράδατε τοῖχοι καλαί τε μεσόδμοι· εἰδώλων δὲ πλέον πρόθυρον, πλείη δὲ καὶ αὐλή, ἱεμένων Ἐρεβόσδε ὑπὸ ζόφον· ἥλιον δὲ οὐρανοῦ ἐξαπόλωλε, κακὴ δ' ἐπιδέδρομεν ἀχλύς \*\*).

Ὅσω ὑψηλὸν καὶ ἀνύποτεθῆ τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι παρ' ἐμοί γε κριτῆ κατώτερον τῆς ὀπτασίας τοῦ Ἰώβ.

Φόβῳ δὲ καὶ ἤχῳ νυκτερινῆ ἐπιπίπτων φόβος ἐπ' ἀνθρώπους, Φρίκη μοι συνήνητσε καὶ τρόμος, καὶ μεγάλως μου τὰ ὀσφᾶ διέσεισε·

Καὶ πνεῦμα ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπῆλθεν, ἔφριξαν δὲ μοι τρίχες καὶ σάρκες.

Ἄνεστην καὶ οὐκ ἐπέγων, εἶδον καὶ οὐκ ἦν μορφή πρὸ ὀφθαλμῶν μου· ἀλλ' αὐραν καὶ φωνὴν ἤκουον \*\*\*).

\*) Ἀπόθ. Κεφ. ΚΣΤ. ἰδ. 6.

\*\*) Ὀδυσσεΐας Γ. στίχ. 351—37.

\*\*\*) Ἰώβ Κεφ. Δ. ἰδαφ. 13—16.

Ἐν τῇ Γραφῇ ὑπάρχει πολὺ ὀλιγώτερον αἷμα, σκότος καὶ εἰδῶλα ἢ παρ' Ὀμήρῳ, ἀλλὰ ἡ ἀγνωστος ἐκείνη μορφή καὶ ἡ αὐτὰ εἰσι πολλῶ τούτων φοβερώτερα.

Τοῦ δὲ ὑψηλοῦ, τοῦ πηγάζοντος ἐκ τῆς ἀντιθέσεως μεγάλης ιδέας καὶ ταπεινῆς φράσεως, θέλω παραθέσει κατωτέρω κάλλιστον παράδειγμα πραγματευόμενος περὶ τῶν ὁμοιώσεων.

Ὁ ἄοιδός τοῦ Ἰλίου θέλων νὰ περιγράψῃ νεανῖσκον καταβαλλόμενον ὑπὸ τῆς λόγχης τοῦ Μενελάου συγκρίνει αὐτὸν πρὸς ἐριθελῆς ἔρνος ἐλαίας, βρῦον λευκῶν ἀνθέων, πεφυτευμένον ἐν οἰοπόλω χώρῳ μακρὰν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ποτιζόμενον ὑπὸ κρυερῶν ὑδάτων καὶ δονούμενον ὑπὸ τῆς πνοῆς παντοίων ἀνέμων, αἴφνης δὲ ἀνάρπαστον γενόμενον ὑπὸ τοῦ λαίλαπος καὶ καταπίπτον εἰς τὰ γάματα, ἅτινα ἐδρόσιζον τὰς ρίζας αὐτοῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ μακρὰ καὶ χαριστάτη ὁμηρικὴ περιγραφή, ἣν ἀναγινώσκων νομίζει τις ὅτι ἀκροᾶται τῆς αὔρας ψιθυρίζουσης διὰ τῶν φύλλων τῆς ἐλαίας \*).

Ἡ δὲ Γραφή ἀντὶ πάντων τούτων ἀρκεῖται εἰς

\*) Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθελῆς ἐλαίης χώρῳ ἐν οἰοπόλω, εἴθ' ἔλις ἀναθέβρυγεν ὕδωρ καλὸν τυλέθασεν· τὸ δὲ τε πνοιαί δονέουσι παντοίων ἀνέμων καὶ τε βρῦσι ἀνθεὶ λευκῶν ἡλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος οὖν λαίλαπι πολλῇ ἐέβρον τ' ἐξαστρέψε καὶ ἐξετάνοσσε ἐπὶ γαίῃ κτλ.

(Ιλ. αἰ Ρ. στίχ. 55—60).

μίαν μόνην φράσιν· « Τρυγηθείη, λέγει, ὁ ἀσεβῆς ὡς ὄμφαξ πρὸ ὤρας, ἐκπέσει » δὲ ὡς ἄνθος ἐλαίας \*).

« Ἡ γῆ, κράζει ὁ Ἡσαίας, ἐκλινεν ὡς μεθύων καὶ κραιπαλῶν· μετακομισθήσεται ὡς σκηνὴ, ἀπλωθεῖσα ἐν μιᾷ νυκτί \*\*).

Ἐν τῷ ἐδαφίῳ τούτῳ εὐρίσκεται τὸ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ὑψηλόν· καθότι μετὰ τὴν λέξιν μετακομισθήσεται τὸ πνεῦμα μένει μετέωρον περιμένον μεγάλην τινὰ εἰκόνα, ἀφοῦ δὲ προσθήσῃ ὁ προφήτης ὡς σκηνὴ ἀπλωθεῖσα ἐν μιᾷ νυκτί, νομίζει τις ὅτι βλέπει τὴν γῆν, ἥτις φαίνεται ἡμῖν τόσῳ ἀπέραντος, ἀνασπασμένην ὡς ἐλαφρὸν σκηνίδιον καὶ μετακομιζομένην διὰ τοῦ ἀπείρου ὑπὸ τοῦ στήσαντος αὐτὴν πανισχύρου Ὄντος, δι' ὃν ἡ διάρχεια τῶν αἰώνων εἶναι ἴση μιᾷ νυκτί.

Τὸ δεῦτερον εἶδος τῆς ἐν τῇ Γραφῇ συγκρίσεως, ἦτοι ἡ μακρὰ σύγκρισις ἀπαντᾶται καὶ αὕτη παρὰ τῷ Ἰώβ.

Ἰγρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀσεβῆς ὑπὸ ἡλίου, καὶ ἐκ σαπρίας αὐτοῦ ὁ βράδαμος ἐξελεύσεται. Ἐπὶ συναγωγὴν λίθων κοι-

\*) Ἰώβ κεφ. ΙΕ'. ἐδάριον 33.

\*\*) Ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο'. τὸ ἐδάριον τοῦτο ἔχει ὡς ἀκολούθως· « Ταραχῆ παραχθήσεται ἡ γῆ καὶ ἐκλινεν ὡς μεθύων καὶ οἰσθήσεται ὡς ὄμφαξ πρὸ ὤρας ἡ γῆ καὶ πεσεῖται καὶ οὐ μὴ ἴσθηται ἀναστῆναι. » (Ἡσαίας κεφ. ΒΔ'. εἰδ. 20).

μάται· ἐν μέσῳ δὲ χαλίκων ζήσεται. Ἐὰν καταπύη, ὁ τόπος ψεύσεται αὐτόν \*).

Πρόσω τῷ ὄντι θαυμασία εἶναι ἡ σύγκρισις ἡ μάλλον ἡ μακρὰ αὕτη μεταφορά! Οὕτω ψεύδονται οἱ πονηροὶ ὑπὸ τῶν ἀγόνων καρδιῶν τῶν χαλίκων, λέγω, ἐν οἷς ἀπλοῦσιν ἀνοήτως τὰς ρίζας ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐπραγίας. Ἡ προσωποποιήσις αὕτη τῶν χαλίκων εἶναι σχῆμα ἄγνωστον σχεδὸν τῷ ποιητῇ τῆς Ἰωνίας.

Ὁ Ἰεζεκιὴλ προλέγων τὴν καταστροφὴν τῆς Τύρου κράζει· Ταραχθήσονται αἱ νῆες ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ φοβηθήσονται αἱ νῆσοι ἀπὸ ἡμέρας πτώσεώς σου, οὐδεὶς ἐξέρχεται ἐκ τῶν πυλῶν σου! \*\*)

Ἐπάρχει ἄρα που φοβερωτέρα ταύτης εἰκῶν; Νομίζει τις ὅτι βλέπει τὴν τόσῳ ποτὲ πολυάνθρωπον καὶ ἀφνειὰν ταύτην πόλιν ὀρθίαν μὲν εἰσέει καὶ ἐστεμμένην πύργοις καὶ ἀνακτόροις, οὐδένα δὲ περιέχουσαν κάτοικον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἢ ὑπὸ τὰς ἐρήμους πύλας.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰ παραδείγματα τῆς διηγήσεως, ἐνθα θέλομεν εὐρεῖ τὸ αἶσθημα, τὴν περιγραφὴν, τὰς εἰκόνας, τὴν ἀπλότητα καὶ ἀρχαιότητα τῶν ἠθῶν συνηνωμένα.

Τὰ κάλλιστα καὶ ποιητικώτατα ἐν τοῖς πονήμασι

\*) Ἰωβ κεφ. Η'. εἰδ. 16—18.

\*\*) Ἐν τῷ κειμένῳ τῶν Ο'. ἠλλοίπει: τὸ οὐδεὶς ἐξέρχεται ἐκ τῶν πυλῶν σου. Σ. Μ.

τοῦ Ὀμήρου χωρία εὐρίσκονται αὐτολεξί σχεδὸν καὶ ἐν τῇ Γραφῇ. Ὁ Ὀδυσσεὺς συνεστιᾶται μετὰ τοῦ Ἀλκινόου, ὁ δὲ Δημόδοκος ἄδει τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰλίου καὶ τὰς μετὰ ταῦτα συμφορὰς τῶν Ἑλλήνων.

... . αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς  
πορφύρεον μέγα φᾶρος ἐλὼν χερσὶ στιβαρῆσιν  
κὰκ κεφαλῆς εἴρυσσε, κάλυψε δὲ καλὰ πρόσωπα·  
αἶδειτο γὰρ Φαίηκας ὑπ' ὀφρύσι δάκρυα λείβων.  
ἦτοι ὅτε λήξειεν αἰείδων θεῖος ἀοιδός,  
δάκρυ' ὀμορξάμενος κεφαλῆς ἀπὸ φᾶρος ἔλεσκεν  
καὶ δέπας ἀμφικύπελλον ἐλὼν σπείσασκεν θεοῖσιν·  
αὐτὰρ ὄτ' ἄψ ἄρχοιτο καὶ ὀτρύνειαν αἰεΐδειν  
Φοιήκων οἱ ἄριστοι, ἐπεὶ τέρποντ' ἐπέεσσιν,  
ἄψ Ὀδυσσεὺς κατὰ κράτα καλυψάμενος γοάσκειν \*).

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ παρ' Ὀμήρῳ καλλοναί, δι' ἃς ἀπὸ τοσοῦτων ἤδη αἰῶνων τιμᾶται ὡς ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν· οὐδόλως δὲ καταισχύνει τὴν δόξαν αὐτοῦ τὸ ὅτι ἐνικήθη ὑπὸ ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγγραφον ὑπαγορεύοντος τοῦ Ὑψίστου· ἀλλ' ἡ ἥττα τοῦ Χίου ἀοιδοῦ εἶναι τοσοῦτω προφανῆς καὶ ἀναμφισβήτητος, ὥστε καὶ οἱ ἀσεβέστεροι τῶν κριτικῶν ἀναγκάζονται νὰ δμολογήσωσιν αὐτήν.

Οἱ πωλήσαντες τὸν Ἰωσήφ, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ἤδη παντοδυνάμου τούτου ἀνδρός ἐπιστρέφουσι πρὸς αὐ-

\*) Ὀδυσσεύς Η'. στιχ. 83—93.

τόν ἀγόντες τὸν Βενιαμίν, ὃν ὁ Ἰωσήφ ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ.

Εἰσελθὼν ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν οἰκίαν ἠρώτησεν αὐτούς· Πῶς ἔχετε; καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Εἰ ὑγιαίνει ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ πρεσβύτερος ὃν εἶπατε; ἔτι ζῆ;

Οἱ δὲ εἶπαν· Ὑγιαίνει ὁ παῖς σου ὁ πατὴρ ἡμῶν, ἔτι ζῆ. Καὶ εἶπεν· Εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ κύψαντες προσεκύνησαν αὐτῷ.

Ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ Ἰωσήφ εἶδε Βενιαμίν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ὁμομήτριον, καὶ εἶπεν· Οὗτος ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν ὁ νεώτερος, ὃν εἶπατε πρὸς με ἀγαγεῖν; Καὶ εἶπεν· Ὁ Θεὸς ἐλεῆσαι σε, τέκνον.

Ἐταράχθη δὲ Ἰωσήφ· συνεστρέφετο γὰρ τὰ ἔγκατα αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ ἐζήτηε κλαῦσαι. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ ταμεῖον ἔκλαυσεν ἐκεῖ.

Καὶ νιψάμενος τὸ πρόσωπον, ἐξελθὼν ἐνεκρατεύσατο· καὶ εἶπε· Παράθετε ἄρτους \*).

Καθεὶς δύναται νὰ συγκρίνῃ τὰ δάκρυα ταῦτα τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τὰ τοῦ Ὀδυσσεύως· τὸ χωρίον τοῦτο τῆς Γραφῆς καὶ τὸ τοῦ Ὀμήρου εἶναι ἐξίσου ὠραία, ἀλλ' ὅποια ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παθῶν διαφορά! Ὁ Ἰωσήφ, ὅστις κλαίει θεωρῶν τοὺς ἀγνώμονας αὐτοῦ ἀδελφοὺς καὶ τὸν ἀθῶον Βενιαμίν, ὁ τρόπος δι' οὗ ζητεῖ εἰδήσεις περὶ τοῦ γέροντος πατρός, ἢ πανταχοῦ ἐπικρατοῦσα κατανουκτικωτάτη ἀφέλεια καὶ ἡ παράδοξος σύγκρασις ἠδύτητος καὶ πικρίας προξενουσιν

\*) Γένεσις κεφ. ΜΓ'. ἔδαφ. 27.

ἄφατόν τινα τῷ ἀναγνώστῃ συγκίνησιν, ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἔτοιμον νὰ συγκλαύσῃ μετὰ τοῦ Ἰωσήφ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς κεκρυμμένος παρὰ τῷ Εὐμαίῳ ἐξέρχεται ἐκ τῆς καλύβης τοῦ πιστοῦ ποιμένος, ἀποδυσάμενος δὲ τὰ ἀσχημίζοντα αὐτὸν ῥάκη καὶ ἀναλαβῶν τὸ κάλλος διὰ τῆς ῥάβδου τῆς Ἀθηνᾶς παρίσταται τῷ υἱῷ·

. . . . θάμβησε δὲ μιν φίλος υἱός,  
παρβήσας δ' ἐτέρωσε βάλλ' ὄμματα, μὴ Θεὸς εἴη,  
καὶ μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·  
« Ἀλλοῖός μοι, ξεῖνε, φάνης νέον ἢ ἐπάροιθεν,  
ἄλλα δὲ εἶματ' ἔχεις, καὶ τοι χρῶς οὐκεθ' ὅμοιος.  
Ἢ μάλα τις θεὸς ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν·  
ἀλλ' ἴληθ', ἵνα κεχαρισμένα δώσωμεν ἱρὰ  
ἠδὲ χρύσεια δῶρα, τετυγμένα· φείδεο δ' ἡμέων. »  
Τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς·  
« Οὔτις τοι Θεὸς εἰμι· τί μ' ἀθανάτοισιν εἴσκεις;  
ἀλλὰ πατὴρ τέος εἰμι, τοῦ εἵνεκα σὺ στεναχίζων  
πάσχεις ἄλγεα πολλά, βίας ὑποδέγμενος ἀνδρῶν. »  
ὣς ἄρα φωνήσας υἱὸν κύσει, κὰδ δὲ παρειῶν  
δάκρυον ἤκε χαμαῖζε· πάρος δ' ἔχε νωλεμὲς αἰεὶ \*).

Πρὶν ἐξετάσωμεν τὴν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀναγνώρισιν ταύτην, θέλομεν παραθέσει τὴν τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ.

Ὁ Ἰωσήφ κρύψας ἀργυροῦν κόνδου ἐν τῷ μαρσίπ-

\*) Ὀδυσσεΐας Π. στίχ. 178.



πῶ τοῦ Βενιαμὶν διατάσσει νὰ συλλάβωσι τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰακώβ· ἀνευρεθέντος δὲ τοῦ ποτηρίου ὑποκρίνεται ὅτι θέλει κρατήσει τὸν ἔνοχον παρ' αὐτῷ ὡς οἰκέτην, ὁ δὲ Ἰούδας προσφέρει ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ, διηγούμενος τῷ Ἰωσήφ ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰακώβ, πρὶν ἀναχωρήσωσιν εἰς Αἴγυπτον.

Εἶπε δὲ ὁ πατὴρ ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς· Ἴμεῖς γινώσκετε ὅτι δύο ἔτεκε μοι ἡ γυνή,

καὶ ἐξῆλθεν ὁ εἰς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ εἶπατε ὅτι θηριόβρωτος γέγονε, καὶ οὐκ εἶδον αὐτὸν ἄχρι νῦν.

Ἐὰν οὖν λάβητε καὶ τοῦτον ἐκ τοῦ προσώπου μου, καὶ συμβῆ αὐτῷ μαλακία ἐν τῇ ὁδῷ, κατάξετέ μου τὸ γῆρας μετὰ λύπης εἰς ἔδου.

καὶ οὐκ ἠδύνατο Ἰωσήφ ἀνέχεσθαι πάντων τῶν παρεστηκότων αὐτῷ, ἀλλ' εἶπεν. Ἐξαποστείλατε πάντας ἀπ' ἐμοῦ· καὶ οὐ παρεστήκει οὐδεὶς, ἡνίκα ἀνεγνώριζετο τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

καὶ ἀφῆκε φωνὴν μετὰ κλαυθμοῦ· ἤκουσαν δὲ πάντες οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ ἀκουστὸν ἐγένετο εἰς τὸν εἶκον Φαραῶ.

εἶπε δὲ ὁ Ἰωσήφ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ· Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ· ἐστὶ ὁ πατὴρ μου ζῆ; καὶ οὐκ ἠδύνατο οἱ ἀδελφοὶ ἀποκριθῆναι αὐτῷ· ἐταράχθησαν γάρ.

εἶπε δὲ Ἰωσήφ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ· Ἐγγίσατε πρὸς με. καὶ ἤγγισαν. καὶ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ὃν ἀπέδοσθε εἰς Αἴγυπτον.

νῦν οὖν μὴ λυπεῖσθε, μηδὲ σκληρὸν ὑμῖν φανήτω ὅτι ἀπέδοσθέ με ὧδε· εἰς γὰρ ζωὴν ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ἐμπροσθεν ὑμῶν.

οὐχ' ὑμεῖς με ἀπεστάλκατε ὧδε ἀλλ' ὁ Θεός. Σπεύσατε οὖν ἀνάβητε πρὸς τὸν πατέρα μου.

καὶ ἐπιπεσὼν ἐπὶ τὸν τράχηλον Βενιαμὶν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῷ. καὶ Βενιαμὶν ἔκλαυσεν ἐπὶ τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ·

καὶ κατεφίλησεν πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

Ἰδωμεν ἤδη τίνι τρόπῳ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἶναι ἀνωτέρα τῆς τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ Τηλεμάχου.

Ὁ Ὅμηρος ὑπέπεσε καθ' ἡμᾶς εἰς μέγα σφάλμα, μεταχειριζόμενος ἐν τῇ ἀναγνώσει ταύτῃ τὸ ὑπερφυσικόν· καθότι ἐν ταῖς δραματικαῖς σκηναῖς, ὅποταν αἱ καρδίαι ὧσι συγκεκινημένοι, τὸ δὲ πάθος ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ, ἡ ἐπέμβασις θεότητος ψυχραίνει τὴν πράξιν καὶ παριστᾷ τὰ ἀληθῆ τῆς ψυχῆς αἰσθήματα ὅμοια μύθοις, ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην τὸν μυθοποιὸν ποιητὴν, ἐνθα ἤλπιζεν ὁ ἀναγνώστης νὰ εὔρη τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ῥακενδύτης Ὀδυσσεύς, ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ διὰ τινος φυσικοῦ σημείου ἤθελεν εἶναι πολλῷ συγκινητικώτερος· τοῦτο δὲ ἐνόησε, φαίνεται, καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής, παριστῶν ἡμῖν κατωτέρῳ τὸν ἥρωα τοῦ ποιήματος ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς Εὐρυκλείας ἐκ τινος ἀρχαίας οὐλῆς, ὑπὸ δὲ τοῦ Λαέρτου διὰ τῶν δεκατριῶν ὄγχων, ἃς ὁ γηραιὸς βασιλεὺς ἐδωρήσατο τῷ Ὀδυσσεῖ, νέῳ ὄντι. Πόσω ἠδύναται τις βλέπων εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ πτολιπόρθου τούτου ἦσαν οἶα

καὶ τὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ὑποκείμενα εἰς τὰς αὐτὰς φιλοστόργους ὀρμάς!

Ἡ ἀναγνώρισις ὑπάρχει πολλῶ συγκινητικώτερα ἐν τῇ Γενέσει· ἀργυροῦν ποτήριον κρύπτεται ἀθώως χάριν ἐκδικήσεως ἐν τῷ μαροσίπῳ τοῦ νεωτάτου ἀδελφοῦ, οἱ δὲ ἐνοχοὶ ὀδύρονται ἀναλογιζόμενοι τὴν λύπην τοῦ πατρός, ἂν ἐπιστρέψωσιν ἄνευ τοῦ Βενιαμίν· ἡ εἰκὼν αὐτῆ τῆς θλίψεως τοῦ Ἰακώβ συντρίβει τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἀναγνωρίζεται τοῖς ἀδελφοῖς ταχύτερον ἀφ' ὅσον ἐπεθύμει. Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βαλταῖρος ἐδάκρυεν ὑπὸ θαυμασμοῦ, ἀναγνώσκων τὸ Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ· τὸ δὲ παρ' Ὀμήρῳ Πατὴρ τέος εἰμι εἶναι· πολλῶ κατώτερον τοῦ Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ· καθότι ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἀνευρίσκει πιστόν καὶ εὐπειθῆ υἱόν, ὁ δὲ Ἰωσήφ ὀμιλεῖ ἀδελφοῖς, οἵτινες ἐπώλησαν αὐτόν· δὲν λέγει δὲ αὐτοῖς Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ἀλλὰ μόνον εἰμι ὁ Ἰωσήφ· καθότι ἡ μόνη λέξις Ἰωσήφ ἐξηγεῖ τὰ πάντα τοῖς ἐνόχοις, οἵτινες θορυβοῦνται ὡς καὶ ὁ Τηλέμαχος, οὐχὶ ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τοῦ ἐφ' ὅλης τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐλέγχων τοῦ συνειδότος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποδεικνύει διὰ μακρῶν τῷ Τηλεμάχῳ ὅτι εἶναι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ οὐδόως δεῖται τοιαύτης πολυλογίας, ἀλλὰ λέγει τοῖς ἀδελφοῖς· Ἐγγίσατε· καθότι εἶχε μὲν κράξει

Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ, μεγαλωφώνως, ἵνα ἀκουστόν γένηται εἰς τὸν οἶκον Φαραώ, ἥδη δὲ προσθέτει γεγονυῖα τῆ φωνῆ, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος ἢ ἀκούσῃ πλὴν τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ὃν ἀπέδοσθε εἰς Αἴγυπτον. Ποῦ ἀλλαχῶ δύναται νὰ εὑρηται τοιαύτην ἀπλοϊκὴν γενναιότητα καὶ ἀδυσφροσύνην;

Ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι καὶ ἡ ἀγαθότης, μεθ' ἧς ὁ Ἰωσήφ παρηγορεῖ τοὺς ἀδελφούς, λέγων· Ἔν οὖν μὴ λυπεῖσθε, μηδὲ σκληρόν ὑμῖν φανείη ὅτι ἀπέδοσθέ με ὧδε· εἰς γὰρ ζωὴν ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ἔμπροσθεν ὑμῶν. Ἡ ἔραρξή οὐδέποτε ἐπιλανθάνεται ἐν ταῖς διηγήσεσιν αὐτῆς τῆς θείας Προνοίας, ἡ δὲ χεὶρ αὐτῆ τοῦ Ἰψίστου ἡ διεσθύνουσα τὰ ἀνθρώπινα, ἅτινα φαίνονται πολλάκις ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὰς ιδιοτροπίας τῆς Τύχης, προξενεῖ μεγίστην τῷ πνεύματι ἐντύπωσιν, φιλοῦντι νὰ αἰσθάνηται ὅτι αἰώνιος σοφία μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγοῦσα αὐτόν διὰ τοῦ προσαίρου τούτου βίου εἰς τὸν αἰῶνα αὐτοῦ προωρισμόν.

Τὸ πᾶν εἶναι μέγα, ἐνθα ἐνυπάρχει ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, τὸ πᾶν δὲ μικρόν ἄνευ αὐτῆς, οὐδ' αὐτῶν τῶν εὐγενεστέρων αἰσθημάτων ἐξαιρουμένων. Ἄν ὑποθέσωμεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ, οἷα ἱστορεῖ αὐτὰ ἡ Γραφή, τὸν δὲ υἱὸν τοῦτον τοῦ Ἰακώβ ἀγαθὸν μὲν

καὶ τὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ὑποκείμενα εἰς τὰς αὐτὰς φιλοστόργους ὁρμάς!

Ἡ ἀναγνώρισις ὑπάρχει πολλῶ συγκινητικωτέρα ἐν τῇ Γενέσει· ἀργυροῦν ποτήριον κρύπτεται ἀθώως χάριν ἐκδικήσεως ἐν τῷ μαρσίπτῳ τοῦ νεωτάτου ἀδελφοῦ, οἱ δὲ ἔνοχοι ὀδύρονται ἀναλογιζόμενοι τὴν λύπην τοῦ πατρός, ἂν ἐπιστρέψωσιν ἀνευ τοῦ Βενιαμίν· ἡ εἰκὼν αὐτῆ τῆς θλίψεως τοῦ Ἰακώβ συντρίβει τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἀναγνωρίζεται τοῖς ἀδελφοῖς ταχύτερον ἀφ' ὅσον ἐπεθύμει. Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βαλταῖρος ἐδάκρυεν ὑπὸ θαυμασμοῦ, ἀναγινώσκων τὸ Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ· τὸ δὲ παρ' Ὀμήρῳ Πατὴρ τέος εἰμι εἶναι πολλῶ κατώτερον τοῦ Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ· καθότι ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἀνευρίσκει πιστὸν καὶ εὐπειθῆ υἱόν, ὁ δὲ Ἰωσήφ ὁμιλεῖ ἀδελφοῖς, οἵτινες ἐπώλησαν αὐτόν· δὲν λέγει δὲ αὐτοῖς Εἰμι ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ἀλλὰ μόνον εἰμι ὁ Ἰωσήφ· καθότι ἡ μόνη λέξις Ἰωσήφ ἐξηγεῖ τὰ πάντα τοῖς ἐνόχοις, οἵτινες θορυβοῦνται ὡς καὶ ὁ Τηλέμαχος, οὐχὶ ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ ἐφ' ὅλης τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐλέγχων τοῦ συνειδότος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποδεικνύει διὰ μακρῶν τῷ Τηλεμάχῳ ὅτι εἶναι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ οὐδὲως δεῖται τοιαύτης πολυλογίας, ἀλλὰ λέγει τοῖς ἀδελφοῖς· Ἐγγίσατε· καθότι εἶχε μὲν κράξει

Ἐγὼ εἰμι Ἰωσήφ, μεγαλῶφῶνως, ἵνα ἀκουστον γένηται εἰς τὸν οἶκον Φαραώ, ἥδη δὲ προσθέτει γεγονυῖα τῆ φωνῆ, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος ἢ ἀκούσῃ πλὴν τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, ὃν ἀπέδωσθε εἰς Αἴγυπτον. Ποῦ ἀλλαχθεῖ δύναται νὰ εὑρηται τοιαύτην ἀπλοϊκὴν γενναιότητα καὶ ἀδρυφροσύνην;

Ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι καὶ ἡ ἀγαθότης, μεθ' ἧς ὁ Ἰωσήφ παρηγορεῖ τοὺς ἀδελφούς, λέγων· Ἔν οὖν μὴ λυπεῖσθε, μηδὲ σκληρὸν ὑμῖν φανείη ὅτι ἀπέδωσθέ με ὧδε· εἰς γὰρ ζῶν ἄπεστειλέ με ὁ Θεὸς ἐμπροσθεν ὑμῶν. Ἡ Γραφή οὐδέποτε ἐπιλανθάνεται ἐν ταῖς διηγήσεσιν αὐτῆς τῆς θείας Προνοίας, ἡ δὲ χεὶρ αὐτῆ τοῦ Ἰψίστου ἡ διεσθύνουσα τὰ ἀνθρώπινα, ἅτινα φαίνονται κολλάκις ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὰς ιδιοτροπίας τῆς Τύχης, προξενεῖ μεγίστην τῷ πνεύματι ἐντύπωσιν, φιλοῦντι νὰ αἰσθάνηται ὅτι αἰῶνιος σοφία μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγεῖτα αὐτόν διὰ τοῦ προσκαίρου τούτου βίου εἰς τὸν αἰῶνα αὐτοῦ προρισμόν.

Τὸ πᾶν εἶναι μέγα, ἐνθα ἐνυπάρχει ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, τὸ πᾶν δὲ μικρόν ἀνευ αὐτῆς, οὐδ' αὐτῶν τῶν εὐγενεστέρων αἰσθημάτων ἐξαιρουμένων. Ἄν ὑποθέσωμεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ, οἷα ἱστορεῖ αὐτὰ ἡ Γραφή, τὸν δὲ υἱὸν τοῦτον τοῦ Ἰακώβ ἀγαθὸν μὲν

καὶ εὐαίσθητον, ἀλλὰ φιλόσοφον \*) καὶ λέγοντα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ· Ἡ Τύχη ἐγένετό μοι εὐνοϊκῆ, ἀντὶ ὃ Θεὸς ἀπέστειλέ με εἰς ζωήν, πάντα τότε παρίστανται μικρότερα, τὸ πάθος ἐλαττοῦται καὶ τὰ δάκρυα ξηραίνονται ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἀναγνώστου.

Ὁ Ἰωσήφ ἐναγκαλίζεται τοὺς ἀδελφούς ὡς ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν Τηλέμαχον, ἀλλ' ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Βενιαμίν· ἂν δὲ διηγείτο τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην συγγραφεὺς τις τῶν καθ' ἡμᾶς, ἤθελε πιθανῶς παραστήσει ἡμῖν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβ ἐπιπίπτοντα κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ ἐνοχωτότου τῶν ἀδελφῶν, καθιστῶν οὕτω τὸν Ἰωσήφ ἀληθῆ ἥρωα τραγωδίας, ἀλλ' ἡ Γραφή, γινώσκουσα ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ἀπέφυγε τὰς τοιαύτας ὑπερβολάς, αἵτινες καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ὅμοιον ὑποκριτῇ, πειρωμένῳ νὰ μιμηθῇ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους τῶν ἠρώων. Πλὴν δὲ τούτων ἢ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα παρομοιώσις τῶν θρήνων τοῦ Ὀδυσσεῦς πρὸς τὰς κραυγὰς γαμφώνυχος αἰγυπιοῦ, οὗ τὰ τέκνα ἀγρόται ἐξείλοντο πάρος περὶ νὰ γενέσθαι\*\*), φαίνεται μοι περιττὴ ἐν τοιαύτῃ σκηνῇ, ἐν ἣ ἤρμοζε μᾶλλον ἢ τῆς Γραφῆς ἀπλότης· Καὶ ἐπιπεσῶν ἐπὶ τὸν τράχηλον Βενιαμίν ἔ-

\*) Ἦγουν ἀσεβῆ· ἔρα τὴν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ ἑρμηνείων.

\*\*) Ὀδύσ. II. στιχ. 218.

κλαυσειν ἐπ' αὐτῷ, καὶ Βενιαμίν ἐκλαυσειν ἐπὶ τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ.

Ἡδυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἐν τῇ Γραφῇ πολλὰς ἄλλας διηγήσεις κατ' οὐδὲν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰωσήφ ἐλαττομένας, ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης δύναται ἤδη καὶ μόνος νὰ συγκρίνη αὐτὰς πρὸς τὰ μᾶλλον θαυμαζόμενα παρ' Ὀμήρῳ χωρία, παραβάλλον λ. χ. τὸ εἰδύλλιον τῆς Ρούθ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ὀδυσσεῦς ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ Εὐμαίου καὶ ἀνευρίσκων τὰς μεταξὺ τῶν ἠρώων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τωβίτ ὁμοιότητας· ὁ Πρίαμος ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ, λαβόντος τὴν μορφήν νεανίσκου, ἀλλὰ τοιοῦτος ἐφαίνετο καὶ ὁ ἠγούμενος τῷ Τωβίτ ἄγγελος, ὁ δὲ τρέχων ν' ἀναγγείλῃ τῷ γηραιῷ Τωβίτ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ κύων πολὺ ὁμοιάζει τῷ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα, ὅστις μείνας πιστὸς τῷ δεσπότη ἀναγνωρίζει αὐτὸν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ἐπαίτου καὶ εἶτα ἀποθνήσκει. Ἡ Ναυσικᾶ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραῶ πορεύονται ἀμφότεραι νὰ πλύνωσι τὰς ἐσθῆτας εἰς τὸν ποταμὸν, ἐνθα ἡ μὲν εὐρίσκει τὸν Ὀδυσσεῖα, ἡ δὲ τὸν Μωϋσῆ.

Ἐν τῇ Γραφῇ ὑπάρχουσιν ἐκφράσεις τινες κατανοητικώτεραι παρ' ἐμοί γε κριτῇ τῶν ποιητικῶν εἰκόνων τοῦ Ὀμήρου, ὅστις περιγράφων τὸ γῆρας λέγει

τοῖσι δὲ Νέστορ  
ἠδυσπέης ἀνόρουσε, λιγύς Πυλίων ἀγορητής,  
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν ἀοιδί,

τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων  
ἐφθίαθ', οἱ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἡδ' ἐγένοντο  
ἐν Πύλῳ ἠγαθήη, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασεν.

Ἡ περικοπὴ αὕτη εἶναι ἐκ τῶν καλλίστων καὶ με-  
λωδικωτάτων παρ' Ὀμήρῳ, ὃ δὲ τρίτος στίχος

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν ἀοιδῆ  
μιμείται τὴν ἡδεῖαν πειθῶ πολυπείρου γέροντος, ἀλλ'  
ἀκούσωμεν καὶ τὸν Ἰακώβ ἀποκρινόμενον τῷ Φα-  
ραῶ, ἐρωτήσαντι ποία ἡ ἡλικία αὐτοῦ·

Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου, ἃς παροικῶ, ἑκατὸν  
τριάκοντα ἔτη. Μικραὶ πονηραὶ γεγόνασιν αἱ ἡμέραι τῶν  
ἐτῶν τῆς ζωῆς μου· οὐκ ἀφίκοντο εἰς τὰς ἡμέρας τῶν  
ἐτῶν τῆς ζωῆς τῶν πατέρων μου.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ δύο ἀρχαιότατα τῆς ποιήσεως  
μνημεῖα, τὸ μὲν πλήρες φαιδρῶν εἰκόνων, τὸ δὲ με-  
λαγχολικῶν αἰσθημάτων, τὸ μὲν εἰκονίζει τὸν πρεσ-  
βύτην σχετικῶς πρὸς ἣν κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ  
θέσιν, τὸ δὲ θεωρεῖ αὐτὸν ἀτομικῶς καὶ μεμονωμέ-  
νον. Ὡς ἔπος εἰπεῖν ὁ μὲν Ὀμηρος παρακινεῖ τὸν  
ἀναγνώστην νὰ σκέπτηται περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ  
Γραφή περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

## ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Σελ. 9. Καθ' ὃν χρόνον περιηγούμενη ἐξεδόθη ἐν  
Μεδιολάνοις βιβλίον, ἐπιγραφόμενον *Ragguaglio di  
alcuni monumeuti d' antichità ed arti.* κτλ.

Ὁ ἀληθὴς τίτλος τοῦ ἀξιολόγου τούτου βιβλίου εἶναι  
*Ragguaglio del Viaggio compendioso di un dilettante  
antiquario sorpreso da corsari, condotto in Barberia  
et felicemente ripatriato. Milano 1805,* συγγραφεὺς δὲ  
αὐτοῦ ὁ Πάτερ Καρόνης, ὅστις συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλγε-  
ρινῶν καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Τύνιδα κατώρθωσε μετὰ πολυχρό-  
νιον αἰχμαλωσίαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα, ἔνθα συνέ-  
γραψε τὸ ἀνωτέρω βιβλίον, οὗ τὸ προῖον τῆς πωλήσεως  
μετεχειρίσθη εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Ὁ πολυμαθὴς οὗ-  
τος ἱερεὺς φαίνεται συμφωνῶν τῇ γνώμῃ τοῦ Σατωβριάν-  
δου περὶ τῆς θέσεως τῶν λιμένων τῆς Καρχηδόνας, οὗς  
τοποθετεῖ ἐν τῷ συνοδεύοντι τὴν *Περιήγησιν* αὐτοῦ τοπο-  
γραφικῶ σχεδίῳ, ἔνθα ὑπέθεσεν αὐτοὺς καὶ ὁ ἡμέτερος  
συγγραφεὺς.

Σελ. 22. Ὁ εὐσεβὴς οὗτος προστάτης δυστυχού-  
σης γυναικὸς ὁμοιάζει ὅπως οὖν τοῖς ἡμετέροις ἱπ-  
πόταις.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Νέας Καρχηδόνας (Carthagène)

οὶ στρατιῶται προσήνεγκον τῷ Σκηπίωνι νεάνιδα σπανίας καλλονῆς· ἀλλ' ὁ μεγάλθυμος στρατηγὸς ἀντὶ νὰ καταχρασθῆ αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν διέταξε ν' ἀναζητήσῃσι τὸν μνηστῆρα τῆς ὠραίας αἰχμαλώτου δνόματι Ἀλούτιον, εἰς ὃν ἀπέδωκεν αὐτήν. Ἡ δὲ εὐγενὴς αὐτῇ διαγωγῇ τοσοῦτον προύξενεσε τοῖς Ἰσπανοῖς θαυμασμέν, ὥστε συνεμάχησαν παραχρῆμα μετὰ τῶν Ῥωμαίων.

Σελ. 88. Ἀποχαιρετήσας ἤδη τὰς Μούσας ἐν τοῖς Μάρτυσι ν.

Ἀρχόμενος τοῦ τελευταίου ἄσματος τῶν *Μαρτύρων* ὁ Σαταβριάνδρος ἀποπέμπει τὴν Μούσαν διὰ τῶν ἀκολουθῶν κατασκευαστικῶν λόγων.

« Μούσα, ἥτις ἠδὲκῃσας νὰ με ὑποστηρίξῃς ἐν τῇ  
« μακρᾷ μου καὶ ἐπικινδύῳ πορείᾳ, ἐπάνελθε ἤδη εἰς  
« τὰς οὐρανίους μονάς· καθότι ἐγγίζει τὸ τέρμα τοῦ στα-  
« δίου μου. Δὲν θέλω πλέον διηγεῖσθαι τοὺς ἔρωτας καὶ  
« τὰ τερπνὰ ὄνειρα τῶν θνητῶν, ἀλλὰ γηράσας καταλείπω  
« τὴν λύραν. Χαῖρε παραμυθία τοῦ βίου μου, ἥτις συνεμε-  
« ρίσθησας τῶν ἡδονῶν μου καὶ τῆς λύπης. Ἐμὴν ἔτι παῖς  
« ὅτε ἐπιβᾶσα μετ' ἐμοῦ τῆς ὠκυπόρου νηὸς ὕμνησας τοὺς  
« διαβρῆγνύοντας τὰ ἰστία μου ἀνέμους, με ἠκολού-  
« θησας ὑπὸ τὴν χλοερὰν στέγην τοῦ Ἀγρίου καὶ ὑπὸ τὰς  
« ἀκατοικήτους σκιὰς τῶν δασῶν τοῦ Πίνδου. Εἰς πόσας  
« ἔκτοτε παραλίς ὠδήγησας τὸ πλανώμενον βῆμά μου |  
« Μετὰ σοῦ, ὦ Μούσα, ἐπεσκέφθην τὰς νιφθλήτους τοῦ  
« Μορβὲν κορυφάς, εἰσέδυν εἰς τὰ δάση τοῦ Ἰρμινσοῦλ, εἶδον  
« ῥέοντα τὰ νάματα τοῦ Τιβέρεως καὶ ἀνεπαύθην ὑπὸ τὰς  
« ἐλαίας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰς δάφνας τοῦ Εὐρώτα. Εἶτα  
« δέ μοι ἔδειξας τὰς παρὰ τὸν Βόσπορον ῥαδινας κυπα-

« ρίσσους καὶ τοὺς ἐρήμους παρὰ τὸν Σιμόντα τύμβους.  
« Ἰπὸ σοῦ ὀδηγούμενος ὑπερέβην τὸν ἀντίζηλον τοῦ Πα-  
« κτωλοῦ Ἑρμον, ἐγονυπέτησα παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Ἰορ-  
« δάνου καὶ ἠύχθηθην ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών κτλ. » (*Μάρτυρ.*  
*ἄσμα 6δ'.*)

Σελ. 93... ἀνασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὅτε ἐπολέμει κατὰ τῶν Οὐενέτων \*) καὶ Κυριοσολιθῶν.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ Ἐνετία ἦτο ἀποικία τῶν ἐν Γαλατία Οὐενέτων. « Τούτους οἶμαι τοὺς Οὐενέτους οἰκιστὰς  
« εἶναι τῶν κατὰ τὸν Ἀδρίαν· καὶ γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες  
« σχεδὸν τι οἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Κελτοὶ μετανέστησαν ἐκ τῆς  
« ὑπὲρ τῶν Ἄλπεων γῆς, καθάπερ καὶ οἱ Βόιοι καὶ Σένο-  
« νες. » (Στράβ. βιβλ. Δ). Οἱ Οὐενέτοι οὗτοι ἦσαν ἐμπει-  
ρότατοι τῆς ναυτικῆς, ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Καίσαρ, καθ' οὗ ἐναυμάχησαν.

Ἀρχαιολογοὶ τινες ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ μικρὰ ἐν Βρεττανίᾳ πολίχνη Κορσέντα (Corsenti), ἐν ἣ ἀνευρέθησαν Ῥωμαϊκὰί τινες ἀρχαιότητες, ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Κυριοσολιθῶν.

Σελ. 94... οἱ Γαλάται καθιστῶσι τὰς γυναῖκας κοινωνοὺς τῶν μάλλον ἀποβρῆτων βουλευμάτων.

« Ἡ διεξαγωγὴ τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων  
« ἦν ἐμπεπιστευμένη παρὰ τοῖς Γαλάταις γερουσίᾳ γυναι-  
« κῶν, ἐκλεγομένων ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Γαλα-  
« τίας. Αἱ γυναῖκες αὗται ἀπεφάσιζον περὶ τοῦ πολέμου  
« καὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἐδίκαζον τὰς πρὸς ἀλλήλας τῶν γα-  
« λτικῶν πόλεων διαφοράς. Κατὰ Πλούταρχον ἐν τῇ

\*) Ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχει κατὰ παραδρομὴν Ἐνετῶν.

« πρὸς τοὺς Γαλάτας συνθήκη τοῦ Ἀννίβα περιείχετο τὸ  
 « ἀκλόουθον ἄρθρον· « Ἐὰν Γαλάτης ὑβρίσθῃ ὑπὸ Καρχηδο-  
 « νίου, θέλει ἐγκλέσει αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδο-  
 « νιακὸν δικαστήριον, ἐὰν δὲ Καρχηδόμιος ἀδικηθῇ ὑπὸ  
 « Γαλάτου, ἡ ὑπόθεσις θέλει δικασθῇ ὑπὸ τῆς Γερουσίας  
 « τῶν Γαλατῶν γυναικῶν. » (Saint-Foix *Δοκίμιον περὶ*  
*Παρισίων*).

Σελ. 96. Τὸ εὔμηκες τῆς γυναικὸς ταύτης ἀνά-  
 στημα, ἡ λευκότης τῶν βραχιόνων κτλ.

Παρὰ τῷ Ἀμμιανῷ Μαρκελλίνῳ εὕρηται εἰκὼν τῶν γυ-  
 ναικῶν τῆς Γαλατίας, ἣτις δύναται νὰ δικαιώσῃ τὸν ἀρ-  
 ρενιωπὸν καὶ ἀνδρώδη χαρακτήρα τῆς Βελλέδας. « Αἱ Γα-  
 « λάτιδες εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑψηλότεραι καὶ ἰσχυρό-  
 « τεραι τῶν συζύγων, τὸ δὲ βλέμμα αὐτῶν εἶναι ἔτι θη-  
 « ριωδέστερον. Ὅσάκις αἱ γυναῖκες αὗται ὀργίζονται,  
 « ὁ λαιμὸς αὐτῶν ἐξηγουῖται, οἱ ὀδόντες συγκρούονται,  
 « οἱ δὲ χιονόλευκοι βραχίονες ἐπιφέρουσι θανατηφόρους  
 « πληγὰς. »

Σελ. 98. Οἱ Γαλάται προχωρήσαντες μέχρι τῆς  
 Δρυὸς, ἐν ἣ εἶχον ἀνακαλύψει τὸν ἰξόν . . .

« Οὐδὲν παρὰ Γαλάταις ἱερώτερον τοῦ ἰξοῦ καὶ τῆς  
 « δρυὸς, ἐν ἣ φύεται τὸ φυτὸν τοῦτο. Οἱ ἱερεῖς αὐτῶν  
 « ἐμφωλεύουσι συνήθως ἐν κοιλάματι δρυὸς καὶ φέρουσι  
 « κλάδον ἐκ τοῦ δένδρου τούτου ἐν πάσαις ταῖς τελεταῖς·  
 « διὸ ὠνομάσθησαν Δρυῖδαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅσάκις δὲ  
 « ἀνακαλύψωσιν ἐν τινὶ δένδρῳ τὸν ἰξόν, νομίζουσι αὐτὸν  
 « ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ συλλέγουσι μετὰ με-  
 « γίστης εὐσεβείας ἱερεὺς περιβεβλημένος λευκὴν ἐσθῆτα

« ἀναβαίνει εἰς τὸ δένδρον καὶ ἀποκόψας τὸ φυτὸν διὰ  
 « χρυσοῦς ἄρπης ρίπτει αὐτὸ εἰς ἄσπιλον σάγος· εἶτα δὲ κα-  
 « ταβάς θύει δύο λευκοὺς ταύρους κτλ. (Πλίνιος βιβλ. XVI).

Σελ. 99. Ἐμπήγουσιν οἱ Γαλάται εἰς τὸ ἔδαφος  
 γυμνὴν ῥομφαίαν.

Κατὰ τινὰς συγγραφεῖς οἱ Γαλάται ἔθετον ὡς καὶ οἱ  
 Γότθοι γυμνὸν ξίφος ἐν τῷ κέντρῳ τῆς συνελεύσεως. Ὁρα  
 Ἄμμ. Μαρκελλίνον βιβλ. λά. παράγ. 44.

Σελ. 100. Ποῦ εἶναι οἱ Δρυῖδαι, οἵτινες ἀντρέφον  
 πολυπληθῆ νεολαίαν ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν σχολαίσις;

« Οἱ Δρυῖδαι τελοῦσι τὰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς θυ-  
 « σίας, ἐρμηνεύουσι τῷ πλήθει τὰ μυστήρια τῆς θρη-  
 « σκείας καὶ ἀνατρέφουσι πολυάριθμον νεολαίαν παντα-  
 « γχόθεν συρρέουσαν εἰς τὰ σχολαία αὐτῶν· πλὴν δὲ τού-  
 « των συσκέπτονται περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ  
 « ἐὰν διαπραχθῇ κακούργημα ἢ φόνος τιμωροῦσι τὸν πταί-  
 « στην· πάντα δὲ μὴ ὑποτασσόμενον εἰς τὰς ἀποφάσεις  
 « αὐτῶν δύνανται ν' ἀποβάλλωσιν ἐκ τῶν θυσιῶν, ὅπερ  
 « θεωρεῖται ὡς μέγιστη παρὰ τοῖς Γαλάταις τιμω-  
 « ρίξ· καθότι ὁ ἀποβληθεὶς οὐδένα δύναται νὰ πλησιάσῃ  
 « καὶ μετ' οὐδενὸς νὰ ὁμιλήσῃ, ἀλλὰ θεωρεῖται ὑπὸ πάν-  
 « των ὡς ἀσεβῆς καὶ μεμιασμένος, ἐὰν δὲ ἀδικηθῇ, δὲν  
 « δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν τῶν νόμων, οὐδὲ  
 « μετέχει οὐδενὸς ποτε ἀξιώματος ἢ τιμῆς. Πάντων δὲ τῶν  
 « Δρυῖδῶν τούτων προτάταται ὁ λεγόμενος ἀρχιδρυῖδης,  
 « οὗ τοῦ κύριος μέγιστος ἐν αὐτοῖς· τούτου δὲ ἀποθανόν-  
 « τος διαδέχεται αὐτὸν ὁ μάλιστα ἐν τοῖς Δρυῖδαις ἐπι-  
 « συνέσει καὶ εὐσεβείᾳ διαπρέπων, εἰ δὲ ὑπάρχουσι πολλοὶ

« ισόβαθμοι, οἱ Δρυῖδαι συνελθόντες ἐκλέγουσι τὸν ἀρχηγόν διὰ ψηφφορίας, οὐδέποτε δὲ ἐρίζουσι διὰ τῶν ὅπλων περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης . . . . .

« Οἱ Δρυῖδαι ἀπέχουσι συνήθως ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ δὲν ὑποβάλλονται εἰς φόρους. Τὰ δὲ πλεονεκτήματα ταῦτα παρακινουσι πολλοὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ σοφὸν τάγμα τῶν Γαλατῶν ἱερέων ἢ νὰ πέμψωσιν εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς . . . Οἱ Δρυῖδαι διδάσκουσι ὅτι αἱ ψυχαὶ δὲν ἀπόλλυνται μετὰ θάνατον, ἀλλὰ μεταβαίνουσιν ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα, ἐμπνέοντες οὕτω τοῖς Γαλάταις ἀνδρίαν καὶ καταφρόνησιν τοῦ θανάτου· πλὴν δὲ τούτου ἐνασχολοῦνται περὶ τὴν ἀστρονομίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ φιλοσοφοῦσι περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἀθανάτων Θεῶν. (Καίσαρος Ἀπομνημονεύματα βιβλ. Δ.)

Ὁ δὲ Διόδωρος περιγράφει ὡς ἀκολούθως τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Γαλατῶν ἱερέων. « Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν· οὗτοι δὲ μετὰ ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων ᾄδοντες, οὓς μὲν ἕμνουσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσι. Φιλόσοφοί τε τινὲς εἰσι καὶ θεολόγοι, οὓς Δρυῖδας ὀνομάζουσιν· χρῶνται δὲ καὶ μάντεσιν, ἀπαδοχῆς μεγάλης ἀξιούντες αὐτούς· οὗτοι διὰ τε τῆς οἰωνοσκοπίας καὶ διὰ τῆς τῶν ἱερείων θυσίας τὰ μέλλοντα προλέγουσι καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ἔχουσιν ὑπήκοον. Μάλιστα δ' ὅταν περὶ τινῶν μεγάλων ἐπισκέπτονται, παράδοξον καὶ ἄπιστον ἔχουσι νόμιμον· ἄνθρωπον γὰρ κατασπείσαντες τύπτουσι μαχαίρα κατὰ τὸν ὑπὲρ τὸ διάφραγμα τόπον, καὶ πεσόντος τοῦ πληγέντος, ἐκ τῆς πτώσεως καὶ τοῦ σπαραγμοῦ τῶν μελῶν, ἔτι δὲ τῆς ταῦ

« αἵματος ῥύσεως τὸ μέλλον νοοῦσι, παλαιᾶ τινι καὶ πολυχρονίῳ παρατηρήσει περὶ τούτων πεπιστευκότες. Ἔθος δ' αὐτοῖς ἐστὶ μηδένα θυσίαν ποιεῖν ἄνευ φιλοσόφου· διὰ γὰρ τῶν ἐμπειρῶν τῆς θείας φύσεως, ὡσπερὶ τινῶν ὁμοφώνων τὰ χριστήρια τοῖς Θεοῖς φασι δεῖν προσφέρειν, καὶ διὰ τούτων οἴονται δεῖν τάγαθὰ αἰτεῖσθαι. Οὐ μόνον δὲ ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς χρείαις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τούτοις μάλιστα πείθονται καὶ τοῖς μελωδοῦσι ποιηταῖς οὐ μόνον οἱ φίλοι, ἀλλὰ καὶ πολέμιοι· πολυλάκις δὲ ἐν ταῖς παρατάξεσι πλησιαζόντων ἀλλήλοις τῶν στρατοπέδων τοῖς ζήφουσιν ἀνατεταμένους καὶ ταῖς λόγχαις προβεβλημένους, εἰς μέσον οὗτοι προελθόντες παύουσιν αὐτούς, ὡσπερ τινὰ θηρία κατεπάσαντες. Οὕτω παρὰ τοῖς ἀγριωτάτοις βαρβάρους ὁ θυμὸς εἶκει τῆς σοφίας καὶ ὁ Ἄρης αἰδεῖται τὰς Μούσας. » (Διόδωρ. βιβλ. Ε'. παρ. 31). Ὁ δὲ Στράβων λέγει περὶ αὐτῶν. « Παρὰ πᾶσι δ' ὡς ἐπίπαν τρία φύλλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶ, Βάρδοι τε καὶ Ουάταις καὶ Δρυῖδαι· Βάρδοι μὲν ὕμνηται καὶ ποιηταί, Ουάταις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι, Δρυῖδαι δὲ πρὸς τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ἀσχοῦσι· δικαιοτάτοι δὲ νομίζονται καὶ διὰ τοῦτο πιστεύονται τὰς τε ἰδιωτικὰς κρίσεις καὶ τὰς κοινὰς, ὥστε καὶ πολέμους διήτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον, τὰς δὲ φρικτὰς δίκας μάλιστα τούτοις ἐπετέτραπτο δικάζειν. Ὅταν τε φορὰ τούτων ἦ, φορὰν καὶ τῆς χώρας νομίζουσιν ὑπάρχειν. Ἀφθάρτους δὲ λέγουσι καὶ οὗτοι καὶ ἄλλοι τὰς ψυχὰς καὶ τὸν κόσμον, ἐπικρατήσιν δὲ ποτε πῦρ καὶ ὕδωρ. » (Στράβ. βιβλ. Δ' κεφ. 4). Ὁ Ἀμμαιανὸς Μαρκελλίνος ἐπι-



θεβαιοὶ τὰ παρὰ Διοδώρῳ καὶ Στράβωνι περὶ τῶν Γαλατῶν  
 ἱερέων, λέγων ὅτι οἱ μὲν Βάρδαι ἀνύμνου διὰ τῆς λύρας τὰ  
 κατορθώματα τῶν ἡρώων, οἱ δὲ Οὐάτιες ἀνηρεύνων τὰ  
 ἀπόκρυφα τῆς φύσεως, οἱ δὲ Δρυΐδαι, πρὸς ὑψηλοτέρας  
 θεωρίας τὴν διάνοιαν ὑψοῦντες ἐδίδασκαν τὴν ἀθανασίαν  
 τῆς ψυχῆς. (Ἀμμιαν. Μαρκελ. βιβλ. ΙΕ΄.)

Σελ. 100. Ἐγὼ μόνη ἐναπελείφθην ἐκ τῶν ἐννεά  
 παρθένων αἵτινες περιεκόσμου τὸ ἐν τῇ νήσῳ Σχύ-  
 νη πάμσεπτον ἱερόν.

Ὁ Στράβων περιγράφει λεπτομερῶς τὰς ἐν τῷ μυστη-  
 ριώδει τούτῳ καὶ τοῖς ἀνδράσιν ἀπροσίτῳ ναφ̄ τελετάς. « Ἐν  
 α δὲ τῷ Ἰλκεανφ̄ φασιν εἶναι νῆσον μικρὰν οὐ πᾶνυ πελα-  
 α γίαν, προκειμένην τῆς ἐκβολῆς τοῦ Δεΐγηρος ποταμοῦ·  
 α οικεῖν δὲ ταύτην τὰς τῶν Σαμνιτῶν γυναῖκας, Διονύσῳ  
 α κατεχομένης καὶ ἰλσκομένης τὸν Θεὸν τοῦτον ταῖς τε-  
 α λεταῖς τε καὶ ἄλλαις ἱεροποιαῖς· οὐκ ἐπιδαίνειν δὲ ἄνδρα  
 α τῆς νήσου, τὰς δὲ γυναῖκας αὐτὰς πλεούσας κοινωεῖν τοῖς  
 α ἀνδράσι καὶ πάλιν ἐπανιέναι. Ἔθος δ' εἶναι κατ' ἐνιαυ-  
 α τὸν ἄπαξ τὸ ἱερόν ἀποστεγάζεσθαι καὶ στεγάζεσθαι πά-  
 α λιν αὐθημερὸν πρὸ δύσεως, ἐκάστης φορτίον ἐπιφερούσης·  
 α ἥς δ' ἂν ἐκπέσῃ τὸ φορτίον, διασπᾶσθαι ταύτην ὑπὸ τῶν  
 α ἄλλων φερούσας δὲ τὰ μέρη περὶ τὸ ἱερόν μετ' εὐασμοῦ  
 α μὴ παύεσθαι πρότερον, πρὶν ἢ παύσωνται τῆς λύττης,  
 α ἄξι δὲ συμβαίνειν ὥστε τινὰ ἐμπίπτειν τὴν τοῦτο πεισο-  
 α μένην. Τοῦτο δ' ἔτι μυθωδέστερον εἶρηκεν Ἄρτεμιδώρος  
 α τὸ περὶ τοῦς κόρακας συμβαῖνον· λιμένα γὰρ τινα τῆς  
 α πικρωκεαντίδος ἱστορεῖ δύο κοράκων ἐπονομαζόμενον,  
 α φάινεσθαι δ' ἐν τούτῳ δύο κόρακας τὴν δεξιὰν πτέρυγα  
 α πικράλευκον ἔχοντες· τοῦς οὖν περὶ τινῶν ἀμφιθεατῶν-

α τας, ἀφικομένους δεῦρο ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου σανίδα θέντας  
 α ἐπιβάλλειν ψαιστά, ἐκάτερον χωρὶς· τοὺς δ' ὄρνεις ἐπι-  
 α πτάντας, τὰ μὲν ἐθεῖεν, τὰ δὲ σκορπίζειν· οὐ δ' ἂν  
 α σκορπισθῆ τὰ ψαιστά ἐκείνον νικᾶν. (Στράβ. βιβλ. Δ΄.  
 α παρ. 5).

Σελ. 100 . . . ἄμα ἀνδρωθέντας πέμπουσιν ἡμᾶς  
 οἱ Ῥωμαῖοι ν' ἀποθάνητε ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὰ σύνορα.

Οἱ Γαλάται παρῆχον τοῖς Ῥωμαίοις τοὺς ἀρίστους τῶν  
 ἰππέων· καθότι κατὰ Στράβωνα α εἰσι μὲν μαχηταὶ πάν-  
 α τες τῆ φύσει, κρείττους δ' ἰππῶται ἢ πεζοὶ καὶ ἔστι  
 α Ῥωμαίοις τῆς ἰππείας ἀρίστη πρὸς τούτων. »

Σελ. 100 . . . κατασκευάζοντες ἐπιπόνως τὰς εὐ-  
 ρείας λεωφόρους.

Πᾶς ὁ ῥίπτων τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Πετεγ-  
 γήρου ἢ τοῦ Ὀδοιορικοῦ ἀπὸ Βουρδελῆς εἰς Ἱεροσό-  
 λυμα θαυμάζει διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἑκτασιν τῶν ἐν Γαλα-  
 τία Ῥωμαϊκῶν ἀγυιῶν, ὧν τέσσαρες ἤρχοντο ἀπὸ Λουγδού-  
 νου καὶ διέτεινον μέχρι περάτων τῆς Γαλατίας.

Σελ. 100 . . . ὀδηγεῖσθε εἰς Ῥώμην, ἵνα σφάζη-  
 τε ἀλλήλους ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις.

Οἱ πλείστοι τῶν μονομάχων (gladiateurs) ἦσαν τῷ ὄντι  
 Γαλάται, ἀλλ' ἢ Βελλέδα παρεκτρέπεται ἐνταῦθα τῆς ἀλη-  
 θείας· καθότι οἱ ὁμοεινεῖς αὐτῆς δὲν ἠναγκάζοντο νὰ ἀλ-  
 ληλοσφαγοῦνται ἄκοντες ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις, ἀλλ' ἔπλη-  
 στοὶ ὄντες καὶ παρ' οὐδὲν τιθέμενοι τὴν τοῦ βίου τελευτὴν  
 ἐπὶ πολὺν πολλὰκις ἐκτιοῦς τοῖς Ῥωμαίοις ἀντὶ ἀργυρίων  
 τινῶν.

Σελ. 101 . . . αἱ μετροικήσεται εἰς Ἰσπανίαν φυ-  
 λαὶ τῶν φράγκων.

Οι Φράγκοι εἶχον τῷ ὄντι μεταβῆ εἰς Ἰσπανίαν περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐνθα διατρίψαντες δώδεκα ἔτη καὶ ἐρήμωσαντες ἅπασαν τὴν Ἀραγωνίαν ἐπέστρεψαν εἴτα εἰς τὰς ἐστίας διὰ θαλάσσης.

Σελ. 102 . . . ἠνάγκασαν αὐτὸν τρὶς νὰ σιωπήσῃ, ὃ δὲ κήρυξ ἀπέκοψεν τὴν ἄκραν τοῦ μανδύου.

Ὁ Στράβων ποιεῖται μνείαν τοῦ ἐθίμου τούτου· « Ἐάν τις θορυβῆ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσίων ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένος τὸ ξίφος κελεύει σιγᾶν μετ' ἀπειλῆς· καὶ μὴ παυομένου δὲ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ποιεῖ τὸ αὐτό, καὶ τελευταῖον δ' ἀφαιρεῖ τοῦ σάγου τοσοῦτον, ὅσον ἄχρηστον ποιῆσαι τὸ λοιπόν. » (Στράβ. βιβλ. Δ. παρ. 4).

Σελ. 102 . . . ὅτι τὸ αἷμα πρεσβύτου ἤθελεν εἶναι ἀρεστώτερον τῷ Τευτατῇ.

Οἱ Δρυῖδες ἔθουον συνήθως τοῖς Θεοῖς κακούργους, καταδικασθέντας εἰς θάνατον· ἐνίοτε ὁμως μὴ ὑπαρχόντων τοιούτων ἠναγκάζοντο νὰ θυσιάσωσι καὶ ἄθῳους· εἰ δὲ Τερτυλιανὸς καὶ ἱερὸς Αὐγουστίνος πληροφοροῦσιν ἡμᾶς ὅτι τὸ θῦμα ἦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρεσβύτης.

Σελ. 102 . . . μέχρις οὗ ὁ πατὴρ τοῦ σκότους Δις ἐπισκιάσῃ καὶ αὖθις τοὺς οὐρανοὺς . . .

Κατὰ τὸν Ἰούλιον Καίσαρα οἱ Γαλάται ἀνεγνώριζον ὡς πατέρα αὐτῶν τὸν Δις ἢ Πλούτωνα· καὶ διὰ τοῦτο ἠρίθμουον κατὰ νύκτας καὶ ἐτέλουον τὰς θυσίας αὐτῶν ἐν τῷ σκότει. Τινὲς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀρχαιολόγων διασχυρίσθησαν ὅτι ὁ Καίσαρ ἠπατάτο, ἀλλὰ δι' οὐδεμιᾶς πειστικῆς ἀποδείξεως ὑποστηρίζουσι τὴν ἀξίωσιν ταύτην.

Σελ. 105 . . . τὸ βλέμμα αὐτῆς ἦτο γοργόν, τὸ

στόμα ὄπωσοῦν ὑπερήφανον . . . ἢ δὲ ὑπεροπτικὴ συμπεριφορὰ . . .

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι συμφωνοῦσι παριστῶντες ἡμῖν τὴν ἀλαζονεῖαν ὡς τὸ μέγιστον τῶν Γαλατῶν ἐλάττωμα. Κατὰ Διόδωρον ἐνησμενίζοντο μεταχειριζόμενοι πομπῶδεις ἐκφράσεις καὶ πολλὰ λέγοντες ἐν ὑπερβολαῖς ἐπ' αὐξήσει μὲν ἑαυτῶν μειώσει δὲ τῶν ἄλλων, ὃ δὲ Στράβων λέγει περὶ αὐτῶν « τῷ δ' ἀπλῶ καὶ θυμικῶ πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ ἀλαζονικὸν πρόσσεσι καὶ τὸ φιλόκοσμον. »

Σελ. 106. Αἱ Γαλάτιδες γόησαι διεγείρουσιν ἢ κατευνάζουσιν τὰς τρικυμίας, δύνανται νὰ καταστῶσιν ἀόρατοι κτλ.

Ὁ Πομπώνιος Μέλας λέγει που θετικῶς ὅτι αἱ παρθένοι τῆς νήσου Σαύνης ἐνομίζοντο κάτοχοι τῆς ὑπερφυσικῆς ἰσχύος, περὶ ἧς ὁ λόγος παρὰ τῇ Βελλέδᾳ. Ὅρα καὶ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Saint-Foix *Δοκίμιον περὶ Παρισίων* τόμ. Α'.

Σελ. 107. Δὲν ἤκουσας πηγὴν ψιθυρίζουσαν εἰς τὸ δάσος καὶ αὖραν σείουσαν τὴν ἐπὶ τοῦ παραθύρου σου χλόην;

Κατὰ τὸν Ἰούλιον Καίσαρα (βιβλ. Α.) οἱ Γαλάται ἐνόμιζον ὅτι ὁ φλοῖσθος τῶν ὑδάτων καὶ ὁ διὰ τῶν φύλλων ψιθυρισμὸς τοῦ ἀνέμου προεσήμαινον αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα.

Σελ. 108 . . . ἐφαίνετο ἐξηραμένος κορμὸς, ὃν ἐλάτρευον ἀπεκχλοῦντες Ἴρμινσοῦλ.

« Οἱ Σάξωνες ἐλάτρευον, λέγει ὁ Ἀδάμ Βρέμης, ὑψηλόν » τινὰ κορμόν, ὃν ἐκάλουν Ἴρμινσοῦλ. (Histor. » Eccles Germ bib III). Ἀλλὰ καὶ οἱ Γαλάται ἐλάτρευον τὰ δένδρα,

δτε μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τευτατῆ, δτε δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰρμίν ἢ Ἐρμάν, ὅπερ ἐσήμεινε παρὰ Κέλταις Θεὸς τοῦ πολέμου. Τῶν δὲ ἀπὸ τῶν δένδρων ἀνηρητημένων ὄπλων ποιεῖται μνεῖαν ὁ Τάκιτος (*Χρονικ.* βιβλ. Α. παρ. 59), περιζῶν ἡμῖν τὸν Ἀρμίνιον ἀνάμνησκοντα τοὺς Γερμανοὺς, ἵνα ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅτι πολλάκις ἀνῆρτησαν εἰς τὰ πατέρωα δάση τὰ ὄπλα τῶν ἠττηθέντων Ῥωμαίων.

Σελ. 110. Γαλάτις ὑπεσχέθη ποτε τῷ Διοκλητιανῷ τὴν πορφύραν.

Ὁ Διοκλητιανὸς ἦτο εἰσῆτι ἀπλοῦς ἀξιώματικὸς δτε σονέτυχεν ἐν Γαλατία μάντιδι, ἣτις προεῖπεν αὐτῷ ὅτι ἐστὶ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ φονεύσῃ τὸν *Aper*, ὅπερ σημαίνει λατινιστὶ σὺς. Ὁ Διοκλητιανὸς ἤρξατο ἐκτοτε θηρεύων νυχθημερὸν σὺς, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον θηρίον κατάρθωσε νὰ φονεύσῃ. Ἐν τούτοις ὁ ἐπαρχος τῶν δορυφόρων Ἄπερος (*Aper*) ἐδηλητηρίσας τὸν Νομεριανόν, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς φονεύσας ἰδίαις χερσὶ τὸν Ἄπερον τοῦτον διεδέξατο τὸν δηλητηριασθέντα αὐτοκράτορα.

Σελ. 110. Θέλω ἐξοπλίσει τοὺς ἡμετέρους πολεμιστάς, οἵτινες τοσοῦτους ἤδη ἀνέδειξαν αὐτοκράτορας.

Ὁ Κλαύδιος, Βιτέλλιος κτλ. ἐκηρύχθησαν αὐτοκράτορες ἐν Γαλατία· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἔλεγον ὅτι πάντες οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἤρχοντο παρὰ τοῖς Γαλάταις.

Σελ. 111. Μένουσιν σπήλαια ἐν Γαλατία, ἐν οἷς θέλω ἀποκρύψει ὡς ἄλλη Ἐπονίνη τὸν σύζυγόν μου.

Ἡ Ἐπονίνη ἦν σύζυγος τοῦ Ἰουλίου Σεβίνου, Γαλάτου ἀρχηγτος, ὅστις ἐπικρατῆς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐε-

σπασιανοῦ ἐνίκηθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἠναγκάσθη νὰ κρυβῆ εἰς ὑπόγειον τάφον, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ὄργην τοῦ νικητοῦ. Ἡ δὲ πιστὴ τοῦ Σεβίνου σύζυγος ἔσπευσε νὰ συνταφῇ μετ' αὐτοῦ· διηγάγον δὲ ἀμφότεροι ἐννέα ὀλόκληρα ἔτη ἐν τῷ μνήματι ἐκείνῳ, μέχρις οὗ ἀνακαλυφθέντες ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ Οὐεσπσιανοῦ ἀπῆχθησαν εἰς Ῥώμην, ἐνθα ἐθανατώθησαν.

Σελ. 114 . . . Παρὰ τὴν ἀκτὴν ταύτην οἰκοῦσιν ἄγνωστοι εἰς σὲ ἀλιεῖς κτλ.

Ὁ μῦθος οὗτος περὶ μετοικήσεως τῶν ψυχῶν ἐλήφθη αὐτολεξί σχεδὸν ἐκ τοῦ Προκοπίου. Ὅρα Ἱστορ. Γότθ. βιβλ. ΣΓ. κεφ. 20. Ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς *Ἠθικοῖς* ποιεῖται καὶ οὗτος μνεῖαν τῆς μετοικήσεως ταύτης καὶ τοῦ προαναγγέλλοντος αὐτὴν πυρίνου σίφωνος,

Σελ. 115. Ὅσακις γίνεται κηδεῖα, γράφε μοι καὶ ῥίπτε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν νεκρικὴν πυράν.

Ὁ Διόδωρος ποιεῖται μνεῖαν τοῦ παρὰ Γαλάτις μέσου τούτου ἀνταποκρίσεως μετὰ τῶν νεκρῶν. « Κατὰ τὰς ταφὰς τῶν τετελευτηκότων ἐνίοις ἐπιστολάς γέγραμμένας « τοῖς οἰκειοῖς τετελευτηκόσιν ἐμβάλλειν εἰς τὴν πυράν, ὡς « τῶν τετελευτηκότων ἀνάγνωστομένων ταύτας. »

Σελ. 116. Ὁ ἄδης ἔδωκε τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ τούτου Ἰμμεναίου.

Ὁ συγγραφεὺς ἐμιμήθη ἐνταῦθα τοὺς περιφήμους στίχους τῆς *Airéidos*.

. . . . Prima et Tellus et pronuba juuō  
Dant signum fulsere ignes, et conscius aether  
Connubiis, summoque ulularunt vertice nymphāe.

Τ Ε Λ Ο Σ.

(Τόμ. Δ')

## ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ:

Σελ. 11	στίχ. 9	ἀντὶ ἀρνησίουθησκει	γράφ. ἀρνησίουθησκει
» 13	» 17	» ὑμνησθεῖσαι	» ὑμνηθεῖσαι
» »	ἐν σημειώσ.	» δρόμοις	» δόμοις
» 22	στίχ. 6	» ἀστυκότης	» ἀστικότης
» 26	» 10	» οἱ θεοὶ	» οἱ Θεοὶ
» 27	» 21	» θεῶν	» Θεῶν
» 105	» 15	» μετεῖχε	» μετείχεν
» 106	» 42	» ἐπανάλαβε	» ἐπανάλαβεν
» 112	» 7	» Πολλοὶ	» Πολλοὶ
» 165	» 6	» βαθμὸν τοῦτο	» βαθμὸν τοῦτον
» 168	» 2	» ἀπεποιήθασαν	» ἀπεποιήθησαν
» 172	» 25	» Γενεράλιφον	» Γενεράλιφον



## ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ

## ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

Ἐν Μαγχεστρία.

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Δημητρ. Ε. Ροδοκανάκη).

	Σώμ.
Στ. Η. Τζιτζίνιας	10
Ἀρ. Εὐμορφόπουλος	10
Ἀλ. Σοφιανός	4
Κ. Ν. Ταμβάκος	3
Στ. Ν. Φραγκόπουλος	2
Κ. Ζ. Σκαραμαγκᾶς	2
Στεφ. Σκυλίτσης	1
Δ. Ν. Τζαλίκης	2
Α. Μ. Κοπχύλης	1
Ν. Μανιάκης	1
Μ. Χαλδουβάκης	1
Ε. Μ. Μαυρογορδάτος	1
Ν. Μ. Καράλης	1
Δ. Παππᾶς	1
Ἐμ. Παρόδης	2
Π. Κ. Σαλβάγος	2
Α. Σεβαστόπουλος	1

	Σώμ.
N. E. Ζυγομαλάς . . . . .	4
X. Δαμπίκης . . . . .	4
Βίδοβας . . . . .	3
K. H. Βαρσαμής . . . . .	4
Κυριακός . . . . .	2
Στ. Ρίζος . . . . .	2
Βλαδίκας . . . . .	4
Σ. Ίωβανόβιτς . . . . .	4
A. Z. Ζερβουδάκης . . . . .	4
Ίω. Χορύδης . . . . .	3
Βαλλής . . . . .	4
Στ. I. Νεγρεπόντες . . . . .	4
K. Ζάππας . . . . .	4
Μησιάτης . . . . .	4
Ρακτιβάν . . . . .	4
N. A. Αλφιέρης . . . . .	4
Παπάζογλου . . . . .	4
Ναμακώφ . . . . .	4
Ζαχαράκης . . . . .	1
Δ. E. Ροδοκανάκης . . . . .	20

Ἐν Λιβερόλει.

Ἄδελφοὶ Πικπαγιάννης . . . . .	15
K. M. Ράλλης . . . . .	4
A. Σεκιάρης . . . . .	3
Π. A. Ράλλης . . . . .	3
Z. Π. Σκυλίτσης . . . . .	4

	Σώμ.
I. Π. Σκυλίτσης . . . . .	2
Π. Z. Ροδοκανάκης . . . . .	4
Δ. Παπαλάς . . . . .	4
A. Κορνήλιος . . . . .	4
Δ. A. Μαυρογορδάτος . . . . .	4
M. Γεωργαλάς . . . . .	4
M. Σ. Ροδοκανάκης . . . . .	4
Κωνστ. Πικππᾶς . . . . .	4
K. Δ. Ροδοκανάκης . . . . .	4
E. Z. Νεγρεπόντες . . . . .	4
I. K. Χορέμης . . . . .	4
Γρηγόριος Τύμπας . . . . .	4
Δ. N. Γιαννακόπουλος . . . . .	4
N. Φαχίρης . . . . .	1
Γ. Ψύχας . . . . .	4
Δ. A. Φάχρης . . . . .	4

Ἐν Γαλατσίῳ.

(Ἐπιμελεία τοῦ K. E. Γεωργαντοπούλου).

Ἰωάν. Π. Σεκιάρης . . . . .	5
Γ. Σ. Βλαστός . . . . .	2
K. Σκουμάνος . . . . .	2
Δ. Πηρρίδης . . . . .	2
M. Ἀβράμοβιτς . . . . .	1
Κυστάθ. Γεωργαντόπουλος . . . . .	4
Π. Εὐστρατιάδης . . . . .	4
E. Μαυρογέννης . . . . .	4

	Σώμ.
Κ. Βόσιας . . . . .	4
Ν. Τ. Καρανιδός . . . . .	4
Γ. Β. Γεωργιάδης . . . . .	4
Μ. Βενιέρης . . . . .	4
Α. Δεβέντης . . . . .	4
Γ. Αλεξάνης . . . . .	4
Στ. Γκιόνης . . . . .	4
Χ. Εὐγενειάδης . . . . .	4
Η. Βακάς . . . . .	4
Χρ. Μαστραπᾶς . . . . .	4
Τ. Γρυμάλτης . . . . .	4
Χ. Λουλούδης . . . . .	4
Γεώρ. Στυλιανός . . . . .	4
Αδ. Νεγρεπόντης . . . . .	4
Α. Καλέργης . . . . .	4
Γ. Πιτῆς . . . . .	4
Τ. Ζωγράφος . . . . .	4
Ν. Σ. Ροϊδης . . . . .	5

## Ἐν Κρατιόβῃ.

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Α. Καλέργη).

Β. Λεοντόπουλος . . . . .	4
Ἰω. Τζόνιας . . . . .	4
Γεώρ. Κατελοῦτζος . . . . .	4
Ἐμμ. Βλαστός . . . . .	4
Κ. Γλοβαρίδης . . . . .	4

	Σώμ.
Κ. Δημήτροβιτς . . . . .	4
Κ. Σιμωνίδης . . . . .	1
Λάζαρος Παππᾶ . . . . .	4
Στεφ. Βερών . . . . .	4

## Ἐν Κισνοβίῳ.

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Π. Συναδινού).

Ὁ Πανιερότ. Μητροπολ. Παγανιανῆς Νίκανδρος . . . . .	1
Ὁ Πανος. Ἀρχιμανδρ. Σαμουήλ . . . . .	4
Ὁ Πανος. Ἀρχιμανδρίτ. Βατοπεδίου Δωρόθεος Εὐελπίδης . . . . .	2
Ὁ Πανος. Ἡγούμενος Βητοπεδίου Φιλάρετος . . . . .	4

## Οἱ Κύριοι.

Παντολ. Συναδινός . . . . .	2
Κωνστ. Παππαλαζάρου . . . . .	4
Δημήτριος Καμπόλης . . . . .	4
Κ. Χρηστίδης . . . . .	4
Θωμᾶς Τόμοβιτς . . . . .	4
Λουκᾶς Καλθοκορέσης . . . . .	4
Κωνσ. Ἀνδριανόπουλος . . . . .	4
Κωνστ. Δάλλας . . . . .	4
Μιχ. Λαγκαδάς . . . . .	4

## Ἐν Καλαφατίῳ.

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Εὐστρ. Ν. Ροϊδου).

Χριστόφ. Μιχαήλ . . . . .	4
Δημ. Γεωργιάδης . . . . .	4

	Σώμ.
Κ. Ζ. Ζήτη . . . . .	1
Κ. Σ. Αντόπας . . . . .	4
Κωνστ. Αναστασίου . . . . .	4
Ν. Α. Κούμπας . . . . .	1
Πέτρος Κ. Βερών . . . . .	4
Εύστρ. Ν. Ροΐδης . . . . .	10

Ἐν Βρατλα.

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Στεφ. Ν. Ροΐδου).

Α. Μελάς . . . . .	1
Δημ. Γρυμάλτης . . . . .	1
Γ. Χ. Παππαζογλους . . . . .	4
Α. Ν. Κυριακού . . . . .	4
Γ. Η. Ἀλεξανδράτος . . . . .	4
Δ. Α. Καρούσος . . . . .	4
Αθ. Λομβάρδος . . . . .	4
Π. Φενερλής . . . . .	1
Α. Δ. Συσιμάνης . . . . .	4
Π. Ἀρκουδάρης . . . . .	4
Γ. Ἰωαννίδης . . . . .	4
Ἀρ. Σταθάτος . . . . .	4
Λοκτ. Διονύσιος Εἰσπρατιάδης . . . . .	4
Π. Κλωνής . . . . .	4
Γ. Σιγάλας . . . . .	1
Κ. Πόποβιχ . . . . .	4
Ἀρ. Χ. Κώσσα . . . . .	4
Βασίλειος Δ. Μαλιώτζης . . . . .	4

	Σώμ.
Ἰω. Φαράγκας . . . . .	4
Β. Μιχαϊλίδης . . . . .	4
Ρ. Α. Καντακίτης . . . . .	4
Χ. Καλφόγλους . . . . .	4
Ἐμ. Ποτούς . . . . .	4
Δ. Βουρουκλάς . . . . .	4
Ρ. Μαυρίκης . . . . .	1
Στ. Ζαστέλης . . . . .	1
Κ. Πολυχροναΐδης . . . . .	4
Λάζαρος Καλφόγλους . . . . .	4
Γ. Παππαδόπουλος . . . . .	4
Ν. Γ. Τετοριάν . . . . .	1
Κ. Μ. Πόποβιχ . . . . .	4
Γ. Καραβιάς . . . . .	4
Δ. Α. Κοροναίος . . . . .	4
Νάννος Θεοχρίδης . . . . .	4
Αναστάσιος Κ. Γκίμπας . . . . .	4

Ἐν Ἰασίῳ

(Ἐπιμελεία τοῦ Ἐκλαμ. Πρίγκηπος  
Κ. Α. Μουρούζη).

Ἄλ. Α. Μουρούζης . . . . .	Σώμ. 10
Ε. Ἀλκάσης . . . . .	3
Hengg . . . . .	4
Hutter . . . . .	4
Ἀλέξ. Ν. Σούτσος . . . . .	4
Ἐαδοκ' Ροσσέτης . . . . .	4

(*Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Κ. Νικολαΐδου*).

	Σώμ.
Ἀρχ. Ἀναν. Γκόλιας . . . . .	4
» Ἀγάπιος Μπαρμποπού . . . . .	4
» Παγηράτιος Β. . . . .	4
Προηγούμενος Κύριλλος Β. . . . .	1
Ἱεροδ. Ἀγαθάγγελος Β. . . . .	4
Π. Βαλιάνος . . . . .	4
Στάματης . . . . .	4
Ἰωάν. Πολυχρονιάδης . . . . .	8
Φ. Βελλής . . . . .	4
Ἄρ. Ἱερόθ. Παπαουσιίου . . . . .	4
Γεώρ. Μαυροκορδάτος . . . . .	4
Ἐπ. Καμπανάκης . . . . .	4
Ἀρχ. Ἱερόθεος Γαλατᾶς . . . . .	4
Ἰωάννης Βλαχόπουλος . . . . .	4
Ἄντ. Φιωρέντης . . . . .	4
Ν. Βενάκης . . . . .	4
Ἄρ. Ζαχαρόπουλος . . . . .	4
Φώτιος Σκουλης . . . . .	4
Δημήτριος Ἀργέντης . . . . .	4
Ἰωσήφ Φάρρας . . . . .	4

*Αἱ φιλόμουσοι Κυρίες:*

Μαρία Θ. Βαστάκη . . . . .	2
Ἐλένη Καστρινοῦ . . . . .	2
Ἐλένη Νικολαΐδου . . . . .	2
Ἀριάδνη Πολυχρονιάδη . . . . .	4

*Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Μαθαίου Μάνθου.*

	Σώμ.
Ἀριστείδης Ἀστεριάδης . . . . .	4
Δόκτωρ Σ. Σ. Λοβέρδος . . . . .	4
Χριστ. Θ. Μάσσου . . . . .	4
Ἐξάρχ. Ἀρχιμανδρ. Ἀθανάσιος . . . . .	2
Κύριλλος Ἱεροδ. Νικολαΐδης . . . . .	4
Στέφανος Πολύζου . . . . .	4
Νικόλαος Λαμπρινός . . . . .	1
Ἰωάν. Βέκερ . . . . .	4
Α. Α. Φωτεινός . . . . .	2
Ν. Σακελλαρίδης . . . . .	4
Ἀλέξ. Κούσιου . . . . .	2
Κωστάκ. Φόγας . . . . .	4
Η. Tawel . . . . .	4
Κ. Κατζόπουλος Καμποβίτης . . . . .	4
Ἠγούμενος τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Ἀρχιμ. Νεόφυτος	
Ἀργυροκαστρινός . . . . .	1
Ἄνιστάς. Στοΐδης . . . . .	4
Θ. Βαστάκης . . . . .	2
Δογοθέτης Νικολ. Μήλος . . . . .	4
Γεώργ. Καστρινός . . . . .	4
Ὁ ἱππότης Ποστέλνικος Ῥοδοκάνος Χαρτουλάρης	4
Γεώρ. Γοζαδίνος . . . . .	4
Ὁ ἱππότης Ἀλέξ. Πλακίδας . . . . .	2
Δημήτρ. Χριστοδ. Δονάτου . . . . .	1

*Ἐν Πετροπόλει.*

(*Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Δ. Π. Ῥοδοκαράκη*).

Δ. Βερναρδάκης . . . . .	Σώμ. 20
--------------------------	---------



	Σόμ.
I. Κοντογιαννάκης . . . . .	5
Π. Σκαρμαγκάς . . . . .	5
Δ. Π. Ροδοκανάκης . . . . .	2

## Ἐν Ὀδησσῷ

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Ἐμμ. Βουτσινᾶ).

Ἀλέξ. Λάτρης . . . . .	4
Ἰωάννης Μαῦρος . . . . .	2
Ἡ Πριγκιπέσσα Γκακκρίν . . . . .	4
Σ. Ἰγγλέσης . . . . .	4
Π. Ροδοκανάκης . . . . .	4
Ἐμμ. Βουτσινᾶς . . . . .	3
Ἰω. Βουτσινᾶς . . . . .	4
Ἐπ. Βλασσόπουλος . . . . .	4
I. Σκλάβος . . . . .	4
Δμ. Μαυρογορδάτος . . . . .	4

## Ἐν Βερδλούσκα.

Ἰω. Παππαδάκης . . . . .	2
Ἀναστ. Σβορόνος . . . . .	4
Ἰω. Γιαμβίλλης . . . . .	4
Σ. Σταυρόπουλος . . . . .	4
Π. Στούπου . . . . .	4
I. Στάμπος . . . . .	4
I'. Κομποθέρας . . . . .	4

## Ἐν Μπέλτσαις

(Ἐπιμελεία τῶν Κυρίων Κάσσου).

Γεώρ. Κακουράτος . . . . .	4
----------------------------	---

	Σόμ.
Κων. I. Κάσσος . . . . .	4
Στεφ. Κάσσος . . . . .	4
Αἱ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, Ἀριστείδης καὶ Νικόλαος	1
Δημήτριος Τζιολάκης . . . . .	4
Ἀναστάσιος Τζιάμπαλης . . . . .	4
Θεοχάρ. Ἄν. Κούσσου . . . . .	4
Κωνσταντῖνος Δωρίδης . . . . .	4
Βασίλειος Κοντζιώτης . . . . .	4
Γεώργιος Τζίρου . . . . .	4
Γεώργιος Δέμπογλου . . . . .	1
Γεώργιος Τζιάμπαλης . . . . .	4
Μιχαὴλ Μπούζνας . . . . .	4
Νικόλαος Νικολόπουλος . . . . .	4
Ἀδελφοὶ Βασίλειος καὶ Γεώργιος Κοκκοράτου . . . . .	4
Παναγιώτης Γούστης . . . . .	4
Βασίλειος Φραγκόπουλος . . . . .	4
Μιχαὴλ Μακαρέσκο . . . . .	4
Ἰωάννης Κόκκινος . . . . .	4
Γεώργ. Ἀνδριανόπουλος . . . . .	4
Παναγιώτης Γαζέλος . . . . .	1
Σάββας Α. Κόκκλης . . . . .	4
Ἀλέξ. Μιμῆς . . . . .	4
Πολύχρ. Μάλαστζ . . . . .	4

## Ἐν Ῥοστοβίῳ

(Ἐπιμελεία τοῦ Κ. Αἰτων. Μικροκύκη).

X. Πανχς . . . . .	3
--------------------	---

	Σώμ.
Ι. Ε. Μικρούλακης . . . . .	1
Χ. Κλίντος . . . . .	1
Διογενίδης . . . . .	1
Ίωάννης Μάμολας . . . . .	1
Διονύσιος Ξοδίκης . . . . .	1
Β. Μπιρμπιτζούκης . . . . .	1

## Ἐν Ταϊγανίῳ

(Ἐπιμελεία τοῦ αὐτοῦ)

Δ. Α. Μαυρογορδάτος . . . . .	1
Μιχαήλ Ἀνδρεάδης . . . . .	1
Ζ. Σιφναῖος . . . . .	1
Ἀντώνιος Μαριολάκης . . . . .	2
Ἰω. Π. Σκαρμαγκᾶς . . . . .	1
Ἄθ. Χαρχμῆς . . . . .	1
Πέτρος Ι. Σκαρμαγκᾶς . . . . .	1
Σ. Μ. Κλαδάς . . . . .	1
Α. Β. Ἀναστασιάδης . . . . .	1
Α. Α. Βλαστός . . . . .	1
Ν. Παπασταματιάδης . . . . .	1
Ν. Φαλιέρος . . . . .	1
Κωνστ. Γ. Βαλίσκάριος . . . . .	1
Δ. Μ. Πετροκόκκινος . . . . .	1
Π. Κουσευλέντης . . . . .	1
Ἀντώνιος Σφαέλος . . . . .	1
Κωνστ. Νικολαΐδης . . . . .	1
Πολύβιος Φενερλής . . . . .	1

	Σώμ.
Παντ. Φιλιππίριος . . . . .	1
Νικόλαος Σκύρδης . . . . .	1
Πρόδρομος Χ. Χρήστου . . . . .	1
Νικόλαος Μωραϊτίνης . . . . .	1
Κωνσταντῖνος Θεοχαρίδης . . . . .	1
Σταμάτης Μ. Μαυρογορδάτος . . . . .	1
Δημήτριος Νεγρεπόντες . . . . .	1
Κωνσταντῖνος Ρουκάνης . . . . .	1

## Ἐν Σύρῳ.

Π. Παλαιολόγος . . . . .	1
Π. Δ. Δάρας . . . . .	1
Π. Μαριολάκης . . . . .	1
Σ. Σ. Σκαρμαγκᾶς . . . . .	1
Σ. Ν. Κυδωνάκης . . . . .	1
Κ. Ρίζος . . . . .	1
Α. Κοντόσταυλος . . . . .	1
Θ. Κοντόσταυλος . . . . .	1
Μ. Χωραφᾶς . . . . .	1
Ι. Φ. Πασπάτης . . . . .	1
Π. Ζίφος . . . . .	1
Γ. Ζίφος . . . . .	1
Α. Πόλιτας . . . . .	1
Σ. Παγίδας . . . . .	1
Α. Κρεζής . . . . .	1
Ἰω. Α. Δαμαλάς . . . . .	1
Ἐπαμ. Ζ. Κορκινός . . . . .	1
Ν. Τζαμαδός . . . . .	1

	Σώμ.
Πέτρος Ράλλης . . . . .	1
Φρ. Κριεζής . . . . .	1
Χ. Εθαγγελίδης . . . . .	4
Αντώνιος Μικρούλακης . . . . .	15

Ἐν Θήρῃ

(Ἐπιμελεία *I. Δεκιγάλα*).

Ἄνδρ. Ταβολάρος . . . . .	1
Γολλιέλιμος Α. Πάνος . . . . .	1
Γολλιέλιμος Γάσπ. Ἄλβος . . . . .	1
Γάσπαρ. Δελένδης . . . . .	1
Ι. Π. Φουφόπουλος . . . . .	1

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ

(Ἐπιμελεία *M. Καλογνώμου*).

Κ. Λαμπρικύδης . . . . .	3
Θ. Ψύχας . . . . .	3
Στέφ. Ψύχας . . . . .	3
Πάνος Π. Πίσας . . . . .	2
Ν. Χαρίλαος . . . . .	2
Ν. Ῥαφτόπουλος . . . . .	2
Γ. Καλουτάς . . . . .	1
Γ. Ἀβέρωφ . . . . .	3
Σ. Πέτροβιτς . . . . .	1
Μηχ. Καλόγνωμος . . . . .	3

*Ἡ πρώτη φιλολογικὴ συνηγορία  
ὕπὲρ τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας*

Τὸ «Ὀδοιπορικὸ» τοῦ Σατωμπριάν εἶναι ἡ πρώτη οὐσιαστικὰ φιλολογικὴ δουλειὰ τοῦ νεαροῦ τότε (1860) Ἑμμανουήλ Ροῦθι. Ὁ πανέξυπνος αὐτὸς διανοούμενος τοῦ τελευταίου μισοῦ τοῦ περασμένου αἰῶνα ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους πνευματικούς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας ποὺ δὲν τὸν διέκρινε ἡ μακαριότητα μιᾶς ἑλληνοκεντρικῆς πνευματικῆς αὐτάρκειας. Τὰ διδάγματά του μιᾶς ἐκπλήττουν σήμερα καθὼς τὰ δλέπουμε νὰ παραλαύουν στὶς «Ἐπιτάφιες» τοῦ Ἀγρινιώτη Διονυσίου Σουρλῆ (ψευδώνυμο ποὺ διάλεξε γιὰ ν' ἀντικρούσει τοὺς ἐπικριτὰς τῆς «Πάπισσας Ἰωάννας» ἔξῃ χρόνια ἀργότερα (1866)). Δὲν ὑπάρχει μεγάλη εὐρωπαϊκὴ ὑπογραφή τῆς ἐποχῆς του ποὺ νὰ μὴν ἐπικαλεῖται τὰ δημιουργήματά της καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνες ποὺ κραδαίνουν μὲ συνέπεια τὸ μαστίγιο τῆς σάτιρας ἐναντίον τοῦ τότε κατεστημένου. Καὶ εἶναι περίεργο πῶς ὁ ριζοσπάστης αὐτὸς νέος Ἕλληνας διανοούμενος, ποὺ γοητευόταν ἀπὸ τὰ πρωτοπόρα εὐρωπαϊκὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς (ὡς τὸ σημεῖο κάποτε νὰ γίνει λογοκλόπος καὶ νὰ θάλει τὴν ὑπογραφή του κάτω ἀπὸ τὸ δοκίμιο τοῦ μεγάλου Γάλλου κριτικοῦ Σαιν Μπέβ γιὰ τὸν Σαιν Ζύστ, τὸ νεαρὸ ἐπαναστάτη τοῦ 1789, χωρὶς ν' ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέα τοῦ δοκιμίου). αἰσθάνθηκε ἔλξη γιὰ τὸν ἀντιδραστικὸ Σατωβριάνδο, ποὺ καὶ ὁ φιμολογούμενος «φιλελληγισμὸς» του τὸν ἔκανε διστακτικὸ νὰ ὑποστηρίξει ἀποφασιστικὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία. Τὸ πιθανότερο εἶναι πῶς τὸν γοήτευσε ὁ ἐστεμμένος ποιητῆς, ὁ ὠραιολόγος, ὁ αἰώνιος ταξιδευτῆς μὲ τὰ πάθη του καὶ τὴ δίψα γιὰ καινούριες ὁλοένα ἐντυπώσεις.

Ὁ ἴδιος ὁ Ροῦθης «βιογραφεῖ» κατὰ τρόπο ἐξαντλητικὸ τὸ κείμενον τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» προσθέτοντας καὶ σημειώσεις ὅπου ἐνόμισε ὅτι χρειάζεσθαι μιᾷ περαιτέρω ἐπεξηγήσει τῶν ὅσων καταγράφει ὁ περιηγητής. Καὶ ἐκθέτοντας τοὺς λόγους τῆς προτιμήσεώς του πρὸ Σατωβριάνδου καὶ τὸ «Ὀδοιπορικό» του γράφει:

«Εἰδὼς ἐκ τοῦ σύνεγγυς κατὰ τὸν ἐν Ἑλλάδι μαθητικόν μου βίον καὶ φρονῶν ὅτι παρ' ἔθνευ πολιτιζομένην πλὴν τῶν διδακτικῶν ἀναγκαιοῦσι καὶ ἔξοχά τινα τῆς φαντασίας προϊόντα πρὸς ἔξαρσιν τοῦ νοῦ καὶ διάπλασιν τῆς καρδίας ἀπεφάσισα, μηδενὸς ἄλλου ἰκανωτέρου εἰς τὸ ἔργον ἀποδυθέντος, νὰ καταστήσω παρ' ἡμῖν γνωστὸν ἔξοχόν τινα συγγραφέα τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ἐπιθυμῶν μάλιστα νὰ δῶσιν νύξιν καὶ τῇ ἡμετέρῃ ἀρτιγεννήτῳ φιλολογίᾳ πρὸς κρείττω ἐν τῷ μέλλοντι ἐκλογὴν.

Ληφθέντος οὕτως τοῦ σκοποῦ, δὲν ἐδίστασα ἐπὶ πολὺ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ συγγραφέως. Παιδιόθεν ἀγαγούσ τινα τῶν πονημάτων τοῦ Σατωβριάνδου συνέλαβον περιπαθῆ πρὸς τὸν ἄνδρα κλίσειν, ἧτις προΐουσης τῆς ἡλικίας καθίστατο καὶ ἐλλογώτερα καὶ οὐδὲν ἦττον ζωηρὰ καθότι ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἢ μᾶλλον πεζογράφος ποιητῆς ἐξυμνῶν τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν φύσιν κινεῖ τὰ εὐγενέστερά αἰσθήματα καὶ αἰεὶ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου καρδίᾳ ζῶντα. Γεννηθεὶς εἰς αἰῶνα ἀσεβείας καὶ διαφθορᾶς, ὅτε ἡ μὲν εὐσέβεια ἐκαλεῖτο δεισιδαιμονία, οἱ δὲ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου παρεωρῶντο, ἠδυνήθη διὰ τῆς εὐγλωττοῦ καὶ ἰσχυρᾶς αὐτοῦ φωνῆς, τοὺς μὲν ἀποπλανηθέντας νὰ ἐπαναγάγῃ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ μετανοοῦντας, τὰς δὲ κατὰ τῆς θρησκείας ὕβρεις, σοφιστείας καὶ ἐμπαιγμούς, οὓς ὁ Βολταῖρος, Διδερῶ, Ὀλδὰχ καὶ οἱ τούτων ὁπαδοὶ συνεφόρησαν ἐν διαστήματι

ὀλοκλήρου αἰῶνος, δι' ἐνὸς μόνου βιβλίου νὰ καταδείξῃ γελοία. Πρῶτος ὁ Σατωβριάνδος κοσμήσας τὰς ὑψηλὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθείας διὰ τῶν θεληγῆτρων τῆς ποιήσεως καὶ χάριτος ἀρχαϊκῆς καὶ πρωτοτύπου, ἦν ἐκτίσαστο τὰ τε συγγράμματα τῶν ἡμετέρων προγόνων μελετῶν καὶ μετὰ σεβασμοῦ ἐπισκεπτόμενος τῆς πάλαι αὐτῶν δόξης τὰ μνημεῖα, παρέστησεν αὐτὰς οὐ μόνον σεβαστὰς καὶ ἁγίας ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἦττον τῆς πολυθείας τῇ ποιήσει καὶ ταῖς τέχναις προσφόρους. Ὅτι δὲ ὑπῆρξε καὶ ὁ μέγιστος τῆς φύσεως ζωγράφος ὁμολογεῖται παρὰ πάντων. Ὀλόκληρον ἔτος συμβίωσας μετὰ τῶν ἀγγρίων ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δασῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐθαύμασε τὰ ἔργα τοῦ Πλάστου ὑπὸ τὴν μεγαλοπρεπεστέραν αὐτῶν μορφὴν ἐπανελθὼν δὲ οἴκαδε κατέπληξε πάντας διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς χρήσεως τῶν τεραστῶν εἰκόνων, ἃς ἠρύσατο ἐκ τῆς ἀγρίας ἐκείνης καὶ παρθένου φύσεως τοῦ νέου κόσμου. Ὅποια τέλος ἦτο ἡ πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοὺς νομίμους βασιλεῖς ἀφοσίωσις αὐτοῦ, ἀπέδειξεν ἀρκούντως, ἀδιάλλακτον κηρύξας πόλεμον κατὰ τῶν ὀνόματι ἐλευθερίας καταθλιβόντων τοὺς λαούς, πιστῶς ὑπηρετῶν τοῖς νομίμοις μονάρχαις, ἐπὶ τοῦ πατρῶου θρόνου ἐγκατασταῖσι πιστὸς αὐτοῖς ἐμμένων, ἐκπτώτοις πάλιν γενομένοις. Ταῦτά με προέτρεψαν νὰ προτιμήσω πρὸ παντὸς ἄλλου τὸν Σατωβριάνδον ὡς τὸν μέγιστον ἀναντιρρήτως τῶν καθ' ἡμᾶς συγγραφέων καὶ εἰπὲρ τινα καὶ ἄλλον συνελθόντα τὸ χρήσιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ τῆς ὕλης. Ὑπελείπετό μοι δὲ εἰσέτι νὰ ἐκλέξω ἐκ τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τὸ μάλιστα ἡμῖν ἐνδιαφέρον. Ἄλλ' εἰς τοῦτο μὲ καθωδήγει αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς, λέγων ἐν τῇ προοιμίᾳ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ «Εἶθε νὰ περιέλθῃ τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας Ἑλλήνων, ἵνα γνωρίσωσιν ὅτι δὲν εἶμαι ἀγνώμων διότι τὸ μὲν Ὀδοιπορικὸν τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι μ' ἐφιλοξήνησαν, τὸ δὲ ἐπαινημένον Ἰπόμενυμα ὑπάρχει

» τεκμήριον τῆς ἐμῆς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης.» Ταύτην λοιπὸν τὴν εὐχὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐκπληρῶν ἠρξάμην τοῦ ἔργου ἀπὸ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ, ὅπερ οὐ μόνον παντὶ Ἑλληνι ἐνδοσφαιρίζει διὰ τὰς παντοίας ἐν αὐτῷ περὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν εἰδήσεις, ἀλλὰ καὶ εἶναι μετὰ τῶν Μαρτύρων τὸ τελειότερον προῖον τοῦ γονίου αὐτοῦ καλάμου».

Καὶ συνεχίζει ὁ Ροῖδης:

«Ὁ Σατωβριάνδος ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, θεμελιωτῆς τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς καὶ ἀρχηγέτης, πρῶτος » ἀνοίξας κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν τοῦ Σαιν Μπέδ » τὴν πύλιν, δι' ἧς πάντα τὰ καλὰ καὶ κακὰ ὄνειρα » εἰσώρμησαν ἀθρόα». Ἐπιχειρήσας νὰ ἐκφράσῃ αἰσθη-  
ματα πάντη νέα ἠναγκάσθη νὰ δημιουργήσῃ καὶ νέαν οὕτως εἶπειν γλώσσαν τοῖς δὲ νεωτερισμοῖς τούτοις τόσῳ ἀφειδῶς ἐχρήσατο, ὥστε ὁ Σενιὲ ἐπικρίνων τὴν Ἄττάλαν αὐτοῦ «Τότε μόνον, λέγει, δύναται ν' ἀρέσῃ ὁ κύριος Σατωβριάνδος, ὅταν λησιμονηθῇ ἢ Γαλλική».

\* \* \*

Ἡ μετάφρασις τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» τοῦ Σατωβριάνδου ἀπὸ τοῦ νεαροῦ Ροῖδῃ σὲ ἀπταιστικὴ καθαρεύουσα, ἀνήκει εἰς τὰ κατορθώματα τῆς μεταφραστικῆς μας φιλολογίας. Ὁ ἴδιος μᾶς λέει πῶς δούλεψε τὸ κείμενον τοῦ Σατωβριάνδου ὅχι κατὰ λέξιν, ἀλλὰ πλατύτερα καὶ ἀντὶ νὰ μεταφράζῃ λέξεις, μὲ κίνδυνον νὰ παραμορφώσῃ τις ἰδέας τοῦ συγγραφέα, προτίμησε νὰ ρίξῃ τὸ δάρος τῆς προσπάθειάς του εἰς τὴν ἐννοιολογικὴν μεταφορὰ τοῦ κειμένου εἰς τὴν καθαρεύουσα.

Μὲ θάρρος πνευματικὸν πρωτοφανὲς γιὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὀνομάζει ὁ νεαρὸς διανοούμενος τὴν καθαρεύουσα «ἄμορφον καὶ ἀνεπαρκῆ», ὅταν ἐκείνοι ποῦ μουτζούρωναν τὰ χαρτιά τὴν θεωροῦσαν ὡς τέλειον γλωσσικὸν ὄργανον ἱκανὸν νὰ ἐκφράσῃ τὰ πάντα. Καὶ νὰ πῶς δικαιολογεῖ τὴν ἀποφῆν του:

«Ὀνόμασα ἀνωτέρω τὴν γλῶσσαν ἄμορφον καὶ ἀνεπαρκῆ· καθότι ἢ μὲν καθομιλουμένη δὲν ἀρκεῖ εἰς ἔκφρασιν πάντων τῶν τοῦ πνεύματος διανοημάτων, ἢ δὲ λεγομένη καθαρεύουσα εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος, νομίζω, σύμμικτον μόνον κράμα καὶ εἶδος ποικίλον γυδαῖσιμῶν, ξενισμῶν καὶ ἀρχαϊσμῶν ἀκαίρων. Ἐγὼ δὲ παιδιόθεν ἐν τῇ ξένη ἀνατραφεὶς καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ μὴ συνειθίσας ἐμελλόν νὰ προτιμήσω τὴν καθαρῆν, ἣν ὁμως ἐφιλοτιμήθην νὰ καταστήσω ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἀξιωτέραν τοῦ ὑπερηφάνου τούτου ἐπιθέτου, ἀποφεύγων πολλοὺς τῶν ἐν χρήσει ξενισμῶν καὶ περιοριζόμενος κατὰ τὸ δυνατόν εἰς ὅ,τι ἢ ἀρχαία γλῶσσα ἔχει μέχρι τοῦδε κοινὸν μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς· εἰς δὲ νεολογίας προσέτρεξα τότε μόνον, ὅτε μάρτην ἀνεζήτησα παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῇ καθομιλουμένη φράσει ἀντιστοιχοῦσαν τῇ τοῦ Γάλλου».

Ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἢ καθαρῆν τὸν ἔκανε ἐνδοξο καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἀδιάκοπον εὐφυολογίαν του παίξοντας μὲ τις ψυχρὰς λέξεις τῆς, ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ φιλολογικῆ δῆμια πολέμιός τῆς. Ἐνα καὶ μόνον διήγημα ἔγραψε εἰς τὴν δημοτικὴν — μιὰ δημοτικὴ ὁμολογουμένως ἄχαρη καὶ φτωχὴ. Ἡ καθαρῆν ποῦ ἀπεχθανόταν τοῦ εἶχε γίνῃ δευτέρῃ φύσιν. Κι ἂν ὁ πρόλογός του εἰς τὸ «Ὀδοιπορικόν» εἶναι ἢ πρῶτη οὐσιαστικῆ φιλολογικῆ συνηγορία ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς γλώσσας, ὡστόσο ἢ καθαρῆν τὸν ἀφομοίωσε εἰς τέτοιο σημεῖον, ὥστε κάθε ἀπόπειρα μεταφορᾶς τῶν κειμένων του εἰς τὴν δημοτικὴν νὰ τὰ ἀπονευρῶναι καὶ νὰ τοὺς καταστρέφῃ τῇ χάρῃ τους, ἀφαιρώντας ὅλα τὰ ἀγκάθια τῆς σατιρᾶς του, ποῦ ὁ Ροῖδης τὰ ἔχει πλάσει μὲ ὕλικά καθαρολόγια.

ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ